Karl [illegible]
[illegible]
[illegible]
18[illegible]

TRACTATUS

DE VERA RELIGIONE

ADVERSUS

INCREDULOS ET HETERODOXOS.

PRÆLECTIONES THEOLOGICÆ

QUAS

IN COLLEGIO ROMANO S. J.

HABEBAT

JOANNES PERRONE

E SOCIETATE JESU,

IN EOD. COLL. THEOL. PROF.

EDITIO LOVANIENSIS, DILIGENTER EMENDATA, ET VARIIS ACCESSIONIBUS AB AUCTORE LOCUPLETATA.

VOL. I

CONTINET TRACTATUM DE VERA RELIGIONE.

LOVANII,

TYPIS ET SUMPTIBUS VANLINTHOUT ET VANDENZANDE,

UNIVERSITATIS CATHOLICÆ TYPOGRAPHORUM.

1838.

PRÆFATIO

EDITORUM LOVANIENSIUM.

Opus egregium R. P. Joannis Perrone, jam diu a litterarum divinarum et theologicæ disciplinæ amicis exoptatum, nova hac editione in publicum emittentes, non est cur multis laudibus celebremus; tanto enim successu in lucem prodiit, tanto omnium Catholicorum, ad quorum notitiam pervenit, plausu exceptum est, ut, quarto vix absoluto typis romanis volumine, Neapoli in Italia, Augustæ Vindelicorum in Germania, Lovanii in Belgio prœlo subjiceretur.

Nec mirum, si auctoris institutum ac scribendi rationem vel minimum attendere velimus; senserat enim in theologicis disciplinis, quamvis eæ semper circa fidei principia et Ecclesiæ doctrinam, quæ ex

natura sua immota inconcussaque manent semperque manebunt, versentur, nihilominus quæstiones plurimas temporis lapsu antiquari, novasque exurgere quas nemo theologus, si officii sui partes intelligat, negligere, multo minus ignorare, legitime possit.

Cum igitur sive ex ingenii humani inconstantia, sive ex erroris multiformi impugnandi veritatem ratione, innumeræ fere excitentur quæstiones, quas prævidere nec debuerunt nec potuerunt antiqui, studiis Catholicorum se multum profuturum speravit doctissimus auctor, si collecta undique recentiorum hæreticorum, rationalistarum, ceterorumque istius modi hominum ratiocinia, argumenta et argutias cum veteribus theologiæ principiis conferret, ut ex instituta disceptatione vera a falsis, sophistica a rectis, dubia a certis facile discernerentur.

Pluribus ab annis huic proposito exequendo insudaverat in Universitate Gregoriana (Collegio Romano) publicus theologiæ lector, quum domui Ferrariensi Societatis Jesu præfectus est, nec tamen priores curas intermisit; sed munus, quo videbatur a rerum theologicarum studio avocandus, ipsi otium vel saltem spatium reliquit incœptum opus perficiendi et elimandi; donec Romam nuper revocatus eamdem, quam prius, theologiæ cathedram occupavit, sicque

opportunam nactus est occasionem librum summa cum diligentia in lucem emittendi.

Non sponte tamen, sed cum repetitis precibus instarent amici, manum huic evulgando operi admovit, nec tum quidem, quum ipsorum votis accessisset, omnino ancipitem de successu animum deposuit, quod non operis defectibus, sed auctoris modestiæ tribuendum esse censemus. Nemo enim sine delectatione volumina hæc evolvet. Dicendi ratio imprimis perspicua et simplex, nec tamen humilis, ordo quæstionum naturalis, probationes mirum in modum enucleatæ, difficultates adversariorum absque ambagibus propositæ ac plane dissolutæ, egregius quæstionum delectus, omnia denique conspirant ad opus auctoris nostri omnibus theologiæ dogmaticæ studiosis vehementer commendandum.

Hactenus de operis indole. Quod ad editionem hanc Lovaniensem attinet, non solum editionem Romanam diligenter exprimendam curavimus, sed præterea in multis eam emendavimus, notas plurimas addidimus ab auctore nobis transmissas; loca ex scriptoribus italis desumpta, latine versa, ad calcem voluminis apposuimus; textus græcos Novi Testamenti, qui ad argumentationem non necessarii visi sunt, rejecimus; textus SS. Patrum græcorum, ubi brevitatis causa ab auctore fuerant omissi, ex optimis editionibus supple-

vimus. Lovaniensem igitur editionem, prout optabat ipse Cl. Auctor, multiplici ratione Romanam ipsam superaturam non temere confidimus.

Jam utere, benevole lector, doctissimis clarissimi auctoris lucubrationibus, quas ad majorem Dei gloriam et in ædificationem corporis Christi, quod est Ecclesia, diuturnis curis ac solerti industria elaboravit.

LECTORI BENEVOLO.

Quod maximo illi Ecclesiæ lumini et theologorum fere parenti Augustino, quum de Trinitate scriberet, visum est, veræ justæque excusationis loco sibi esse posse apud illos, qui putassent eum propterea tacere debuisse, quia non tam expedite ac dilucide, quam ceteri, eloqui potuisset; id mihi theologicas hasce prælectiones in lucem educere cogitanti, de eventu tamen pertimescenti ob copiam præstantiamque tot illustrium virorum, qui tum superioribus ætatibus, tum hac etiam nostra, de re eadem scripserunt, magno, equidem fateor, solatio fuit, atque adeo incitamento,

ut quod institueram, quanto possem citius, perficerem. *Neque enim omnia*, aiebat sanctissimus Doctor (1), *quæ ab omnibus conscribuntur, in omnium manus veniunt, et fieri potest, ut nonnulli, qui etiam hæc nostra intelligere valent, illos planiores non inveniant libros, et in istos saltem incidant. Ideoque utile est, plures a pluribus fieri diverso stilo, non diversa fide, etiam de quæstionibus eisdem, ut ad plurimos res ipsa perveniat, ad alios sic, ad alios autem sic.*

Accedebat, quod, quum postremus aggressus sim ad hoc genus doctrinarum tractandum, auctorum priorum opibus locupletare commode potuerim inopiam meam; hinc, quam detrimenti quidquam eorum multitudo et sapientia afferret operi meo, pretium potius eidem faceret, commendaretque illud lectoribus, quippe in quo, quantum habenda brevitatis ratio patiebatur, collecta pleraque invenirent, quæ a ceteris accuratius sunt disputata, unoque in conspectu universa intuerentur. Illud vero tandem me vehementissime commovebat ac veluti spei blandæ stimulis concitabat, fore ut hac mea tenuitate laboris non tenuem fortasse operam navarem sanctissimæ nostræ religioni, quam, hoc maxime tempore, tantis afflictam ærumnis totque calamitatum turbulentissimis fluctibus exagitatam dolemus. Etenim unum horum aliquod bonorum inde extiturum sperabam, nempe ut, dum magis quam ve-

(1) *De Trinit.* lib. I. cap. 5.

terum recentium opinionum pravitatem hæreticorumque nostrorum perversitatem insector atque urgeo, vel ipse constringerem per me eorum audaciam furoremque compescerem vel, si hoc minus assequerer, catholicos viros, qui id majori ingenii et doctrinæ vi possent, excitarem ut præstarent, vel denique mature moniti adolescentes de temporum nostrorum erroribus, edoctique præsentem necessitatem Ecclesiæ, alacriores in studiis essent, seque impensius compararent, ut strenui ejus administri atque adjutores evaderent. Hoc autem postremum si vel unum obtineo, equidem laboris mei fructum amplissimum sum consequutus; nam si ætatibus reliquis, profecto hac nostra optandum maxime est, ut, quemadmodum ingruere in dies numerum improborum, et profundiores, quam tolerabile sit, radices agere et dilatare stirpes videmus, ita uberior etiam consurgat et quasi succrescat bonorum proles, succusque illi et sanguis incorruptus virorum propagetur, qui et sanctitate morum et excellentia doctrinæ acceptam divinitus fidem et religionem adornent atque tueantur. Sic enim fiet, ut, si minus jactura omnis resarciatur, quam furiosorum hominum amentia et scelere facere cogitur Ecclesia, habeat tamen optima mater ex constanti gnavaque filiorum pietate quo inustum ab hostibus dolorem allevet, quantumque ab his sibi injuriarum et vexationum timere debet, tantumdem in illis sibi præsidii solidæque oblectationis gaudeat adesse.

Hæc ferme sunt, quæ reluctantem me diu multumque et ægre ferentem, ut, quæ hactenus in hoc Romano Collegio adolescentibus prælegeram, typis vulgarem, tandem accedentibus nonnullorum postulationibus, volentem, atque adeo fortasse audacem fecere; quæ proinde etiam præloqui volui, ut, qui fuerit mihi in hoc opere conscribendo animus, quod in eo edendo consilium, quisque perspiceret. Ceterum quemnam sortiturum sit demum exitum, futurum ne sit ut probetur nec ne, quam divinari inutiliter et blandiri mihi, malo committi æquitati usuique lectorum, si prius tamen benignissimæ Dei providentiæ commendavero, in cujus majorem gloriam volo totum hoc cedat quodcunque est. Restat ut quemadmodum ex Augustino accepi, quo exordirer, ab eo etiam mutuer quo finem faciam, illud orans omnes, in quorum manus nostra hæc pervenerint, ut scilicet, *quia sicut Dei data, sic etiam mea errata cognosco, non solum curam legentis impendant, sed etiam censuram corrigentis assumant* (1).

(1) *Epist.* 37, *Ad Simplicianum.*

IN PRÆLECTIONES THEOLOGICAS

PROLEGOMENA.

§ 1.

THEOLOGIÆ NOTIO OPERISQUE PROSPECTUS.

1. Theologia, quæ, si vocis etymon spectes, est *Sermo de Deo*, modo latiori, modo strictiori significatione usurpatur.

2. Theologiæ enim nomine ea peculiariter divinæ scientiæ pars comprehenditur, quæ agit de Deo, deque iis, quæ Deo inhærent, cujusmodi sunt Dei proprietates seu attributa tum absoluta tum relativa. Ampliori acceptione designatur præterea quidquid ad Deum tanquam causam refertur, seu opera comprehendit omnia, quæ extra Deum sunt, quanquam ab ipso originem trahant, atque instrumenta, quibus Deus ad aliquid efficiendum utitur.

3. Hinc in duas partes divina hæc disciplina dividitur, quarum altera disputationes complectitur de Deo ejusque attributis, altera circa Dei opera versatur.

4. Cum autem dupliciter Deum spectare possimus, nempe vel ut auctorem naturæ, vel ut auctorem gratiæ, hinc rursum posterior hæc theologiæ pars bifariam distribuitur. Prior quidem Dei opera contemplatur, qua creator et auctor naturæ est, posterior, qua gratiæ est fons et origo.

5. Ex operibus porro a Deo conditis alia mere spiritalia sunt, ut angeli et hominum animæ, alia prorsus corporea, ut hæc rerum universitas, quæ cœli terræque ambitu continentur, alia demum, quæ tum spiritu tum corpore constant, ut homo ipse.

6. Sic opera gratiæ, quibus intelligentes creaturæ Dei ipsius naturam quodammodo induunt, seu ad quoddam cum Deo consortium ac communicationem supra naturæ suæ conditionem admittuntur, pro duplici communicationis modo dupliciter distingui possunt.

7. Alia siquidem cum Deo communio interior est et absoluta, ac per hanc non divina solum, sed etiam Deus fit, et in unam cum Deo personam convenit humana natura, quod in Incarnatione divini Verbi contigit. Alia est, quæ fit extrinsecus atque ex parte dumtaxat, siquidem in sola voluntatum inter se conjunctione consistit. Hæc porro *moralis* communiter nuncupatur, et est fons, unde omnis sanctitas, quæ in creaturis est, dimanat.

8. Ad hanc vero conjunctionem efficiendam duplex adhibetur adjumentorum genus. Alia quippe sunt instrumenta, eaque partim efficientia, ut Sacramenta novæ legis, partim dirigentia, ut lex ac morum virtutumque præcepta. Aliæ autem sunt interiores causæ ejusmodi conjunctionis; ex quibus aliquæ eam, quam vocant *formam*, constituunt, seu *causam formalem* justificationis et sanctitatis, qua tum angeli tum homines sancti efficiuntur; tales sunt gratia sanctificans, necnon fides, spes, charitas ac reliquæ virtutes infusæ; aliquæ spectari debent ut dispositio seu præparatio ad talem formam recipiendam, ut omnia auxilia gratiæ, quibus intelligentes creaturæ interius illustrantur quoad intellectum, et permoventur quoad voluntatem ad bene et sancte volendum et agendum.

9. Statui sanctitatis et gratiæ opponitur status peccati, et quum sibi invicem oppositorum mutua sit scientia, de peccatis etiam theologia pertractare consuevit.

10. Ex hac vero theologiæ notione, quam ex clarissimo Petavio (1) deduximus et contraximus, quæque a methodo S. Thomæ (2) non abscedit, duo colliguntur, ac primo quidem generalis theologiæ definitio, ut sit nempe : *Scientia, quæ de Deo agit,*

(1) Cons. Petavius, tom. I, *De theologicis dogmatibus*, Proleg. I, cap. I, n. I et seqq.

(2) Vestigiis tanti doctoris eo libentius insistimus, quod ipse veluti sol affulserit in Ecclesia Dei, eaque vi mentis copiaque et delectu doctrinæ rem omnem theologicam persequutus sit, ut *Angelici* nomen merito sibi comparaverit. Eum vel ipse doctiores Protestantes magni faciunt; ac profecto vix theologum dixeris, qui ipsius opera, *Summam* præsertim et libros *Contra gentes* non legerit ac pervolutaverit. Nostra studiorum ratio theologiæ professores jubet eum ut *doctorem* suum habere (*Ratio studiorum Societ. Jesu*, regula 2, profes. theol.).

deque iis, quæ ad Deum quoquomodo pertinent; tota deinde prælectionum nostrarum ratio ordoque rerum, in quibus tractandis et evolvendis opera deinceps nostra versabitur.

11. Quare hæ prælectiones dogmaticæ complectentur tractatus de Deo ejusque attributis, de Trinitate, de Deo creatore, ubi et de Angelis, de mundo, deque homine in duplici suo statu, naturæ innocentis et lapsæ, necnon de altera ejus vita. Hos autem tractatus excipient illi, qui de Dominica Incarnatione sunt ac de divina Christi gratia, ubi de justificatione et merito, ac de Sacramentis novæ legis, tum generatim tum singillatim.

12. Frustra porro de his omnibus dissereremus, nisi luctuosis hisce nostris temporibus præjaceremus quasi fundamentum tractatum de religione, non modo adversus incredulos et recentiores rationalistas, qui omnem revelationem e medio tollunt, sed et adversus heterodoxos, qui, ex privato judicio revelationem divinam interpretantes, eam omnino labefactant atque subvertunt.

13. Ab hac propterea tractatione lucubrationes nostras auspicati sumus. Divina enim revelatione in tuto posita, atque Ecclesiæ catholicæ auctoritate firmiter constituta, facilis erit via ad ea omnia, quæ hinc sponte quodammodo fluunt.

14. Ad hæc potissima theologiæ argumenta, quibus in Romano Collegio totum hujus disciplinæ curriculum constat, est nobis in animo etiam tractatum de Locis theologicis adjicere, ut opus nostrum saltem ex hac parte absolvatur. Tractatus enim de actibus humanis, de legibus, deque virtutibus atque peccatis, theologiæ moralis institutoribus dimittimus.

§ II.

FONTES AD HANC ELUCUBRATIONEM ADHIBITI.

15. Erit etiam operæ pretium quædam hic subjicere circa fontes, e quibus ea, quæ scripturi sumus, depromemus.

16. Quum igitur juxta Angelicum Doctorem in celeberrimo

opere, quod *Contra gentes* (1) inscripsit, ex veritatibus, quæ ad Deum spectant, aliæ sint, quæ humanæ rationis facultatem excedunt, aliæ vero, ad quas ratio naturalis potest pro suis viribus pertingere, hinc pro diversitate argumenti, de quo agitur, diversa etiam via est incedendum. Rursum, prout idem observat Angelicus, Doctor (2), quum ex hostibus, qui christianam religionem impugnant, alii sunt, qui omnem penitus Scripturarum auctoritatem rejiciunt, alii qui non admittunt nisi libros Veteris Testamenti, alii qui præterea admittunt libros Novi Testamenti, sed respuunt traditiones et auctoritatem Ecclesiæ, hinc diverso armorum genere utamur necesse est, sive ad propositas veritates propugnandas, sive ad diversos ejusmodi religionis hostes refellendos.

17. Quare, ubi agendum nobis erit adversus incredulos, ratione atque monumentorum historicorum adjumentis eos a pravis nefariisque opinionibus deducere conabimur, ut tandem admittant non solum divinæ revelationis existentiam, sed insuper Ecclesiæ a Christo fundatæ auctoritatem; siquidem hæc est veritatis magistra atque divinæ revelationis servatrix et infallibilis interpres. Si vero cum Judæis nobis manus conferendæ sint, ex Vetere Testamento atque ex auctoritatibus, quas ipsi non respuunt, eos erroris arguemus. Sic ex sacris litteris universim sumptis pugnabimus adversus Protestantes et hæreticos, nec non ex certis totius antiquitatis monumentis. Demum, ut par est, si cum Catholicis, seu cum iis, qui se Catholicos profitentur, nobis negotium sit, quales hisce temporibus in tanta præsertim quidvis sentiendi et scribendi licentia non pauci existunt, ex Romanorum Pontificum constitutionibus atque Conciliorum præsertim œcumenicorum decretis, ex recepta in Ecclesia catholica doctrina et Patrum auctoritate eos refellemus, qui in aliquo articulo a sana doctrina aliqua ratione deflectunt.

18. Modo igitur ratione, modo auctoritate pro diversa adversariorum indole incedemus; aliquando, prout res postulabit, et ratione simul et auctoritate.

(1) Lib. I, cap. 3. (2) Ibid. cap. 3.

19. Quum vero gravissimi atque eruditissimi viri magnos exantlaverint labores ad religionem atque catholicam doctrinam propugnandam, sive ex antiquis sive ex recentioribus scriptoribus non dedignabimur ex probatis ejusmodi fontibus aquas derivare ad hortulos nostros irrigandos, eosque suo loco cum debita laude commemorabimus, quod lubenti pariter animo præstaremus erga institutores nostros, quorum opera usi sumus, si typis vulgatæ essent eorum lucubrationes.

20. Ne vero in nos etiam cadat ea satis communis querela, quod scilicet minus exacte atque accurate scriptorum loca referuntur, hanc nobis legem constituimus sancte servandam de nullo unquam; quoad licuerit, citando auctore, quem oculis nostris minime inspexerimus, adnotando, si opus fuerit, editionem etiam qua usi sumus. Quod si libros ipsos ad manus habere quandoque nobis non licebit, indicabimus saltem auctorem, cujus fide innixi, vel cujus auctoritate aut rationibus usi fuerimus.

21. Atque ista in genere de his fontibus delibasse sufficiat; ubi in operis enim decursu de iisdem specialis mentio fiet, et ex professo in tractatu de Locis theologicis sermo occurret, singulorum theologiæ locorum auctoritatem expendemus ac vindicabimus.

§ III.

METHODUS ET INSTITUTUM.

22. Diversam methodum pro subjectæ materiæ diversitate proque varia adversariorum indole adhibendam esse in harum prælectionum decursu, ex dictis compertum est. Illud tamen addimus, quod spectat ad speciale illud propositum, quod in animo nobis est, talem nempe tractationum seriem exhibendi, qualis theologiæ tironum captui accommodata sit.

23. Quare in scribendi ratione eam methodum consectabimur, quæ et idonea sit ad eorumdem tironum ingenia in his disciplinis apte informanda, et privatis ac publicis concertationibus, quæ ipsis ingeniis excolendis plurimum conferunt, inserviat.

24. Idcirco præmissis, quæ ad controversiæ, de qua agitur, statum et naturam dignoscendam necessariæ visæ fuerint, notionibus ac dilucidationibus opportunis ad definiendum germanum et verum propositionis enunciandæ sensum, propositionem ipsam statuemus, deinde vel refellemus vel propugnabimus quod propositum est.

25. Quum præterea diuturnis experimentis nobis compertum sit, non parum conferre, ad claram qualemcunque notionem sibi efformandam, dilucide exponere ac determinare propositæ propositionis certitudinis gradum, et ea, quæ stricte de fide sunt ac definita, ab iis secernere, quæ talia non sunt, curæ nobis erit, ubi materia patietur, singulis propositionibus suam, ut aiunt, qualificationem subjicere, atque illico fundamentum exhibere notæ seu censuræ, quæ illi apposita est. Ubi vero de Ecclesiæ definitione aut ejus sensu non omnino constat, dicemus quid nobis videatur ex argumentis, quibus innititur. Hinc fortasse fiet, ut omnis e juvenum mente confusio tollatur; ex qua non raro contingit, ut quæ de fide sunt definita, vel ad doctrinam catholicam pertinent, vel quæ eumdem certitudinis gradum minime obtinent, permisceant cum ingenti ipsius scientiæ detrimento, atque periculo contrariam doctrinam non debita ac propria censura notandi.

26. Quamobrem, ubi opportunus erit locus et id ipsa materia patietur, satagemus propositiones enunciare iisdem plane verbis, quibus qualiscumque veritas vel a Conciliis vel a constitutionibus pontificiis definita ac declarata est.

27. Jam vero sic insectabimur veritatis hostes, ut omnes domesticas atque olim magna animorum contentione agitatas in scholis catholicis quæstiones, quoad fieri potest, devitemus. Salva enim fide, et Ecclesia ipsa annuente, unaquæque schola suis potest adhærere placitis. Ad pacem propterea conservandam atque fovendam, his supersedebimus, nisi expeditior dogmatis explicatio aliud suadeat; quo in casu illud ante omnia nobis curæ erit, eam seligere sententiam, quæ dogmati cum explanando tum contra incredulos ac heterodoxos tuendo accommodatior videbitur. Ne tamen quæstiones ejusmodi a theologiæ studiosis penitus

ignorentur, controversiam historica ratione exponemus, ac præcipua utriusque contrariæ sententiæ momenta, ex cujusque illustrioribus patronis deprompta, ingenue ac breviter attingemus; quo fiet, ut in talibus quæstionibus, unusquisque, perpensis hinc inde rationibus, eam sequetur sententiam, quam veriorem putaverit; tali enim in casu *unusquisque in sensu suo abundet.*

§ IV.

SCRIBENDI RATIO.

28. Duo præ oculis habemus, quæ in ejusmodi præsertim scriptionis genere reperiri debent, brevitatem ac perspicuitatem. Haud ignoramus, quam operosum sit binas recensitas proprietates, quæ sese invicem excludere videntur, simul conciliare; divina tamen ope freti pro viribus enitemur, eas perpetuo consectari, easque ita simul conjungere, ut nec brevitas perspicuitati, nec perspicuitas brevitati detrimentum afferat.

29. Ad brevitatem obtinendam, inutiles omnino atque jamdiu obsoletas et antiquatas quæstiones missas faciemus, vel obiter de minus necessariis agemus, easque potissimum prosequemur, quæ ætate hac nostra agitantur tum a biblicis ac rationalistis, quos vocant, tum ab incredulis et heterodoxis. Rursum in iis, quæ ab auctoritate pendent, in medium allatis præcipuis, sive ex Scriptura sive ex Patribus ac monumentis ecclesiasticis, testimoniis, quæ rem conficere videntur, indigitabimus fontes, ex quibus studiosiores atque ingeniosiores adolescentes poterunt sibi pleniorem comparare rei, de qua agitur, cognitionem, eosque præcipue, qui ex instituto de peculiari illo argumento scripserunt seu commentaria ediderunt. Adversariorum autem difficultates, ut ordini inserviamus, in classes redigemus, ac non interrupto sermone una simul conjungemus, tum ne aliquid nativæ vis ac roboris amittant, tum ut locum exercitationibus scholasticis præbeamus, dum ad dialecticæ normam eas unusquisque exigere debet in mutuis concertationibus, atque id quidem brevitati non parum inserviet.

30. Ad perspicuitatem quod attinet, quæ est altera sermonis virtus, eo utemur stilo eaque scribendi ratione, quæ maxime decent tractatus polemicos, simplici nempe atque accurata. Exquisitam proinde elegantiam, quæ quidquid latinum non est, rejiciat, minime consectabimur, utpote alienam ab eo fine, quem nobis proposuimus, et minus fortasse ad id accommodatam, ut nempe juvenum utilitatibus, quantum in nobis est, prospiciamus.

31. Cum opus erit, nonnullas addemus notulas, ad rem apertius declarandam, ita tamen ut nonnisi parce ac cum debita temperantia id præstemus, ac nonnisi ubi necessitas aut saltem opportunitas ad majorem quæstionum elucidationem tulerit, ne nimium libri moles excrescat.

32. Mediam igitur inibimus viam; nimiam in rebus tractandis prolixitatem æque ac nimiam jejunitatem devitabimus. Adolescentes theologiæ studiosi totam quam exoptant, quæque ipsis necessaria est, doctrinarum supellectilem hic ita nanciscentur, ut eorum animi nec supervacaneis abundent, nec nimia rerum copia absterreantur.

33. Licet vero in his elucubrandis nec industriæ nec labori pepercerimus, facile tamen profitemur, nos non omnes idcirco maculas culpasve devitasse. Et nos homines sumus; humani nihil a nobis alienum putamus. Verum ejusmodi labes æqui bonique viros doctos consulturos esse confidimus. Quod si quidpiam minus caute aut minus accurate dictum, quidquam fortasse etiam catholicæ Ecclesiæ doctrinis minus cohærens invitis exciderit, id pro indicto haberi volumus, cum nos nostraque omnia pientissimæ huic veritatis magistræ, columnæ ac firmamento subjecta esse decernamus.

TRACTATUS

DE VERA RELIGIONE

ADVERSUS

INCREDULOS ET HETERODOXOS.

---

1. Duæ omnino sunt classes hominum, qui veræ religioni adversantur atque repugnant, hæreticorum una, altera incredulorum. Hi enim unica contenti religione naturali, si tamen eam, prout decet, admittunt, revelationem omnem, utpote supervacaneam et hominum cogitatione inventam, rejiciunt; illi vero, dum privato judicio religionem permittunt, suis pessime commentis eam temerant ac labefactant. Hinc fit ut adversus incredulos necessitas existentiaque revelationis sit demonstranda, simul et via ratioque tradenda, qua eam tuto investigent, si velint, et consequantur; adversus hæreticos autem divinitus constituta Ecclesiæ auctoritas sit vindicanda, apud quam depositam Deus revelationem suam voluit, et qua solum vindice et magistra integram inviolatamque habere possumus, ejusque germanam intelligentiam tenere.

2. Duæ itaque erunt quoque partes tractatus nostri. Alterea incredulos redarguet, atque eos admodum quos deistas aut naturalistas vocant; qui quidem Deum existere et cultu pio prosequendum fatentur, ejusque præterea providentiam agnoscunt sive pro hac, sive pro altera vita prœmia pœnasve pro merito decernentem : nam cum atheis, ubi de Deo ejusque attributis agemus, res nobis futura est. Eos hic unos adorimur, qui in enumeratis modo articulis nobiscum consentientes, in eo tamen longe discrepant quod solam religionem naturalem, uti appellant, necessariam homini esse arbitrantur. Altera sectarios sive hære-

ticos perstringet, revelationem utique recipientes, at eam mancam, ut ita loquar, et mutilam : quippe qui traditiones divinas respuunt, et pronum ad incredulitatem iter faciunt, negantque commissam Ecclesiæ custodiæ et fidei revelationem ejusque cognitionem, quam temere ad jus devocant sensumque privatum.

3. Intendendi hic sane nobis nervi omnes industriæ et ingenii, nec permittendum ut in tanti momenti re ullæ nostræ partes desiderentur. Patrocinium enim suscipimus veræ religionis; agitur fides catholica, aguntur Ecclesiæ jura, agitur sanctorum doctrina, tranquillitas imperii, salus populorum, sempiterna hominum felicitas, quæ omnia extra veram religionem frustra requiras, siquidem in ea unice continentur.

DE VERA RELIGIONE.

PARS I.

ADVERSUS INCREDULOS.

4. Propositum quidem nobis erat, exordiri a facto ipso constituendo, sive ab existentia divinæ revelationis ostendenda. Hac enim semel constituta ac vindicata, continuo per se omnia evanescerent, quæcumque ab incredulis ad divinæ alicujus revelationis vel possibilitatem vel necessitatem impugnandam sunt excogitata; essetque hæc compendiaria prorsus via ad omnes revelatæ religionis hostes profligandos. Ne tamen videamur novitati studere, atque aliud quam quod tritum est iter velle insistere, tum maxime ne juvenes iis destituantur præsidiis, quæ ad divinæ revelationis possibilitatem atque necessitatem adstruendam in medium afferri solent, in quatuor præcipua capita hanc primam tractatus partem distribuimus; in quorum primo de divinæ revelationis possibilitate, in altero de ejus necessitate, in tertio de notis quibus vera a falsis distinguitur, in quarto demum de existentia disseremus.

CAPUT I.

DE DIVINÆ REVELATIONIS POSSIBILITATE.

5. Revelatio, prout hic accipitur, est alicujus veritatis vel plurium etiam veritatum manifestatio; quæ si a Deo, atque extraordinario quidem, id est, supernaturali (1), ut dicunt, modo, præter consuetum nempe providentiæ ordinem fiat, divina nuncupatur (2). Manifestari autem aliquæ veritates a Deo pos-

(1) Vox *supernaturalis* diversis in sensibus intelligi potest : quo in sensu hic a nobis adhibeatur, ex totius quæstionis tenore intelligitur.

(2) Quæ quidem adnotavimus ad excludendum *rationalismi* nuper inducti systema, juxta quod non alia datur revelatio quam per rationem rite

sunt vel homini singulari, seu singularibus hominibus, ita ut per istos ceteri edoceantur, vel omnibus indiscriminatim. Si omnibus prorsus hominibus fieret ejusmodi manifestatio, tunc revelatio *generalis* ac *communis* vocaretur; sin vero peculiaribus a Deo electis hominibus, *peculiaris* ac *privata*. Revelatio illa, quæ alicui immediate a Deo fit, dicitur *immediata;* si ista ad alios perveniat, *mediata* nominatur.

6. Rursum ex iis, quæ a Deo manifestari possunt, alia sunt, quæ hominis captum minime excedunt, alia, quæ omnino superant, ac *mysteria* propterea vulgo dicuntur.

7. Jam vero ex incredulis alii sunt, qui possibilitatem quamcunque revelationis inficiantur; alii minus saltem accommodatam homini traducunt revelationem mediatam, quæ nempe hominum ministerio, ut notavimus, ad alios perveniat; alii denique revelationem tantummodo mysteriorum, veluti impossibilem, impugnant, quibus omnibus totidem propositiones opponimus.

PROPOSITIO I.

Possibilis est divina revelatio immediata.

8. Possibilis enim divina censenda est revelatio, si neque repugnet ex parte Dei revelantis, neque ex parte hominis revelationem excipientis, neque ex parte rerum revelatarum. Jam vero nulla ex parte repugnat.

9. Non utique ex parte Dei, qui quum infinite sapiens ac potens sit, ideo aliquas potest veritates manifestare, innumerosque habet in promptu modos ea quæ ad se spectant, vel

excultam, vel etiam, ut nonnulli addunt, a Deo excitam ad veritates cognoscendas; ac per hoc distinguitur a *naturalismo* stricte sumpto; isti omnes quemcunque, ut vocant, *supernaturalismum* rejiciunt. Horum elenchum et placita exponit Jul. Aug. Lud. Wegscheider, *Institut. theologiæ christianæ dogmaticæ*, edit. VI, Halæ 1828. Socinianismum seu potius *rationalismum* redolet opus hoc universum. A Kantii philosophia magna ex parte originem suam agnoscit *rationalismus*, quem plures in Germania sequuti sunt, Fichte, Koppen, Niethammer, Grohmann, Nitzch, aliique apud eumdem, *Proleg. de relig.* cap. I, § 9 et seqq.

voluntatem suam patefaciendi. Neque hoc profecto quisquam, nisi atheus, in dubium vocabit; nam si homo potest sensa sua alteri aperire, quidni possit Deus?

10. Neque vero ex parte hominis, qui quum intelligentia ac ratione præditus sit, nulla certe re vetatur, propositam sibi veritatem excipere, sicut et alia quæcunque solent cum ipso ceteri homines communicare.

11. Neque tandem ex parte rerum revelatarum : si enim istæ conferant ad majorem Dei cognitionem et gloriam et ad hominum utilitatem, nihil impedit, quominus objectum esse possint divinæ manifestationis, ut patet.

12. Hæc magis confirmantur ex communi hominum sensu, qui nullam unquam repugnantiam invenerunt in ejusmodi revelationibus, uti constat ex historia omnium gentium, quæ revelationes sive veras sive fictas admiserunt. Ergo.

DIFFICULTATES.

13. Obj. 1° Nos modum assequi non possumus, quo Deus aliquas veritates manifestet; incerta præterea 2° ambiguaque semper res est revelatio, nunquam enim ille qui revelationem accipit, ita certus de ea esse potest, ut nullam moveat suspicionem erroris atque fallaciæ, et sane 3°, plures turpiter quovis tempore decepti sunt circa internas ejusmodi inspirationes, quæ non nisi lusus turbatæ mentis fuerunt, imaginationesque falsæ, quales sunt quæ dormientibus occurrunt. 4° Denique divinam dedecet majestatem, se eo usque demittere, ut creaturas tam miseras alloquatur. Ergo.

14. Resp. ad 1m, *Distinguo:* Non possumus determinatum aliquem modum assignare, quo Deus aliquas veritates manifestet, *transeat* vel *conc.;* non possumus saltem in genere diversos assignare modos, quibus Deus ad aliqua manifestanda uti possit, *neg.* Potest enim Deus suam patefacere voluntatem vel aliquas patefacere veritates sive per somnia, sive per aliquam loquutionem, sive per signa, sive per symbola, sive quacunque alia ratione, quam ipse noverit; nos vero minime tenemur determinare potius unum vel aliud medium, quo uti maluerit.

15. Ad 2^m, *Dist.* Per se, *transeat;* spectato fine, quem Deus intendit, *neg.* Quum enim Deus ad alicujus bonum, et a fortiori si ad bonum multitudinis, dirigat illam veritatem, quam manifestat, potest ac debet ita certum de ea facere hominem, cui eam enuntiat, ut nulla ipse dubitatio esse possit et omnem tollat metum deceptionis. Alioquin aliquid majus efficere posset homo, quam Deus.

16. Ad 3^m, *Dist.* Ex iis, qui veram revelationem non habuerunt, *conc.;* qui veram habuerunt, *neg.* Non eadem profecto ratione disserendum est de iis, qui veram revelationem habent, ac de iis, qui non habent; isti utique illudi decipique possunt, existimantes se aliquam revelationem habuisse, quum reipsa non habuerint. At qui vera revelatione divina donati sunt, tali pollent subjectiva, ut aiunt, certitudine, ut nullo modo decipi possint, quia quando loquitur Deus vel aliquid efficit atque operatur, sapientissimus et providentissimus quum sit, talia exhibet suæ operationis signa, ut omnis errandi formido prorsus abigatur.

17. Dices : Difficultas versatur in homine distinguendo, qui veram habeat revelationem ab homine, qui fictam habet ; ergo.

18. Resp. Præter intimam certitudinem de qua modo dixim, non deesse extrinseca signa ad homines hujusmodi recognoscendos tuto, e. g. vitæ sanctitatem, miracula, prophetias eventu comprobatas, testimonium aliorum prophetarum, objectum ipsum revelationis, universalem quamdam approbationem, etc. quæ quidem omnia aliaque horum similia si in alicujus revelationis confirmationem concurrant, jam nullus superest fraudi metuendæ locus.

19. Ad. 4^m, *Neg.* Quid Deum deceat vel dedeceat, nostrum semper expendere non est. At Deum dedecere hominem affari et alloqui in iis potissimum, quæ conferunt ad ejus bonum ac felicitatem, nemo dixerit, nisi insanus et impius. Deum non dedecuit hominem condere et quidem ad felicitatem, eum propterea nec dedecet viam tutam eidem homini indicare, qua ad optatam beatitatem possit pervenire.

PROPOSITIO II.

Possibilis est divina revelatio mediata.

20. Ea scilicet possibilis est revelatio, qua homines alii revelatas divinitus veritates per alios edoceantur, qui eas a Deo immediate acceperunt, seu per eos quos Deus ipse ejusmodi veritates edocuit.

21. Etenim ex præcedenti propositione possibilis est revelatio immediata; recte ergo possibilem esse revelationem mediatam infertur : quas enim divinitus homo accipit veritates, potest cum ceteris communicare. Si quid difficultatis occurreret, ea non tam ex parte rei, quam ex parte hominum ceterorum proveniret, qui revelationes nuntianti fidem minime haberent; at si revelatio a Deo reipsa ortum ducat factaque sit in commune bonum, præsto erit Deus ipse subsidiis extrinsecis superius recensitis, præsertim vero miraculis et vaticiniis, ut fides tuto ei adjungi possit ac debeat; quæ si desint, nemo sane est, qui assensum revelationem adstruenti præbere teneatur.

22. Ad assertionis confirmationem huc pariter accedit omnium gentium conspiratio, quæ, quin absurdi quidquam in hac agendi ratione viderint, pronas potius aures præbuerunt illis hominibus, qui se a diis missos tradebant, ut eas ad officia religionis, legum ac morum recte instituerent, uti de Minoe legitur, Lycurgo, Numa aliisque, qui ita comparatis hominum animis abusi sunt ad auctoritatem sibi suisque institutis conciliandam. Ergo.

DIFFICULTATES.

23. Obj. 1° Revelatio mediata fraudibus innumeris obnoxia est; 2° nec solum privati homines, sed integri quandoque populi decepti sunt; eo vel maxime, 3° quod media ad fraudem detegendam omnino certa non suppetant; et si quæ essent, 4° nonnisi moralem certitudinem parere possent, quæ profecto omnem prorsus errandi formidinem nunquam excludit : 5° longe proinde satius esset, si homines singuli a Deo veritates edocerentur, quæ homini scitu necessariæ sunt, prout veritates naturalis reli-

gionis per rationem edocuit, quæque jure revelatio primitiva nuncupatur. Sic nulla jam superesset de religione controversia : sufficeret enim, internam hanc vocem consulere; ergo.

24. Resp. Ad 1m, *Dist.* Si nulla haberemus media ad veram revelationem secernendam a falsa, *conc.;* si talia media habeamus, *neg.* Quæ vero ea sint, superius exposuimus.

25. Ad 2m, *Dist.* Decepti sunt ex defectu accurati examinis, *conc.;* quasi non potuissent ullo modo fraudem detegere, *neg.*

26. Ad 3m, *Neg.* Ut ex dictis patet.

27. Ad 4m, *Neg. minor.* Si enim moralis certitudo sit summa atque perfecta, æque ad assentiendum impellit, ac certitudo physica et metaphysica, atque in hanc demum resolvitur, omnemque proinde errandi formidinem tollit. Quandonam vero habeatur summa hæc moralis certitudo, a logicis et criticis traditur.

28. Ad 5m, *Dist.* Si homines ita comparati essent, ut nunquam ea abuti possent aut vellent, *conc.;* si cupiditatibus obruti valde proni sint ad ea abutendum, *neg.* Nempe eodem modo ac homines cupiditatibus irretiti abusi sunt rationis lumine, quod omnibus affulget, atque in absurda non pauca lapsi sunt, sic etiam communi ejusmodi revelatione abuterentur, eamque ad cohonestanda turpia quæque deducerent, quin unquam argui possent falsitatis. Singuli enim a Deo se accepisse affirmarent, quæ non essent nisi propriæ mentis deliria, ac totidem essent religiones quot capita, prout evenisse in ea, quam ipsi vocant primitivam revelationem, experientia demonstrat. Quare et hoc habetur emolumentum ex mediata revelatione, quod scilicet unitas atque consensio, quæ sunt præcipuæ veræ religionis notæ, inde exsurgant, tum publica hominum societas atque professio, necnon publicum societatis istius et professsionis vinculum. Alioquin, ne fraudi daretur locus, a singulis efflagitanda essent miracula et vaticinia, quod quam absurdum sit, nemo non videt.

29. Atque hinc responsio patet ad ea, quæ in confirmationem adducuntur; ex dictis enim constat, neutiquam controversias de religione sic fore sublatas, quin potius viam latissimam apertum iri *enthusiasmo,* uti perspicuum est, et amplius con-

firmari posset exemplis non sane paucis nec obscuris ex recentioribus sectis, quæ tum in Anglia, tum in fœderatis Americæ septentrionalis provinciis maxime vigent (1). Neque enim homo in abstracto, seu prout a nobis fingitur, spectari debet, sed qualis reipsa est.

PROPOSITIO III.

Possibilis est revelatio illarum veritatum, quæ mentis nostræ captum excedunt, seu est possibilis mysteriorum revelatio.

30. Mysterium, quod idem significat ac res arcana, ut ex propositionis enuntiatione colligitur, hic accipitur pro veritate, quæ longe ab intelligentia nostra disjuncta sit; non eo quidem sensu quod plane nos lateat ejusmodi veritas, cujus terminos vere cognoscimus, sed quod terminorum ejus nexum non assequamur, quo fit, ut ejusmodi veritatem minime comprehendamus. Negant deistæ, mysteria posse a Deo revelari, ast frustra; etenim

31. Dantur veritates, quæ mentis nostræ aciem superant; ergo Deus potest eas manifestare, seu possibilis est mysteriorum revelatio.

32. Quod dentur ejusmodi veritates, nemo sanæ mentis inficiari potest : tales enim sunt, quæ naturam hominis spectant, tales, quæ naturam spectant corporum omnium, quæ nos circumstant. Hominem anima et corpore constare compertum est, qua vero ratione existat confleturque compositum utriusque, quomodo in corpus anima ac vicissim in animam corpus agat, plane nos præterit. Ignorant philosophi quænam sit corporum natura; tota qua late patet hæc rerum universitas mysterium est. Recentiores ipsi physici, licet non parvos progressus fecerint in cognitione naturæ, legesque multas et vires deprehenderint, fatentur tamen abdite latere adhuc istarum virium causas, et esse, ut

(1) Nonnulli ex istis sectariis adeo progressi sunt, ut sibi a Deo nefaria quæque et homicidia ac parricidia imperata effutierint. Non pauca exempla videri possunt in controversiis Episcopi Milner, quæ suo loco afferemus.

quidam (1) ex ipsis ait, *qualitates occultas.* Quidni igitur dentur ejusmodi veritates in Deo, cujus infinita prorsus natura est?

33. Jam vero, si dantur hæ veritates, nihil obstare potest, quominus Deus eas nobis manifestet, si ita ipsi placuerit sive ad exercendam fidem nostram, sive ad capiendum nostri in eum obsequii atque obedientiæ experimentum. Nulla profecto in hoc invenitur repugnantia. Ergo.

DIFFICULTATES.

34. Obj. prima. 1° Ipsa mysterii notio excludit ejusdem revelationem : revelare enim est patefacere quod occultum est; si igitur mysterium revelatum est, jam non est occultum sive mysterium. 2° Repugnat præterea revelare, quod homo ratione sua assequi non potest; tum quia nullum esset emolumentum incognitæ sive occultæ veritatis : perinde enim esset, ac lingua ignota loqui, in qua nihil præterea haberetur, quam sonus inanis verborum; tum quia mysteria ob insitam obscuritatem esse non possunt nisi perpetua feraxque disputationum ac discordiarum seges, uti experientia ostendit, ex qua deprehendimus totum christianorum zelum imo et religionem collocatam fuisse in fide atque prætensa orthodoxia tuenda, id est, in sensu vacuis verborum formulis acriter propugnandis. Quare 3° si juxta Lockium nemo assentire propositioni potest, cujus termini non comprehenduntur, neque modus intelligitur, quo vel affirmantur vel negantur ad invicem; recte ipse concludit, nos nullum posse mysterio assensum præbere; ergo.

35. Resp. Ad 1m, *Vel neg. vel dist.* Revelationem excludit intrinsecam, seu quoad ejus naturam, *conc.;* extrinsecam seu existentiam, *neg.* Ad prob. *revelare et patefacere,* etc. *dist.* In se, *trans.* vel *conc.;* prout hic accipitur pro manifestationi nempe existentiæ, *neg.* Ludunt igitur deistæ in ambiguo, dum talia opponunt; atque hinc patet responsio ad illationem, *si igitur mysterium revelatum est, jam non est mysterium.* Non est profecto mysterium ex ea parte, qua relevatum est; at mysterium remanet quoad intimam sui naturam, quæ revelata non est.

(1) Blumenbach, *Man. d'Hist. nat.* tom. I. sect. 2, § 9.

36. Ad 2m, *Neg.* Ad 1m autem prob. *Quia nullam esset emolumentum incognitæ sive occultæ veritatis, dist.;* si esset omni ex parte incognita et occulta, *conc.;* si ex parte tantum, nempe quoad nexum terminorum, *neg.* Nam mysteria, quæ per revelationem proponuntur, ut ex dicendis suo loco patebit, non sunt omnino incognita; atque ut exemplis res plana fiat, quum dicimus in una divina natura tres esse personas, duas ideas enunciamus nobis bene cognitas, licet non assequamur modum, quo in una simplicissima natura tres distinctæ personæ subsistant; sic etiam quum dicimus in Christo duas esse naturas subsistentis in una divina persona, duos pariter terminos proferimus nobis cognitos, etsi non intelligamus, qua ratione duæ naturæ in una persona subsistant; atque ita porro de ceteris mysteriis a fortiori dicatur. Inde magnum nobis emolumentum provenit, quum ejusmodi mysteria longe splendidiorem Dei ideam præbeant, ac basim ac fundamentum constituant firmissimum moralium virtutum et officiorum, atque incitamento sint ad sublimiorem perfectionem, ut infra evolvemus, capessendam. Ad confirmationem, *perinde esset ac lingua ignota loqui, neg.* Etenim ex adductis exemplis corruit vana ejusmodi assertio : certe quum dicimus, Dei Filium ad salvandum humanum genus, naturam humanam assumpsisse, atque ad expianda hominum cirmina se victimam obtulisse, non loquimur lingua sinensi aut malabarica, cujus nonnisi vacuum sonum percipiamus, ut deistæ autumant. Ad 2m prob. *mysteria ob insitam obscuritatem*, etc. *dist.* Respectu illorum, qui omnem legitimam auctoritatem rejiciunt vel eidem non obsequuntur, *conc.;* respectu illorum, qui ut par est ejusmodi auctoritatem venerantur, *neg.* Non igitur ex mysteriorum natura, sed ex defectu debiti obsequii erga auctoritatem a Deo constitutam ejusmodi controversiæ ortæ sunt, atque in dies oriuntur. Ceterum non solum circa mysteria, sed circa quoslibet religionis articulos ex ingenii humani abusu quæstiones motæ sunt atque moventur. Ad confirmationem, *experientia ostendit*, etc. *neg.* Istæ enim non sunt nisi deistarum declamationes et calumniæ. Quod si Ecclesia catholica semper sollicita fuit in custodiendo fideliter divinarum veritatum deposito sibi a Deo concesso, munere suo functa

est; alioquin jam funditus eversa foret tota christiana religio. Quod vero subdunt de formulis verborum sensu vacuis, satis disjectum est ex responsione ad 2^m.

37. Ad 3^m, Quod tamen falsum est, ideoque rejiciendum, *conc.;* verum et admittendum, *neg.* Lockius enim ad evertenda christianæ religionis mysteria tale principium adstruxit, quod omnino est repudiandum : necesse enim non est ad assensum alicui propositioni præstandum, ut termini eorumque relatio mutua comprehendantur; sed satis est, ut eorum notio aliqua habeatur licet obscura et incompleta; alioquin deberent rejici omnia mysteria metaphysica et matheseos ipsiusque naturæ, quæ pauca non sunt, ut præ ceteris ostendit Cl. Feller (1), nec diffitentur deistarum coryphæi, Voltaire, Hume, Diderot aliique (2). Quis autem hoc ferat? Cæcus natus nunquam adduci posset ut ea crederet, quæ de lucis phænomenis ceteri homines testantur, et rudes ut absurda improbare deberent geometriæ theoremata, quorum demonstrationem non assequuntur. En quo ducat lockianum principium a deistis celebratum (3).

38. Obj. secunda. 1° Homo ratione præditus nihil admittere debet, nisi quod ratio et evidentia verum esse demonstret. Ideo enim Deus intelligendi facultate hominem instruxit, ut intelligeret, eaque veluti duce et magistra uteretur præsertim in religionis negotio, quod est omnium maximum. Quare 2° quum religio essentialis debeat esse omnibus hominibus communis, ita debet omnibus evidens esse, ut a quolibet etiam rudi plane intelligatur : neque enim homines ex imperio, sed ex persuasione credunt, ubi scilicet eos moverit rerum perspicuitas atque evidentia : talis autem esse non potest, quæ proponit credenda mysteria. 3° Sane Deus noster, inquit J. J. Rousseau (4), non est Deus tenebrarum, sed lucis; nec nos intellectu instruxit, ut nihil intelligeremus, nec rationem concessit, ut eidem repugnaremus. Quæ magis

(1) *Catéchisme philosophique*, suite du livre IV, chap. 5, art. 1, les Mystères en général, § 418 et seqq.

(2) Loc. cit.

(3) Consulatur quoque Bergier in *Diction. théol.*, art. *Mystères.*

(4) *Emile*, tom. III. pag. 129, 139, 140 et seqq.

confirmantur ex Bayle animadversione, qui non uno in loco observat, 4° mysteria ex eo quod sint supra rationem, hoc ipso esse contra rationem, quum non sint rationi conformia; quod exemplo turris longius conspectæ declarat, quæ, quum quadrata sit, ratione distantiæ apparet rotunda; hinc affirmanti eam esse quadratam credere teneor contra id, quod oculi de ejus rotunditate testantur. Hinc factum est, 5° ut nulla falsa religio revelata perhibeatur, quæ sua non habeat mysteria, uti sinensis, japonica, etc., scilicet ut in rudium animos facilius dominarentur. Optime propterea 6° concludit Gibbon (1), hanc semper fuisse artem condendæ religionis, præbere nempe credenda mysteria, quæ non intelligantur, et ritus præscribere, quorum nulla ratio assignari possit. 7° Quod tamen est contra Apostoli (2) monitum : *rationabile obsequium vestrum.* Ergo.

39. Resp. Ad 1m, *Dist.* Nihil admittere debet, nisi quod ratio et evidentia verum esse demonstrat evidentia vel intrinseca vel extrinseca, *conc.;* intrinseca tantum, *neg.* : alioquin omnes, ut observavimus, deberent rejici veritates, quarum intrinsecam naturam evidenter ratio non assequitur, quod est absurdum, nec ab adversariis conceditur. Ad probationem, *ideo Deus intelligendi facultate,* etc. *dist. :* ut intelligeret ea, quæ ipsius limites non excedunt, *conc.;* quæ excedunt, *neg.* In his enim officium rationis est, expendere momenta, quæ auctoritati insunt ejusmodi veritates proponenti, seu credibilitatis motiva diligenter æstimare, quæ secum fert negotium omnium utique maximum, quale est religio.

40. Ad 2m, *Dist.* Debet esse omnibus evidens evidentia extrinseca, *conc.;* intrinseca, *neg.* Recolantur superius dicta. Ad confirm. *neque enim homines ex imperio*, etc. *dist. :* id est, præmisso accurato ac diligenti examine motivorum credibilitatis, *conc.;* id est, perpensa intima mysteriorum natura, quam assequi homines non possunt, *neg.* Responsio patet ex dictis; hinc negatur sequela, quod non possit esse homini essentialis religio, quæ proponit mysteria credenda.

(1) Gibbon, *The history of the decline and fall of the roman empire*, in-8°. London, 1823. cap. 16 et seqq.

(2) Τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν, ad Rom. XII, 1.

41. Ad 3m, *Dist.*: In se, *conc.*; respectu nostri, *neg.* Nimio siquidem lumine perstringitur quodammodo acies mentis nostræ, eadem prorsus ratione ac corporis oculis evenit, si solem adversum intueamur, cujus vim radiorum oculi nostri non ferunt. Ad confirm. *nec nos intellectu instruxit*, etc. *dist.* In iis, quæ intellectui pervia sunt, *conc.*; in iis quæ intellectus attingere non potest ob suam infirmitatem, *neg.* Recolantur quæ dicta sunt circa mysteria naturæ et agendi rationem cæci nati. Nego præterea nos debere repugnare rationi nobis a Deo concessæ, dum mysteria credimus. Nullam enim repugnantiam videt aut videre potest ratio in mysteriis. Repugnantia non est nisi clara duarum idearum oppositio, nihil vero tale in mysteriis occurrit (1).

42. Ad 4m, *Neg.* Etenim *supra rationem* id dicitur, cujus intimam veritatem comprehendere non possumus; *contra rationem* vero id, quod evidentiæ principiis est plane contrarium. Nunquam vero Bayle suis paralogismis ostendere potuit mysteria principiis evidentiæ adversari (2). Hinc ad 1m confirm. *quum non sint rationi conformia*, *distinguo*: *positive*, quasi nempe haberetur aliqua positiva oppositio mysteriorum cum ratione, *neg.*; *negative*, quasi nempe haberetur tantum negatio conformitatis cum ratione in iis, quæ sunt superioris ordinis, seu non cognosceretur conformitas mysteriorum cum rationis principiis, *conc.* Hæc enim tria distinguenda, perpetuoque retinenda distinctio hæc est, scilicet 1° quædam relate ad nos cum ratione congruere; 2° quædam eidem opponi; 3° denique quædam nec cum ratione congruere, nec cum ipsa pugnare, quia sunt supra rationem, excellentioris videlicet ordinis, ad quem ratio limitibus circumscripti pertingere

(1) Consulatur Bergier, *Traité de la vraie Religion*, tom. III, pag. 318 et seqq. edit. Paris. 1784.

(2) Consulatur S. Thom. *lib.* I. *contra gentes*, c. 7, ubi invicte ostendit, nullam inveniri posse repugnantiam inter mysteria, quæ humanæ rationis capacitatem excedunt, atque rationem ipsam; quum idem Deus, qui est auctor rationis, sit auctor pariter revelationis; ex quo infert, *quæcunque argumenta contra fidei documenta ponantur, non ex principiis primis naturæ inditis per se notis recte procedere*: *unde nec demonstrationis vim habent, sed vel sunt rationes probabiles vel sophisticæ, et sic ad ea solvenda locus relinquitur.*

nequit. Sane ipse Bayle (1) principii loco constituit, multum discriminis interesse inter hæc duo, videlicet si objecti alicujus possibilitatem non comprehendas, et si ejusdem comprehendas impossibilitatem. Primum negativum est, et ad hoc referentur mysteria; alterum est positivum; talia vero esse mysteria nunquam evincet Bayle cum suis asseclis. Ad 2m confirm. deductam a similitudine turris eminus conspectæ, negamus ex dictis paritatem, quum sensus nisi rite applicati sint, aliter repræsentent objectum ac reipsa sit, quod de ratione dici non potest, dummodo ea recte utamur. Nam licet turris quadrata e longinquo visa, id exigentibus opticæ legibus, appareat rotunda, sensus tamen nihil præcise testantur circa ejus rotunditatem vel quamlibet aliam figuram, quum ratione distantiæ angulos et sinuositates non distinguant. Quare qui fidem tribuit testanti de quadrata turris figura, quum incertus de ea sit, nihilque affirmare possit, quippe quam e longinquo prospicit, vel callet hic opticæ leges, vel eas ignorat. Si primum, sibi repugnare non debet; si alterum, non tenetur nisi suam ignorantiam fateri eamque deponere, dum, qui propius eam intuitus est, testatur esse quadratam, quum ipse in tanta distantia cognoscere non possit, utrum revera turris sit rotunda an quadrata. Eadem ratione gerere quisque se debet circa mysteria, quorum conformitatem cum ratione licet ipse non videat, ob auctoritatem tamen Dei testantis illa cum ratione non pugnare persuasum sibi habere debet, eorumque veritatem admittere.

43. Ad 5m, *Dist.* Ad ingenium conficta absque ulla cum doctrina morum relatione et absque ullo fundamento, *conc.;* qualia in religione christiana exhibentus, *neg.* Recolantur superius dicta circa utilitatem mysteriorum (2).

44. Ad 6m, *Dist.* Quoad eos, qui absque divina missione proprio marte religiones cuderunt, *trans.;* quoad veræ religionis præcones, *neg.* Jam vero hic observanda est agendi perversa ratio, qua utuntur increduli, ut invidiam conflent sanctissimæ religioni

(1) *Diction.* art. *Spinoza.*

(2) Cons. Bergier, *Diction. théol.* artic. *Mystères.*

nostræ, fucumque faciant incautis; scilicet veram religionem cum falsis comparant, eamdemque imitando revelationes effingunt, et imperitis obtrudunt (mendacia siquidem, ut fidem inveniant, induere debent veritatis speciem); ea tamen si pertentes et excutias, continuo malitiam deprehendes, inanemque simulationem veritatis. Porro nihil quicquam commune est inventis hominum, fabulisque superstitionum cum systemate sibi ex omni parte cohærente veræ religionis, in qua sic omnia inter se connexa aptaque sunt, ut unitatem summam efficiant ac in sui admirationem rapiant vel invitos. Profecto mysterium SS. Trinitatis est fundamentum mysterii dominicæ Incarnationis, quod rursum supponit mysterium peccati originalis ejusque in omnes Adæ posteros propagationis, ex quibus mire elucet divinæ naturæ ejusque attributorum, omnipotentiæ, sapientiæ, bonitatis, misericordiæ, justitiæ excellentia, nec non generis humani se prodit infirmitas. Hinc liquet aliud omnino esse agere de mysteriis in abstracto, ut deistæ solent, aliud ea considerare in concreto, prout a religione proponuntur.

45. Ad 7m *Dist.* Id est, perpensis credibilitatis motivis, quæ hominem ad assentiendum inducunt, *conc.;* id est, perpensa intima mysteriorum natura, ut alias diximus, *neg.* Si tamen hic Apostolus loquitur de obsequio fidei præstando, et non potius de moderata corporis afflictatione. At deistarum parum interest verum sensum attingere Scripturarum.

CAPUT II.

DE REVELATIONIS NECESSITATE.

46. Revelationis divinæ nomine, ut ex superiore Cap. compertum est, hic intelligimus supernaturalem illam Dei operationem, qua peculiares homines quasdam a Deo veritates edocti sunt, quibus ipsi deinde homines reliquos ad religionem et officia instituerent.

47. Gravissimam hanc inimus disputationem non solum adversus veteres recentioresque deistas, sed etiam adversus nuperos rationalistas, qui non aliam revelationem agnoscunt præter

naturalem, sive manifestationem Dei, quæ fit per opera naturæ, quamque in *universalem* seu communem dividunt et *particularem*. *Universalis porro* ex eorumdem sensu *ea est*, *quæ naturalibus animi facultatibus aliisque universæ rerum naturæ præsidiis efficitur, quibus homo ad concipiendam colendamque rerum divinarum notitiam adducitur. Particularis vero eademque mediata* (1) *ea est, quæ continetur complexu rerum secundum naturam evenientium, quibus Deo auctore nonnulli homines præ ceteris excitati sunt ad veræ religionis principia cognoscenda, eaque popularium quidem desideriis accommodata insigni cum successu aliis tradenda* (2).

48. Antequam vero ad rem propius accedimus, majoris perspicuitatis gratia animadvertimus, objectum revelationis esse posse vel veritates ordinis humana ratione superioris; cujusmodi mysteria esse diximus, tum ea, quæ a libera Dei voluntate pendent, quæque seposita revelatione ab homine cognosci nulla ratione possent; vel veritates, quæ rationis humanæ limitibus continentur; cujusmodi sunt ea, quæ ope ratiocinationis homo assequi absolute potest, e. g. Dei existentia, animorum immortalitas, officia quibus homo Deo, sibi, societatique obstringitur, aliaque hujusmodi.

49. Age porro dum divinæ revelationis necessitatem adstrui-

(1) Hoepfner, *De discrimine mediatæ et immediatæ Dei efficaciæ rectius intelligendæ*, Lips. 1823, pag. 21, sic rem explicat: *Qui* mediatam *Dei efficaciam tuentur, ii recte discernunt inter cognitionem ejus subjectivam et objectivam. Nec igitur Deum, si objective spectatur, immediate in mundum agere negant; sed potius eum omnia, quæcunque tandem fiant, immediate perficere affirmant. Negant vero Deum, si subjective a nobis spectatur, immediate operantem a nobis cognosci seu sentiri posse.* Quam pulchra hæc sunt et perspicua! Id ipsum tradit inter ceteros Baumgarten Crusius *Pr. de notionibus mediati et immediati in disciplina theologica*, Jenæ, 1827; F. Fischer, *zur Einleit. in die Dogmatik der Ev. Kirche*, seu *Introductio in Theol. Dogmaticam Evangelicæ Ecclesiæ*, Tubingæ, 1828, pag. 88 et seqq.

(2) Sic totum systema exponit Wegscheider, op. cit. proleg. cap. 1, § 12. Unde intelligimus, quo progressus sit protestantismus in Germania, quantoque studio elaboret in omni penitus divina revelatione de medio tollenda.

mus, non hanc volumus intelligi de veritatibus primi ordinis, quum exploratum sit illarum cognitionem nobis necessariam non esse nisi hypothetice, quatenus nempe per earum cognitionem et fidem voluerit Deus nos adipisci salutem; quum enim hoc revelationem potius supponat, quam adstruat, ex hac parte necessitatem, quam intendimus, evincere non possumus.

50. Restat proinde, ut ad veritates secundi ordinis necessitatem revelationis, de qua loquimur, referamus.

51. Quum autem hujus secundi ordinis veritates rationis humanæ finibus concludantur, easque propterea humana ratio absolute cognoscere possit, plane consequitur, nos haud posse instituere controversiam de necessitate, ut præfertur, *absoluta*, sed solum de necessitate, ut vocant, *morali*; itaque hoc sensu necessariam revelationem esse defendimus.

52. Ad declinandas vero innumeras prope tricas, quas movent adversarii, contra quos agimus, circa humanæ rationis vires, circa hominis dignitatem et conditionem, in quas injuriose nos agere clamant deistæ ac rationalistæ, eas deprimendo ad adstruendam nostræ revelationis necessitatem; præterea ne petere videamur principium, ut iidem rursum conqueruntur, dum naturæ humanæ infirmitatem ex peccato primi parentis inductam supponimus; ad hæc, inquam, incommoda declinanda, brevior nobis pro re, de qua agimus, via visa est, quæ procedit ex *facto*, atque ab experimento, et quidem publico, universali, constanti, quodque a nemine in dubium vocari potest.

53. Duo enim ex historicis omnibus monumentis certa sunt, 1° universum humanum genus sibi relictum a veritatis tramite turpiter plus minus aberrasse, sive circa cultum, sive circa mores et officiorum principia; 2° nunquam populos revocari ad sana principia potuisse ex humana sapientia et industria. Jure proinde ex his inferimus, necessariam esse aliquam supernaturalem revelationem, tum ut homines dignum Deo cultum ceteraque quæ hominis propria sunt amplectantur, tum ut in officiis ejusmodi contineantur. Sic igitur procedimus :

PROPOSITIO I.

Ex eo, quod nullus populus divina revelatione destitutus dignum Deo cultum exhibuerit, atque in absurdos contra sanæ ethices principia errores delapsus non fuerit, jure infertur divinæ supernaturalis revelationis necessitas.

54. Quum in prima propositionis enunciatæ parte agatur de facto omnibus comperto atque ab omnibus admisso, nemine prorsus reclamante, possemus quidem illud supponere; juvat tamen nonnulla summatim attingere ex veteribus monumentis ad ejus confirmationem.

55. Ac primo quidem, gentes revelatione destitutas plures coluisse Deos explorata res est. Astrolatria apud orientales præsertim populos, Chaldæos, Persas, Phœnices obtinuit (1). Fuit pariter apud antiquissimos orientales populos, ceu religionis ac theologiæ ipsorum fundamentum, doctrina de duobus principiis (2), quæ adhuc perseverat apud Indos et Japones. Aliqui animantia bruta, imo et virgulta et cæpas, ut Ægyptii (3), fere omnes vero simulacra ut deos venerati sunt. Licet autem fateamus, non omnes fortasse adeo stolidos fuisse, ut ligna et lapides tanquam deos habuerint; si tamen ingenui sumus, nec apertissimis monumentis volumus contradicere, inficiari haud possumus, vulgo velut deos ejusmodi simulacra et habita et culta fuisse (4). Græci et Romani genios præterea, heroes sive vivos

(1) Cons. *Voyages de Cyrus*, par M. de Ramsay, in-8.

(2) Ibid.

(3) Conf. Jos. Flav. *Contra Appionem*, l. I, cap. 9, n. 3, et l. II, cap. 4.

(4) Conf. Gerdil, *Saggio d'istruzione teologica*, *De Deo uno*; ubi refert Tyrios catenis vinxisse Herculis simulacrum, ne aufugeret; sic Guineæ incolas hodiedum simulacra sibi confingere, quæ vocantur ab ipsis *Fetiche*, quibus vim tribuunt ac virtutem divinam. Omitto, quæ ex Scriptura afferri possent monumenta, nec non ex Josepho Flav. Sed ad os obstruendum recentioribus incredulis, qui negant, veteres vere idola ut numina coluisse, satis est in medium proferre Horatii versus ex lib. I, sat. 8:

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum;
Cum faber, incertus scamnum faceretne Priapum,
Maluit esse Deum. Deus inde ego.

sive defunctos ut numina venerati sunt (1); mitto de reliquis, quippe nota historia est et pervulgata apud omnes.

56. Exploratum pariter habemus ethnicas gentes cupiditates et vitia omnia diis suis tribuisse, eosque cupiditatum omnium atque vitiorum patronos exhibuisse, uti legere est apud veteres poëtas, Homerum præsertim et Virgilium.

57. Certum denique est cultum omnem ethnicorum, obscœnas effigies (2), festa (3), sacrificia, in quibus non cruor tantum sed et ipse pudor sacrificabatur humanus (4), numinum gesta, præterea templa (5), ritus aliaque omnia, quæ ad cultum spectabant vel referebantur, non fuisse nisi publicum perpetuumque scelerum quorumcumque et flagitiorum irritamentum; adeo ut cultum ejusmodi vere dixeris vitiorum omnium apotheosin. Non potest quin commoveatur animo et toto corpore perhorrescat, quisquis legat, quæ apud Originem (6), Tertullianum (7), Clementem Alexandrinum (8) et Lactantium (9) de cruentis et obscœnis ejusmodi superstitionibus referuntur (10).

(1) S. August. *De Civ. Dei* l. II. cap. 15.

(2) Ibid. l. VII, cap. 21. Conf. insuper Bern. Montfaucon, *L'antiquité expliquée et représentée en figures*, Paris, 1719, tom. I et II.

(3) Conf. S. August. loc. cit. et alibi passim, nec non Montfaucon, op. cit. tom. II.

(4) Conf. Dionys. Halicarnass. l. I; Plin. l. XXVIII, cap. I; Cleric. *in annot.* ad lib. I Hugonis Grotii *De verit. relig. christ.*; S. August. ep. 91, ed. Maur.: *Non aves, non quadrupedes, non denique sanguis humanus, sed multo scelestius pudor humanus immolatus intereat.*

(5) Hæc omnia recensita pariter sunt a Grotio loc. cit. et a Clerico in suis annot. documentis comprobata tum ad lib. I tum ad lib. II.

(6) In lib. *Contra Celsum*, præsertim lib. V.

(7) *In Apolog.* cap. 14 et in lib. *De Idolatr.* cap. I et seqq.

(8) In *Cohortatione ad gentes.*

(9) *De div. instit.* lib. I, qui inscribitur *De falsa religione*, tum passim in aliis earumdem institutionum libris. Sed præ ceteris vel inter ethnicos festive, ut solet, ridet Lucianus in dialog. *De sacrificiis.*

(10) Conf. *Mémoires pour servir à l'histoire de la religion secrète des anciens peuples; ou Recherches historiques et critiques sur les mystères du paganisme*, par M. le baron de Ste Croix. Paris, 1784, I. vol. 8. ubi clarissimo in lumine totum hoc argumentum ponit.

58. Et hæc quidem de cultu; ex quibus colligi facile potest, quid in universum gentes circa mores et senserint et fecerint. Corruptionis scholæ erant ipsorum theatra atque spectacula (1); fornicatio neque inter vitia quidem recensebatur (2); pæderastia passim recepta erat (3); sicut et infantium expositio, etc.; adeo ut pudeat nos tot truculenta et nefanda vel meminisse, quæ tamen publico usu cohonestabantur ac ipsis legibus sanciebantur.

59. His itaque leviter adumbratis, turpe quippe foret in his diutius immorari, sic breviter argumentum adstringimus. Quæcunque demum sit humanæ rationis vis, sive in vero ac digno Deo cultu decernendo, sive in sanæ ethices principiis expendendis, quam adeo et deistæ et rationalistæ extollunt; factum tamen est publicum, universale et constans, per plura sæcula nullum populum, sive barbarum sive excultum, quamdiu revelatione destitutus fuit, tum cultum, qui Deo dignus esset, eidem exhibuisse, tum in turpissimos errores contra sanæ ethices principia prolapsum non fuisse. Necessarium igitur est medium aliud supra humanam rationem positum ad homines recte instituendos sive circa cultum sive circa mores. Jam vero istud aliud esse non potest nisi supernaturale atque divinum, seu quod idem est: Ex eo quod nullus populus divina revelatione destitutus dignum Deo cultum exhibuerit, atque in absurdos contra sanæ ethices principia errores delapsus non fuerit, jure infertur divinæ ac supernaturalis revelationis necessitas. Huic autem propositioni majus robur accedit ex demonstratione sequentis propositionis.

DIFFICULTATES.

60. Obj. 1° Præcipuum humanitatis attributum, quo a brutis maxime ipsa secernitur, est *perfectibilitas;* hinc licet aliquandiu

(1) Satis est consulere Tertul. *Apologet.* cap. 15, tum *orationes*, quas in theatra habet S. Joan. Chrysost. Certe ipso Gibbon fatente, theatrum erat unus ex titulis, quibus poterant Romani divortium facere cum propria uxore.

(2) Epictetus, *Enchiridii*, cap. 47.

(3) Aul. Gell. l. XVIII, cap. 2, et l. XIX, cap. 11; Plutarch. in opusc. *De liberis educandis*, ante fin. opp. tom. II. Parisiis, 1624.

a recto honestoque ipsa aberraverit, 2° concludi non potest, semper populos in eadem ignorantia atque erroribus mansuros fuisse. 3° Proximæ ejusmodi mutationis indicia sub finem romanæ reipublicæ sunt 4° generalis polytheismi contemptus, a philosophis irrisio idololatricæ superstitionis, de quibus fidem faciunt veterum scripta, Tullii præsertim inter Latinos ac postea Luciani inter Græcos; 5° quædam denique ad mysticismum tendentia atque ad solitudinem, de qua inter ceteros Josephus Flavius (1) late disserit. 6° Non omnes præterea ejusmodi superstitionibus et vitiis obstringebantur; 7° plena sunt enim historica monumenta præclaris virtutum exemplis, quibus quovis tempore viri ac mulieres floruerunt, adeo ut 8° vel ipse Augustinus Romanorum virtutes demiratus fuerit. 9° Unius summi Dei notio in hominum mentibus nunquam penitus obliterata est, nec non discrimen inter justum et injustum, ita ut facinorosi semper pœnis ac publica fuerint ignominia mulctati. 10° Frustra propterea ex generali illa populorum conditione infertur supernaturalis subsidii necessitas : quum ejusmodi medium insitum sit in ipsa rationali hominum natura, et *eas notiones, quæ ad religionem pertinent,* ut verbis Wegscheider (2) utamur, *soli homines quasi sanctissimum peculium sibi vindicant;* ergo.

61. Resp. ad 1m, *Dist.* In scientiis vel artibus, quæ nullam ad mores ac religionem dicunt relationem, *conc.;* in iis, quæ ad religionem et mores pertinent, *subdist.* si nihil obstet ex parte cupiditatum, illecebrarum et exempli, *conc.;* positis ejusmodi obstaculis, *neg.* Nullum utique dubium est, *perfectibilitatem* attributum esse humanitatis, at in iis, quæ moralem vivendi rationem non attingunt. In his enim luctuosa experientia ostendit, quod homo sibi relictus in plura sive speculativa sive practica errorum monstra delabatur. Non enim in abstracto homo sive humanitas spectari debet, sed in concreto, prout est malis cupiditatibus abstractus et illectus, pessimis exemplis circumventus, præjudicatis opinionibus, quas ab infantia hausit, imbutus, publica ac universali apud suos agendi ratione quodammodo raptus. Quanta

(1) *Contra Appionem,* lib. II, cap. 13. (2) Op. cit. proleg. cap. I, § 10, n. (a).

vero horum omnium vis sit, graphice more suo Tullius (1) his verbis declarat : *Nunc* (natura) *parvulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusque depravatis sic restinguimus, ut nunquam naturæ lumen appareat;... simul atque editi in lucem et suscepti sumus, in omni continuo pravitate et in summa opinionum perversitate versamur, ut pene cum lacte nutricis errorem suxisse videamur. Quum vero parentibus redditi, deinde magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas et opinioni confirmatæ natura ipsa cedat... Quum vero accedit eodem, quasi maximus quidam magister, populus atque omnis undique ad vitia consentiens multitudo, tum plane inficimur opinionum pravitate, a naturaque desciscimus.* Ex quibus apparet, in re, de qua sermo est, hominem sibi relictum non in melius ferri sed in pejus ruere perpetuo atque dilabi.

62. Ad 2m, *Neg.* Ut patet ex dictis : alioquin quo populus adultior fit, eo fieret perfectior magisque ad veritatem ac virtutem accederet; at experientia, monumentis historicis confirmata, contrarium ostendit; ex ea enim dignoscimus, eo puriores sive quoad cultum sive quoad mores fuisse populos, quo magis ad suam, ut ita dicam, infantiam accedunt; e contrario eo deteriores factos, quo magis ab ipsa recedunt. Sinenses profecto, quorum imperium antiquissimum est, quum neque scientiis neque artibus sint destituti, debuissent summam perfectionem attingere; attamen in suis superstitionibus ac in morum pravitate permanent, imo et deteriores sunt quam fuerunt tot retro sæculis, prout et in ceteris populis evenit.

63. Ad 3m, *Neg.* Ejusmodi enim indicia nil aliud evincunt, nisi romanam rempublicam epicureismi præsertim vi et impulsu in proximam venisse tum religiosam tum socialem dissolutionem, servatis primævis institutis et cujusdam probitatis ac honestatis naturalis reliquiis. Ceterum multitudo nusquam adeo fœde corrupta fuit, quam ubi superstitioni fuit dedita.

64. Ad 4m, *Dist.* Ex parte epicureorum, ideoque et atheistarum

(1) *Tuscul. disput.* lib III, cap. I. edit. Taur. opp. tom. XII.

practicorum, qui maxime tunc Romæ dominabantur, *conc.;* ex parte magistratuum et populi, *neg.* Ejusmodi enim philosophi non solum polytheismi atque idololatriæ, sed omnis prorsus religionis contemptum inducebant, quin defectui religionis quidpiam substituerent, ea ferme ratione ac ætate nostra sese gesserunt ac gerunt deistæ, qui religionem christianam diruere contendunt, quin ipsi, quæ humanæ societatis et vinculum et columen est, quidquam substituant ad extremam perniciem avertendam. Quod vero spectat ad magistratuum ac populi sensa circa polytheismum atque idololatriam, trium sæculorum odium et immanis furor adversus Christianos ea satis manifestant.

65. Ad 5^{m}, *Dist.* Respectu singulorum, *trans.;* multitudinis, *neg.* Recolantur ante dicta. Josephus porro loquitur de tali dispositione ex commercio cum Judæis, seu potius cum Christianis, qui disseminari cœperant per imperium Romanum.

66. Ad 6^{m}, *Dist.* Id est, nonnulla eaque paucissima individua ab universali illa superstitionum ac morum fœditate sibi temperarunt, *trans.* vel *dist.;* subsidio primævæ revelationis vel communicationis cum Judæis, *conc.;* per se, *neg.* Ut distinctio magis fiat perspicua, observandum in primis est, aliud esse loqui de multitudine, aliud de singulis individuis; porro quum dicimus imparem esse humanam rationem medicinæ hisce malis faciendæ, de populis sive multitudine disserimus, ut *ex facto* ostensum est; quod autem attinet ad individua singula humanæ speciei, absolute loquendo potuissent utique ab hac universali superstitione ac morum fœditate evadere, alioquin forent excusabilia; et nonnulla quovis tempore fuerunt quæ ad instar insularum natantium integra inviolataque in mediis debacchantis licentiæ fluctibus perstiterunt ad divinæ Providentiæ justificationem; non tamen dederim homines istos singulares hoc esse consequutos vel absque subsidio primitivæ revelationis, quæ, ut infra invicte probabimus, ad omnes gentes pervenit; vel saltem absque communicatione cum veræ religionis cultoribus. Hinc nova vis accedit stabiliendæ supernaturalis revelationis necessitati.

67. Ad 7^{m}, *Trans.* Ejusmodi enim singularia exempla non destruunt factum generale et constans, quod nos adstruximus; nec in-

firmant argumentum, quod inde confecimus. Recolantur modo dicta in resp. ad 6m. Addimus non ex uno vel altero præclaro facinore sed ex complexu perpetuitateque recte factorum oriri rectam vivendi rationem. Non vacat hic, neque præstat in ejusmodi præclara gesta, quæ tantopere jactant adversarii nostri, intimius inquirere.

68. Ad 8m, *Dist.* Respective ad alias gentes, in ipsorum infantia et quidem abstractione facta a falsa deorum ac dæmonum cultu, *conc.;* absolute, *neg.* Etenim S. Augustinus (1) hæc scribit: *Veteres igitur primi Romani,... quamvis ut aliæ gentes, excepta una populi Judæorum, deos falsos colerent, et non Deo victimas sed dæmoniis immolarent, tamen laudis avidi, pecuniæ liberales erant; gloriam ingentem, divitias honestas volebant; hanc ardentissime dilexerunt, propter hanc vivere voluerunt, pro hac et mori non dubitaverunt; ceteras cupiditates hujus unius ingenti cupiditate presserunt.* En, quo sensu commendet et sub quali restrictione; igitur factum a nobis statutum confirmat. Ceterum quid senserit Augustinus de Romanorum moribus primi ejus libri *de Civ. Dei* aperte declarant.

69. Ad 9m, *Dist.* Ita tamen, ut innumeris prope superstitiosis deorum cultibus et erroribus fœdaverint ac fere suffocaverint, *conc.;* germana et sincera, *neg.* ut patet ex dictis. Damus utique nunquam penitus obliteratum illud, ut Tertullianus (2) vocat, *testimonium animæ naturaliter christianæ;* at incredibile dictu est, quot absurdis commentis ethnici ideam istam depravaverint, quod nemo certe in dubium vocabit. Idipsum dicatur de generalibus notionibus animæ insitis de justo et injusto, de virtute ac turpitudine, quas notiones in applicatione atque in praxi ex generali illa ac publica morum perversitate pessime distorserant atque corruperant, quidquid tandem de singularibus casibus senserint.

70. Ad 10m, *Dist.* Rem in abstracto spectando *trans.;* ita ut absque ullo externo ac supernaturali subsidio sufficiat, ut homines sive populi officia ejusmodi in concreto et cognoscant et præstent, *neg.*

(1) *De Civ. Dei*, lib. v, cap. 12. (2) *Apolog.* cap. 17.

Theoriæ omnes ac ratiocinationes factum universale et constans non destruunt; porro factum contrarium evincit, quidquid sit de nativa rationis vi et efficacia, de qua hic non inquirimus. Hinc præoccupata sunt, quæcumque deistæ ac rationalistæ congerunt, videlicet ex nomine legis *naturalis*, quæ sic a *natura* dicitur, tum quia paucissimis ac simplicissimis veritatibus concluditur ac continetur, tum quia indita a Deo est humanæ naturæ, tum postremo quia invincibilis non est talis aberratio, aliaque id genus ingeniose excogitata, quæ nulla ratione attingunt factum a nobis propositum, quodque inficiari adversarii non possunt, nisi velint omnia historica monumenta convellere.

PROPOSITIO II.

Ex eo quod nulla humana sapientia aut industria populos revelatione destitutos revocare valuerit ab universali illa defectione sive circa cultum sive circa mores, jure rursum infertur divinæ ac supernaturalis revelationis necessitas.

71. Rursum et in hac propositione *factum* adstruitur extra omnem dubitationis aleam positum.

72. Licet enim omnes Ægypti sacerdotes sive sapientes, Indorum gymnosophistæ, Persarum magi, Græci ac Romani philosophi sapientiæ studuerint, scholas atque academias instituerint, sectas informaverint, et quidem per longum annorum et sæculorum spatium; certum tamen est, ipsos impares omnino fuisse populis ad veri numinis cultum ac veritatis cognitionem adducendis; idque ex triplici ipsis inhærente defectu. Ex defectu nempe *unitatis*, ex defectu *auctoritatis*, ex defectu *sanctionis*.

73. Ac primo quidem ex defectu *unitatis*; quum semper non solum scholæ, sectæ et academiæ, sed et philosophi singuli a se invicem discreparint in tradendis religionis ac morum institutionibus. Quod enim schola una, academia aut secta probabat, ab aliis impugnabatur, nec raro discipuli in magistros insurgebant, adeo ut omnes philosophiæ epochæ in scepticismum de-

laberentur (1) ob unitatis ac consensus defectum; impares proinde se reddebant ad propria placita populis suadenda.

74. Ex defectu insuper *auctoritatis;* auctoritas enim ista non erat *personalis*, ut patet, cum nulla potestate in populos pollerent, non *doctrinalis,* siquidem ad summum doctrina in sui admirationem populos rapuisset, non vero ad relinquenda cupiditatum oblectamenta, quibus nimis abducebantur, induxisset. Non *realis,* non quævis alia, qua semper destituti fuerunt. Accedit nimia eorum facilitas in sese accommodando populorum superstitionibus, sive ad eorum ac magistratuum vindictam et pœnas declinandas, sive ad propria commoda tuenda, adeo ut tanquam in dogma erexerint principium de *accommodatione* (2).

(1) Cons. *Histoire comparée des systèmes de philosophie considérée relativement aux principes des connaissances humaines,* par M. Gérando; in qua auctor quinque philosophiæ epochas distinguit, quarum 1ª incipit a Thalete et desinit in Protagoram, qui suis sophismatibus dubium circa omnia movet. Altera incipit a Socrate, qui cœpit impugnare scepticismum, quem excipit Pyrrho, qui eumdem renovat. Deinde Epicurus venit cum suis principiis physicis moralitatis; postea sequitur Zeno cum suo fato, quem sequuntur Arcesilaus et Carneades, qui finem imponunt huic epochæ. 3ª Epocha complectitur vicissitudines philosophiæ Romæ et Alexandriæ usque ad sæc. VI, quo omne philosophiæ studium barbarie superveniente extinguitur. 4ª Comprehendit id totum temporis spatium, quod a sæculo VI ad XVI protenditur. 5ª Initium ducit a tribus summis reformatoribus, Bacone in Anglia, Cartesio in Galliis, Leibnitzio in Germania ac ad Kantium usque pertingit, qui Baconem, Cartesium ac Leibnitzium immutat, statuitque philosophiam *experimenti*, et ad hanc appellat auctor. Ast nonne rectius post tot sæcula ab hac ad EXPERIMENTUM PHILOSOPHIÆ posset appellari? Eccur non simul utraque conjungitur, religio nempe ac philosophia, prout in sua origine conjunctæ erant? *Nous la reverrons,* inquit cl. Comes J. De Maistre, *la superbe alliance de la religion et de la science; ils reviendront ces beaux jours du monde, où toute science remontait à sa source.* Traduct. du Traité de Plutarque intitulé: *Des délais de la justice divine.*

(2) Erat enim commune apud ipsos receptum effatum: *Expedire falli in religione civitates.* Quare August. etiam ex hac parte veteres arguit philosophos, *De Civ. l.* VII, cap. 10, ubi de Seneca scribit: *Colebat, quod reprehendebat; agebat, quod arguebat; quod culpabat, adorabat.* Sic etiam Epictetus, *Ench.* cap. 38, principii loco statuebat: *Libare autem et sacrificare secundum patrios mores unumquemque decet.* Σπένδειν δὲ καὶ θύειν καὶ ἀπάρχεσθαι κατὰ τὰ πάτρια, ἑκάστοις προσήκει.

Quare vel ipse Socrates, qui vulgo perhibetur monotheismi martyr, teste Xenophonte (1), ejus biographo et apologeta, passim patriis diis immolabat.

75. Ex defectu demum *sanctionis;* cum nulla ipsi auctoritate sua vel præmia vel pœnas præceptorum suorum observatoribus vel transgressoribus proponere potuerint, atque irriderent, quæ poetæ de elysiis vel stygiis sedibus cecinerunt (2). Jam vero quid juvant eloquentissimi quique tractatus de virtutibus ac vitiis ad populos absque certa sanctione vel ad virtutem adducendos vel retrahendos a vitiis?

76. Dixi vero *ex triplici defectu ipsis inhærente,* non solum ut rationem redderem facti propositi, verum etiam, ut innuerem adversus nostros deistas ac rationalistas, nec ipsos triplici hoc defectu laborantes aut nunc esse aut unquam pares fore, seposita revelatione divina ac supernaturali, ad hoc idem præstandum, quod veteres philosophi minime præstare valuerunt (3).

77. His igitur sic constitutis ita perstringimus argumentum: res facti indubia est, humanam sapientiam et industriam non

(1) Xenoph. *De factis et dictis Socratis memoratu dignis*, l. I, cap. I.

(2) Apposite J. J. Rousseau in *Emile* l. III. p. 187, ita philosophum alloquitur: *Frustra virtutem statuere ac confirmare unius rationis ope conaris: nam quo unquam fundamento illam poteris sustentare? Præclaræ quidem sunt tuæ de moribus leges, sed earum cedo, quæso, sanctionem! Age, quid æterno inferorum igni suffectum vis?*

(3) Sic graphice describit idem J. J. Rousseau deistas seu philosophos: *Philosophos*, inquit, *consului, eorum libros pervolvi, ac varias opiniones expendi, agnovi omnes animorum plenos affirmantes audacter, etiam in rebus dubiis ex tripode judicantes, qui scire se omnia profitentur, extricent nihil, sese invicem irrideant, quod quidem commune omnibus id mihi visum est, in quo minime hallucinentur. Elati et quasi ovantes, quum alios petunt; quum ipsi petuntur, fracti et abjecti, si eorum argumenta explores, nulla plane invenies nisi ad evertendum aliquid comparata; si suffragia recenseas, id quisque fert, quod sibi quisque tribuit: nulla quidem in re nisi in contendendo sibi invicem cohærent, cum ipsi uni veritatis lumine illustrati, candidi, fide digni videri volunt, tum nos jubent quodammodo ipsorum dicto acquiescere, et putida atque absurda commenta pro veris ac certis principiis obtrudunt.* Emile, tom. III, p. 21.

valuisse populos revelatione destitutos revocare ab illa generali defectione sive circa cultum sive circa mores, nec potuisse, etsi enixe id voluissent, nec posse, etsi vehementer vellent, ex triplici proposito defectu; ergo necessarium est ad hoc præstandum subsidium aliquod extra humanam conditionem positum, quod triplicem nuper expositam conditionem præ se ferat. Atqui tale subsidium esse non potest nisi divina supernaturalis revelatio, quæ sola principium in se continet tum unitatis, tum summæ auctoritatis atque efficacissimæ sanctionis; ergo ex eo quod nulla humana sapientia ac industria populos revelatione destitutos revocare valuerit ab universali illa defectione sive circa cultum sive circa mores, jure rursum infertur divinæ ac supernaturalis revelationis necessitas.

DIFFICULTATES.

78. Obj. cum Ammon et Wegscheider: 1° *Rationem, quatenus* suprema ejus virtus dignoscitur in *ideis* concipiendis, quæque ipsa recte dicatur *idea*, homini a Deo datam esse facultatem, non excultam, sed assidue excolendam constat, ejusque aciem adjuvantibus tantum rebus faustissimis, a Dei Providentia repetendis, ita *curari* posse, ut ne obscuretur errorum tenebris. Quapropter 2° distinguendum est inter rationem in *abstracto* et in *concreto*, uti dicitur, cogitatam. 3° Neque vero dubitari potest, quin in rebus gravissimis, quæ ad religionem et honestatem tuendam pertinent, itemque in præceptis artis logicæ omnes fere philosophorum scholæ mirifice inter se conveniant; et 4° inter ipsos scriptores, quos profanos dicimus, et quos *injuste aversantur atque calumniantur tenebrarum patroni*, haud paucos esse constat, qui præclaras de religione ac virtute sententias, Jesu Christi decretis ac præceptis haud absimiles, in medium protulerint. 5° Contra inter eos ipsos, qui eamdem revelationem sequi se professi sunt, magna opinionum diversitas obtinuit; 6° nec illa revelationis auctoritas impedire potuit, quominus ejus asseclæ ad superstitionem erroresque alios non modo ineptos sed etiam perniciosos delaberentur. 7° Quod

si vero Deo placuisset, omnes omnibus temporibus idem prorsus sentire de rebus divinis, ita ut ipsa forma et involucra idearum ad religionem pertinentium omnibus eadem essent, certe sapientissimis præsidiis id effecturus fuisset. Ergo. Ita citati auctores (1).

79. Resp. generatim, *Dist.* Et hæc respiciunt meram ab ipsis excogitatam possibilitatem, *conc.;* destruunt factum a nobis constitutum, *neg.* Ejusmodi enim theoriæ non sunt nisi imaginariæ, et ab existentia revelationis illius originem ducunt, quam per summam injuriam ipsi impugnant, ut inferius ostendemus; sed nullo modo attingunt argumenta, quæ ex facto deducuntur. Quid enim effecerunt veteres philosophi ad populorum illustrationem? Quid efficiunt deistarum ac recentiorum rationalistarum conatus, nisi corruptionem populorum, et juventutis sibi commissæ?

80. Resp. singillatim; ad 1^m^, *Neg.* Experientia enim contrarium evincit, ut ex dictis patet, quæcunque demum vis in ratione supponatur. Non agitur de eo, quod *possit*, sed de eo, quod *fecerit*.

81. Ad 2^m^, *Dist.* Et supposita qualicunque distinctione ob vitium eidem inhærens impar semper est humana ratio effectui obtinendo, quem adversarii prætendunt *conc.;* secus *trans.*

82. Ad 3^m^, *Neg.* Quam enim mirifice philosophorum scholæ inter se conveniant, si sermo sit de recentioribus, vidimus ex J. J. Rousseau, et patet ex perpetuo rationalistarum conflictu et pugna, quæ in Germaniæ scholis adhuc viget, et ex eorum libris. Si sermo sit de antiquioribus, patet ex historia philosophiæ ejusque diversis sectis, stoicorum, epicureorum, pyrrhonistarum, cynicorum, etc. (2). Quid porro commune habeant artis logicæ præ-

(1) Ammon, *Der rechte Standpunct,* Lips. 1822, p. 19. Wegscheider, op. cit. prol. cap. 1, § 11, n. (a).

(2) Plutarch. *De placitis philosophorum*, præsertim l. IV. opp. fol. ed. Paris. 1624. tom. II. Itaque mirifice scholæ philosophorum inter se conveniunt solum in dissentiendo. Philosophorum item clamores, acres disputationes, dissensiones graphice describit Lucianus in dialogo: *Bis accusatus*, cap. 11 et seqq.

cepta cum gravissimis rebus, quæ ad religionem et honestatem pertinent, non video.

83. Ad 4m, *Dist. Præclaras de religione sententias* absque fundamento, absque conjunctione et fine, et quidem generales et theoreticas, *conc.;* systema religionis ac ethices ex omni parte absolutum, bene connexum ac practicum, *neg.* Aliud porro est, nonnullas sententias, tractatus etiam ac dissertationes edere de religione ac moribus et quidem speculativas et generales, quod fieri utique ab antiquis philosophis potuit, multoque magis a recentioribus, qui tot subsidiis christianæ religionis instructi sunt, atque interdum factum esse concedimus; aliud autem integrum, absolutum ac bene constructum præbere totius religionis atque ethices ædificium cum solido fundamento sive auctoritatis sive unitatis atque sanctionis, nec non cum applicatione generalium principiorum ad praxim, quod nusquam ab ipsis factum est, ac seposita revelatione nunquam fiet. Nunquam convenerunt in hominis fine constituendo; nunquam in certis ethices naturalis atque obligationis principiis constabiliendis; nunquam stabiles regulas ad applicanda casibus particularibus principia virtutis, probitatis atque honestatis exhibuerunt; nunquam fines statuerunt, qui præcepta a consiliis seu a perfectione secernant et varios culpæ gardus determinent; nunquam motiva omnibus communia et valida ad impellendum hominem ad virtutem et retrahendum a vitiis proposuerunt. Mira semper in his omnibus aliisque, a quibus recensendis brevitatis gratia abstinemus, viguit ac viget inter philosophos deistas ac rationalistas varietas, qui propterea nunquam ethicen populorum indigentiæ accommodatam dare potuerunt, nedum cultus, ut ipsi vocant, theoriam (1). Quare *tenebrarum patroni*, (id est, catholici seu supernaturalistæ)

(1) Lockius in suo *Specim. intell. hum.* lib. I, cap. 11, innumera prope exempla varietatis ejusmodi exhibet, quæ inter veteres et recentiores populos et philosophos obtinuit. Quod pariter præstitit Helvetius, *serm.* 20, cap. 13. Consulatur de hoc argumento Spedalieri, *Diritti dell' uomo* l. IV, cap. 14 et seqq. necnon Manzoni, *Sulla morale cattolica*, cap. 3. *Sulla distinzione di filosofia morale e di teologia* : ubi egregie hoc argumentum evolvit.

neque *injuste aversantur* neque *calumniantur* scriptores profanos, sed factum referunt, quod nostri lucis amatores nunquam destruent.

84. Ad 5m, *Dist.* Inter eos, qui eamdem revelationem sequi se professi sunt, sed mutilam ac rejecto Ecclesiæ magisterio, magna opinionum varietas obtinuit imo et obtinet, *conc.;* qui integram sub auctoritate Ecclesiæ, *subdist.* in opinionibus levioris momenti, quæ nec religionis nec doctrinæ moralis attingunt substantiam ac nondum definitæ sunt, *conc.;* secus *neg.;* alioquin jam non sunt catholici.

85. Ad 6m, *Dist.* In refractariis et perduellibus, *conc.;* in catholicis sinceris, *neg.*

86. Ad 7m, *Dist.* Si hominibus iis uti placuisset, *conc.;* si propria sensa potius quam legitimam auctoritatem a Deo constitutam sequi maluerunt, *neg.* Deus homini nunquam defuit, ut infra ostendemus, sive per primitivam revelationem, sive per constitutam a se Ecclesiam, quique omnia suaviter fortiterque ad finem suum conducere maluit, quin vim inferre videretur humanæ libertati, cui consultum ipse omni ratione voluit; etsi maxima in se esset atque efficacissima divinitus a se constituta auctoritas. Sed si homini magis placuit evanescere in cogitationibus suis, quam eidem obtemperare, sibi imputent, si ortæ divisiones sunt.

PROPOSITIO III.

Cum humana ratio ex se motiva sufficientia non præbeat ad homines in officio continendos atque a vitiis retrahendos, iterum necessitas jure infertur divinæ ac supernaturalis revelationis etiam in iis, quæ naturali rationis lumine cognosci possunt.

87. Et hic *factum* enunciamus quod ab ipsa experientia eruitur; damus enim libenter philosophis, deistis ac rationalistis, humanam rationem cognoscere posse, teneri hominem ad cultum supremo numini præstandum, animam immortalitate esse præditam, præmia pœnasve ipsam manere post mortem, vitium

esse fugiendum virtutemque sectandam aliaque id genus plurima, sola etiam inspecta naturæ humanæ conditione ejusque ad Deum relatione. At ubi humanorum animorum sinus introspiciantur, inficiari ipsi non possunt ejusmodi notiones sufficientes non esse ad hominem ita regendum, ut in omnibus rerum adjunctis in officio ipse se contineat atque ex virtute agat.

88. 1° Quia non omnes, imo plerique non assequuntur vim naturalium ejusmodi demonstrationum, præsertim quod non pauci philosophi eas in dubium revocaverint, imo aperte negaverint (1).

89. 2° Quia sæpe dantur difficilia rerum adjuncta, in quibus homo constitutus ac sibi relictus, si alia non habeat motiva quam ea, quæ ratio illi præbet, ægre omnino, imo nullo modo adducitur ad sectandam virtutem atque ad injustam actionem vitandam; ut cum in æstu vehementis cupiditatis reperitur, vel cum agitur de famæ ac vitæ periculo, in injustæ potentium virorum insectationis discrimine, quibus vulgo homines cedunt (2).

90. 3° Quia, qui in conflictu reperiuntur, facile sibi suadent, in ejusmodi casibus hominem non obligari ad tale vel tale facinus, dubia iis insurgunt de demonstrationis vi ac veritate, mens obnubilatur, nec videt amplius, quod antea evidenter cognoscere sibi videbatur; in subsidium vocat sapientum dubia, falsum dictamen facile adoptat.

91. 4° Quia, quum ratio nonnisi generalia suppeditet principia sive circa cultum sive circa vitæ futuræ præmia vel pœnas, nec determinet in particulari quo cultu, quibus in specie obsequiis divinitatem sibi homo demereri possit; quænam nos maneant præmia, quænam pœnæ et quamdiu duraturæ, præsertim quum pœnæ juxta deistas æternæ esse non possint; inde fit, ut omnem

(1) Cons. Cic. *Academ. Quæst.* lib. II, præsertim cap. 37 et seqq. edit. Taur. 1829. opp. tom. XII.

(2) Cons. Roberti S. J. *Della probità naturale*, parte 2ª, ubi sex obstacula recenset, quibus homines sola naturali probitate ducti a virtute retrahuntur, quod pluribus illustrat exemplis ductis ab historia antiqua et recentiori. Cons. pariter Card. Gerdil, Diss. *Della origine del senso morale.* edit. Rom. opp. tom. II.

penitus vim amittant, et homo hæreat perinde ac si eas non cognosceret, præsertim si vitium utile sit, et virtus circumsepta et obsita difficultatibus, ut passim evenit.

92. 5º Quia hæc omnia confirmantur ex agendi ratione veterum philosophorum (1), ac præsertim recentiorum deistarum, eorumque omnium, qui ipsorum sectantur principia, omni revelatione seposita. Publice enim nullam isti, ut plurimum, religion em exercent, vitiis diffluunt, dilectionis et charitatis actus in proximum, in arduis præsertim, vel omnino negligunt vel parvipendunt. Et hæc quidem illi, qui de probitate quadam naturali atque honestate gloriantur, quibus ad honeste tamen vivendum tot insunt præsidia, sive ex domestica institutione, sive ex quadam laudis et gloriæ cupidine, ex quodam decore, virtutique insita vi, etc. Verum quid de infimæ plebis hominibus, quibus talia principia communia fierent?

Jam vaga prosiliet frenis natura remotis (2).

Omnibus nempe cupiditatibus simul ac libertas omnis tribuitur, nullum vitium est, in quod flagitiosissimi non ruant ad omnia parati, nec ulla ratione contineri possunt, ut luctuosa experientia evincit, ac si nec Deus esset, nec ulla vel præmia vel pœnæ bonis ac malis essent constituta.

93. Unde sic ratiocinamur: Data qualicunque humanæ rationis vi in agnoscendis officiis, quibus homines erga Deum, proximum ac semetipsos obstringuntur, quum in humana ratione nulla sint motiva sufficientia et omnibus accommodata, quæ efficaciter in omnibus rerum adjunctis impellere valeant homines, eosque vel in officio continere vel retrahere a vitiis, ut ex facto experientia omnium sæculorum comprobato evincitur, velint nolint deistæ ac rationalistæ, necesse est vel ut homines sine ullo freno bru-

(1) Sic de sui temporis philosophis scribebat Cicero, *Quæst. Tusc.* lib. II. cap. 4: *Videre licet alios tanta levitate et jactatione, ut iis fuerit non didicisse melius; alios pecuniæ cupidos, gloriæ nonnullos, multos libidinum servos, ut cum eorum vita mirabiliter pugnet oratio; quod quidem mihi videtur esse turpissimum.* Cons. Roberti, *Della probità naturale.*

(2) Horat. lib. II, sat. 7.

torum more dimittantur ingenti omnium jurium ac societatis jactura, vel ut existat aliquod motivum extra humanam naturam positum, quod illa omnia præstet, divina nempe ac supernaturalis revelatio; seu quod idem est : Cum humana ratio ex se motiva sufficientia non præbeat ad homines in officio continendos ac retrahendos a vitiis, iterum necessitas jure merito infertur divinæ ac supernaturalis revelationis etiam in iis, quæ naturali rationis lumine cognosci possunt (1).

DIFFICULTATES.

94. Obj. 1° «Ipsa humanæ mentis natura et summi numinis idea recte efformanda omnem excludunt supernaturalis revelationis necessitatem; quemadmodum enim omnia alia animantia iis viribus prædita sunt, quibus naturæ suæ fines attingere possint, ita procul dubio homines ratione sibi concessa præstant reliquis animantibus, eisdemque facultas data est ea omnia intelligendi et observandi, quæ ad summos humani generis fines obtinendos, scilicet ad officia tuenda et ad religionem colendam, spectant. Deinde 2° homo, simul atque eo pervenit, ut rationis et officii sui sibi conscius sit, necesse est rationem teneat tanquam supremam cognoscendi vim, cujus decreta in omnibus vel cogitationibus vel actionibus servare debeat. Quicumque autem, spreto hoc rationis humanæ principatu, revelationis, quæ modo supernaturali ad certos homines delata dicitur, eam esse auctoritatem statuit, ut ei sine ulla dubitatione cæco quodam instinctu aut sensu parendum sit, is veram hominis naturam ac dignitatem tollit atque evertit. 3° Humana mens legibus cogitandi ipsi innatis obtemperans, quæcumque vel sensuum ope ipse

(1) Optime S. Thom. p. I. q. I. ostendit, quod circa *ea etiam, quæ de Deo ratione humana investigari possunt, necessarium fuit hominem instrui revelatione divina, quia veritas de Deo per rationem investigata paucis et per longum tempus et cum admixtione multorum errorum homini perveniret, a cujus tamen veritatis cognitione dependet tota hominis salus, quæ in Deo est.* Eadem inculcat et fusius evolvit tum 2. 2. q. 2. art. 4. in corp., tum *Contra gentes* lib. I, cap. 4.

perceperit, vel cogitatione ac meditatione repererit, proxime quidem ad causam aliquam in mundo sensibus obvio vel ad origines in ipsa mente latentes referre cogitur; ideoque stultæ esset arrogantiæ, si causam eventus in rerum natura observati aut origines veræ religionis inter homines deprehensæ in animæ facultatibus reconditas non statim perspexerit, eas prorsus negare velle, et supernaturalem ac miraculosum eventum fingere, cujus certa quædam nota demonstrari omnino nequit. Si qui autem sunt, qui *supernaturalismum*, ut vocant, *rationalem* tuiti, religionem christianam rationi prorsus convenire censeant, nihilominus tamen eamdem supernaturali modo revelatam esse contendant, ii leges cogitandi a Deo ipso homini datas transgrediuntur; nam quæcunque religionis doctrina menti humanæ dicitur plane convenire, ea ex hac ipsa ad leges ejusdem accommodate repetatur necesse est. 4° Quum plures religionis doctrinæ, quæ vulgo *positivæ* dicuntur, revelationis divinæ ejusque supernaturalis ac miraculosæ dignitatem sibi arrogaverint, nisi quis cæco quodam arbitrio alteram alteri præferre velit, nulla alia est ratio et via eas examinandi, quam ut illarum placita cum iis, quæ via naturali rectæ rationis de Deo ejusque voluntate ipsi innotuerint, diligenter componat et ad hanc normam sine omni superstitione exigat. Nam qui hac norma in exploranda religionis, quæ supernaturalem se profitetur, veritate uti noluerit, ei verendum esset, ne, si forte dæmon aliquis aut homo se Dei legatum profiteretur, atque falsa aut mala pro veris et honestis venditare auderet, placita summo numine indignissima tanquam ab ipso revelata sibi obtruderentur. Quot mala facinora, neglecta rationis cultura, obtentu numinis, et revelationis divinæ inter homines patrata sint, historia gentium abunde docet. 5° Accedit, quod omnino nulla revelatio, quæ sicut historia aliorum testimoniis nititur, tam certam potest nobis persuasionem afferre, quam quæ ex ratione proficiscitur, cujus decreta homini sua ipsius conscientia innotescunt. Quo magis autem religio intimæ humanæ mentis conscientiæ insita fuerit atque impressa, eo certius homo beneficam ejus vim in variis vitæ humanæ vicissitudinibus experietur. 6° Denique argumentum speciosis-

simum, quo revelationem supernaturalem ostendunt (*supernaturalistæ*), *petitionis principii*, quod vulgo dicitur, vitio premitur. Id enim sumitur ex iis, quæ in aliquo libro, qui modo quodam supernaturali confectus esse perhibetur, leguntur. Hinc autem ipsi fidem esse adhibendam hoc argumento scilicet persuadere conantur, quod supernaturalem revelationem contineat. Itaque demonstrandum pro demonstrato ponunt. Ac si quis, ut fit, rationis humanæ imbecillitatem religionisque naturalis insufficientiam e peccato originali, ex lapsu protoplastorum scilicet oriundo, demonstrare velit, is sane in eodem errore versabitur. Nec minus in eamdem reprehensionem incurret quicunque argumentationibus e ratione et philosophia deductis fidem *religiosam*, a ratione et philosophia plane alienam, ad earum præcepta non esse exigendam statuerit; ergo. » Hactenus Wegscheider (1) ad suum rationalismum statuendum.

95. Resp. generatim, *Dist.* Et hæc usque adeo non destruunt factum a nobis statutum, ut ne attingant quidem, *conc.*; destruunt vel attingunt, *neg.* Stat adhuc tota argumenti a nobis inde deducti firmitas, stant omnia quæ nexu legitimo ex eo consequuntur. Sed jam expendamus singula ab adversariis asserta.

96. Ad 1m, *Neg. antec.* Ad arg. sive rationem, *neg.* pariter. Cetera enim animantia, cum instinctu ac necessitate agant, iis utique mediis omnibus a natura instructa esse necesse est, quibus finem suum attingant; at vero homines, cum ratione ac libertate præditi sint, possunt utique a fine suo aberrare, prout eos sive quoad religionis cultum sive quoad officiorum observantiam revera et aberrasse olim et nunc quoque temporis turpiter aberrare historia et experientia testantur; quibus insuper edocemur nunquam per se homines a publica ejusmodi et universali aberratione eximi potuisse vel posse, ut ostensum a nobis est, absque externo aliquo adjumento, quo non solum rite instituantur, sed præterea ad exequenda ejusmodi officia moveantur et impellantur. Hac

(1) Op.cit.proleg. cap. I, § II. Quod si cuipiam videri possint obscuræ ejusmodi difficultates ita expositæ, meminisse is debet illas de verbo ad verbum ex citato auctore esse desumptas.

ratione non solum hominis naturæ et dignitati opportune provisum est, sed præterea etiam homo ipse et tutius ducitur, et occasio ei præbetur tum exercendi virtutes sibi proprias, tum melius divinas perfectiones cognoscendi.

97. Ad 2m, *Dist.* Id est, posita gratuita hypothesi de plena officiorum cognitione et motivorum ad illa efficaciter adimplenda, *trans.* vel *conc.;* sublata ejusmodi hypothesi, *neg.* Et hoc est præcise de quo quæritur ; omnium porro sæculorum experientia et factum ipsum ejusmodi hypothesin destruunt. Rationalistæ igitur vere principium petunt, dum assumunt, quod esset probandum, et falsum omnino est. Ad Conf. *quicunque autem spreto hoc rationis*, etc. *Dist.* Id est, qui rationi non tribuunt, nisi eam partem, quæ ei competit, *neg.;* qui nullo modo rationem consulunt, imo et excludunt atque spernunt, *conc.* Hoc vero non contendunt, qui rationem revelationi subjiciunt. Perperam proinde affirmant rationalistæ, ab homine cæco instinctu aut sensu parendum esse supernaturali revelationi, quæ rectum rationis usum nunquam proscripsit, imo commendat. Rectæ propterea rationis munia in revelationis negotio in eo sita sunt, ut expendat fundamenta, quibus hæc innititur, et deinde, hac semel constituta, se submittat in iis, quæ ejus captum excedunt, quod ratio ipsa dictat; in ceteris vero, quæ ejusdem aciem minime superant, plura habet, in quibus se exerceat, ea evolvendo, quæ per revelationem didicit. Hæc autem agendi ratio nullatenus veram hominis naturam tollit atque evertit, ut ipsi autumant, sed impedit, quominus natura ac dignitas humana rursum concidant, prout revera hoc destitutas præsidio concidere necesse est.

98. Ad 3m, *Dist.* Nisi certo constet ab alia causa, quam a naturali esse repetenda, *conc.;* alias *neg.* Et hic rursum principii loco constituunt adversarii (qui nos arguunt petitionis principii) quod falsum est ; asserunt et supponunt, sed non probant, humanam rationem absque externo ac supernaturali subsidio tum omnia religionis ac morum præcepta agnovisse tum motiva ad ea exequenda, quod est contra factum. Scilicet quidpiam constanti vultu tanquam ex delphico tripode asserere et illud argumentis stabilire non idem est. Primum illud optime adversarii nostri præ-

stant, alterum negligunt. Ad Prob. *stultæ esset arrogantiæ*, etc. Idem esto responsum; addatur non fingi a nobis supernaturalem ac miraculosum eventum, cujus certa quædam nota demonstrari omnino nequeat, sed plane demonstrari, prout evidenter patebit, cum sermo erit de revelationis existentia, ubi pariter ostendemus certas quasdam esse notas ad supernaturalem ejusmodi eventum secernendum. Ad Conf. *si qui sunt*, *qui supernaturalismum... ii leges cogitandi... transgrediuntur*, etc. *Neg.* Aliud enim est, facta revelatione earum veritatum, quæ in naturæ ordine continentur, deprehendere eas consentaneas esse rectæ rationis principiis, quod factu difficile non est; aliud vero illas omnes veritates, seposita revelatione, cognoscere, quod adeo difficile est, ut nedum integri populi plurium sæculorum decursu, sed vel ipse sapientissimi philosophi in eo cæcutiverint et toto cœlo erraverint, ut ex facto ostendimus (1). Duo hæc adversarii commiscent in sua thesi, quæ commisceri nec possunt nec debent. Hinc negamus illationem : *quæcumque religionis doctrina menti humanæ prorsus dicitur convenire, ea ex hac ipsa ad leges ejusdem accommodate repetatur necesse est;* detecto enim sophismate, ejusmodi illatio evanescit. Adnoto præterea, tanquam certum rursus assumi ab adversariis divinam revelationem non complecti nisi eas veritates, quæ ordinem naturalem non prætergrediuntur; complectitur autem revelatio plures alias veritates, quæ humanæ mentis aciem superant, ut suo loco ostendemus, quare rursum peccat adversariorum argumentatio, et eo laborat vitio, quod falsi suppositi vulgo dicitur.

99. Ad 4m, *Dist.* Et inde sequitur rationem per se posse omnia religionis et morum officia cognoscere, vel cognita ab ipsa fuisse

(1) Plato communionem uxorum in sua Republica admisit. Socrates Theodotam quamdam meretricem docet artem homines alliciendi, Xenophon, *De dictis et factis mirabil.* lib. IV, cap. II. Epictetus *in Enchir.* cap. 143. fornicationem ut licitam admittit. Aul. Gellius, *Noct. attic.* lib. XIX, cap. II. refert versus amatorios Platonis, quibus sceleste pæderastia commendatur; sed me dies deficeret, si omnia errorum monstra, quæ veteres admiserunt, recensere vellem. Recentiores deistæ, imo et rationalistæ, ut suo loco ostendemus, non minus absurda et impia docuerunt.

seposita revelatione, *neg.* ut patet ex dictis; sequitur rationem propositas sibi morales veritates cognoscere tanquam rectis principiis congruentes, *conc.* Recolantur nuper dicta in resp. ad Conf. 3ii argumenti. Eadem semper æquivocatione laborant ejusmodi argumenta. Ad Conf. *quot mala facinora*, etc. *dist.* Ex neglecto examine accurato motivorum, quæ vocant credibilitatis, *conc.;* rite adhibito hoc examine, *neg.* Quæ vero ejusmodi motiva sint, inferius aperiemus.

100. Ad 5m, Vel *neg.* vel *dist.* Persuasionem non afferat ejusdem ordinis, *conc.;* alterius ordinis, quæ eamdem pariat certitudinem seu saltem æquivalentem, *neg.* Ex logicis enim omnes norunt pro subjecta materia triplicem distingui certitudinem, metaphysicam, physicam atque moralem; et postremam hanc, ut reliquas, quæ ad institutum nostrum non pertinent, taceamus, dummodo plena sit, conditionesque omnes præ se ferat, quas illi requirunt, nos tutos æque de veritate reddere ac certitudinem metaphysicam atque in eam demum resolvi. Hinc non minus certus sum me existere ex testimonio sensus intimi, ac existere Romam vel Lutetiam Parisiorum ex testimonio ceterorum hominum. Talis vero est certitudo, cui innititur existentia revelationis, ut suo loco ostendemus. Ergo falsum est, quod ab adversariis adstruitur.

101. Ad 6m, *Neg.* Tantum enim abest, ut istud sit argumentum *speciosissimum*, ut sine illo res plane confici possit, prout reipsa a nobis præstitum est; etenim nunquam ad illud recurrere debuimus, ut ex tota hucusque instituta disputatione patet, in qua præfatum argumentum non solum non attigimus, sed ne innuimus quidem; reliqua proinde superstructa corruunt (1).

(1) Infirmæ adeo virtutis sunt argumenta, quibus theologiæ in Academia Fridericana professores inexpertæ juventuti illudunt eamque decipiunt! quibus illi, qui de Christiano nomine gloriantur, fundamenta subruunt christianæ religionis et cujuscunque supernaturalis revelationis, ut eam a sola ratione repetant, id est, ut solum deismum statuant sub christiani nominis larva! Enim vero tales sunt fructus, quos demum in Germania protulit protestantismus! Attamen, uti melius dignosci possit quo istiusmodi professores tendant, operæ pretium erit eum versare librum, quem nuper edidit Cl. August.

CAPUT III.

DE NOTIS DIVINÆ AC SUPERNATURALIS REVELATIONIS.

102. Frustra Divinæ ac supernaturalis revelationis possibilitas atque necessitas fuisset per nos constituta, nisi præterea adstrueremus certas notas ad eam discernendam ab hominum fraude.

103. Hujusmodi notarum potissimæ, omnium consensu, sunt miracula et prophetiæ. Hæ notæ si *vere* existant in confirmationem alicujus doctrinæ, vel ad comprobandam alicujus missionem, quæ a Deo esse perhibeantur, nullum dubium superesse potest sive circa divinitatem illius doctrinæ, sive circa divinam missionem illorum, in quorum gratiam edita illa sunt.

104. Deistæ ac rationalistæ, cum nullam supernaturalem revelationem agnoscant, nullum pariter agnoscunt opus supernaturale ad eam confirmandam.

105. In rationalistarum systemate religio, quæ *supernaturalis* dicitur, nil aliud est, quam ipsa religio naturalis sub forma *positiva* proposita Dei nomine, *arbitrariis* nonnullis additis institutis, ac *mythis* (1) involuta ad quamdam apud rudes aucupandam auctoritatem. Quare factum est, ut religiones mo-

Theiner, *Storia del seminario ecclesiastico, o gli otto giorni a Sant' Eusebio a Roma. Roma* 1834. epocha III, ubi totum hoc negotium repetit a suis causis. Confundi tamen non debent protestantes, quos vocant rationalistas seu naturalistas, de quibus agimus, cum aliis qui supernaturalistæ dicuntur, quique adhuc revelationem retinent.

(1) En, quid *mythi* nomine intelligant neoterici protestantes rationalistæ: *Mythus* generatim est narratio quædam ad antiquissimam populi aut religionis instituti cujusdam historiam maxime pertinens, quæ vel prorsus ficta est, vel factum aliquod aut placitum quoddam philosophicum additamentis fictis ac plerumque miraculosis exornatum exhibet. Imbecillitas hominum rudiorum, qui accuratiore rerum naturæ et philosophiæ cognitione destituti, et fervidiore imaginandi vi ducti, religionis ideas sine involucris historicis et symbolicis neque ipsi capiunt, nec cum aliis communicare valent, et modus eas per *traditionem* propagandi, *mythos* istos, quibus *omnium* religionum origines implicatæ sunt, progenuit ac sustentavit; quemadmodum reliqua omnium gentium historia antiquior *mythis* referta est. Ita Wegscheider, op. cit. cap. I, § 8, n. (b). Niebuhr, *Roemische Geschichte*, id

saica et christiana *arbitrariæ* ab ipsis nuncupentur passim, et ex ea parte, qua miraculosa facta vel narrationes exhibent, *mythologicæ* vocentur.

106. Ex ejusmodi principiis facile est dignoscere, nullas ab his auctóribus veras ac proprie dictas notas agnosci ad supernaturalem divinam revelationem secernendam. Cum vere hoc systema sibi sumpserint biblici germanici protestantes, fit, ut veluti mythi ab ipsis traducantur et juxta naturæ leges passim explicentur miracula omnia, ut suo loco prolatis exemplis ostendemus.

107. Ut ejusmodi ambages atque impietatem abjiciamus, remque totam a suis principiis exordiamur, declarabimus quid *miraculi* et *prophetiæ* nomine intelligamus, ut deinde 1° miraculi possibilitatem et prophetiæ confirmemus, 2° eorumdem sive miraculorum sive vaticiniorum vim evincamus ad supernaturalem revelationem dignoscendam, in cujus gratiam edita fuerunt.

108. Ne tamen rerum copia quempiam obruat, vel saltem confusionem pariat, in duos distinctos articulos eam dividimus, in quorum priori de miraculis, in altero de prophetia disseremus.

ARTICULUS I.

De miraculis.

109. Argumenti, de quo agere instituimus, perspicuitati inservientes, nonnulla prænotabimus quibus difficultates non paucæ, quæ moveri solent, ab ipso exordio præoccupabuntur.

110. Ac 1° quidem, cum miraculum a *mirando* dicatur, ac mirari homines soleant effectus extraordinarios, quorum causa eos latet, hic prius sistamus oportet. Si causa *naturalis* sit, id est intra naturæ hujus visibilis atque corporeæ leges posita, quamquam hominum captum effugiat, effectus erit *mirus* vel

est, *Historia romana.* B. Th. 1. 1812. 2. A. 1826. G. Hermann, *Primordia hist. Grææ.* Lipsiæ 1820. Heyne, *Commentat. de Apollodori bibliotheca*, tom. III, p. 906, etc.

mirabilis, non autem miraculum; si enim ex naturæ legibus phænomenon enascitur, iteratis experimentis iterari debet.

111. 2° Cum inter agentes naturales alii sint, qui in ordine sensibili hujus universi continentur, alii, qui ad ordinem invisibilem spectant, cujusmodi sunt angeli sive boni sive mali (quorum existentiam tunc solum admittunt deistæ ac rationalistæ, cum miracula impugnant), et cum eorum vires nos lateant, dicimus, fieri aliquando posse, ut non satis distinguamus effectum, de quo agitur, an immediate a Deo, an mediate ab angelis sit repetendus; ex quo difficultates oriuntur circa miraculi definitionem. Dixi *aliquando;* dantur enim miracula, quæ, ut videbimus, nonnisi ab actione Dei immediata repeti possunt. Sed interea cum omnia miracula ejusmodi non sint, de hac re disquisitio est opportune instituenda.

112. 3° Quum miraculum proprie dictum tale esse possit, tum ratione *sui*, tum ratione *modi*, difficultas, quæ petitur ex vi et efficacia angelorum, cadere non potest nisi in miracula, quæ talia sunt ratione *modi*, seu in miracula secundi vel tertii ordinis, ut patebit ex dicendis. Jam vero cum angeli boni agere non possint in naturam visibilem ac sensibilem nisi ad Dei nutum et imperium, nec mali absque Dei, cui subsunt, saltem permissione, omnino cessat ejusmodi difficultas. Quæcumque enim supponatur vis angelorum, certum est ipsos, si boni sint, nullum miraculum edere posse nisi in confirmationem veritatis, utpote Dei ministros; si vero sint mali, nihil prorsus efficere posse in confirmationem erroris saltem ita, ut error sit ineluctabilis, obsistentibus moralibus Dei attributis, ut postea declarabimus. Quare non est, cur hac de causa valde laboremus circa miraculi definitionem.

113. 4° His positis, nihil vetat, quominus cum D. Thoma (1) definiri possit miraculum *quod fit præter ordinem totius naturæ creatæ;* vel, ut alibi (2) suam explanat sententiam, *illa simpliciter miracula dicenda sunt, quæ divinitus fiunt præter ordinem communiter servatum in rebus.* Licet enim angeli na-

(1) 1. p. q. 110. art. 4. in corp.

(2) *Contra Gentil.* lib. III. cap. 101.

turarum creatarum ambitu contineantur, cum tamen nihil efficere possint absque Dei vel præcepto vel permissione, semper verum erit, miraculum esse id, *quod fit præter ordinem totius naturæ creatæ* sive ratione *sui* sive ratione *modi*, ut expositum est. Quod si morosis nonnullis hæc definitio non placeat, non abnuimus miraculum definire : *opus sensibile, stupendum, ordini providentiæ consueto et naturæ legibus contrarium*, In hanc porro definitionem verbis mutatis conveniunt definitiones, quæ passim sive a philosophis sive a theologis traduntur, si dolosas nonnullas excipias ad fallendum nempe excogitatas vel prorsus singulares. In hanc præterea definitionem illa quatuor quadrant, quæ ad verum miraculum constituendum requiruntur, 1° ut effectus sit sensibilis, 2° quod a nulla creata causa, modo exposito, effici possit, 3° quod sit proinde supernaturalis, 4° denique ad divina conducat (1).

114. Dixi *passim traduntur;* exploratum enim est, aliam viam inivisse Carolum Bonnet (2), et Cl. Houtteville (3),

(1) Cons. Andreas Spagnius S. J. *De miraculis*, Romæ 1787. p. 2. *De essentia miraculi*. Egregium opus, in quo istud argumentum dilucide evolvitur.

(2) *Palingénésie philosophique*. P. 17. cap. 5 et 6.

(3) Tom. II. edit. Amst. 1744, lib. I. cap. 6; ubi advertendum est, Houtteville minime rejicere communem notionem de miraculis, juxta quam etiam refellit Spinozam, sed aliam addere, ut se magis directe opponeret Spinozæ. Differt vero quoad aliqua a Bonnet in eo, quod ille duos ordines a Deo ab initio constitutos existimaverit, ex quorum uno consurgeret consuetus naturæ cursus, ex altero vero extraordinarius cursus existeret, in quo miracula concipiuntur. Id est, ex Caroli Bonnet mente duplicem Deus causarum seriem paravit, unam, quæ communes produceret effectus, v. g. ortum et occasum solis, motus siderum, aliaque phænomena, quæ passim in mundo contingunt; alteram vero seriem causarum disposuit, quæ in his vel illis locorum, temporum ac personarum adjunctis ab eodem auctore paratis præter consuetas naturæ leges operarentur. Hinc series causarum, v. g. quæ a mortuis Lazarum excitarunt, jam ab initio disposita fuerat, eo tamen ordine, ut causæ operaturæ non essent nisi adveniente Christo ad sepulchrum et clamante : *Lazare, veni foras*. Houtteville autem arbitratur Deum ab initio sic omnia disposuisse, ut ex legibus semel positis omnia prodirent, sive quæ naturalia, sive quæ mira nobis videntur, quæ tamen non minus naturalia, quam prima sunt. Ex

juxta quos miraculum non est, nisi eventus mirus atque stupendus ex incognita sed naturali legum harmonia ac temperatione profectus. Hæc tamen miraculi notio a plerisque fortasse non injuria improbatur ac passim rejicitur. Quidquid vero de ea sentiendum sit, quod aliorum judicio relinquimus, eam minus necessariam censemus ad Spinozæ sophismata diluenda, ad quem finem invecta est.

115. Dixi præterea, *si dolosas nonnullas excipias ad fallendum excogitatas vel prorsus singulares;* cujusmodi profecto ea est, quam Lockius (1) dedit, dum miraculum definit: *operationem sensibilem, quæ superat spectatorum captum, et juxta illos est contra cursum naturæ et accipitur tanquam operatio divina*, qua destruitur ipsa miraculi notio, cujus tota virtus penderet ab existimatione spectatorum. Id ipsum dicatur de aliis ejusmodi plus minus vitiosis definitionibus, quas hic non vacat ad trutinam vocare (2).

116. Igitur ut omnis æquivocatio tollatur, ad veram miraculi notionem requirimus, ut sit opus sensibile, quod a nulla causa creata effici possit, et quidem præter consuetum naturæ ordinem, et nos ad divina conducat.

117. Circa miraculi divisionem et gradus quoad *substantiam, subjectum* et *modum*, nec non de alia divisione miraculi, quod fiat *supra, præter* et *contra* naturam, auditores remittimus ad celeberrimum opus Benedicti XIV, *De beatificatione et canonizatione Sanctorum* (3).

118. Ut igitur cœptum prosequamur iter, ex adversariis miraculorum alii sunt, qui cum Spinoza (4) eorum possibilitatem

quibus patet, sententias tam Caroli Bonnet quam Houtteville in idem quoad substantiam redire.

(1) *Journal des Savants*, art. 9. anno 1708.

(2) Consul. Andr. Spagni op. cit. p. 2. art. 6, 7, 8, ubi accurate plures expenduntur definitiones miraculi partim falsæ partim imperfectæ, vel saltem parum exactæ.

(3) Lib. IV. p. I. cap. I et seqq. Consul. præterea Spagni loc. cit., ubi expendit diversas acceptiones nominis *miraculi*.

(4) *Tract. theol. polit.* cap. 5. Spinozæ inter ceteros adstipulatus est inter Hebræos Dom. J. Salvador annis proxime elapsis in opere cui titulus: *Histoire des institutions de Moïse et du peuple hébreu*, Paris 1829, tom. I, pag. 218, et alibi passim.

denegant; alii vero data miraculorum possibilitate inficiantur miracula esse notam certam et ineluctabilem divinæ revelationis, seu quod tuto ea discerni non possint ab operibus naturalibus vel ab operatione dæmonis, seu quod assensum iis præstare non possimus defectu historicæ certitudinis. Duo propterea a nobis præstari debent, 1° adstruenda miraculorum possibilitas, 2° eorumdem ineluctabilis vis ad probandam divinitatem supernaturalis revelationis.

PROPOSITIO I.

Miracula sunt possibilia.

119. Sane illud est possibile quod non implicat, sive nullam involvit contradictionem; atqui miracula posse a Deo fieri nullam involvit contradictionem; miracula igitur sunt possibilia.

120. Deus enim, qui libere mundum condidit, ac libere eidem leges dedit, potest legibus libere a se constitutis derogare; ast ubi legum naturalium adest derogatio, ibi habetur miraculum; ergo. Præsertim cum ejusmodi derogatio, quæ in tempore fieret, nullam importet mutationem in Deo, qui ab æterno, dum constituit mundum condere, eique generales leges dare decrevit, simul decrevit peculiares ejusmodi derogationes ad manifestandam gloriam suam; Deus siquidem, dum *opera mutat, non mutat consilium* (1).

121. Et hæc quidem juxta nostrum concipiendi modum; si interius enim, ac prout in se est, res consideretur, aliter omnino se habet. Etenim Deus, si proprie loqui velimus, non regit *genera* vel *species*, quæ non sunt nisi ideæ abstractæ; sed regit *individua*, quæ sola realia sunt, neque regit legibus universalibus, quæ pariter non sunt nisi in conceptu nostro, exinde ortæ, quod nos conspiciamus Deum *modo uniformi* individua talis classis regere, sed regit voluntate peculiari individua singula; quo fit, ut, dum Deus decernit talem planetam v. g. sisti, non

(1) S. August. *Confess.* lib. 1, cap. 4.

deroget alicui legi a se constitutæ, sed decernit ejusmodi planetam moveri circa solem ad tantum tempus, postea sisti, ac rursum deinceps moveri, prout ipsi libet. In hoc vero nulla concipitur nec habetur legis universalis naturalis derogatio, ut patet; et sic de ceteris dicatur. Cum igitur, re in se spectata et prout est, nulla sit universalis naturalis lex, quæ videlicet *genera* et *species*, et non potius *individua* respiciat, nec ulla habetur derogatio proprie dicta vel exceptio, sed simplicissimus divinæ voluntatis actus, quo fit, ut tale naturæ individuum in datis adjunctis hac potius vel alia ratione se habeat; qui proinde hac de causa miraculorum possibilitatem impugnant, falso laborant supposito, ac Deum ex propria sua imbecillitate dimetiuntur.

DIFFICULTATES.

122. Objicitur primo. 1° Non possunt a Deo fieri miracula, quin Deus ipse mutetur. Leges enim, quibus mundus regitur, sunt ipsa Dei decreta, quæ mutari non possunt, quin mutetur ipse Deus, quod est absurdum. 2° Saltem miracula, subdit Salvador (1), minus digna Deo videntur; in legibus enim mundi constituendis cur Deus non ita generaliter eas patere voluerit, ut circumstantias omnes etiam attingerent, quæ essent exorituræ ex hoc ipso mundo? Secus 3° dicendus est locum identidem reliquisse evertendi has leges, quod nonnisi ineptis legislatoribus usuvenit, qui quum exigua mentis virtute sint instructi, totamque reipublicæ regendæ formam assequi nequeunt, quoties graviores difficultates occurrunt, toties ad exceptiones confugere coguntur.

123. Resp. ad 1m, *Neg.* Ad prob. *leges sunt Dei decreta*, etc. vel *neg.*, quum leges non sint nisi effectus divinorum decretorum; vel *dist.* Sunt ipsa Dei decreta, quæ habent pro objecto tum leges tum ipsarum derogationes in tempore faciendas, *conc.*; secus *neg.* Recolantur dicta in probationibus; ex quibus patet, nec locum habere posse difficultatem propositam a Spinoza et jamdiu a S. Thoma (2) præoccupatam.

(1) Op. cit. ibid. et alibi passim.

(2) En verba S. Thomæ: *Dicendum*

124. Ad 2m, *Neg.* Ad prob. *in legibus constituendis*, etc. *Dist.* Nisi Deus sibi aliquid minus usitatum reservarit ad torpidas quorumdam hominum mentes excutiendas, quæ consuetis non moventur, *conc.;* quasi Deus non satis providerit ordinariis eventibus ac naturali rerum creatarum ordini, *neg.* Deus certe leges universales constituit, quibus ordinaria ratione mundus regeretur; at ei quoque placuit reservare sibi extraordinaria nonnulla facta, quibus homines supremum ejus dominium in res cunctas ejusque providentiam evidentius cognoscerent, ac præcipue certiores fierent de veritate religionis, quam revelare constituit, ut inferius ostendemus (1).

125. Ad 3m, *Dist.* Si id ex necessitate faceret, *conc.;* si ex libera electione ob fines sibi præstitutos, *neg.* Deinde *neg. Deum evertere* suas leges quum miraculum qualecumque edit; sed, ut in probationibus dictum est, derogat legibus suis, et quidem

quod Deus sic rebus certum ordinem indidit, ut tamen sibi reservaret, quod ipse aliquando aliter ex causa esset facturus. Unde, quum præter hunc ordinem agit, non mutatur. P. I. q. 105. art. 6. ad 3. Eadem alibi scribit, præsertim quæst. disp. 4. *de miraculis*, q. 6. art. I. ad 6; et lib. III. *Contra Gent.* cap. 99, n. 7.

(1) Ita S. August. *Tract.* 24. *in* Joan. n. I, præoccupavit et solvit hanc difficultatem : *Miracula, quæ fecit Dominus J. C., sunt quidem divina opera, et ad intelligendum Deum de visibilibus admonent humanam mentem. Quia enim ille non est talis substantia, quæ videri oculis possit, et miracula ejus, quibus totum mundum regit universamque creaturam administrat, assiduitate viluerunt, ita ut pene nemo dignetur attendere opera Dei mira et stupenda in quolibet seminis grano; secundum suam misericordiam servavit sibi quædam, quæ faceret opportuno tempore præter usitatum cursum ordinemque naturæ; ut non majora sed insolita videndo stuperent, quibus quotidiana viluerant. Majus enim miraculum est gubernatio totius mundi, quam saturatio quinque millium hominum de quinque panibus; et tamen hæc nemo miratur; illud mirantur homines, non quia majus, sed quia rarum est.* Ex hac S. Augustini observatione patet, quid sentiendum sit de præclara recentioris rationalistæ sententia, dum ait: *Miraculis multo minus declarari majestatem naturæ divinæ quam ordine naturæ; quum in illis vim tantum admiremur* (rudem quasi); *in hoc vero et vim, quæ virtutem rebus etiam abjectis indidit, et sapientiam dispensatoris.* Ita Dœderlein, *Institutio theologi christiani*, vol. I, pag. 615. Quam præclare ac sapienter hæc et ejusmodi alia proferuntur!

non omnibus, sed alicui peculiari legi et in casibus particularibus. Dum v. g. Deus vim igni ademit, ne rubum combureret, non evertit legem, nec sustulit virtutem ubique igni inditam ad comburendum; et sic de ceteris dicatur. Æquivocatione proinde utuntur increduli in his comminiscendis. Ad confirm. *quod nonnisi ineptis legislatoribus*, etc. *Dist.* Si Deus ejusmodi exceptiones faceret ex inopinato et non præviso superveniente eventu, *conc.;* si e contrario in toto etiam systemate voluit has exceptiones ad suos fines obtinendos comprehendere, *neg.* Hinc *neg.* parit. Ineptus enim legislator ad has exceptiones confugeret defectu scientiæ et capacitatis, quod de Deo dici nequit, qui incredibili scientiæ suæ virtute omnia comprehendit; si tamen miracula exceptiones dicenda sint, in cujus vocis usurpatione rursum latet æquivocatio.

126. Et hæc, ne tritam desereremus viam; ceterum vi animadversionis in probationibus positæ, ejusmodi difficultates toties repetitæ ne locum quidem habent.

127. Ex dictis pariter evanescunt, quæ magno apparatu obtrudunt recentiores rationalistæ, id est, increduli cum Wegscheider (1), dum scribunt: *Hi* (supernaturalistæ) *nimirum Deum sumunt res humanas naturali ordine in universum regere, et ubi hic naturalis ordo voluntati ipsius haud amplius satisfacere possit, miraculis patrandis ipsi quasi opem et medicinam ferre; illi vero* (rationalistæ) *Deum statuunt ab æterno res omnes continua serie secuturas tam sapienter disposuisse, ut quæ v. g. ante plura jam sæcula evenerint id, quod nunc evenit, præpararent et efficerent, nec opus esset miraculis quibusdam quasi intercalaribus; ergo omnem gubernationis divinæ sapientissimæ et ima æque ac summa, maxima æque ac minima, extrema æque ac novissima complectentis ambitum agnoscunt; dum isti* (supernaturalistæ) *in singulis tantum effectibus, Numen summum prodentibus, hic vel illic singularem Dei omnipotentis efficaciam cernere malunt, eoque hominibus rudioris ævi æquiparandi sunt, qui magis ad summam Dei*

(1) Op. cit. proleg. cap. 1, § 12, n. (a.)

vim et efficaciam quam ad sapientiam explorandam prompti erant. Ita illi ex tripode pronunciant in quibus difficile est dijudicare, utrum impietas ignorantiæ, an ista illi prævaleat, dum tamen uni ipsi et docti et sapientes a suis celebrentur.

128. Objicitur secundo cum Spinoza. Miraculum est quid excedens cognitionem nostram, nosque perducens in cognitionem existentiæ Dei vel alicujus sui attributi; sed non est possibile, ut id, quod excedit cognitionem nostram, nos perducat in alterius rei cognitionem; nam ex illo, quod excedit cognitionem nostram, nihil potest inferri; ergo impossibile est miraculum (1).

129. Resp. *Dist.* 1m *part. maj.* Miraculum excedit cognitionem nostram quoad modum, quo per divinam virtutem existit, *conc.*; quoad existentiam sui et quidem per virtutem divinam, *neg.* et *neg. min.* cum suis probationibus. Quomodo vero ab operibus naturalibus miracula dignoscantur, ex infra dicendis patebit.

130. Objicitur tertio ab anonymo quodam incredulo (2) : Miracula id sunt in ordine naturali, quod sunt mendacia in ordine morali; *nam miracula sunt violatio ordinis naturalis; sed mendaciis non est credendum; ergo neque miraculis.*

131. Resp. *Neg. maj.* Ad Prob. *miracula sunt violatio ordinis nat.*, etc. Vel *neg.* ex dictis, miracula esse violationem ordinis naturalis; vel *dist.* Id est, sunt suspensio ordinis physici libere a Deo facta, *conc.* violatio proprie dicta, prout est mendacium in ordine morali, *neg.* Sublata inepta hac æquivocatione vocis *violationis*, evanescit tota virtus propositi argumenti, ex quo æque anonymus inferre potuisset, miracula esse *peccata*, prout peccata sunt mendacia (3). Accedit, quod violatio ordinis moralis impor-

(1) Ubi pariter notandum, aliis verbis, ut solent, eamdem difficultatem rationalistas refricare, dum ajunt : *Si nemo ejusmodi effectionem (miraculum) certis signis cognoscere potest, ne apta quidem est Numini divino patefaciendo, quippe quæ hominem in ambiguo relinquat, nec certam unquam ei persuasionem indere possit.* (Ibid). Eamdem jam proposuerat Rousseau, apud Bergier, *Traité hist.* tom. v, § 14, ch. 2.

(2) In *Diario literator. Pisan.* tom. v, art. 3, pag. 88.

(3) Impugnarunt Benedictum Spinoza ex orthodoxis Calmet in *Dissert. de veris fictisque prodigiis*, quæ est prima inter eas quas præmisit ad Comment. in Exod.; Michael Vassor, ante suam

taret imperfectionem in Deum, quod repugnat summæ ipsius sanctitati. Id patet ex ipso mendacio, quod opponeretur veritati.

132. Inst. Eadem est ratio legum physicarum ac legum moralium; atqui istæ mutari non possunt; ergo neque illæ.

133. Resp. *Neg. maj.* et paritatem; primæ enim, si quæ sint, a libera Dei voluntate pendent, non autem secundæ, quæ afficiunt ipsa moralia Dei attributa, sanctitatem nempe, justitiam, etc.

PROPOSITIO I.

Miracula certissimam notam exhibent ad dignoscendam divinam ac supernaturalem revelationem.

134. Miraculum ex datis definitionibus non potest esse nisi a Deo; ergo si Deus miracula efficiat in favorem revelationis, quæ ejus nomine proponitur, miracula non possunt non esse certissima nota ad dignoscendam divinam ac supernaturalem revelationem.

135. Deus enim veritas est neque unquam potest vel adstipulari errori et falsitati, vel suæ auctoritatis sigillum apponere ad errorem confirmandum, vel saltem permittere, si sermo sit de operibus dæmonum, ut ipsi talia opera edant, quibus homines invincibiliter in errorem inducantur.

136. Deus enim decipere homines non potest sive per se sive per alios; si igitur miracula veluti signa assumsit ad testificandam ac patefaciendam divinæ suæ supernaturalis revelationis veritatem, nequit permittere, ut dæmones talia opera patrent, quibus vel dubia fiat probatio, quæ ex miraculis eruitur, vel ita homines decipiantur, ut in errorem ineluctabiliter inducantur, tum etiam, ut dicemus, cum malos punire decreverit vel bonos probare.

apostasiam a religione catholica, *Véritable relig.* l. II, ch. I; Fassonius, *De mirac.;* Hooke *Princip. relig.*, tom. III, Dissert. *De mirac.*; Valsechius *Fondamenti della relig.,* lib. II, 16, n. 8; Bergier, *Traité hist. et dogmat. de la vraie relig.*, tom. V. — Ex heterodoxis præcipue Petrus Bayle, cujus longam impugnationem referunt *Trevoltiani*, anno 1743. art. 41, pag. 1018, et Alphons. Nicolai S. J. *Lez.* 7, *sull' Esodo.*

137. Attamen iste solus casus esset, in quo exceptio fieri posset adversus statutam propositionem, desumta ex potestate malorum spirituum, quorum naturali vi, cum ignoremus quousque ea se extendat, patrari forsan nonnulla signa possent, quæ saltem respectu nostri rationem miraculi haberent. Ast si notetur ejusmodi naturalem vim, quæcunque ea demum sit, liberam non esse, sed divinæ Providentiæ obtemperantem quoad exercitium, ex dictis nihil inde erui potest ad infirmandum assumptum.

138. Cum difficultates, quæ afferri solent, ad quatuor capita revocentur, ad tollendam confusionem distincte ac divisim eas proponemus.

DIFFICULTATES.

Ex ratione.

139. Obj. 1° Nemo perspectas habet omnes naturæ vires, ergo nemo judicare potest inter opus naturale ac prodigiosum; sane 2° sæpe perperam judicamus quidpiam naturam non posse ejusque legibus adversari, 3° quod rudibus præsertim accidere potest, quum ipsi impares sint examini ejusmodi instituendo. 4° Cum igitur dubium semper aliquod supersit in tali judicio efformando, dici nequit, miraculum esse certissimam divinæ revelationis, cui testificandæ assumitur, notam. Hæc quidem veteres deistæ, quibus Kantiani ac rationalistæ subscribunt, quæque fusius evolvunt. 5° Est enim, inquit Em. Kant(1), quædam humanæ mentis arrogantia, quam falso modestiam interpretantur, quæque, ubi in rerum natura aliquid accidit, quod non statim ex physicis et moralibus explicari posse videtur, id immediate virtuti, quæ leges naturæ interrumpat, sive efficaciæ Dei miraculosæ, haud cunctanter attribuit. 6° At modestum indagatorem decet, ubi talis eventus causas naturales et intermedias non statim reperiat, earum declarationem a futuro tempore potius expectare, quam continuo prodigia et miracula, id est, eventus supernaturali modo

(1) *Vorlesungen über die Metaphysik*, seu *Prælectiones de Metaphysica*, pag. 333, Lips. 1825.

effectos somniare; quod quo rudior et incultior homo fuit, eo frequentius accidit. 7° Sunt quidam eventus in rerum natura, quorum causæ, sicut rationes et leges naturæ, e quibus pendent, ob mentis imbecillitatem aut experientiam mancam non omnibus ex partibus et plane possunt cognosci, v. g. generationis mysterium. Neque tamen inde concludi potest, causas et leges eas hic omnino locum non habere, et ipsum Deum in mundo sensibili interdum sine causarum intermediarum interventu, scilicet *immediate* et *supernaturali* modo, operari. 8° Namque Deus ipse leges cognitionis humanæ ita constituit, ut quæcunque in rerum natura evenerint, ad causas suas et ad leges, in ipsa rerum natura positas, revocari debeant; nec, nisi his bene cogitatis, 9° primaria summaque rerum causa, a qua omnia continuata serie pendeant, in Deo sit quærenda; 10° quippe qui cuncta ita disposuerit, ut ordine ac nexu quodam causali, qui ab humana mente indagari queat atque comprehendi, eveniant. 11° Quæ quum ita sint, Dei omnipotentiam legibus naturæ ab ipso datis superiorem quidem esse concedendum est, homo tamen innatis sibi cogitandi legibus subjectus divinam in administranda rerum natura vim et efficaciam, nisi ex nexu causarum et eventuum, experientia sensuum cognito, intelligere non potest (1); ergo.

140. Resp. Ad 1m, *Dist. Positive* et quidem omnes naturæ vires, *conc.; negative* saltem quoad illas, ex quibus judicari debet de miraculo, *neg.* Nemo profecto omnes omnino perspectas habet naturæ vires, ita ut de omnibus affirmare tuto possit, quousque sese earum efficacia extendat; at perquam sæpe, experimento ductus, potest homo sive doctus sive rudis cognoscere, quoad usque illa pertingere non possit. Atque ut in concreto exemplum ponatur (a quo semper fugiunt adversarii, ut intra abstractionum latebras sese tegant), etsi fateamur nos ignorare, quousque sese attollat nobilissima medicinæ ars, certo tamen scimus, nullum medicum solius voluntatis nutu vel voce quempiam infirmum sanare, os confractum consolidare, mortuum, et quidem jam quatriduo defunctum et fœtentem, ad vitam revocare; quæ si contingerent,

(1) Wegscheider, loc. cit. § 16, n. 6.

quis ambigat de miraculo? Nonne et ipsi deistæ et rationalistæ, relictis suis omnibus abstractis et contortis ratiocinationibus, miraculum proclamarent? Possemus proinde et nos hic eum imitari, qui, ad solvenda argumenta sibi proposita adversus motum, cœpit ambulare.

141. Ad 2m, *Dist.* Sæpe et quidem ex defectu accurati examinis, *trans.;* semper ac debito examine instituto, *neg.* Recolantur nuper dicta, in quibus nemo facile decipi potest.

142. Ad 3m, *Dist.* In nonnullis difficilioribus casibus, *trans.;* in recensitis, *neg.* Rudes præterea, si eventus aliquantisper implicatus accideret, cui judicando impares essent, deberent se judicio sapientum subjicere. Addimus, Deum ad testificandam suæ revelationis veritatem iis portentis uti, in quibus nemo decipi potest; id enim ad suam providentiam spectat. Deistæ sibi fingunt, quod locum non habet.

143. Ad 4m, *Neg.* Recolantur superius dicta.

144. Ad 5m, *Dist.* Si indiscriminatim et absque solido fundamento humana mens in hanc sententiam concederet, *conc.;* si solido fundamento et in factis indubiis, *neg.* Duo extrema declinanda sunt, temeritas atque incredulitas. Et nos docemus, non semper aurem esse præbendam iis, quæ tanquam miracula prædicantur; non tamen sub nimiæ modestiæ obtentu respuere demus, quæ vere miracula sunt atque a physicis legibus repeti nullatenus possunt, cujusmodi v. g. est Lazari a mortuis excitatio; alioquin Christus frustra ad fidem sibi conciliandam Judæos ad signa et opera sua provocasset. Rationalistæ porro, quibuscum agimus, scripturas admittunt, licet, ut videbimus, inutili conatu omnia prodigia per violentam interpretationem ad naturæ leges exigere satagant.

145. Ad 6m, *Dist.* Si natura talis eventus ea sit, ut ejusmodi suspensionem patiatur et postulet, *conc.;* si autem ejusmodi suspensionem nec postulet nec patiatur, *neg.* Ridiculum plane foret, quod aliquis, ubi cerneret ad vocis imperium mortuum in vitam redeuntem, deberet animo hærere ac exspectare experimentum naturæ et temporis ad cognoscendum, num ista aliquando possint vitam defuncto restituere. Falso supponunt adversarii, vel sal-

tem supponere videntur, miracula esse ad instar combinationem chemicorum vel electricorum aut magneticorum phænomenorum, in quibus inveniri potest causa physica ad ea explicanda; at talia non sunt miracula, quæ operatur Deus in confirmationem suæ revelationis, ut prædictam animi suspensionem requirant, neque rudis quispiam in iis falli aut decipi potest, habito præsertim respectu ad adjuncta omnia, in quibus miracula patrantur.

146. Ad 7m, *Dist.* Et quum dantur ejusmodi eventus, mens assensum suum cohibere potest et interdum debet, *conc.;* omnes prorsus eventus ejusmodi sunt, *neg.* Non inficiamur, dari tales eventus, quibus expendendis examine et quidem accurato opus sit, ut inde judicium de iis feratur; at negamus omnes omnino tales esse, ut ex dictis patet. In eo propterea peccant adversarii nostri, quod velint ad omnes eventus extendere, quod non est nisi paucorum, de quibus ex toto complexu judicari debet, et ex aliis etiam miraculis minime dubiis, a quibus illi priores eventus lucem accipiunt et firmitatem.

147. Ad 8m, *Dist.* Si quæ sint in rerum natura posita, *conc.;* si non sint, *neg.* Jam vero eo ipso, quod miracula sint præter ordinem totius naturæ creatæ, frustra in rerum natura quæreremus has causas et leges, prout autumant rationalistæ, qui assumunt quod est falsum in suis argumentationibus; porro *Deus*, ipsis fatentibus, *leges humanæ cognitionis ita constituit, ut quæcunque in rerum natura evenerint, ad causas suas et leges in ipsa rerum natura positas revocari debeant;* miracula vero eveniunt præter rerum naturam, ut diximus.

148. Ad 9m, *Dist.* Id est, omnia, continuata serie, divina sapientia ab æterno ad finem suum ordinate disposita sunt, et quidem independenter a naturalium causarum serie, *conc.;* in ipsa causarum naturalium serie, ita ut ab ista omnino pendeant, *neg.* Responsio patet ex dictis.

149. Ad 10m, *Dist.* Ratione superius exposita, *conc.;* secus, *neg.*

150. Ad 11m, *Dist.* Id est, nequit homo intelligere modum, quo vis et efficacia divina operetur miracula, prout nec modum assequitur, quo hæc eadem efficacia divina operatur ea, quæ or-

dinis naturalis sunt, *conc.;* non potest intelligere utrum eventus quidam excedat consuetum Providentiæ ordinem, ac proinde non potest judicare de vero miraculo, *neg.* Quod vero subditur de nexu causarum et effectuum experientia sensuum cognito, coarctari debet ad ea, quæ a nexu naturali pendent; non autem extendi potest ad ea, quæ transgrediuntur ejusmodi nexum et a Deo in alio ordine constituta sunt (1).

DIFFICULTATES.

Ex dæmonum efficacia.

151. Obj. 1° Possunt dæmones mira quam multa patrare, quæ vel miracula sunt, vel saltem eisdem æquivalent quoad effectum. 2° Saltem incertum semper erit, num ea, quæ miracula credimus, utpote excedentia vires naturæ nobis cognitas, divinæ an diabolicæ operationi adscribere debeamus. 3° In tali autem dubio instituendum esset examen de bonitate doctrinæ, priusquam de auctore miraculi ferri judicium posset; 4° ast præterquam

(1) Quum quidam ex Germania in censura hujus loci Wegscheider (in *Winer-N. Krit. Journal. der theol.* Lib. B. II. H. 3, p. 318 et seqq.) reposuisset, Deum revelando efficaciam suam immediate exserere in humanam *rationem*, quippe quæ causalitatis legi haud obnoxia, sed vis quædam sit sponte sua libere agens (quam obscura hæc sunt et incongrue dicta!); respondit cit. auctor: *Is haud bene memor est legum, quibus animus humanus adstrictus est, qui, nulla alia vi ac ratione, rerum etiam divinarum cognitionem sibi comparare atque omnino excoli potest, nisi singulis animi facultatibus bene excultis, tum intuitione, quæ dicitur naturæ, et institutione, tum meditatione et abstractione. Præterea ejusmodi persuasione commenta mysticorum de commercio quodam inter Deum et homines immediato foventur ac sustentantur.* Obscurior adhuc responsio hæc est ac pluribus nominibus falsa. Religio debet esse omnium, ideoque etiam rudiorum, qui non habent omnes animi facultates bene excultas; falsum est non posse hominem sibi comparare cognitionem rerum divinarum nisi *intuitione* et institutione naturæ vel *abstractione*. Quod spectat ad fanaticum nuper inductum penes protestantes Germaniæ mysticismum, ipsi viderint, nec enim ejusmodi aberrationes nobis expendere in animo est.

quod examen omnium esse non potest; 5° præsertim ubi agitur de doctrina indifferenti atque excedente hominum captum, miraculum jam non potest esse nota divinæ revelationis, ex qua 6° dignosci deberet, num miraculum opus divinum sit; ergo.

152. Resp. Ad 1m, *Dist.* Per se, *trans.;* reipsa faciunt, ita ut nulla via pateat ad secernenda opera dæmonis a Dei miraculis, quum necessitas urgeat, spectata divina Providentia, *neg.* Recolantur superius dicta.

153. Ad 2m, *Neg.* Si enim patrantur in confirmationem doctrinæ promoventis temporale et spirituale hominis bonum Deique gloriam, apertum est, opera illa non esse a dæmone, utriusque infensissimo hoste. Expendi præterea debent qualitates *morales* illius, qui hæc operatur, finis, adjuncta cetera, quæ ea comitantur (1).

154. Ad 3m, *Dist.* Esset instituendum examen de bonitate doctrinæ *generale*, quatenus ea non sit evidenter contraria gloriæ Dei et utilitati hominis, *conc.;* quatenus debeat examen de bonitate doctrinæ *analyticum* et *particulare* institui, *neg.* Quilibet porro rudis et bardus homo ad tale examen idoneus est. Quamvis semper præ oculis habendum sit, quod diximus de moralibus Dei attributis, quibus certi sumus, nunquam ipsum passurum, ut dæmon ita ejus opera imitetur, ut facile discerni nequeant, vel etiam ut in certis rerum adjunctis ea possit ullo modo imitari.

155. Ad 4m, *Dist.* Modo exposito, *neg.* alias *trans.* Recolantur modo dicta.

156. Ad 5m, *Dist.* Et tunc, ut patet ex dictis, Deus non permitteret talia opera, *conc.;* permitteret, *neg.* Alioquin nulla via superesset ad cognoscendam veritatem et errorem eo ipso, quod agatur de doctrina, quæ mentis aciem superaret.

157. Ad 6m, *Neg.* Sed supposita bonitate doctrinæ, de qua adhuc dubitari posset, num divina an humana sit, accedit miraculum tanquam divinitatis sigillum (2).

(1) Cons. Spedalieri, *Analisi dell' esame critico del Sig. Nicolò Freret sulle prove del cristianesimo*, cap. 4, art. 9, *Del distintivo tra i veri ed i falsi miracoli.*

(2) Origenes *Contra Celsum*, lib. II,

158. Inst. Scriptura ipsa hanc potestatem dæmonibus tribuit; Deut. enim dicitur : *Si surrexerit in medio tui prophetes aut qui somnium vidisse se dicat*, *et prædixerit* (hebr. וְנָתַן dederit vel ediderit) *signum atque prodigium*, *et evenerit*, *quod locutus est*, *et dixerit*, *eamus et sequamur deos alienos*,.... *non audies verba prophetæ illius aut somniatoris*; *quia tentat vos Dominus* (1). Sic in N. T. Christus : *Surgent pseudochristi et pseudoprophetæ et dabunt signa magna et prodigia*, *ita ut in errorem inducantur*, *si fieri posset*, *etiam electi* (2); et Apostolus loquens de viro peccati, ait : *Cujus est adventus secundum operationem Satanæ in omni virtute et signis et prodigiis mendacibus* (3); et in Apocalypsi, de bestia habente cornua duo ad instar agni, dicitur : *Et fecit signa magna*, *ut etiam ignem faceret de cœlo descendere*

n. 51, merito infert ex eo, quod per præstigia aliqua fiant, divina virtute aliqua fieri in vita necesse esse. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ γοητείαν ἐπιτελούντων ὅτι πάντως ἀνάγκη εἶναι καὶ ἀπὸ θείας ἐνεργείας ἐν τῷ βίῳ γινόμενα. Deinde pergit enumerans notas, quibus verum a falsis miraculis dæmonum dignoscatur, easque repetit præsertim a qualitatibus moralibus eorum, quorum opera id fit, et præcipue a doctrina, quæ Dei gloriam hominumque utilitatem promoveat, dicens : Διὰ τὶ οὐχὶ βεβασανισμένως τοὺς ἐπαγγελλομένους τὰς δυνάμεις ἐξετάσομεν ἀπό τοῦ βίου καὶ του ἤθους καὶ τῶν ἐπακολουθοντων ταῖς δυνάμεσιν, ἤτοι εἰς βλάβην τῶν ἀνθρώπων, ἢ εἰς ἠθῶν επανόρθωσιν; τὶς μὲν δαίμοσι διακονούμενος διὰ τίνων ἐπῳδῶν καὶ μαγγανειῶν τὰ τοιαῦτα ποιεῖ; τὶς δ᾽ ἐν χάρᾳ παθαρᾷ καὶ ἁγίᾳ γενόμενος κατὰ τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ καὶ τὸ πνεῦμα, οἶμαι δὲ καὶ τὸ σῶμα τῷ θεῷ παραδεξάμενος θεῖον τι πνεῦμα, τὰ τοιαῦτα εἰς ὠφέλειαν ανθρώπων καὶ προτροπὴν τὴν ἐπὶ τὸ πιστεύειν θεῷ ἀληθινῷ πράττει; tom. I. pag. 425 et 426. edit. Maur. 1733.

(1) כִּי־יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אוֹ חֹלֵם חֲלוֹם וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת אוֹ מוֹפֵת׃ וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיךָ לֵאמֹר נֵלְכָה אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים... לֹא תִשְׁמַע אֶל־דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא אוֹ אֶל־חוֹלֵם הַהָלוֹם הַהוּא כִּי מְנַסֶּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם׃ Deut. XIII, 2 et seqq.

(2) Ἐγερθήσονται γὰρ ψευδόχριστοι καὶ ψευδόπροφῆται, καὶ δώσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα, ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. Matth. XXIV, 24.

(3) Οὗ ἐστιν ἡ παρουσία κατ᾽ ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους. II Thessal. II, 9.

in terram,..... et seduxit habitantes in terra propter signa, quæ data sunt illi facere in conspectu bestiæ (1); rursum : *Sunt spiritus dæmoniorum facientes signa et procedunt ad reges totius terræ* (2), ut nonnulla alia similia loca prætermittamus; ergo.

159. Resp. *Dist. antec.* Id est, Scriptura testatur dæmones posse interdum mirabilia facere, Deo permittente, sive ad bonorum probationem, sive ad ultionem malorum in confirmationem erroris; ita tamen, ut nullum certum suppeditat medium ad prodigiorum auctorem discernendum, *neg.;* secus *trans.* Plerique enim negant in citatis locis agi de veris proprieque dictis miraculis, ut patet ex commemoratis verbis Pauli ea vocantis *signa mendacia* seu *mendacii,* ut præ se fert græcus textus. Sed dato etiam quod de veris miraculis saltem quoad nos in adductis textibus ageretur, sic tamen Deus semper præsto erit, ut vel per celebriora miracula, vel per totalem ejusmodi efficaciæ ademptionem, seu potius per exercitii impedimentum, vel per totalem istorum dæmonis ministrorum confusionem, veritas eluceat, ne inevitabilis prorsus error evadat; prout evenit Magis in conspectu Pharaonis; nec enim Magi sciniphes e pulvere educere potuerunt, adeo ut exclamare coacti fuerint : *Digitus Dei est hic* (3); sicut Baal pseudosacerdotibus in conspectu totius populi Israëlitici contigit (4); prout denique continget sub mundi finem illis falsis prophetis veram religionem oppugnantibus, præsertim si animadvertamus, Christum horum prodigiorum prædictione omnem vim eis ademisse. Hinc Deus gloriam suam, justi meritum, mali excæcationem eruent. Ex his responsio patet ad singula objecta testimonia et his similia, quæ adduci possent (5).

(1) Καὶ ποιεῖ σημεῖα μεγάλα, ἵνα καὶ πῦρ ποιῇ καταβαίνειν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν, ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων. Καὶ πλανᾷ τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς διὰ τὰ σημεῖα, ἃ ἐδόθη αὐτῷ ποιῆσαι ἐνώπιον τοῦ θηρίου. Apoc. XIII, 13 et 14.

(2) Εἰσὶ γὰρ πνεύματα δαιμόνων ποιοῦντα σημεῖα, ἃ ἐκπορεύεται ἐπὶ τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς. Ibid. XVI, 14.

(3) Exod. VIII, 19.

(4) III. Reg. XVIII.

(5) Conf. Tassoni, *Verità della Religione*, tom. I, cap. 34, p. 183; Pascal, *Pensées sur la religion*, ch. 18, n. 2.

DIFFICULTATES.

Ex historia.

160. Obj. prima. Nulla est religio, quæ in sui confirmationem non habeat miracula. Vera miracula profecto sunt cæcis visum restituere, defunctos ad vitam revocare, morbos subito dispellere, aquam cribro asportare, onerosissimam et hærentem navem cingulo trahere, cotem novacula secare et alia id genus plurima; atqui primum inter ceteros præstiterunt Vespasianus et Hadrianus, testibus Tacito (1) et Suetonio (2) atque Spartiano (3); alterum præstitit Æsculapius, qui, ut refert Diodorus Siculus (4), Androgeon Minois filium et Hippolitum filium Thesei a morte excitavit; tertium præter Æsculapium Isis passim in templis sibi dicatis præstabat, eodem teste (5); quartum et quintum præstitit Claudia Vestalis, referente Valerio Maximo (6); sextum denique Attius Navius, teste Livio (7). Vel igitur omnem religionem divinam esse dicendum esse, vel miraculum nullius roboris esse ad astruendam alicujus religionis divinitatem.

161. Resp. *Dist. antec.* Nulla est religio, quæ in sui confirmationem non habeat miracula vel vera vel ficta, *conc.;* vera, vel *neg.* vel *subdist.* Patrata in testificationem alicujus virtutis, *trans.;* in confirmationem erroris, *neg.* Ad prob. *vera miracula profecto,* etc. *Dist.* Et ejusmodi facta veluti fabulosa a sapientibus habentur, quia ad critices regulas exacta vel falsa vel saltem suspecta deprehenduntur, *conc.;* deprehenduntur ut vera et ad falsæ religionis confirmationem edita, *neg.* In primis recensita facta carent fundamento historico. Etenim ne unus quidem ex citatis historicis fuit oculatus testis, et ex incerto rumore ea referunt; ea insuper

(1) *Hist.* lib. IV, n. 81.
(2) *In Vesp.* n. 7.
(3) *In hist. Aug.* in *Hadriano*, n. 25.
(4) *Bibl. Hist.* lib. IV, pag. 189, edit. Henr. Steph.
(5) Ibid. pag. 189.
(6) Lib. VIII, cap. 5.
(7) Lib. I, cap. 36.

Tullius (1) contemnit, Lucianus vero (2) irridet, Sacerdotum fraudibus eadem plerique adscribunt (3). Nulla præterea perhibentur in falsæ religionis testificationem saltem directe edita, quæque naturaliter magna ex parte explicari non possint (4).

162. Obj. secunda. 1° Multi hæretici miracula patrarunt, ut Paulus Novatianus, teste Socrate (5), cujus precibus Novatiano-

(1) *De Divin.* lib. II, cap. 38. *Omitte*, sic alloquebatur Quintum fratrem, *lituum Romuli, quem in maximo incendio negas potuisse comburi, cotem Attici Navii; nihil debet esse in philosophia fabellis loci.*

(2) In Dialogo, *Jupiter confutatus*, et *Jupiter tragœdus*, et alibi passim.

(3) Valer. Max. lib. I, cap. 8, n. 6, scribit : *Nec me prœterit de motu et voce deorum immortalium humanis oculis auribusque percepto, quam in ancipiti opinione œstimatio versetur.* Sic Curt. lib. IV, cap. I, circ. fin. : *Equidem plura transcribo quam credo. Nam nec affirmare sustineo, de quibus dubito, nec subducere, quœ accepi.* Similes confessiones sæpe reperiuntur in Lib. Dec. I, lib. I; Plutarch. in *Vita Romuli.* Id ipsum dicatur de prodigiis Vespasiani et Hadriani; nam Spartianus in *Hadriano* tradit, quod Marius Max. ea referat tanquam ficte patrata, et Tacitus satis indicat ex assentatione in novum Imperatorem Vespasionum illa fuisse excogitata. Sed cons. Aug. Reumann, *Dissert. de miraculis Vespasiani*, etc. tom. II, lib. II, p. 427; Joan. Clericus, *Hist. eccl. prim. duorum sœc.*, ad annum 138; Jac. Serces, *Traité des miracl.* p. 276; Moshem. *in Cudworth*, tom. II, p. 162, Lugd. Batav. 1772; Observatio Grotii *De ver. relig. christ.* lib. IV, n. 8. Circa facta prodigiosa Apollonia Tianeo a Philostrato post duo circiter sæcula attributa, et ab Apuleio relata in *Asino aureo*, consuli possunt Huetius, *Demonstr. evang.* prop. IX, Orsi, *Storia eccl.* lib. I, n. 69, et lib. II, n. 22; *Dissert. de Du Pin sur l'histoire d'Apollonius convaincue de fausseté.*

(4) Ægroti Babylone et fortasse in pluribus aliis regionibus primum in viis publicis exponebantur, ut transeuntes consulerent, et ab ipsis ea remedia acciperent quæ simili morbo affectis jam pridem ad valetudinem recuperandam conduxerant. Ægyptii in templa Serapidis et Græci in templa Æsculapii deferebant ægrotos, et media, quibus sanati sunt, scripta in his fanis conservabantur. Ex his per experientiam cognitis medicamentis progressu temporis ars medica in scientiam redacta est primum in Ægypto, multo recentiori ævo in Græcia, etc. Inter Hebræos ut in Ægypto et in Græcia sacerdotio ars medica commissa fuit. Ita Jahn., auctor non suspectus adversariis, in *Archœolog.* § 122. 2ª. edit.; inde originem habuerunt mythologicæ illæ fictiones de sanationibus ope Æsculapii, Isidis, etc. et hæc cohærenter ad principia adversariorum; nec omittendum falso asseri Diodorum Siculum loc. cit. referre alicujus mortui excitationem sive ab Æsculapio, sive ab alio peractam.

(5) Socrates, *Hist. eccl.* lib. VII, cap. 17.

[illegible] ab incendio incolumis evasit, [illegible] et iterum [illegible] ad detegendum dolum [illegible] fide [illegible] pœnitentis. Idem de quodam [illegible] Novatianorum secta referunt Socrates et Sozomenus, nempe [illegible] morbos, et facta [illegible] *Constantinum* [illegible] *sibi effecisse* (1). 2° Quod fieri posse pro certo habet Tertullianus (2), [illegible]. 3° S. Augustinus (3) [illegible] miraculis, quæ [illegible] Donatistæ habebant, sed [illegible] de veritate judicandum esse affirmabat. 4° Denique, quod omnem dubitationem tollit, sunt miracula edita ad tumulum diaconi, *Paris*, hæretici Jansenistæ et appellantis, de quorum nonnullis extant decreta approbationis Episcoporum Antissiodori et Montis Pessulani, et de omnibus vindiciæ Montgeronii, qui fuit supremæ Parisiensis curiæ consiliarius, in suo gallico opere tribus tomis comprehenso, quod inscribitur : *Veritas miraculorum, quæ facta sunt per intercessionem D. de Paris et aliorum appellantium, demonstrata*, editum partim anno 1717, partim vero anno 1747. Ergo.

163. Resp. ad 1m, *Neg.* Ceteris enim omissis, ad hæreticis nullum unquam factum miraculum Jos. Bingham, unus ex ipsis, ingenue fatetur et late etiam ostendit (4), etsi nonnulli ex illis maxime voluerint; at frustra : in ipsis enim ad litteram semper verificatum fuit Tertulliani (5) dictum in sua Apostolorum cum

(1) Socrat. lib. I, cap. 13; Sozom. lib. I, cap. 14, qui de Eutychiano scribit: *Αἵρεσιν δὲ τὴν Ναυατιανῶν πρεσβεύων θείως χάριτος μετεῖχε, θεραπείαις παθῶν καὶ πράξεσι παραδόξοις, ὡς καὶ αὐτῷ Κωνσταντίνῳ διὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ βιοῦ συνήθη καὶ φιλὸν εἶναι.* Ed. Oxon.

(2) Lib. *De præscript.* cap. 44.

(3) Lib. *De unitate Eccl.* cap. 18, n. 47, edit. Paris. Maur. alias cap. 16.

(4) *Origines et antiq. eccl.* lib. XVI, cap. 5, § 7.

(5) Lib. *De præscript.* cap. 30. Cons. Pamelius, qui in hunc locum observat eum ad litteram verificatum in Calvino, ex auctoritate Hieronymi Bolsec; *ocularis testis*, qui in ipsius vita refert Calvinum excitari volentem quemdam Brulæum, quem ipse spe lucri ac pecuniæ persuaserat, ut se mortuum fingeret, mortuum revera invenisse. Hanc historiam ab hæreticorum oppositionibus vindicat Card. Gotti, *De Eccl.* tom. I, cap. 2, § 6, et fusius exponit Menochius ex vita Calvini scripta a Jacobo Lainger, doctore Sorbonico. *Stuore*, part. 3, cap. 8. Alia conf. apud Spagni, op. cit. p. 3, prop. 2, art. I.

hæreticis comparatione : *Agnosco maxime virtutem* (hæreticorum), *qua Apostolos in perversum æmulantur, illi enim de mortuis vivos faciebant, isti de vivis mortuos faciunt.* Hinc est quod nuperi præsertim protestantes omnia jam miracula aggrediantur. At meminisse debemus vulpis uvam frustra arripere adnitentis, quam proinde tanquam acerbam sprevit. Ad prob. *Paulus Novatianus*, etc. *Dist.* Quæ tamen perinde ac illa Eutychiani dubia vel falsa sunt, deficiente fundamento historico, *conc.;* vera et certa, *neg.* Ea enim ex incerto rumore referunt Socrates et Sozomenus, auctores nempe hac in parte nullius fidei, utpote addictissimi Novatianorum factioni, quique in pluribus mentiuntur (1). Addatur, Socratem, ex quo historiam suam magna ex parte Sozomenus derivavit, fateri, se ea, quæ de Novatianis refert, accepisse a quodam Auxenone presbytero Novatiano.

164. Ad 2[m], Vel *neg.* vel *dist.* Quatenus ab hæreticis jactabantur, *conc.;* vera et proprie dicta, *neg.* Loco enim citato Tertullianus fingit hæreticos ad sui excusationem in die judicii dicturos : *Multa de auctoritate cujusque doctoris hæretici illos maxime doctrinæ suæ fidem confirmasse, mortuos suscitasse, debiles reformasse, futura significasse, uti merito apostoli crederentur.* Quæ ipse profecto non admittit, sed data hypothesi, quod ejusmodi prodigia hæretici patrassent, nihil ista conferre ad ipsorum excusationem asserit, addens : *Quasi nec hoc scriptum sit, venturos multos, qui etiam virtutes maximas ederent ad fallaciam muniendam corruptæ prædicationis.* Quid reipsa senserit Tertullianus de vi hæreticorum in edendis miraculis, patet ex citato testimonio (2).

165. Ad 3[m], *Dist.* Ita ut S. Augustinus pro veris habeat miracula, quibus Donatistæ gloriabantur, *neg.;* secus *trans.* Sed dato et non

(1) S. Greg. M. lib. VII, ep. 34 alias 31, ed. Maur. de Sozomeni historia hæc habet : *Sozomeni historiam sedes apostolica suscipere recusat, quoniam multa mentitur, et Theodorum Mopsuestiæ nimium laudat, atque usque ad diem obitus sui magnum doctorem ecclesiæ fuisse perhibet.* Hæc pariter in Socratem quadrant, præsertim circa Novatianorum encomia.

(2) *De præscript.* cap. 30, circa finem.

concesso, quod vera essent facta illa, volebat, ut, seposita omni contentione de miraculis, quæstio breviter dirimeretur per Ecclesiæ notas : *Non in signis et prodigiis fallacibus, quia etiam contra ista verbo Domini præparati et cauti redditi sumus*, quæque alibi (1) proinde comparat miraculis Simonis Magi, et Magorum Pharaonis.

166. Ad 4m, *Dist.* Conficta, vel quæ nihil supernaturale habeant, *conc.;* proprie dicta miracula, *neg.* Ita quidem Franciscus Lafiteau (2) et Bergier (3) aliique multi, qui de iisdem disseruerunt, in quibus sunt Ludovicus la Taste, qui in suis *Epistolis theologicis* omnia jactata ab Jansenistis miracula commentitia ostendit authenticis et legalibus documentis, et Joan. Joseph Languet, quem Benedictus XIV (4) *doctissimum* appellavit et *pastorali flagrantem zelo*, qui, cum esset Archiepiscopus Senonensis, de illis edidit anno 1734 documentum pastorale, in quo copiose et distincte aliqua, quæ vehementius et confidentius obtrudebantur, plane falsa esse demonstrat vel ex parte morbi, vel sanitatis, vel testium, vel ex omni simul parte; quod et præstiterat Archiepiscopus Parisiensis. Quare non solum ea irriserunt quidam ex protestantibus, cujusmodi sunt de Veux et Campbell (5), sed nunc jam deseruerunt ipsi Jansenistæ. Certe, vel ipsæ indecoræ totius corporis agitationes et turpia, quibus se dabant nonnulli convulsionibus correpti ad illius tumulum, satis produnt, quid de ipsis miraculis sentiendum sit. Episcopi Antissiodorensis et Montis Pessulani pertinebant ad eamdem sectam, non secus ac Montgeron (6) : nullius proinde sunt auctoritatis.

167. Nunc coronidis gratia quoad miracula, quæ ab hæreticis

(1) Tr. XIII. in Joan. n. 17, ubi inter cetera scribit : *Nemo vobis fabulas vendat... primo aut falluntur* (Donatistæ) *aut fallunt*, etc.

(2) *Hist. de la constit. Unigenitus* liv. VI, edit. an. 1731.

(3) *Confut. de l'examen*, pag. 1, ch, 6, n. 3.

(4) *De festis*, lib. I, cap. 5, n. 5.

(5) *Dissert. of mirac.*, p. I, sect. 5, apud Spagni loc. cit.

(6) Cons. Auct. *Dictionarii auctorum ecclesiast.*, art. *Caylus* et *Colbert*, licet eorumdem fuerit fautor; nec non opus *Réalité du projet de Bourg-Fontaine*; atque Benedictus XIV, *De canoniz. Sanct.* loc. cit. c. 7, n. 20.

quibuscunque patrata perhibentur, addimus : vel ea sunt a Deo, et tunc certe facta non sunt in confirmationem erroris, ut patet ex dictis; vel sunt a dæmone, et tunc, cum iste subjiciatur divinæ Providentiæ, nunquam Deus hæc permittet, nisi suppeditet media ad præcavendum errorem, quod confirmari posset non paucis exemplis, quæ videri possunt apud Baronium (1). Et sic omnes tricæ dissolvuntur.

DIFFICULTATES.

Ex defectu certitudinis.

168. Obj. Cum ipse miracula non viderim, aliorum testimonio fidem præstare teneor; atqui hoc ipso moveri non possum ad revelationis veritatem agnoscendam. Semper enim 1° anceps hærere debeo, num omnes præteritorum temporum testes, qui ea signa referunt, vel decepti fuerint, vel alios decipere voluerint. Ergo miraculum efficax esse non potest revelationis olim factæ argumentum (2). Sane 2° quæ ratio efficere potest, ut imprudentiæ sim accusandus, nisi credam ea, quorum ego testis non fui?

169. Resp. generatim. Ergo omnis historica et moralis certitudo esset e medio tollenda, quod tamen adversarii non admittunt. Attamen si quid efficerent ejusmodi aliaque his affinia argumenta, impeterent ac submoverent omnem moralem ac historicam certitudinem, incerta essent quæcunque antiquitus gesta esse dicuntur (3).

170. Ad. 1^m, Vel *neg.* vel *dist.* Si testes idonei non sint ad fidem faciendam illius facti, quod referunt, *conc.*; secus, *neg.* Notas autem idoneorum testium exhibet critica, quarum aliæ spectant ad intellectum, ex quo non potuerint decipi, aliæ ad voluntatem, qua noluerint decipere (4).

(1) *Annal. ecclesiast.* ad annum 484. Circa auctoritatem historiæ Socratis et Sozomenis cons. Fleury, *Hist. Eccl.* lib. XXVI, n. 49; Ceillier, tom. XIII, *Des auteurs ecclésiast.* p. 685; ac de miraculis hæreticorum in genere leg. P. Maran, *La Doctrine de l'Ecriture et des Pères sur les guérisons miraculeuses*, p. 2.

(2) Ita Rousseau, *Emile*, tom. III.

(3) Cons. Ruffini, *Riflessioni critiche*, etc. p. 176, n. 12.

(4) Cons. Spedalieri contro Gibbon, p. 165, sez. 3, § 5, n. 13.

171. Ad 2m, *Neg.* Quia cum homines præteritorum temporum iisdem facultatibus præditi fuerint, quibus et nos donati sumus, præsumendum est eos illa præstitisse, quæ fecissemus et nos, si versati in iisdem rerum adjunctis fuissemus. Si nos v. g. audiremus, hominem ad vitam e mortuis revocatum, quomodo nos gereremus? Omnia examini accuratissimo subjiceremus, an nempe reipsa mortuus fuerit, qui excitatus perhibetur, quo tempore, per quos excitatus, quomodo, etc. Sic de visu cæco nato restituto dicatur, hisque similibus, præsertim si in confirmationem alicujus doctrinæ fierent; nam ista hominum investigationem ad se natura sua trahunt, et facile perpendi et cognosci possunt. Ergo sic præsumendum est fecisse majores nostros, nisi velimus eos hebetes ac plumbeos, vel alterius naturæ et indolis ac nunc homines sunt, supponere; quod non nisi per summam impudentiam et insaniam cogitari potest.

172. Inst. primo. Argumentum, quod nititur hominum testimonio, moralem tantum evidentiam parit, ergo ab intellectu non extorquet assensum; nam moralis evidentia non excludit possibilitatem oppositi. Quamobrem, licet plures homines rem aliquam factam esse testentur, semper absolute possibile est, eos aut fallere aut falli; ergo moralis evidentia non omne dubium excludit. Cum igitur pro divinæ revelationis signis sola haberi possit moralis evidentia, jam patet nos per ipsam duci certo non posse in cognitionem divinæ revelationis.

173. Resp. *Conc. antec.* Nam agitur de facto; facta autem metaphysicis ratiociniis probari nequeunt. Sed *neg. cons.* Nam moralis evidentia innititur principiis non minus evidentibus in genere suo ac iis, quibus innititur mathematica demonstratio. Hæc enim principia moralia : *Humana societas nequit subsistere, nisi homines sibi mutuam fidem habeant. Præteritarum generationum homines in rebus maxime ad se pertinentibus non fuerunt omnes aut stupidi aut amentes,* vel alia id genus principia, non minus sunt evidentia ac istud : *Si de æqualibus æqualia demas, quæ remanent, erunt æqualia.* Ideo enim istud negari non potest, *nisi contra evidentiam pugnes, ac in-*

timo sensui vim facias. Atqui eodem modo negari non possunt moralia principia nuper enunciata; ergo si principia moralia eamdem in genere suo evidentiam præ se ferunt ac mathematica, æque certa esse debent quæ ex iis legitime inferuntur, quamvis demonstrationes ejusdem naturæ non sint, et æque insanus esset, qui alterutrum negaret.

174. Fateor insuper illud discrimen intercedere inter demonstrationem mathematicam et moralem, quod illa ostendat rem aliter fieri non posse, ista vero non item; *nego* tamen quidpiam propterea detrahi posse evidentiæ veritatis moralis. Ex quo enim res potuerit non fieri, non probatur illam factam non esse; quia non quæritur, utrum res esse potuerit, sed utrum, quæ esse potuit, reipsa extiterit. Quod verissimum esse potest, etiamsi res potuerit non esse. Exempla sint in sole, qui vel mane sit oriturus, vel heri fuerit jam ortus; in sensationibus, quibus anima percellitur ad dignoscendam corporum existentiam, licet illæ absolute fieri possint, etiamsi nulla corpora existant; insanus tamen et amens haberetur, qui utrumlibet negaret ex eo nempe quod fieri potuerit, ut nec sol ortus fuerit, vel cras mane possit non oriri, vel corpora potuerint non existere (1).

175. Inst. secundo. Ubi duo morali evidentia constant, quæ inter se sunt contraria, jubet prudentia ac communis hominum sensus, ut iis assentiamur, quæ majorem evidentiæ vim habent; jam vero dato etiam, quod ex testium fide dignorum auctoritate coalescat moralis evidentia de alicujus mortui resurrectione olim facta ad hominis nutum, negari certo non potest, quin majorem evidentiæ gradum sibi vindicet perpetua ac omnibus obvia experientia, qua constat mortuos non resurgere. Atqui inter has duas propositiones moraliter certas eam sequi debeo, quæ majori nititur evidentia. Ergo, coactus eligere inter alterutram propositionem, credere debeo mortuos non resurgere, ac longe facilius contingere potuisse, ut homines, qui testantur miraculum resurrectionis, vel decepti sint, vel fallere voluerint, quam fieri,

(1) Cons. Houtteville, *La Religion*, etc., tom. II, lib. I, chap. 4 et seq.

ut falsa sit experientia, qua patet homines vere mortuos nunquam ad vitam iterum revocari (1).

176. Resp. 1° *Dist. maj.* Si major evidentiæ vis cadat in idem objectum in quod cadit minor vis evidentiæ, *conc.;* si in diversa objecta, *neg.* et sic corruit totum argumentum, seu potius sophisma adversarii. Accedit quod ejusmodi argumentum nimis probat, in primis quia tunc nulla esset fides historiæ, quoties refert eventum extraordinarium, sive in ordine physico, sive in ordine morali. Homines v. g. diligunt vitam, curam suî habent, omnia potius patiuntur, quam vitam amittant. Ergo tanquam fabulosum rejiciendum, quod de αὐτοχειρίαις, sive de suicidiis vel legimus vel audimus; idem dic de mirifica aliqua meteora quæ apparuisse fertur; imo juxta adversarii principia, etsi oculis nostris conspiceremus mortuum resurgere, credere minime deberemus, cum sit contrarium consueto sensuum testimonio, quod homines resurgant. Itaque argumentum supponit falsum principium, nempe in rerum natura vel in societate nihil unquam accidere, nisi juxta ea, quæ consuetis observationibus nostris consentanea sunt.

177. Resp. 2° Supponi hoc modo quod est in quæstione, nullam nempe fieri posse exceptionem quoad ea naturæ phænomena, quæ contingere videmus. Si enim aliter supponeretur, jam caderet tota argumentatio, et eo quæstio deducitur, ut videatur, an fide digni sint, qui rem aliter aliquando contigisse referunt; quod ubi constiterit per critices regulas, jam insaniret, qui rem in dubium revocaret, eo quod aliter ipsa evenire soleat. Nam sensuum tuorum fides evidentiam quidem parit; sed nec minorem parit evidentiam fides sensuum aliorum, nisi constet eos falli potuisse, vel fallere voluisse. Utraque veritas pari evidentiæ gradu constat, nec una cum altera pugnat. Nec qui narrant, mortuum resurrexisse, id veluti perpetuum naturæ phænomenon exhibent, in quo utique pugna esset; sed contra ut effectum extraordinarium divinæ potentiæ tribuunt (2).

(1) Ita David Hume in *Examine de miraculis.*

(2) Cons. Spedalieri loc. cit. §3. p. 163; item *Dissertation sur les miracles*

178. Inst. tertio. 1° Quo magis factum aliquod extraordinarium est, eo magis probabilem reddit errorem, dolum et mendacium eorum, qui illud referunt vel testantur. 2° Ex quo fit, ut illud ipsum, quod minuit fidem doctiorum hominum, fidem augeat rudiorum; nec 3° propterea multitudo testium majorem gradum probabilitatis addit facti extraordinarii narrationi. 4° Sane vulgus, præsertim si imperitum et superstitiosum sit, sponte fertur ad mirabilia et supernaturalia admittenda (1). Præterea 5° historia docet, multos ejusmodi eventus, qui olim supernaturales et miraculosi a plerisque habebantur, rerum naturalium scientia adaucta et diligentius exculta, fuisse a naturalibus causis profectos, ex iisque postea recte explicatos esse. Unde recte concluditur fore, ut omnes ejusmodi eventus simili ratione explicari possint (2), et quod consequens est, hominum testimonium circa miracula suspectum saltem esse debere.

179. Resp. ad 1m, *Dist.* Si id genus factorum deberet provenire ab ipsius naturæ legibus, *conc.;* si a causa ipsi naturæ superiori, nempe Deo, *neg.*

180. Ad 2m, *Dist.* In nonnullis factis dubiis, præsertim si agatur de ipsorum causa determinanda ac judicio ferendo circa eorum naturam, *trans.* vel *conc.;* in omnibus indiscriminatim et cum agitur de factis in se, *neg.*

181. Ad 3m, Vel *neg.* absolute, vel *dist.* ut modo distinximus in resp. ad 2m. Notandum insuper est falso supponere La Croix,

contenant l'examen des principes posés par M. David Hume, écuyer, dans son Essai sur les miracles, composée en anglais par M. George Campbell, traduite par M. Jean Castillon, Utrecht 1765; nec non *Recherches philosophiques sur les preuves du Christianisme par C. Bonnet*, Genève 1771. Hic moneo, quod, cum ad auctores protestantes remitto, eo consilio id faciam, ut indicem eos, qui de aliquo argumento scripserunt, ad quos tunc tantum recurrere poterunt auditores, quum debitam facultatem impetraverint; quod et de Catholicis scriptoribus accipiendum est, quorum opera in indicem relata sunt.

(1) Ita La Place, *Essai philosophique sur les probabilités*, Paris 1816, pag. 135 et seq., nec non La Croix, *Traité élémentaire du Calcul des probabilités*, n. 130 et seqq.

(2) Sic Krug, *Pisteologie*, Lips. 1825, pag. 111.

qui hæc nobis obtrudit, multitudinem semper coalescere ex solis imperitis (1). Addatur præterea ipsam eventus insolentiam efficere testes vel spectatores attentiores ad ipsum rite examinandum et perpendendum, ideoque majoris ponderis esse, ceteris paribus, ipsorum testimonium in factis extraordinariis, quam in ordinariis.

182. Ad 4m, *Trans.;* et *dist. conc.* Si ageretur de causa vel judicio facti, *conc.;* si de facto ipso, *neg.* Ex natura porro facti, de quo vulgus testatur, sapientis erit judicium ferre, utrum vulgus decipi potuerit nec ne, dum causæ præternaturali illud adscribit (2).

183. Ad 5m, Idem esto responsum, et *neg. cons.* Nempe ex eo quod nonnulli eventus, qui ut miraculosi ad aliquod tempus habiti sunt, postea recte sint explicati (quos tamen adversarius minime recenset), inferri nullo pacto potest sic posse omnes per causas naturales rite explicari; v. g. ex eo, quod explicata sit aliqua meteora, quæ vulgo ut supernaturalis habebatur, explicari nequit sanatio cæci nati vel excitatio Lazari e mortuis; ast dialectica non est prima rationalistarum et incredulorum virtus.

184. Sed præstat populari huic argumento, petito ex ignorantia et superstitione veterum, quod tantopere adversarii jactant, apponere tres quæstiones, quas subjicit doctus Ruffini (3):

185. 1o Cur post Christi adventum Judaica gens, etsi superstitiosa ac generatim ignorantia laborans, nec ab anticipatis

(1) Exemplum esto in apparitione crucis, quæ superioribus annis contigit apud *Migné* in Gallia in diœcesi Pictaviensi, cui interfuerunt præter vulgus plerique viri docti, non solum ex Catholicis, sed ex ipsis Protestantibus, qui rem testatam fecerunt, ut ex publicis documentis notum est. Cons. *Epist. pastoralis* Illmi. D. de Bouillé, Episcopi Pictaviensis, data anno 1827.

(2) Contra La Place et La Croix legatur Ruffini in egregio cit. opere, *Riflessioni critiche*, Modena 1821, ubi ostendit, quam fallacia sint fundamenta calculorum, quibus subjicitur probabilitas eventuum humanorum; præsertim memoria 4, pag. 137, et p. 158 et seqq. Cons. pariter Gerdil, *Saggio d'istruzione teologica*, art. *della storia umana*, opp. ed. Rom. vol. x.

(3) Op. cit. p. 166.

judiciis immunis, non amplius præ se tulerit miracula inter suos patrata?

186. 2° Cur provinciæ Asiæ, Africæ et Græciæ, licet in immensum distent a liberaliori illa humanitate ac cultu, in quo erant temporibus Apostolorum et Cypriani, Augustini, Basilii, etc., attamen non amplius in medium afferant miracula, prout olim afferebant?

187. 3° Cur inter diversas religiones, quæ Christianum nomen sibi assumunt, sola religio catholica semper miracula exhibeat, quæ in sinu suo patrentur, et adhuc in præsentiarum producat, licet Catholici neque scientiis neque litteris aut artibus ceteris inferiores sint, et licet catholica Ecclesia non pronuntiet, seu decretum emittat de aliquo miraculo, quin prius rigidissimum undequaque examen tum circa factum tum circa ejus naturam instituerit (1)?

(1) Ut quis certior fiat de severiori ejusmodi examine decretis præmittendo, legat celeberrimum opus Benedicti XIV, *De Beatificatione et Canoniz. Sanctorum,* præsertim. lib. IV. Ut leve Specimen habeatur summæ severitatis, qua miracula Romæ expenduntur, pretium operæ erit, duo facta in medium adducere, quæ valeant omnem suspicionem amovere. Alterum refertur ab Auctore vitæ S. Vincentii a Paulo (*Histoire abrégée de S. Vincent de Paul, par M. Collet. Dr. en Théologie, Avignon,* 1762) de quodam miraculo patrato a S. Vincentio erga Aloisiam Elisabetham Sackville, natione Anglam, quæ in Gallia apud Haye quemdam ex protestantibus reformatis degebat. Hoc miraculum adeo evidens visum est protestanti ipsi, ut illud evulgaverit per totam Lutetiam Parisiorum. Ejus autem uxorem ita admiratio perculit, ut extra sensus paulisper manserit, dein non dubitaverit chirographo, manu propria exarato, tanquam testis oculata miraculi instantanei et permanentis illud confirmare. Illud tamen sacra rituum congregatio non admisit defectu sufficientium probationum (p. 605 et seqq.). Aliud refertur a P. Daubenton in vita S. Joan. Francisci Regis (*La vie du bienheureux Jean-François Regis, par le R. P. Daubenton*, Paris 1716). Romam venerat conspicuus Anglus protestans. Prælatus quidem romanus, qui cum eodem amicitiam inierat, illi tabulas, quæ plurium miraculorum probationes continebant, legendas præbuit. Has ipse quum summa animi voluptate legisset, Prælato reddidit dicens : *Voilà certainement la plus sûre manière de prouver les miracles. Si tous ceux, que l'on reçoit dans l'Eglise Romaine étaient établis sur des preuves aussi évidentes et aussi authentiques que ceux-ci le sont, nous n'aurions aucune*

DIFFICULTATES.

Ex intima hominis vi et efficacia.

188. Obj. 1° Eventus extraordinarii, qui miracula vulgo nuncupantur, semper vivam supponunt fidem, seu fiduciam, vel in eo, qui eos recipit, vel in eo, qui ea operatur, aut etiam in utroque. 2° Jam vero id genus eventum seu miraculorum, quæ ex fide proveniunt suscipientis, quid aliud sunt, nisi quas dicimus sanationes, quæ repeti debent a phantasiæ seu imaginationis vi? Imaginationis vero ac phantasiæ vis non aliud hic est nisi firma persuasio receptæ vel recuperandæ valetudinis, ex qua provenit effectus sanationis. 3° Plura ejusmodi facta collegerunt P. Regnault (1) et Des Veux (2) aliique. 4° Miracula vero, quæ repeti debent a fide ac voluntate agentium id sunt, quod olim dicebatur *imaginatio operans extra proprium corpus* (cujus efficaciam adeo magni fecerunt Avicenna et Pomponatius), nunc autem nuncupatur *magnetismus animalis* seu *mesmerismus* (3), cujus effectus major erit, si fidei conjungatur contactus sive mediatus sive immediatus. Si cum agentis fide uniatur fides patientis, seu cum vi magnetisimi vis imaginationis, mortui, qui perhibentur ad vitam revocati, potuerunt mortui esse apparenter tantum, et tunc maxime, in casu nempe mortis appa-

peine à y souscrire, et par là vous vous sauveriez de toutes les railleries, que nous faisons de vos prétendus miracles. Eh bien, respondit Prælatus, ***sachez que de tous ces miracles, qui vous paraissent si avérés et si bien appuyés, aucun n'a été admis par la Congrégation des Rits, parce qu'ils n'ont pas paru suffisamment prouvés.*** Protestans, ejusmodi inexspectato responso percitus, fassus est, nonnisi cæcam præventionem posse obsistere canonizationi Sanctorum, neque unquam arbitratum se esse, cautelam Ecclesiæ Romanæ eo usque progredi in examine, quod ipsa instituit circa miracula (pag. 33).

(1) *Entretiens physiques*, t. II, p. 9.

(2) *Lettres sur les miracles*, liv. IV, Rotterdam, 1735.

(3) A *Mesmer* Helvetico præcipuo magnetismi animalis propagatore. Vid. *Mémoires de F. A. Mesmer sur ses découvertes*, Paris, an. VII.

rentis, utilissimus evadit magnetismus animalis (1). 5° Quis porro scit, utrum vis voluntatis et fidei pluvias possit excitare (prout existimavit Avicenna) ac similia producere phænomena necne? Quis limites figat virtuti imaginationis seu magneticæ? Quis satis novit naturæ vires? Quis satis hominem novit ejusque indefinitas facultates, quarum ipse capax est? 6° Hac proinde ratione explicari possunt miracula, quæ in revelationis divinæ confirmationem patrata referuntur, quin ad ullam vim supernaturalem confugiamus. *a*) Sane Christus semper fidem exigebat ab iis, in quorum gratiam miracula edebat. *b*) Ob hujus autem fidei defectum non nisi pauca edere potuit in patria sua (2). *c*) Manus imponebat super eos, quos curabat, præsertim *d*) in cæcum illum, de quo Marcus (3) scribit, quod videret homines velut arbores ambulantes, nec nisi repetita manuum impositione ad perfectam visus restitutionem devenit impertiendam. *e*) Quare sub hac tantum conditione facultatem præbuit morbos sanandi : *Super ægros manus imponent, et bene habebunt* (4), vel saltem non nisi olei unctione Apostoli atque discipuli infirmos sanabant (5), quæ *f*) omnia apprime conveniunt cum magnetismi efficacia; ergo.

189. Resp. ad 1m, In primis *neg.* omnia miracula in solis sanationibus consistere, ut supponere videntur adversarii; certe multiplicatio et transmutatio substantiarum inter sanationes non recensitur, neque inter miracula, quæ ex vi phantasiæ pendent. Si possent magnetismi patroni quinque panibus ac duobus piscibus quinque hominum millium multitudinem satiare, prout præstitit Christus (6), vel aquam in vinum convertere, ut factum est in nuptiis Canæ (7), valde commendanda esset eorum imaginationis vis, ac libenter ab omnibus exciperentur. Hactenus tamen hæc non præstiterunt (8); hinc ceteris omissis, jam ruit tota difficultas inde petita.

(1) Kluge, cujus operis compendium et excerpta exhibent *Ephemerid. medico-chirurg. D. Flajani.*

(2) Matth. XIII, 58; Marc. VI, 5.

(3) Marc. VIII, 23 et seqq.

(4) Marc. ult., 18.

(5) Marc. VI, 13; Jac. V, 14.

(6) Matth. XIV, 17 et seqq. Joan. VI, 6.

(7) Joan. II, 8.

(8) Id ipsum dici posset de multiplicatione farinæ et olei ad Eliæ promissa (Reg. IV), de ferrea ascia, quam

190. At illud, quod subditur de viva fide, *Dist.* Tanquam conditione, neque tamen in omnibus casibus, *conc.;* tanquam causa efficiente, et quidem semper, *neg.* Mortui enim ac sensibus destituti ejusmodi fidem habere non possunt, si de patientibus sermo sit. Si vero de agentibus loquamur, adnoto, interdum Deum miracula operari per malos homines, non quidem in confirmationem erroris, quod fieri nequit, sed ad manifestationem gloriæ suæ. Perversi enim homines aliquando dicturi sunt: *Nonne in nomine tuo virtutes multas fecimus* (1)? Quod si fides passim requiritur ad patranda miracula, requiritur tantum tanquam conditio, ut dictum est, minime vero tanquam causa efficiens miraculorum, ut adversarii supponunt, quod tamen nemo dicet. Addatur hanc fidem nunquam operari, nisi pro objecto habeat Deum, Christum, aut Sanctos ejus, non autem quamlibet alium; ex quo rursum deprehenditur argumenti fallacia.

191. Ad 2m, *Neg.* suppositum, ut patet ex dictis, vel *Dist.* Nonnullæ sanationes eorum, præsertim qui perturbata phantasia vel amentia laborant, *trans.* vel *conc.;* omnes et in quolibet casu, *neg.* Valde conferre persuasionem recuperandæ valetudinis, et in nonnullis casibus valere, apud omnes compertum est, ac non solum medici admittunt, sed et ipse Benedictus XIV (2) pro certo habet; quare et hic casus in Congregationibus Rituum præ oculis habetur (3); idque potissimum valet ad corrigendam læsam phantasiam (4). Ast pervicacis, ne dicam insanientis, est velle

ex fluvii fundo super aquas Elisæus revocavit (IV Reg. VI, 6), aliisque id genus sexcentis, quæ in scripturis utriusque fœderis occurrunt; ut sileam de iis, quæ in sanctorum processibus authenticis leguntur, ut in actis S. Franciscæ Romanæ, S. Theresiæ, S. Mariæ Magdalenæ de Pazzi, S. Aloisii Gonzagæ, S. Francisci Xaverii, B. Francisci de Hieronymo, etc.

(1) Matth. VII, 22.

(2) *De Beat. et Can. Sanct.*, lib. IV, c. ult. ubi de hoc argumento fuse agit.

(3) Ibidem inter ceteras difficultates, quas ipse Lambertinius opposuit, quum officio promotoris fidei fungeretur, et hanc promovit in causa S. Francisci Regis. De eadem rursum actum est in causis B. Joannis de Prado, S. Vincentii a Paulo, B. Petri Forerii, apud eumdem, lib. IV, p. I, cap. 15.

(4) Cons. Muratori, *Della forza della fantasia umana*, Venez. 1745, cap. 8, 9; *Opusc. scientifici di Bologna*, tom. I, 117 et seqq.; Leufnen, *Sur l'impossibilité des opérations sympathiques.* Hic

ad omnes casus ejusmodi vim extendere atque asserere, ossium contusionem v. g. et fracturam, vulnera, morbos insanabiles sola phantasiæ ac imaginationis, extra corpus operantis, vi ad integritatem restitui (1). Id si esset, non solum miracula, sed et therapeutica et chirurgia e medio possent facile tolli.

192. Ad 3m, *Dist.* Quæ tamen spectant ad classes, quas enumeravimus, *conc.;* secus *neg.* Collegit etiam Benedictus XIV (2), quin inde aliquid concludi possit ad enervandam miraculorum vim.

193. Ad 4m, *Dist.* Cui falso et gratuito tales effectus adscribuntur, *conc.;* nonnulli effectus, qui ex persuasione pendent, quod nuper innuinus (in resp. ad 2m), *trans.* Nec enim vacat omnes magnetismi nugas expendere, quas modo doctiores plerique contemnunt, ac Mesmer passim ut circulator traducitur (3); atque hinc responsio patet ad id, quod subditur de apparentibus mortuis, et ad mirabiles effectus, quos super eos magnetismus producit. Nos agimus de vere mortuis, qui ad vitam revocati sunt

obiter duo notentur, 1° sæpe ejusmodi persuasionem nihil efficere, ut fatetur ipse Deleuze, loc. cit. tom. II, pag. 271; 2° in quodam opere magnetismi animalis casum occurrere cujusdam puellæ, quæ ex cura magnetismi insanivit (*Journal magnét. du traitement de Mlle D... par M. Cheulié de Lyon*).

(1) O. Deleuze, *Hist. critique du Magnétisme animal,* tom. II, p. 8, licet et ipse fautor sit Mesmerismi; bachelier d'Agés, *De la nature de l'homme et des moyens de le rendre heureux*, Paris, anno VIII, alter magnetismi patronus. Vid. insuper, *Leçons d'anatomie comparée par M. Cuvier, et publiées par M. Dumeril*, Paris, 1815, tom. II, p. 117.

(2) Loc. cit.

(3) Animadvertendum porro hic nonnullos scriptores catholicos non solum in Galliis, sed in Germania præsertim, non habere *magnetismum animalem* ut merum præstigiatorum inventum, sed agnoscere atque admittere veram ac realem insitam vim producendi quosdam effectus, quorum causa inter naturæ vires nos latet in tota sua extensione. At præterquam quod isti scriptores simul fatentur magnetismum obnoxium esse dæmonis artibus, absolute negant effectus supernaturales, quos in miraculis vel mystica sanctorum vita cernimus et admiramur, quidpiam habere commune cum effectibus magneticis, imo istos ab illis toto cœlo differre fatentur, nec posse ulla ratione magnetismi ope explicari. Cons. Gœrres in præfationenovæ editionis operumB. Henrici Susonis, cura D. Melchioris Diepenbrokk, quæ inscribuntur *Heinrich Susos Leben und Schriften*, etc. Regensburg 1829.

absque ullo apparatu atque ad solum imperium et nutum thaumaturgi. Profecto Lazarus jam fætebat utpote quatriduanus (1).

194. Ad 5m, Omnes norunt ab experimento, neminem posse vi imaginationis pluvias excitare, alioquin expeditum remedium in promptu esset, quoties siccitate laboramus. Ejusmodi quæstionibus possemus similes alias opponere : Quis scit, possint homines vi solius imaginationis vivere necne, aliaque id genus præstare, quin quidquàm comedant aut bibant? Id experiantur magnetismi patroni. Fortasse huc aliquando devenient. Ex superius dictis jam responsio patet ad ceteras dubitationes, quin tempus terere in his debeamus.

195. Ad 6m, *Neg.* Ad probationem *a*) *Christum semper fidem exegisse*, etc.; in primis *neg.* eum *semper* fidem exegisse ab iis, in quorum gratiam miracula operabatur, prout nullam exegit in citatis miraculis multiplicationis panum et conversionis aquæ in vinum, neque quum excitavit filium viduæ Naim (2) vel filiam Jairi (3), ut alia omittam. Dein *dist.* exegit ut conditionem, eo quod miracula ederet ad suam confirmandam divinam missionem, *conc.;* ut causam effectricem et necessariam *neg.* Recolantur superius dicta. Ad *b*) *Defectu hujus fidei*, etc. *Dist.* quatenus illi concives indignos se præbuerunt ejus beneficiis, *conc.;* absolute, *neg.* Addo, etsi non multa ob adductam rationem, nonnulla tamen Christum inter Nazarethanos patrasse miracula. Notandum præterea in passim recepta adversariorum hypothesi sufficere fidem in agente. Adeo nempe sibi cohærent, dum religionem impugnant! Ad *c*) *Manus imponebat*, etc. *Dist.* Aliquando, *conc.;* semper, *neg.* Imo non nisi una vel altera vice legitur Christum ad conferendam sanitatem manus imposuisse; passim solo nutu, ac sæpe etiam absentibus valetudinem conferebat. Legant Evangelium. Ad *d*) *Præsertim in cæcum illum*, etc. *Dist.* Ad experiendam illius fidem, vel mysterii causa, *conc.;* ex necessitate, *neg.* Cum id nonnisi semel contigerit, nec alibi occurrat, peculiares ob causas, sibi notas, Christum ita egisse dicendum est;

(1) Joan. xi, 39.
(2) Luc. vii, 14.
(3) Marc. v, 41.

alioquin semper debuisset eadem ratione se gerere. Adversarii autem casum extraordinarium extendunt ad ceteros omnes, etsi contrarium constet. Ad *e*) *Sub hac tantum conditione*, etc. *neg.* Etenim Christus nunquam hunc ritum præscripsit ad edenda miracula, vel ad gratiam curationum, sed solum prædixit, fore ut, quum manus imponerent ipsius discipuli, ægri salutem consecuturi essent. Ceterum legimus, claudum, sedentem ad portam speciosam, a Petro et Joanne absque manuum impositione sanatum, et absque oleo (1); sic omnes eos valetudinem recuperasse, quos Petrus transiens obumbrasset (2), illos, ad quos Pauli sudaria et semicinctia deferebantur (3), etc. Rursum bona fides deprehenditur adversariorum, dum talia obtrudunt (4). Ad *f*) *Quæ omnia apprime*, etc. *neg.* prorsus quidpiam commune habere recensita signa cum nugis magneticorum. Ubi enim in illis apparatus occurrit magnetismi, ubi convulsiones, detorsiones, somnus, aliaque id genus non pauca, quæ in illo requiruntur et passim absque omni effectu, ipsismet fatentibus (5)? Nonnisi igitur per summam impudentiam ejusmodi comparatio instituitur.

ARTICULUS II.

De prophetia.

196. Prophetia, græce μαντική (6), passim definitur *præsensio et prædictio certa futuri alicujus eventus, qui in causis naturalibus præsciri non potest;* vel pressius *manifestatio rei futuræ*

(1) Act. III, 7.

(2) Ibid. V, 15.

(3) Ibid. XIX, 12.

(4) Aposite S. Thom. p. 3. q. 84. a. 4. ad 1. observat, quod *manus impositio... ordinatur ad miracula perficienda, ut scilicet per contactum manus hominis sanctificati etiam corporalis infirmitas tollatur.*

(5) Vide *Examen serieux et impartial du magnétisme animal,* Paris 1784; *Bibliothèque du magnétisme animal*, Juin 1818, tom. II, pag. 15, et alibi passim; Deleuze, op. cit. tom. I, pag. 168, tom. II, pag. 8, 18, 24, 27, 67, 88. Ipsemet Mesmer queritur exagerata esse, quæ vulgabantur, *Mémoires*, etc. p. 108.

(6) Hebr. נְבוּאָה annuntiatio, interdum חָזוֹן prospectus, seu מַרְאֶה visio.

creaturis occultæ (1). Ex qua prophetiæ notione patet, tres conditiones ad eam vere et proprie talem constituendam requiri : 1° ut sit prædictio *certa*, non conjecturalis, 2° rei futuræ *liberæ*, quæ proinde nec arte nec scientia naturali qualicunque cognosci possit, 3° ita determinata, ut non accomodetur eventus prophetiæ, sed potius prophetia determinet eventum; id est, quod non sit vaga et obscura, flexiloqua, quæ omni eventui accommodari possit, et applicatio non sit arbitraria. Quæ conditiones semper præ oculis habendæ sunt ad cavillationes omnes adversariorum detegendas, præsertim cum ipsæ sint, quæ characterem et notam divinitatis imprimunt prophetiis. Est enim prophetia genus quoddam miraculi, seu verum quidem miraculum; sed prophetia præ miraculo hoc habet, quod probationem suam sibi ipsi suppeditat. Quisquis enim prophetiæ veritatem certam habere potest, modo sciat eam prædictam fuisse antequam evenerit, et ejusdem prædictionis exitum animo contemplatur. Cum nonnulli ipsam prophetiæ possibilitatem impugnaverint, alii vero ejusdem probationis vim oppugnent vel parvi pendant, quod circa miracula effecimus, id ipsum præstabimus circa prophetiam, ostendendo ejusdem possibilitatem, atque summam ejusdem vim et efficaciam ad evincendam divinitatem supernaturalis revelationis.

(1) Cons. S. Thom. 2, 2. q. 171, art. 1 : *Dicendum, quod prophetia primo et principaliter consistit in cognitione, quia videlicet prophetæ cognoscunt ea, quæ sunt procul et remota ab hominum cognitione*, etc. Et ibid. q. 174, a. 2, ubi tres gradus prophetiæ distinguit. Ab hic tradita prophetiæ notione recessit incredulus Dumarsais in sua *Analyse de la religion chrétienne*, ubi scribit *veram significationem prophetæ esse prædicatorem aut hortatorem*, sed bene vapulat a Nonnotte S. J. *Diction. philos.* art. *Prophéties.* Id ipsum, quod Dumarsais, innuit Salvador, in sua *Histoire des institut. de Moïse et du peuple hébreu*, Paris 1828, liv. II, chap. 3. *Orateurs publics ou Prophètes*, pag. 192 et seqq.; ubi nihil supernaturale in ipsis agnoscit, nullum vaticinium proprie dictum, quin potius omnem prophetiam excludit. Nec mirum, cum Judæus iste non refricet nisi Spinozæ principia et deistarum nec non recentiorum biblicorum et rationalistarum.

§ I.

De propheticæ possibilitate.

197. Omnem prophetiam seu, ut veteres vocabant, *divinationis* possibilitatem ex antiquis negarunt Colophonius, Tullio (1) teste, et Epicurus, qui rerum humanarum curam ad Deum non pertinere profanus homo asserebat (2); sic sensit Carneades, eodem Tullio (3) teste. Ex recentioribus hanc Deo denegant facultatem futura prævidendi Spinoza (4) atque Sociniani (5); nunc demum rationalistæ (6). Adversus quos sit :

PROPOSITIO.

Prophetia est possibilis.

198. Non implicat, sive nulla est repugnantia, Deum libere futura cognoscere, et hæc manifestare; ergo prophetia est possibilis. Duo enim hæc ad prophetiam requiruntur et sufficiunt. Jam vero non repugnare, quominus Deus libere futura cognoscat, insita hominibus ipsa Dei idea evincit, quorum ea semper fuit persuasio, Deum omnia cognoscere. Idem postulat ipsius entis perfectissimi notio, alioquin nec omnia præsentia Deus cerneret, neque omnia tempora complecteretur ejus æternitas, ac nova semper fieret accessio ad ejus scientiam, quæ omnia a Dei idea summopere abhorrent.

199. Quod si ejusmodi libere futura Deus necessario cognoscit, hæc ipsa manifestare potest, ut patet per se, et ex iis, quæ de revelationis possibilitate disseruimus. Ergo prophetia possibilis est.

(1) *De divin.* lib. I, cap. 3.

(2) Diog. Laert. lib. X, qui est de Epicuro. Cicer. *De nat. deor.* lib. I, cap. 19.

(3) *De fato*, cap. 14.

(4) *Tract. theol. polit.*

(5) Faust. Socin. in *Prælect. theol.* cap. 8, 9, 10; Joan. Crellius, *De Deo et attributis divinis*, cap. 26, pag, 223, vers. belgic.; Valer. Smalzius *contra Franzium*, pag. 472 et seq.

(6) Wegscheider, op. cit. pag. 1, cap. 2, § 50; Kant, *Anthropolog.* 101, apud eumdem.

DIFFICULTATES.

200. Obj. 1° Quod nondum est, nihil est; atqui objectum prophetiæ est id quod nondum est, ergo nihil est; at quod nihil est, nec prævideri nec prædici potest; ergo impossibilis est prophetia (1). Addatur 2°, difficile, immo impossibile esse quempiam infallibiliter certum esse de accepta a Deo prophetia. Præterea 3° quævis prædictio divinitus patefacta, qua fatum inevitabile hominis aut populi cujusdam, quod ab opere quodam ab ipsis perpetrando pendeat, diserte annuntiatur, ideæ Dei sanctissimi ac benignissimi repugnat, fatalismum fovet, et libertatem hominum moralem tollit (2); ergo.

201 Resp. ad 1m, *Dist.* Nihil est actu existens, *conc.;* nihil est possibile et consequenter cognoscibile ab intellectu infinite perfecto, *neg.* Eodem ferme modo se habent futura respectu Dei, ac se habeant præterita respectu nostri. Res præteritæ in se utique nihil sunt, attamen certo fuerunt; idem dic de futuris respectu Dei, si tamen futura aliqua in Deo sunt vel præterita, et non potius omnia præsentia; unde fit, ut in Deo proprie nulla sit præscientia sed potius scientia.

202. Ad 2m, *Neg.* ut patet ex dictis agendo de possibilitate revelationis (3); et *Neg. conseq.* Dummodo enim eventus veritatem vaticinii comprobet, nihil aliud requiritur; vaticinium siquidem, ut diximus, probationem suam sibi ipsi suppeditat.

203. Ad 3m, *Neg.* Non enim eveniet, quia prævisa vel prædicta, sed ideo prævisa et prædicta est res aliqua, quia futura; ideoque si aliqua necessitas est in ejusmodi prædictionibus, non est nisi consequens et hypothetica (4); logice enim prius est aliquid esse, quam videri, proinde manifestari.

(1) Ita fere Voltaire, *Essai sur les mœurs et l'esprit des nations*; Discours prélim., et art. *Oracles* au tom. VIII de ses OEuvres, édition de Genève 1769, p. 88.

(2) Ita Wegscheider loc. cit.

(3) Num. 8 et seqq. hujus tract.

(4) Difficultatem hanc, quam adeo magni facit Wegscheider cum suis, jam promoverat Epicurus, quocum causam communem agunt Sociniani et Rationalistæ. Ipse enim non solum rejecit divinationem ex eo quod nulla diis cura esset de nobis, sed præsertim ex pe-

§ II.

De vi et efficacia prophetiæ ad ostendendam divinitatem revelationis.

204. Hic observare juvat quamdam excellentiæ speciem respectu nostri sibi conciliare prophetiam super miraculum ad ostendendam divinam alicujus missionem ac proinde divinitatem factæ revelationis. Cum enim unusquisque testis esse possit eventus prædicti, satis est eum cum prophetia comparare, ut superius observatum est. Quare minus cavillationibus ac telis incredulorum vaticinium exponitur quam miraculum. Quod patet potissimum ex ipsa incredulorum agendi ratione et præsertim Freret, qui licet plura congesserit adversus probationes christianismi, ejusque doctrinam, miracula, etc., alto tamen silentio præteriit vaticinia, ac si ad ea minime advertisset, eaque penitus dissimulavit, prout observavit Spedalieri (1). At quod non præstitit Freret seu verius auctor operis sub ejus nomine vulgati, id præstiterunt rationalistæ, qui nihil intentatum reliquerunt ad vim elevandam hujus notæ supernaturalis revelationis. Ipsorum argumenta inferius expendemus. Interea sit

rempta hac ratione humana libertate : Ἡ μαντικὴ ἀνύπαρκτος. εἰ δὲ καὶ ὑπαρκτικὴ οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς ἡγητέον τὰ γινόμενα; seu, *Divinatio nulla est ; si vero talis esset, omnem ea tolleret voluntatis libertatem ; nihil ad nos existimandum pertinere quæ fiunt.* Diog. lib. x, Segm. 135, edit. Meibomii Amstelod. 1692. Eadem sententia inhæsit Carneadi, qui apud Tullium loc. cit., *Ne Apollinem quidem futura posse dicere putavit, nisi ea, quorum causas natura ita contineret, ut ea fieri necesse esset.* Idem senserunt Stoici et Tullius ipse, quorum sensa fuse S. Augustinus refellit, *De civ. Dei*, lib. v, capp. 8, 9, 10. Cons. S. Thom. loc. cit. art. 6. ad 1, qui hanc difficultatem jam præoccupaverat.

(1) *Confutaz. dell' esame critico del signor Nic. Freret*, id est, *Confutatio examinis critici D. Nic. Freret,* Prefat. pag. VIII, edit. Rom. 1778.

PROPOSITIO.

Prophetia est certissimum divinæ ac supernaturalis revelationis argumentum.

205. Prophetia vere et proprie dicta non potest esse nisi a Deo; ergo quoties vera habetur prophetia, toties ineluctabile divinæ ac supernaturalis revelationis exurget argumentum.

206. Antecedens constat ex notione, quam de prophetia dedimus; consequens negari non potest.

207. Id confirmatur ex omnium gentium persuasione, sive ex sensu naturæ communi. Nulla enim gens est, quæ non admiserit prædictionem libere futuri alicujus eventus velut ineluctabile argumentum divinitatis. Hinc propterea receptum apud veteres sapientes adagium, cujus meminit Cicero (1) : *Siquidem ista sic reciprocantur, ut et si divinatio sit, dii sint, et si dii sint, sit divinatio;* qui præterea addit : *Vetus opinio est, jam usque ab heroïcis ducta temporibus, eaque et populi romani et omnium gentium firmata consensu, versari quamdam inter homines divinationem, quam græci μαντικὴν appellant, id est, præsentionem et scientiam rerum futurarum* (2). Exinde repetenda miracula, aruspicia, sybillæ, ceu totidem devinitatis organa. Poetæ ipsi passim vates exhibent numine plenos et agitatos ad futura prædicenda. Adeo gentes omnes hac persuasione imbutæ erant, divinationem sive prophetiam nonnisi a Deo esse! Ergo.

(1) *De divin.* lib. I, cap. 5.

(2) Ibid. lib. I, cap. I. Idem alias Balbum ita locutum fuisse fingit : *Velleius, quia nihil tam irridet Epicurus quam prædictionem rerum futurarum, mihi videtur quam maxime confirmare deorum providentia consuli rebus humanis. Est enim profecto divinatio, quæ multis locis et temporibus apparet, tum in privatis rebus, tum maxime in publicis. Multa cernunt haruspices, multa augures provident, multa oraculis declarantur, multa vaticinationibus, multa somniis, multa portentis.* De nat. deor. lib. II, cap. 65, edit. Taur. opp. XIII. Cons. Huet, *Demons. evang.* tom. I, Axiom. 4, ubi mira eruditione, ut solet, adductis veterum sive Græcorum sive Latinorum testimoniis, id luculentissime evincit. Optime proterea et energice Tertullianus, *Apol.* cap. 20, concludebat : *Idoneum testimonium divinitatis veritas divinationis.*

DIFFICULTATES.

208. Obj. prima. Frustra Deo adscribuntur prophetiæ; 1° prophetia enim a vividiore imaginatione pendet; 2° facile siquidem accidit, ut vehementior animi affectus imaginationem incendat, qua sibi animus quasi præsentia fingat, quæ sperat vel metuit, ut Cassandræ contigit, malorum vehementer terrore perculsæ, quæ Troja a Græcis patiebatur. Ita post Spinozam auctor operis *Examen religionis.* 3° Hinc fit, ut per conjecturas humanas quædam prævideri possint ac prænunciari, ut sæpe factum esse omnis historia docet. Ergo incertum est, quod a vaticiniis deducitur argumentum.

209. Resp. *Neg. antec.* Ad 1m prob. *Dist.* Ac proinde hujusmodi prophetia ea non est, de qua loquimur, *conc.;* illa de qua loquimur, *neg.* Nempe eo ipso, quod a vividiore imaginatione pendeat aliqua prædictio, non includitur in prophetiæ notione, quam dedimus, et ex qua exclusimus omnem causam naturalem. Addendum ejusmodi vaticinia incerta esse et conjecturalia, minime vero certa et determinata, qualia ad revelationis notam necessaria esse diximus.

210. Ad 2m, Idem responsum esto, quod accommodari potest iis, quæ ex magnetismo animali vel somnambulismo objici solent; etenim semper extra hypothesim versantur; nam in his omnibus aliisque similibus præexisteret causa naturalis, quam nos exclusimus. Addatur imaginationem, utut vividissimam, nullam habere vim posse in liberas hominum voluntates et actiones, quæ futuræ sint, cum nullam adhuc habeant determinationem vel in seipsis vel in causis. Hinc Cassandræ factum, ejus supposita veritate, quæ tamen saltem dubia est, extra rem et causam profertur (1).

211. Ad 3m, *Dist.* Et in hoc casu haberetur prophetia proprie dicta, de qua loquimur, *neg.;* improprie dicta, *conc.* Futura pleraque non negamus posse non sine aliqua probabilitate conjici ac prænunciari; sic ex habitu corporis, ex indole, propensionibus

(1) Cons. S. Thom. loc. cit. q. 172, art. 1, ubi totum istud argumentum evolvit atque in clarissimo lumine ponit.

aliisque id genus, futurum hominis exitum probabiliter conjicere possumus et solemus; ita nos quotidie ex puerorum indole conjicimus : iste vitam finiet in suspendio, hic erit Sanctus, Apostolus, etc.; id ipsum dicatur de politicis prædictionibus, quas non raro exitus confirmat (1). At hæc neque excedunt naturalis ingenii vires vel conjecturæ limites; hinc etiam videmus sæpe spem fallere et inopinato eventu omnem conjecturam subverti, et ratio est, quia humana conjectura non omnes *possibiles* casus prævidere potest.

212. Obj. secunda. Si prophetia a Deo esset, non vero ex humana industria vel arte comparata, id potissimum erueretur ex prophetiis, quæ in sacris litteris habentur. Jam vero, inquit Wegscheider (2) cum suis rationalistis, 1° prædictiones vere et proprie dictæ, indubitatæ, summaque cum claritate definitæ, in utroque sacro codice frustra quæruntur, ipsiusque Jesu Christi præsagium de reipublicæ judaicæ excidio non satis perspicue enunciatum est (Matth. XXIV, 36). 2° Tum prolata sunt nonnulla vaticinia ab hominibus auxilio divino plane indignis (Num. XXII, 5 et seqq. I Sam. XV, 32; Jon. I, 3; IV, 1 et seqq. Joan. XI, 51). Præterea 3° nonnulla in libris sacris continentur, quibus eventus nequaquam respondit; conf. præter plurima vaticinia Messiana Isaïæ XXII, XXIX, XXXIV, LXIII, LXVI; Dan. II, VII; Oseæ IX, 3, XI, 5; Ezech. XL et seq. Luc. I, 32; Act. II, 30; Matth. XXVI, 32; Coll. Act. I, 4; Matth. XVI, 28; Joan. XXI, 22, I Thess. IV, 15; V, 1 et seq. I Cor. XV, 51; Apoc. et quæ populi traditionibus mythicis et superstitiosis nituntur, veluti Ezech. XXXVIII et XXXIX. 4° Alia denique singulari quodam scriptorum Hebræorum artificio post eventum demum conficta sunt, v. g. Gen. XXV, 23; XXVII, 27, 29; XXXIX, XL, XLIX; Num. XXIV, 17 et seq.; Deut. XXXIII; I Reg. XIII, 2; XIV, 15; Dan. VII-XII; Matth. XXIII,

(1) Huc referuntur prædictiones S. Gregorii Naz. de futuro Juliani Apostatæ exitu, et P. Le Jay S. J. de Voltaire, Polybii relate ad romanæ reipublicæ finem, Jos. Flavii quoad Vespasiani assumptionem ad imperium, Mahumetis circa victoriam Græcorum sub Heraclio in Persas, etc.

(2) Op. cit. p. I, cap. 2, § 50.

35; vel 5° prædictiones nonnullæ, propria earum significatione mutata aut pressius definita, ad rerum eventum inflexæ et singulis rebus in facto positis post eventum demum accuratius adaptatæ sunt, v. g. Dan. IX, 24, Ps. XVI, coll. Act. II, 29 et seq. Ps. XXII, 17-19, coll. Joan. XIX, 23 et seq. Isaïæ LIII; Matth. XII, 40; XVI, 21; XVII, 9; XXII, XXIII, XX, 19; XXVI, 34; coll. Joan. XII, 36 et seq. Luc. XIII, 32; Joan. XXI, 18. Postremo 6° quemadmodum Jesus ipse parum honorifice judicavit de Hebræorum vatibus (Matth. XI, 11; Luc. VII, 28), ita Apostoli vaticinationem obscuram et imperfectam esse ipsi professi sunt (I Cor. XIII, 9; II Petr. I, 19, conf. Act. I, 7). Omnino autem apparet, 7° Jesum interpretandi rationem, quæ in thalmudicis et rabbinorum sicut in Philonis et Josephi scriptis latissime regnat, sequutum, et eo ipso, quod nonnulla prophetarum oracula ejus fata resque ab eo gestas vere adumbrare videntur, ductum, V. T. effata de felicissima rerum conversione et de novæ faustiorisque civitatis instauratore aliaque, providentia divina ita moderante, ad seipsum traduxisse, ut fidem faceret Judæis, et ideis ipsorum Messianis suas de regno quodam spirituali per Messiam condendo (Matth. XI, 13; XXII, 32 et seq. Luc. XVII, 20 et seq. Joan. VIII, 12; XVIII, 36.) prophetarum quidem dictis nonnullis (Is. II, 2-5; XI, 1 et seq. XLII, 1-4; Joel. III, 1; Zach. III, 7 et seqq. VI, 12-15; Mal. III, 1-4; IV, 1 et seq.) jam vere adumbrato, adnecteret. Quæ cum ita sint, argumentum e vaticiniis deductum, etc.; ergo (1).

213. Resp. *Conc. maj. neg. min.* Ad 1m prob. *Neg.* Mentitur Wegscheider dum talia affirmat; exemplo sint promissiones Abrahæ factæ (Gen. XIII, 63 et seq.) de possessione terræ Chanaan, rursum prædictio de futura gentis peregrinatione a se nasciturae in Ægyptum, de illius servitute per quadringentos annos, deque ejus liberatione in quarta generatione (ibid. XV, 93 et seq.),

(1) Hæc eadem fere sunt, quæ jam objecerat Voltaire, *Bible enfin expliquée par plusieurs aumoniers de S. M. C. R.* et *Questions sur l'Encyclop.* art. *Messie*, tom. XXIV; ex quo patet, quam vere diximus, rationalismum non esse nisi atheismum seu theismum larvatum.

prædictio nativitatis Isaac (ib. XVIII, 10), et quidem intra annum contra omnem expectationem, de benedictione omnium gentium in semine Abraham (ibid.), ut innumeras alias ex V. T. omittam claras, definitas, cujusmodi sunt eæ omnes, quas edidit Moyses in conspectu Pharaonis circa futuras Ægypti plagas earumque cessationem (Exod. VIII, IX, X, XII), ex N. T. autem omnes prædictiones Christi cum omnibus suis adjunctis circa ipsius passionem (Matth. XVI, 21; Marc. IX, 31; Luc. IX, 44 et XXIV, 7) ejusque post tres dies resurrectionem (ibid.), circa trinam Petri negationem illa ipsa nocte ante galli cantum (Matth. XXVI, 34; Marc. XIV, 27; Joan. XVI, 32). Impudenter igitur mentiuntur rationalistæ, dum talia effitiunt. Ad Prob. *ipsiusque J.-C. præsagium*, etc. *neg.* Apertissimum siquidem est illud non *præsagium* sed vaticinium de proxima templi ac Solymorum eversione, si præsertim conferatur locus parallelus Luc. XXI, 9 et seqq. et Marc. XIII, 2, cum omnibus suis adjunctis temporis, personarum, etc. Sufficit, ut quis certior fiat de gratuita adversariorum assertione, legere citata loca eaque cum historia Jos. Flavii de Bello judaïco comparare (1).

214. Ad 2m, *Trans.* Quia ejusmodi dona, quæ a theologis dicuntur gratis data, absque sanctitate consistere possunt, et in ejusmodi casu nihil efficaciæ suæ amitterent vera vaticinia. Sæpe diximus vaticinia suam probationem secum ferre (2).

215 Ad 3m, vel *neg.* vel *dist.* Si conditionata sint, conditione non posita, ut sæpe factum est, *conc.;* si absoluta *subdist.* posita arbitraria interpretandi methodo Protestantium, nempe juxta

(1) Perspicuum adeo et definitum est hoc vaticinium, ut Christiani eo admoniti, recedente exercitu Romanorum, Jerosolyma relicta Pellam in Galilæa se receperint, ut refert Eusebius, *Hist. eccl.* lib. III, cap. 5, vers. Valesii; oppidum autem illud erat trans Jordanem. Quod ergo clarum et definitum fuit omnibus Christianis ætate illa, erit obscurum Wegscheider.

(2) Cons. S. Thom. loc. cit. art. 4, ubi ostendit, posse esse prophetiam sine morum probitate, cum ad proximorum utilitatem ac salutem, non autem propriam, sit a Deo infusa. Certe secundum verba Christi (Matth. VII, 22) dicturi aliquando nonnulli impii erunt: *Nonne in nomine tuo prophetavimus?*

privatum uniuscujusque sensum, *trans.;* juxta sanæ exegesis regulas, *neg.* Observandum igitur est, non pauca vaticinia conditionata esse; porro cum conditio effectum suum non sit sortita, quid mirum si vaticiniis effectus non responderit? Talia sunt, quæ adimplenda adhuc supersunt, vel in dies adimplentur, qualia quæ in Apocalypsi leguntur, vel spectant ad plenam vocationem gentium; alia quæ sub cortice litteræ sensum spiritualem præ se ferunt (licet adversarii nostri id non admittant), cujusmodi sunt ea, quæ de futuræ synagogæ felicitate, de sede David, de regno Messiano, aliisque id genus non paucis pro lubitu intelligunt isti neoterici biblici Protestantes et rationalistæ, et inde arguunt eventum prophetiæ non respondisse. Addatur gratis omnino asserere adversarios, citata ab ipsis vaticinia impleta non esse, atque insuper nec id asserere ipsos potuisse; etenim si omnia V. et N. T. vaticinia obscura sunt et indefinita, quomodo nunc affirmant, eventum iis non respondisse? Mendacem oportet esse memorem (1)!

216. Ad 4m, *Neg.* Hæc enim non est nisi gratuita et impudens adversarii assertio contra omnes critices regulas et consensum et testimonium universæ gentis Judæorum et Christianorum. Observandum est, quod inter vaticinia scriptorum Hebræorum singulari artificio post eventum demum conficta recenseat auctor

(1) Hic obiter notetur, Protestantes solitos esse scripturam per solam indicationem capitum et versiculorum adducere. Et hoc duplici ex causa, 1° ut fucum faciant imperitis et malam fidem facilius tegant; 2° ut ostentent propriam peritiam in versandis scripturis. At primum ingenuo scriptore indignum est, alterum puerile, cum ope concordantiæ quisque possit eamdem peritiam ostentare. Nunc ut speciem exhibeam malæ fidei et gratuitarum assertionum Wegscheider in adductis locis, observo caput XXIX Isaiæ esse de eversione Solymorum, quod ad amussim impletum est; cap. XXXIV de Dei ultione in omnes gentes, quæ pariter sub Chaldæis contigit; cap. LXIII de Christi triumpho in hostes suos et derelictione Hebraicæ gentis, quod pariter suum exitum sortitum est; cap. LXVI pariter est de vocatione gentium et Judæorum derelictione seu reprobatione; Dan. cap. II est de visione Nabuchodonosor et de quatuor monarchiis. Eccur autem adimpletum non est hoc vaticinium? Sic dicatur de ceteris, cum non vacet singula percurrere. Interea *Crimine ab uno, disce omnes.*

noster etiam illud quod legitur Matth. XXIII, 35. Quam bene hæc cohærent (1)! Addo : saltem ista vaticinia post eventum conficta deberent esse clara ac definita, cur igitur nulla esse id genus oracula adversarius noster affirmavit? Mendaces sibi constare non possunt.

217. Ad 5m, *Dist.* In sensu et sententia adversarii, *conc.;* reipsa, *neg.* Profecto commoda via est ad declinandam vim vaticiniorum, si quæ sint luculenta et ineluctabilia, gratis affirmare ea post eventum conficta esse; iis autem, quæ eludi minime possunt, affingere alium et privatum sensum, contrarium illi, quem sacri scriptores aperuerunt, ac deinceps affirmare ea de-

(1) Præstat et hic novum sumere specimen innocentiæ atque honestatis rationalistarum eorumque eruditionis biblicæ, quam in eis aliqui suspiciunt. Inter vaticinia conficta Wegscheider refert Gen. XXXIX; at hoc caput nullum exhibet vaticinium, sed historicum totum est de tentata nempe Josephi castitate. Quo vero fundamento in animum induxerit suum Wegscheider, totidem esse conficta vaticinia ea, quæ prædicunt futuram superioritatem hebraici populi super Idumæos (ut Gen. XXV, 23-XXVII, 27; XXIX) plane ignoro. Id ipsum dicatur de interpretatione somniorum eunuchorum Pharaonis a Joseph in carcere facta (Gen. XL) et de Jacobi morituri benedictionibus in filios (ib. XLIX). Quare tantæ fraudis non indicavit tempus, auctores, adjuncta? Sed veniamus ad Dan. VII et seqq. usque ad XII; Porphyrius longe ante rationalistas a quodam Epiphane hæc capita in Judæa, ætate Antiochi, conficta autumavit. At præter Judæorum traditionem, in quorum manibus volumen Danielis erat, desperatum Porphyrii perfugium prorsus evertit testimonium Jos. Flavii, qui (*Archæol.* lib. XI, c. ult.) refert Alexandro M. Jerosolymam adventanti a sacerdotibus volumen Danielis exhibitum fuisse, ac locum illum ostensum (est autem cap. VIII), in quo regem Persarum devictum iri a rege Græcorum prædicebatur. Δειχθείσης δὲ αὐτῷ τοῦ Δανιήλου βίβλου ἐν ῇ τινα τῶν Ἑλλήνων καταλύσειν τὴν Περσῶν ἀρχὴν ἐδήλου, νομίσας αὐτὸς εἶναι ὁ σημαινόμενος, τότε μὲν ἡσθεὶς ἀπέλυσε τὸ πλῆθος· τῇ δὲ ἐπιούσῃ προσκαλεσάμενος, ἐκέλευσε αὐτοὺς αἰτεῖσθαι δωρεὰς ἃς ἂν αὐτοὶ θέλωσι, etc. p. 581, tom. I, op. edit. Havercamp, Amst. 1726. Jam vero Alexander Antiochum præcessit annis plusquam 150; fieri proinde non potuit, ut liber Danielis suppositus fuerit, vel assuta recensita capita tempore Antiochi. Sic corruit Porphyrius et Wegscheider, qui eadem recoquere audet. Consulatur præterea *Die authentie des Daniel*, etc. Seu *Authentia Danielis demonstrata*, etc. per Ernst Wilhelm Hengstemberg, Berolini 1831, in-8.

flexa significatione post eventum ad alia fuisse accommodata. Sed neque hic sibi constat auctor noster. Nam Danielis caput IX supra inter conficta post eventum retulit, nunc recenset inter ea, quæ post eventum deflexa sunt a propria significatione. Addatur Psalmum XVI (in Vulg. XV) de Christi resurrectione in sensu recepto ab ipsa synagoga a Petro expositum esse, alioquin palam et pro concione non retulisset. Psalmum XXII (XXI) de Christi passione in citato versu accipiendum esse, tum res ipsa declarat, tum synagogæ recepta expositio, etc., et sic de ceteris ibidem commemoratis.

218. Ad 6m, *Neg.* prorsus. Hoc enim novum est figmentum adversarii nostri. In locis enim citatis Christus solum dixit : *Non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista,* vel ut est apud Luc. *Major inter natos mulierum propheta Joanne Baptista nemo est* (1). An hoc dicendum sit, parum honorifice de prophetis loqui, ad quos sæpe provocat Christus ipse (ut Luc. XXIV, 25, 27; Joan. VI, 45 et alibi passim), quisque intelligit. Ad conf. *ita Apostoli vaticinationem obscuram*, etc., *neg.* Nunquam Apostoli hoc dixerunt, sed mentitus est bonus rationalista. I Cor. XIII, 9 Apostolus ait : *Ex parte enim cognoscimus et ex parte prophetamus* (2); II Petr. I, 19 contrarium docetur : *Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco,* adeo ut veluti præferat prophetiam visioni sibi factæ in monte sancto; Act. vero I, 7 legitur : *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate.* Itaque si adversarius noster hic non abutitur Scripturarum auctoritate ac bona lectoris fide, et perfricta fronte imperitis imponit, quis hoc facere dicendus sit plane non video.

219. Ad 7m, *Neg.* Et hic præter falsitatem impietas etiam adversarii patet; quippe Christum ut seductorem traducit, quod

(1) Observat vero hic Maldonatus comparationem a Christo institui in sanctitate, non autem prophetia.

(2) Prophetiæ hic Apostolus præfert visionem beatificam, quæ utique clarior erit. Cons. Bernardus a Piconio in *Triplici expositione.* Non absolute propterea loquitur Paulus, sed relative.

abusus fuerit Judæorum simplicitate. Et tamen isti Christiano adhuc nomine gloriantur, et impune theologiam in academiis tradunt! Cum igitur præter suam impudentem assertionem nullam adferat probationem, non est cur hic tempus teramus (1).

220. Inst. 1° Varius est prophetarum stylus pro diverso eorum ingenio et educatione. 2° Sine aliquo apparatu prophetare non valent, ut contigit Elisæo (IV Reg. III, 15). 3° Institutæ inveniuntur apud Hebræos prophetarum scholæ, in quibus ars prophetandi tradebatur; hinc et grex prophetarum occurrens Sauli (I Reg. X); 4° hinc enthusiastæ quidam ex ipsis indecora patrabant, ut esset nude incedere (Is. XX). Ergo divinæ revelationi prophetia adscribi non debet.

221. Resp. ad 1m, Quia Deus probabiliter non semper verba singula, sed sensum ut plurimum prophetis tradebat, *conc.;* secus, *subdist.* quia Deus verba dictans sese diversæ prophetarum indoli accommodabat, *conc.;* quia ex ipso non erant edita vaticinia, *neg. Nec enim homo,* inquit S. Thomas (2), *ex operatione divina immutatur circa prophetiam.*

(1) In nota (o) scribit: *Sic Josephus, interpretandi genus Judæis usitatum sequutus, Vespasianum oraculis Messianis portendi* (*Bell. jud.* lib. VI, § 4), *Cyrillus Jeros. sua ipse fata a prophetis prædicta fuisse opinatus est.* Sozom. *hist.* lib. IV, 5; Ammon, *Bibli. theol.*, II, 86 et seq.; Eichorn, *Ausführl. Unterr.* 156 et seqq. *Briefe über den rationalismus*, 221 et seqq. Sed si Josephus incredibili assentatione contra omnium suæ gentis sensum accommodavit oracula Messiana Vespasiano, ergo et Christus hunc morem sequutus est! Mira rationalistarum dialectica! Falsum porro est Cyrillum Jeros. opinatum fuisse fata sua a prophetis prædicta; neque id tradit Sozomenus, sed relata ingentis crucis in aeris spatio apparitione ab omnibus conspecta per plures horas (et hic videant rationalistæ an unquam signa defecerint in Ecclesia catholica), subdit aliquos asseruisse hæc in sacris libris olim prædicta fuisse per divinam quamdam prophetiam. En verba Sozom. loc. cit.: Ἐλέγετο δὲ παρὰ τῶν τὰ τοιάδε ἐπιστημόνων κατά τινα προφητείαν θείαν πάλαι ταῦτα προμεμηνῦσθαι ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις. Talis est fides istorum virorum Ammon, Eichorn, etc., qui habentur ut rationalismi fundatores!

(2) S. Thom. loc. cit. art. 3. ad 1. Conf. et Huet *Demonst. evang.* prop. VIII, ubi in sententia de divina inspiratione quoad singula verba ad rationem reddendam diversitatis styli, quæ in singulis prophetis habetur, hac pul-

222. Ad 2m, *Neg.* Casus enim Elisæi, qui adducitur, unicus est et singularis. Ad sedandum enim animum suum psaltem requisivit, non ad excitandum spiritum prophetiæ.

223. Ad 3m, *Dist.* Ad pie educandos adolescentes, ex quibus Deus aliquos identidem eligebat ad futura prænuncianda, *conc.*; ad artem prophetandi addiscendam, *neg.* Et hic obiter notamus cum Bergier (1), non unam esse in Scripturis nominis *prophetæ* acceptionem; aliquando enim hac denominatione veniunt oratores, quo sensu Aaron dicitur *propheta Moysis;* interdum designantur aliqui addicto ad divinas laudes canendas, talis fuit *Saul inter prophetas,* vel cum *domi prophetabat,* psallente David; veniunt insuper doctores et interpretes legis, quo sensu nonnulli dicuntur filii, id est, discipuli prophetarum, qui nempe legis doctrinam addiscebant ab his doctioribus, quorum aliqui divino etiam lumine edocebantur. Quæ si accurate distinxissent increduli, prophetiam inter humanas artes minime connumerassent.

224. Ad 4m, *Dist.* Ex præconcepta adversariorum sententia, *conc.;* in se, *neg.* Etenim Isaïas ad calamitatem Ægyptiorum et Æthiopum symbolice exprimendam deposito pallio nonnisi ultima

chra similitudine utitur : eodem modo ac idem ventus transiens per diversas organi fistulas diversum sonum emittit, sic licet idem spiritus sit, qui diversos inspirat, diversimode loquitur pro diversitate indolis, etc. Ceterum controversia de modo inspirationis, sive quoad solum sensum, sive quoad verba singula adhuc viget. Concilium Trid. litem dirimere noluit, sed solum declarat Deum utriusque fœderis auctorem esse. Plures diversimode loquuntur. Ex theologis Lessius et Hamelius S. J. inter alias theses hanc statuerunt : *Ut aliquid sit scriptura sacra non est necessarium singula ejus verba esse inspirata*, quam thesim Theologi Lovanienses et Duaceni annis 1587 et 1588 atro carbone notarunt. Hæc tamen censura a reliquis catholicis, ab universitate Parisiensi et a Rom. Pontifice minime probata fuit. Cum Lessio et Hamelio consentiunt e Soc. Jesu, Bellarminus, Mariana, A Lapide, Bonfrerius aliique, ex externis Melchior Canus, Contensonius, Calmet, estque sententia communissima. Conf. diss. Calmet *De inspiratione*, etc. ad II Petr. Holden longius progressus est.

(1) *Traité*, etc. tom. VII, chap. 7, art. I, § I. Plura etiam de hoc argumento habet Jahn, *Introd. in libros V. et N. Fœderis*, § 83. Sed ab hoc auctore valde cavendum, sæpe enim accedit ad biblicos Protestantes.

veste indutus incessit. Orientales siquidem nudum dicunt, qui nonnisi hac ultima veste, quam *Ehram* appellant, indutus est, atque ita hodiedum in Oriente ruricolæ et ad Meccanum pseudoprophetæ sepulcrum peregrinantes vestiti sine aliorum offensione incedunt (1).

DIFFICULTATES.

Ex ethnicorum vaticiniis.

225. Obj. 1° Nulla est religio, quæ suas non habeat prophetias seu divinationes et oracula, 2° quæ si cum biblicis conferantur, vix illum inter ea deprehenditur discrimen. 3° Celeberrima sunt oracula Jovis Dodonæi in Chaonia Epiri regione, Jovis Ammonis in Lybia, Apollinis in Delo, Delphis et alibi, Latonæ in Ægypto, quod Sebenniticum oraculum vocabatur, aliaque permulta erudite collecta et declarata a Mussardo (2), a quibus ethnici expetebant et plerumque obtinebant prophetias, responsa scilicet

(1) Janssens, *Herm.* tom. I, n. 319; et hic auctor in nonnullis a vera via deflectit, merito proinde castigatus ab Amando a S. Cruce diœc. Leodiensis presbytero, in suis *Animadvers. crit. in eumdem, Mosaci* 1820. Interim ex dictis patet quid reponendum sit scurræ Voltaire, dum ridet panem stercore humano vel bovino linitum ab Ezechiele comedendum (Ezech. IV, 12). At non advertit nunquam ejusmodi mandatum a Deo prophetæ datum esse; sed ad exprimendam summam lignorum penuriam, ad quam in captivitate Judæi redigendi essent, jussit Deus coquere panem ex fimo exsiccato sive hominis sive bovis; en verba textus: וְהִיא בְּגֶלְלֵי צֵאַת הָאָדָם תְּעֻגֶנָה *coque illum sub cineribus cum hominis excremento;* eumdem sensum referunt Khaldæus ac græci interpretes LXX: Ἐν βολβίτοις κόπρου ἀνθρωπίνης ἐγκρύψεις αὐτά. Jam vero hodiedum in Ægypto atque in Oriente pauperes incolæ desertorum panes suos frequenter siccatis stercoribus boum imo et hominum coquunt. Conf. Corneille Le Bruyn, *Voyages au Levant*, tom. I, pag. 230; Tournefort, tom. III, p. 106, 122, 133, 136; Pietro della Valle, p. 1, let. 2; Gemelli Carreri, *Voyage autour du monde*, tom. II, p. 57; Calmet, hic; Lamy, *Apparatus ad Bibl.* Guénée, *Lettres de quelques Juifs*, etc. tom. II, lett. IV, § 7, pag. 244, édit. de Lyon 1823.

(2) In sua *Historia Deorum fatidicorum, Vatum, Sybillarum, Phœbadum apud priscos illustrium*, Coloniæ Allobrog. edit. 1675.

de rebus ab humana cognitione prorsus remotis. 4° Nil mirum proinde si ea ut divinitus inspirata ethnici crediderunt. 5° Notissima sunt carmina Sybillina ab ethnicis pariter et Christianis admissa. 6° Negari saltem non potest, dæmones potuisse prædicere, quæ essent ipsi facturi. 7° Hinc dubium semper evadit argumentum ex prophetia deductum ad evincendam divinitatem supernaturalis revelationis; ergo.

226. Resp. ad 1m, *Dist.* Veras vel fictas, *conc.;* veras, *subdist.* quæ tamen naturalem scientiam et conjecturam non excedant, *conc.;* quales nos propugnamus, *neg.* Nullum exemplum ex tota antiquitate proferri potest, edita esse oracula saltem in confirmationem falsæ religionis, quæ notas præ se ferant a nobis superius expositas.

227. Ad 2m. *Neg.* Peculiare enim intercedit discrimen inter ethnicorum oracula et vaticinia biblica. Licet enim demus (quod verius censemus ob aperta Patrum testimonia) cum P. Balto S. J. adversus Van Dale et Fontenelle non *omnia* gentilitatis oracula sacerdotum fraudibus esse adscribenda, attamen jure affirmamus dari characteristicas notas, quæ essentialiter oracula paganorum a biblicis distinguant. Ut enim cetera omittam, oracula et divinationes non erant 1° nisi *effata singularia,* nulla ratione inter se nexa; 2° de eventibus *proxime instantibus,* ut *certis personis* vel *civitatibus* consuleretur, et 3° adeo *ambigua,* ut quidquid accideret, prædictum fuisse videretur (1). Sic de celeberrimis

(1) Omnia prorsus gentilitatis oracula fraudibus sacerdotum adscribenda esse Van Dale, *De Orac. vet. ethnic.*, Diss. II, contendit, cui adstipulatus est Fontenelle, *Histoires des Oracles*, ch. 7, quibus nonnulli ex recentioribus subscribunt atque inter ceteros Janssens, op. cit. Moshemius vero mediam viam inivit, in *Notis ad Cudworth*, asserens nihil certi affirmari posse pro alterutra sententia. At contra Van Dale ejusque sectatores strenue adeo dimicavit P. Baltus authoritate omnium veterum ethnicorum, si Plutarchum excipias, SS. Patrum, præsertim Justini, Tertulliani, Cypriani, Athanasii, Lactantii, Augustini, qui dicebat: *Loquacissima simulacra, pulsis dæmonibus a Christianis, veluti sine flatu organa siluisse*, quod veteres apologetæ ethnicis passim exprobrabant, præsertim Tertullianus et Cyprianus; tum factis certissimis ac testibus immediatis, cujusmodi fuit S. Joan. Chrysostomus quoad

oraculis Apollinis scribit Cicero (1) : *Sed jam ad te venio, sancte Apollo... tuis enim oraculis Chrysippus totum volumen implevit, partim falsis, ut ego opinor, partim casu veris, ut fit in omni oratione sæpissime, partim flexiloquis et obscuris, ut interpres egeat interprete, et sors ipsa referenda sit ad sortes, partim ambiguis et quæ ad dialecticam deferenda sint.* E contrario vaticinia biblica 1° sunt permulta, quæ omnia *amice inter se conspirant;* 2° ad finem *communem, grandem et Deo dignum* tendunt; 3° partim de factis in *sera posteritate* eventuris agunt, atque 4° minime *ambigua,* sed *determinata, certis adjunctis definita,* et eatenus, quatenus opus est, *clara* sunt. Talia sunt vaticinia, quæ seriem eventuum, qui ad Hebræos aliasque gentes spectant ab Abrahamo per XXII sæcula miro consensu prænuntiarunt, et eo tendunt, ut divinam legationem prophetarum et, per hanc legationem, veritatem doctrinæ de Deo unico, omniscio, provido, sanctissimo comprobarent, eamque custodirent Hebræi usque ad adventum Messiæ ex Davidis posteris orituri, per quem eadem cognitio ad universas gentes erat propaganda. Nec generica sunt ista vaticinia, sed quamplurima cum suis adjunctis temporis, loci, personarum, absque ambiguitate, perspicua et clara. Plura jam exempla superius exhibuimus agendo adversus rationalistas, quibus addi possunt, speciminis gratia, quæ habentur Gen. XII, 2-3; XV, 4-5; XVII, 4-8, etc.; tum Isaïæ XXI et Jer. L et LI de futura per Medos et Persas Babylonis depopulatione, quibus si conferantur, quæ refert Xenophon (2), videtur

silentium oraculi daphnitici in translatione reliquiarum S. Babylæ, etc. ita ut Fontenelle coactus fuerit palmam dare adversario suo, festivo illo dicto : *Le diable a gagné sa cause, Diabolus* nempe *causam suam vicit.* Sane Bergier loc. cit. observat, neminem ausum fuisse P. Balti opus refellere. Hinc bene concludebat P. Bertier S. J.: *Veneratio, qua Ecclesiæ Patres prosequi debemus, non sinit nos dubitare, quin dæmonum arte quædam sint edita vaticinia.* In epistolis, quibus titulus : *Lettres édifiantes et curieuses etc..* multa narrantur de his vaticiniis per idola emissis, ab ipsis oculatis testibus. Cons. Amandus a S. Cruce op. cit. *adversus Janssens.*

(1) *De Divin.* lib. II, cap. 56, edit. Taur. 1831, opp. tom. XIII.

(2) *Cyrop.* lib. VII, cap. 5.

historicus nonnisi eorumdem vaticiniorum commentaria edidisse, adeo omnia adjuncta enunciata adamussim completa cernuntur! Plura alia non minus clara ac definita prætermitto, ut brevitati præstitutæ inserviam, cum ejusmodi vaticiniis abundent utriusque fœderis paginæ.

228. Ad 3m, Responsio patet ex dictis. Addo non solum internas notas biblicorum oraculorum ab oraculis ethenicorum essentialiter differre, ut ex nuper dictis evincitur, sed etiam externa adjuncta; 1° enim multa oracula ethnicorum seu divinationes arte fiebant, 2° oracula ethnicorum addicta erant certis locis, ut vates græcorum Dodonæ, Delphis, Delo, etc. adeo ut per totum orbem tercentum ad minus recenserentur; pendebant insuper a certis anni tempestatibus vel a vapore cavernarum subterranearum, Pythiæ seu baccarum aut gestatione coronæ laureæ in furorem concitabantur, tripode in Beotia potissimum; nota est insuper duplex origo oraculi Dodonæi ex sacerdotissa Thebana in sylva Dodonæ ex murmure rivi, tum ex statua ænea, æneo flagello, vasis æneis; sacerdotes etiam in quibusdam quercubus oracula dabant, etc. 3° Non modo oracula gentilium, sed et præstigiatores donis ac muneribus conciliabantur, ut vaticinia ederent; hinc harioli et aruspices erant instrumenta principum ac magistratuum per quos plebs ad ea, quæ decreta erant, flecteretur. Hinc illud Demosthenis : *Pythia philippizat.* 4° Oracula et omnis generis hariolatores credulos habebant coævos suos; prout vero progressu temporis vanitas et fallacia detegebatur, fidem amittebant et in oblivionem abibant. E contra prophetæ 1° nulli erant addicti loco, 2° cujuscunque erant conditionis, 3° absque ullo apparatu vaticinia dabant, 4° non solum non rogati, sed invitis regibus, principibus, populo; nedum vero aliquam aut laudem aut mercedem referrent, ludibria, odium, insectationes, minas, vincula, carceres, vitæ pericula ac necem etiam subibant; unde S. Stephanus, (Act. VII, 52) : *Quem*, ait, *prophetarum non sunt persecuti patres vestri?* 5° Plerumque habuerunt coævos incredulos nec fidem nacti sunt, nisi postquam vivere desierunt, quum nempe fallere amp lius non possent, quando scilicet vaticinia eorum posteriori ævo complerentur; id progressu temporum

adeo manifestum fuit, ut multi etiam ethnici veritatem vaticiniorum biblicorum agnoverint (1).

229. Ad 4m, *Dist.* Rudes, et absque sufficientibus motivis, *conc.;* doctiores et sapientes, *neg.* Recolantur superius dicta.

230. Ad 5m, *Dist.* Quin edita sint in confirmationem erroris, *trans.;* secus, *neg.* Omnia obscura et incerta sunt, quæ spectant ad deperdita Sibyllina carmina; sola nobis remanent, quæ recensuit Virgilius (Ecl. IV) : *Ultima Cumæi*, etc., quæ certe continent de Christo vaticinium, quidquid cum suis contendat Heyne (2). Diversa sunt veterum judicia circa illa. Nonnulli Patres censent Deum per Sibyllas vere edidisse vaticinia sicut olim per impium Balaam. Quæ nunc prostant in bibliotheca Patrum, tum quæ ex codicibus ambrosianis et vaticanis nuper evulgavit Cl. Maius, ex omnium criticorum judicio spuria sunt (3).

(1) Ita quidem Jahn, op. cit., etsi Protestantium biblicorum passim vestigia premat.

(2) In argumento hujus eclogæ; ubi adstruit poëtam phantasmata poëtica ab aureæ ætatis narrationibus petita cumulasse, in certo aliquo temporis sui eventu declarando, quem paulo obscurius designavit, quoniam in vaticinium rem mutavit, atque vaticinantis verbis et phantasmatibus sensa sua exposuit. Deinde, exposita theoria vaticiniorum apud suos recepta, quod orta ea sint ex spe melioris ævi, concludit: *Quascunque in hoc genere descriptiones novæ felicitatis habemus, sive in Orientis, sive in græcis vel romanis poëtis, eæ omnes fere inter se similes sunt : bestiæ ac feræ cicures, serpentes innocui, fruges nullo cultu enatæ, mare placidum, dii præsentes in terris, aliaque ejusmodi in omnibus commemorantur.* Quibus verbis satis aperte alludit ad Is. xi, quem non secus ac profanos poëtas auream illam ætatem descripsisse innuit. Sed quid exspectes a profanis istis scriptoribus omni religionis sensu destitutis, qui nonnisi terrena sapiunt! Quomodo autem adeo universalis sensus nationibus omnibus inhæsit absque aliquo originario principio, ex quo in omnes dimanaverit?

(3) Cons. Gallandi, tom. I, *Bibl. Patrum*, Proleg. c. xvi; ubi ostendit carminum Sibyllinorum auctorem esse Christianum ex circumcisione, qui ea edidit anno 138. Quod attinet ad veteres Sibyllas earumque carmina, omnia involucris teguntur. D. Pierre Petit in erudita *Diss. de Sibyllis,* eas ad unam reducit, eamque opinatur vocatam fuisse Delphicam, Erythræam, Cimmerianam, Cumanam, Samiam, Hellespontiacam, Lybicam, Persicam, Phrygiam, Tiburtinam, a diversis locis, in quibus commorata est. Existimat ipsam fuisse græcam, eo quod oracula omnia græce scripta sint, Erythrææ Asiæ urbis na-

231. Ad 6^m, *Dist.* Si Deus id ipsis permississet, *trans.;* secus, *neg.* Recolantur porro, quæ diximus de miraculis, spectatis moralibus Dei attributis.

232. Ad 7^m, *Neg.* Ex eo enim, quod nummi aliqui suppositi sunt ac spurii, non sequitur, omnes ut spurios amandandos; imo ex eo, quod aliqui suppositii sint, concludi potius debet genuinos existere.

233. Inst. primo. 1° Constat ex indubiæ fidei historicis quædam auguria et vaticinia ethnicorum clara, ac de re longe post even-

tam, Hierophilem nuncupatam, demum Cumii in Italia obiisse. Alii Varronem secuti sunt, qui decem eas numerat. Ceterum inter has decem Cumana est celebrior. Tres ex ea libros Tarquinius magno pretio emit, quos lapideæ capsulæ inclusos in Capitolio reposuit. Hi libri consulebantur a Romanis, quoties graviora impendebant reipublicæ discrimina. LXXVI vero annis ante Christum Capitolio sub Sulla conflagrato, Senatus romanus in Asiam et Græciam misit ad colligenda quotque Sibyllina oracula reperire potuissent. Hi legati mille versus propheticos existimatos Romam attulerunt, qui denuo in Capitolio reædificato collocati sunt; et sic ratio redditur de carminibus Sibyllæ Cumanæ a Virgilio recensitis, cum teste Tacito, *Hist.* lib. V, cap. 13 et Suetonio, lib. II, cap. 14, Oriente toto pervulgata opinio seu potius traditio fuerit de magno Rege ex Judæa profecturo, qui rerum potiretur, quæ inter Sibyllina carmina relata est, cujus meminit Virgilius. Guillelmus Beveregius carmina Sibyllina in tres classes distribuit; prima complectitur genuina annis 76 ante Christum combusta; altera subinde a Romanis collecta, quorum fragmenta apud Plutarchum, Varronem, Tullium, Virgilium occurrunt, quæque Stylicon V sæculo, teste Rutilio Numatiano, *Itinerarii* lib. II, flammis tradidit; tertia demum classis, quæ tom. I, *Bibl. Patrum* inserta sunt, quibus addi debent a Cl. Maio vulgata. Ex Patribus ea citarunt Justinus, Athenagoras, Theophilus Antiochenus, Lactantius aliique. Celsus apud Origenem, lib. V, n. 61, et lib. VII, n. 56, Christianos *Sibyllistas* vocat, quod istorum carminum auctoritate uterentur. Cons. Bevereg. *Codex can.* lib. I, cap. 14, tom. II; in Georg. Bulli *Primit. et Apostol. trad. de J. C. divinitate asserta*, etc. c. 4, § 3 et seqq. *Collect. Patrum Apost.* J. B. Cotelerii, Antw. 1698; Fabric. *Bibl. gr.* tom. I, c. 29, pag. 227 et seqq. edit. Hamb. 1790. Sed potissimum ex Catholicis Gallandi loc. cit. et D. Prudentius Maran Maurinus, *Præf. ad Justin.* passim, edit. Parisiis 1742; quibus levissimi recentiores biblici protestantes et rationalistæ refelluntur in illa jejuna conjectura de Sibylla portendente ætatem auream absque ulla ad Christum relatione.

tura edita, et adamussim adimpleta fuisse. 2° Tale fuit, teste Varrone (1), illud Vetii de duratione imperii romani per XII sæcula ex XII vulturibus a Romulo visis. 3° Tale illud cujusdam Germani, qui, teste Flavio Josepho (2), nuntiaverat et regnum et diem obitus Agrippæ ex bubone, quem suspexerat. 4° Tale illud Thami, qui ab ignota voce jussum acceperat prædicandi ad portum Palades mortem Pan, teste Plutarcho (3). 5° Nec mirum, cum non desint ex ipsis Ecclesiæ Patribus, qui prophetiam a causis naturalibus repetant. 6° Sic S. Gregorius M. (4) : *Ipsa*, inquit, *aliquando animorum vis subtilitate sua aliquid prævidet*, quod et exemplis confirmat; et 7° S. Augustinus (5) : *Animæ humanæ*, scribit, *secundum quod a sensibus corporis abstrahitur, competit futura prævidere.* 8° Quod et in somnambulis passim fieri cernimus; ergo.

234. Resp. ad 1m, *Neg.* Hæc enim non est nisi gratuita assertio, ut ex responsione ad singula facta quæ afferuntur statim patebit.

235. Ad 2m, *Dist.* Ita ut falsitatem augurii ostenderit eventus, *conc.;* secus, *trans.* Imperium enim romanum occidentale ultra XII sæcula perduravit ab urbe condita; orientale vero ad IX circiter alia sæcula. Si vero de Urbe tantum sermo sit, rursum patet falsitas augurii, nondum enim Roma excidit.

236. Ad 3m, *Neg.* Hic enim Josephum ut in nonnullis aliis factis fabulam sive commentum obtrudisse patet tum ex natura ipsius narrationis, tum ex Act. apost. XII, 23; ubi Herodis Agrippæ mors alia omnino ratione describitur saltem quoad causam; percussus enim ab angelo perhibetur. Consulatur non solum *Prolusio Joan. Harduini de nummis Herodiadum*, Parisiis 1693, sed ipse Ant. Van Dale, qui eam Josephi narrationem omnino vellicat atque explodit (6).

237. Ad 4m, *Dist.* Quatenus Deus adegerit dæmones ad idololatriæ cladem ex Christi morte denunciandam, *conc.;* alias,

(1) *Antiq.* lib. XVIII.
(2) *Archæol.* lib. XVIII, cap. 6, n. 7, coll. lib. XIX, cap, 8, n. 2.
(3) *De orac. defectu.*
(4) *Dial.* lib. IV, cap. 26.
(5) *De Genesi ad litt.* lib. XII, cap. 13.
(6) In lib. *De orig. et progressu idolol.* cap. 7, pag. 137.

trans. Transmisimus porro omnia facta ista ex parte historica, quia ex critices regulis valde nutant (1).

238. Ad 5m, *Dist.* Prophetiam late sumtam, *conc.*; stricte sumtam, *neg.* De hac porro nos loquimur; et sic responsio patet ad ea quæ 6o, 7o et 8o objecta sunt, quare non opus est ut illa singulatim ad trutinam revocemus (2).

239. Inst. secundo cum Rousseau. Ut ex prophetiis certum argumentum erui possit de divina revelatione, tria hæc concurrant, necesse est; 1o ut nos testes simus prophetiæ, cum editur, ne per vana figmenta decipiamur; 2o nec prophetiæ tantum, sed

(1) Cons. Huet, *Demonst. evang.* prop. IX, cap. 136; Serry, *Exercit.* 57, n. VIII; Vossius, *De theolog. gent. et physio-christ.* lib. VII, cap. 3, ubi vindicat historiam hanc Plutarchi; sed exponit vel de dæmonis clade illata per Christum, vel de morte ipsius Christi. Cons. opp. tom. V, Amstelod. 1700.

(2) Consul. S. Thom. 2. 2. q. 172, art. 1, ubi citata Patrum dicta explanat, dicens : *Quod prophetica præcognitio potest esse de futuris dupliciter ; uno modo secundum quod sunt in seipsis; alio modo, secundum quod sunt in suis causis. Præcognoscere autem futura, secundum quod sunt in seipsis, est proprium divini intellectus, cujus æternitati sunt omnia præsentia, et ideo talis præcognitio futurorum non potest esse a natura, sed solum ex revelatione divina. Futura vero in suis causis possunt præcognosci naturali cognitione etiam ab homine. Sicut medicus præcognoscit sanitatem vel mortem futuram in aliquibus causis, quarum ordinem ad tales effectus experimento præcognovit.* Quo posito fundamento, quod in corpore articuli evolvit, ad objectas sibi S. Augustini et S. Gregorii M. auctoritates ita respondet : *Dicendum quod anima, quando abstrahitur a corporalibus, aptior redditur ad percipiendum influxum spiritualium substantiarum, et etiam ad percipiendum subtiles motus, qui ex impressionibus naturalium causarum in imaginatione humana relinquuntur, a quibus percipiendis anima impeditur, cum fuerit circa sensibilia occupata. Et ideo Gregorius dicit quod anima quando appropinquat ad mortem, præcognoscit quædam futura subtilitate suæ naturæ, prout scilicet percipit etiam modicas impressiones; aut etiam cognoscit futura revelatione angelica, non autem propria virtute; quia, ut S. Augustinus dicit* lib. XII, cap. 13, *Super Gen. ad lit.: Si hoc esset, tunc haberet, quandocunque vellet, in sua potestate futura præcognoscere, quod patet esse falsum.* Hæc quidem voluimus per extensum referre, ut pateat a S. Doctore præoccupata jam fuisse, quæ postea magnetismi animalis patroni commenti sunt loquendo de somnambulismo a magnetismo excitato, de quo ipso mira referunt.

et ejusdem adimplementi; 3° ut certi simus, quod eventus nec potuerit naturali via prævideri, nec fuerit fortuito casu cum prophetia conjunctus; atqui id vix ac ne vix quidem fieri potest; ergo.

240. Resp. *Neg. maj. et min.* Prophetia enim est factum, et factum pariter est ejus adimplementum. Possumus igitur certi esse de ipsis non secus ac de ceteris factis jam præteritis quibuscunque. Sed nec pauca aut minus illustria exempla suppetunt ex Sacris Litteris vaticiniorum, in quibus tres recensitæ conditiones mirifice concurrunt, v. g. trina Petri negatio, resurrectio Christi, Jerosolymorum ac templi eversio, ut cetera omittam.

CAPUT IV.

DE EXISTENTIA DIVINÆ AC SUPERNATURALIS REVELATIONIS.

241. Si possibilis est supernaturalis divina revelatio, si necessaria, si certis characteribus ac notis discerni potest, prout adversus deistas ac rationalistas in superioribus capitibus nos evicisse confidimus, expendendum superest, num Deus homini defuerit, an vero eidem pro sua benignitate reipsa per supernam aliquam revelationem consuluerit. Negant deistæ ac rationalistæ; nos affirmamus. Agitur de quæstione *facti*, quæ proinde monumentis dirimenda est. Moyses, Prophetæ, Christus se tanquam divinitus missos ad divinam hominibus patefaciendam voluntatem perhibuerunt; si itaque ex indubiis monumentis constabit, ipsos præter doctrinæ utilitatem et sanctitatem miraculis et vaticiniis missionem suam confirmasse, evidens erit, et ipsos fuisse divinitus missos, ac divinam esse revelationem seu doctrinam, quam ipsi hominibus proposuerunt, seu divinam supernaturalem revelationem existere et factam esse. Hoc porro est, quod ostendere aggredimur.

242. Priusquam vero manus operi admoveamus, præmittimus: 1° nobis firmum certumque esse, tum Moysen, Prophetas, Christum extitisse, tum genuinos ac veraces libros esse utriusque fœderis. Sacrarum litterarum professorem adeat, qui vult cognoscere, cur ita credamus. 2° Christum esse finem legis mo-

saicæ, *finis enim legis Christus* (1), et certum unicæ illius veræ religionis, quæ a mundi primordiis ad consummationem usque sæculorum sese extendit, quemque Moyses et Prophetæ venturum prædixerunt, ad cujus adventum et cessare omnis mosaicæ legis apparatus atque œconomia, et synagoga repudiari, et gentes ad unius Dei cognitionem ac ejus mediatoris fidem vocari debuerunt. De quibus ex professo agemus in *Tractatu de Incarnatione*. Quare si nos ostenderimus miraculis et prophetiis, veterumque vaticiniorum, quæ in suæ divinæ missionis confirmationem Christus protulit, adimplemento, Christum fuisse divinitus missum, et si insuper divinam hanc Christi legationem confirmaverimus tum sanctitate et utilitate ipsius doctrinæ, religionis a se institutæ mirabili propagatione, martyrum constantia atque Ecclesiæ conservatione, tria simul conficiemus atque obtinebimus; nempe 1° adversus deistas et rationalistas directe existentiam divinæ ac supernaturalis revelationis in Novo Fœdere per Christum factæ, et indirecte hanc ipsam fuisse factam per Moysen et Prophetas in lege veteri; 2° perfidiæ Judæos, 3° superstitionis Mahumetanos arguemus atque paganos. Hanc igitur utpote breviorem ac faciliorem viam ad finem, quo contendimus, assequendum, sectari constituimus in propositionibus, quas subjicimus.

PROPOSITIO I.

Christus miraculis et vaticiniis, præsertim vero sua a mortuis resurrectione divinam sui missionem comprobavit, seu divina facta est ac supernaturalis in Novo Testamento per Christum revelatio.

243. Divina ac supernaturalis illius missio dicenda est, quæ veris miraculis ac vaticiniis certissimis comprobatur; multo au-

(1) Rom. x, 4. Τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς; subdit autem Apostolus : εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι, *ad justitiam omni credenti*, ex quo patet, quam sit abjecta et ridicula Rosenmulleri versio seu potius paraphrasis; ipse enim verba τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς vertit : *Nam Christus sustulit legem mosaicam*. Ejusmodi enim liberis versionibus facile est obtrudere quidquid lubet.

tem magis, si miracula et vaticinia ad propriæ missionis ostendendam veritatem edita sint, cum illis omnibus adjunctis, temporis, loci et personarum, ubi nulla fraus, nullus dolus, hallucinatio nulla esse aut fingi possit. Atqui ita Christus luculentissime suam a Patre missionem comprobavit. Major patet ex superius disputatis.

244. Minorem per partes evincimus. Ac I° quidem Christi miracula 1° nec pauca fuerunt, nec suspecta, vel in occulto patrata; etenim in vicis, in templo, in urbibus populi frequentia celeberrimis, coram ingenti multitudine pleraque acciderunt (Matth. IV, 23; XI, 5, etc. Marc. I, 32; II, 3; Luc. VII, 12 et alibi passim). Non modo genere sed etiam opibus ac dignitate inclytos viros quandoque respexerunt (Matth. VIII, 5; Marc. V, 22 et 25; Joan. IV, 46 et alibi). In tota regione sic apud omnes celebrata erant, ut vel de iis quandoque publica actione quæsitum sit (Joan. IX, 13 et XI, 47 et seqq.); vel principum virorum invidiam, regis curiositatem excitaverint (Matth. XXVII, 18; Luc. XXIII, 8); adeo ut, si quid fraudis latuisset, statim et a callidioribus detegi, et iis docentibus patefieri necesse fuisset (1).

245. 2° Prodigiorum multitudo commodam etiam occasionem veritatis explorandæ suppeditabat, ac omne deceptionis periculum toties repetitis actibus eliminabat; unum enim, in quo præstigiatoris opera deprehensa fuisset, reliqua suspecta reddidisset, præsertim cum Christus ad suam comprobandam missionem illa ederet, et ad ea adversarios suos provocaret (Joan. V, 36; X, 37-38; Matth. XI, 4 et alibi).

246. 3° Tandem, ejus generis erant eventa, quæ sensuum testimonio probarentur, ita ut rudissimus quisque e vulgo idoneus eorum testis esset; morborum genera quæque uno verbo depulsa, membrorum perditus usus innumeris hominibus redditus, mortui ad vitam revocati, ac ejusmodi prodigia quandoque etiam in absentium beneficium patrata; ergo.

247. II° Quod vero attinet ad prophetias, eæ pariter nec paucæ sunt, neque obscuræ, sed apertæ ac definitæ, quæque vel com-

(1) Cons. Spedalieri, op. cit. cap. 3, art. 3, 4, 5, 6.

pletæ sunt vel in dies complentur. Nonnullas speciminis gratia recensebimus. Christus evangelium per universum orbem promulgatum iri, ac futurum ut mulieris, quæ caput ejus unguento delibuerat (Matth. XXVI), pietas ubique celebraretur; gentesque omnes legibus evangelicis se subjecturum promisit (Matth. XXIV, 14; Marc. XIII, 10; Luc. XXIV, 47; Joan. XII, 32). Hæc cum Marcus et a fortiori Matthæus scriberent, vix fieri cœperant, exitum cum mundi excidio sunt habitura. Apostolis se adfuturum, tum ut doctrinam inauditis prodigiis confirment (Marc. XVI, 17; Joan. XIV, 12), tum ut constantiam ac fortitudinem præ se ferant, cum ab Hebræis atque ethnicis, coram Regibus atque Magistratibus, velut impii atque sacrilegi, hostesque generis humani traductum issent, disertis verbis spondet (Matth. X, 16; XVII, 19; XXIV, 9; Luc. XXI, 12; Joan. XV, 20; XVI, 2). Apostolorum acta ex parte promissi liberationem continent, verum post exarata tria Evangelia maxima ex parte hæc evenerunt (1).

248. Adversitatum fluctibus perpetuo jactatam Ecclesiam usque ad mundi exitum ac Petri successorum regimini obtemperantem perseveraturam esse vaticinatur (Matth. XVI, 18; XXIV, 35; XXVIII, 20). Vaticinium quotidie comprobat eventus. Clarissimum insuper est Christi oraculum de Jerosolymorum excidio. Tres Evangeliorum scriptores, qui stante adhuc secundo templo atque Jerosolymitana urbe scripserunt, non uno in loco referunt (Matth. XXIII, 36; XXIV, 2; Marc. XIII, 2; Luc. XIII, 34; XXI, 6) cum omnibus suis adjunctis temporis (2), personarum (3),

(1) Vid. I Cor. II, 4—5; I Thess. I, 5.

(2) *Non præteribit generatio hæc*, etc. (Matth. XXIV, 34; Luc. XXI, 32), anno autem 37 a Christi morte urbs templumque eversa sunt. Conf. Jos. Flav. *De bello jud.* lib. VII.

(3) *Multi venient in nomine meo*, etc. (Matth. XXV, 5; Marc. XIII, 6). Jos. Flav. *De bello judaico*, lib. II, memorat Judam Galilæum et Theudam Ægyptium quemdam aliosque veteratores, qui prodigiorum spe multitudinem in desertum pertractam in seditionem impulerunt. Post dirutam urbem novemdecim a Joan. Lensio in *Schediagmate de pseudo-messiis* numerantur.

modi (1), signorum (2), eorumque omnium, quæ præcedere urbis templique eversionem debebant, eamque subsequi (3) us-

(1) Bellis atque tumultibus infaustum totum illud tempus futurum erat (Matth. xxiv, Luc. xxi). Tacitus (*Hist.* lib. 1, cap. 2) illud vocat *opimum casibus, atrox prœliis, discors seditionibus, ipsa etiam pace sævum.* Circa illud tempus in Judæa bellis civilibus ac seditionibus ultra ducenta hominum millia fuisse absumta, in agro Alexandrino fœdiorem Judæorum stragem editam esse tradunt Josephus et Philo. Peste, fame atque terræmotibus vastatum iri orbem præsagivit Christus (Matth. xxiv, Marc. xiii, Luc. xxi): *Erit fames valida, terræmotus*, etc.; jam vero Tacitus, *Hist.* lib. 1, cap. 2; Plinius, *Hist. nat.* lib. ii, cap. 84, in edit. Hard. cap. 86, terræmotu Siciliam, Campaniam, Calabriam, Pontum, Macedoniam, Achaiam concussa subversaque fuisse tradunt. Fame vexata Judæa est Actor. xi, de qua Jos. Flav. *Archœol.* lib. xx, cap. 12. Triplex in Italia fames commemoratur; prior sub Claudio universum orbem populata est, testibus Suetonio et Dione in *Claudio*, et Tacito, *Annal.* lib. xiii, cap. 43; altera sub Nerone, qua Romæ triginta hominum millia perierunt, teste Suetonio in *Nerone;* tertia memoratur a Tacito, *Annal.* lib. xvi, c. 13, atque anno 66 æræ vulgaris contigit.

(2) *Terrores de cœlo et signa magna erunt* (Luc. xxi). En quid referat Tacitus, *Hist.* lib. v, cap. 15: *Visæ per noctem concurrere acies, rutilantia arma, et subito nubium igne collucere templum, expansæ repente delubri fores, et audita major humana vox excedere Deos; simul ingens motus excedentium.*

(3) 1° Multa mala (Matth. xxiv, Luc. xxi) a Judæorum odio perferenda nunciat Apostolis: *Persequentur vos trahentes in Synagogas*, etc. Revera Stephanum et utrumque Jacobum interemerant; Petrum, Paulum, Joannem in vincula conjecerant; ubique gentium plebis ac principum animos in Apostolos concitaverant. 2° Hostes mœnibus castra admoturi urbem obsidione circumdaturi esse dicuntur (Luc. xix, 43: *Circumdabunt te inimici tui vallo*, etc. Ante urbis excidium anno iv Cestius Gallus legiones in urbem addúxit. Bellum deinde nunquam intermissum, donec Titus muros in orbem exstruxit contra ipsos urbis muros, quod plane inusitatum est in obsidionibus. 3° In montibus perfugium quærere monentur (Matth. xxiv): *Tunc, qui in Juda sunt, fugiant ad montes.* Tutum revera in montanis regionibus perfugium Christianos in oppido Pellæ reperisse, tradit Eusebius loc. cit. 4° Cædibus, fame, peste populum intra obsessam urbem absumtum iri docet Luc. xxi; nutrientibus præsertim fœdum aliquid et miserabile imminere, Matth. xxiv, *væ nutrientibus*, etc; captivorum post excisam urbem ingentem multitudinem abductum iri, Luc. xxi. Atqui, Josepho teste, *De bello jud.* lib. vi et vii, intra paucos obsidionis dies, sexaginta funerum millia elata sunt; passim projecta mortuorum corpora in cibum viventibus cesserunt; a lactente

que ad mundi exitum. Quæ quidem omnia adamussim partim adimpleta esse ex historicis illorum temporum, Josepho Flavio, Tacito, Plinio et Suetonio novimus; partim adimpleri nos ipsi cernimus oculis nostris; adhuc enim urbis templique ruinæ permanent, non obstantibus Juliani imperatoris conatibus (1), ac miseranda adhuc perdurat Judæorum dispersio.

249. III° Utramque præterea minoris propositi argumenti partem per resurrectionem Christi, quæ simul et præclarum vaticinium et miraculum stupendum fuit, imo et aliorum vaticiniorum et miraculorum veluti sigillum, mirabiliter confirmamus. Christus enim se tertia die resurrecturum e tumulo spopondit (Matth. XII, 40; XX, 19; Marc. IX, 30; X, 34; XIV, 28; Luc. XVIII, 33; Joan. II, 19). Vulgatum erat apud Hebræos hoc Christi oraculum Matth. XXVI, 61; XXVII, 40. Idcirco ad tumultum positæ excubiæ (Matth. XXVII, 63). Hoc vero vaticinium, antequam evangelium conscriberetur, effectum suum sortitum est.

250. Hoc porro resurrectionis factum comprobatur 1° ex Apostolorum testimonio, qui non dubitarunt vitam exhibere in ejus confirmationem; 2° a plusquam quingentis fratribus (I Cor.

puerulo nec manum nec dentem impia mater abstinuit; toto tempore obsidionis undecies centena hominum millia desiderata sunt, et nonaginta millia abducta. 5° Imminentis excidii signum. *Cum videritis abominationem*, etc. (Matth. xxiv). Primum Claudius idolum inferri jussit, postmodum jam obsessa urbe Zelotes in interiori templi adyto velut in arce constituti fœda omnia patrarunt. 6° Ne lapis quidem super lapidem post templi eversionem mansurus esse dicitur (Matth. xxiv), urbs a gentibus conculcanda, usque dum impleantur tempora nationum, captivi per orbem universum dispergendi Judæi (Luc. xxi). Et invito Imperatore miles templo flammas admovit, ut testatur Jos. *De bello Jud.* lib. vii. Hadrianus Æliam, quæ pristinum Jerosolymorum nomen deinde recepit, ex altero montis latere ædificavit. Julianus templum excitare conatus voti compos fieri nequivit. Miserandæ Judœorum dispersionis testes ipsi sumus. Ita sanguis interfecti Salvatoris in eorum, qui interfecerunt, caput recidit, prout ipsi sibi ominati fuerant. Hæc fusius prosecuti sumus, ut prava rationalistarum fides in propatulo poneretur, qui, ut vidimus, non satis definitam hanc Christi prædictionem effutire ausi sunt.

(1) Cons. Warburton, *Dissertation sur les tremblemens de terre et les éruptions de feu*, etc. Paris 1764, trad. de l'anglais.

XV, 6), quorum aliqui adhuc in vivis erant sub Trajano Imperatore; 3° ex omnibus Apostolorum prodigiis, quæ patrata sunt in confirmationem resurrectionis Christi (Act. III, 15-16); 4° ex iis omnibus, qui ex Judæorum atque ethnicorum castris ad Christi disciplinam accesserunt, qui propterea præconceptas opiniones exuere, avitam religionem ejurare tenebantur, et ærumnis periculisque plenam vitam agere cogebantur, vitamque ipsam plerumque profundere. 5° Saltem indirecte ex agendi ratione Judæorum cum Apostolis, testantibus veritatem resurrectionis Christi, et cum excubiis ad tumulum positis, in ipsas enim nec animadverterunt nec eas puniverunt, quod tamen facere debuissent, si ex ipsarum socordia Christi corpus ab Apostolis raptum fuisset. 6° Ex eorum tacita confessione; etenim longe lateque famam Christi resurrectionis manasse, atque revera sepulchrum vacuum repertum fuisse, assentiuntur Judæi apud Origenem, lib I. *Contra Celsum*, et Agobardum, *De judaicis superstitionibus*, tum in impurissimo libello תולדות ישו sive *Generationum Jesu* (1). Cum vacuum illud sepulchrum vesanas eorum mentes mire torqueat, hinc alii Christum noctu sublatum a discipulis, alii per urbem raptatum avibusque dilacerandum projectum, alii a Judæis ipsis, ne magicam vim discipulis inderet, occultatum fuisse, demum absurdissima quæque comminiscuntur. Verum Christum et e cruce depositum, et in horto quodam sepulchro illatum, et custodes tumulo appositos, et nihilominus sepulchrum vacuum repertum esse nobis concedunt.

251. His coronidis loco addimus : 1° Judæos Christi miracula fateri, tum in locis citatis, tum in tractatu *Sanhedrin*, licet ea vel magicæ arti vel aliis causis adscribant, imo nec dissentire nec abnuere Jos. Flavium (2). 2° Nec ab ipsis ethnicis ea unquam

(1) Qui reperitur ultimo loco in collectione edita a Christoph. Wagenseilio sub titulo, *Tela ignea Satanæ*, Altdorfii Noric. 1681. Hæc ipsa miracula Christi Jesu fatentur Hebræi in tractatu *Avoda Zara in Gemara Hierosol.* fol. 40, atque in eodem tractatu in *Gemara Babul.* fol. 27, 2, in tract. *Sabbath.* fol. 14, 4, *Medrasc Koheleth*, fol. 73, 1. Cons. De Rossi, *Della vana aspettazione degli Ebrei*, c. VIII, § 7.

(2) *Archæologia*, lib. XVIII, cap. 3,

in dubium revocata fuisse, adeo ut apologetæ eorum veritatis vindicias nunquam suscipere debuerint. 3° Acerbissimos christiani nominis hostes, Celsum, Porphyrium, Hieroclem atque Julianum illa ut certa supponere, licet magicæ arti ea et ipsi adscribant, ut videre est apud Huetium in *Demonstratione evangelica* (1).

DIFFICULTATES.

Adversus Christi miracula et vaticinia.

252. Obj. prima adversus miracula. 1° Nullum potest argumentum ex Christi miraculis erui, si ea suspecto nitantur testimonio; tale autem esse testimonium Apostolorum, plura demonstrant. 2° Etenim Apostolis, qui ea referunt, utile fuit mendacium; 3° præsertim cum possent exinde ingentem sibi gloriam comparare vel saltem sperare. 4° Falsum præterea est,

n. 3, edit Havercamp. Valde agitatum esse ab eruditis hoc testimonium non ignoramus. Pluribus enim suspectum est; eorum argumenta retulit Andr. Bosius in *Exercitatione historico critica in periocham Josephi de Jesu Christo*. E contra Natalis Alex., Huetius, Valesius, Pagius, Caveus aliique primi subsellii critici eam acerrime tuentur. Animadvertendum porro est, nec ante Eusebium a quopiam unquam prolatum hunc locum, nec post Eusebium usque ad Tanaquillum (seu potius Fabrum) sæculo XVI in dubium revocatum, sed et a Photio in recensione Antiquitatum omitti; nimis videri disertum testimonium Josephi de Christo, luculenter nimis vetera prophetarum oracula Christo accommodare, alieno loco insertam hanc clausulam videri. Contra vero, hac sublata, Josephi fidem, historiæque integritatem desiderari, cum nullibi Jesu mentio facta sit, præsertim cum loquens de Jacobo, eum *fratrem Christi* vocet. Quare Wagenseilius in *Dera librorum juvenilium*, pag. 189, Ittigius in *Proleg. ad Joseph.*, Le Moyne in *Variis sacris*, pag. 931, Fabricius *Bibl. græc.*, lib. VI, eam non intrusam sed interpolatam fuisse rati sunt. Quidquid sit, aut testimonium Josephi recipitur, aut rejicitur. Si recipitur, ut omnia suadent, nobis favet. Si rejicitur, rursum nobis favet, cum alia tam alti silentii ratio assignare non possit, quam ipsum noluisse Christianis suppetias ferre, nec aliquid habuisse, quo præclara Christi gesta potuisset obscurare. Cons. *Diss.* Havercamp. sub finem II vol. opp. Jos. Flav.

(1) *Prop.* IX.

omnes Apostolos morte violenta occubuisse, hinc frustra eorum constantia in medium profertur ad veritatem miraculorum confirmandam. 5° Dato etiam, quod omnes revera cæsi fuerint, nulla tamen quæstio de Christi gestis habita est; superstitionis, impietatis, veneficii damnati sunt. 6° Denique *notum est*, inquit Freret, *ex Luca, quia ubique sectæ huic contradicitur;* ergo.

253. Resp. ad 1m, *Conc. maj. neg. min.* tale esse testimonium Apostolorum. Addo falso supponere adversarios soli apostolico testimonio inniti Christi miracula. Nos contrarium ostendemus (1).

254. Ad 2m, *Neg.* Siquidem utile non fuisset in hac vita patriam, parentes, amicos, familiares deserere; nullo otio aut securitate, nec certa sede frui; non solum maledictis, verum etiam verberibus proscindi, sæpius egere, ac famem, vincula, squalloremque carcerum pati, ac mortem crudelissimam obire. Hæc prius in deliciis habenda et inter humanas jucunditates essent recensenda. Neque id utile ipsis post mortem esse poterat in altera vita, cum mendacium in re gravissima æternis suppliciis mulctandum esse et scirent et profiterentur.

255. Ad 3m, *Dist.* Si fucum facere sperare potuissent, et propria improbitate in doli suspicionem se nunquam venturos, potuissent sibi blandiri, *trans.* vel *conc.;* secus *neg.* Jam vero agebatur de factis publicis quæ statim examinari potuissent, quæque propterea ipsi supponere nullo modo poterant, quin ut mendaces ab omnibus haberentur.

256. Ad 4m, *Dist.* Non omnes reipsa mortem pertulerunt, *trans.;* vel *conc.;* si sermo sit de Joanne; non omnes ejus oppetiendæ discrimini sese objecerunt, *neg.* Ceterum Clem. Alex. (2) tes-

(1) Cons. Eusebius, *Demonstr. evan.;* et ex recentioribus Dominique De Colonia S. J. *La Religion chrétienne antorisée par le témoignage des anciens auteurs payens*, Lyon 1718; Houtteville, *La Religion chrétienne prouvée par les faits*; Addisson, *De la Religion chrétienne, avec les notes du seigneur de Correvon*, Lausanne 1757; Bullet, *Histoire de l'établissement du Christianisme tirée des seuls auteurs juifs et payens*, Paris 1764; Duvoisin, *Démonstration évang.* Paris 1802; Mayer, *Specimen defensionis et expositionis historiæ Jesu Christi et Apostolorum ex græcis et romanis scriptoribus profanis*, germanice, 1805.

(2) Stromat. lib. IV, cap. 9. Ὃν μι-

tatur, *omnes pro ecclesiis, quas fundarunt*, *passos esse*. Id ipsum confirmat vetus auctor (1), et æque constans Christianorum sententia est.

257. Ad 5m, *Dist.* Nulla quæstio de Christi gestis habita est, quia de publicis notissimis factis agebatur, de quibus nunquam quæsitum tormentis est, *conc.;* quia de his non agebatur, *neg.* Ad illud, quod subditur, *superstitionis*, etc. *damnati sunt; Dist.* quæ tamen religio superstitionis, impietatis, magiæ, blasphemiæ tum a Judæis tum ab ethnicis odiosis appellationibus insimulabatur, ea Christi prodigiis, dictis factisque innititur, *conc.;* secus, *neg.* In eo tota quæstio versabatur, in eo institerunt Apostoli. Cur judæi atque ethnici ab hoc quæstionis statu elapsi sunt?

258. Ad 6m, *Dist.* Quoad doctrinam, *conc.;* quoad facta, *neg.* Hæc enim Judæi agnoverunt, ut ostendimus. Ceterum plurimi ex Judæis fidem susceperunt.

259. Inst. primo. 1° Si vera essent Christi miracula, quæ in evangelica historia recensentur, Judæorum primores amplexi christianam religionem essent; atqui nonnisi plebeii, qui patulas fabellis aures gerunt, iis crediderunt; 2° qui propterea Christi fidem suscipientes nullum examen veritatis factorum instituerunt. 3° Ceterum veteres omnes historiæ fabulis scatent, hinc et evangelica, quæ et ipsa mythicam suam originem redolet; 4° satis enim id liquet ex eo, quod doctiores ethnici ipsam impugnaverint; 5° quod nec Christiani quidem omnes evangelicæ historiæ assensi sint. 6° Quæ quidem duobus præsidiis mirifice confirmantur; ut enim observat Freret, ethnicorum, qui calamum in Christianos exercuerunt, opera deperdita sunt; fragmenta tantum ab apologetis servata, quæ non magnam Christianis molestiam exhiberent; ergo evangelicam historiam ad trutinam revocarunt, et utpote fabulis refertam refellerunt. Alterum est, quod hæretici apostolici *emendatores Apostolorum* se gerebant; ergo docebant contraria.

μούμενοι οἱ Ἀπόστολοι.... ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιων, ἃς ἔπηξαν, ἔπαθον.

(1) *Epist. sub nom. S. Ignatii ad Philipp.* c. IX, Ω̃ι (τῷ κυρίῳ) καὶ συνέπαθον.

260. Resp. ad 1m, *Dist. maj.* Si ira, odio, invidia, cupiditatibus impulsi, et præconceptis opinionibus excæcati, a veritate oculos minime avertissent, ut innumeri quotidie ex incredulis avertunt, *conc.;* quasi falsa essent, quæ de Christo referuntur præclara gesta, *neg.* Recolantur superius dicta (1). *Neg.* etiam *min.* Jaïrus enim, Nicodemus, Zachæus, Lazarus, Joseph Arimathæensis, multi ex principibus viris, ex sacerdotali ordine (Joan. XII, 42; Act. VI, 7), Crispus archisynagogus, Sosthenes synagogæ princeps, Apollo vir facundus (Act. XVIII, 8, 17, 24), Paulus ipse, non erant de plebe viri. Resp. *Dist. min.* Et viri plebeii non satis idonei testes esse poterant veritatis miraculorum, *neg.;* secus, *trans.* Dummodo bonis oculis et auribus essent instructi, æque idonei testes esse poterant ac divites et nobiles doctique homines.

261. Ad 2m, *Neg.* Nunquam enim absque accuratissimo examine quisquam voluptatum atque cupiditatum illecebris obdurescit ac certo fortunarum ac vitæ discrimini se objicit, imo et istud subit, ut debuerunt facere ii omnes, qui Christi religionem amplexati sunt.

262. Ad 3m, *Trans.* et *neg. cons.* quoad historiam evangelicam, ob peculiares rationes a nobis allatas. Agitur enim in ea de factis publicis, quæ in omnium oculis evenerunt, et quæ referuntur ab auctoribus fide dignis ac testibus de visu, ut Mattheus et Joannes sunt, vel ex depositione eorum, qui iis interfuerunt, ut Marcus et Lucas. Addo nunc veterem factam esse historiam evangelicam; verum eo tempore, de quo disputamus, recentem fuisse, ætatemque, in qua conscripta fuit, litteris floruisse; mythicam proinde originem nullo modo redolet, ut dictitant increduli rationalistæ; sed omnes præ se fert veracitatis et ingenuitatis notas intrinsecas atque extrinsecas (2).

(1) Vid. Cl. Bern. de Rossi, *La vana aspettazione degli Ebrei*, etc. cap. 8, § 38.

(2) Cons. Houtteville, *La Religion*, etc. tom. IV, liv. 3, Diss. 1; Cellerier, *Essai d'une introduction critique au Nouveau Testam.*, Genève, 1823, part. 1. sect. 1. *De l'époque où les livres du Nouveau Testament ont été écrits et de leur authenticité*, pag. 2 et seqq. Wegscheider op. cit. pag. 1, cap. 2, § 42, n. (a). de mythis post Sei-

263. Ad 4^{m}, *Dist.* Doctiores ethnici libidine ac luxu corrupti, sapientiæ fama tumidi, honorum divitiarumque cupidi, aures Apostolis non præbuerunt, novam doctrinam contemnentes, *conc.;* impugnarunt, *subd.* doctrinam, *conc.;* facta, *neg.* Ceterum ex ethnicis plures docti christianam religionem secuti sunt, ut Sergius Paulus (Act. XIII, 12), Dionysius Areopagita (Act. XVIII, 34), Clemens romanus, Hermas, Ignatius, etc. Fasti ecclesiastici sæculi II nomina exhibent plurium, qui genere, opibus, doctrina claruerunt (1).

264. Ad 5^{m}, *Dist.* Id est, hæretici evangelicæ historiæ assensi non sunt, in quæstione *juris, conc.*; *facti*, *neg.* Nempe ea ratione primi hæretici se gesserunt ac se gerunt hæretici protestantes ætatis nostræ, præsertim biblici ac rationalistæ, qui propria sensa Ecclesiæ auctoritati præferentes in absurda omnia lapsi sunt, ut suo loco expendemus (2).

265. Ad 6^{m}, *Neg.* Ad 1^{m} prob. *Ethnicorum qui calamum,* etc. Resp. 1° Dato etiam, quod adversarii supponunt, negamus alterum ex altero sequi; ex ignotis enim ducunt argumentum. Resp. 2° Juliani Imperatoris opera ferme integra supersunt (3);

denflüker, Eichhorn, Meyer, Bauer, Kaiser, etc. hæc habet: *Accedit quod primæ religionis christianæ origines in ea tempora incidunt, in quibus hominum animi* δεισιδαιμονίᾳ *et miraculorum opinione imbuti essent, ita ut eventus præsertim extraordinarii, sed cum naturæ legibus facile conciliandi* (ut ipse fidenter autumat), *causas habere extra rerum naturam constitutas immediatas comminiscerentur, eorumque errorem in ipsa rerum narratione proderent* (ut ipse affirmat et non probat).... *varias autem de Jesu narrationes mythicas jam inde a medio sæc.* I *circumlatas fuisse, evangeliorum apocryphorum* (quæ tamen Ecclesia constanter rejecit) *argumentum satis declarat.* Posset tamen et hoc negari; aliud enim est, nonnulla facta esse falsa et conficta, aliud esse mythica in sensu adversariorum. Cons. *Codex apocryphus N. T. Fabricii.*

(1) Cons. S. Hieron. *De viris illustribus,* seu *De scriptoribus ecclesiast.*, in præfat.

(2) Hæc ad rem nostram præclare scribit Tertull. lib. *De præscr.* cap. 37: *Unde autem extranei et inimici Apostolis hæretici, nisi ex diversitate doctrinæ, quam unusquisque de suo arbitrio adversus Apostolos aut protulit aut recipit?*

(3) Edita a Petavio, anno 1613, ac rursum ab Ez. Spanhemio, Lips. 1696,

ex his porro liquet, quod semper doctrinæ, non autem historiæ evangelicæ detraxerint ethnici. Ad 2m prob. *Hæretici apostolici*, etc. *Dist.* Quoad theoretica systemata, *conc.*; quoad res gestas, prout sensuum, hominumque testimonio comprobantur, *neg.*

266. Inst. secundo rationalistæ : 1° Scriptores sacri ea narrant, in quibus partim fides testium desideratur (1) ; vel 2° res vere factas et judicium suum de iis in narrando confundentes; vel 3° traditionem sequentes, mythos tradunt; 4° partim eventus narrant a veris naturæ legibus per se nihil abhorrentes; 5° aperte denique profitentur, discrimine haud facto inter miracula vera et falsa, 6° tum doctrinæ veritatem non pendere ex miraculorum auctoritate (Matth. XII, 27 ; XXIV, 24 ; Marc. XIII, 22; Luc. IX, 49; XI, 19 ; Gal. I, 8; II Thess. II, 9 ; addatur Matth. XI, 11 ; Luc. XVI, 27 et seq. Joan. XIV, 10 et seqq. XX, 29), ac de illa prius constare debere, quam de miraculo judicari plene ac tuto possit, 7° tum Jesu Christi Apostolorumque facta mirabilia, quæ ad sanandos hominum morbos potissimum pertinuerunt, Jesu ipso teste, a popularibus similiter effecta (Luc. XI, 19; Joan. XIV, 21); 8° ne spectatorum quidem excitasse fidem, adeo ut potius incredulitatem eorum fovendo (Matth. XVI, 1; XXI, 28; Marc. VIII, 2 ; Joan. VI, 2 et seqq. VII, 5 ; XI, 46 et seqq.) ; 9° a qua ne Apostoli quidem plane immunes fuere, quippe quibus ipsius Jesu miracula certam fiduciam facere haud valuerint (Luc. XXIV, 21 et seqq.), vel ad Jesum crucifigendum Judæos adducerent (Act. II, 22 et seqq.). 10° Neque ullo modo cogitari potest narrationes de istis miraculis post complura sæcula ad certam persuasionem induendam majorem vim habere posse quam illa miracula apud eos, qui ea oculis cernebant, habuisse historia testatur. 11° Jesum ipsum fidem miraculis suis, quibus majora a cultoribus

præter aliam collectionem, quæ edita est Parisiis 1630.

(1) Ita Gurlitt., *Or. de usu libror. sacr. ad humanitatem et omnem doctrinam liberales excolendam vario et multiplici*, Hamb. 1803, pag. 30 ; Krummacher, *Ueber den Geist und die Form der evang. Geschichte*, seu *De spiritu ac forma hist. evang.*, Lips. 1805, pag. 86 et seq. *Briefe über den Rationalismus*, seu *Epistolæ de rationalismo*, pag. 338 et seq. 355 et seq.

suis expectanda promisit (Joan. XIV, 12) excitandam strenue repudiasse, (Matth. XII, 39, et seqq. XVI, 1-4; Marc. VIII, 12; Luc. XI, 29; Joan. II, 18, 19; IV, 48; VI, 39; XIV, 12; add. Marc. V, 48; Luc. VIII, 56), quod quidem aliis effatis haud bene convenit. 12° Accedit quod persuasio de veritate miraculorum tanquam eventorum *supernaturalium* gravissima veræ virtuti detrimenta affert, ipsamque legis moralis sanctitatem infringit. 13° Sola igitur biblica miraculorum notio admittenda est, qua providentia divina ita eventa illa instituit, ut ad fines optimos consequendos conducerent. 14° Ipso Christo præeunte (Matth. XII, 38 et seqq.; XVI, 1-4; Joan. IV, 48; VII, 17; VIII, 31; XIV, 11), non tam inter argumenta, quam inter incitamenta multitudinis incultioris ad veritatem cognoscendum recte referuntur (1). »

267. Resp. ad 1m, *Neg.* Nam vel ipsi, quæ referunt, factis interfuerunt, vel ab iis, qui immediate ea viderant, acceperunt; *assecuto omnia a principio diligenter*, ait S. Lucas, quare nunquam in dubium revocata.

268. Ad 2m, *Neg.* Sed facta, prout contigerunt, miro animi candore referunt, ut cuique ea legenti patebit.

269. Ad 3m, *Neg.* Non enim juxta perversa rationalistarum placita, sed ex mente sacrorum scriptorum et totius antiquitatis sensu, scripturam exponere debemus. Nam novum et recens est hoc inventum, ex eo potissimum ortum, quod tumidi isti sapientes libros sacros ad profanos exegerint non sine impietatis gravissimæ culpa (2).

(1) Ita Wegscheider op. cit. part. I, cap. 2, § 49.

(2) Hanc recte dixeris ideam fixam (insaniam) neotericorum protestantium biblicorum et rationalistarum, qui ubique vident mythos. En quomodo disserant: *Mythos sacros intelligimus narrationes in antiquissimis monumentis instituti alicujus religiosi traditas, in quibus, ut est captus rudiorum ingeniorum, naturæ quædam supra humanæ naturæ fastigium positæ sic inducuntur agentes, ut modo legibus naturæ contrario nonnulla moliantur et efficiant. Ejusmodi mythos in religionibus paganorum* æque atque in monumentis judaicæ et christianæ religionis *antiquissimis reipsa*

270. Ad 4^m, *Neg.* Cum vero in nota exemplum ducant ex Matth. IX, 24, ubi perhibetur excitatio a mortuis filiæ Jaïri, et Joan. IX, 6, 7, ubi cæcus natus sanatur, patet impudentia istorum veteratorum, dum affirmant, *quod nonnullis miraculorum narrationibus* CERTA *insunt documenta, quæ naturalem effectum produnt* (1). Excitent ipsi defunctum qualemcunque, vel luto visum cæco nato restituant!

271. Ad 5^m, *Neg.* Hæc ènim est gratuita assertio.

reperiri, ab iis negari nequit, qui progressus disciplinarum historicarum, philologicarum et philosophicarum non ignorant, nec mentis quadam imbecillitate ducti easdem res iisdem nominibus appellare dubitant (id est, dummodo sint impii et increduli; ceterum Petavius, Huetius, Bossuet, Muratorius aliique innumeri doctissimi viri, licet illas omnes disciplinas probe calluerint, nil tale deprehenderunt; hoc reservatum erat solis rationalistis). *Quum vero menti humanæ necessario hæc lex sit proposita, ut omnia, quæ in orbe terrarum sensibus subjiciuntur, referat ad nexum causarum, et temporis successu et in spatio agentium, omnes ejusmodi mythi ad normam artis criticæ atque historicæ exigantur necesse est. Quo facto homines pii religionisque sensu imbuti, quominus in ipsis rebus mythice traditis divinam providentiam, naturalibus tamen præsidiis ac causis utentem, venerentur et tacito quodam sensu agnoscant, minime prohibetur* (præclaram veniam!). *Absque illo autem examine fieri non posset, ut in antiquissimis libris superstitiosæ narrationes a veris rerum eventibus dignoscerentur* (nego suppositum in libris sacris) *Ac nisi ejusmodi mythos in scriptura sacra reperiri statuimus, et veritatem ipsam divinam in iis latentem ab externa narrantium forma et involucro probe discernimus* (nego iterum suppositum), *librorum scripturæ sacræ auctoritas contra adversariorum calumnias et opprobria haud satis defendi potest* (non est quod hoc vereantur delicati rationalistæ, semper enim defensa est absque ejusmodi deliramentis). *In explicandis mythis biblicis hoc potissimum considerandum est, librorum sacrorum auctoribus obversatam esse opinionem theocraticæ cujusdam immediatæ, vel potestatis divinæ, sive a Deo ipso sive per angelos administratæ, et si qua inciderant mala majora sive physica sive moralia, ea, in libris N. T. præsertim, ex opinione illius ætatis vulgari ad Satanam ejusque socios tanquam horum malorum primos architectos et antistites referri.* Ita auctores loc. superius cit. In postremis his verbis tot fere sunt mendacia, quot verba.

(1) *Briefe über den Rationalismus,* seu *Epistolæ de Rationalisma,* p. 215.

272. Ad 6m, *Dist.* A falsis miraculis veritas seu potius divinitas doctrinæ non pendet, *conc.*; a veris, *neg.* Sæpe enim, ut videmus, Christus ad ista adversarios provocat. Matth. XII, 27 argumento ad hominem utitur ad impactam sibi calumniam repellendam, quod in Beelzebub ejicerit dæmonia; ibid. XXIV, 24 prædicit præstigias futuras pseudoprophetarum, ut ex Paulo vidimus, qui utitur phrasi (II Thess. II, 9) τέρασι ψεύδους. Hinc responsio patet ad locum parallelum Marc. XIII, 22. Luc. autem IX, 49, sermo est de aliquo ejiciente dæmonia in nomine Christi, in quo nulla est repugnantia, nihil inconveniens. Textus Luc. XI, 19 est parallelus Matth. XII, 27, de quo supra. Cetera loca citata vel non sunt ad rem, cum sermo non sit de miraculis, ut Gal. I, 8, vel sunt contra ipsos, ut II Thess. II, 9; atque hinc patet rursum recta rationalistarum fides.

273. Ad 7m, *Neg.* Nec illud evincunt loca citata ab adversariis, Luc. enim XI, 19, sermo est de argumento ad hominem, de quo supra ad 6m. Joan. XIV, 12, nil tale habetur, quod ipsi fingunt; en verba : *Alioquin propter opera ipsa credite. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera, quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet, quia ego ad Patrem vado.* Addo alteram ideam fixam esse neotericorum biblicorum protestantium, perinde esse dæmonia ejicere ac morbos depellere. Coronidis gratia, atque ad detegenda plenius mendacia adversariorum, addo, Joan. III, 2, Nicodemum de Christo dixisse : *Rabbi, scimus, quia a Deo venisti magister; nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis,* et Joan. XV, 24, Christum ipsum dixisse : *Si opera non fecissem, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent,* ergo rursum falsitatis arguuntur et malæ fidei.

274. Ad 8m, *Dist.* in pluribus *neg.* Omnes enim qui crediderunt in eum, miraculis ad credendum sunt adducti; recolantur nuper dicta ex Nicodemo; in omnibus, *subd.* Quia aliud est convinci aliud converti, *conc.;* quasi unum sit, *neg.* Causas jam adsignavimus, quare veritati plures obstiterint ac propriæ convictioni.

275. Ad 9m, *Dist.* Circa peculiare factum resurrectionis,

de quo postea, *trans. vel conc.;* circa alia, *neg.* Addo S. Lucam XXIV, 21, loqui de solis duobus discipulis Emmaus castellum petentibus.

276. Ad 10m, Responsio patet ex dictis in solut. ad 8m; eadem enim ratio suffragatur præsentibus ac prioribus illis, qui increduli fuerunt tempore Christi, perversa nempe cordis dispositio.

277. Ad 11m, *Neg.* Hoc enim est novum mendacium. Nam Christus, ut supra vidimus, provocat semper ad miracula sua, ut suam ostendat missionem; quomodo igitur *strenue repudiavit miracula ad fidem excitandam?* Ex locis adductis adversarii aliud non evincunt, nisi Jesum pro lubitu incredulorum signa facere noluisse, cum tot fecisset, et eos remisisse ad maximum ex miraculis a se faciendum in sua resurrectione; alia ad rem non faciunt, ut cuique loca illa percurrenti constabit.

278. Ad 12m, *Neg.* Cum autem contenti sint adversarii gratuita assertione, vel ad summum alterius rationalistæ sive increduli, Kantii nempe, auctoritate, hinc satis nobis est, eam negare. Poterit ne Deus contrarius esse veræ virtuti ac sanctitati, dum tot per servos suos prodigia patravit?

279. Ad 13m; *Dist.* Prout intelligitur ab Ecclesia et a tota antiquitate, *conc.;* prout intelligitur a neotericis biblicis protestantibus et rationalistis, qui totam revelationem subvertunt, *neg.*

280. Ad 14m, *Neg.* Hoc pariter putidum mendacium est. Christus enim non solum ad incitamentum sua proposuit miracula, sed ad *validissimum argumentum. Si opera non fecissem,* inquit (Joan. XV, 24), *quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent,* et ibid. X, 38: *Si mihi non vultis credere, operibus credite,* et alibi passim; ac proinde sæpe adeo ea vocavit *signa* vel *opera* antonomastice, nec soli multitudini imperitorum, sed doctioribus ipsis inter Judæos proposuit, ut patet ex verbis Nicodemi, quæ adduximus, ex sanatione manus aridæ coram pharisæis et scribis, Matth. XII, 10; Marc. III, 1; Luc. VI, 6 (1).

(1) En, quomodo impudentibus mendaciis et gratuitis assertionibus magni

281. Obj. secunda. Vaticinia, quæ Christo tribuuntur, potuerunt naturali lumine cognosci, vel saltem e naturali rerum sibi succedentium serie erui, vel fortuito casu compleri; ergo.

282. Resp. *Neg. antec.* cum agatur de rebus, quæ a libera hominum voluntate pendebant, et quidem de eventibus enunciatis ac definitis in suis adjunctis etiam minutissimis, ut ostendimus, imo et hominibus maxime obsistentibus, ut ex irritis Juliani conatibus patet.

283. Inst. Saltem non omnem sunt effectum sortita Christi vaticinia, plures enim in paganismo adhuc versantur nationes.

284. Resp. *Dist.* Quia lex evangelica per gradus quosdam debebat patefieri et admitti, *conc.;* secus, *subdist.* quæ tamen in dies effectum sortiuntur, et in mundi exitu perfecte complebuntur, *conc.;* alias, *neg.*

DIFFICULTATES

Contra Christi resurrectionem.

285. Obj. prima. 1° Apostolorum testimonium ad adstruendam Christi resurrectionem insufficiens per se est; 2° addicti enim erant Christi scholæ ac magisterio; 3° nec haberi possunt nisi ut testes singulares, cum nonnisi singuli ad provincias singulas se contulerint. 4° Ceteri qui de Christi resurrectione scripserunt vel testati sunt, ut Marcus, Lucas, Paulus, eam nonnisi per traditionem cognoverunt; ergo.

286. Resp. ad 1m, *Neg.* Ipsorum enim probitas nunquam in suspicionem venit; adeo constantes in hoc ferendo testimonio fuerunt, ut non solum incommoda et ludibria et probra quæque pertulerint, sed et sanguinem ac vitam ipsam profundere non dubitaverint. *Neg.* præterea suppositum, solos nempe Apostolos

isti nominis viri contortis ac violentis interpretationibus, magnifico autem levissimæ eruditionis apparatu, juventuti illudant. Fastidium revera creati istorum commenta persequi; sed interea religionis fundamenta subruunt. Liceat repetere : En protestantismi fructus!

testes fuisse resurrectionis; plusquam quingentos numeravit Paulus; recolantur probationes.

287. Ad 2m, *Dist.* Qui proinde mentiri non poterant ex suis principiis, *conc.;* secus, *neg.* Notandum præterea est, mendacium ipsis emolumenti nihil afferre potuisse, et ipsos detrimenta maxima fuisse ex eo laturos; neque, non supposita rei veritate, unquam vel spem potuisse animo concipere se fucum facturos.

288. Ad 3m, *Dist.* Cum per orbem diffusi sunt, *trans.;* ante dispersionem et quidem in oculis totius synagogæ et eorum omnium, qui Christum morti addixerant, *neg.* Nec illud prætereundum est, quod miraculorum virtute præditi ingentibus prodigiis fidem sibi apud populos, quibus prædicabant, conciliarunt.

289. Ad 4m, Resp. 1o *Neg.* Paulus enim testatur (I Cor. XV, 8) Christum ita sibi post resurrectionem apparuisse (1), ut ipsum viderit. Marcus ex omnium veterum scriptorum consensu interpres ac discipulus fuit S. Petri (2); Lucas comes individuus S. Pauli; ab iis propterea, ceterisque Apostolis, et discipulis, quibuscum conversati sunt, certiores facti fuerunt de Christi resurrectione, quam scripto tradiderunt. Resp 2o *Dist.* Per traditionem, id est, per testimonium immediatum Apostolorum, ceterorumque Christi discipulorum, *conc.;* per traditionem proprie dictam et in sensu adversariorum, *neg.* (3).

(1) Ἔσχατον δὲ πάντων, ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι, ὤφθη κἀμοί.

(2) Atque hinc patet impudentia Wegscheideri (op. cit. p. III, cap. 2, § 131, n. c.) dum scribere non erubuit: *Marcus* c. XVI, *Luc.* XXIV, *Auctor capitis* XXI *Evang. Joan.* (nempe cum suis unacum novis templariis, de quibus suo loco, rejicit ut spurium cap. XXI Evangelii S. Joan.) *et Paulus apost.* I *Cor.* XV, 5 *et seqq. Jesum tanquam genium cœlestem suis apparuisse narrantes, traditionem secuti videntur mythicam, quippe qui ipsi nunquam cum Jesu post ejus in vitam reditum convenissent.* Ac si aliquot sæcula fluxissent a Christi resurrectione, ut debuerint traditionem mythicam amplecti. Stulti! vere φάσκοντες εἶναι σοφοὶ, ἐμωράνθησαν.

(3) Quid si admitteretur sententia nunc post Basnagium (*In Præf. et prolegom. in Marcum*) inter protestantes biblicos passim recepta, Marcum evangelii scriptorem eumdem esse cum Joanne Marco, de quo sermo est in Act. apost. XII, 12, XIII, 13, XV, 37, cum Célérier (*Introduct. au N. T.*

290. Obj. secunda. Non desunt indicia interna, quæ dubiam saltem Christi resurrectionem evincant; 1° discipuli nesciebant, Christum resurrecturum esse (Joan. XX, 9); 2° dubitarunt de vera Christi resurrectione (Matth. XXVIII, 17; Marc. XVI, 11); 3° mulieribus affirmantibus ac Christum vidisse nullam fidem adhibuerunt, imo nec decem Apostolis Thomas; 4° plures occurrunt in historia Christi redivivi contradictiones; ergo (1).

291. Resp. *Neg. antec.* Ad 1m autem prob. *Dist.* Juxta intelligentiam scripturarum V. T. *Trans. vel conc.;* absolute, *neg.* Loco enim citato Joan. ait : *Nondum enim sciebant scripturam.* Conf. Matth. XXVII, 63.

292. Ad 2m, *Dist.* Quidam et ad tempus, *conc.;* omnes et semper, *neg.*

293. Ad 3m, *Neg. cons.* Hæc enim agendi ratio Apostolorum evincit, ipsos neque stupidos neque nimium credulos fuisse. *Plus enim nobis Thomæ infidelitas ad fidem,* inquit S. Greg. M., *quam fides credentium discipulorum profuit* (2).

294. Ad 4m, *Dist.* apparentes, *conc.;* veræ et reales, *neg.*

Sec. III), Rosenmüller, Kuinoel, Schmidt, Eichhorn, Bertholdt, etc.? Tunc potuisset sane in hac hypothesi (quam tamen nos parum probabilem habemus, imo ut falsam rejicimus) esse testis oculatus plurium Christi gestorum ac ipsius resurrectionis, eo magis quod juxta S. Epiphanium (hæresi 51, quæ est *Alogorum* in edit. Petavii) pseudo-Dorotheum et pseudo-Hippolytum aliosque Marcus fuisset unus ex septuaginta discipulis et unus ex illis qui a Christo discesserunt (Joan. VI, 67).

(1) Non possumus admittere, quod Rosenmüller, in *Schol. ad Matth.* XXVIII, invexit ad conciliandas diversas narrationes evangelistarum, dum inquit : *Quisque evangelista eodem prorsus modo rem narravit, quo ipse primum de ea certior factus fuerat. Quum autem nullus Apostolorum mulieres, primas resurrectionis nuncias, omnes vidisset, aliæ potius mulieres alios Apostolos per dissitas urbis Jerosolymæ regiones adiissent, et quæ ipsæ viderant, his exposuissent, hinc factum est, ut unus has, alter alias περιστάσεις resciret, et in litteras referret.* Hæc enim olent principia Plessing, Eichhorn, Herder, Griesbach, aliorumque recentiorum biblicorum circa fontes ab ipsis excogitatos, unde evangelistæ suas narrationes hauserunt, quos suo loco refellemus.

(2) *Homil.* 20 *in Evang.*

Si enim accurate tempora, diversitas apparitionum et personarum distinguantur, omnes evanescunt (1). Consulantur interpretes.

295. Obj. tertia. Multa sunt, quæ suadent vel nonnisi apparentem fuisse Christi resurrectionem vel phantasiæ jocum in Apostolorum Christo addictorum mentibus. 1° Nam ipsi Apostoli existimabant *se spiritum videre* (Luc. XXIV, 37). 2° Discipuli euntes in Emmaus eum non cognoverunt nisi in fractione panis (ib. 31). 3° Januis clausis in cœnaculum introivit (Joan. XX, 19). 4° Maria Magdalene non potuit ipsum tangere (ib. 17). 5° Id confirmant subitæ illæ ac subsecivæ apparitiones, quæ in evangelio referuntur, et quidem sub diversa forma, modo hortulani, modo peregrini, etc. ergo.

296. Resp. ad 1m, *Neg. antec.* ad 1m prob. *Dist.* Ob timorem conceptum ex subita apparitione intra januas clausas, *conc.;* postquam confirmati sunt, *neg.* Ceterum Christus ibidem se et videndum et palpandum præbuit, unde factum est, ut omne dubium deposuerint.

297. Ad 2m, *Dist.* Non cognoverunt ob immutatam formam vel corporis glorificati vel personæ peregrini, quam gerebat, *conc.;* postea non cognoverunt, *neg.* Conf. Matth. XVII, 2.

298. Ad 3m, *Dist.* Ad ostendendas dotes glorificati corporis, *conc.;* quasi verum non habuerit corpus, *neg.* Nam Thomæ (ib. 27) et cicatrices ostendit et se palpandum præbuit.

299. Ad 4m, *Dist.* Quia Christus tangi noluit, *conc.;* quia non potuit, *neg.* Conf. Matth. XXVIII, 9.

(1) Has apparentes contradictiones jamdiu veteres Ecclesiæ Patres conciliaverant. Consulatur inter ceteros Hesichius Jerosolymit. qui, ut invictissime ostendit Combefisius Ord. Predic. tom. II *Auctarii*, pag. 775, est verus auctor orationis *De resurrectione Christi*, hactenus Gregorio Nysseno tributæ, quare mirum est adhuc passim protestantes, qui critici sagacissimi haberi volunt, eam citare sub nomine Gregorii Nysseni; ita quidem Kuinoel in *Comment. hist. in* cap. XVI *Marci*, nec non Beldenius, Griesbachius aliique non pauci cum ipso.

300. Ad 5^{m}, *Dist.* Et id genus apparitionum arguit peculiarem aliquam œconomiam ex parte Christi redivivi, *conc.;* arguit falsitatem vel dubium saltem veræ resurrectionis, *neg.* Conf. Act. X, 41.

301. Obj. quarta. 1° Apostoli potuerunt decipi circa veram Christi resurrectionem; fortasse enim necdum mortuus fuerat, cum e cruce depositus fuit a *duobus discipulis* (Joan. XIX, 38, 39). Et sane 2° Pilatus mirabatur, si jam obiisset (Marc. XV, 44). 3° Hinc, diligenter compositus a Josepho Arimathæensi et Nicodemo, convaluit ac veluti redivivus Apostolis apparuit. 4° Nec obstat custodia sepulchro apposita, quod vacuum fortasse signarunt sacerdotes et pharisæi, putantes ibi reipsa depositum Christi cadaver, quod factum non fuerat, nisi per simulationem; ergo.

302. Resp. ad 1^{m}, *Neg.* Ad prob. *neg.* suppositum; res enim in publico acta est coram acerbissimis Christi hostibus. Eum centurio confodit (Joan. XIX, 34) (1).

303. Ad 2^{m}, *Dist.* Ita tamen ut non donaverit corpus Jesu, nisi certior factus a centurione de ipsius morte, *conc.;* secus, *neg.*

304. Ad 3^{m}, *Dist.* Id est, *sicut mos est Judæis sepelire*, ut dicitur Joan. XIX, 40, *conc.;* ad eum componendum, quasi

(1) Ἀλλ' εἷς τῶν στρατιωτῶν λόγχῃ αὐτοῦ τὴν πλευρὰν ἔνυξε, καὶ εὐθὺς ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ. Atque ex his patet, non solum impium, sed et ridiculum se præbere G. Paulus, dum (ad hunc locum) Jesum a milite illo non lethaliter vulneratum autumat, sed vitæ residuæ explorandæ causa *leviter* tantummodo punctum esse, πλευράν omnino latius significare, nec accuratius partem lateris a Joan. loc. cit. indicari. Hoc enim est vim inferre textui. Pleura apud anatomicos dicitur membrana pectus intus et utrinque circumcingens (hinc *dolor lateris acutus pleuritis et morbus lateralis*); communi loquendi usu, quem Joannes sequitur, intelliguntur *partes sub pectore sitæ*, id est pulmones, cor cum pericardio, vasa magna reliqua; ita Gruneros uterque, pater et filius, medici Jenenses, de quibus postea. Accedit per ictum et inflictum lateri vulnus illico profluxisse sanguinem et aquam, quæ emanare non potuerunt, nisi ex pericardio aqua pleno in iis, qui post anxietatem summam mortui sunt, et ex corde cum arcu aortæ copulato. Addatur verbum νύττειν, quo usus est Joannes, vere significare *pungere*, *perfodere*, *aperire*, etc.

mortuus non esset, *neg.* Addo omnia adjuncta omnem possibilitatem excludere suppositi adversariorum.

305. Ad 4^m, *Neg.* Sacerdotes enim ac pharisæi, qui tanta anxietate et sollicitudine excubias a Pilato petierunt, ut omnem fraudi aditum præcluderent, tales omnino non erant, qui, antequam diligenter introspicerent, sigillum apponere vellent (1).

306. Inst. 1° Cur igitur Apostoli non petierunt a Pilato acta juridica resurrectionis Christi, ut illa universo orbi exhibentes fidem facerent veritatis ejusmodi resurrectionis? 2° Cur synedrio id persuasum non fuit, quamquam et militum accederet testimonium? 3° Cur demum Christus non se denuo redivivum genti universæ exhibuit ad confirmandam propriam missionem, præsertim quum sæpius miraculum resurrectionis veluti tesseram divinæ suæ missionis proposuerit?

307. Resp. ad 1^m, Quia Apostoli omnia a Deo, nihil ab hominibus sperabant. Miracula, quæ patrabant ad testificandam Christi resurrectionem, longe melius hanc veritatem confirmabant, quam quævis acta juridica, quorum authenticitatem in dubium homines revocare potuissent.

308. Ad 2^m, Dico, synedrium adeo certum persuasumque fuisse, ut 1° pecunia milites corruperit, 2° ut milites ob socordiam minime puniverit, 3° ut Apostolos (Act. IV), testantes Christi resurrectionem, veluti sepulchrorum violatores neque accusaverit neque mulctaverit, sed ipsis tantum vetuerit, ne Christi religionem prædicarent et inducerent super se sanguinem Christi occisi, 4° ut multa turba sacerdotum (Act. VI, 7) Christi fidem amplexa sit.

(1) G. Paulus ex recentioribus biblicis protestantibus rationalistis, *Comm.* III, ad Matth. XXVII, 50, pag. 810 et seqq., plura congessit, quibus efficeret Jesum Christum non vere mortuum, sed animi deliquium passum esse. Sic A. Henneberg, *Philos. hist. und krit. commentar über die Gechichte des Begräbnisses, der Auferstehung und Himmelfahrt Jesu*, seu *Philos. hist. et critic. comm. super hist. sepulturæ, resurrectionis et ascensionis Jesu*, Lips. 1826, pag. 187 et seqq. et plures alii ex ipsis in hanc sententiam venerunt apud Kuinoel in *Comm. sup. Matth.* in hunc locum. Ast quænam tam absurda sunt, quæ impii ejusmodi homines non admiserint?

309. Ad 3m, Resp. quia noluit; quare noluerit, penes ipsum est; ceterum ad Judæos certos reddendos de Christi resurrectione sufficiens erat testimonium Apostolorum et publica miracula, quæ coram multitudine ipsi in ejus confirmationem patrarunt. Conf. Act. II, 2 et seqq. III, 6 et seqq. V, 12-15, et alibi passim.

310. Obj. quinta. 1° Nil constat ex libris sacris, inquiunt rationalistæ, de corpore Christi in vitam restituti glorificato (Luc. XXIV, 15, 30, 39 et seqq. Joan. XX, 25). 2° Quamvis omnes fere consentiant in confirmanda narratione de Jesu reditu ad vitam, 3° qui a Deo, naturæ cursum rerumque, ex quibus victrix Jesu causa penderet, seriem sapientissime moderante, recte deducitur (1). Plurimum quidem supernaturalistæ dant vaticiniis de Jesu reditu in vitam ab ipso editis (Matth. XVI, 21; XVII, 9; XX, 17–19; XXVI, 32); 4° verum enim vero, quum Jesus in ultimus colloquiis, quæ ab Joanne referuntur (XIII-XVII), ne minimum quidem sperandæ resurrectionis suæ indicium prodat; 5° imo potius contrariam sententiam diserte pronunciet (XVII, 4, 11; add. Matth. XXVI, 29; Luc. XXIII, 43, 46; Joan. XIX, 27); 6° quumque ejus discipulis post Jesu mortem summa desperatione afflictis nuncius de ejus in vitam reditu adeo inopinatus acciderit (Marc. XVI, 8, 11; Luc. XXIV, 11, 22, 37 et seqq. Joan. XX, 9), ut Thomas nisi cicatricibus vulnerum contactis se crediturum esse negaverit (Joan. XX, 25); 7° quum in proximis post resurrectionem colloquiis Jesus ipse, discipulis istam desperationem et animi demissionem exprobrans, nusquam se iis, quid sibi eventurum esse perhibeat, sed potius veterum prophetarum oracula nunc eventum habere dicat (Luc. XXIV, 27, 44); hinc 8° credibile est, ea quæ Jesus universe et

(1) Ita Wegsch. loc. cit. § 131. Historiam præterea resurrectionis Christi apud eumdem in dubium vocarunt Reimarus in Lessing *Beyträge aus den Schätzen der Wolfenb. Biblioth. 5 fragm.*, seu *Collat. ex thesauris Biblioth. Wolf. fragm.* 5, Wolfend. 1777; Wünsch, in 1 *Horus*, 1788, pag. 241 et seqq.; Bahrdt, *Ausführung des Plans und Zwecks Jesu*, B. IX et X, seu *Executio intentionis et finis Jesu*, vol. IX et X.

infinite de inimicorum suorum propulsatione et institutorum suorum felici progressu (Joan. XII, 23), vel etiam de amicis ipsum olim revisuris (Joan. XIV, 19-21; XVI, 16-22) dixerat, postea ex eventu ab ejus discipulis pressius accepta et explicata fuisse, ita ut narratores harum rerum ea, quæ serius intellexissent, cum iis, quæ antea accidissent, miscerent atque confunderent. 9° Fieri etiam potuit, ut Jesus ipse *tertio die* se in vitam rediturum hoc sensu dixerit, quo apud prophetam (Oseæ VI, 2 et 3), salus proxime exoritura *tridui* vocabulo designatur, præsertim quum similes dicendi formulæ ei haud inusitatæ fuerint (Conf. Luc. XIII, 32; Joan. II, 19; Marc. XIV, 58). Quod Christi effatum Joannes aperte ex eventu interpretatus est (Ev. II, 22). Addatur Cic. (Epist. ad Q. Fr. I, 4) : *Sæpe triduo summa cum gloria dicebar esse rediturus* (1). 10° Qua sententia probata non impedimur, quominus vel in allegoricis istis Jesu dictis eventu comprobatis, quemadmodum in singulis V. T. institutis atque oraculis veluti id est, *umbra futurorum* (Col. II, 17) divinam providentiam pia mente cognoscamus (2); 11° ideoque narrationem Jesu ad vitam revocati habeamus ut mythum poëticum vel ad summum historico-poëticum (3); ergo.

311. Resp. ad 1m, *Neg.* Hi enim ipsi evangelistæ in locis propositis commemorant Christum vel subito evanuisse (Luc. cap.

(1) Sic G. Paulus, *Comment.* II, 564 et seqq. apud Wegsch. p. I., cap. 2, § 50, N. n; De Wette, *Bibl. Dogm.* 2. A. 199; Bretschneider, *Handbuch. d. dogm.* seu *Manuale dogm. Theol* I, 174 et seqq. apud eumdem. Quid intactum reliquit principium dissolvens protestantismi ?

(2) Emmanuel Küster, *Charrateristik desNeu-testament, Wunder-Erzählungen*, seu *Character narrationum miraculor. N. T.*, Lips. 1821, pag. 304; Schuderoff, *Neueste Jahrb. fur Religions-Kirchen und Schulwesen*, B. II, H. 5. seu *Novissimi annales circa res relig. eccles. et schol.* Vol. II, fol. 5, pag. 349 et seqq. 1827.

(3) Semler, *Beantwortung der Fragmente eines Ungenannten*, II A. seu *Respons. ad Fragm. anonymi cujusdam*. Edit. 2a 1780; Eberhard, *Geist des Urchristenthums*, seu *Spiritus primitivi christianismi*, III. H. 1808, pag. 122. Mythum historico-poëticum e rebus in facto positis, quæ pro visionibus et revelationibus habitæ fuerint, effectum, præfert Kaiser, *Bibl. Theol.* I, 258 et seqq.

cit. 31), vel intrasse ad discipulos januis clausis (Joan. XX, 19-26), vel elevatum et sublatum in cœlum (Luc. cap. cit. 51); quæ, nisi præ se ferant dotes corporis gloriosi ab Apostolo recensitas (I Cor. XV, 43 et seqq.), quid præ se ferant non video. Vere isti circulatores, qui soli docti apud suos audiunt, posuerunt in mendacio spem suam, juxta illud (Is. XXVIII, 15): *Posuimus mendacium spem nostram, et mendacio protecti sumus.*

312. Ad 2m, *Dist.* Id est, omnes absolute, *conc.;* non omnes *neg.* Proferant ipsi aliquam exceptionem si possunt. En novum mendacium!

313. Ad 3m, *Dist.* Supposita veritate resurrectionis, *conc.;* hac sublata, *neg.* Deus enim nos apertissime decepisset.

314. Ad 4m, *Dist.* expresse, *trans.;* æquivalenter, *neg.* Quid enim sibi volunt, et ad quid nisi ad ejus resurrectionem spectant illa Christi verba: *Modicum et jam non videbitis me, et iterum modicum et videbitis me* (Joan. XVI, 16)? Rursum: *Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis; iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum* (ib. 22). Accedit, quod etsi in hoc peculiari sermone verba non fecerit de resurrectione (quod tamen ex dictis falsum est), non propterea falsas esse toties repetitas et apertas prædictiones de sua post triduum resurrectione inferri posset.

315. Ad 5m, *Neg.* Neque enim secum pugnare potest divina sapientia, ut blasphemi ipsi circulatores obtendunt. Joannes (cap. XVII, 4, 11) vero nec verbum habet, quod hoc innuat; siquidem voces illæ: *Et jam non sum in mundo, et hi in mundo sunt, et ego ad te venio*, juxta omnes interpretes, non exclusis Rosenmüller et Kuinoel, respiciunt tempus, quod subsequi debebat ejus in cœlum ascensum, et patet ex ipso contextu. Quod et de reliquis citatis textibus dicendum est, quemadmodum eos consulentibus patebit; si tamen ad rem faciunt.

316. Ad 6m, *Dist.* Et hoc argueret quamdam infidelitatem ex parte Apostolorum, ac Thomæ præsertim, *conc.;* falsitatem prædictionem Christi resurrectionis, *neg.* Alterum enim ex altero non sequitur.

317. Ad 7m, *Neg.* Hoc enim est putidum mendacium; Angelus enim (Matth. XXVIII, 6) mulieres sic affatus est: *Non est hic, surrexit enim,* SICUT DIXIT, et (Marc. XVI, 7): *Ite, dicite discipulis ejus, et Petro, quia præcedit vos in Galilæam; ibi eum videbitis,* SICUT DIXIT VOBIS; item (Luc. XXIV, 6): *Non est hic, sed surrexit; recordamini qualiter* LOCUTUS SIT VOBIS, *cum adhuc in Galilæa esset, dicens: quia oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, et crucifigi, et tertia die resurgere, et* RECORDATÆ SUNT VERBORUM EJUS; et (v. 44) Christus ipse sic omnes discipulos alloquitur: *Hæc sunt verba,* QUÆ LOCUTUS SUM AD VOS, *cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysis et prophetis et psalmis de me.* Itaque utrumque conjunxit Christus et prædictiones suas et V. T. vaticinia. Quis porro fidat hominibus adeo impudenter mentientibus (1)?

318. Ad 8m, *Neg.* Imo est prorsus incredibile; tum quia auctores sacri, velint nolint rationalistæ, fuerunt divinitus inspirati, ut nos opportune ostendemus; tum quia hoc est novum commentum toti antiquitati inauditum et nonnisi ab his larvatis Christianis excogitatum; tum denique, quia ratio ipsa docet, longe facilius deceptos istos neotericos esse et decipi, quam Christi discipulos, qui toties Christum apertissime ac absque ambagibus suam resurrectionem prænuntiantem audierunt.

319. Ad 9m, *Neg.* omnino, ob rationes superius allatas, præter violentam Scripturarum contorsionem, quæ admitti deberet. Licet enim Christus (Luc. XIII, 32) *tertiam diem* de proxima sua passione usurpaverit (reliqui enim citati textus non pertinent ad ejus resurrectionem), æque ac Cicero, loquens de omine quod proximum suum ab exilio reditum prænuntiabat, ex contextu patet illum loquendi modum ibi indefinite accipi de proximo eventu. At Christus sæpe indigitavit *tres dies, tres noctes*, etc.

(1) Cons. F. V. Reinhard, Diss. *De Christo suam, dum viveret, resurrectionem prædicente*, Helmst. 1798. Ex his colligitur frustra G. Paulus in suis commentariis septem integras paginas insumpsisse ad evincendum Christum nunquam suam prædixisse futuram resurrectionem.

loquendo de sua resurrectione, adducto præterea exemplo Jonæ, ut ex allatis testimoniis palam fit; alioquin nihil amplius determinati haberi posset.

320. Ad 10m, *Neg.* suppositum. Hæc enim sententia probari non potest, nisi a neotericis rationalistis totam religionem christianam evertentibus. Negamus dicta Christi esse allegorica, quod ipsi nunquam ostendent; et multo minus concedimus ea conferri posse cum illa generali futurorum obscuritate, de qua loquitur Apostolus loc. cit., cum clara adeo Christi effata de sua futura resurrectione sint et aperta, ut quisque debeat sibi vim inferre, si ad alium sensum ea velit detorquere, ac in meridiana luce cæcutire. Quod spectat ad divinam providentiam, quam istiusmodi homines obtrudunt, jam superius respondimus eam non posse admitti, negata rei veritate, quia in errorem ineluctabiliter inducti essemus.

321. Ad 11m, *Neg.* Hæc est enim mera blasphemia. Certe Apostolus aliter sentiebat, dum (I Cor. XV, 14 et 15) diceret : *Si Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est et fides nostra, invenimur autem falsi testes, quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit* (1). Non igitur resurrectio Christi, sed istorum rationalistarum systemata dicenda sunt *mythi poëtici*, in quibus vere evanuerunt in cogitationibus suis, talia effutientes.

(1) Ex hoc vero Pauli textu rursum deprehendimus quam falso Wegscheider, Op. cit. pag. 3, cap. 2, § 131, n. e. scribat : *Neque tamen totam religionis christianæ veritatem ex hoc solo facto* (resurrectionis) *pendere contendimus. Haud enim ignoramus, quod quis veram religionis doctrinam proposuerit, id minime probari posse re quadam in facto posita, quam pauci tantum testes cognoverunt, miraculique speciem olim pro ævi incultiori ingenio induerunt; sed solo illius argumento cum sanæ rationis principiis beneconveniente veritatem ostendi. Accedit quod Jesus ipse post reditum in vitam doctrinam suam nusquam huic rei quasi fundamento superstruxisse traditur.* Mitto mendacia et falsitates in his verbis congestas; illud solum animadverto, quod si hæc admitterentur, mentitus apertissime fuisset Apostolus loc. cit.

322. Inst. Ex dictis 1° Christus prænuntiavit se resurrecturum post tres dies, tum mansurum in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus (Matth. XII, 40). Atqui nonnisi per integrum diem juxta evangelistas fuit Christus in corde terræ. 2° Forsan ut contendit G. Paulus, vehementi syncope oppressus, atque ab imperitis pro mortuo habitus, in sepulchro conditus, ad se rediit, et eo facilius cum ad eum in vitam revocandum valde contulerint tum aeris in sepulchro temperies, tum exhalationes opobalsamicæ; citius proinde prodiit, nempe ante tempus constitutum.

323. Resp. ad 1m, *Dist.* Diebus incompletis pro completis computatis juxta Hebræorum loquendi usum, *conc.;* completis, *neg.* Hebræi enim, qui noctem diei initium computabant, duas noctes cum partibus primi ac tertii diei tres dies atque tres noctes vocabant, tempus incompletum pro completo habebant, ut in omnibus fere linguis pars diei, mensis, anni, dies, mensis, annus per synecdochen dici solet. Conf. Gen. XLII, 17 et 18; Deut. XIV, 28; coll. XXVI, 12 (1).

324. Ad 2m, *Neg.* Nec enim præferre debemus nugaces et impias excogitationes apertis Evangelistarum testimoniis, sed attendere ad Scripturarum auctoritatem et ad confessionem infensissimorum Christi hostium, Judæorum nempe, ut superius vidimus. Nam neque ipsi Judæi in hæc deliramenta venerunt, ad quæ devenit G. Paulus a suis ipsis confutatus (2). Ceterum

(1) Ita respondet ipse Kuinoel ad hunc locum. Huc referuntur, quæ Gemaristæ tradunt de computatione עונה, id est, *gonah*, quæ vox æquivalet יום ולילה, id est, *dies et nox*, quod statum tempus diei naturalis Græci vocant, *νυχθήμερον*. Jam vero in tract. *Avodah zara Cabyl.* legitur: *At quantum est spatium* עונה, id est, *gonah? Dicit R. Jochanan: vel dies vel nox;* Sic etiam, *Jeros. Schabb.* fol. 12, 1 *R. Achiba statuit diem pro* עונה *et noctem pro* עונה. *At traditio et R. Eliazarum Ben-Azuriæ dixisse* יום ולילה עונה ומקצת עונה ככלה id est, *dies et nox constituunt* עונה *et pars* עונה *est sicut totum;* et paulo ante *R. Ismael computavit partem* עונה *pro toto.* Ex quibus patet ex Judæorum consuetudine idem significare *tribus diebus ac tribus noctibus* ac vel tres integros dies vel partem trium dierum. Cons. Joan. Lightfoot, *Horæ hebr.* Lipsiæ 1684, in Matth. XII, 40.

(2) Vid. Flattus (Mollerus), *Kritik*

Grunerus, Jenensis medicus, ostendit frigida illa in saxis excavata sepulchra atque exhalationes opobalsamicas, relate ad nervos male incitatos et cerebrum affectum, idonea potius esse ad mortem afferendam, ut exemplis evincit, quam ad vitam restituendam (1).

PROPOSITIO II.

Doctrinæ evangelicæ excellentia et sanctitas divinam ac supernaturalem Christi missionem invictissime confirmat.

325. Divina sane ac supernaturalis illius missio dicenda est, qui Dei nomine doctrinam sive theoreticam sive practicam proponit, quæ Deo digna sit, digna homine, digna societate, quæ dogmata omni humana sapientia superiora contineat, quæ officia omnia legis naturalis complectatur, cui absque ullo vel minimo errore nec quidpiam desit nec supersit, quæ simul motiva efficacissima ad ea adimplenda præbeat, quæ sic vitia eliminet, ut ipsorum et originem detegat et adjumenta exhibeat ad ea radicitus convellenda, quamque nemo unquam ex philosophis vel excogitavit vel excogitare potuit. Atqui talis est doctrina, quam

des Commentars von Dr. Paulus, seu *Criticæ observ. super Comm. Paulus;* Storrius, *Hat Jesus seine Wunder für einen Beweis seiner Sendung erklärt?* seu *Deditne Jesus miracula sua tanquam argumentum suæ missionis?* Scotti opusc. tom. I, pag. 297 et seqq.

(1) In duobus libelis tum a patre tum a filio conscriptis, *De Jesu Christi morte vera, non simulata*, H. 1805. At in eo labuntur, dum ostendere contendunt, Jesum vixisse quidem adhuc, quum cruci affixus hasta foderetur, vitam aliquam, sed prædebilem proximeque casuram, vulnere vero in pectus illato e vita subito excessise; cum Joannes (XIX, 30) jam antea scripserit: *Et inclinato capite tradidit spiritum.* Consuli possunt de hoc gravissimo argumento resurrectionis inter alios: *Les témoins de la résurrection de J.-C., examinés et jugés selon les règles du barreau*, par Sherlok, trad. de l'anglais par Houtteville, op. cit. tom. IV; Bergier, *Dict. Théol.* art. *Résurr. de J.-C.; La Religion chrétienne démontrée par la résurr. de J.-C.*, par Ditton, trad. de l'anglais; *Observations de Gilbert West sur l'histoire et sur les preuves de la résurr. de J.-C.*

Christus Dei nomine proposuit; ergo. Sic porro breviter per partes minorem evincimus :

326. 1° Christus Deum exhibet non solum ut ens summum ac perfectissimum, sed insuper ut patrem amantissimum; homines vero tanquam unius parentis filios, qui unicam familiam constituant, fraterno charitatis vinculo colligatos; qui principibus pareant, non ex metu tantum, sed ex conscientia, tanquam Deo ipsi, cujus vices in terris principes gerunt, quibusque et tributa solvere et honorem impertiri tenentur.

327. 2° Dogmata omnia ab ipso tradita eo spectant, ut et sublimiorem de Deo ideam excitent et penitiorem humanæ conditionis ingerant cognitionem. Dogma siquidem peccati originalis, quo tota infecta exhibetur humana natura, relationem dicit ad aliud dogma, Incarnationis nempe et Redemptionis. Hoc pariter supponit dogma Trinitatis personarum subsistentium in eadem natura divina. Ex quibus et origo humani generis, ejusdemque a primæva dignitate lapsus, necnon divina bonitas atque justitia in hominem mirifice elucent, ac basim constituunt firmissimam atque validissima incitamenta suppeditant ad homines in officiis continendos promovendosque.

328. 3° Hæc vero officia sic Christus complexus est, ut semel Deo supremo ac ultimo hominis fine constituto, hunc instruat ad ipsum super omnia diligendum, ac proximum, quo nomine omnes omnino homines, sive amicos sive inimicos, sive concives sive extraneos, comprehendit, propter Deum diligendum sicut se ipsum. Amor proinde seu charitas est in evangelica doctrina ad instar universalis, ut ita dicam, fluidi, quod omnia et singula societatis membra atque integrum corpus permeat atque pervadit, ei vitam ac motum communicat, illudque nectit et ambit, ut unum quid cum Deo ac cum societate universa quodammodo efficiat. Ex quo fœcundissimo principio officia singularia fluunt, quæ ipse persequitur et evolvit tum in admirabili illo sermone, quem in monte habuit ad discipulos suos (Matth. V-VII), tum in tot illis sapientia vere cœlesti refertis sententiis, quibus ad sanctitatem cujusvis conditionis homines informat.

329. 4° His autem officiis motiva subjecit efficacissima, quibus

homines permoverentur, tum ad ea executioni mandanda, tum ad se retrahendos a transgressione. Cum enim plerique rudes ac pene barbari homines non satis amore illiciantur ad propria munia obeunda, Christus et præmia amplissima atque æterna, pœnasque item acerbissimas atque æternas pro meritis uniuscujusque proposuit. Tum denique Semetipsum ut absolutissimum virtutum omnium exemplar ad imitandum præbuit, in tot præsertim, quibus undique premimur, angustiis atque adversitatibus leniter ferendis, quibus nihil efficacius excogitari potest (1).

(1) Character personalis Christi Jesu est novum argumentum divinæ ipsius missionis, quod nos quidem proposuissemus distincta propositione, nisi nos absterruisset conceptus timor nimiæ prolixitatis in institutionibus fugiendæ. Remittimus propterea auditores nostros ad demonstrationem evangelicam Cl. Duvoisin, *Démonstration évangélique*, par M. J. B. Duvoisin, Evêque de Nantes, Paris 1826, ch. 3, *Caractère de Jésus-Christ;* nec non ad opus D. Aymé, *Les Fondemens de la foi*, Paris, 1775, tom. I, IIe partie, pag. 411 et seqq. Si Deus dederit, de hoc ipso argumento alibi agemus. Hic satis sit in medium afferre vulgatissimum quidem, ast sane pulcherrimum locum, in quo J.-J. Rousseau Christi divinitatem ex ejus personali charactere confessus est : *Quelle douceur, quelle pureté dans ses mœurs*, exclamat, *quelle grâce touchante dans ses instructions! Quelle élévation dans ses maximes! Quelle profonde sagesse dans ses discours! Quelle présence d'esprit, quelle finesse et quelle justesse dans ses réponses! Quel empire sur ses passions! Où est l'homme, où est le sage, qui sait agir, souffrir et mourir sans faiblesse et sans ostentation? Quand Platon peint son juste imaginaire, couvert de tout l'opprobre du crime, et digne de tous les prix de la vertu, il peint trait pour trait Jésus-Christ; la ressemblance est si frappante que tous les Pères l'ont sentie, et qu'il n'est pas possible de s'y tromper. Quels préjugés, quel aveuglement ne faut-il point avoir pour oser comparer le fils de Sophronisque au fils de Marie? Quelle distance de l'un à l'autre? Socrate mourant sans douleur, sans ignominie, soutint aisément jusqu'au bout son personnage, et si cette facile mort n'eût honoré sa vie, on douterait si Socrate, avec tout son esprit, fût autre chose qu'un sophiste. Il inventa, dit-on, la morale. D'autres avant lui l'avaient mise en pratique; il ne fit que mettre en leçons leurs exemples... Mais où Jésus-Christ avait-il pris chez les siens cette morale élevée et pure dont lui seul a donné les leçons et l'exemple? Du sein du plus furieux fanatisme la plus haute sagesse se fit entendre, et la simplicité des plus héroïques vertus honora le plus vil de tous les peu-*

330. 5° Ad vitia omnia convellenda ipsorum fontem et originem detegit, quæ sita est in hominis inordinato sui ipsius amore et ad res sensibiles nimia propensione, quo fit ut et ceteris se præferat quisque, et a sensibus suis se nimis abripi patiatur. Quare ad φιλαυτίαν, tot malorum scaturiginem, penitus compescendam, opposuit Christus odium perpetuamque abnegationem sui et crucis amorem; ad refrænandam porro illam ad sensibilia propensionem, a terrenis avocat hominem, atque incitat ad cœlestia desideria his verbis (Matth. VI, 19 et seqq.): *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi ærugo et tinea demolitur, et ubi fures effodiunt et furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo, ubi neque ærugo neque tinea demolitur, et ubi fures non effodiunt nec furantur; ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum.*

331. Ne tamen desponderent animum uberrimas validasque gratias promisit, quibus homines adjuti, nihil est tam arduum atque difficile, quo contendere non possint; sacrificium item juge atque perpetuum instituit, et sacramenta, quibus ipsi confirmati corroborentur atque ad arctissimam cum Deo communicationem eleventur, sanctissimo præsertim Eucharistiæ sacramento, in quo semetipsum in cibum et potum præbet ad eos alendos et nutriendos ad æternam vitam.

ples. La mort de Socrate philosophant tranquillement avec ses amis est la plus douce qu'on puisse désirer; celle de Jésus expirant dans les tourmens, injurié, raillé, maudit de tout un peuple est la plus horrible qu'on puisse craindre. Socrate, prenant la coupe empoisonnée, bénit celui qui la lui présente et qui pleure; Jésus, au milieu d'un supplice affreux, prie pour ses bourreaux acharnés. Oui, si la vie et la mort de Socrate sont d'un sage, la vie et la mort de Jésus sont d'un Dieu. Dirons nous que l'histoire de l'évangile est inventée à plaisir? Mon ami, ce n'est pas ainsi qu'on invente.... Au fond, c'est reculer la difficulté sans la détruire; il serait plus inconcevable que plusieurs hommes d'accord eussent fabriqué ce livre qu'il ne l'est qu'un seul en ait fourni le sujet. Jamais des auteurs juifs n'eussent trouvé ni ce ton, ni cette morale; et l'évangile a des caractères de vérités si grands, si frappans, si parfaitement inimitables, que l'inventeur en serait plus étonnant que le héros. (*Emile*, lib. IV, tom. III.)

332. Quæ quidem omnia, sic leviter adumbrata, coronidis gratia placet duobus aliquantum prolixis testimoniis S. Augustini exponere, quibus sive partem theoreticam sive practicam religionis christianæ non minus vere quam eleganter ipse complexus est. Sic vero scribit in libro *De vera religione* (cap. III et seqq.): *Si Plato ipse viveret et me interrogantem non aspernaretur, vel potius, si quis ejus discipulus eo ipso tempore, quo vivebat, eum interrogaret, cum sibi ab illo persuaderetur, non corporeis oculis, sed pura mente veritatem videri; cui quæcunque anima inhæsisset, eam beatam fieri atque perfectam; ad quam percipiendam nihil magis impedire quam vitam libidinibus deditam et falsas imagines rerum sensibilium, quæ nobis ab hoc sensibili mundo per corpus impressæ varias opiniones erroresque generarent; quamobrem sanandum esse animum ad intuendam incommutabilem rerum formam, et eodem modo semper se habentem, atque undique sui similem pulchritudinem, nec distentam locis nec tempore variatam, sed unum atque idem omni ex parte servantem, quam non crederent esse homines, cum ipsa vere summeque sit; cetera nasci, occidere, fluere, labi et tamen in quantum sunt, ab illo æterno Deo per ejus veritatem fabricata constare; in quibus animæ tantum rationali et intellectuali datum est, ut ejus æternitatis contemplatione perfruatur atque afficiatur orneturque ex ea, æternamque vitam possit mereri; sed dum nascentium atque transeuntium rerum amore ac dolore sauciatur dedita consuetudini hujus vitæ atque sensibus corporis inanibus evanescit imaginibus, irridet eos, qui dicunt esse aliquid, quod nec istis videatur oculis, nec ullo phantasmate cogitetur, sed mente sola et intelligentia cerni queat. Cum hæc ergo a magistro sibi persuaderentur, si ex eo quæreret ille discipulus, utrum si quisquam existeret vir magnus atque divinus, qui talia populis persuaderet credenda saltem, si percipere non valerent, aut si qui possent percipere, non pravis opinionibus multitudinis implicati, vulgaribus obruerentur erroribus, eum divinis honoribus dignum judicaret; responderet, credo, ille, non posse hoc ab homine fieri, nisi quem forte ipsa Dei virtus atque sapientia ab ipsa rerum na-*

tura excerptum, nec hominum magisteriis, sed intima illuminatione ab incunabulis illustratum tanta honestaret gratia, tanta firmitate roboraret, tanta denique majestate subveheret, ut omnia contemnendo, quæ pravi homines cupiunt, et omnia perpetiendo, quæ horrescunt, et omnia faciendo, quæ mirantur, genus humanum ad tam salubrem fidem summo amore atque auctoritate converteret. De honoribus vero ejus frustra se consuli, cum facile possit existimari, quanti honores debeantur sapientiæ Dei, qua gestante et gubernante ille pro vera salute generis humani magnum aliquid proprium et quod supra homines esset, mereretur.

333. *Quæ si facta sunt, si litteris monumentisque celebrantur; si ab una regione terrarum, in qua sola unus colebatur Deus, et ubi talem nasci opertebat, per totum orbem terrarum missi electi viri virtutibus atque sermonibus divini amoris incendia concitarunt; si confirmata saluberrima disciplina, illuminatas terras posteris reliquerunt; et, ne de præteritis loquar, quæ potest quisque non credere, si hodie per gentes populosque prædicatur :* In principio erat verbum,.... et sine ipso factum est nihil,*etc. Si ad hoc percipiendum, perfruendum, ut anima sanetur et tantæ luci hauriendæ mentis acies convalescat, dicitur avaris :* Nolite vobis condere thesauros in terra, *etc.; dicitur luxuriosis :* Qui seminat in carne, de carne metet corruptionem; qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam; *dicitur superbis :* Qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur; *dicitur iracundis :* Accepisti alapam, para alteram maxillam; *dicitur discordiosis :* Diligite inimicos vestros; *dicitur superstitiosis :* Regnum Dei intra vos est; *dicitur curiosis :* Nolite quærere quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur temporalia sunt, quæ autem non videntur, æterna sunt. *Postremo dicitur omnibus :* Nolite diligere mundum, neque ea, quæ in mundo sunt; quoniam omne, quod in mundo est, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum et ambitio sæculi.

334. *Si hæc per totum orbem jam populis leguntur et cum veneratione libentissime audiuntur, si post tantum sanguinem, tantos ignes, tot cruces martyrum, tanto fertilius et uberius*

usque ad barbaras nationes Ecclesiæ pullularunt, si tot juvenum et virginum millia contemnentium nuptias casteque viventium jam nemo miratur; quod cum fecisset Plato, usque adeo perversam temporum suorum timuit opinionem, ut perhibeatur sacrificasse naturæ, ut tanquam peccatum illud aboleretur; si hæc sic accipiuntur, ut quomodo antea talia disputare, sic nunc contra disputare monstruosum sit; si tali pollicitationi atque sponsioni per omnes terrarum partes, quas homines incolunt, sacra christiana traduntur; si hæc quotidie leguntur in Ecclesiis et a Sacerdotibus exponuntur; si tundunt pectora, qui conantur hæc implere; si tam innumerabiles aggrediuntur hanc viam, ut, desertis divitiis et honoribus hujus mundi et omni hominum genere, uni Deo summo totam vitam dicare volentium desertæ quondam insulæ ac multarum terrarum solitudo compleatur; si denique per urbes atque oppida, vicos et agros etiam, villasque privatas in tantum persuadetur et appetitur a terrenis aversio et in unum Deum verumque conversio, ut quotidie per universum orbem humanum genus una pene voce respondeat, sursum corda se habere ad Dominum, *quid adhuc oscitamus crapulam hesternam et in mortuis pecudibus divina eloquia perscrutamur?... Qui bonum et appetendum fatentur, cognoscant Deum et cedant Deo, per quem populis jam omnibus hæc credenda persuasa sunt.*

335. Alter vero ejusdem S. Doctoris locus desumtus est ex lib. I. *De moribus Ecclesiæ* (1), in quo ita religionem ipsam alloquitur : *Tu pueriliter pueros, fortiter juvenes, quiete senes, prout cujusque non corporis tantum, sed et animi ætas est, exerces et doces; tu fœminas viris suis, non ad explendam libidinem, sed ad propagandam prolem, et ad rei familiaris societatem, casta et fideli obedientia subjicis; tu viros conjugibus, non ad illudendum imbecilliorem sexum, sed sinceri amoris legibus præficis; tu parentibus filios libera quadam servitute subjungis;*

(1) Cap. 30, n. 63. Cons. *Tableau synoptique contenant l'exposition de la doctrine renfermée dans les saintes Écritures*, par Mr. l'abbé Frère, in *Annalibus* cit. art. 46, 30 Avril, art. *Doctrine chrétienne.*

parentes filiis pia dominatione præponis; tu fratribus fratres religionis vinculo firmiore quam sanguinis nectis; tu omnem generis propinquitatem et affinitatis necessitatem, servatis naturæ voluntatisque nexibus, mutua charitate constringis; tu dominis servos, non tam conditionis necessitate, quam officii delectatione doces adhærere; tu dominos servis summi Dei, communis domini, consideratione placabiles et ad consulendum quam ad coercendum propensiores facis; tu cives civibus, tu gentes gentibus, ac prorsus homines hominibus primorum parentum recordatione, non societate tantum, sed quadam etiam fraternitate conjungis; doces Reges prospicere populis, mones populos se subdere Regibus.... ostendens, quemadmodum et non omnibus omnia, et omnibus charitas et nulli debeatur injuria.

336. Jam vero religionis systema, in omnibus suis partibus prorsus absolutissimum, quod in admirationem sui rapuit vel ipsos religionis infensissimos hostes (1), quod ita connexum est,

(1) Auctor *Epistolarum persicarum* aperte fatetur moralia evangelii præcepta infinite præstare iis, quæ a sapientissimis totius antiquitatis philosophis tradita fuerant, atque perfectum esse philosophum, qui sit vere Christianus. J.-J. Rousseau : *Scripturarum majestate*, inquit, *fateor in admirationem me trahi. Evangelii sanctitatem intimo quodam animi sensu percipio*; *videte philosophorum libros cum omni sua pompa, quam exigui illi sunt, si cum hoc conferantur. Fierine potest, ut liber sublimis adeo simul et simplex opus humanum sit?* Sed præstat proprio idiomate ejus sensa referre, quæ talem eloquentiæ vim præ se ferunt, ut ea latine exprimi admodum difficile sit : *Je vous avoue*, inquit, *que la majesté des écritures m'étonne, la saintete de l'Evangile parle à mon cœur. Voyez les livres des philosophes, avec toute leur pompe qu'ils sont petits près de celui-là ! Se peut-il qu'un livre à la fois si sublime et si simple soit l'ouvrage des hommes?* (*Emile*, loc. cit.). Iterum vero in *Epist.* III *ex montibus data*, evangelicæ moralis pulchritudinem, sanctitatem, veritatem, profunditatem ita extollit præ doctrina philosophorum, ut hanc sæpe erroribus contaminatam dicat, illam vero unam esse confirmet, quæ sit *semper tuta, semper vera, semper unica, sibi semper constans.* Inde vero concludit adeo certam hanc esse atque *infallibilem* divinæ revelationis notam, ut alio nullo opus sit vel criterio vel argumento. Quæ quidem postrema verba caute accipienda sunt; iis quippe abutuntur rationalistæ, qui cum omnia supernaturalia rejiciant miracula, vaticinia, etc., hinc huic interno criterio, ut vocant, unice insistunt, cetera res-

ut et dogmata a se invicem pendeant, et officiorum omnium præcipuum fundamentum constituant, quod omnem virtutem, imo et virtutum omnium perfectionem et apicem insinuet, quod vitium nullum levemque defectum non eliminet, quod et motiva efficacissima complectatur et validissima media suppeditet ad ea vel fugienda vel prosequenda, quod constituto ultimo fine cetera omnia ad eum finem dirigat, Dei nempe gloriam et hominis bonum ac beatitatem, quod demum simplicitate sua sublimissima omnibus ita accommodatum sit, ut omnes omnino conditiones, status, varietatem vicissitudinum ac multitudinem attingat, non potest non esse a Deo ipso, vel ab eo, qui sit edoctus a Deo; atqui tale est systema evangelicæ doctrinæ, ut ex dictis evicimus; ergo doctrinæ evangelicæ excellentia et sanctitas divinam ac supernaturalem Christi missionem invictissime confirmat.

DIFFICULTATES.

337. Objiciunt primo, cum D. de Pradt. Religio christiana opponitur civilis societatis bono, ut patet 1° ex ipsa ejus perfectione. Christianus est homo perfectus, est ens privilegiatum ac proinde rarissimum. Quod autem verum est in morali, multo magis verificatur respectu religionis, quæ ad id tendit ut hominem religiosum sibi vilem reddat, ut merita ipsi eatenus tantum concedat, quatenus ea non a propria virtute repetit, sed ab iis adjumentis, quæ illi religio ipsa suppeditat. Ejusmodi religio hominem ultra

puentes, prout præstiterunt Döderlein, in *Christ. Religions-unterricht*, seu *Christianæ relig. doctrina*, I, 193 et eqq.; Ziegler, *Vernunft-und schriftmässige Erörterung, dass der Beweis für die Wahrheit und Göttlickkeit der chr. Relig. mehr aus der innern Vortrefflichkeit der Lehre, als aus Wundern und Weissagungen zu führen ist*, seu *Dilucidatio ex ratione et scriptura quod demonstratio veritatis et divinitatis religionis christianæ potius ex interna doctrinæ præstantia quam ex miraculis et prophetiis sit deducenda*, in Henke Mag. I, 20 et seqq. et *Summa theol. christ.* 37; Io. Schulthess, *De uno planissimo plenissimoque argumento pro divinitate disciplinæ ac personæ Jesu* (ex Joan. VII, 17), Tur. 1828, pag. 11; Locke, *The reasonableness of christianity as delivred in the scriptures*, London 1696.

humanitatem evehit; ita vero est ardua, ut humanam infirmitatem opprimat; vult præterea ut humanis omnibus nuncius remittatur, quæ res locum habere nequit nisi in monachismo seu in separatione a mundo. 2° Id patet ex nimia auctoritate seu imperio sacerdotum in homines, quos tot subjiciunt observantiis cultus, ut ipsos obruant. Hæc porro duo opponuntur civili progressui tum industriæ tum libertatis; quod cuique patet dummodo Protestantismum seu Christianismum dimidiatum conferat cum catholicismo seu integro christianismo. Apud Protestantes enim industria viget, mores efflorescunt; contra apud Catholicos omnia languent. 3° Patet ex influxu longe validiori, quem exercet civilis cultura ad populorum mores corrigendos præ religione, quæ potius detrimentum exteriori suo cultu morum integritati affert. 4° Denique id patet ex doctrina catholica circa fœnus, quod valde promovet mercaturam, sine quo hac nostra ætate societas existere fere nequit, et quod tamen prorsus eliminatur a religione catholica; ergo (1).

(1) *OEuvres politiques* de M. de Pradt, ancien Évêque de Malines, *Du Jésuitisme ancien et moderne*, 3e edit., Paris 1828, ch. VI et seqq.; qui tamen protestatur se in cit. capp. spectare religionem christianam extra *theologiam*, ac discussione pure humana. En ejus verba, quibus orditur cap. VI, inscriptum *De la modification de l'action du Christianisme par la civilisation: Nous voici hors de la théologie; nous rentrons dans une discussion purement humaine; il s'agit de savoir pourquoi un culte éminemment réprimant ne réprime pas autant que d'autres, qui le sont moins. Ici il n'y a plus que de la moralité, de la logique examinant la conformité des principes avec les conséquences, et de la géométrie calculant les diverses proportions des lignes relativement à leurs effets. La justice exige qu'on ne nous transporte pas sur un terrain qui n'est pas celui dont nous avons fait choix; ici nous ne sommes pas en chaire, seulement nous avons le compas à la main.* Quid sibi vult hoc præambulo, nisi sub obtentu considerandæ religionis christinæ (nempe catholicæ ut ipse postea exponit), inducere religionem christianam, sub respectu politico spectatam, adversantem societatis bono atque incremento? Si justitia exigit, ut ipse ait, ne eum trahamus extra quæstionis statum, veritas pariter exigit, ne religio christiana seu catholica deformetur juxta præconceptas pseudopolitici istius ideas. Deinde prolatis, quæ a nobis adducta sunt, concludit: *Si l'on veut me contester ces bases et les taxer d'exagéra-*

338. Resp. *Neg. antec.* Imo religio et societas amice inter se conspirant; religio enim christiana est validissimum fundamentum civilis societatis, quo sublato societas pessumdetur necesse est. Experientia omnium sæculorum evincit nunquam magis societatem civilem floruisse, quam cum totam suam vim religio christiana exercere potuit (1).

339. Ad 1m, *Dist.* Quæ perfectio tamen pari gradu omnibus a religione non præscribitur, *conc.;* eodem gradu, *neg.* Confundit hic auctor duo quæ confundenda non sunt, perfectionem essen-

tion, je demande, 1° si elles s'écartent en aucun point de la ligne rigoureuse de l'enseignement chrétien; 2° si ce n'est pas ainsi qu'à son début le christianisme a agi, et si ce n'est pas ainsi qu'il nous est représenté tous les jours; 3° si le ministère ecclésiastique ne renferme pas toutes les attributions que je viens de montrer; 4° si l'un des premiers dogmes du Christianisme, puisqu'il est rempli de mystères, n'est pas l'abnégation de la raison aux pieds de la foi; 5° si le prêtre n'est pas le juge de cette foi. Ex iis, quæ dicentur in solutione difficultatum, patebit partim inexacta et exagerata, partim falsa esse, quæ velut totidem axiomata prætendit auctor sibi concedi, ut inde pessimas inferat consecutiones, quasi fieri unquam posset, ut religio divinitus revelata possit esse contraria publico ac politico societatis bono, vel adversari temporali uniuscujusque privati felicitati.

(1) Apposite Cl. de Saint-Victor in suo *Tableau historique et pittoresque de Paris*, Paris, 1822, scribit : *Sans la religion tout pouvoir politique ne serait qu'une force aveugle et matérielle, puisque, séparé de la raison divine, il serait dépourvu de toute conscience, et par conséquent de toute justice. On peut même dire que, dans cet état complet de violence et d'abrutissement, il lui serait impossible d'exercer la moindre action sur des intelligences, et de conserver quelques moments d'existence; d'où il résulte que plus la loi divine à laquelle il est tenu d'obéir, et qui fait sa véritable force, est respectée, plus il a de raison, de conscience et d'équité.. C'est dans la religion chrétienne que cette loi a reçu son dernier développement; c'est donc dans les sociétés chrétiennes que l'opposition morale a le plus de force. C'est dans cette société que le pouvoir politique, soumis à des préceptes qui ne l'obligent pas moins que le dernier de ceux qui lui obéissent, est contraint, quelques efforts qu'il fasse pour en sortir, de rentrer à chaque instant dans les limites de l'ordre et de la justice, de pratiquer les vertus qui en dérivent, enfin de se montrer intelligent pour commander à des intelligences.*

tialem, quæ sita est in mandatorum observantia, quæque pro potiori parte exigitur ab ipsa religione naturali, et perfectionem, ut ita dicam, accidentalem et accessoriam, qualis in consiliis evangelicis insinuatur. Jam vero prima optime componitur cum omnibus officiis societatis, ut patet; altera vero, quæ non est nisi paucorum, etsi cultores suos a societate quadantenus videatur segregare, eidem tamen societati illos proficuos sub alio respectu efficit, quandoquidem ejus bonum haud parum promovent studiorum cultura, juventutis institutione, nosocomiorum cura, precibus, exemplo, aliisque id genus innumeris, quæ nonnisi societatis osores dissimulare possunt ac parvipendere (1). Atque hinc cetera ruunt, quæ ex falso principio deducit adversarius noster.

340. Ad 2m, *Dist.* Si ejusmodi auctoritas et imperium sacerdotum cum recta rerum administratione consistere non possent, *conc.*; si potius eam promovent, *neg.* Hæc enim non est nisi putida adversarii calumnia. Influxus enim sacerdotalis non afficit nisi rectam morum institutionem, ex qua omnia bona in societatem profluunt, hominesque sub tali influxu sinceri, veraces,

(1) *Fateor*, inquit Leibnitzius, *mihi semper religiosos ordines, piasque confraternitates, ac societates, aliaque hujusmodi laudabilia instituta mire probata fuisse; sunt enim quasi cœlestis quœdam militia in terris, si modo, remotis depravationibus et abusibus, secundum instituta fundatorum regantur, et a Summo Pontifice in usum universalis Ecclesiœ temperentur. Quid enim prœclarius esse potest, quam lucem veritatis per maria et ignes et gladios ac remotas gentes ferre, solamque animarum salutem negotiari, interdicere sibi variis illecebris atque ipsa jucunditate colloquii convictusque, ut contemplationi abstrusarum veritatum ac divinœ meditationi vacetur; dedicare sese educationi juventutis ad spem doctrinœ et virtutis, miseris desperatis, perditis, captivis, damnatis, œgrotis in squallore, in vinculis, in remotis terris auxilium ferre atque adesse, ac ne pestis quidem metu ab effusœ charitatis officio deterreri? Quicunque hœc ignorant aut spernunt, hi nihil nisi plebeium et vulgare de virtute sapiunt, et hominum obligationem erga Deum solemnium qualicunque obitione et frigida illa consuetudine vivendi, quœ vulgo sine zelo, sine spiritu in animis regnat, inepte metiuntur.* Ita quidem auctor protestans *Systematis theologici*, Par. 1819, pag. 88; quæ si conferantur cum iis, quæ scribit Dominus de Pradt, nunc Episcopus, nunc pseudopoliticus, patebit eum habere, unde erubescat.

justi magis efficiuntur in contractibus, in publica rerum administratione, in propriis officiis rite persolvendis, ceterisque omnibus, in quibus societas optime consistit. Quod si abusus aliquis irreperet, ejusmodi abusum religio non approbat. Cultus vero exterior non est nisi medium, quo non solum Deus honoratur, sed etiam promovetur cultus interior, et homines inter se arctiori vinculo constringuntur; quo sublato, ipsa religio in interitum vergit, ut patet ex Protestantismo, qui, cum non nisi terrena promoveat, in deismum et rationalismum declinavit. Quidquid porro deistæ dicant de honestate Protestantium, a veris rerum æstimatoribus compertum est, quam corrupti ac fœdati mores generatim apud eos sint. Utinam non ita esset, neque enim Christianus gaudere potest de fratrum errantium corruptela! Quod addit de industria et commercio apud populos septentrionales, ut plurimum id non pendet nisi ex indole ac genio populorum et a temporum circumstantiis. Certe Catholici in Anglia, Hibernia, Germania, Gallia nec minus industrii sunt quam Protestantes, nec minus seduli; ex hac porro observatione os obstruitur maligno detractori in sua comparatione inter populos septentrionales et meridionales, quam fuse frustra prosequitur. Olim soli fere Itali commercium promoverunt; nonnullæ etiamnum sunt Italiæ partes, in quibus commercium et industria non minus vigent, quam apud septentrionales; sic Lusitani Catholici sæculi XVI id fuerunt quod modo Angli. Itaque totum pendet ex accidentalibus et externis adjunctis, nullo vero modo a religione, ut ipse autumat.

341. Ad 3m, *Dist.* Ita tamen, ut hæc ipsa cultura a religione catholica repetenda sit, *trans.*; secus, *neg.* Valde ingratos se religioni catholicæ exhibent ejus detractores, dum civili culturæ morum emendationem tribuunt, quæ nonnisi a catholica religione inducta est. Medio ævo, quinam nisi religio catholica ejusque ministri, præsertim vero Romani Pontifices, sedulo adlaborarunt, ut populi ab illa barbarie, quæ Europam pene universam dominabatur, eriperentur? Quis magis studia et artes omnes promovit quam catholica religio (1)? Nunc vero hæc dissimulantes religionis

(1) Hic juvat in medium afferre, quæ auctor certe adversariis non suspectus,

hostes impudenter affirmant *civilisationem*, ut vocant, non vero religionem mores corrigere. Addatur, ejusmodi *civilisationem* non mores proprie corrigere, sed vitia mutare, luxum promovere,

abbas Grégoire, de hoc argumento scripsit: *Chez certains hommes la haine contre la Papauté est effervescente à tel point qu'ils voudraient exterminer l'Italie, parce qu'elle reconnaît le Pape, et à peine ils pardonnent au Tibre d'arroser la ville de Rome. Ces insensés rendent le Christianisme responsable des torts de quelques-uns de ses ministres. Avec cette manière de raisonner on proscrirait l'or, parce qu'il y a des faux monnoyeurs, le désinteressement, la sobriété, parce qu'il y a des avares et des debauchés. Toutes les vertus seraient complices de ceux qui les outragent. En ouvrant les yeux sur le mal, doit-on les fermer sur le bien? Le Christianisme et ses Pontifes furent, pour ainsi dire, le ciment qui dans le moyen âge empêcha la dissolution de l'Europe. Le clergé ne put la sauver entièrement de la barbarie, mais du moins il y conserva, et seul il y conserva quelques restes de l'ancienne civilisation; le ministre de l'évangile est le lien, qui met en contact les diverses classes de la société, placé entre le riche et le pauvre, il appuie les prières de celui qui a besoin, et amollit le cœur de celui qui peut donner. Le clergé est un corps modérateur entre ceux qui commandent et ceux qui obéissent. A cette époque où des potentats sans freins tourmentaient les peuples, communément les Papes s'interposaient pour réprimer les abus d'autorité, ralliaient les intérêts, les volontés, et prévenaient ou éteignaient les troubles. Robert Ward dans ses savantes recherches sur les lois attribue le maintien de l'état social à l'ascendant qu'exerçaient les Papes, et aux Conciles qui rapprochaient les peuples par l'entremise de leurs Evêques, et même les princes réclamaient l'intervention pontificale. L'histoire de Jersey et Guernesey en fournit un exemple. Par un usage anciennement établi, lorsqu'il y avait guerre entre l'Angleterre et la France, les habitans des deux pays ne devaient ni s'insulter, ni se battre, aussi loin que peut s'etendre en mer la vue des îles. A la sollicitation d'Eduard* IV, *Sixte* IV *la dixième année de son règne lança une bulle qui excommuniait* ipso facto *les infracteurs. Un historien protestant, Jean de Müller, croit que sans les Papes nous serions aussi étrangers aux connaissances des anciens que le sont aux arts et aux sciences des Grecs les Turcs qui occupent leur territoire. Tandis que de preux chevaliers se glorifiaient de ne pas savoir écrire, attendu leur qualité de* nobles, *tandis qu'en Angleterre les barons demandaient à Richard* II qu'aucun vilain ne pût envoyer son enfant à l'école, *et qu'ils le forçaient à revoquer les actes d'affranchissement, de toute part s'élevaient des écoles monastiques*; *elles conservaient le feu sacré, et de là s'échappaient des rayons de lumière,* (Histoire des Sectes.)

qui est societatis pernicies, et quamdam externam mollitiem fovere ac probitatis speciem, non vero probitatem ipsam ac bonos mores et virtutes, quæ non nisi a sola religione promoveri possunt et conservari (1).

342. Ad 4m, *Dist.* Immoderatum et injustum fœnus, *conc.;* moderatum et justis titulis cohonestatum, *neg.* Recentia porro sunt responsa, quæ ad diversa quæsita circa lucrum ex mutuo dedit sacra Congregatio Romana (et circa fœnus Ecclesia tolerat varias opiniones, ut constat ex editis libris), ex quibus patet, adversarium falsum supponere, dum absolute pronunciat, quodcunque honestum lucrum ex contractu, qui passim mutui vocatur, sed reipsa non est, ab Ecclesia catholica damnari (2); interest autem Ecclesiæ non minus quam societatis ea fœnora damnari, quæ repugnant justitiæ et charitati, ex quibus exitium enascitur tot familiarum eorum ingluvie et rapacitate, quos urget *auri sacra fames.*

343. Inst. primo, cum eodem auctore aliisque incredulis, qui eum præcesserunt : 1° Christianismus hominis mentem deprimit, ejus rationem confundit, vincula injicit ejus pedibus. Quo igitur abit ejus libertas? 2° Christianus est veluti captivus sui cultus, qui non tendit nisi ad hominem a terra evellendum, quam exhibet ceu lacrymarum vallem. 3° Verus Christianorum pater est Pater cœlestis; quem ut adeat, opus est relinquere patrem matremque terrenam, ac dicere fratribus suis : *Non novi vos.* 4° Non est nisi unum verum regnum, illud nempe, quod non est hujus mundi; divitiæ ad illud non modo non aperiunt aditum, sed occludunt, lacrimæ sternunt viam, ægritudines præparant, simplicitas perducit. 5° Omnis humana doctrina evanescit vel confunditur ab ejusmodi placitis. 6° Nullo non tempore vigilantia in seipsum Christiano injungitur, adversarius circa ipsum excubat eumque obsedit, mors semper præsto est ad eum invadendum; oculus divinitatis

(1) Cons. Card. Gerdil, *Discours de la nature et des effets du luxe*, Edit. Rom. opp. tom. VIII; Roberti, *Dialogo filosofico* et *Discorso cristiano sul lusso.*

(2) Cons. *Decisiones S. Congregat. Rom. et universalis Inquisit. de Usura.*

ubique eum persequitur, penetrat omnes ejus cordis latebras; manus occulta in libro recenset omnia, quæ præstituto die ei objicientur; supremus judex nunquam a tribunali abscedit; 7° simplex mentis evagatio potest ipsum ad irreparabilem jacturam perducere; quilibet illicitæ satisfactionis impetus animum ejus permeans potest insanabile vulnus afferre; 8° humanæ vitæ laus, quam mundus dignitati paternæ ut plurimum tribuit, in cœlibatum ac virginitatem transfertur; 9° oblectationes vero, quæ plerisque ad bene vivendum sunt necessariæ, non sunt nisi iis infirmitatibus tributæ, quibus humana natura abundat (1). 10° Ex quibus concluditur, christianam doctrinam hominem abjectum efficere ac ineptum ad officia societatis, ad bella præsertim; e contrario formidabilem huic ipsi reddere ministrum hujusmodi religionis; ergo.

344. Resp. 1° *Neg. cons.* cum omnia hic exposita partim falsa, partim exagerata, partim denique sint quæ ab ipsa naturali lege proficiscantur, et in quocunque religionis systemate admitti debeant.

345. Resp. 2°, singillatim, et ad 1m quidem : Falsum est, religionem christianam mentem deprimere, rationemque confundere, vel illi vincula injicere. Innumeri docti et sapientes viri, qui quovis sæculo in Ecclesiæ sinu floruerunt, mendacii arguunt D. de Pradt; nusquam scientiæ et liberales artes majus incrementum habuerunt quam in religione christiana atque catholica. Romana urbs uti religionis centrum est, sic centrum fuit omni tempore bonarum artium; ad eam confluunt undique viri septentrionales ad eas addiscendas, inde in Europam sæculis elapsis omnis cultura diffusa est et promanavit (2).

(1) Op. cit. ch. VI.

(2) Cobbett (Ep. I) ad eliminandam calumniam toties a Protestantibus ac deistis et incredulis impactum Ecclesiæ catholicæ, quod foveat illum, quem vocant *obscurantismum* et ignorantiam, prout denuo præstat Dominus de Pradt (nam isti non faciunt nisi se invicem exscribere), instituta comparatione ex dictionariis historicis virorum illustrium tum doctrina, tum artibus præstantium, quos sæculo XVII et XVIII dederunt Anglia, Italia et Gallia, invenit Angliam etsi radiis reformationis collustratam dedisse 132, Italiam superstitiosam 164, Galliam suis tenebris involutam 676.

346. Ad 2m, Falsum est, Christianum esse veluti captivum sui cultus, qui non tendat nisi ad hominem a terra divellendum; quod si aliquo modo Christianus captivus est sui cultus, ut auctoris phrasi utamur, seu suæ religionis, eo sensu est, quatenus fides exigit rationis submissionem; et hæc submissio a ratione ipsa præscribitur. Verum amor est veluti Christiani cultus anima; amor autem captivum hominem non efficit, sed liberum ea libertate, qua donavit nos Deus. Evangelium autem nunquam moderatum bonorum usum proscripsit, sed abusum tantummodo ac profusionem, vetatque animi perversitatem, in eo positam, ut fruamur utendis, utamur vero fruendis. Calamitates vero, quæ undique nos circumstant, et gemitus, quibus resonat, satis evincunt, an jure terra ista vallis lacrymarum vocanda sit potius quam felicitatis sedes.

347. Ad 3m, Falsum est, verum patrem non esse, nisi cœlestem, quem ut adeamus, opus nobis sit relinquere patrem matremque terrenam, etc., si id accipiatur ad exclusionem terrenorum parentum; dum enim Christus prohibet nobis vocare patrem super terram, eo quod nobis unus sit Pater in cœlis (Matth. XXIII, 9), non excludit obsequia, quibus terrestres parentes prosequi debemus, cum potius hac de causa acriter objurget scribas et pharisæos, qui sub falso religionis obtentu hæc negligebant (Matth. XV, 3 et seqq.); sed vult, Deum per excellentiam et Patrem dici et haberi, et comparative, cum plura certe debeamus Deo, quam parentibus; adeo ut in conflictu inter Dei offensam et offensionem parentum, Deum ipsis præferamus; atque hinc patet, quo sensu teneamur patrem et matrem relinquere, fratresque ignorare, cum nempe istorum amor cum amore Dei consistere non potest, quod et ipsa recta ratio dictat. Hæc porro nosse debuisset D. de Pradt, utpote Episcopus, qui toties pensum officii divini persolvens legit verba S. Gregorii Magni: *Eos, qui nobis carnis cognatione conjuncti sunt, et proximos novimus, diligamus, et quos adversarios in via Dei patimur, odiendo et fugiendo nesciamus* (1).

(1) *Homil.* 37, in Evang. de Com. unius Martyris.

348. Ad 4m, *Dist.* Non est nisi unum regnum æternum, quod omnes appetere debeant, *conc.;* ad exclusionem terreni, *neg.* Sed falsa præterea sunt, quæ addit de divitiis, perinde ac si a consecutione illius regni excluderent. Ex doctrina siquidem Christi, non divitiæ, sed abusus divitiarum, ut nuper exposuimus, excludunt a regno cœlorum. Quot divites, reges, imperatores in album Sanctorum retulit Ecclesia? Difficile sane est, illarum illecebris non tangi, attamen divinæ gratiæ auxilio omnia possibilia fiunt, ut ipsemet Christus docuit. Apposite S. Ambrosius : *Discant divites non in facultatibus crimen hærere, sed in iis, qui uti nesciant facultatibus. Nam divitiæ, ut impedimenta improbis, ita bonis sunt adjumenta virtutis* (1). Sic non omnes fletus et ægritudines, neque omnis simplicitas nos in illud intromittunt, sed quæ propter justitiam tolerantur atque ab ea procedunt.

349. Ad 5m, Falsum est omnem humanam doctrinam evanescere atque confundi ab ejusmodi placitis, dummodo rite intelligantur, atque ad sensum absonum non detorqueantur, prout faciunt adversarii nostri. Tot sancti et docti viri, quot Ecclesia recenset, id suis operibus ostenderunt.

350. Ad 6m, Quæ addit de vigilantia, dæmonis insidiis, Dei omniscientia, de ratione operum nostrorum reddenda, verissima sunt; ast quivis, qui atheus non sit, hæc ipsa admittere debet, utpote quæ hominem cautum et sollicitum reddunt, ne cupiditatibus suis se abripi sinat, sed virtutem sectetur et a vitio declinet. His sublatis, actum est de virtutibus et vitiis vel appetendis vel declinandis.

351. Ad 7m, *Dist.* Si eisdem plene consentiat, *conc.;* si rejiciat, *neg.* Itaque hæc exaggerata sunt et doctrinæ catholicæ contraria; quod si homo illis consensum præbeat, cui dubium esse potest, se reum coram Deo fieri? Quid aliud recta ratio docet?

352. Ad 8m, *Dist.* Id est, cœlibatus ac virginitas, utpote majus bonum, præfertur statui conjugali ut minus bono, *conc.;* præfertur, aliquid detrahendo laudi dignitatis paternæ, *neg.* Hæc non sunt nisi obsoletæ calumniæ, quas auctor noster veritus non

(1) Lib. VIII in Luc. circa finem.

est mutuari a Protestantibus et incredulis. Honorabiles vero nuptias Catholicis esse, patet ex eo, quod *magnum sacramentum* sint juxta Apostoli (1) doctrinam. Quod vero virginitas præferenda sit (in se spectata) conjugali statui, ipso rationis lumine agnoverunt ethnici ipsi (2); ceterum Apostolus nuptiis satis aperte cœlibatum præfert, et ex eo, imo a Christo id didicit Ecclesia.

353. Ad 9m, *Dist.* Id est, permittuntur oblectationes utpote bonæ et honestæ, *conc.;* ut minus bonæ et illicitæ, *neg.* Inter ceteras virtutes religio recenset etiam εὐτραπελίαν (3).

354. Ad 10m, Hinc negamus omnes consecutiones male deductas ex falsis principiis, ac 1° quidem, christianam doctrinam hominem sibi vilem efficere et ineptum ad societatis officia. Religio enim moderatur excessus et damnat; at promovet et incitat ad bona omnia ac virtutes quaslibet sive publicas sive privatas pro uniuscujusque statu et conditione. Præstantissimos viros semper aluit, qui una conjunxerunt pietatis officia et officia boni civis et magistratus, qui artes ita coluerunt, ut excellentissimi audiverint communi omnium suffragio. Apostolus otium damnat, omnibus inculcans, *quoniam si quis non vult operari, nec manducet* (II Thess. III, 10), et proprii munii officiis incumbere rursum omnibus inculcat, dicens: *Si quis suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit et est infideli deterior* (I Tim. V, 8). 2° Pariter negatur consequentia quod homines nempe ineptos efficiat ad bella (4); evangelica enim doctrina Christianos milites

(1) Ephes. v, 32.

(2) Cons. Morin. *Dissert. sur le célibat*, cujus epitomen dedit Zaccaria S. J. in op. *Storia del celibato sacro;* et qui adversariis suspectus esse non potest, Fred. Kreuzer, *Religions de l'antiquité, considérées principalement dans leurs formes symboliques et mythologiques, ouvrage traduit de l'allemand, refondu en partie, complété, et développé, par J. D. Guigniaut*, 1825; ex quo patet, eamdem inhæsisse ideam Indis circa cœlibatum sacerdotum vel a remotissima antiquitate. Cons. præterea Comes J. de Maistre, *Du Pape*, cap. III, § 1, ubi documentis antiquis et recentioribus ostendit ideam generalem diffusam inter nationes omnes circa cœlibatum religiosum.

(3) V. S. Thom. 2. 2. q. 168, ar. 3. Cons. *Traité des jeux et des divertissemens*, par M. Jean-Bapt. Thiers, vol. 1 in-8, Paris 1686.

(4) Quam urget Gibbon velut objec-

in officio continet eos removendo ab illo æstu inconsulto, quo sanguis non effunditur, sed projicitur, hostesque ut fratres agnoscere jubet (Conf. Luc. III, 14). Ceterum et his experientia contrarium evincit; Constantinus, Theodosius, Carolus M., Ludovicus IX, Henricus I Imperator, Stephanus Hungariæ rex, Princeps Condæus, Eugenius Sabaudus aliique innumeri non minus pietate quam militari gloria insignes fuerunt. 3° Denique negatur consecutio, quod religio christiana formidabilem constituat suum ministrum, cum non aliam ipsi tribuat potestatem, quam quæ in ædificationem est, ad salutem nempe animarum procurandam, qui ad imitationem capitis sui mitis esse debet et humilis corde. Quod si severitatis exempla interdum dare tenetur, id in bonum tendit, et ea nonnisi provocatus et compulsus elicit, ut historias mente minus præjudicata perlustranti patebit, posthabitis calumniis, quibus veteres et novi religionis hostes eam diffamare frustra conati sunt (1).

355. Inst. secundo. 1° Religionis efficacitas nulla est ad corrigendos mores. 2° Quod vel quale vitium eradicavit apud Italos, ac

tam Christianis a Celso apud Origenem, quam quidem difficultatem more suo Gibbon depravat; nam Celsus (apud Orig. lib. VIII, n. 75) solum hortatur Christianos, ut *arma pro rege capiant*, *et si ita postulat, sub illo militent, et cum illo ducant exercitum;* minime vero, ut scribit Gibbon, quasi objiceret Celsus, quid de imperio esset, si omnes Christiani fierent, etc. Sed bonam fidem in referendis auctoritatibus in incredulis, cum pugnant adversus religionem, nunquam inveni. Interea circa privatum sensum Origenis et Tertulliani relate ad militiam videatur Hugo Grotius lib. VIII, c. 2, sect. 9, *De jure belli et pacis*, et Maurinus editor opp. Orig. ad lib. VIII *Cont. Cels.* ad § 73, n. c.

(1) Nunquam e juvenum mentibus excidere debet monitum comitis de Maistre, qui, loquens de ejusmodi auctoribus, hæc præclare scripsit: *Jeunesse inconsidérée, quand tu portes les mains sur quelque livre de ces hommes pervers, souviens-toi que la première qualité qui leur manque c'est toujours la probité* (*Soirées de Saint-Petersbourg*, tom. I, pag. 188). In hoc vero censu primum profecto locum obtinet abbas de Pradt, qui nonnisi sannis, calumniis, falsitatibus ac perpetuis paralogismis catholicam religionem ac præsertim Romanam Sedem oppugnare nititur, tum in opere citato, tum in altero, cui titulum fecit: *Concordat de l'Amérique avec Rome*, Paris 1828; in quibus veritas non est, multa vel ab ipso Bayle depromere.

præsertim Romæ? 3° Quid contulit ad moralem emendationem Hispaniarum? Nonne ejusmodi regiones postremum in societate locum occupant? 4° Dum e contra in regionibus septentrionalibus quidquid moralis habitudinis habetur, id uni culturæ civili (civilisationi) exclusive acceptum referri debet (1); ergo.

356. Resp. ad 1m, *Neg.* Imo religionis efficacitas illa est, quæ potissimum confert ad mores corrigendos. Si veteres legislatores ad unum omnes religione usi sunt ad animos efferatos emolliendos atque in officio continendos, alia profecto ipsis insedit opinio ac adversario nostro. Quod si tantum potuit religionis umbra, ut ita dicam, quid non poterit veritas ipsa? Tolle religionis habenas, in pristinam barbariem illico relabentur populi. Ipsa civilis cultura, ut supra notavimus, quam summopere extollit Dominus de Pradt, ab religionis virtute repeti præcipue debet. Sed ut propius ad evangelicam efficacitatem veniamus, si jura belli mitiora, si mitior et cultior ubique politia, si ubique fere aut abrogata servitus, aut humanioribus circumscripta legibus (2), si in connubiis publica quædam servatur honestas et sanctitas, si theatrorum licentia minus expudorata quam olim, si gladiatorum cruore non amplius amphitheatra madent, nemo, qui in historiis hospes non sit, ignorat ab Evangelio id omne provenisse (3). Norunt eruditi omnes, quanta esset et quam publica et effusa istorum omnium depravatio, antequam Evangelii splendor elucesceret, ita ut vere affirmare nobis liceat, 1° etiamnum Evangelio plurimum debere eas ipsas gentes, quæ Evangelium aut corruperunt deinceps aut abjecerunt; 2° majorem minoremve

(1) Ibid. ch. VIII.

(2) Cons. Comes de Maistre, *Du Pape*, liv. II, ch. V, ut pateat cujus conditionis fuerint innumeri prope servi apud omnes gentes, ac præsertim in republica romana et in imperio, antequam religio christiana potuerit mitiorem reddere ipsorum infelicissimam sortem, ac demum solvere eorum vincula.

(3) Immortalis semper erit in fastis religionis christianæ S. Thelemacus martyr, qui non dubitavit ex ultimis orientis plagis Romam petere, in amphitheatrum prosilire ac sanguinem effundere, ut ejusmodi truculenta spectacula impediret, prout reipsa factum est jussu Honorii Imperatoris post necem sancto viro illatam. Consul. Bolland. *Acta Sanctorum*, die 1a Januarii.

in iis esse corruptionem, prout magis minusve ab Evangelii regula recesserunt aut recedunt (1).

357. Ad 2m, Omnia recensita vitia religionis virtus in Italia ac etiam Romæ eradicavit. Cum enim Roma centrum religionis christianæ sit, ipsius actio ad omnes regiones promanavit (2). Quod si vitia non ubique cessarunt, id non ex hujus actionis defectu, sed ex defectu eorum, qui in suis flagitiis obfirmati, illius actionem religiosam nullam aut pene nullam reddiderunt, seu ipsius influxum impediverunt. Si ægrotus præscripta a medico pharmaca negligit, sibi imputet, si valetudinem minime recuperat.

358. Ad 3m, Ad emendationem moralem Hispaniarum in sensu ab auctore intento certe nihil contulit, cum ejusmodi emendatio moralis nil aliud sit, nisi turpis et cogitandi et agendi licentia; si vero sermo sit de emendatione morali proprie dicta, omnia sunt repetenda ab efficacia religionis, adeo ut regio illa quovis tempore veros sanctitatis heroes ediderit et omnium virtutum eximios cultores. Quod si et illic et alibi pensum solutum est humanæ infirmitati, rursum dicimus, id non defectui religionis,

(1) Merito Feller in *Catéch. philos.* Liége 1788, tom. III, cap. 4, § 1, p. 274, affirmat, *qu'un demi-siècle de paganisme présente infiniment plus d'excès énormes qu'on en trouverait dans toutes les monarchies chrétiennes depuis que le Christianisme règne sur le terre.* Cons. eruditissimus P. Baltus in opere *Jugement des SS. Pères sur la morale de la philosophie païenne*, Strasbourg 1719, ch. 13 et seqq. ut quisque intelligat quam depravati mores essent sive publici sive privati in omni societatis ordine, quamdiu religio pagana viguit.

(2) Eloquentissime, ut solet. S. Leo M. romanæ urbis conditionem ac vigentem omnium vitiorum ac superstitionum colluviem, cum ad eam S. Petrus se contulit, exponit : *Hic*, inquit, *conculcandæ philosophiæ opiniones, hic dissolvendæ erant terrenæ sapientiæ vanitates, hic confutandi dæmonum cultus, hic omnium sacrilegiorum impietas destruenda, ubi diligentissima superstitione habebatur collectum, quidquid usquam fuerat vanis erroribus institutum... Silvam istam frementium bestiarum, et turbulentissimæ profunditatis oceanum constantior, quam cum supra mare gradereris, ingrederis* (*Serm. de SS. Apost. Petro et Paulo*). Quis porro hæc omnia a romana urbe eradicavit nisi sola catholica religio?

sed defectui eorum, qui eidem se subduxerunt, adscribendum esse. Quod vero subditur de extremo humanæ societatis loco, id parvipendimus, cum id semper intelligendum sit in perverso auctoris pseudopolitici sensu.

359. Ad 4m, Nostrum non est odiosam his instituere comparationem; sed interea certum est, 1° Septentrionales et ipsos *homines* esse, ideoque et omnibus infirmitatibus obnoxios; 2° non ab externa tantum quadam probitatis specie de morum integritate esse judicandum; 3° qui eas regiones perlustrarunt, ea referre, quæ cum supposita probitate nulla ratione cohærent; 4° Romam atque in Italiam ut plurimum corruptionem ab ejusmodi peregrinatoribus inferri (1). Utinam plerique omnes ex his heterodoxis nunquam regiones nostras inviserent!

(1) Ut specimen habeatur probitatis et culturæ civilis septentrionalium Protestantium, juvat in medium afferre fragmenta statisticæ medicæ, quæ D. Caspar, Medic. Doctor Berolinensis, evulgavit anno 1825. Ex his patet numerum eorum, qui in se manus inferunt, singulis annis augeri. Ab anno 1818 ad annum 1822 numerantur in sola monarchia Borussiana 3860 suicidia, id est 7 pro singulis 100,000; Berolini ab anno 1822 ad 1823 1 ex singulis centenis. Rarissima autem sunt hæc exempla in Italia; nec latet ratio, quia ea nondum attigit gradus culturæ Protestantium septentrionalium. Legi præterea poterunt *Lettres sur la Suisse*, par M. Raoul Rochette, Paris 1826, in quibus præclarissime ostenditur præstantia provinciarum catholicorum super protestantes seu reformatas tum in honestate tum in relationibus politicis, in personali vigore ac robore, in heroismo et indole militari, pace interna, in indole pacifica, spiritu tolerantiæ, fidelitate, etc., adeo ut vere dici possit hoc opus et comparationem et formalem refutationem continere practicam omnium calumniarum, quæ in cultum catholicum et catholicorum indolem passim intentantur, et præstantiæ, quam quidam de industria dare affectant Protestantibus super Catholicos. Ad Italos speciatim quod attinet, consuli possunt *Lettres sur l'Italie*, par M. Pierre de Joux, quæ anno 1829 Parisiis duobus voluminibus prodierunt. Merito propterea dicebat Cl. Marchio Maffejus apud Roberti (*La probità nat.* p. 2), duo se collegisse ex longis suis peregrinationibus, tum nempe pluris facere patriam suam, tum magis venerari suam religionem. Post hæc supervacaneum censeo in medium afferre, quæ de Parisiorum corruptione ex tempore, quo illic invaluit incredulitas, produnt publicæ ephemerides, ex quibus patet, supputatione facta, ex 22,000, qui singulis annis nascuntur, 7000 spurios esse, id est, tertiam fere partem; vix

360. Obj. secunda. 1° Nil novi Christus intulit in mundum, quod non acceperit vel a lege mosaica vel a veteribus Græciæ sapientibus. Ex religionibus ethnicorum mutuatus est mysteria sua, sua dogmata ac ritus; ab Indis mysterium Trinitatis, Incarnationis, lapsus hominis, Angelorum rebellionis, baptismi, etc.; a Sinensibus præceptum humilitatis christianæ, condonationis offensarum, ac dilectionis inimicorum, alia ex Ægypto, alia ex Perside (1). 2° Quare religio christiana de suo non adjecit, nisi intolerantiam religiosam, 3° ex qua tot hæretici flammis consumpti, 4° terrifica Inquisitionis tribunalia, 5° nox S. Bartholomæi, 6° ex qua denique tot religionis bella, quæ exitium Europæ intulerunt. 7° Hinc Imperatores et Reges exauctorati a Romanis Pontificibus, 8° omniumque malorum colluvies, quibus ipsi causam dederunt; ergo.

361. Resp. ad 1m, Vel *neg.* vel *dist.* Si sermo sit de lege mosaica, multa accepit explicando et ad perfectionem adducendo, quæ nonnisi involuta et imperfecta in ea lege esse poterant, quæ umbra erat, figura, typus ac veluti præparatio quædam ad Evangelium, *conc.;* nihil addidit de suo Judæis prorsus incompertum, et multa non vetuit, quæ Moses ad duritiem cordis illis permiserat, *neg.* Addimus, quod sicut mosaicæ ita etiam christianæ religionis divinitas ex ipsa ejus doctrina jure probatur. Non aliud enim inter ipsas discrimen est, quam quod auroram inter ac meridiem (2). Quod attinet ad Græciæ sapientes, prorsus *neg.*

spatio 8 annorum numerantur 2108 suicidia, etc. Quid igitur nobis obtrudit dominus de Pradt præ Italorum humanitate civilem septentrionalium culturam? Legatur præterea egregium opus *L'action du clergé sur le peuple;* ut nihil dicam de Anglis, Genevensibus, etc., cum res notissima sit quibus moribus Protestantes illic universim utantur.

(1) Ita auctor operis *Résumé de l'histoire des traditions morales et religieuses chez divers peuples,* par M. de S***, Paris 1825, tum Felix Bodin in opere *Coup d'œil sur l'histoire de la civilisation,* Paris 1825, qui plura a Gibbon mutuatus est; aliique innumeri prope diobolarii scriptores, qui eadem semper ad ravim usque refricant, perpetuo sese exscribendo, nulla habita ratione responsionum, quæ his falsitatibus et calumniis datæ sunt a catholicis scriptoribus non solum, sed ab ipsis ingenuis Protestantibus.

(2) Hanc eamdem difficultatem jam proposuerat Judæus Orobius in *amica*

Eos enim Christus nunquam audivit. Totum insuper christianæ religionis systema ita unum est sibique cohærens, ut tale nunquam ediderint philosophi, qui distracta principia et sparsa tradebant velut disjecta corporis membra, nullo nexu conjuncta, erroribusque permixta, ut suo loco vidimus. *Ex religionibus ethnicorum*, etc. *neg.* pariter, eadem ratione. Quæ vero mysteria vel dogmata proferunt adversarii, quæ tamen toto cœlo distant a mysteriis et dogmatibus religionis christianæ (1), evincunt nonnulla rudera, ut ita dicam, et fragmenta antiquarum traditionum apud omnes gentes conservata esse plus minusve erroribus fœdata, *conc.;* secus, *neg.* (2). Ista enim somnia sunt incredulorum nostrorum, qui dum negant in Evangelio mysteria tradita esse vel dogmata, hæc postea inveniunt apud barbaras gentes atque indidem profluxisse affirmant. Sed incohærentia ipsis propria est.

362. Ad 2m, *Neg.* Hæc intolerantia enim ex ipsa rei natura oritur. Veritas et error simul cohærere non possunt. Sed de Tolerantia suo loco.

363. Ad 3m, Vel *neg.* vel *dist.* Ab intolerantia civili, *trans.;* ab intolerantia religiosa, *neg.* Intolerantia enim religiosa optime consistere potest cum tolerantia civili. Tot Hebræi in ditione ipsa pontificia commorantes id apertissime evincunt. Quod attinet vero ad intolerantiam civilem, quæ extranea omnino est a religione, hoc pendet ab ingenio principum, a civilibus legibus, ab adjunctis, quæ modo eam excludunt, modo patiuntur. Ceterum hic adnotasse juvabit, nullos esse magis intolerantes quam sectarios, qui perpetuo vel aperta vi, cum possunt, vel clanculum

collatione cum Limborchio in tertio scripto, quæsito II, n. I.

(1) Cons. Origenes, *Cont. Cels.* lib. VI et I; August. *De Civ. Dei*, lib. VIII, X, XII et XIX.

(2) Cons. *Lettere americane*, del conte Carli-Rubi, nec non *Annales de philosophie chrétienne*, etc. tom. VIII, anno V, n. 43, 31 Janv. Paris 1834, art. *Voyages et traditions, croyances, superstitions et restes des traditions primitives, observées par M. Dumont d'Urville dans son voyage autour du monde à bord de l'Astrolable dans la Nouvelle-Zélande et les îles de Jonga.* Cons. præterea Kreuzer, op. cit. et in *Biblioth. univers. Genev.* tom. XXX, an. X, art. *Mythologie.*

ac per insidias catholicos ubique fere, quoad potuere, insectati sunt atque insectantur. Si conferantur cum Catholicis, qui ab hæreticis aut sectariis interfecti sunt, victimæ, ut ipsi vocant, hæreticorum penitus evanescunt (1).

364. Ad 4^{m}, *Dist.* Quoad errorum inquisitionem, *conc.;* quoad inflictionem pœnarum, *neg.* Tribunalia enim Inquisitionis ad fidem intemeratam servandam in errores inquirunt, ne ceteri inficiantur; sed, processu confecto, reos ad sæculi tribunalia dimittunt; hæc porro iis legibus ipsos subjiciunt, quæ in eos constitutæ sunt. Nil proinde commune habet Ecclesia cum ejusmodi pœnis. Principes vero laici ideo illas pœnas in hæreticos tulerunt, quia experientia edocti sunt, neminem fidei vel religioni bellum movisse, qui simul machinatus non sit adversus regnum (2). Sed et his observandum est, tribunalia Inquisitionis

(1) Dominus Prodhomme, in sua *Historia delictorum inter rebelles motus*, jam ab anno 1796 recenset supra ducentena millia victimarum tunc temporis interemptarum; inter quas, quotquot haberi potuerunt sacerdotes et religiosi, truculenter mactati sunt. Cons. præterea *Historia Jacobinismi* Abbatis Barruel, ex qua patebit, quinam fuerint effectus civilis culturæ absque cultu, quam adeo extollit Abbas de Pradt. Quod attinet ad hæreticos, omissis innumeris documentis, ex quibus patet, quam immaniter in Catholicos sævierint fere quovis loco et quoad potuerunt, satis sit in medium adducere, quæ in sola Anglia sub Elisabetha adversus Catholicos patrarunt. Styrpe, auctor protestans, refert Elisabetham singulis regni sui annis super 500 Catholicos interemisse, nec tamen contentam fuisse; regnavit autem annis XLV. Romæ anno 1584 prodiit opus Joan. Bapt. Cavalleri, qui lineari pectura expressit supplicia ad cruciandos Catholicos adhibita. Cum hæc pictarum tabularum collectio in lucem prodiit, Elisabetha vix LI ætatis annum attingebat. Quid factum non est sub Henrico VIII, ejus patre, et deinceps a sequentibus regibus! Attamen de his ne unus quidem ex incredulis hiscit.

(2) Cons. Bergier, *Dict. de Theol.* art. *Inquisition;* Ab. Vayrai, *Etat présent de l'Espagne*, Amsterdam 1719; Feller, *Dict. hist.*. art. *Limborch*, *Isabelle*; De Maistre, *Lettre à un gentilhomme russe sur l'Inquisition espagnole*, præsertim p. 89 et seqq. Elisabetha instituit Inquisitionem adversus Catholicos sub nomine *Commissionis* longe terribiliorem tribunali Hispaniarum. Cobbett, Ep. XI, *A history of the protestant reformation*, etc.; *Inquisitio Hispaniarum*, inquit, *tot cœdes non patravit a sua institutione ad hanc usque diem, quot singulis annis regni sui ferox ista regina protestans commisit*; quæ proinde merito,

apud hæreticos longe severiora esse. Percurrantur, quæ Elisabetha regina in Catholicos anglos molita est, quæ principes protestantes etiamnum moliuntur adversus eos, qui Romam appellant, et pudore suffundi debent, qui hæc objicere non desinunt. Sed ista dissimulantur, quia hæreticorum et sectariorum sunt, illa amplificantur, quia Catholicorum.

365. Ad 5m, *Dist.* Si a religione cædes illa nocturna S. Bartholomæi fuerit vel imperata vel permissa, *conc.;* si a politicis rationibus, *neg.* Notandum porro est hic, 1° exaggeratam illam cædem a plerisque esse; 2° Calvinistas non nisi apud Catholicos vel Parochos vel Episcopos effugium invenisse ab illo populari furore; 3° ortam illam ob perpetuos hæreticorum tumultus adversus tranquillitatem regni, nullo vero modo ob ipsorum errores. Attamen nunquam desinunt, his dissimulatis, illam sive hæretici sive increduli nobis ingerere, cum religio catholica ab ea semper abhorruerit (1).

in *Biblioth. univ.* tom. XXVII, Tiberius fæmininus vocata est. Quid actum non est in Dania atque Suevia adversus Catholicos! Quo furore in Hibernia Arminianos protestantes anglicani persecuti non sunt? Atque eadem ratione Protestantes et increduli, quoties clavum gubernii obtinuerunt, plus minus eadem ratione ubique locorum sese gesserunt. Attamen sola commemoratur Inquisitio Hispanica vel Lusitana, quæ tamen non fuerunt nisi institutiones peculiares politicæ potius quam religiosæ. Sed de moderatione Hispanicæ Inquisitionis præstat audire auctorem minime suspectum atque Inquisitionis inimicum, qui, cum officio legati gallici ibi functus esset, hæc scripsit: *L'inquisition pourrait être citée, de nos jours* (sub Carolo II Hisp. Rege), *comme un modèle d'équité.... plus de neuf ans de séjour et d'observations m'ont prouvé qu'avec quelque circonspection dans ses propos et sa conduite, relativement à la religion, on peut facilement lui échapper, et vivre aussi tranquillement en Espagne qu'en aucun autre pays de l'Europe* (*Tableau de l'Espagne*, tom. I, p. 388). Vid. Frayssinous, *Conférence sur la religion vengée du reproche de fanatisme*.

(1) Apposite observat Cobbet, Ep. X, cædem S. Bartholomæi non aliam originem habuisse, nisi vindictam, quam Guisæi dux sumsit a De Colygny ejusque asseclis, quorum opera proditorie interfectus fuerat ejus pater Franciscus Lotharingiæ, dux Guisæ, et traditæ Anglis civitates *Dieppe* et *Le Havre* sub Elisabetha, cujus instinctu Calvinistæ tot actus perduellionis in Galliis moliebantur. Adeo verum est, religionem alienam omnino esse ab ejusmodi tumultibus. Attamen vix legas auctorem

366. Ad 6m, *Neg.* Apposite de ejusmodi bellis J. J. Rousseau ad Archiepiscopum Parisiensem scribebat : *Si superiora bella,*

incredulum vel hæreticum, qui eam cædem religioni catholicæ non objiciat. Mirum quot paralogismos superstruant! Interea simplices capiuntur. Cons. *Tableau historique et pittoresque de Paris,* par J. B. de Saint-Victor, tom. III, p. I, p. 179 et seqq., ubi ex martyrologio Calvini, anni 1582, ostendit non inveniri nisi 776 victimas hujus cædis adeo magnificatæ, et totum factum istud in suo lumine collocat. Recte in rem nostram scribit Cl. Manzoni : *Ripeteremo dunque quel principio, che ad una dottrina si deve chieder conto delle sue conseguenze legittime, e non di quelle, che le passioni ne possono dedurre, ed applicandolo alla religione, osserveremo, che anche in questo essa è al dissopra di tutte le teorie umane per quei caratteri inimitabili, che la distinguono. Essa esclude ogni conseguenza dannosa e la esclude con quella stessa autorità, che rende sacri i suoi principj, il che essa sola può fare; se andando di ragionamento in ragionamento si arriva ad une ingiustizia, si può essere certi di aver mal regionato, e l'uomo sincero trova nella religione stessa l'avviso, che egli è uscito di strada, perchè dove apparisce il una minaccia. Non è quindi ragionevole dare la colpa alle verità rivelate, che gli uomini si sieno odiati e distrutti, ma deve dirsi invece : la disrutti, ma deve dirsi invece : la disposizione degli uomini ad odiarsi ed a nuocersi a vicenda è talo pur troppo, che essi ne hanno preso pretesto sino delle verità di una religione, che dà loro la regola di amarsi, come una regola senza eccezione... la religione cattolica non ha mai agito, nè poteva agire come causa diretta e naturale di dissenzione : ma tutto è arme nella mano di un furioso; queste non sono scoppiate fra uomini dapprima concordi ed umani, ma sempre in tempi feroci e brutali, in tempi in cui tutte le passioni ostili erano accesse...; ogni volta che si trova nella storia un essempio di influenza benigna della religione, non si può a meno di non riconoscere una causa che produce il suo effetto proprio. Uno di questi esempj è la* tregua di Dio, *è una voce di concordia e di pietà, che sola s'innalza fra i gridi della provocazione e della vendetta; è la voce del vangelo e suona per la bocca dei Vescovi e dei Preti. Ma per spiegare le vessazioni commesse col pretesto della religione, bisogna supporre uno stato d'ignoranza o di mala fede, un inasprimento degli animi, dei moti di avversione preesistenti, dei fini nascosti e un grado di passione, che alteri l'intelletto al punto di farlo acconsentire a ciò che è proscritto da quella legge, che si propone per norma. S. Ambrogio spezza e vende i vasi sacri per riscattare gli schiavi Illirici per la più parte Ariani; S. Martino di Tours va a Treveri per intercedere presso l'Imperatore in favore dei Priscillianisti, e considere come scomunicato Itacio e gli altri Vescovi, che l'avevano mosso*

quæ religionis dicuntur, expendas, ne unum quidem invenies, cujus origo et causa non fuerit in aula principum, quorum intererat, illa bella geri. Machinationes bellorum in secretioribus adytis struebantur; dein proceres commovebant Dei nomine populum et classicum canebant (1).

367. Ad 7m, *Dist.* Quia illi Imperatores et Reges jus et initum fœdus, prout illius temporis adjuncta poscebant, pessime violarunt; *conc.;* alias, *neg.* Jam vero Pontifices, qui restaurarunt Imperium in occidente, sub peculiari conditione et clausula Imperatores constituerunt, ut defensores se præberent Ecclesiæ Romanæ; cum igitur ex defensoribus facti fuerint acerrimi hostes et impugnatores, hinc utpote pacti infractores exauctorati sunt, quæ quidem ratio æque militat pro temporibus, quibus jus electorale introductum fuit. Non a potentia propterea sibi attributa a Romanis Pontificibus, sed ab ipsa rei natura repetenda est ejusmodi exauctoratio. Nec prætereundum est Pontifices interdum ex recepta communi sententia suorum temporum egisse (2). Opportuna præterea est animadversio recentis auctoris : *De iis Ecclesiæ præsulibus longe aliud judicium feras, si qua vixerunt ætate considerentur. Etenim plura sunt, quæ publicam animadversionem merito concitarent ætate hac nostra, quæ tamen alio sub cœlo atque in diverso rerum ordine videri possint consentanea communi societatis bono; extremis porro malis extrema remedia identidem admovere prudentiæ est, nec tam facile reprobanda sunt illa, quibus homines meliores fiunt; ferrea autem sæcula ferreo quodammodo regimine contineri de-*

a sevire contro di quelli ; S. Agostino supplica il proconsole dell' Affrica per i Donastisti, dai quali ognuno sa, che travaglio avesse la chiesa : « Noi preghiamo voi, dic' egli, perchè non sieno uccisi ; noi preghiamo Dio, perchè si ravveggano ». Ecco i veri Cattolici ; e la storia ecclesiastica abbonda di questi esempj (*Sulla morale cattolica,* pag. 99 et seqq. edit. Rom. 1826). Vid. versio latina citati loci ad calcem hujus voluminis.

(1) Cons. *Paradoxes intéressans*, p. 875-486 ; Frayssinous, *Conférence etc. des guerres de religion.*

(2) Cons. *Muzzarelli*, in opusc. *S. Gregorio* VII; cons. etiam ipse Protestans Leipnitzius opp. tom. IV, p. 3; Cæsarini Zurstenerii, Tract. *De jure suprematus,* integrum caput XXXI.

buisse nemo inficiabitur, qui paulisper humani generis historiam perscrutetur (1).

368. Ad 8m, *Neg.* Quæ enim dissidia interdum exorta sunt ex duarum potestatum conflictu, aliis externis causis impellentibus quam religioni adscribi debent, et religioni falso sunt imputata ad invidiam ipsi creandam in iis rebus, in quibus religionis velamen atque prætextum subdolo consilio vafri homines atque ambitiosi quærebant. At in æstimandis exponendisque factis ratio critica docet, atque sapientes monent rei prætextum a vera rei causa efficiente et impellente probe distinguendum esse ac secernendum. Sæpe enim exterius v. g. belli aut facinoris prætextum omnibus patet, vera autem et intimior causa plerosque latet. Quamquam si ea, quæ objiciuntur, vera essent, quid tandem evincerent? Hoc unum, christianam videlicet societatem ex hominibus coalescere, qui optima quacumque re interdum abutuntur. Hæc igitur et similia ab humana vel infirmitate vel pravitate proficiscuntur, minime vero a religione ipsa christiana, a qua interdicuntur omnino et reprobantur. Maligni præterea est, omnia mala prosequi et exaggerare, et innumera bona alicujus institutionis, quæ in immensum defectus illos ipsi extraneos superant, silentio præterire (2).

(1) Ita auctor op. *Des guerres sacrées par rapport à l'utilité publique.* Consul. etiam comes J. de Maistre in op. *Du Pape*, lib. II, cap. 7.

(2) Vel ipse Montesquieu, qui certe suspectus nemini esse debet, hoc ipsum jam adverterat, scribens : *C'est mal raisonner contre la religion, que de faire dans un grand ouvrage l'énumération des maux qu'elle a produits, si l'on ne fait celle des biens qu'elle a faits; si je voulais raconter tous les maux qu'ont causés la monarchie, les lois civiles, le gouvernement républicain, je dirais des choses effroyables* (*Esprit des lois*, liv. XXIV, ch. 2). *Sans sortir de notre France,* inquit Bergier, *je soutiens que la seule institution des hôpitaux pour les enfans trouvés, et les soins qu'inspire aux parens l'idée du baptême, conserve toutes les années plus de six mille français... La cruauté des Chinois laisse périr toutes les années, plus de trente-mille enfans de compte fait, et les philosophes nous vantent les mœurs chinoises. La barbarie des Romains laissait mourir de faim et de maladie tous les ans un plus grand nombre d'esclaves, et les philosophes n'en disent rien* (*Traité hist. et dogm. de la vraie Religion*, tom. X, p. 487). Mul-

PROPOSITIO III.

Admirabilis christianæ religionis propagatio in omnibus suis adjunctis spectata ineluctabile pariter suppeditat divinæ ac supernaturalis Christi missionis argumentum.

369. Christi vaticinium de futura suæ religionis per universum orbem propagatione superium dedimus; jam vero ejus adimplementum nulli humanæ seu naturali causæ, sed uni divinæ virtuti abscribendum esse sic ostendere aggredimur.

370. Certum est, christianam religionem vix trium sæculorum spatio per universum orbem ubique fuisse diffusam et propagatam; atqui hujus celerrimæ diffusionis causa, omnibus adjunctis perpensis, nulla humana vel naturalis adsignari potest; ergo tam subita atque tam lata christianæ religionis propagatio a divina ac supernaturali aliqua virtute repeti debet, seu quod idem est, ejusmodi propagatio ineluctabile suppeditat divinæ ac supernaturalis Christi missionis argumentum.

371. Major, quæ res facti est, ex indubiis monumentis constat. Jam enim ab ipsis Ecclesiæ primordiis scribebat Apostolus ad Romanos (XV, 19), quod repleverit Evangelium Christi ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum, et quod Romanorum fides annuntiaretur in universo mundo. Plinius junior, Asiæ proconsul, sub finem sæculi I sic ad Trajanum scribit (1): *Visa est mihi res digna consultatione propter periclitantium numerum; multi enim omnis ætatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam vocantur in periculum et vocabuntur; non civitates tantum, sed vicos etiam atque agros christianæ superstitionis contagio pervagata est; prope jam desolata templa deorum, et*

tiplicari possent in infinitum, ut ita dicam, monumenta ex quibus colligi possent innumera beneficia, quæ in societatem contulit religio christiana, quæ tamen increduli dissimulant, ac interea microscopio latebras omnes inquirunt, ut inveniant quæ reprehendant, et miseris paralogismis religioni adscribunt ea, quæ religio proscribit ac damnat.

(1) Lib. x, Ep. 97.

solemnia diu intermissa. Et Seneca (1) : *Quum interim usque eo consuetudo convaluit sceleratissimæ gentes, ut per omnes jam terras recepta sit; victi victoribus leges dederunt.* Hinc merito Tertullianus (2) sic Romanos alloqui poterat sæculo III : *Hesterni sumus, et vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castra ipsa, palatium, senatum, forum; sola vobis reliquimus templa* (3).

372. Ad minorem quod attinet, sic eam ostendimus : Agitur enim de propagatione religionis *novæ,* quæ dogmata proponebat humanæ rationi impervia, atque receptis notionibus contraria, cujusmodi sunt mysteria Trinitatis ac Dei hominis facti et turpiter cruci affixi, ex invisa judaica natione orti, carnis resurrectionis, etc.; agitur de religione, quæ austera præcepta imponebat, qualia sunt abnegatio sui, animi demissio, inanis gloriæ contemptus, quæ bellum omnibus cupiditatibus ac flagitiis indicebat; quæ cultores suos communi ceterorum infamiæ et privatæ execrationi objiciebat (utpote qui traducebantur veluti homines *contemptissimæ inertiæ, per flagitia invisi, humani generis odio convicti, sontes et novissima exempla meriti* (4), ut reipublicæ eversores, ita ut quidquid demum infortunii aut calamitatis contigisset iisdem continuo tribueretur (5)), ac denique

(1) Apud S. August. *De Civ. Dei*, lib. VI, c. XI, n. 36, et inter fragmenta ex libris Senecæ, t. IV, opp. edit. Taur. 1829, ex recentione Buhkopf, qui in nota ad hunc locum, relatis versibus Rutilii :

Atque utinam nunquam Judæa subacta fuisset
Pompeii bellis imperioque Titi!
Latius excisæ pestis contagia serpunt,
Victoresque suos natio victa premit,

addit : *ubi etsi Judæi nominantur, certum Christianos maxime intelligi, sicut et in Seneca ipso.*

(2) Apolog. c. 37.

(3) Plura vide apud Cl. Ansaldi, ordinis Præd. Dissert. *Multitudo maxima eorum, qui prioribus Ecclesiæ sæculis christianam religionem professi sunt, ostensa et vindicata;* item Mamachium, ejusd. ord. tom. I, *Orig. et antiquit. christianarum*, edit. rom. 1749, pag. 343 et seqq., ubi non solum testimoniis ethnicorum ostendit ingentem fuisse Christianorum numerum a Neronis ad Trajani ætatem, sed præterea argumenta solvit, quibus Vitringa conatus est eorum numerum extenuare.

(4) Vide Tacit. *Annal.* tom. IV, cum notis Valeriani.

(5) Vid. Tertull. *Apolog.* c. IV.

certissimo mortis periculo et perpetuis privationibus eos exponebat (1); agitur de propagatione ejusmodi religionis inter gentes flagitiosissimas et in omne vitiorum genus effusas, quin philosophorum superbia, principum ira, immanitas sacerdotum, qui omni qua poterant industria ejus propagationi sese objiciebant, ingruens sibi malum avertere possent; agitur demum de talis religionis propagatione tot inter difficultates peracta per duodecim viros piscatores, ineptos, rudes, judæos (2). Cum itaque ex una parte omnis generis obstacula validissime huic propagationi obsisterent, ex altera vero religio subsidiis omnibus natu ralibus, ad ea superanda idoneis, penitus esset destituta, im possibilis erat hujus religionis propagatio, nisi invisibilis ac supernaturalis virtus ei adstitisset; nam ubi vis motrix est minima ac pene nulla, et oppositio seu resistentia est maxima, effectus obtineri nequit, nisi occulta aliqua virtus præsto sit, quæ certe in casu nostro esse non potuit nisi supernaturalis et divina.

373. Jam vero hæc propagatio vel contigit propter miracula, vel sine miraculis; si primum, divina jam est religio, quæ obsignata fuit certissima veritatis ac divinitatis nota, cujusmodi miracula esse ostendimus; si alterum dicitur, propagatio hujus religionis est omnium primum maximumque miraculum. Sic impios ac infideles sui temporis premebat S. Augustinus (3).

(1) Gibbon ipse graphice describit miserandam Christianorum conditionem tribus illis prioribus sæculis in *Historia de casu Imperii romani*, c. xv.

(2) Eloquentissime, ut solet, hoc argumentum evolvit S. Joan. Chrysost. Orat. v *Contra gentiles*, Hom. *Quod Christus est Deus*. Illud etiam eleganter illustrat Segneri noster in nunquam satis commendato opere *L'incredulo senza scusa*, p. 2, c. 9.

(3) *De civ. Dei*, lib. XXII. Feliciter hoc Augustini argumentum Dantes expressit in suo *Paradiso*, Cant. XXIV, his versibus, 106 et seqq. :

Se il mondo si rivolse al Cristianesmo,
Diss'io, senza miracoli : quest'uno
E' tal, che gli altri non sono il centesmo.

Perbelle autem illud evolvit Card. Pallavicinus in opere *Arte della perfezione cristiana*, lib. I, c. XVI, his verbis : *Per conoscere che la conversione del mondo fatta senza miracoli sarebbe stato maggior miracolo, facciasi ragione, che i misterii di nostra*

DIFFICULTATES.

374. Objicitur primo cum Gibbon (1) aliisque incredulis : Ex

fede come superano nell'esistenza il poter della creata natura, così superano nella credenza l'intender della creata natura; onde ciò che la natura fa, e ciò che ella sà non basta a renderli prudentemente credibili. Solo il miracolo, si come testimonianza di Dio, che non può nè càder, nè trarre in errore, li costituisce meritevoli di credenza. Ora il miracolo può essere di due maniere; o esteriore ed aperto al senso, com'è illuminar ciechi, risuscitar defunti; e ciò intende S. Agostino col nome universal di miracoli nella prima parte del suo disgiunto; o interiore, movendo l'intelleto, e la volontà a ciò che lor sarebbe impossibile per natura; e questo è quel più stupendo miracolo, il qual afferma S. Agostino, che sarebbe accaduto se il mondo senza miracoli della prima sorte si fosse convertito a Christo. E dirittamente l'afferma; poichè tra le sudette due qualità di miracoli maggior miracolo è quello per cui Dio si mostra signore assoluto d'una maggior natura; ma superiore a tutte le corporali nature è l'intellettuale; adunque maggior miracolo, che il ridurre un occhio accecato a condizion di vista, e un corpo defunto a condizion di vista, è il sospignere l'intelletto in atti eccedenti l'operar tuo naturale. Or questo sarebbe avvenuto se innumerabili uomini sapientissimi, senza argumento di miracolo esteriore, avesser prestata fede a misterj tanto più alti di ciò, che detta il conoscimento natìo. E maggiormente perchè opponevasi a questa fede l'appetito inferiore, che molto può nella cradenza... poichè tal fede obligava i credenti a condannar se stessi per delinquenti e rei di eterno supplizio, se non abbandonavano quei piaceri, ove il comun senso e la corrotta natura violentemente ci tira. E pur gli articoli di questa fede s'infissero lor sì profondamente nel cuore, che d'altra materia non vergaron le carte, non cibarono i pensieri, non innamoraron gli affetti; si che per sostenimento di essa alcuni tali sapientissimi uomini sofferser la morte, come san Giustino, sant' Ireneo, e san Cipriano; altri rinunziaron gli onori e le dignità, come san Paolino; altri si ritirarono a vita austera negli eremi, come san Girolamo e Arsenio; altri dieder ripudio a tutti i diletti del senso, in cui per addietro stavano profondamente sommersi, e ad ogni letteratura profana in cui trionfavano, come sant' Agostino. Ma più comprendendo in una parola che in molte, basti dir che a questa fede si converti senza forza e di pura voglia tutto l'imperio romano, in cui stava raccolto il fior dell'ingegno, e della sapienza terrena, e che era prima così nell'intelletto, come nella volontà occupato da opinioni, ed affezzioni dirittamete contrarie. Versio latina citati loci habetur ad calcem hujus voluminis.

(1) Gibbon, loc. cit.

conjunctione ac veluti concursu plurium causarum naturalium ratio sufficiens habetur propagationis religionis christianæ. Eo contulit 1° tot populorum conjunctio sub una imperii romani auctoritate, quo factum est, ut fama longe lateque propagaretur novæ istius religionis; 2° indoles philosophiæ et dispositionis in plerisque philosophorum sectis illius ætatis, quæ in mysticismum declinaverat, et in amorem solitudinis ac meditationis, quæque rerum externarum contemptum ingerebat ac scepticismum circa paganam religionem (1); 3° bella et depopulationes provinciarum per barbaros, sub Gallieno Imperatore præsertim, teste ipso Sozomeno (2), cui adstipulantur Theodoretus et Philostorgius; quibus factum est, ut inter barbaros numerus Christianorum augeretur. Ex causis vero internis contulerunt, 4° ipsa christianorum disciplina et vivendi ratio; ex quo enim Evangelium prædicari cœpit, frequentissimæ fuerunt oblationes, primitiæ, sportulæ, agapæ, convivia, mensæ communes (3). In-

(1) Hæc difficultas jam proposita fuerat a Montesquieu, *Esprit des lois*, liv. XXIII, ch. 21; et a Deslandes, *Hist. crit. philosophiæ*, lib. VII, c. 34. Eclecticismus, aiunt ipsi, opera Potamonis sub Augusto inductus fuerat. Quo argumento usi sunt Patres, ut facilius evincerent philosophiam, quemadmodum ipsi aiebant, nostram selecta et præstantiora dogmata omnium sectarum in se continere. Ea insuper ætate, qua religio christiana prædicari cœpit, a pluribus philosophorum sectis inductam nescio quam aversionem imperii romani, quin imo et ab omnibus jam eversæ reipublicæ negotiis ἀπαθείαν, exinde perfectionis veluti ideam tum fere apud omnes contemplationi, meditationi ac solitudini affixam, quæ semitam dogmatibus ac disciplinæ Christianorum aperiret, prout innuunt Justinus et Clemens Alex., dum passim tradunt per philosophiam verbum jam populos præparasse, præsertim vero Euseb. *Hist. eccl.* lib. III, c. 37: *Siquidem plerique*, inquit, *ex illis temporis discipulis, quorum animos ardentioris philosophiæ desiderio verbum incenderat, Servatoris nostri præceptum jam ante impleverant* (Σωτήριον πρότερον ἀπεπλήρουν παρακέλευσιν) *divisis inter egentes facultatibus suis.* Ibi notat Willelmus Lowt Eusebium hic eos fortasse respicere, quæ severioris vitæ instituto et rerum mundanarum contemptu acti jam fuerant; quare præceptum Christi de divisione bonorum pauperibus facienda *jam antea*, scilicet antequam religioni divinæ nomen darent, adimpleverant. Sed res incerta ex Eusebio.

(2) *Hist. eccles.*, lib. II, cap. 6.

(3) Hanc difficultatem urget Thomas obbes in satyra, quam *Historiam*

ducta deinceps sunt xenodochia aliaque his similia instituta, quæ plures ad sectam christianam traxerunt, teste Juliano imperatore (1). 5° Facilitas, qua Christiani inter suos admittebant omne perditorum mortalium genus, spemque præbebant criminum veniæ facile impetrandæ. Quare Julianus sic christianam religionem irridens : *Quisquis mulierum corruptor*, inquit, *quisquis homicida, quisquis piaculo et execrando scelere sese obstrinxit, fidenter adito; etenim simul atque hac aqua ablutus fuerit, illico ego eum purum reddam; quod si iisdem sese flagitiis rursus contaminaverit, efficiam, ut tonso capite et pectore percusso expietur* (2). 6° Fama miraculorum, quorum potestatem edendorum sibi attribuebant Christiani, quamque summopere deprædicabant, plures decepit. Sive igitur spectemus humanarum causarum concursum, sive ipsius religionis christianæ indolem, patet naturali omnino ratione eam propagari potuisse.

375. Resp. *Neg. antecedens* sive collective sive distributive sumptum, cum et impares effectui isti explicando sint causæ, quæ ex rerum humanarum concursu petuntur; calumniosæ vero, quæ ex indole et disciplina christianæ religionis. Ac primo quidem impares sunt ejusmodi causæ, quæ, licet collective sumantur, solum evincunt, res humanas divina Providentia disponente concurrisse ad facilius *notitiam* Evangelii propagandam, non autem movisse homines ad *credendum* et ad *amplectendam religionem* ea animi persuasione, ut pro ipsa parati essent ad bona, parentes, patriam vitamque ipsam amittendam. Calumniosæ vero sunt, quas ipsi ex indole religionis derivant, ut ex dicendis patebit. Sed jam singillatim eas disjiciamus.

376. Ad 1m, *Dist.* Juvit ad *notitiam* Evangelii disseminandam, *conc.;* ad movendos animos, ut ipsam amplecterentur, *neg.* Ad-

ecclesiasticam inscripsit, illis versibus :

Traxit, et ut dixi, multos æquatio vitæ
Mensaque communis, queis erat una fides;
Doctis, indoctis, fidis simul et simulatis
Hoc paupertatis dulce levamen erat.

Sic etiam Felix Bodinus, op. cit.

(1) In *Epist.* XLIX ad Arsacium Pontificem Galatiæ, tum in fragmentis orationum circa finem, editionis Petavii.

(2) Apud Gibbon, loc. cit.

datur plurimum ejusmodi Imperii romani amplitudinem conferre potuisse ad ipsam religionem christianam facilius convellendam ex tacita ipsius Gibbon confessione (1).

377. Ad 2m, *Dist. Poterat hæc indoles*, etc. disponere *aliquot* eosque rarissimos ad amplectendam christianam religionem quoad *aliquas veritates morales*, et quidem in pari casu, *trans.*; omnes indiscriminatim, spectatis præsertim rerum adjunctis, quæ in probationibus recensuimus, et quoad omnes veritates, *neg.* Addimus philosophos, si fortasse aliquos excipias platonicos, teste S. Augustino (2), infensissimos præ ceteris adversarios fuisse, quos Ecclesia nacta sit; Stoici siquidem et Epicuræi, qui primis illis Ecclesiæ sæculis in Imperio romano principem inter ipsos locum obtinebant, summopere abhorrebant a Christianorum institutis.

378. Ad 3m, Eadem esto distinctio ac in resp. ad 1m; nam eadem ratio militat. Addatur inter captivos plures sacerdotes ethnicos fuisse, quare ipsi idem non præstiterunt? Itaque omnes causæ recensitæ ab adversariis valent quidem in ratione *medii*, quo usa est divina Providentia, non autem in ratione *causæ* proprie dictæ.

379. Ad 4m, *Dist.* Et hæc commendant sanctitatem christianæ religionis et primorum Christianorum, *conc.*; explicant causam propagationis, vel *neg.* vel *subdist.* Quoad aliquos, si insuper non debuissent sese exponere iræ suorum, mortis evidenti periculo et in infinitas propemodum ærumnas se conjicere, *trans.*; omnes vel etiam plerosque in dictis rerum adjunctis, *neg.* (3).

(1) Versio italica edita Mediolani cum specimine confutationis Spedalieri et Anonymi c. III (tom. I, pag. 143, edit. Pisan.) Conf. Spedalieri *Contra Gibbon*, fere tota sectione VI, pag. I. ac præsertim c. III, pag. 262, edit. Placentinæ.

(2) *De Verit. relig.* c. VII.

(3) Sportulæ, etc. non dabantur nisi egenis, viduis, pupillis, etc. En verba Tertulliani, *Apolog.* c. XXXIX: *Hæc quasi deposita pietatis sunt; nam inde non epulis, nec potaculis, nec ingratis voratrinis dispensantur, sed egenis alendis humandisque, et pueris ac puellis, re ac parentibus destitutis, jamque domesticis senibus, item naufragis, et si qui in metallis, et si qui in insulis, vel in custodiis, dumtaxat ex causa Dei sectæ, alumni confessionis suæ fiunt.* Hæc

Addatur xenodochia, ptochia, gerantrochia, etc. nonnisi sero instituta in Ecclesia fuisse, postquam nempe pacem et securitatem ipsa adepta est.

380. Ad 5m, *Dist.* Quatenus nempe christiana religio vel tota vel magna ex parte coaluerit ex scelestorum hominum fæce atque colluvie, *neg.;* secus *subdist.* Et hos, quos admittebat religio in sinum suum, hac lege admittebat, ut veterem hominem exuti novum induerent juxta severa Evangelii præcepta, *conc.;* quacunque ratione, *neg.* Nec prætermittendum est eo magis alienos homines esse ab amplectenda christiana religione, quo magis moribus perditi sunt atque corde corrupti; quod si plures ejusmodi conditionis homines ad christiana castra transierunt, in eo mirifice elucet virtus divinæ gratiæ, qua adeo perculsi sunt, ut christianam fidem professi mira statim morum sanctimonia fulserint, teste Plinio (1) ac ipso Juliano Imperatore, qui ad Arsacium Galatiæ Pontificem scribens, ut per ipsum ethnicos ad bene

ferme repetit S. Cyprianus, Epist. 38, edit. Pamelii, quæ est ad Calcedonium et Herculanum, collegas, et ad Rogatianum et Numidium, presbyteros: *Cumque ego vos pro me vicarios miserim, ut expungeretis necessitates fratrum nostrorum sumptibus, si qui etiam vellent artes suas exercere, additamento, quantum satis esset, desideria eorum juvaretis, simul etiam et ætates eorum, et conditiones et merita discerneretis*, etc. — Ex quibus deducunt eruditi, matriculam necessitatum continuisse nomina egentium, ætatem, etc. aliquando nomina expuncta, aliquando addita quæ opus essent ad alendam familiam, cum suis artibus quod esset satis sibi comparare non poterant. Hoc studium nunquam defuit in Ecclesia catholica. Innumera occurrunt exempla omnium sæculorum. Ethnicorum pauperes interdum alebantur ab Ecclesia.

(1) Lib. x, epist. xcvii, scribit: *Affirmabant autem* (christiani conquisiti) *hanc fuisse summam vel culpæ suæ vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem convenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secum invicem; seque sacramento non in scelus obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum abnegarent.* Addatur Tertullianus, qui provocabat ethnicos, ut proferrent aliquem in carceribus detentum, vel extremo supplicio affectum, aut conquisitum præter fidei causam. — Cons. Mamachi. *De orig.*, tom. 1; Fleury, *Mœurs des Israëlites et des Chrétiens*, p. 2; Bossuet, *Discours sur l'hist. univ.*, p. 2, ch. 19; Spedalieri, op. cit., sect. iv, c. 1; et ex antiquis S. Augustinus, *De moribus Ecclesiæ catholicæ.*

vivendum inflammaret, exemplum proposuerit *Christianorum benignitatem in peregrinos, curam ab illis adhibitam in mortuis sepeliendis et sanctimoniam vitæ* (1).

381. Ad 6m, *Dist.* Una cum veritate miraculorum præteritorum, quæ Christus et Apostoli patrarunt, atque præsentium, quæ passim nempe a Christianis peragebantur, *conc.;* fama tantum absque eorum veritate, *neg.* Postremum enim hoc supponere tum absurdum tum ridiculum foret. Addo minus etiam talem conjecturam valere, quod eamdem potestatem sibi tribuerint ethnici (2).

382. Objicitur secundo. Nemo ab initio religionem christianam amplexus est, nisi populus; est autem pervulgatum illud Senecæ adagium : *Argumentum pessimi turba est;* ergo.

383. Resp. 1° *Neg. maj.* Plures enim nos recensuimus ex Judæis et ethnicis, qui christianam religionem professi sunt, doctrina, nobilitate, opibus florentes. Illis addimus Polycarpum. Ignatium, Irenæum, Justinum, Clementem, Ammonium, Origenem, Aristidem, Apollinarem, Athenagoram, Quadratum, Apollonium, etc., ut posteriores omittamus; addimus Glabrionem, qui sub Trajano magistratum gesserat, Flavium Clementem virum consularem Domitiani consobrinum, ejusque uxorem Flaviam Domitillam Augusti sanguine natam; addimus eos, quos Tertullianus recenset ex palatio, foro, senatu, quos *omnis ordinis* recenset Plinius. Nonne adversarii nostri objiciunt plures philosophos ex indole philosophiæ, quam profitebantur, ad christianam religionem venisse (3)?

(1) Ep. XLIX, edit. Spanhem. En ipsius verba : Τί οὖν ἡμεῖς οἰόμεθα ταῦτα ἀρκεῖν, οὐδέ ἀποβλέπομεν, ὃ μάλιστα τὴν ἀθεότητα συνηύξησεν ἡ περὶ τοὺς ξένους φιλανθρωπία καὶ ἡ περὶ τὰς ταφὰς τῶν νεκρῶν προμήθεια καὶ ἡ πεπλασμένη σεμνότης κατὰ τὸν βίον. Integra ferme epistola non continet nisi Christianorum elogium.

(2) Cons. Spedalieri, *Contra Gibbon*, sect. III, c. 2, 3, 8, *Origenes*, *Contra Celsum*, lib. I, affirmat, tot fuisse portenta a Christi sectatoribus patrata, *quæ non tam trahebant ad Christum, quam coactos etiam et invitos rapiebant*, ὅτι πόλλοὶ ὡσπερεὶ ἀκόντες προσεληλύθασι χριστιανισμῷ. Notæ sunt provocationes publicæ Tertulliani, Cypriani aliorumque Patrum.

(3) Apposite Hieronymus, *Præfat.*

384. Resp. 2° *Dist. maj.* Et humilis plurimorum fidelium conditio est antiqui vaticinii adimplementum de iis, qui in futurum Messiam credituri sub initio erant, *conc.;* aliquid roboris detrahit argumento nostro, *neg.* Conf. Is. LXI, 1 cum Luc. IV, 17 et seqq.

385. Ad Prob. *Argumentum pessimi turba est, Dist.* Cum agitur de speculativis quibusdam veritatibus, circa quas turba indifferenter se habere potest, *trans.;* cum agitur de deserenda religione, quam cum lacte suxerat, atque de nova amplectanda, invisa, cupiditatibus inimica, cum famæ, parentum, bonorum omnium, vitæque ipsius discrimine, *neg.* In negotio enim religionis sive veræ sive fictæ, multo illi tenacius adhæret turba, populus, plebs, quam sapientes et nobiles; hinc si turba religionem christianam amplexa est, ad id præstandum non nisi aut argumentorum evidentiam, aut divinæ gratiæ omnipotentem virtutem, aut utramque simul fortiter suaviterque ipsam impulisse dicendum est.

386. Objicitur tertio : Christiana religio acceptum referre debet incrementum suum magna saltem ex parte persecutionibus Imperatorum Christianorum; ergo.

in Catal. Script. Eccl.: Discant igitur, inquit, *Celsus, Porphyrius et Julianus, rabidi adversus Christum canes, discant eorum sectatores* (qui putant, Ecclesiam nullos philosophos et eloquentes, nullos habuisse doctores), *quanti et quales viri eam fundaverint, extruxerint; et desinant fidem nostram rusticæ tantum simplicitatis arguere*, Nonne jam publica existebat in urbe Alexandriæ schola a primis Ecclesiæ sæculis instituta, in qua viri doctissimi Ammonius, Pantænus, Clemens Alex., Origenes, etc. floruerunt, et ad quam vel ipsi ethnici turmatim confluebant? En quid de ejusmodi schola scribat Eusebius, *Hist. Eccl.* lib. v, c. 10, ubi loquens de Pantæno : Ἐξ ἀρχαίου ἔθους, inquit, διδασκαλείου τῶν ἱερῶν λόγων παρ᾽ αὐτοῖς συνεστῶτος, ὃ καὶ εἰς ἡμᾶς παρατείνεται, καὶ πρὸς τῶν ἐν λόγῳ καὶ τῇ περὶ τὰ θεῖα σπουδῇ δυνατῶν συγκροτεῖσθαι παρειλήφαμεν, id est, *Jam inde a priscis temporibus, sacrarum litterarum schola in ea civitate fuerat instituta; quæ quidem nostra adhuc ætate perseverat, et ab hominibus tum eloquentia tum divinarum litterarum studio instructissimis obtineri dicitur.* Porro, *sub Severo* (inquit anonymus chronographus) *floruit Pantænus, quem secutus est in schola* (Alexandrina) *Clemens Stromateus, hunc Origenes.* Cave, *Hist.* vol. II, p. 37, ad annum Christi 181; ergo jam inde a sæculo II celeberrima illa schola florebat.

387. Resp. *Neg. antec.* Nam religio christiana jam longe lateque per universum orbem propagata erat, ac tenebatur a majori forsan incolarum romani Imperii parte, ante Constantini conversionem (1). Imperatores christiani collabentem jam undique idololatricam superstitionem vel proprio fato permiserunt, vel nullo ferme negotio funditus sustulerunt.

388. Objicitur quarto : Paganismus, Mahumetanismus, Protestantismus brevi longe lateque propagati sunt, ergo celeritas

(1) Cons. Spedalieri in *Analisi dell' esame critico di Freret*, cap. VII, art. 3 et seqq. Etsi Constantius Imperator arianus sub pœna capitali prohibuerit exercitium idololatriæ, nulla supersunt monumenta, ex quibus constat, illas leges fuisse executioni mandatas; imo S. Augustinus aperte scribit : *Quis unquam detectus non negavit, vel saltem timore pœnæ tantum scelus se nunquam patraturum promisit?* Ipse Gibbon fatetur irritos conatus illos fuisse. Julianus Imperator idololatriam propugnavit post Constantii obitum, et rursum juxta Freret religio pagana dominari quodammodo cœpit. Sed hic duo sunt notanda Freret mendacia; 1° quod negaverit Julianum Christianos fuisse persecutum; hoc enim falsum est; nam dupliciter sæviit in Christianos, indirecte per discordiæ inter Prælatos semina, quæ ipse jecerat; directe per vim, exilia, bonorum direptionem, cruciatus, mortem. In martyrologio romano plura occurrunt nomina eorum, qui sub Juliano passi sunt. S. Gregorius Naz. ejus crudelitates palam ipsi exprobravit. Fictos sæpe prætextus quærebat eadem ratione, ac postea factum est sub Elisabetha Anglorum Regina, aliisque passim. Alterum mendacium Freret est, quod denuo sub Juliano religio pagana amissam recuperare cœperit dignitatem. Julianus in epistola ad Artemonem conqueritur, *quod nemo inveniretur, qui redire vellet ad derelictum numinum cultum*, ac rursum, scribens ad Libanium sophistam, conqueritur, quod sermones habiti ad incolas Bereæ, ut ipsos inducerent ad denuo amplectendam religionem majorum, nullos pepererint fructus. Quod si nonnulli rursum ad idololatriam redierunt, ut referunt SS. Gregorius, Basilius, etc., ii ipsi fuerunt, qui christianam religionem professi erant sub Constantino, arianam sub Constantio, et paganam sub Juliano, eadem ratione ac in Anglia Kranmer et Paulet, Cæcilius aliisque fuerunt semi Catholici sub Henrico VIII, Protestantes sub Eduardo VI, Catholici sub Maria, denique rursum Protestantes et Calvinistæ sub Elisabetha. Paulet sub quinque Regibus quater mutavit religionem. Ceterum Jovinianus successor Juliani paganos persecutus non est, Valentianinus eos protexit, Valens pepercit ethnicis, sæviit in Catholicos. Sub Theodosio, Arcadio et Honorio vix reliquiæ inveniri poterant Paganismi in toto Imperio romano. Nam a sæculo V labente jam vix fit mentio de paganis.

propagationis religionis christianæ nihil habet supernaturale aut divini; in insito siquidem humani cordis novitatis amore et in exemplo Principum habetur ratio sufficiens propagationis cujuscunque religionis, ideoque et christianæ (1).

389. Resp. *Dist. cons.* Celeritas *per se*, etc. *conc.; cum omnibus suis* adjunctis, *neg.* In hoc enim præcise totum consistit propositi argumenti robur, non autem in materiali, ut ita dicam, propagationem in se spectata. Hinc *neg.* paritatem. Quid mirum si pagana superstitio tam late propagata sit, innixa cupiditatibus ac vitiatæ propensionibus naturæ, et simul freta auctoritate, potentia ac legibus Principum? Si tamen Paganismus una religio dicendus est, et non potius unum nomen. Sic nihil mirum est, si Islamismus, utpote secta cupiditatibus blandiens ac præconceptis magna ex parte opinionibus, inter arma et cædes, tam celeriter creverit, præsertim cum ob diuturnas simultates et bella, ad internecionem pene usque pertracta, inter Romanos ad Persas utriusque Imperii vires consumptæ essent. Quod demum attinet ad Protestantismum, nemo est, qui ignoret, animos jam a longo tempore diversis concurrentibus causis ad illam innovationem fuisse veluti præparatos atque dispositos. Agebatur præterea de reformatione, quæ ad majorem in moribus ac disciplina licentiam homines alliciebat, quæ furtis, expoliationi bonorum ecclesiasticorum, quibus et principes et privati non pauci inhiabant, aditum aperiebat, quamque politica rationum momenta promovebant (2). Addo ingens esse discrimen inter introductionem novæ religionis, veteri

(1) Sic etiam post alios multos incredulos Wegscheider hac de causa rejicit argumentum pro divinitate religionis christianæ desumptum ex ejus propagatione, dum ait : *Neque fausta Ecclesiæ propagatio et conservatio, quod eadem et islamiticæ religioni contigit, inter documenta veritatis atque originis divinæ referri potest* (op. cit. p. 1, c. 2, § 51, not. 1). Ita etiam Felix Bodinus loc. cit.

(2) Cons. Bossuet, *Hist. des variations*, liv. 1; Bernino, *Storia di tutte l'eresie*, tom. IV, edit. Rom. 1709; Zaccaria, *Antifibronio*, tom. 1, lib. 1; Cobbet, epist, 1. Certe vel ipse Hume, qui nihil credebat et neminem reverebatur, aperte fatetur, *Que le véritable fondement de la réforme fut l'envie de voler l'argenterie et tous les ornemens des autels* (*Histoire d'Elisabeth*, *trad. de l'anglais*, ch. 40, an. 1568).

receptæque omni ex parte contrariæ, et corruptionem alicujus religionis sub falsis prætextibus, qualis reformatio lutherana fuit. Sed præterea distinguendum est inter Lutheranismum proprie dictum et Protestantismum; primus enim saltem valde propagatus non est, sed brevibus limitibus circumscriptus et cito in plures sectas divisus; alter vero, cum non sit nisi negativus, nil aliud significat, nisi *magnam defectionem*, non autem *diffusionem* proprie dictam.

390. Ad Prob. de insito humani cordis novitatis amore, *neg.* Etenim nihil magis obstat propagationi religionis, quam ejusdem novitas; hæc profecto perpetuo fuit ethnicorum exceptio adversus religionem christianam, ac maximum obstaculum, quod superare debuerit. Exemplum Principum, si quid probaret, evinceret, idololatras primis Ecclesiæ sæculis a religione christiana summopere abhorrere debuisse (1).

PROPOSITIO VI.

Conservatio Christianæ Religionis in omnibus suis adjunctis spectata non minus certum divinæ ac supernaturalis Christi missionis suppeditat argumentum.

391. Christus Dominus non solum religionis suæ propagationem sed et conservationem vaticinatus est usque ad consummationem sæculi (Matth. XXVIII, 20), ac portas inferi nunquam prævalituras adversus Ecclesiam, quam ædificaturus erat super Petrum (ibid. XVI, 18). Si adimplementum suum sortitum est vaticinium, patet non minus certum a nobis desumi argumentum ad divinam Christi missionem evincendam ab ipsius religionis conservatione quam ab ejusdem propagatione. Ad tollendam vero omnem æquivocationem, præmittimus, nos hic non aliam communionem sub christianæ religionis nomine designare præter *catholicam*, in cujus solius conservatione divinæ virtutis efficacia elucet, ut jam ostendimus.

(1) Cons. Spedalieri, op cit. *Analisi dell' esame critico di Freret*, tom. 1, c. 7, art. 8, p. 250.

392. Religionis christianæ conservatio non minus certum argumentum suppeditat divinæ ac supernaturalis originis suæ quam ipsius propagatio, si eadem adjuncta concurrant tum ex parte difficultatum, tum ex parte eorumdem defectuum naturalium causarum in iis superandis ad ipsius conservationem, quæ concurrerint in ejus propagationem. Atqui ita est, etc.

393. Et sane, præcipuum impedimentum seu obstaculum, quod oppositum est christianæ religionis propagationi, præter dogmatum arduitatem, est bellum quod indixit omnibus cupiditatibus; jam vero hoc ipsum ejus conservationi semper obstitit; quo factum est, ut pugnare perpetuo debuerit adversus duplicem, ut ita dicam, hostium aciem, externam nempe atque internam. Externi Ecclesiæ catholicæ seu religionis christianæ hostes tribus prioribus sæculis fuerunt ethnici, qui in ipsam omnem sævitiem exercuerunt, quæ postea recruduit sub apostata Juliano, qui crudelitati astutiam adjunxit; quibus addendi sunt subsequentibus sæculis Persarum et Islamitarum conatus. Interni præterea hostes, qui Ecclesiam catholicam omni molimine oppugnare aggressi sunt, innumeræ prope fuerunt hæreticorum sectæ, quæ vel ab ipsis christianæ religionis incunabulis et quovis deinceps sæculo exortæ sunt usque ad Protestantismum ejusque propagines, Anabaptistas, Socinianos, Quackeros, Unitarios, Biblicos, Rationalistas. Quibus sese adjecerunt schismaticorum turbæ Novatianorum, Donatistarum, Græcorum, Ruthenorum, Anglicanorum, quarum aliquæ numerosissimæ quandoque fuerunt, ac Imperatorum, Regum ac Principum favore ac potentia fretæ formidabiles fuerunt vel etiam sunt. Ad internos vero Ecclesiæ catholicæ hostes spectant tot vel aperti vel occulti apostatæ, tot perduelles filii, qui mæstissimæ matri nec minus atrox nec minus diuturnum bellum intentarunt, ut Jansenistæ, Deistæ, Athei, pseudo-Politici, tot occultæ sectæ, quæ facile numerari profecto non possunt (1).

(1) In Gallia, Anglia, Hispania, Germania, Italia innumeræ prope insurrexerunt occultæ societates, quæ diversa nomina subinde sumpserunt, Fratrum, Illuminatorum, Murariorum, Carbonariorum, etc. quæ omnes eo

394. Hi porro sive seorsim, sive conjunctis viribus, eam oppugnarunt tum aperta vi, dirissimis scilicet in eam ejusque ministros excitatis persecutionibus, tum calamo ac publicis typis undique argumenta conquirentes non solum ex Scriptura vel ecclesiasticis monumentis, sed et ex historia, antiquitate, chronologia, physica, mathesi, astronomia, therapeutica, geologia, sculptura, pictura, poesi, etc., adeo ut vix humanæ scientiæ vel artium liberalium pars aliqua sit, qua abusi non fuerint et ex qua identidem arma non desumpserint, ut Ecclesiæ extremam perniciem inferrent.

395. Hæ præterea sectæ omnes, cujuscumque demum denominationis, licet inter se oppositæ, semper colligatæ fuerunt, quamdiu actum est de impugnanda catholica religione, et intimo insuper nexu conjunctæ cum internis hostibus fuerunt et sunt ad finem hunc obtinendum, adeo ut destructio religionis catholicæ sit velut unum omnium quod sibi proposuerint atque proponant. Adversus hanc unam ethnici, adversus hanc hæretici, schismatici, increduli omnes et pessimi quique in hanc dicteria congerunt, in hanc calumnias struunt, hanc unam ex politicis principiis invisam vel saltem suspectam principibus viris reddere conantur. Adversus hanc fœdera et societates ineunt, quibus sese singuli jurejurando obstringunt, ut nullis parcant sumptibus, nullis incommodis, itineribus, nullis mediis ad finem assequendum (1).

396. E contra christiana religio seu Ecclesia catholica, ab humilibus exorta principiis, passim sibi relicta, sæpe filios suos, qui auxilium illi ferre potuissent, passim indifferentes, sæpe adversos experta est, qui latens bellum in præcipuam ejus sedem ac in sua veluti castra inferebant, interdicendo communicatio-

tendebant, prout tendunt ad christiani nominis excidium. Non parcunt viribus, pecuniæ, calumniis, hypocrisi, dummodo finem suum obtineant.

(1) In sola Gallia ab anno 1817 ad annum 1824, omissis 600,000 voluminibus bibliothecæ sæculi XVIII, jam numerabantur 2,741,400 volumina impressa operum Voltaire, Rousseau, Helvetius, Diderot, etc.; anno 1827 numerabantur 5,000,000.

nem omnem ac dependentiam ab ea, quæ omni humano sæpe est destituta præsidio (1).

397. Attamen vix Paganismus vel sectæ externis præsidiis caruerunt, vel levem aliquam adversitatem passæ sunt, cum citius vel serius evanuerunt, nec nisi nomina sua in infami Ecclesiæ hostium albo reliquerunt; aliæ nullis etiam Regum conatibus potuerint sustentari, aliæ in tot sunt frustula divisæ ac ita a primordiis suis diversæ, ut vitam seu existentiam vix aliquam habeant, si excipiatur politica et externa, quæ solo odio communi, supra (393-395) exposito, alitur ac sustentatur, sterilis omnino ac infœcunda.

398. Ecclesia vero catholica, licet internum atque externum permanens bellum sustinere debuerit ac debeat, licet experimentis omnibus gladii, calumniæ, barbariei, scientiæ, picturæ, sculpturæ, typographiæ, confœderationum fuerit subjecta, licet per vicissitudines sæculorum modo prosperas modo adversas transire debuerit, quotidie cernit ex inimicis suis cadere a latere suo mille et decem millia a dextris suis, et novis insurgentibus veteres deficere, semper sibi constans, semper victrix, ex sua virtute fortis, semper una, semper fœcunda ac majestate plena

(1) Satis sit hic speciminis gratia commemorare, febronianos omnes, eosque, qui congressus, seu potius conjurationis vulgo *D'Ems* nuncupatæ, placita sectantur, atque etiamnum in praxim deducere satagunt, aliosque ejusdem furfuris homines. Dignum plane est quod legatur opus *Memorie storiche di Monsignor Bartolomeo Pacca, ora Cardinals di santa chiesa, sul di lui soggiorno in Germania d'all' anno* 1786 al 1794, Roma 1832, in quo veridicæ quamplures notitiæ congestæ habentur. Et tamen qui hæc præstant Catholici sunt. Quid fiet a Protestantibus! Perpendatur edictum Magni ducis Hassiæ relate ad exercitium religionis catholicæ in suis provinciis editum 30 Januarii anno 1830, Darmstad, nec non Ducii Badensis, etc. Si sermo sit de Genevensibus, legatur Dominus Nachon, qui in sua *Lettre sur la tolérance de Genève*, Lyon et Paris 1823, per documentorum seriem ab anno 1553 usque ad annum 1823 ostendit, ipsos nunquam destitisse a systemate persecutionis adversus Catholicos; facile esset hanc documentorum seriem protrahere usque ad hunc annum, ut pateat, quomodo ipsi sibi cohæreant, ac quomodo verba cum operibus consentiant. Bergier provocat reformatos, ut vel unum locum indicent, quem quandoque obtinuerint, et in quo Catholicos persecuti non sint.

ad instar regalis fluvii, qui quo magis ab origine abscedit, aquis eo copiosioribus redundat, dum gentes ad fidem conversæ ad eam undique confluunt, dum sinum aperit ad colligendas dispersiones Israelis, id est, eorum omnium, qui sincere atque ex corde veritatem inquirunt ex diversis sectis, vel qui ex filiis suis ad meliorem frugem se recipiunt, pristinos errores et fallacias ejurando. Veluti civitas super montem posita in signum semper est populorum, qui oculos in eam attollunt, et ipsa exultabunda et gaudens miro semper ac novo charitatis affectu ad se venientes vel revertentes complectitur, et fructum ac consolationem percipit tot lacrymarum, quas pro eis fudit. Velut sol fulgens in medio nebulæ usque ad extremum terræ micantes semper radios suos emittit et nuntios pacis ad eos, qui in tenebris et in umbra mortis sedent, ut lumine fulgoris sui perciti ad eam se recipiant et videant ac vivant.

399. Jam vero diversis imo plane contrariis his effectibus causa tribuenda est. Hic agitur de factis, quæ in dubium revocari nequeunt; sectæ ac superstitiones omnes, licet omnibus humanis præsidiis suffultæ, computrescunt et pereunt; christiana religio seu catholica Ecclesia, omni sæpe humana ope destituta, imo adversitatibus omnibus pressa, semper viget, semper virescit et proficit. Profecto nisi desipere velimus, nil aliud superest, nisi ut dicamus, illas utpote humana opera perire, ut homines ipsi humanis omnibus vicissitudinibus subjacent ac demum intereunt; hæc vero utpote divinæ originis divina adsistentia ac vita vivit, donec expletis sæculis ac mundi cursu canticum incipiat æternitatis.

400. Hujus divinæ adsistentiæ erga Ecclesiam suam perenne pignus atque argumentum sunt dona supernaturalia atque charismata, quibus semper abundant non pauci ex filiis suis; prophetiæ et miracula, quæ nunquam in Ecclesia esse desierunt; virtutes omnes, quæ heroicitatis, uti dicitur, gradum attingunt. Non ignoramus incredulos, Protestantes, biblicos, rationalistas falsa scientia tumentes hæc spernere atque irridere, nec mirum, quum vaticinia ipsa ac miracula biblica rejiciant; hæc tamen irrisio, hic contemptus facta testatissima ac juridica non destruunt.

Ecclesia quovis sæculo examine severiori instituto, tum de virtutibus in gradu heroico, tum de miraculis aliisque donis supernaturalibus, plures refert in Beatorum ac Sanctorum album. Istorum gesta et acta ab Ecclesia probata sincero animo ipsi legant et expendant cum suis documentis, et tunc, omnibus vanis subtilitatibus et paralogismis prætermissis, non minus de eorum veritate certiores fient, quam de peculiari Dei providentia erga Ecclesiam suam, seu erga religionem a se institutam (1).

401. Ut igitur gravissimum hoc argumentum ad scholasticam methodum exigamus, ita concludimus : Conservatio religionis christianæ non minus certum suppeditat divinæ ac supernaturalis Christi missionis argumentum quam ejus propagatio, si omnibus adjunctis perpensis, nulli naturali causæ adscribi possit; atqui talis est christianæ religionis conservatio ex dictis et demonstratis; ergo.

DIFFICULTATES.

402. Obj. prima. 1° Religio catholica systemati auctoritatis unitatem atque perpetuitatem suam refert acceptam, 2° non secus ac Islamismus et Judaismus. 2° Quod si sectæ, quæ ab Ecclesia catholica exortæ sunt, omnes perierunt, ratio est, quia proscriptæ fuerunt a mundo exculto, et a potestate temporali persecutionem passæ sunt. 4° Protestantismus et Jansenismus steterunt; ille quia, invenit præsidium in potestate temporali; hic, quia ea ætate exortus est; cum non amplius hæreses destruebantur ferro et igne (2). 5° Naturali igitur causæ tum christianæ religionis conservatio, tum sectarum destructio adscribi debet. 6° Nec obstant miracula aliaque dona, quæ supernaturalia dicuntur, tum quia hæc nullam fidem merentur, tum quia fanatismum promovent et indigna sunt ratione bene exculta; ergo.

(1) Cons. *Discours sur la divinité de la religion chrétienne, que l'Eglise qui forme des saints est la seule Eglise de J.-C.* par le cardinal Gerdil, opp. edi. roman. tom. xx.

(2) Ita Sismondi, *Revue encyclopédique*, Paris, Mars, 1826, art. *Des opinions religieuses*, p. 622.

403. Resp. ad 1m, *Dist.* Quod tamen systema ab ipso christianæ religionis auctore Christo originem ducit, *conc.;* et præterea soli systemati huic religionis conservatio adscribi debet, *neg.* Utique principium auctoritatis est fundamentum christianæ religionis, aiente Christo : *Qui Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* (Matth. XVIII, 17); *Qui vos audit, me audit* (Luc. X, 16), quod et alia ejusmodi testimonia apertissime evincunt, et nos suo loco ostendemus; at absurdum est, uni huic systemati Ecclesiæ conservationem adscribere, nulla habita ratione specialis divinæ erga eam providentiæ et adsistentiæ. Alioquin omnes antiquæ sectæ, quæ, excepto uno alterove puncto sive fidei articulo, in quo errarunt, systema auctoritatis integrum retinuerunt, cujusmodi v. g. fuerint Ariani, quique universum fere orbem obtinuerant, debuissent conservari, quod tamen factum non est; contra, Protestantismus ex opposito principio statim destrui debuisset, quum omnem auctoritatem rejiciat. Itaque perpensis tum principio auctoritatis tum ceteris omnibus, quæ in probationibus attulimus, conservatio extrinseca Ecclesiæ non nisi divinæ adsistentiæ tribui debet vel potest.

404. Ad 2m, *Neg.* paritat. Ac primo quidem quod spectat ad Islamismum, ipse quemadmodum sola armorum vi propagatus, sic eadem virtute conservatus est; porro ejus felicitas crescit aut imminuitur eodem gradu, quo ejus externa crescit aut minuitur potestas. Nulla enim intrinseca virtute consistit et conservatus est, perinde ac Imperium sinense, quod a tot sæculis perdurat. Accedit quod neque intrinseca neque extrinseca illa experimenta Islamismus passus est, quibus perpetuo subjecta fuit Ecclesia catholica, ut ex dictis patet. Judaismus vero est in alio providentiæ ordine constitutus, atque ex prophetarum et Apostoli vaticiniis sic debet perseverare usque dum compleantur tempora nationum (Rom. XI, 25); ipsiusque conservatio est publicum ac perpetuum testimonium tum Judæorum perfidiæ tum divinitatis religionis christianæ. Sed de hoc argumento in Tractatu de Incarnatione.

405. Ad 4m, *Dist.* Quia scilicet a Deo non erant, *conc.;* secus *neg.* Alioquin si a Deo fuissent, illis omnibus non obstantibus,

conservatæ fuissent, ut conservata est Ecclesia catholica, quæ longe acerbiora bella in se sustinuit, quam sustinuerint sectæ illæ.

406. Ad 4m, *Dist.* Quoad nomen, *conc.;* quoad rem vel *neg.* vel *subdist.* Subsistentia civili, *conc.;* religiosa, *neg.* Adeo enim Protestantismus, ut suo loco ostendemus, deflexit ab origine sua, ut Protestantismus hodiernus idem cum antiquo dici nullo modo possit. Præterea addendum, ejus existentiam esse potius politicam et civilem quam religiosam, quatenus nempe nationes et principatum politicum constituit. Quod si, fatente Sismondi, ideo Protestantismus non periit, quia confugit ad præsidium potestatis temporalis, ergo hoc sublato certissime, ut ceteræ sectæ omnes, ita et ipse in interitum ibit. Addatur Protestantismum seu Protestantismi naturam esse negativam, ac potius incredulitatem denotare, quam professionem alicujus positivæ doctrinæ, hinc perdurat ut perdurat defectio aliqua generalis sive apostasia, donec homines resipiscant a tali defectione. De Jansenismo non supersunt nisi exiguæ quædam reliquiæ, quæ occultis artibus venenum suum propinare pergunt.

407. Ad 5m, *Neg. cons.* Etenim si ab homine fuisset Ecclesia catholica seu christiana religio, millies periisset, concurrentibus causis omnibus superius recensitis; sed ideo subsistit et floret, quia fundata est super firmam petram, adversus quam portæ inferi non prævalebunt, licet perpetuum sit contradictionis signum.

408. Ad 6m, *Neg.* Ad 1m Prob. *Quia nullam fidem merentur, dist.* Apud incredulos, qui lucem in meridie negant nec dignantur fundamenta expendere, *trans.;* apud cordatos viros, qui sincere quærunt veritatem, *neg.* Tria hic consideranda sunt : 1° Nos non loqui, ut superius innuimus, nisi de miraculis aliisque donis supernaturalibus a sede Apostolica examinatis et probatis; reliquis enim non aliam fidem præbemus, quam illam, quæ tribui debet monumentis, quibus innituntur, quæ passim circumferuntur (1). 2° Non posse iis omnibus fidem detrectari,

(1) Atque hinc patet illorum paralogismus, qui, ut fidem detrahant veris miraculis, ex obscuris ac incertæ fidei auctoribus, ex legendis antiquatis cor-

quin fundamenta subvertantur omnis moralis certitudinis; quum plura miracula referantur a testibus de visu vel de auditu immediate et quidem omni fide dignis, quæque negari nec potuerunt ab ipsis Protestantibus (1). 3° Licet fides nostra his non fundetur, attamen negari non potest, illa tum testimonium esse divinæ adsistentiæ erga Ecclesiam, in cujus gratiam patrantur, tum fidem nostram plurimum jucunditatis ac soliditatis hinc percipere, dum in communione fidei invenimur cum iis virtute et sanctitate eximia pollentibus, quique a Deo ejusmodi donis exornantur; quod nullæ sectæ habere possunt, et peculiare est unius Ecclesiæ catholicæ.

Ad 2m, prob. *Fanatismum promovent*, etc. vel *neg.* cum hic fanatismus non promoveatur in Ecclesia catholica, licet his donis instructa; vel *dist.* Ex parte quorumdam privatorum, *trans*; Ecclesiæ ipsius, *neg.* Si aliqui pane, vino, etc. abutuntur, num

rogant miracula ac narrationes prodigiosas, supposititias, et ad ingenium confictas, ut inde invidiam creent Catholicis, eosque ut credulos traducant in miraculis admittendis, quasi non extiterint, et non extent inter Catholicos primi subsellii critici, qui bene discriminare valeant veras a fictis narrationibus. Hæc tamen est passim recepta apud incredulos et Protestantes cum Catholicis agendi ratio.

(1) Cons. *Vie de S. François Xavier,* par le P. Bouhours, liv. IV, circa finem. Sic enim scribit Philippus Baldeus in *Hist. Indica : Si Xaverius fuisset nostræ religionis* (protestanticæ), *etiam apud nos ut alter Paulus cum veritate esset æstimandus, et colendus velut alter Paulus. Quanquam autem religionis fuerit a nostra diversæ, aio, bonos omnes ejus zelo, vigilanti cura et morum sanctitate excitari debere ad cavendam in faciendo Dei opere negligentiam.* Richardus Hakluit præco anglicanus, qui quidem Calvinianus fuit, de eodem Xaverio : *Historiæ modernæ Indiæ*, inquit, *plenæ sunt præstantium virtutum et operum vim omnem naturæ excedentium, quæ vir ille sanctus patravit.* Tavernier Calvinianus : *Equidem in Sinas non penetravit; vero tamen est simile, doctrinam christianam, quam in insulam Niphon induxit, inde manasse in vicinas regiones, et propagatam fuisse studio et cura sancti hujus viri, quem recte sanctum Paulum et verum Indiarum Apostolum nominare possis.* Vel ipse denique Joan. Laur. Moshemius, qui nulli ferme perpercit ex sanctissimis viris, qui Ecclesiam catholicam illustrarunt, in *Instit. hist. christ.* tom. II, p. 8, ipsum *non vulgaris ingenii fortissimique animi virum* appellat.

ideo mala dici debent ac rejici panis, vinum aliaque alimenta? Plures pecunias falsas supposuerunt, quin tamen pecuniæ e commercio sublatæ sint.

409. Inst. Si religio christiana divina virtute subsistit, cur igitur principum potestate innititur, cur tot tribunalia instituit, cur Concilia celebrat, aliaque innumera præsidia quærit ad se tutandam?

410. Resp. Quia virtus et providentia divina humana media non excludit ad finem suum obtinendum. Deus promisit nobis panem quotidianum, quem tamen non desides et otiosi expectare sed quotidie ab ipso petere debemus. Ceterum de principum protectione, de tribunalibus satis diximus, ne eadem recoquere debeamus. Hæc tamen hisque similia media inutilia forent, si Deus causam suam minime defenderet, ut patet ex defectione sectarum, etsi plures fuerint omnibus his mediis abunde instructæ.

PROPOSITIO V.

Christianorum martyrum testimonium, omnibus ejus adjunctis perpensis, validissimum etiam est divinæ ac supernaturalis Christi missionis argumentum.

411. Christus non solum religionis suæ propagationem et incrementum ejusdemque perpetuam conservationem vaticinatus est, sed prædixit præterea imminentes, futuras, ac continuas persecutiones, nec non discipulorum suorum constantiam, fortitudinem atque victoriam : *Si mundus vos odit,* inquiebat, *scitote, quia me priorem vobis odio habuit* (Joan. XV, 18); *Absque synagoga facient vos; sed venit hora, ut omnis, qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo* (Joan. XVI, 2); *In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum* (Ibid. 33); *Eritis mihi testes in Jerusalem et in omni Judæa et Samaria et usque ad ultimum terræ* (Act. I, 8); *Vos autem testes estis horum* (Luc. XXIV, 48); *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum... cavete autem ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis, et in synagogis suis, flagellabunt vos; et ad*

præsides et ad reges ducemini propter me in testimonium illis et gentibus. Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini; non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis (Matth. X, 16 et seqq.); *Ne ergo timueritis eos* (Ibid. 26).

412. Hæc autem attulimus non solum, ut pateat persecutionum prædictio, sed insuper tum divina adsistentia, quæ martyribus promittitur, tum constantia et victoria secutura, nec non martyrii objectum, quod non præcise consistit in asserendis iis, quæ intra mentem sunt posita, sed aliquid externum, quod nempe sub sensibus cadat, cujusmodi sunt facta, quæ habentur vel de visu vel de auditu; de iis enim tantum aliquis potest testimonium ferre. Ex qua animadversione palam fit, solam religionem christianam, imo solam Ecclesiam catholicam potuisse ac posse martyres habere. Ut enim in altera hujus lucubrationis parte ostendemus, sola Ecclesia catholica a Christo instituta et fundata potuit esse testis ocularis et auricularis, ob nunquam interruptam testium successionem, de iis, quæ Christus et gessit et docuit, et Apostoli tradiderunt.

413. Animadvertimus insuper, prout in superioribus propositionibus observatum est, vim hujus argumenti non in solo martyrio divisim sumpto positam esse, seu in sola pœna vel morte, sed in causa et in complexione adjunctorum, quæ martyrium comitantur ac muniunt, quæ sex præcipue recensentur : 1° Martyrum multitudo ac varia conditio; 2° tormentorum sævitia atque diuturnitas; 3° animi robur, constantia, fortitudo, quandoque et lætitia; 4° spontanea multorum oblatio; 5° frequentia et publica miracula; 6° effectus. Quæ omnia nonnisi in Christianorum martyrium concurrunt.

414. Ac 1° quidem, multitudo christianorum martyrum colligitur ex legibus indirectis ac directis, quæ in Imperio romano vigebant, per quas ad arbitrium præsidum poterant vexari Christiani. Tales fuerunt leges, quarum meminit Cicero (1), quibus

(1) Cic. *De nat. deor.* lib. III, c. 19; atque in sua *Republica* cohærenter ad

peregrina quæcunque vetita erat religio, quas quidem leges nec Cæsares ipsos potuisse convellere, utpote unanimi consensu confirmatas, tradunt Origenes et Tertullianus (1). Tales præterea fuere leges latæ adversus atheos atque maleficos, in quorum censum Christiani passim veniebant (2). Talis fuit lex Neroniana, cujus meminit Suetonius (3), qui commemorans ea, quæ censet laudabiliter a Nerone constituta, hæc habet : *Afflicti suppliciis Christiani, genus hominum superstitionis novæ ac maleficæ*, quæ nunquam abrogata est. Tales denique leges subsequentium Imperatorum, quæ tot tamque variæ erant, ut Domitius jurisconsultus septimum de his confecerit librum *Officii proconsulis* (4), et Ulpianus unum ex titulis codicis legum imperialium. Colligitur insuper ingens martyrum multitudo ex apologiis Quadrati, Aris-

leges romanas hanc legem esse voluit : *Separatim nemo habessit deos ; neve novos, sed nec advenas, nisi publice adscitos, colunto.* Sæpe etiam Livius harum legum meminit, præsertim lib. IX, n. 30 ; lib. XXV, n. 1 ; lib. XXXIX, n. 16. Cons. *Lettres de quelques Juifs à M. de Voltaire*, par M. l'abbé Guénée, édit. Lyon, 1822, tom. I, lett. 3.

(1) Orig. lib. I *Contra Celsum ;* Tertul. *Apologiæ* loc. cit.

(2) Ut patet ex apologiis nostrorum, qui semper cogebantur ab utraque atheismi et maleficii criminatione nostros purgare. Hoc vero maxime attendendum est, cum ex eo ratio reddatur, quare lenta quandoque, sed continua, simul modo in una, modo in alia provincia exarserit persecutio usque ad Constantinum, et cur videamus plures pertulisse martyrium etiam sub iis Imperatoribus, qui favebant rebus Christianorum, vel saltem eos non persequebantur, v. g. sub Commodo, Alexandro Severo, utroque Philippo, etc.

(3) De qua lege etiam aliqua scribunt Tertull. in *Apol.* c. IV; Sulpicius Sev. *Sacræ Historiæ*, lib. II, ubi memorat *leges datas* a Nerone, atque *edicta proposita ;* et Orosius, lib. VII, c. 5. Huc referuntur pariter rescripta Trajani et Hadriani, quibus prohibebatur quidem, ne Christiani *inquirerentur*, sed tamen *punirentur*, si accusati juridice constaret de ipsorum professione, in eaque persisterent. En verba Trajani : *Conquirendi non sunt* (Christiani); *si deferantur et arguantur, puniendi sunt, ita tamen, ut qui negaverit se Christianum esse, idque reipsa manifestum fecerit, id est, supplicando diis nostris, quamvis suspectus in præteritum fuerit, veniam ex pœnitentia impetret* (*Epist.* 98 inter Plinianas, lib. X). Quo factum est ut amplissimus aditus malignis, invidiis, etc. aperiretur sæviendi in Christianos.

(4) Apud Lactantium, *Instit.* lib. V, cap. XI.

tidis, Justini, Tertulliani, Athenagoræ, quæ vix legi possunt, quin animus commoveatur ob immanitatem, cui passim Christiani subjiciebantur; colligitur etiam ex iis, quæ Serenius Granianus, Tiberianus et Plinius scribunt ad Imperatores : *Non est justum Christianos nullius criminis reos absque judicio puniri* (1); tum ex irregularibus quæstionibus, clamoribus ac tumultibus repentinis, quos compescere identidem vel ipsi Imperatores debuerunt; ex cryptis, hypogeis, aliisque subterraneis locis, in quibus delitescere cogebantur Christiani, ut sibi perfugium quærerent (2); denique evincitur ex scriptoribus ethnicis et christianis; certe ex Tacito (3) fuit *multitudo ingens* eorum, qui sub Nerone crudeli martyrio necati sunt; *plurimos sub Domitiano christianos fecisse martyrium* patet ex Brutio apud Eusebium (4), quod confirmatur a Xyphilino Dionis continuatore, seu potius epitomatore. Cum vero Plinius sub Trajano quosdam Christianos e vita sustulisset, *ipsa tamen multitudine perturbatus*, quid de cetero ageret, consuluit Trajanum tunc Imperatorem, ut scribit Tertullianus (5), atque ut de reliquis Imperatoribus taceam, *innumeram fuisse multitudinem eorum* qui sub Diocletiano passi sunt, sæpe testatur Eusebius (6); nec mirum, siquidem, ut refert Lactantius (7), *vexabatur universa terra*, *et præter Gallias ab oriente usque ad occasum tres acerbissimæ bestiæ sæviebant.*

(1) Plin. Epist. cit.; et tamen erant humaniores proconsules et sub humanioribus Imperatoribus, Trajano, Hadriano, etc. vid. tum *Apol.* I S. Justini n. 68, 69; tum Euseb. *Hist. eccl.* lib. IV, c. 8. Cons. Alexii Symmachi Mazochii, *Disquisitones in acta martyrii S. Justini philosophi et sociorum;* atque ejusdem *Comment. in vet. marmor. S. Neapolit. eccl. kalendar.* vol. II, p. 476 et seqq. Quid factum putemus de aliis sub severioribus Imperatoribus Septimio, Decio, Valeriano, Diocletiano?

(2) De quibus consulendi Boldetti, Fabretti, Bosius, Arringhius, etc.

(3) Tacit. *Annal.* lib. XV, n. 44.

(4) *Hist. eccl.* lib. III, c. 18.

(5) *Apologiæ*, cap. II.

(6) *Hist. eccl.* lib. VIII, c. 4, et lib. I *De vita Constantini*, c. 13, ubi comparat persecutionem Diocletiani et Maximiani bello civili.

(7) *De mort. persec.* c. 16, et rursum lib. V. *Div. Instit.* c. 9 et 11. Cons. præterea erudita præfatio D. Ruinart ad *Acta martyrum sincera*, præsertim § 3, ubi Dodwellum refellit, qui (*Dis-*

415. 2° Quod spectat ad supplicia, erant illa exquisitissima. Nero Christianos pice ac resina perfusos tanquam faces noctu ad illuminandum inservire jussit, teste Tacito (1). Præsides per provincias invenerunt tauros æneos candentes, ferreas laminas, faces, sarmenta, pectines ferreos, equuleos, forcipes, rotarum varia genera, torcularia, nervos, cruces, compedes, ungulas, plumbata, uncos, lebetes, sartagines, craticulas, aliaque innumera, de quibus fuse docteque egit Gallonius (2). Cuique enim pro arbitrio et sine lege sævire ac torquere fas erat, et ille gratia præstabat, qui ceteros crudelitate vinceret. Edicta enim generalia erant, quibus præcipiebatur, ut Christiani a suo instituto *tormentis* retraherentur ac vincerentur (3); ex altera vero parte proponebantur apostatis deliciæ, voluptates, honores, prædia, dignitates, Imperatoris gratia ac favor, publica officia.

416. 3° Christiani tamen innumeri, cujuscumque conditionis, ætatis ac sexus, delicati, nobiles, servi, senes ac decrepiti et infirmi, fragiles fœminæ, pavidi pueri atque puellæ in toto, qua patet, terrarum orbe, data optione, supplicia potius eligebant ac sævos quosque cruciatus ea fortitudine et alacritate, ut retineri aliquando vix possent, quominus ipsi se sponte ad immania quæque offerrent, *quippe certatim gloriosa in certamina ruebatur*, scribit Sulpicius (4), *multoque avidius tunc martyria gloriosis mortibus quærebantur, quam nunc Episcopatus pravis ambitionibus appetuntur*; et *dum latrones*, subdit Lactantius (5),

sert. XI *Cyprianica*), contendit paucos martyres extitisse. Hunc sequuti sunt Gibbon aliique vel increduli vel Protestantes, qui cum animadverterint magnam gloriam, quæ ecclesiæ catholicæ obvenit ex tot martyrum fortitudine, moliuntur illorum numerum extenuare; ast irrito conatu.

(1) *Annal.* lib. XV, n. 44, edit. Taurinensis.

(2) *De SS. martyrum cruciatibus*, Ant. Gallonii, Congregat. Oratorii presbyteri, Romæ 1594, in-4°, qui triennio prius jam ediderat eumdem tractatum lingua italica, *Trattato degli istromenti di martirio*, etc.

(3) Cons. Lact. *De morte persec.* c. 13 et seqq., nec non Euseb. *De martyribus Palæstinæ*.

(4) *Sac. hist.* lib. II. Epictetus apud Arianum lib. IV, c. 7, eos proponebat in exemplum fortitudinis. M. Aurelius eos *vitæ prodigos* vocabat. Cons. Noghera S. J. *Riflessioni sue caratteri divini del Christianessimo*, rifl. XX et XXI.

(5) *Div. Instit.*, lib. V, c. 15. Vid.

et robusti corporis viri ejusmodi lacerationes perferre nequeunt, exclamant, et gemitus edunt victi dolore, pueri et mulierculæ tortores suos tacite vincunt, et exprimere illis gemitum nec ignis potest.

417. 4° Splendidissima identidem ac publica accedebant miracula, quæ martyrium Christianorum comitabantur, cujusmodi sunt, ferarum mansuetudo, luces quibus carceres effulgebant, fontes subito erumpentes, etc. quibus stupore afficiebantur ethnici ipsi, quæque leguntur passim in sinceris martyrum actis, in Eusebio (1), Lactantio (2), aliisque probatissimis auctoribus (3).

418. 5° Fructus ejusmodi passionum fuit mirabile religionis christianæ incrementum, cujus rei testem damus Tertullianum, qui ita præsides alloquitur (4) : *Cruciate, torquete, damnate, atterite nos... plures efficimur, quoties metimur a vobis; semen est sanguis christianorum.... nec quidquam proficit exquisitior quæque crudelitas vestra, illecebra est magis sectæ.* Idem testantur Arnobius et Lactantius (5), nec non Theodoretus, qui præclara hac utitur comparatione (6) : *Sicut lignatoribus silvam cædentibus multo plures pullulant propagines ab radicibus, quam sint rami, qui inciduntur; ita tunc quoque, piis compluribus interfectis, multo plures quotidie ad doctrinam Evangelicam accedebant.* Quod probe intellexit apostata Julianus, *qui*

acta S. Laurentii, S. Vincentii, S. Agnetis, Felicitatis atque Perpetuæ, Symphoriani, etc. apud Ruinart. Legi non possunt absque commotione ac pietatis sensu genuina martyrum acta; tanta in eis elucet simplicitas et candor, ut rapiant legentium animos. Quis sane non afficiatur intimo devotionis effectu, qui legat epistolam S. Ignatii M. ad Romanos, ejusque martyrii acta, acta S. Polycarpi, S. Pionii, etc.

(1) *Hist. eccl.* præsertim lib. v et seqq. et lib. II, *De martyribus Palestinæ.*

(2) *De mort persec.* edit. Baluzii.

(3) Apud Ruinart, op. cit.

(4) *Apolog.*

(5) Arnob. *Contra gentes*, lib. II, n. 3, Bibliotheca PP. Gallandi; Lact. *Div. Instit.* lib. v, c. 23.

(6) Ἀλλ᾽ ὥσπερ τῶν δρυτόμων τὰ δένδρα τεμνόντων, πολλῷ πλείους τῶν τεμνομένων ἐκ τῶν ῥιζῶν παραφυάδες βλαστάνουσιν· οὕτω δὴ τηνικαῦτα τῶν εὐσεβῶν ἀναιρουμένων, πολλαπλάσιοι τῇ τῶν εὐαγγελίων διδασκαλίᾳ προσήεσαν, καὶ τὸ αἷμα τῶν ἐκτμηθέντων ἀρδεία τοῖς νεοφύτοις ἐγίνετο. Serm. IX, *De legib.* tom. IV, edit. Sirmondi.

cædibus videns augeri res eorum (Christianorum), *vitavit, quæ approbare non poterat,* ut scribit ejus encomiator Libanius (1).

419. Quibus sic leviter delibatis, ita concludimus. Facta, quæ testata sunt a viginti, triginta, etc. testibus fide dignis, tanquam de visu vel de auditu ab iis, qui immediate ea ipsa perspexerunt, qui interposito jurejurando veritatem confirmant, qui, ne veritatem testatam prodant, patiuntur bonorum jacturam, exilia, adversaque omnia, in quavis legislatione extra omnem dubitationis aleam posita habentur, quin imo summum certitudinis gradum attingunt. Atqui non certum vel biscentum, sed myriades, sed innumeri propemodum ex Christianis sunt, qui vel ab initio ipsius religionis ac deinceps nunquam interrupta serie per tercentum circiter annos in quavis mundi plaga testati sunt facta, quibus christiana religio nititur, nec solum interposito jurejurando, non solum omni bonorum jactura, sed sanguine ipso effuso inter acerbissimos diuturnosque cruciatus, quos immanissimi tyranni excogitare potuerunt. Ergo christianorum martyrum testimonium pro christianæ religionis veritate tale est, ut non modo quamcumque juridicam probationem, sed et legum et naturæ ipsius limites excedat (2).

420. Rursum : Spectata infirma communi hominum conditione, moraliter saltem impossibile est, ut tanta fortitudo, tanta animi quies, pax et alacritas in dirissimis diuturnisque ferendis suppliciis, qualis in martyribus christianis apparuit cujusque ætatis, sexus ac conditionis, per tot sæcula, humanæ ac naturali alicui causæ attribui possit; impossibile est, ut homines ceteri non deterrerentur ab eo amplectendo instituto, in quo certissimæ ac cruentissimæ morti se exponerent, nisi peculiari divino aliquo

(1) *Parentalis in Julianum*, n. 59. Ταῦτ' οὖν αἰτιώμενος καὶ ταῖς σφαγαῖς ὁρῶν ηὐξημένα τἀκείνων, ἔφυγεν ἃ κατεμέμφετο. In *Bibl. græca Fabricii*, vol. VII, edit. Hamburg, 1715.

(2) Optime Sulpicius Sev. lib. II, *Sac. hist.* relata serie decem acerbissimarum persecutionum concludebat : *Nullis unquam magis bellis mundus exhaustus est ; neque majore unquam triumpho vicimus, quam cum decem annorum stragibus* (postremæ nempe persecutionis) *vinci non potuimus.*

afflatu commoverentur. Quod si vehementissimæ huic præsumtioni accedant miracula publica ac testatissima, nulli amplius dubitationi locus esse potest de divina ac supernaturali ejusmodi fortitudinis et constantiæ causa; seu quod idem est : Christianorum martyrum testimonium, omnibus ejus adjunctis perpensis, validissimum pariter est divinæ Christi missionis argumentum.

DIFFICULTATES.

421. Obj. prima. Christianorum martyrium nihil evincit, si vel 1° ex stupiditate, vel 2° ex furore mentis et animi (fanatismum vocant), vel 3° ex inanis gloriæ cupidine, vel 4° ex spe emolumenti, vel 5° ex inani exspectatione bonorum futurorum repeti possit ac debeat. 6° Quis enim ignorat Cafros, Nigritas, Japones aliosque barbaros vel se præcipites e rupibus dare, vel ante idolorum plaustra se sternere in viis, ut ab iis triturentur, vel Indorum viduas se in ignem immittere, ut sese maritis vita functis conjungant, tum ne se infamia polluant? Præterea 7° si non pœna sed causa martyrem facit, ut fert receptum religionis axioma, profecto, dum concluditur veritas christianæ religionis quia martyres habuit, supponitur id quod est in questione (1); ergo.

(1) Ita auctor libri *Examen de la religion*, chap. 6, nec non levissimus ac nugacissimus auctor libri, *Promenades dans Rome*, D. de Stendhal, Paris 1829, tom. II, p. 13 et seqq., qui ut moris est ejusmodi peregrinatorum, qui eruditionem ostentant, quidquid confert ad depressionem religionis catholicæ ac Romanorum Pontificum, congessit sparsimque per totum librum disseminavit. Obsoletas fabulas ab heterodoxis ipsi repudiatas de Joanna papissa ejusque partu recantat. At enim præter Bayle Leibnitius eruditam scripsit dissertationem, cui titulum fecit : *Flores sparsi in tumulum Joannæ papissæ*, atque impressa fut in *Biblioth. hist. gottingensis*, qua ad nihilum redegit omnia supposita fundamenta hujus fabulæ; attamen D. de Stendhal serio quærit eam confirmare eruditionis peregrinæ apparatu, et solitas Protestantium nænias obtrudit, sive ad rem faciant sive non, dummodo contemptum ipse inspiret catholicæ religionis; hæc enim loca sunt communia omnibus Ecclesiæ hostibus, quæ ipse continue recoquit. Difficile esset omnia mendacia et falsitates enumerare, quibus ejus opus scatet, atque in pluribus, quæ refert, factis supinam ignorantiam ostendit.

422. Resp. ad 1m, *Trans. maj.; neg. min.* quoad singula membra; nam Christianorum martyrium repeti non potest primo *a stupiditate,* cum plures litteris ac scientiis floruerint ex iis, qui vitam pro Christo ultro dederunt. Ea enim ætate persecutio contigit, qua Imperium romanum optime adhuc erat excultum. Nemo adeo bardus et stupidus est, ut data optione inter delicias et supplicia, inter libertatem et carceres, vitam et mortem, nesciat se determinare ad ea, ad quæ illicitur a natura ipsa; demum ipsa sanctorum martyrum acta evincunt, nonnisi causa probe cognita atque ex intima veritatis persuasione eos sanguinem fudisse.

423. Ad 2m, Neque ex *animi furore* seu *fanatismo.* Qui enim agitur æstu fanatismi, cæco impetu ruit; ast quies animique tranquillitas, quam in cruciatibus acerbissimis martyres nostri præ se ferebant, responsa sapientissima, preces quas pro persecutoribus in ipso martyrii actu fundebant, amor quo complectebantur inimicos suos, legata quandoque facta de bonis suis in favorem carnificum, qui eos trucidabant, non arguunt certe cæcum animi impetum atque furorem. Fanatismus præterea seu cæcus animi furor nec omnes invadit, nec diuturnus est; at in casu nostro abripere debuisset doctos et indoctos, nobiles atque plebeios, senes, juvenes, puellas ipsas, ad universam terram sese extendere debuisset ac per tria continuentia sæcula. Cui hæc suadere increduli poterunt?

424. Ad 3m. Neque ex *inani gloriæ cupidine,* quam bene norant a religione nostra proscribi, per quam omnem martyrii fructum amisissent; plures in speluncis ac silvis vel fame perierunt, vel a feris devorati sunt a nemine cogniti nisi a solo Deo. Infamia publica notati erant; plures conglobatim occisi vel combusti erant, adeo ut certi essent sua nomina ad posteritatem perventura minime esse. Denique magis a gloriæ cupidine quam a gladio vel igne sibi timebant (1).

(1) Quot vero sunt ignoti martyres, de quibus cecinit Prudentius in *Peristeph.* hymn. XI :

Reliquias memini me didicisse hominum,
Quorum solus habet comperta vocabula Christus,
Utpote quos propriæ junxit amicitiæ;

quique, ut de justis V. T. scribebat Apostolus (Hebr. XI, 37 et seqq.), *cir-*

425. Ad 4m, Neque a *spe emolumenti*, quæ absurda fuisset, dum potius omnium bonorum jacturam pati deberent, ac nonnisi uno gradu a morte durissima dividerentur. Divites ac nobiles hac spe moveri non potuissent; innumeris, si resipuissent, opes, honores, commoda, officia publica offerebantur.

426. Ad 5m, Neque demum ex *inani futurorum bonorum expectatione*, nisi certum ac persuasum ipsis fuisset divinam esse illam fidem, quam proprio sanguine obsignabant; neque ignorabant hæc Apostoli dicta : *Si Christus non resurrexit, vana est fides vestra, inanis prædicatio nostra; Si mortui non resurgent, miserabiliores sumus omnibus hominibus; Manducemus et bibamus cras enim moriemur.*

427. Ad 6m, seu 1m confirmat. *Dist.* Qui se ipsos interimant juxta propriæ superstitionis impulsum, *trans.*; qui ab aliis mortem sustineant ad testificandam propriæ religionis veritatem, *neg.* Patet proinde ingens discrimen, quod intercedit inter infelices illas superstitionis propriæ victimas et christianos martyres, qui minime in se manus intulerunt, sed ab aliis mortem sibi illatam sustinuerunt ad facta testificanda, quorum vel spectatores vel testes de auditu fuerunt, ut in probationibus adnotatum est. Itaque in illis cæcus furor, in his veritatis testificatio agnoscenda est (1).

cumierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti... in solitudinibus errantes, in montibus, et speluncis, et in cavernis terræ. Innumeri prope sunt, qui profecto nullo poterant gloriæ stimulo moveri ad talia perferenda. Cons. P. Ansaldi, Ordin. prædic. in opere, *De causis inopiæ veterum monumentorum pro copia martyrum dignoscenda adversus Dodwellum*, Mediol. 1740.

(1) Atque hinc in irritum recidunt, quæ citatus Stendhal loc. cit. scribit: *Notre sympathie nous donne l'idée d'une douleur, qui réellement n'a jamais été sentie, la* plupart *des martyrs étaient plus ou moins* dans l'état d'extase. *De* 1820 *à* 1823 *six cents femmes du Bengale se sont brûlées sur la tombe des maris qu'elles n'aimaient point. Voilà un sacrifice vraiment senti, une douleur réellement atroce. Il est bien plus aisé de braver la mort pour les intérêts d'une théorie métaphysique, soutenue par des gens d'esprit, qui de leurs discours tirent leur subsistance; ils persuadent aisément aux âmes poétiques qu'elles vont acquérir un bonheur éternel au prix d'une douleur de quelques heures... il paraît que ces moments de passion profonde, d'insensibilité et* d'extase *se sont souvent re-*

428. Ad 7m, seu 2m confirmat. *Neg.* ex duplici ratione. Ac primo quidem nulla datur circulatio, ut ajunt, seu petitio principii, dum per effectum assurgitur ad causam, vel a causa proceditur

*produits dans ces épidémies d'*enthousiasme *dont on trouve tant de traces dans l'histoire, tout imparfaite qu'elle est jusqu'ici. M. le D. Bertrand a fait un ouvrage estimé sur cet état d'extase, dont le magnétisme reproduit à volonté l'insensibilité parfaite* (*Récit. de M. Cloquet,* en avril 1829). At 1° unde didicit majorem martyrum partem *extra se raptos* fuisse, cum id non legatur nisi de uno vel altero? Certe auctor noster acta martyrum neque a limine se salutasse ostendit, dum talia obtrudit. 2° Quo fundamento asserit christianos martyres ob theorias metaphysicas subiisse martyrium, et non potius, ut ostendimus, ad testificanda facta, quæ sub sensibus cadunt? 3° Qua fronte audet præferre viduas indicas in ignem se conjicientes martyribus christianis, qui ab aliis illata tormenta et immanissimos cruciatus perferebant, dum illæ vere fanatismo abreptæ, seu potius ad effugiendum publicum ludibrium et ignominiam id præstent, ut refert Bartoli in *Asia*, nec ipse diffitetur paulo infra dicens : *Ces jeunes femmes de l'Inde se brûlent par honneur*, *comme en Europe on se bat en duel?* 4° Quomodo persuadere poterit sibi vel aliis, christianos martyres omnis et ætatis et sexus et conditionis totidem fuisse *animas poëticas*, qui absque fundamento voluerint omnibus atrocitatibus subjici ob inanem spem? Nonne plures doctissimi viri et philosophi matyrio coronati sunt? Imo illi ipsi, qui juxta Stendhal ceteros exhortabantur, nonne illi erant, qui potissimum ad necem quærebantur? Episcopi nempe et presbyteri? 5° Si persuadebantur fortiter exigui temporis tormenta sustinere ad æternam vitam sibi comparandam, ergo non erant extra se positi ac quodammodo insensibiles, ut *plerosque* fuisse asseruit auctor noster; mentita nempe jam bis est iniquitas sibi. 6° Si epidemia enthusiasmi ita afficiebat martyres, ut eos velut extra se raperet in statum extasis et insensibilitatis, qui factum est, ut tot vi tormentorum devicti deficerent, atque spectatores christiani sæpe adeo cum tanto suo periculo debuerint vacillantes ad constantiam hortari? 7° Extasis, quam magnetismus excitat, et de qua frequenter adeo medicina loquitur, est status morbosus, nec de alia loquitur Alex. Bertrand, cujus operis compendium exhibet *Biblioth. univ. Genev.* tom. XXXVI, p. 63, 215. Jam vero numquit status morbosus potuit esse communis in universo terrarum orbe omnibus et juvenibus et senibus, viris, fœminis, etc. et quidem per tria sæcula, et renovatus quoties recruduit in Catholicos persecutio, et quidem privative Christianorum seu Catholicorum? Tales sunt magni sapientes christianæ et catholicæ religionis impugnatores! Quod spectat ad extases, quas interdum unus vel alter martyr est passus, istæ non aliunde quam a

ad effectum; quando ex. gr. dicitur: *Homo vivit, ergo respirat,* vel e converso: *Homo respirat, ergo vivit,* ut dialectica docet. Jam vero in casu nostro ab effectu, multitudine nempe, fortitudine, ceterisque adjunctis martyrum christianorum inferimus veram ac divinam esse religionem christianam, in qua et pro qua illi occubuerunt. 2° Quia jam constituta veritate et divinitate christianæ religionis argumentis tum intrinsecis tum extrinsecis, petitis ex miraculis, vaticiniis, doctrinæ Christi sanctitate, aliisque superius allatis, magis magisque eadem veritas confirmatur et roboratur ex ceteris motivis credibilitatis, cujusmodi sunt religionis christianæ propagatio, conservatio et martyres in suis adjunctis consideratæ, quæ pariter sunt totidem vaticiniorum Christi adimplementa; falsum propterea est a nobis supponi quod est in quæstione.

429. Obj. secunda. 1° Religiones omnes, ægyptia, pagana, islamitica, atque in sinu ipso christianæ religionis Montanistæ, Donatistæ, Anabaptistæ, Protestantes suos proferunt martyres. Hinc prodierunt martyrologia Anabaptistarum, quorum meminit Bayle (1), martyrologium Anglicanorum, quod edidit Fox (2), Protestantium, quod inter ceteros confecit Geddesius (3). 2° Freret contendit, primo ipso Ecclesiæ sæculo disputatum esse de vi argumenti, quod a martyribus ducitur (4). 3° Validior quæque

Deo servis suis opitulante repeti possunt, ut patet ex ipsis actis SS. Felicitatis et Perpetuæ, quæ adversarius noster commemorat. Quæ enim in illis recensentur de S. Perpetua nihil habent commune cum extasibus magnetismi; si tamen verum est, quod magnetismi patroni prædicant, cum certum sit ex allatis documentis, ubi agebamus de miraculis, sæpius magnetismum suum effectum non sortiri, ac plura illi tribui, quæ falsa sunt?

(1) In Dict. crit. art. *Anabaptistes*, remarque F.

(2) *Acta et monumenta ecclesiæ*, vol. 3. in-fol., quæ recusa sunt sub titulo *Martyrologium* an. 1684.

(3) Michaelis Geddesii martyrologium eorum, qui in Hispania ob professionem religionis Protestantium supremo supplicio affecti sunt, ex anglico latine convertit et vulgavit Moshemius, præmissa epistola amarulenta, 1732, in fine suarum dissertationum ad Hist. eccl. pertinentium, vol. 1, Altonaviæ et Flensburgi 1733, edit. 2a.

(4) Spedalieri, *Anal. dell'esame crit.* etc. p. 110 et seqq.

animi commotio, ait auctor *Fabulæ Sanctorum*, aut sectæ augendæ cupido tenebras offundit, ne ea expendantur, quorum causa pugnatur; eo vel magis, quod primis Ecclesiæ sæculis non defuere pastores, eloquentia non minus quam fanatismo valentes, qui simpliciorum imaginandi vim inflammarent. 4° Procedente tempore ita deferbuisse martyrii studia, ut jam christiana religio divinitatem suam hoc argumento tueri non possit; ergo.

430. Resp. ad 1m, *Dist.* Proferunt eos, quos martyres vocant, *conc.;* qui martyres sint cum omnibus illis adjunctis, quæ martyres nostros comitari ostendimus, *neg.* Hæc enim solius religionis christianæ seu catholicæ propria sunt. Qui enim ab adversariis nostris martyres vocantur non sunt 1° nisi pauci; 2° nulla plerumque inter se fidei seu religionis communione colligati, qui pro *sua* potius *sententia*, quam pro religione pugnarent, vel saltem qui non ad testificanda aliqua facta, sed ad asserenda tantum quæ in opinionibus speculativis seu in contemplatione posita sunt, ad adstruenda nempe propria placita; 3° plerique absque optione justo supplicio graviorum criminum rei damnati sunt, cujusmodi fuere Donatistæ (1), Anabaptistæ (2), Protestantes sub

(1) S. Augustinus, auctor coævus, qui Donatistas bene noverat, *Epist.* 88, alias 68, quæ totius cleri hipponensis nomine data est ad Januarium Episcopum donatistam, descripta mira Circumcelliorum feritate, ita concludit n. 8: *Vivunt ut latrones, moriuntur ut Circumcelliones, honorantur ut martyres.* Et lib. I, *Contra Epist. Parmeniani*, c. 8: *Si quisquis ab imperatore vel a judicibus ab eo missis pœnas luit, continuo martyr est, omnes carceres martyribus pleni sunt*, et c. X, illorum mores describens, ait: *Inobedientes atque impii nec Deo reddunt christianum amorem, nec regibus humanum timorem*; ac rursum lib. II, *Cont. Epist. Parm.* c. 3. *Isti*, inquit, *cur non se respiciunt, quorum catervæ gregum furiosorum huc atque illuc armatæ ferro ac fustibus volitant, et tam crebris, ubi potuerint, stragibus, nequaquam tamen tanta immanitate satiantur, ubi per busta cadaverum eorum, cum fœminis, quæ cum illis passim commixtæ contra ordinem rerum divinarum et humanarum diebus ac noctibus evagantur, tanta fervet ebrietas, ut inde insaniam quotidianam non solum alios insectandi, sed etiam seipsos præcipitandi concipiant;* et alibi passim. Cons. præterea S. Optatus Milevitanus, *De schismate Donat.* lib. III, c. 6. Tales porro sunt martyres, quos cum nostris conferunt increduli!

(2) De Anabaptistis satis est in medium afferre, quæ de ipsis scripsit

Carolo V (1), vel in Galliis vel alibi mulctati; et inter incredulos

Bayle, art. cit. *Ils enseignèrent que la puissance des princes etait une usurpation, et que les hommes sous l'évangile doivent jouir d'une pleine liberté.* Ac de Munzero, præcipuo sectæ auctore, ait : *Munzer devint si téméraire qu'il exhorta hautement les peuples à résister aux magistrats, et à contraindre les souverains à se défaire de l'autorité. Un tel Evangile plut si fort aux paysans d'Allemagne, qui trouvaient un peu trop rude le joug de leurs maîtres, qu'ils se soulevèrent en mille lieux, et qu'ils commirent une infinité de violences. On leva des troupes contr'eux, on les battit aisément, on en fit mourir un très-grand nombre.* Jam vero seditiosi, rebelles, conspiratores contra legitimam potestatem, digni profecto sunt, qui martyrii laurea ab incredulis donentur. Sed ad penitius cognocendos furores ejusmodi sectariorum legatur *Histoire des Anabaptistes*, Paris 1795, nec non *Histoire de l'hérésie de Wicleff, de Jean Huss et de Jérôme de Prague*, Lyon 1682, item Gerardi Croesii *Historia Quackeriana*, lib. III, Amstel. 1695.

(1) De quibus scribit post Grotium, *Annal. de rebus Belgicis*, pag. 112, edit. fol.. Paulus Sarpi in *Hist. Conc. Tridentini*, lib. III, atque ex ipso Gibbon, op. cit. cap. 16; ubi, quum innumeris mendaciissubtilique astu extenuare numerum christianorum martyrum tentaverit, refert ex auctoritate Grotii, sub Carolo V, 100 millia, vel saltem 50 Protestantium millia, ex testimonio Sarpii, carnificis manu interremptos. Ast notum est in immensum ejusmodi numerum auctum esse, ut patet ex ipsa Grotii et Sarpii supputatione; deinde in bello occubuisse Belgas illos, qui jugum excusserant Imperatoris et mulctatos tanquam perduelles. Quod spectat ad Calvinianos, qui in Galliis subinde pœnas dederunt, certum est, eos ubique suis doctrinis inhærentes civiles motus excitasse adversus legitimam auctoritatem. Dixi, *suis doctrinis inhærentes;* siquidem Franciscus I, ut refert Brantôme, affirmabat : *Le calvinisme et toute autre nouvelle secte tendent à la destruction des royaumes, monarchies et dominations.* Calvinus sæpe clamat adversus auctoritatem cruentam Regum, eorumque ferocem licentiam, vellet ipsos variis subditorum ordinibus subjicere, eos nonnisi populorum tutores appellat, eisque objicit turpem ignaviam velut perfidiam. Nota sunt *Principia Paris*; *Vindiciæ contra tyrannos* Huberti Languet, qui magis notus est sub nomini *Junii Bruti*, qui hoc opus conscripsit, teste ipso Protestante d'Aubigné, ut animos adderet reformatis ad conjurationem Ambacii. Agnoscitur liber *execrabilis*, inquit Grotius, Boucher et Ministri Sureau du Rozier, in quo auctor conatur ostendere, ut loquitur quidam Protestans : *Qu'il est loisible de tuer leurs rois et reines ne voulant obéir à la religion prétendue réformée et porter le parti protestant.* Demum ceteris omissis, ex confessione ministri Jurieu : *Le cardinal Richelieu, ôtant aux prétendus réformés leurs places de sûreté, agit plutôt par*

Cæsar Vanini ob patrata flagitia, vitiatæ præsertim juventutis (1), ceterique passim, quos increduli vel Protestantes ut martyres venditant. Tantum abest, ut supernaturalia cetera dona in iis eluceant, quæ martyres christianos summopere exornarunt! Ad confirmat. *Hinc prodierunt martyrologia,* etc. *Dist.* quæ in censu martyrum et sanctorum recensent facinorosos quosque ac perduelles, atque ob propria crimina mulctatos, *conc.;* martyres proprie dictos, *neg.* Quid enim testati essent ejusmodi pseudomartyres nisi propria placita privatasque sententias? Recolantur, quæ superius adnotata sunt circa veri martyris characteres (2).

une sagesse politique que par un zèle de religion. Il voyait que c'était un état dans un état et que ces villes étaient des retraites de rebelles *et de mécontens.* Sane vix est aliqua rebellio, quæ in Europa a trecentis circiter annis excitata est, quæ ab ipsis non prodierit. Neque ejusmodi spiritus in ipsis immutatus est, siquidem paucis abhinc annis celebris Protestans scripsit : *Si la réforme a fait la révolution, c'est son plus bel ouvrage.* Cons. *Mémorial catholique,* IIe année, tom. IV, Juillet 1825, p. 21 et seqq. Cons. præterea *Histoire du fanatisme*, par Mons. de Brueys, Utrecht 1737, 2 vol. in-8. Idque, ut notatum est, ex ipsa Reformationis seu Protestantismi natura ac doctrina per applicationem principii fundamentalis independentiæ religiosæ ad statum politicum. Quare non est quod obtrudant, ut nunc faciunt nonnulli scriptores protestantes, Catholicorum in aliquibus provinciis rebelles motus, cum hi contra catholicum principium seu doctrinam exorti sint, et fructus spectari debeant ipsius Protestantismi, qui et in Catholicos nonnullos influxit. Sane ubique fere, qui tales motus machinantur, religionis catholicæ hostes infensi sunt et religionis catholicæ sacerdotes persequuntur.

(1) De Julio Cæsare Vanini atheismi pseudo-martyre consulendus Barthol. Gramondus, testis ocularis, in *Historia Galliæ*, lib. III, qui refert eum furore percitum fuisse, cum cognovit nihil sibi profuisse simulatam catholicæ religionis professionem ad promeritas pœnas evadendas. Tales sunt plus minus omnes heroes, quos sive increduli sive Protestantes in fastis suis recensent. Sibi eos habeant.

(2) De martyrologio foxiano, quod æque in martyrologium Geddessi quadrat, dicit auctor opusculi *A sure way to find out the true religion*, D. Baddeley, edit. American. Boston 1831 : *Hic liber sanctorum et martyrum mendaciis scatet, nam raro integra est aliqua historia in hoc immenso volumine, quæ aliqua ratione falsificata vel subversa non sit... Percurram tamen primos sex menses kalendarii foxiani, et verum protestantium istorum sanctorum et martyrum characterem exhi-*

431. Ad 2m, *Dist.* Quatenus nempe, ut supra dictum est, non pœna sed causa martyrem facit, *conc.*; alias, *neg.* Etenim inter validissima christianæ religionis et Ecclesiæ divinitus institutæ argumenta *verum martyrium* primos Ecclesiæ Patres attulisse Clemens Romanus, Justinus, Irenæus, Cyprianus, Hieronymus, Lactantius aliique passim testes lucupletissimi sunt (1); satis sit hic S. Hieronymi verba proferre : *Cum quis viderit*, inquit, *tanta perseverantia stare martyres atque torqueri, subit tacita cogitatio, quod, nisi verum esset Evangelium, nunquam sanguine defenderetur.*

432. Ad 3m, *Dist.* In perbrevi quodam mentis æstu, *trans.*; ad longum tempus primoque illo æstu defervescente, *neg.* Hi enim animi furores et commotiones, ut experientia constat, in primis non omnes ubique pervadunt, deinde brevi dissipantur ac maturæ deliberationi locum cedunt. Jam vero Christianorum

bebo. Speciminis gratia, ne longiores simus, hæc pauca exempla bonæ fidei Foxii ex citato auctore afferimus : 2a die Januar. *Joannes Wikleff, martyr.* Ast iste Wikleff minime occisus, neque in carcerem ob hæresim conjectus est, sed in suo lectulo Lutterworth in Leicestershire diem obiit supremum. 5a Januar. *Wilhelmus Swinderby, martyr*, anno 1400. Quamvis ipse Fox dicat eum anno 1401, post duodecim menses, non magno affectum infortunio fuisse; neque ipse scit, quid de illo factum fuerit. 7a die Jan. *Roger Acton, martyr.* Hic in vitam Henrici v conspiravit, atque in aperta seditione captus et ob proditionem suspensus est, non jam, ut refert Fox, 7a Januar. 1401, sed 10a Febr. 1414. 8a Jan. *Joannes Brown, martyr.* Ex ipsis perduellionibus fuit, et ob eamdem causam laqueo interiit; et sic dicatur de cæteris ejusdem fariniæ hominibus vel conspiratoribus vel latronibus, etc. quos in album sanctorum et martyrum refert Fox. Cons. op. cit. pag. 54 et seqq. Ipse Pearsonius exprobrat Joanni Fox falsas citationes, prava ratiocinia, etc. Cons. Feller, *Dictionnaire historique*, art. *Jean Fox.* Sed præ ceteris circa kalendarium foxianum legi debet opus P. Personis S. J. de conversionibus anglorum, cui titulum fecit : *The third part of a treatise entitled conversions of England*, etc. anno 1604, sine loco, tom. II, p. 3, c. 1 et seqq., ubi inter cetera ostendit plures in vivis adhuc fuisse, quos Fox in suum retulerat martyrologium!

(1) S. Clem. *Epist.* I ad Cor.; S. Just. *Apol.* II, n. 10 et 12; S. Iræn. *Cont. hæreses*, lib. IV, c. 33, n. 9; S. Cypr. *Epist.* LVIII; Lact. *Div. Instit.* lib. V, c. 13; S. Hier. *Ad Hedib.* q. II.

martyria per universum terrarum orbem ab omni ordinum classe et per plura sæcula celebrata sunt : *Steterunt torti torquentibus fortiores*, inquit S. Cyprianus (1), *et pulsantes ac laniantes ungulas pulsata et laniata membra vicerunt.* Quod vero additur de viris eloquentia pollentibus, nil aliud evincit nisi mentitam esse iniquitatem sibi, dum affirmarunt increduli, nonnisi rudes et plebeios ab initio christianæ religionis amplexatos Evangelium fuisse. Quæcunque enim vis eloquentiæ sit, nunquam efficit, ut homines passim bonorum direptionem, exilia, exquisita tormenta ad longum tempus perferant.

433. Ad 4m, *Dist.* Cum desiere persecutiones, *conc.;* quoties istæ recruduerunt, *neg.* Ecclesiæ enim catholicæ nunquam defuere martyria, ut patet ex martyribus, qui tum sub Imperatoribus ac principibus arianis, iconoclastis, etc. passi sunt, tum hac ipsa nostra ætate, quia nunquam ipsi defuerunt persecutores. Prætermissis enim vetustioribus temporibus, Japonenses æmulati sunt pristinos martyres, sive numerum spectes, sive conditionem, sive tormentorum atrocitatem (2). In Anglia et Hibernia ad plura pariter hominum millia, præsertim sacerdotio aut nobilitate præstantium, ad hæc fere tempora pro catholica fide omnia vexationum genera sustinuerunt (3). In Gallia sub finem elapsi sæculi, ut superius notavimus, plures Catholicorum myriades occubuere, in quibus religiosi, moniales, sacerdotes, Episcopi heroicam plane fortitudinem ostenderunt (4). Hinc ea ratione, qua quoties Ecclesiæ hostes eam aggressi sunt, toties victi fuere, et Ecclesia semper novos celebravit triumphos, sic quoties eam aggredientur, toties vincentur (5).

(1) *Epist. ad Mart. et Conf.*

(2) Cons. Bartoli, *Storia del Giappone;* Crasset, *Histoire de l'église du Japon;* Segneri, *L'incredulo senza scusa*, part. 2; c. 16.

(3) Cons. Bartoli, *L'inghilterra.* Recolantur præterea, quæ superius notata sunt de hæreticorum sævitie. Lingard, *Storia dell' Inghilterra*, tradotta dal sig. Gregori.

(4) Barruel, *Histoire du Clergé de France pendant la révolution.*

(5) Pulchra similitudine utitur Segneri, *L'incredulo senza scuza* part. II, c. 10, ad exponendum duplicem effectum, quem persecutiones in Ecclesia

434. Obj. tertia. Martyres christiani, non pro religione, sed ob alias omnino causas occubuerunt; etenim vel ob impacta crimina *incendii, atheismi, superstitionisve maleficæ* necati sunt; vel tanquam rei de œdipodeis incestibus, thiesteisque cœnis et infanticidiis, occasione Carpocratianorum, sub Hadriano mulctati sunt, vel denique ut perduelles ab Imperatorum legibus; ergo.

435. Resp. *Dist. antec.* Interdum ob alias causas fucatis coloribus apparentes, *trans.;* reales, *neg.* Etenim 1° Justinus sic Imperatores alloquebatur : *Rogamus ut, qui convictus fuerit, puniatur ut improbus, non autem ut Christianus* (1); et Tertullianus (2) pariter : *Nemo illic Christianus, nisi hoc tantum*, et ita passim reliqui apologetæ et martyrum acta loquuntur. 2° Per *Atheismum et superstitionem maleficam* christianam professionem designabant juxta præconceptas ethnicorum opiniones, ut notum est. 3° Tacitus (3) ipse scribit incendium fuisse prætextum, quo usus est Nero ad Christianos insectandos. 4° Impacta Christianis crimina incestus, etc., vel erant apertæ calumniæ ab ipsis ethnicis excogitatæ ad invidiam conflandam christianæ confessioni, vel si ex occasione Carpocratianorum aliorumque hæreticorum exortæ sunt, nonnisi ad brevissimum tempus prævaluerunt, ut enim tradit Eusebius (4), semper Ec-

producunt, his verbis : *Si fe chiaro, come i nemici di quella* (chiesa), *con tante scosse non le avevano arrecato finalmente altro danno di quello, che si arrechi ad un incensiere con agitarlo incessantemente per l'aria, che fu l'avvivarvi ad un'ora, di dentro l'ardore della carità, di fuori la fragranza del buon esempio*, id est, *Tunc patefactum est, inimicos Ecclesiæ, non magis tot commotionibus ipsi nocuisse, quam noceat quis thuribulo, dum illud per aëra agitat; simul enim reviviscere fecerunt intus ardorem caritatis, foris autem boni exempli flagrantiam.*

(1) Apol. I, n. 7. En ejus verba : Ὅθεν πάντων τῶν καταγγελλομένων ὑμῖν, τὰς πράξεις κρίνεσθαι ἀξιοῦμεν, ἵνα ὁ ἐλεγχθεὶς ὡς ἄδικος κολάζηται, ἀλλὰ μὴ ὡς χριστιανός.

(2) Tert. in *Apol.* c. 44. Cons. Ansaldi, Diss. cit. *De causis inopiæ monument.* adversus Dodwell, p. 4; Euseb. *Hist. eccl.* lib. III; Noghera, *Riflessioni sul caratteri divini del cristianesimo*, Riflessione 20.

(3) *Annal.* lib. XV, n. 44.

(4) *Hist. eccles.* lib. IV, c. 7. Cum

clesiam catholicam, quam κρατοῦσαν seu *prævalentem* vocabant, ipsi ethnici a quibuscumque sectis discreverunt et agnoverunt. 5° Dummodo Christiani fidem ejurassent, tanquam absoluti et immunes ab his omnibus criminibus habebantur. 6° Ideo perduelles declarabantur, quia respondebant : *Obediri oportet Deo magis, quam hominibus* (Act. V, 29). 7° Addo, quod si ob impacta ejusmodi crimina saltem ut apparentes prætextus Christiani interficiebantur, ergo infero, non temporalis quæstus, non inanis

retulisset Gnosticos (sapientes seu illuminatos, prout se vocant non paucæ nostrorum temporum sectæ), a Carpocrate prodiisse, docentes debere unumquemque flagitia obscœnissima perpetrare ad sibi conciliandos mundi rectores, indeque prodiisse tot ethnicorum in Christianos calumnias de incestibus cum matribus et sororibus, et consecrandis dapibus, præclarum hoc exhibet testimonium de Ecclesia catholica : Ἡ τοῦ καθόλου καὶ μόνης ἀληθοῦς ἐκκλησίας λαμπρότης τὸ σεμνὸν καὶ εἰλικρινὴς καὶ ἐλευθέριον τό τε σῶφρον καὶ καθαρὸν τοῦ ἐνθέου πολιτείας τε καὶ φιλοσοφίας εἰς ἅπαν γένος Ἑλλήνων τε καὶ Βαρβάρων ἀποστίλβουσα· συναπέσβη γοῦν ἅμα τῷ χρόνῳ καὶ ἡ κατὰ παντὸς τοῦ δόγματος διαβολή· ἔμενε δὲ μόνη ἄρα παρὰ πᾶσι κρατοῦσα καὶ ἀνομολογουμένη τὰ μάλιστα διαπρέπειν ἐπὶ σεμνότητι καὶ σωφρυσύνῃ θείοις τε καὶ φιλοσόφοις δόγμασιν, ἡ καθ' ἡμᾶς διδασκαλία, id est, *Catholica Ecclesia*, quæ sola vera est *semperque sui similis et constans, novis quotidie incrementis augebatur, gravitate, sinceritate ac libertate, modestia denique ac sanctitate vitæ cujusdam, philosophiæque divinæ omnium oculos, non græcorum modo, verum etiam barbarorum perstringens ; simul etiam extincta est temporis lapsu calumnia illa, quæ universæ religioni nostræ afficta fuerat* (puto Sismondi hic dicturum non esse ferro et igne ecclesiæ catholicæ), *mansitque tandem disciplina nostra* sola omnium consensu *superior et victrix*, ac *præ reliquis sectis modestia, gravitate, divinæque sapientiæ præceptis excellere ab omnibus judicata*. Deinceps hinc factum refert, ut Ecclesia catholica dicta fuerit a gentilibus ἡ κρατοῦσα δόξα, et Catholici κρατοῦντες. Et sane hoc nomine Damascius in *Isidori Vita*, p. 1058, donat Ecclesiam catholicam, ac rursum pag. 1072 idem apud Suidam disserens de Ammonio ; sic etiam ante ipsum Porphyrius, in libro *De oraculorum philosophia*, apud Euseb. *De præp. evang.* c. 10, et Theodoretus, lib. I. *De curatione græcanicæ superstitionis*, id ipsum observat, imo ipse Julianus in *Misopogone*, p. 99, τῶν κρατοῦντων, *de iis qui tunc prævalebant* loquitur. Cons. Valesius in notis ad citatum Eusebii locum. Miror, quomodo eruditi Protestantes ista non viderint.

gloriæ cupidine, non sectæ augendæ causa, non animi furore, ut deistæ contendunt, martyres mortem obibant, cum non nisi infamia eos sequeretur, sed unius veritatis gratia sobrii prudentesque sanguinem dabant.

436. Inst. Plures quovis tempore apostatæ fuerunt; ergo.

437. Resp. *Trans. antec.; neg.* vel *dist. cons.* Et istorum apostasia propriam arguit imbecillitatem, divitiarum, honorum, voluptatum, etc. amorem, *conc.;* arguit infirmitatem argumentorum christianæ religionis, quam deseruerunt, *neg.* Imo istorum ignavia ceterorum fortitudinem exaltat tanquam vere divinam. A cruciatibus enim vinci hominis est, cruciatus vincere Christiani. Contra propriam vero conscientiam et persuasionem atque ex ignavia eos cecidisse, duo sunt, quæ ineluctabiliter evincunt, 1° quod plures resumtis viribus novi se certamini committerent, et qui in prima pugna victi sunt, in altera fuere victores; 2° quod, vix pace Ecclesiæ reddita, illico turmatim lapsi, non solum precibus, sed et lacrymis et gemitibus Episcopos obsiderent, ut pacem et veniam patrati criminis consequerentur, ac durissimis publicæ ac diuturnæ pœnitentiæ laboribus se subjicerent ad ejusmodi pacem obtinendam (1).

(1) Cons. Morinus, *De Pœnitentia*, Petavius, *De Pœnitentia*; Mamachius, *De orig. christ.* et S. Cyprianus passim in suis epistolis. Novatiani schisma originem cepit ex accusatione, quam ipse intulerat Ecclesiæ romanæ, quod pacem lapsis pœnitentia functis concederet, atque rursum ad communionem suam admitteret.

EORUM QUÆ HACTENUS PROPOSITA SUNT SUMMA ATQUE CONCLUSIO.

438. Jam præstat institutæ disputationis adversus incredulos summam colligere, tum ut inde pateat argumentorum nexus et vis, quibus nostra doctrina constituitur, tum ut consecutionum series deducatur ex iis, quæ confirmare studuimus, tum denique ut ex parallelismo impugnationis incredulorum planum fiat, quam levibus nitantur momentis, qui fidem adhibere religioni detrectant.

439. Ad primum quidem quod attinet, ex dictis patet possibilem divinam ac supernaturalem aliquam revelationem esse, sive ex parte Dei, sive ex parte hominis, sive ex parte rei revelatæ (1). Dari insuper certissimas notas, quibus divina ac supernaturalis hæc revelatio probe secernatur a quacumque hominum fraude, cujusmodi esse ostendimus, tum ex se, tum ex omnium gentium consensu, *extrinsecas* miracula et vaticinia eventu comprobata, *intrinsecam* sanctitatem doctrinæ, quæ tanquam revelata perhibetur, quæ nempe promoveat gloriam Dei et utilitatem hominum (2). Hanc porro revelationem etiam ex ea tantum parte, quæ complectitur officia hominum erga Deum, erga seipsum, et erga societatem, quæ nempe absolute captum hominis non excedunt, non solum utilem, sed plane necessariam, saltem morali necessitate, esse ex triplici capite collegimus, quæ totidem facta sunt ab omnibus historicis monumentis testata, ac 1° quidem ex eo quod nulla gens unquam fuerit vel sit, quæ, divina hac supernaturalique revelatione destituta, vel dignum Deo cultum exhibuerit, vel plus minus in gravissimos errores non impegerit contra sanæ ethices principia; 2° ex eo, quod nulli unquam philosophi vel sapientes idonei fuerint vel sint, ex triplici intrinseco ipsis inhærente defectu,

(1) Cap. I, Prop. I. (2) Cap. II.

ad homines retrahendos a gravissimis ac perniciosissimis recensitis erroribus, eosque in officio continendos; 3° demum ex eo quod humana ratio, nullis aliunde suffulta præsidiis, motiva sufficientia non præbeat ad homines in officio continendos atque a vitiis retrahendos etiam in iis, quæ naturali rationis lumine cognosci possunt (1).

440. His constitutis investigavimus, an divina bonitas homines in tanta necessitate positos sibi ipsis omnino permiserit, an vero proposita revelatione iisdem consuluerit; atque ostendimus Deum reipsa hominibus non defuisse, sed per Christum potissime gentes omnes ad verum Dei cultum atque ad sanam ethicen revocasse. Divinam porro ac supernaturalem Christi missionem seu revelationis factum extra omnem dubitationis aleam posuimus argumentis intrinsecis et extrinsecis, vaticiniis scilicet et miraculis a Christo patratis, ac præsertim gloriosa ipsius a mortuis resurrectione, quæ omnium maximum et miraculum et vaticinium fuit et ceterorum omnium velut confirmatio atque sigillum. Et hæc quidem quod attinet ad argumenta extrinseca; ad interna retulimus sanctitatem evangelicæ doctrinæ, quæ in summo gradu gloriam Dei promovet, atque omnium et singulorum hominum utilitatem per integrum systema ita connexum, sive ex parte propositæ doctrinæ, sive ex parte motivorum atque sanctionis, ut nihil in ipso desiderari possit, nihil ipsi addi. Subsidiariis denique, si ita loqui fas est, argumentis, petitis tum ex admirabili religionis christianæ propagatione, tum ex ejusdem non minus prodigiosa conservatione, tum ex martyrum testimonio, quæ omnibus adjunctis perpensis non competunt neque competere poterunt unquam nisi uni divinæ ac supernaturali revelationi, seu uni religioni christianæ, talem certitudinis gradum adjecimus, ut nihil certius a prudenti et cordato quolibet desiderari possit. Quæ quidem posteriora tria argumenta, quatenus in se continent atque includunt vaticiniorum Christi adimplementum, ad extrinseca superius recensita revocari facile possunt (2).

(1) Cap. III.

(2) Cap. IV.

441. II. Cum vero Christus finis legis sit, ad quem et lex mosaica et prophetæ referuntur, et quibus Christus adversus Judæos suos divinam comprobavit missionem (1), cum insuper veritas non nisi una sit, neque opponi possit veritati nisi error, jure inde inferimus :

442. 1° Divina igitur pariter est missio Mosis et Prophetarum in Veteri Lege, ideoque et doctrina ab ipsis Dei nomine hominibus proposita.

443. 2° Si Christus finis fuit legis, atque in ipso lex et prophetæ suum complementum habuerunt, ergo jamdiu abrogata est lex mosaica, quæ non fuit nisi præparatio quædam ad Christum; vana proinde spe Judæi eum præstolantur futurum, qui jamdiu venit; et quod consequens est, præsens Judæorum conditio ineluctabile argumentum est propriæ eorum perfidiæ, adimplementi veterum vaticiniorum, divinitatisque christianæ religionis.

444. 3° Ergo pagani, Islamitæ, deistæ, increduli denique omnes extra veritatis semitam versantur.

445. 4° Cum argumenta, quæ deducuntur ex christianæ religionis propagatione, conservatione et martyrio, nonnisi in Ecclesia catholica verificentur, et tamen objectum sint Christi prædictionum, merito pariter infertur, tum heterodoxos ea urgere non posse adversus incredulos, quin noceant propriæ causæ (2); tum solam Ecclesiam catholicam integrum Christianismum constituere, sectas vero non esse nisi Christianismi fragmenta, reliquias sive segmenta, nec ipsis ullo modo competere posse divi-

(1) Conf. Joan. v, 46; Luc. xxiv, 44.

(2) Nullum est fere argumentum, quod heterodoxi urgere valeant ad Christianismi defensionem, quod non pugnet adversus illos pro Ecclesiæ catholicæ veritate. Nullum enim est, quod faveat Christianismo partiali. Quare vel ipse Grotius, qui præclarum opus edidit *De veritate religionis christianæ*, cum sibi proponit argumentum sive difficultatem petitam ex multiplicitate sectarum, hæret, nec amplius Grotius videtur. Id ipsum contigit Abbadie; id ipsum ceteris omnibus. Cons. Gerdil, Dissert. II. *Saggio dell' uso che si può fare a lavore della religione cattolica degli argomenti dè; Protestanti in prova della rivelazione contro gl'increduli*, Opp. edit. Rom. tom. XI.

nos religionis a Christo institutæ characteres (1); tum denique iisdem argumentis, quibus quispiam Christianus fit, Catholicum fieri.

446. III. Analysi instituta argumentorum, quibus increduli ac rationalistæ divinam ac supernaturalem revelationem impugnant, omni fuco, jocis, calumniis ac falsæ eruditionis apparatu sepositis, illa huc reducuntur : Homo sibi sufficit, ut sufficiunt sibi reliqua animantia omnia. Revelatio multis deceptionibus patet. Dantur revelationes falsæ, ergo omnes falsæ sunt. Plura falsa sunt miracula et vaticinia, ergo omnia. Plures abusi sunt religione, ergo nulla est admittenda religio. Ethnicismus, Islamismus, Protestantismus cito ex naturalibus causis et propagati et conservati sunt, ergo et Christianismus. Plures fanatici furore abrepti in quavis secta mortem obierunt, ergo omnes christiani martyres tales sunt censendi. Magni abusus, magna crimina in religione christiana fuerunt, et adhuc sunt; ergo tota christiana religio non est nisi magna seductio atque deceptio (2).

447. Quis porro non videat ejusmodi argumenta talia esse, ut probationes christianæ religionis non solum non infirment, sed ne attingant quidem? Si tota christiana religio non est nisi factum quoddam, plane patet, nihil unquam proficere posse ejusdem adversarios, nisi monumenta destruant, quibus illa fulcitur; cum

(1) Satis est ad ejusmodi divinos characteres eliminandos inquirere in cujuslibet sectæ originem, epocham, motiva, doctrinam, progressus, ut luce meridiana clarius pateat, ex humanis cupiditatibus ortas eas esse, ac omnes humani operis vicissitudines fuisse expertas; totum in iis humile et abjectum.

(2) Ita incredulorum facile principes Boulanger, Bollingbrocke, Freret, Rousseau, Voltaire, etc., qui tantopere desudasse dicuntur, ut Christianismum retexerent, perpenderent, atque ad analysin revocarent; ita qui eos exscripserunt, vel in compendium redigerunt atque, utpote obscuriores obsoletique, jacent; ita demum, licet aliam viam iniverint, rationalistæ, qui quam primum obsolescent et ipsi. Hæc est enim conditio omnium religionis christianæ impugnatorum et hostium, sive principes ii fuerint, sive scriptores : *Ecce inimici tui, Domine, ecce inimi tui peribunt;* eorum nomina in pulvere scripta sunt, licet ætate, qua vixerunt, magnum de se excitaverint fragorem.

vero hæc monumenta summo certitudinis gradu innitantur, infirmari non possunt, quin ipsius certitudinis subruantur fundamenta.

448. Rursum facta christianæ religionis ita inter se firmo nexu colligantur, ut, ejus veritate ac divinitate posita, omnia explicentur, et illa sublata, sic omnia in suspenso maneant velut totidem effectus sine causa.

449. Cum autem hæc agendi ratio contraria sit ipsi humanæ naturæ, vim sibi inferant necesse est, qui eam sectantur, neque unquam quiescere possunt. Poterunt quidem increduli sibi ad tempus illudere, ferventibus præsertim cupiditatibus; ratio tamen jus suum semper sibi vindicat. Unde fit, ut, quieto tandem animo christianæ religionis motiva perpendentes, increduli non pauci demum resipiscant, vel saltem in mortis discrimine constituti plerique in sinum ejus confugiant. Pauci enim omnino sunt, qui ita obdurescunt, ut velint ad extremum usque vitæ spiritum in incredulitate persistere, iique vel stolidi vel corruptissimi, qui nunquam aut fere nunquam finem cogitant, ad quem conditi sunt; ac ne turbentur a falsa illa, qua frui videntur, pace, a quocumque religionis examine refugiunt pejus quam a cane et angue (1).

(1) Facile posset catalogus et quidem prolixus exarari eorum incredulorum, qui duobus abhinc sæculis, vel examine accurate instituto, ad catholicam fidem redierunt, vel saltem quos pœnituit propriæ incredulitatis in articulo mortis, ac se cum Ecclesia reconciliarunt, vel omni ratione conati sunt id efficere, licet hinc amicorum artibus et fraude, justo illinc Dei judicio, obstacula non levia repererint, quominus id exequerentur. D. Emery in quodam opusculo de hoc argumento edito hæc habet: *On ferait une longue liste des esprits forts qui ont rendu hommage à la religion au moment de la mort. Nous ne citerons que quelques-uns de ceux dont le nom est le plus connu : Boulanger, Toussaint, Boulainvilliers, le marquis d'Argens, Montesquieu, Maupertuis, Buffon, Dumarsais, Fontenelle, Damilaville, Thomas, Bouguer, de Langle, Tressan, Mercier, Palissot, Poulavie, Larcher. Diderot voulait se confesser, on lui ôta les moyens :* Sans moi, *disait Condorcet, parlant de d'Alembert,* sans moi il faisait le plongeon. *Il paraît qu'on se précautionna également contre la faiblesse de Voltaire, qui mourut au rapport de Tronchin dans les convulsions de la rage, en poussant le cri*

450. Expendant igitur religionis christianæ fundamenta, et motiva conferant si placet cum suis argumentis, omnibus anticipatis judiciis exclusis, ut res tam gravis postulat, lucem a Deo enixis precibus humili ac sincero animo petant, et procul dubio ad eam religionem revertentur, a qua aberrantes recesserunt.

sinistre : Je suis abandonné de Dieu et des hommes. *J. J. Rousseau, selon toutes les vraisemblances, termina lui-même sa vie.*

DE VERA RELIGIONE.

PARS ALTERA

ADVERSUS HETERODOXOS.

1. Heterodoxorum nomine veniunt sectæ omnes, cujuscumque demum communionis ac denominationis sint, quæ, sive in pluribus, sive in paucioribus fidei articulis, ab Ecclesiæ catholicæ doctrina quovis tempore recesserunt, vel ab ea in dies recedunt. Longum propterea esset, imo vix possibile tot sectarum errores singillatim persequi. Revocari propterea disputatio nostra debet ad aliquod generale principium, a quo tuto controversia sponte sua quodammodo defluat. Constituta porro atque in tuto posita divinæ revelationis existentia adversus incredulos, inquirendum superest, num Deus, qui suam aperiens doctrinam ac voluntatem, hominibus mirifice prospexit, hanc suam revelationem privatis hominibus seu spiritui privato uniuscujusque dimiserit, an vero alicui cœtui seu societati a se institutæ, publicæ, infallibili atque perpetuæ conservandam atque interpretandam tradiderit et consignaverit. In hac vero posteriori hypothesi remanet discutiendum, quænam societas legitimos titulos præ se ferat, quibus jure meritoque sibi vindicet divinam hanc auctoritatem. In his maximi momenti quæstionibus expendendis tota versabitur altera hæc tractatus nostri pars. Ex duplici hac disquisitione, controversiæ peculiares omnes enucleantur ac dissolvuntur, cum ubi semel de illis constet, non agatur amplius nisi de audiendo ejusmodi infallibili magisterio a Christo ipso instituto. Omnem proinde diligentiam impendemus ad argumentum istud solide evolvendum, quod ut obtineamus, continenti propositionum serie, quæ se invicem excipiant, rem totam complectemur.

PROPOSITIO I.

Validissimæ rationes ostendunt, de via ordinaria divinam revelationem ab auctoritate divinitus instituta atque infallibili custodiri, atque proponi debere.

2. Ut patet ex ipsa propositionis enunciatione, sermo hic non est de ipsa actuali revelatione, seu actuali veritatum manifestatione, sed de *revelatione jam facta, litterisque consignata, vel viva voce transmissa,* seu de collectione ipsa ac corpore, ut ita dicam, jam factæ revelationis.

3. Hisce positis, sic, 1° ex ipsa natura rei, de qua agitur, evincitur propositio : Nisi enim a publica, externa ac infallibili auctoritate, divina revelatio proponeretur, infallibiliter nobis constare non posset de identitate divinæ revelationis; fluctuare semper deberemus incerti, utrum id vere revelaverit Deus, nec ne; an quidpiam eidem additum, quidpiam ab ea detractum fuerit, eo vel maxime quod autographa omnia cito perierint (1). Cum vero fides non minus divina et infallibilis esse debeat in suo objecto et motivo quam in medio per quod proponitur, patet revelationem nonnisi ab infallibili atque divina auctoritate proponi posse.

4. Id ipsum pariter evincitur ex necessitate determinationis sensus legitimi ejusdem revelationis. Etenim, cum revelatio in hominis gratiam ac bonum data sit, necessario verbis ac signis patefieri ac exprimi debuit. Jam vero verba diversas plerumque habent significationes, diversos, quandoque etiam contrarios exprimunt conceptus (2), æquivoca propterea sunt seu æquivo-

(1) De autographis V. T. nihil omnino scimus; quoad autographa autem N. T. Cellérier in suo : *Essai d'une introduction critique au Nouveau Testament*, Genève 1823, sec. III, censet ipsa, utpote exarata in cortice papyri, quæ usitatissima tunc erat, cum scripta illa edita sunt, cito periisse, adeo ut ætate Tertulliani, Clementis Alex., Origenis nulla amplius vestigia superfuerint.

(2) Pluribus exemplis ostendi id facile posset; cum vero id neque a Protestantibus ipsis nunc in dubium revocetur, non est cur in re non necessaria opus impendamus. Certe ad sensum

cationi subjecta; nisi itaque ab infallibili auctoritate, divinitus ad hoc instituta, revelatio proponeretur, nutantes ac dubii semper essemus circa verum objectum ac germanum sensum ac intelligentiam ejusdem revelationis, præsertim cum agitur de mysteriis humanæ rationi imperviis, in quibus hallucinatio facillima est. Quod ex perpetuo experimento nimis luctuoso ex parte illorum omnium, qui, viam auctoritatis deserentes, sibi ipsis duces esse voluerunt, mirifice confirmatur. Eo enim devenerunt, ut licet sacros revelationis codices assidue versent, in desperationem acti, nesciant quid tenere debeant, tot diversarum interpretationum numero, varietate ac contrarietate huc illuc distracti (1).

5. Ex perpetuitate demum ipsius divinæ revelationis eadem veritas patet. Divina enim revelatio non pro solis præsentibus, sed pro omnibus omnino hominibus cujuscumque ætatis facta est; quare, nisi perpetua quædam semperque vivens divinitus instituta auctoritas esset ad eamdem intemerate servandam, et custodien-

determinandum verborum sacræ Scripturæ, ipsi perpetuo accedunt vel ad *usum loquendi*, quem vacant, vel in subsidium adsciscunt linguas affines, passim ad phrases profanorum scriptorum phrases exigunt scripturales, et tamen perpetuo hærent, ac fluctuant incerti, et quod ab uno scriptore affirmatur ut certum, ab altero ut falsum rejicitur. Levis istorum commentatorum sive exegeticorum, seu potius philologorum lectio sufficit, ut quisque intelligat in quanta ipsi versentur fluctuatione. Istorum opera ut plurimum non sunt nisi contextus auctorum heterodoxorum vel affirmantium vel negantium, hunc vel illum nativum sensum esse verbi quod expendunt. Præter *Criticos sacros* videri possunt Kuinoel, Rosenmüller, Eichorn, etc.

(1) Sane Ecclesia Genevensis (ut alia exempla missa faciam) in suo *Statuto*, sub die 3 Maii an. 1817, prohibuit, ne quispiam in scolis agat de quæstionibus apud ipsam controversis, circa duas J. C. naturas, peccatum originale, gratiam et prædestinationem. Vid. *Précis des débats théologiques de Genève*, par J. J. Chenevière, 1824, p. 22. Nempe eadem ratione ac exercitus Imperator seu dux, cum se viderit ad extrema redactum, monet, ut sibi quisque prospiciat; ita Ecclesiæ reformatæ tot dubiis ac tot perplexitatibus pressæ et contradictionibus absque ullo termino, quibus ipsarum doctrinæ scatent, eo demum devenerunt, ut dicerent membris suis: En Biblia, legite, expendite, cudite vobis religionem, sibi quisque prospiciat. Vid. *The catholic miscellany*, mensis Julii 1826.

dam a privatorum hominum novitatibus, interpollationibus, præposteris interpretationibus, prout experientia passim fieri videmus (1), nunquam nobis constare posset de ejusdem veritate atque integritate; hinc necessario lites ac controversiæ perpetuæ quæ nunquam dirimi possent. Abhorret autem ab idea sapientis legislatoris permittere cujusque hominis arbitrio codicem, et sensum propriæ legislationis. Quod ut aliquo exemplo magis declaretur, fingamus animo, quempiam viatorem duas obire civitates, quæ æque glorientur optimis sibi datis legibus atque statutis, et ambæ ut sapientissimum habeant legislatorem, utrique civitati communem; sciscitante autem ab iis viatore, quemnam sapientissimus hic legilator constituerit magistratum, vel quod tribunal ad codicem suum incolumem servandum, vel quem interpretem ad lites quæ suboriri solent dirimendas, altera indicet constitutos a legislatore judices et magistratus, altera autem contendat non alium a legislatore constitutum judicem ac interpretem quam codicem ipsum, cui fidem adhibebit viator, et quam ex his duabus civitatibus verum dicere arbitrabitur? Illam profecto, quæ magistratus ac judices constitutos affirmat, cum hoc longe magis congruat sapientiæ ac prudentiæ optimi legislatoris, qualem fuisse ambæ profitentur, cum rei natura id exigat; cum enim lites excitantur ut plurimum, circa sensum codicis versantur; absurdum autem est affirmare, ad litem derimendam constitutum esse codicem ipsum, circa cujus sensum lis moveri solet.

6. Validissimæ igitur rationes ostendunt, quod nisi extraordinario aliquo medio a Deo ipso provideatur, de via ordinaria necesse sit, aliquam constitutam divinitus auctoritatem esse, eamque infallibilem atque perpetuam, quæ divinam revelationem custodiat, proponat, verumque illius sensum aperiat.

DIFFICULTATES.

7. Obj. Ante Christi adventum nulla instituta fuit infallibilis ejusmodi auctoritas, ad divinam revelationem proponendam; ergo.

(1) Non pauca exempla ejusmodi novitatum, interpolationum, etc. inferius dabimus.

8. Resp. *Dist. antec.* Quia Deus extraordinaria quadam ratione et providentia supplebat ejusmodi defectui, *conc.;* secus, *neg.* Vel enim sermo est de tempore patriarcharum, vel de eo quod subsecutum est sub Moyse, respectu Hebræorum vel Ethnicorum. Certum autem est Deum, in prima illa epocha per immediatas apparitiones sæpius repetitas, revelationis jam factæ integritati ac germano sensui prospexisse. Quod vero spectat ad ætatem posteriorem, præterquam quod constituta jam fuit synagoga ac sacerdotium Aaronicum, quod depositorium fuit et quidem publicum atque perenne Mosaicæ legis, certum pariter est ipsum Deum suæ revelationi consuluisse, per prophetarum seriem nunquam fere interruptam, usque ad Christum, ac singulari providentia populum suum rexisse, ut incolume servaretur revelationis depositum (1). His addimus fidei articulos, ad salutem obtinen-

(1) Josephus Flavius exhibet catalogum omnium summorum Sacerdotum, qui, non interrupta serie, ab Aaron usque ad Ananum, seu Annam et Caipham, sub quibus mortuus est Christus, sibi invicem successerunt, et ab his usque ad Joan. Giscala, qui omnium Pontificum Judæorum postremus fuit; sub ipso enim a Romanis excisum est templum, flammisque consumptum; qui omnes fuerunt *octoginta vocem*. Sic dividit :

Ab Aarone ad Salomonem, qui primum templum erexit.	13,	spatio annorum	612;
a Salomone, usque ad captivitatem Babylonicam,	18,	— —	466;
a captivitate Babyl. usque ad Antiochum Eupatorem,	15,	— —	412;
ab Antiocho, qui Oniam III, cognomento Menelaum, sacerdotio spoliavit, usque ad Herodem II, omnes Assamonei,	15,	— —	113;
quorum ultimus fuit Aristobulus, creatus Pontifex ab Herode, a quo postea vita privatus est; post hunc usque ad Titum successere alii	28,	— —	107.
	89		

Vid. *Antiquitatum*, lib. XX, cap. 10. Jam vero Salvador, *Histoire des Instit. de Moïse*, etc. liv. II, *Des fonctions législatives*, chap. I, *De la magistrature sacerdotale*, p. 128 et seqq. observat scopum institutionis Leviticæ esse vigilantiam ad legis conservationem. Ejusmodi officium pariter spectabat ad

dam explicite credendos, paucissimos fuisse, unitatem nempe Dei creatoris et remuneratoris, expectationemque futuri liberatoris (1), qui proinde facillima ratione ad seram usque posteritatem transmitti poterant. Nondum enim completa revelatio data fuerat. Quod si aliqui ex propria culpa illos obliterarunt, penes ipsos sit, quamquam si absque personali culpa aliqui posteriorem præsertim articulum ignoraverunt, dummodo legem naturalem observaverint, dubitandum non est, Deum pro sua bonitate aliquo modo iis providisse, et si aliqui adhuc ejusmodi sint, iis providere, infundendo nempe iis habitum fidei, spei et charitatis supernaturalis, sine quo nemo finem suum, supernaturalem scilicet beatitudinem, consequi potest, secus ac rationalistæ sentiunt, et qui ipsorum vestigia premere non erubuit Franc. Brenner Canonicus Bambergensis, in libro cui titulus: *De dogmate* (2).

9. Ceterum, nunquam Deus ita suam revelationem privatorum hominum arbitrio atque interpretationi dimisit, ut fas uniquique fuerit eam aliquo modo vel temerare vel exponere.

10. Inst. primo. 1° Ethnici non potuerunt revelationem habere, nisi per privatam familiarum traditionem, ideoque absque ejusmodi publica atque infallibili auctoritate; 2° atque ex ipsis Judæis nonnisi pauci viderunt prophetas, eosque immediate audierunt, quin dicendum sit eos omnes fide divina caruisse; ergo.

11. Resp. ad 1m, *Dist.* Qui proinde eamdem revelationem vel obliterarunt vel innumeris prope commentis ac fabulis temerarunt, *conc.;* integram custodierunt, *subdist.*, Nonnulli privati,

publicum totius gentis synedrium. His addatur series prophetarum usque ad Malachiam. Joseph, lib. I, *Contra Appionem*, c. 2, n. 3, refert libros, quos nos deuterocanonicos dicimus, diligenter in catalogo digestos Scripturarum fuisse, etsi non habeant parem auctoritatem ac præcedentes (scilicet protocanonici) ex defectu successionis non satis claræ prophetarum. Ex quibus patet nunquam divinæ revelationis depositum in V. T. fuisse privatorum arbitrio commissum.

(1) Apostolus, Heb. XI, 6, his verbis veluti compendio quodam complexus est, quæ fide necessaria ad salutem tenenda essent: *Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquirentibus se remunerator sit.*

(2) Landshutii, 1832.

qui primævam revelationem, extraordinaria ratione propositam, traditione conservarunt, *trans.;* nationes integræ, *neg.* Quo propiora fuerunt tempora primævæ revelationi, eo magis pura conservata est, etiam apud gentes, divina revelatio; ast processu temporis adeo obliterata est, vel fædata, ut nonnisi vestigia superfuerint veluti navis tabulæ per naufragium disjectæ, quas ingenti labore eruditi hinc inde collegerunt (1). Quæ quidem vestigia duo ostendunt, nempe tum revelationem quamdam olim datam hominibus fuisse, tum corruptam hominum eorumdem incuria ac negligentia. Hinc nisi Deus, per peculiarem populum quem sibi delegit ejusdem revelationis custodem ac depositarium, ei prospexisset, actum penitus de ea esset, prout etiam nunc temporis absque catholica Ecclesia vix rudera, ut ita dicam, magni illius ædificii, quod per revelationem conditum est, superessent atque cæmenta (2). Quod si nonnulli, iique paucissimi,

(1) Præsertim Eusebius Cæsariensis in duobus præclaris operibus *De præparatione* ac *De Demonstratione Evangelica*. Ex recentioribus vero plures viatores universalis ejusmodi traditionis rudera, ut ita dicam, atque fragmenta, penes diversos populos barbaros atque silvestres collegerunt. Inter quos dignus est qui legatur Comes Carli Rubi, in suis *Lettere Americane*, duobus voluminibus; nec non *Croyances, superstitions, et restes des traditions primitives observés par M. Dumont d'Urville, dans son voyage autour du monde à bord de l'Astrolabe, dans la Nouvelle-Zélande, et les îles de Tonga*, etc., *Annales de philosophie chrétienne*, recueil périodique, 5me année, tom. VIII, n. 43, 31 Janvier, Paris 1834; *Neue theologische Zeitschrift*, von D. Joseph. Pletz, id est, *Novæ ephemerides theol.*, Viennæ, 1833, fasc. II, p. 189-210, fasc. III, p. 305-329, fasc. IV. 26-50. Ex quibus patet apud universas gentes obtinuisse ideam existentiæ Dei, semideorum seu angelorum, pugnæ inter duos primos fratres Cain et Abel, Trinitatis occupatæ in hominis creatione, fæminæ ædificatæ ex viri costa, lapsus protoparentum, etc.

(2) Sane cum unaquæque secta hæreticorum eorum, qui a temporibus apostolicis ad nos usque exorti sunt, qui vix numerari jam possunt, aliquam revelationis partem negaverit; cum unaquæque præterea aliquid de suo adjecerit; cum nullus sit fidei articulus, qui plures non sit nactus adversarios atque impugnatores, absque Ecclesiæ catholicæ firmitate, tanta esset rerum omnium perturbatio atque confusio, etiam post Christi adventum, qualis fuit apud omnes populos (si unam

inter ethnicos intemeratam servarunt acceptam revelationem, id acceptum referri debet tum paucitati articulorum, qui credendi propositi erant, tum peculiari etiam divinæ gratiæ subsidio, quo factum est ut eorum memoria prorsus non deleretur. Addendum præterea est, actum tunc temporis minime fuisse de integro revelationis codice, prout nunc agitur, quem proinde neque interpretari, neque corrumpere potuissent, sed de memoriter retinendis paucis articulis, ut notavimus. Tantum porro abest, ut exinde possit aliquid contra nos erui, ut magis confirmetur assumptio nostra. Etenim, cum ageretur de illa partiali revelatione, adeo aperta et facili, per traditionem ad posteros transmittenda, si ea tantum de sua perspicuitate atque integritate amisit inter gentes, non aliam ob causam nisi quia carebant ea auctoritate ac magisterio, per quod integra et incolumis servaretur, quanto apertius patet ejusdem auctoritatis necessitas, ubi agitur de revelatione completa ac litteris consignata, ut nihil addam de parte illa, quæ per solam traditionem transmissa est?

12. Ad 2^m, *Neg. conseq.* Etenim prophetæ missi potissimum sunt, ad homines in officio continendos, et ad sartam tectamque divinam jam datam revelationem apud illos servandam, et ad manifestandam peculiarem aliquam Dei voluntatem, non autem ad divinam primitivam revelationem, ad salutem necessariam, proponendam. Quoties nempe opus fuit prophetas mitti, ad Judæos præsertim revocandos ad legis observantiam, vel ad peculiarem Dei voluntatem ipsis aperiendam, independenter etiam a synagogæ approbatione missi a Deo sunt, non vero ad novos fidei articulos proponendos, sed potius ad jam receptos magis magisque confirmandos et enucleatius exponendos, contortasque interpretationes privatorum corrigendas, quæstionesque, si quæ ortæ essent, dirimendas (1), et ad ipsorum animos excitandos

excipias Ecclesiam Judaicam seu synagogam) circa primitivas traditiones, quæ si non penitus perierunt, ita tamen fuere corruptæ, ut absque earum prototypo nihil certi in iis discerneremus. Hoc vero magis patebit ex inferius dicendis.

(1) Hoc munus semper fuit prophetarum, qui a Deo excitabantur, non solum ad futura enuncianda, verum

in spem proxime futuri liberatoris adventus. Ceterum et ex jugi prophetarum missione, ad integritatem ac puritatem factæ revelationis conservandam, rursum colligitur necessitas illius auctoritatis, quam adstruimus. Scripta vero prophetarum simul ac emittebantur, synagoga seu synedrium ea in reipublicæ tabularium inferebat, ut intemerata ibi servarentur (1). Cum his præsidiis destitutæ fuerint gentes cæteræ, hoc ipso amiserunt vel fœde corruperunt revelatas veritates, licet omnes a Noe ejusque filiis, ex quibus originem trahebant, eas acceperint; ex quo magis semper magisque absoluta necessitas eruitur cujusdam custodis ac interpretis divinæ revelationis.

13. Inst. secundo. Exceptis protoparentibus, qui immediate primitivam illam revelationem a Deo ipso acceperant, reliqui nonnisi per illos eam cognoverant; jam vero protoparentes eorumque posteri auctoritatem illam publicam atque infallibilem minime constituebant; ergo.

14. Resp. *Dist. min.* Ita tamen, ut Deus extraordinaria providentia, ut dictum est, illius integritati atque incolumitati prospexerit, *conc.;* secus, *neg.* Nam protoparentes et Patriarchæ aliique, quibus Deus se manifestavit ac recensitos articulos credendos proposuit, eos, ut patet, fide divina tenebant, reliquis autem certitudine morali summa constabat de factis illis, hinc ipsi eosdem articulos eadem fide credebant. Deus interea nunquam destitit extraordinaria sua providentia, prout temporis illius infantia exigebat, ab iis in memoriam revocandis, ut eorum fides viva servaretur usque ad plenitudinem temporis, in qua misit

etiam ad arguendos Judæos ob legis transgressionem, ad evertenda inania quorumdam commenta, sæpeque perversa ad effugiendam legis observantiam, atque ad falsam spem concipiendam nescio cujus immunitatis a promeritis pœnis ob ipsorum flagitia. Plena sunt prophetarum volumina ejusmodi acribus objurgationibus, præsertim apud Isaïam, Jeremiam, Ezechielem, etc. Quod si nonnulla dubia, vel quæstiones exortæ essent, eas prophetæ dirimebant (I Mach. IV, 46; IV Reg. XXII, 14 et alibi passim).

(1) Vid. *Histoire critique du Vieux Testament,* par le P. Richard Simon, Rotterdam 1685, tom. I, liv. I, ch. 4. Qui tamen plura habet, quæ probari nullatenus possunt a sano catholico.

Filium suum, qui revelationem complevit, et ad suam perfectionem adduxit. Præterea nunquam dimittenda est distinctio superius proposita (in resp. ad 1m inst.), aliud nempe esse transmittere oralem traditionem de nonnullis articulis, aliud vero cum agitur de corpore ipso totius completæ revelationis, sive scriptis consignatæ, sive per traditionem transmissæ, licet et in primo casu opus fuerit peculiari Dei providentia ad eam integre custodiendam, nec Deus eam privatorum arbitrio ac interpretationi dimiserit.

PROPOSITIO II.

Sola Ecclesia a Christo instituta instructa est hac infallibili auctoritate.

15. Ecclesiæ nomine hic non intelligimus cœtum omnium fidelium, qui legitimis pastoribus subsunt sub Romano Pontifice, eamdemque cum ipsis fidem profitentur, iisdemque Sacramentis participant, sed potius Episcopatum universum seu, ut ita dicam, in tota sua plenitudine, nempe corpus pastorum una cum Romano Pontifice.

16. Jam vero Episcopatus in Apostolis, qui primi Episcopi fuerunt, eorumque capite ac principe Petro, divinam revelationem eamdemque completam immediate a Christo et Spiritu Sancto accepit; Christus præterea Apostolos misit per universum mundum ad divinam revelationem patefaciendam hominibus, ipsisque propriam adsistentiam promisit usque ad mundi finem. Aperta sunt Christi verba apud Matth. cap. ult. : *Euntes docete omnes gentes.... docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis, et ecce ego vobiscum sum* (docentibus et baptizantibus) *omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi;* et apud Joan. XIV, 16, 17 : *Ego rogabo Patrem et alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis.... apud vos manebit et in vobis erit.* Act. XVI, 13, prosequitur Christus : *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem;* ac rursum, ibid. XX, 21 : *Sicut misit me Pater et ego mitto vos.*

17. Quæ quidem afferimus ut monumenta tantum historica, utpote relata ab auctoribus, qui ea referunt quæ ipsimet immediate a Christo ipso acceperunt, et omni fide digni sunt, non autem ut testes divinitus inspiratos eos hic sumimus. Uno verbo, adstruimus *factum* institutæ ac fundatæ a Christo societatis; quæ depositaria ab ipso instituta est doctrinæ suæ, cuique ipse commisit magisterium omnium gentium per instructionem viva voce faciendam. Non enim dixit Christus Apostolis : *Euntes scribite*, sed *Euntes docete*, neque ad tempus tantum, sed semper, quousque scilicet erunt vel gentes convertendæ, vel gentes conversæ in doctrina semel accepta conservandæ. Hoc propterea magisterium juge ac perpetuum esse debet. Apostoli vel discipuli nonnisi data occasione commentaria sua ediderunt. Quin et hoc sedulo animadvertendum est, Evangelistas minime in animo habuisse codicem integrum et absolutum Christi doctrinæ et legum posteritati tradere, sed commentarium historicum gestorum et dictorum Christi, et quidem neque integrum neque perfectum, adeo ut non possint haberi Evangelia ut codex et norma saltem perfecta et adæquata credendorum et agendorum. Ex quo sequitur, Christum non aliam voluisse gentibus sive convertendis sive conversis relinquere sive constituere regulam proximam eorum, quæ et credere et agere deberent, nisi publicum, juge ac vivens Ecclesiæ magisterium.

18. Hinc patet adeo connexum esse systema auctoritatis cum ipsa revelatione, ut necesse sit, vel rejicere omnem revelationem, quæ præter veritates ordinis naturalis imponat hominibus obligationem credendi veritates *supernaturales* et servandi præcepta *positiva*, vel, si illa admittitur, pariter admittere medium certum et tutum, et quidem jugiter perseverans, quo veritates illas et præcepta cognoscere homines absque erroris periculo possint. Hoc autem non est nisi auctoritates a Deo ipso instituta, nempe Ecclesia, a qua edocemur tum libros, quos sacram Scripturam dicimus, et veraces et divina inspiratione conscriptos fuisse, tum hunc et non alium esse sensum illarum sententiarum seu verborum, quæ in iisdem continentur.

19. Tria itaque habemus ex verbis Christi : 1° immediatam missionem Apostolorum ad gentes edocendas in rebus fidei et

morum; 2° jugem adsistentiam Christi erga Apostolos eorumque legitimos successores, usque ad consummationem sæculi in ejusmodi ministerio; 3° æternum denique Spiritus Sancti cum iisdem magisterium.

20. Ergo Apostoli sive Ecclesia non solum habuit revelationem a Christo, sed habuit præterea ab eodem Christo et a Spiritu Sancto germanum sensum ejusdem revelationis.

21. Ergo non soli Apostoli, sed insuper legitimi eorumdem successores, seu Ecclesia omnium sæculorum utitur seu *gaudet* iisdem prærogativis, infallibilitatis nempe et auctoritatis ad proponendam, custodiendam ac interpretandam hanc eamdem revelationem, utpote persona moralis jugiter vivens usque ad consummationem sæculi (1), nec non ad conservandam revelationem in sua primitiva puritate et integritate, cui soli promissa est vita æterna, et ad regimen in sua unitate conservandum.

22. Ergo Apostoli, seu Ecclesia *jam constituta, ac supra dictis Christi promissionibus munita*, antequam ullus liber sacræ Scripturæ esset litteris consignatus, adeoque jam ex solemnibus Christi promissionibus inerrantiæ dono perpetuo exornata (neque enim verba Christi vera sunt quia scripta, sed quia ex ore Christi

(1) Hic sedulo observandum est in corpore morali quocumque individua singula a morte præripi, sed ita ut ipsa societas eadem semper subsistens sit ac viva, ac proinde deficiente aliquo individuo ipsa nihil omnino de propria subsistentia amittat. Quare cum Ecclesia in Apostolorum collegio ad instar societatis ac moralis cujusdam corporis fuerit a Christo instituta, ea statim in immensum prope excreverit, institutione aliorum Episcoporum per Apostolos facta, ex quibus successiones per totum terrarum orbem cœperunt ad nos usque descendere, corpus episcopale sub suo capite Petro, ac postea Romanis Pontificibus, nunquam interrupta serie Episcoporum sibi invicem succedentium, semper idem viguit et est. Vivente adhuc S. Joanne Apostolo, per universam terram fundatæ erant singulares Ecclesiæ. Cum defecit ultimus Episcoporum, qui cum Apostolis conversatus erat, longe plures alii fuerunt, et ita deinceps; disiit enim successio Episcoporum Apostolicorum in S. Polycarpo, S. Joannis Evangelistæ discipulo, qui martyrium subiit sub Marco Aurelio Antonino. His fere temporibus floruerunt Hegesippus et Irenæus, qui mortui sunt imperante Commodo. Vid. Euseb. *Hist. Eccles.* lib. II, c. 23, edit. Valesii.

processerunt), Ecclesia, inquam, *præscribit* (1) ipsi Scripturæ, quam ipsamet approbavit ut divinam, verumque et legitimum oraculorum divinorum sensum assecuta est, tum viva voce ipsius Christi, tum ope divinæ peculiaris adsistentiæ; ipsa divinas traditiones immediate a Deo accepit, ut eas fideliter custodiret usque ad mundi exitum.

23. Toties proinde objecta petitio principii, seu circulus vitiosus, quo juxta Protestantes Ecclesia probatur per Scripturam, Scriptura vero per Ecclesiam, non solum locum nullum habet, vel habere potest, sed prorsus ab ipsa natura rei et factis ipsis excluditur; Ecclesia enim admisit et approbavit ipsas Scripturas (nempe Novi Fœderis), quas vidit continere ea ipsa, quæ a Christo acceperat, et conformes doctrinæ quam profitebatur. Nam Scripturæ non sunt nisi instrumenta, in quæ relata novit acta propriæ possessionis velut in publicas tabulas, quæ totam vim habent ad probandum ex proprio suo testimonio, et in quibus scripto consignatæ sunt prærogativæ sibi a Christo collatæ, et quibus jam utebatur, antequam hæc scriberentur, probarentur atque evulgarentur. Nam Ecclesia jam habebat suam missionem divinam, suum regimen, suam infallibilitatem et auctoritatem; Petrus jam erat instructus jure primatus, ac ceteri Apostoli ipsi subjiciebantur, antequam Evangelia edita essent (2); cum autem eadem semper

(1) Hanc vocem usurpamus eo sensu, quo eam perpetuo adhibuit Tertullianus, in lib. *De præscriptionibus hæreticorum*, nec non S. Irenæus, aliique Patres.

(2) Fere omnes eruditi viri consentiunt, intra VIII ac X annum post Christi in cœlum adscensionem S. Matthæum Evangelio conscribendo manum admovisse in gratiam Hebræorum, qui christianæ religioni nomen dederant, teste Eusebio, *Hist. eccles.* lib. III, c. 24. Alii, inter quos Millius, in *Prol. ad N. T.*, differunt ad subsequentes annos publicationem Evangelii Matthæi, innixi potissimum auctoritati Irenæi, qui, lib. III, *Cont. hæres.* F. 1, scriptum tradit a Matthæo Evangelium, *cum Petrus et Paulus evangelizarent Romæ, et fundarent Ecclesiam*; quod contigit multo post. Sed quidquid de hoc sit, quod aliis discutiendum relinquimus, certum est ex Act. Apost. I, 15, II, 14 et seqq. IX, 33, S. Petrum jam exercere cœpisse traditam sibi divinitus auctoritatem (Matth. XVI, 18, coll. Joan. XXI, 15 et seqq.). Evangelium autem editum non fuit a Joanne nisi post Petri mortem Ephesum e Patmos insula, Domitiano extincto, re-

ac viva sit Ecclesia, sibi ipsi sufficit. Quod vero spectat ad Scripturas Veteris Testamenti, de ipsarum divinitate certior facta est ab ipso Christo.

24. Cum igitur Ecclesia divina illa oracula, quæ recensuimus, semper intellexerit de infallibilitatis et auctoritatis prærogativis sibi concessis, jure suo utitur, cum auctoritative christianæ religionis dogmata tanquam totidem fidei articulos vel infidelibus, quos in sinum suum admisit vel admittit, credendos proposuit ac proponit, vel a novitatibus turbulentorum quorumdam filiorum suorum quovis tempore strenue intemeratos servavit ac servat, pervicacesque in proprio sensu persistentes anathemate perculit ac percellit, qui ipsam a propria possessione earumdem veritatum exturbare moliti sunt vel moliuntur.

25. Idque magis evidens fit ex illis sententiis, quibus Christus præcepit, ut haberentur tanquam ethnici et publicani quicunque Ecclesiam audire detrectassent (Matth. XVIII, 17), cum declarat semetipsum audire qui Ecclesiam audiret, semetipsum spernere qui Ecclesiam spreverit (Luc. X, 16), ideoque rebelles ab auctoritate Ecclesiæ velut Deo ipsi rebelles condemnat. Quare cohærenter ad hanc doctrinam, quam semper hoc sensu Ecclesia intellexit, Apostolus Paulus Himæneum et Alexandrum satanæ tradidit, ut discerent non blasphemare, cum ex iis essent, qui circa fidem navem fregerant (I Tim. I, 20). Hinc sæpe adhortatur Timotheum et Titum ad vitandos omnes novatores et hæreticos homines, utpote subversos et proprio judicio condemnatos (Ad Tit. III, 10, et II Tim. III, 5; IV, 15); ita se gessit Petrus, in epistola præsertim secunda (II Petr. I et seqq.), S. Judas, in epistola sua catholica, quæ tota est de hoc argumento, S. Joannes, tum in epistolis suis, tum in Apocalypsi (II Joan. 7 et seqq. Apoc. II, 6, 14, 15). Cohærentus ad hanc ipsam doctrinam et auctoritatem Ecclesia jam a primo sæculo Simonianos, Ebionitas,

duce, teste S. Irenæo, lib. III, *Cont. hæres.* cit. loc., ideoque anno 97 vel 98 æræ vulgaris, ut omnes consentiunt, si unum excipias Semlerum, *Præf. in Paraphrasin Evangelii Joannis;* et in notis passim, aliosve ejusdem scholæ rationalisticæ alumnos.

Cerinthianos, Gnosticos aliosque novatores ac protestantes e sinu suo rejecit (1), et sequentibus sæculis ad nos usque, ut infra dicemus, nunquam ab instituta hac agendi ratione recessit.

26. Sola igitur Ecclesia a Christo instituta, seu corpus pastorum, integrum tamen, id est cum capite suo, seu Romano Pontifice, de quo infra, instructa est infallibili auctoritate ad revelationem proponendam, interpretandam et intemerate conservandam.

DIFFICULTATES.

27. Obj. Hæc propositio nititur falso supposito; supponit enim *a*) Christum instituisse Ecclesiam in modum unius corporis seu societatis per mutuam membrorum relationem et dependentiam saltem ab uno capite; *b*) divinam missionem prærogativam esse exclusivam istius corporis; *c*) illam œconomiam fore perpetuam atque ordinariam; *d*) revelationem proponi a tali corpore; atqui hæc falsa sunt; nam 1° Apostoli seorsim singuli et independenter ab invicem revelationem proposuerunt, totidemque fundarunt independentes societates (2); 2° Apostoli non solum Episcopatum repræsentabant, cum acceperunt a Christo missionem, sed præ-

(1) Cfr. Euseb. *Hist. eccles.* lib. III, c. 18, tum c. 26, 27 et alibi passim, præsertim lib. IV, c. 22, ubi memoratis Menandrianis, Valentinianis, etc. hæc verba refert Hegesippi : Ἀπὸ τούτων ψευδόχριστοι· ψευδοπροφῆται, ψευδαποστολοι· οἵτινες ἐμέρισαν την ἕνωσιν τῆς ἐκκλησιας φθοριμαίοις λόγοις κατὰ τοῦ θεοῦ καὶ κατὰ τοῦ χριστοῦ ἀυτοῦ, id est, *Ex iis orti sunt pseudo-Christi, et pseudo-prophetæ, pseudo-apostoli, qui adulterinam invehentes doctrinam adversus Deum et adversus Christum ejus*, unitatem *Ecclesiæ disciderunt*; et immediate ante scripserat : Βασιλειδιανοὶ.... ἕκαστος ἰδίως, καὶ ἑτέρως ἰδίαν δόξαν παρεισήγαγεν. *Basiliani... qui seorsim singuli* propriis opiniones *induxerunt.* Ex quibus discimus spiritum privatum originem omnium hæresum fuisse. Quod et de Encratitis notat idem Eusebius, lib. IV, c. 29, scribens quod legem et prophetas admitterent, sed Ἰδίως ἑρμηνεύοντες τῶν ἱερῶν τὰ νοήματα γραφῶν, id est, *Proprio quodam sensu Scripturas exponunt.*

(2) Ita Gibbon, *Hist. de lapsu rom. Imp.* cap. 15, n. V; juxta ipsum, Apostoli sibi non vindicarunt auctoritatem legislativam, Episcopi et Presbyteri ejusdem erant auctoritatis, Ecclesiæ ab initio erant totidem respublicæ, quæ postea formam *fœderativam* inierunt, unde origo unitatis, etc.

terea universitatem fidelium, qui proinde hoc ipso propriam missionem a Christo ipso immediate habuerunt; 3° temporaria fuit illa œconomia, siquidem verba, quibus Christus futuram suam adsistentiam promisit, respiciunt ea tempora tantum, in quibus Apostolis erant necessaria signa et prodigia ad disseminandum Evangelium, ut patet ex Marci cap. ult.; 4° demum revelatio semper a privatis hominibus et individuis proponitur, imo quandoque et a laicis; ergo.

28. Resp. *Neg. antec.* Ad prob. *Conc. maj. et neg. min.* sub hac generali observatione, quod Apostoli seu Ecclesia, quæ immediate a Christo tum revelationem accepit tum ipsam missionem, aliter semper intellexit et in praxim redegit Christi verba et institutionem, ut in probationibus ostendimus.

29. Sed jam singillatim resp. ad 1m, *Dist.* Apostoli seorsim singuli tanquam totidem membra ejusdem corporis et cum debita subordinatione ad suum caput, Petrum scilicet, ut inferius ostendemus, revelationem proposuerunt, *conc.;* alio sensu, *neg.* Negamus pariter totidem ipsos societatis independentes constituisse; cum enim Christus universum gregem suum Petri curæ tradideri, (Joan. XXI, 17), hinc Apostoli singuli acquirebant, ut ita loquar, Petro; omnes illæ partiales societates seu Ecclesiæ coalescebant in unam universalem sub regimine Petri, quæ proinde jam ab ipsis apostolicis temporibus *Catholica* seu universalis nuncupata fuit (1).

(1) S. Ignatius Epist., ad Smyrnæos, cap 8., sic ait : Ὅπου ἂν φανῇ ὁ ἐπίσκοπος, ἐκεῖ τὸ πλῆθος ἔστω· ὥσπερ ὅπου ἂν ᾖ χριστὸς Ἰησοῦς, ἐκεῖ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, id est, *Ubi comparuerit Episcopus, ibi et multitudo sit; quemadmodum ubi fuerit Christus Jesus, ibi catholica est Ecclesia.* Sic in epist. Ecclesiæ Smyrnensis de martyrio S. Polycarpi legitur : Καὶ οὕτως τὸν τῆς ἀφθαρσίας στέφανον ἀπολαβὼν, σὺν τοῖς ἀποστόλοις καὶ πᾶσι δικαίοις ἀγαλλιώμενος, δοξάζει τὸν Θεὸν καὶ πατέρα, καὶ εὐλογεῖ τὸν κύριον ἡμῶν, καὶ κυβερνήτην τῶν σωμάτων ἡμῶν, καὶ ποιμένα τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην καθολικῆς ἐκκλησίας, id est, *Et hac ratione immortalitatis coronam adeptus* (S. Polycarpus), *una cum Apostolis atque omnibus Sanctis lœtus glorificat Deum Patrem, et benedicit Dominum nostrum gubernatorem corporum nostrorum et* catholicæ *per universum orbem* Ecclesiæ, (apud Usserium). Et in actis S. Pionii,

30. Ad 2m, *Dist.* Apostoli sub aliquo respectu interdum universum fidelium cœtum repræsentabant, *conc.;* semper, ac præsertim in officiis proprii ministerii, ideoque et missionis ad evangelicam prædicationem, *neg.* Alioquin frustra Christus instituisset peculiarem ministrorum ordinem; frustra segregasset Spiritus Sanctus Paulum et Barnabam ad opus ministerii (Act. XIII, 2); frustra Apostoli ordinassent Episcopos, quibus commendarent fidei depositum (I Tim. VI, 20); et frustra Spiritus Sanctus eosdem posuisset ad regendam Ecclesiam Dei (Act. XX, 28); frustra denique Christus fidelibus id injunxisset, ut suos audirent ministros, iisdem obedirent (Luc. X, 16), iisque subessent, quæ omnia Apostoli in omnibus fere epistolis fidelibus commendant (I Thess. V, 12; ad Tit. I; Hebr. XIII, 17, etc.). Et sane si omnes magistri, ubi discipuli? Si omnes pastores, ubi grex?

31. Ad 3m, *Neg.* Nam Christi Ecclesia semper indiget ejus præsidio et adsistentia. S. Marcus loc. cit. ne innuit quidem aliquando miracula et signa in Ecclesia cessatura. Addatur Christum Apostolis eorumque successoribus promisisse *Spiritum veritatis,* qui doceret eos semper *omnem veritatem*, quique esset mansurus cum ipsis *in æternum;* addatur præterea Christi promissionem apud S. Marc. cap. ult. hactenus in ejus Ecclesia adimpleri (1).

32. Ad 4m, *Dist.* Revelatio semper a privatis individuis proponitur ut *privatis* hominibus et nomine proprio, *neg.*; ut publicis Ecclesiæ ministris et legatis ac nomine Ecclesiæ, *conc.* Nec enim semper vel princeps vel respublica vel senatus in persona propria vel subditis vel exteris gentibus propria exponunt mandata, aut voluntatem patefaciunt, sed per suos plerumque nuncios aut legatos, sic Ecclesia per suos ministros gentibus Christi Evangelium annunciat, revelationemque divinam proponit.

qui passus est sub Decio, legitur: *Tum Polemo, christianus, inquit, es? Respondit Pionius: sum profecto. Cujus, inquit Polemo, es Ecclesiæ? Respondit Pionius:* Catholicæ; nulla enim est alia apud Christum (Constantius Valesius in notis ad cap. 10, lib. VII, *Hist. eccles.* Eusebii, et acta Sanctorum apud Bollandum, mensis Febr. die 1a).

(1) Ut patet ex dictis in I Parte hujus tract. n. 392 et seqq.

33. Inst. primo. Ergo etiam hæreticus posset Ecclesiæ nomine fidem annunciare, et gentes ipsi credere tenerentur. Atqui hoc est absurdum.

34. Resp. *Dist. maj.* Posset hæreticus Ecclesiæ nomine fidem annunciare mentiendo, *conc.;* vere et proprie, *neg.* Quod si infideles bona fide ipsum Ecclesiæ ministrum putarent, tenerentur quidem credere, sed in hac hypothesi non propter ipsum crederent, sed propter Ecclesiam, cujus nomine prædicat, et cujus nomen usurpat; ac populi illi sic edocti jam pertinerent ad Ecclesiam Christi, ut infantes ab hæreticis baptizati, et adulti, qui bonæ fidei sunt, seu ignorantia invincibili laborant. *Ecclesia enim*, ut loquitur S. Augustinus, *etiam per ancillarum sinum liberos parit Christo* (1).

35. Inst. secundo. Nullum saltem infideles motivum extrinsecum et infallibile habent, quo induci possint, ad actum fidei eliciendum, et ad credendum fide divina quæ ipsis proponuntur; ergo.

36. Resp. *Dist. antec.* Nisi Deus aliqua ratione suppleret, *trans.* vel *conc.;* si Deus suppleat, *neg.* Jam vero Deus vel per donum miraculorum Ecclesiæ ministris concessum, vel per internam gratiam suam, vel per utrumque simul cum infidelibus Evangelium annuntiatur, ipsos et illustrat et movet et persuadet et trahit, adeo ut firmissime ac fide divina propositis fidei articulis assentiantur et credant, non minus ac si ab Ecclesia ipsa ea credenda proponerentur. Brevi insuper iidem populi certiores fieri possunt de Ecclesiæ existentia ejusque prærogativis.

37. Inst. tertio. Possent tamen hac ratione illudi ac decipi; ergo.

38. Resp. *Dist. antec.* Si mala fide agant, *conc.;* si animo sincero viam salutis quærant, *neg.* Etenim Deus pro sua bonitate non patitur illos illudi ac decipi, qui eum timent, et veritatem ex toto corde ac sincera mente inquirunt (2).

(1) Hoc est argumentum septem librorum, quos S. Augustinus inscripsit *De Baptismo adversus Donatistas*, in quibus ostendit fieri etiam aliquando posse, ut aliquis habeat aliquid catholicum extra Ecclesiam catholicam, præsertim lib. 1, cap. 10.

(2) *Nam si sapientia et veritas*,

PROPOSITIO III.

Sola proinde Ecclesia Christi est custos et interpres infallibilis divinæ revelationis, sive viva voce per traditionem transmissæ, sive litteris consignatæ.

39. Hæc propositio est veluti corollarium præcedentis; etenim si Christus non privatis hominibus, sed pastorum cœtui, seu Ecclesiæ a se institutæ munus religionis propagandæ et conservandæ demandavit, si eidem specialem ad id munus rite obeundum ac perpetuam adsistentiam promisit, si veritatis Spiritum dedit in æternum cum ipsa mansurum, si Apostoli revelationis depositum delectis ad id successoribus custodiendum tradiderunt, ut patet ex illis Apostoli verbis, quibus sic Timotheum, a se constitutum Ecclesiæ ephesinæ Episcopum, hortatur: *Bonum depositum custodi per Spiritum Sanctum, qui habitat in nobis* (II Tim. I, 14); *Tu assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem.... tu vero permane in iis, quæ didicisti, et credita sunt tibi; sciens a quo didiceris; Quæ audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere* (II Tim. II, 2); ac rursum: *O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt* (I Tim. VI, 20 et 21). Eadem inculcat Tito Episcopo cretensi alii suo disciplulo. Ex his plane consequitur, solam hanc Ecclesiam custodem et interpretem infal-

præclare inquit S. August. *De moribus Ecclesiæ*, lib. 1, c. 17, n. 31, 32, *non totis animi viribus concupiscatur, inveniri nullo pacto potest. At si ita quæratur, ut dignum est, subtrahere se se atque abscondere a suis dilectoribus non potest... Amore petitur, amore quæritur, amore pulsatur, amore revelatur, amore denique in eo quod revelatum fuerit permanetur.... O utinam possetis intelligere quæ dicta sunt. Confestim abjiceretis omnes ineptias fabellarum, et vanissimas imagines corporum, totosque vos magna alacritate, sincero amore, firmissima fide* sanctissimo Ecclesiæ catholicæ gremio *conderetis.*

libilem atque perpetuam esse divinæ sibi traditæ revelationis, non autem privatos homines, quibus semper obedientia injungitur, in rebus præsertim fidei ac morum, nisi velint ab Ecclesia ipsa extorres fieri, et haberi in censu ethnicorum et publicanorum ac hæreticorum.

40. Revelatio autem partim scriptis consignata fuit, partim viva voce transmissa, juxta illud Apostoli : *Tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram* (II Thess. II, 15). Hinc S. Joannes in Evangelio cap. ult. declarat se multa omisisse ex iis quæ Christus fecit, et in secunda ac tertia epistola profitetur se plura adhuc scribenda habere, sed velle magis *os ad os loqui* (II Joan. 12, et III Joan. 14). Volens propterea Apostolus Paulus quosdam contentiosos compescere, eos provocat ad contrariam Ecclesiæ *consuetudinem* dicens : *Nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei* (1).

41. Sola idcirco Ecclesia a Christo instituta est utriusque, Scripturæ vidilicet et traditionis depositaria, custos et infallibilis interpres ab ipsa sua institutione, ac talis erit usque ad consummationem sæculi, quia ipsa semper suam retinet possessionem ac præscriptionem, et semper habet in semetipsa legitimos titulos juris sui.

(1) Ecclesiam itaque non absolute sacrarum Scripturarum lectionem in lingua vernacula vetare filiis suis, ut calumniantur hæretici, et post ipsos Jansenistæ, patet ex regula III *Indicis librorum prohibitorum ;* sed cum depositaria et custos fidelis sit sacrorum eloquiorum, in primis vetat versiones quas ipsa non recognovit, cum in versione, ut notum est, possit sensus corrumpi facili negotio, quemadmodum corruptus est in tot versionibus hæreticorum, quarum catalogum exhibet Lelong in sua *Bibliotheca sacra*, duobus vol. fol. Parisiis 1723. Sed præterea, ea ratione qua infantibus, qui lacte opus habent, sed nutritionem solidus cibus subtrahitur, ne eis noceat, vult Ecclesia ut adnotationibus atque illustrationibus difficiliora loca explanentur. Præclare Comes De Maistre : *La douce colombe, avalant d'abord et triturant à demi le grain qu'elle distribue ensuite à sa couvée, est l'image naturelle de l'Eglise expliquant aux fidèles cette parole écrite, qu'elle a mise à leur portée ; lue sans notes et sans explications, l'Ecriture-sainte est un poison. Soirées de S. Pétersbourg*, soirée XI, tom. II, pag. 344, edit. d'Anvers. Sed de hoc argumento ex professo in tract. *De locis theologicis.*

42. Quapropter sequitur 1° illos omnes et solos libros Scripturæ canonicos et divinos esse ab omnibus admittendos, quos Ecclesia Christi ut tales recognoscit et admittit. Istorum autem censum exhibet Concilium Tridentinum, sess. IV.

43. 2° Omnes et solas traditiones ab omnibus Christi fidelibus divinas habendas esse, quas eadem Christi Ecclesia ut talis admittit ac veneratur.

44. 3° Jure suo Ecclesiam uti, cum non omnes promiscue Scripturæ versiones approbat et permittit, sed illas tantum quas ipsa authenticas et fideles recognoscit; et cum insuper versiones in linguas vernaculas nonnisi sub præscriptis a se conditionibus vulgari ac legi permittit (I Cor. XI, 16).

45. 4° Hæreticos nullum jus in Scripturam ac traditionem habere, ac multo minus ad earum interpretationem, utpote refractarios et extra Ecclesiam constitutos, ut infra ostendemus.

46. 5° Privatos fideles fructum quidem percipere posse ex Scripturis, cum omnia ad ipsorum bonum ac utilitatem in Ecclesia ordinata sint, vel eas juxta Ecclesiæ regulas exponere et interpretari, sed ea sub conditione, ut ipsorum interpretationes et expositiones intra *privatæ opinionis* cancellos concludantur, et Ecclesiæ judicio subjiciantur, cum ipsius tantum sit authenticam et auctoritativam interpretationem dare.

DIFFICULTATES.

47. Obj. primo. 1° Scriptura est patrimonium commune; eam Deus in hæreditatem legavit filiis suis; Evangelistæ fidelium precibus morem gerentes Evangelium scripserunt (1); 2° Apostoli epistolas suas ad varias fidelium societates miserunt; 3° Scripturæ lectionem omnibus commendarunt; 4° Apostolus Paulus omnibus Thessalonicensis Ecclesiæ fidelibus injunxit : *Tenete traditiones*, etc.; ergo non cœtus pastorum, sed fidelium cœtus est custos divinæ revelationis, ac proinde legitimus ejus interpres.

48. Resp. generatim *Dist. antec.* Sub directione Ecclesiæ, quæ

(1) Ita passim scriptores Historiæ Ecclesiasticæ testantur.

a Christo ipso revelationem accepit et a Spiritu Sancto una cum recta ipsius intelligentia ac legitimo sensu, *conc.*; independenter ab Ecclesiæ auctoritate et directione, *neg.* Etenim certum est quod Christus *aperuit illis* (Apostolis) *sensum, ut intelligerent Scripturas* (Luc. XXIV, 45), utique Veteris Testamenti; quoad Scripturas vero Novi Fœderis certum pariter est ex dictis, Ecclesiam iis præscripsisse, easque ut genuinas ac divinas approbasse. Sic Apostolorum Princeps approbavit epistolas omnes S. Pauli, et simul corripuit præposteras quorumdam privatorum interpretationes (II Petri III, 15).

49. Resp. secundo singillatim, ad 1m, *Dist.* Quatenus ad commune bonum et utilitatem a Deo data est sub Ecclesiæ directione, *conc.*; quatenus ad omnes et singulos jus pertinet auctoritative eam custodiendi et interpretandi, *neg.* Nam et Sacramenta commune patrimonium ac hæreditatem constituunt, nec tamen propterea fideles jus habent ea administrandi. Ceterum quinam legislator codicem suum dimittit uniuscujusque custodiæ atque interpretationi? Si res ita se haberet, actum prorsus esset de tota ipsa legislatione.

50. Ad 2m, *Dist.* Una cum pastoribus suis eorumque subordinatione ac dependentia, *conc.*; ad solos fideles exclusive, *neg.* Apostoli scilicet epistolas suas scribebant vel ad universam Ecclesiam vel ad Ecclesias particulares, quæ constituebantur ex pastoribus et fidelibus, istis autem perpetuo subjectionem et dependentiam a propriis pastoribus commendabant; quod si ad particularia individua scribebant, ea minime subducebant generali institutioni, qua tenebantur obedire iis, *quos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei* (Act. XX, 28), et quibus dicebatur : *Obedite præpositis vestris et subjacete eis, ipsi enim pervigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri* (Hebr. XIII, 17).

51. Ad 3m, *Dist.* Ut supra, sub directione Ecclesiæ, *conc.*; independenter ab ipsa, *neg.*

52. Ad 4m, *Dist.* Id est Ecclesiæ prout supra explicatum est, *conc.*; fidelibus seorsim sumptis, *neg.* Addo Apostolos proprii pastoralis ministerii officio functos esse, cum ista scriberent ad fideles

communiendos a seductoribus, ac propterea ex illorum agendi ratione magis confirmari necessitatem dependentiæ a legitima auctoritate, ne in errorem quis inducatur vel ex propria infirmitate vel ex aliorum malitia.

53. Inst. Scriptura non est nisi voluntatis Dei declaratio; atqui omnium filiorum est interpretatio voluntatis patris; ergo.

54. Resp. *Dist. min.* Juxta regulas, quas pater ipse præscripserit, ac prout exigit ipsa rei natura, *conc.;* pro uniuscujusque arbitrio ac voluntate, *neg.* Alioquin, si lis oriretur inter filios circa patris dispositionem, nullus unquam finis disceptationis haberetur. Quare Apostolus Petrus omnibus inculcat: *Hoc primum scientes, quod omnis prophetia Scripturæ* propria interpretatione non fit; *non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia; sed Spiritu Sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines* (II Epist. I, 20, 21).

55. Obj. secundo. Si Ecclesia esset revera depositaria, custos atque interpres infallibilis revelationis, nulla unquam excitata controversia fuisset circa numerum librorum canonicorum eorumque authenticitatem, nulla quæstio mota fuisset circa traditiones; atque magna olim, ac primis ipsis Ecclesiæ sæculis, dissensio fuit circa hos articulos inter diversas Ecclesias, nec magis Patres inter se hac in parte concordes fuerunt (1); ergo.

56. Resp. *Dist. maj.* Si Ecclesiæ infallibilitas esset per modum revelationis aut inspirationis, *conc.;* si per modum adsistentiæ ne erret in propriis judiciis, *neg.* Porro Apostoli acceptam a Christo revelationem consignarunt vel singularibus individuis, Episcopis scilicet, vel particularibus Ecclesiis quas instituerunt, et ad quas identidem etiam scripserunt; nec totam insuper, atque, ut ita dicam, in solido revelationem singulis ad instar unius doctrinæ corporis tradiderunt, sed prout occasio ferebat, exceptis articulis explicite necessario ab omnibus credendis, eam proponebant, prout colligitur ex I Cor. III, 1, 2, et alibi passim. Hinc non

(1) Cons. Franc. Marchini *Tractatus de divinitate et canonicitate sacrorum bibliorum*, Taurini 1777, in-4.

potuit statim constare singulis Episcopis vel Ecclesiis particularibus, ex quibus Ecclesia universalis coalescit, de iis, quæ Apostoli sive viva voce, sive scriptis singularibus vel Episcopis vel Ecclesiis commiserunt. Inde ortæ quandoque vel excitatæ controversiæ sive circa numerum librorum canonicorum, sive circa veritatem aliquarum traditionum, sive demum circa legitimum sensum quorumdam Scripturæ locorum, donec collatis suffragiis Ecclesia universa divina ope suffulta de eis determinaverit seu judicium tulerit (1).

57. Inst. Ergo Ecclesiæ fides non semper uniformis fuit.

58. Resp. Si sermo sit de aliqua difformitate positiva, quatenus alii contraria vel diversa crederent, *neg.* Si de difformitate negativa, *subd.* quoad Ecclesias aliquas vel particularia individua circa puncta nondum definita, *trans.* vel *conc.;* quoad Ecclesiam universalem, *neg.* Voco autem difformitatem negativam illam diversam sentiendi rationem, quæ oriebatur vel adhuc oritur circa quæstiones nondum eliquatas vel definitas, quæ potius provenit ex carentia cognitionis quam ex positiva aliqua scientia; omnes tamen ita affecti erant, prout semper sunt, ut implicite crederent ea omnia, quæ tanquam divinitus revelata teneret

(1) Ex his patet, celeberrimum Vincentii Lirinensis effatum, *quod semper, quod ubique, quod ab omnibus creditum est* esse tenendum; illud fuse evolvit n. 3, 4, 5, adversus hæreticos in suo *Commonitorio*, eoque nonnulli ex recentioribus scriptoribus abusi sunt ad statuendam nescio quam auctoritatem universalem generis humani ut fidei christianæ basim; non est autem intelligendum nisi in sensu, ut dicunt, *positivo*, quatenus nempe, *quod semper*, etc. non possit non esse verum, aut non ex traditione apostolica descendere; non autem in sensu *negativo*, ita ut verum aut certum non sit censendum quidquid semper, ubique et ab omnibus creditum saltem explicite minime fuerit; alioquin actum esset de authenticitate et canonicitate omnium librorum, quos deuterocanonicos dicimus; quod prorsus absurdum est, atque a Vincentii Lirinensis mente omnino alienum, qui profecto non ignorabat agitatas adhuc sua ætate vel paulo ante controversias circa sacrorum librorum canonicitatem; et aliunde constat successu temporum sexcenta fuisse ab Ecclesia definita, quæ prius, nondum ortis hæresibus, quæ solemnes ejusmodi definitiones provocarunt, nonnisi *implicite* credebantur.

vel tenet Ecclesia, explicite credituri, si ea expresse Ecclesia definivisset vel definiret.

PROPOSITIO IV.

Ecclesia Christi est una, visibilis atque perpetua.

59. Hic nobis in animo non est agere de notis veræ Ecclesiæ, de quibus ex professo in tractatu de *Locis theologicis* sermo instituetur, sed solum eas intrinsecas et essentiales proprietates persequi, quæ ad rem præsentem faciunt, juxta methodum quam nobis præfiximus ad impugnandos heterodoxos.

60. Ut igitur ad propositum veniamus, Ecclesia est societas ab ipso Christo instituta ad profitendam religionem, cujus ipse auctor est et invisibile caput. Cum vero religionem Christus ad commune hominum bonum et utilitatem instituerit, hinc sequitur quod Ecclesia vel societas a Christo instituta necessario debeat esse *una, visibilis* atque *perpetua*.

61. Una quidem, prout una est religio, una fides, quam Christus homines docuit, quamque ipse voluit homines profiteri. Religio autem et fides, sicut et veritas, una est ac indivisibilis in sui notione, nec ullam patitur cum falsitate et errore vel commixtionem vel transactionem, cum altera alteram excludat, veritas enim, ut acute observat S. Augustinus, est quod vere est (1), falsitas autem quod non vere est; quicumque propterea recedunt a fide quam Christus tradidit Ecclesiæ suæ, seu societati quam ipse instituit, hoc ipso recedunt a veritate et ab unitate; ergo Ecclesia Christi est essentialiter una, sicut essentialiter una est fides et una veritas.

62. Et sane Christus vocat Ecclesiam suam *unum* ovile (Joan. X, 16), vocat regnum *suum* (2), Ecclesiam *suam* (Matth. XVI, 18), etc. Et Apostolus *Unus Dominus, una fides,*

(1) Tract. XXXVIII, in Joan. n. 10, p. 559, edit. Maur.

(2) Matth. XVI, 28, et alibi Ecclesia passim a Christo *regnum Dei* vocatur, *regnum cœlorum*, etc.

unum baptisma (Ephes. IV, 5); et in symbolo apostolico jubemur credere *Ecclesiam catholicam* (1).

63. Omnis insuper societas, quæ ex hominibus coalescit, debet necessario esse visibilis atque externa; talis autem est Ecclesia quam Christus instituit. Ergo Ecclesia Christi non solum una, sed

(1) Ubi obiter notandum est, pleros-que Protestantes, qui adhuc retinent symbolum apostolicum, prorsus sustulisse vocem *catholicam* e symbolo, ne, quoties illud recitant, toties propriæ sectæ condemnationem reperirent. Attamen neque hac ratione illam effugiunt, siquidem, cum profiteantur se credere *Ecclesiam*, et quidem unicam ac singularem, quid aliud venire potest sub hac denominatione nisi Ecclesia catholica? Numquid ridiculum non est putare, Apostolos vel auctores antiquissimos hujus symboli, quod saltem ab ætate apostolica provenit, et doctrinam apostolicam continet, voluisse ut objectum vel articulum fidei proponere: Credo Ecclesiam *Lutheranam*, vel *Reformatam*, vel *Protestantem*, etc.? Alii nonnulli aliter vitium originis suæ obtegere conati sunt, dum vocem *catholicam* æquivoce verterunt per vocabula germanica *Allgemeine christliche*; Borussiæ rex qui apud Protestantes sui regni sacris præest, in *Agenda*, seu *Rituali* protestantico, ejus jussu ex Ecclesiæ Romanæ *Ordinibus* et antiquis ritualibus catholicis conflato, et Protestantibus regia auctoritate nuper imposito, verba Symboli Apostolici: *Credo... Sanctam Ecclesiam catholicam*, sic transtulit: *Ich glaube... eine heilige, allgemeine christliche Kirche* (Vid. *Agende fur die evangelische Kirche in den Koniglich-Preussischen Landen, mit besonderen Bestimmungen und Zusatsen fur die Provinz Wesphalen und die Rhein Provinz*, pag. 23, in-4°, Berlin 1834, id est, *Agenda pro Evangelica Ecclesia regni Borussici, cum peculiaribus dispositionibus et additionibus pro provinciis Wetsphaliæ et Rheni*); sectæ itaque suæ sententiam clarius pronunciat, quam si vocem *catholicam* omnino de medio sustulisset. Dixi *auctores antiquissimos*; licet enim quidam recentiores intemperantes critici subdubitare videantur, Apostolos per se hanc fidei regulam, quam symbolum apostolicum dicimus, minime confecisse, attamen extra dubium est ipsum antiquissimum esse, cujus jam meminit Tertullianus, in lib. *De Virginibus velandis*, c. 1, ubi illud vocat *regulam fidei*, tum in lib. *De Præsc.* c. 13, et *Adv. Praxeam*, c. 2, atque S. Irenæus, lib. 1. *Contra hæreses*, c. 2; imo doctus Petavius censet ad hanc fidei formulam, passim jam receptam in omnibus Ecclesiis apostolicis temporibus, S. Paulum respexisse in Epist. 1ª ad Cor. VIII, 5, quæque cathecumenis ac tironibus, ante Baptismum proponi, atque ab iis exigi solebat (*Theol. dogm.* tom. II, lib. III, de Trin. c. 1, § 5). Vid. Bergier, *Dict. théol.* art. *Symbole*, nec non Nat. Alex. *Diss.* XI *in sæc. Ecclesiæ* 1.

et visibilis est. Quare non solum internam fidem, sed et externam fidei professionem Christus ab hominibus exposcit: *Qui confitebitur me coram hominibus*, inquit, *confitebor et ego eum coram Patre meo; et qui erubuerit me et sermones meos coram hominibus, erubescam et ego eum coram Patre meo, qui in cœlis est* (Matth. X, 32). Et Apostolus ad Romanos: *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (cap. X, 10). Symbola præterea externa ipsis dedit, nempe Sacramenta, externum Sacerdotium et externos ministros; præscripsit ut omnes obedirent præpositis sibi pastoribus, et vicissim præcepit pastoribus, ut pascerent gregem sibi commissum; voluit ut omnes sub comminatione æternorum suppliciorum ad Ecclesiam accederent, e contrario autem inobedientes et pervicaces in proprio sensu ab eadem expellerentur, aliaque ejusmodi; quæ quidem omnia societatem profecto visibilem et externam supponunt. Ut ergo Ecclesia Christi necessario est una, ita necessario visibilis est atque externa.

64. Ex iisdem principiis veluti sua sponte sequitur Christi Ecclesiam perpetuam esse debere, seu perpetuo duraturam. Etenim Christus pro omnibus omnino hominibus, ac proinde pro hominibus omnium locorum et sæculorum, religionem suam instituit, ac fidem suam credendam proposuit; voluit ut quovis tempore infideles, quibus annuntiaretur Evangelium, ad Ecclesiam accederent, eidemque aggregarentur, et quovis tempore ab eadem expellerentur contumaces ac rebelles; hinc semper subsistere debet Ecclesia seu ista societas, quam semel Christus instituit in omnium bonum ac utilitatem (1).

65. Cum vero per hominum infirmitatem vel malitiam ac im-

(1) Atque hinc refellitur illorum sententia neotericorum, qui ausi sunt affirmare, Christum non potuisse religionem, ut vocant, *positivam* instituere, eo quod hæc contraria sit hominis indoli, quæ ad libertatem adeo prona est. Id tamen plane ridiculum est; nam eo quod nonnulli rebelles se submittere detrectant legitimæ auctoritati a Deo constitutæ, debebit ne Deus eorum perversæ agendi et sentiendi rationi se se accomodare? cum tamen apud prophetam scriptum sit: *Quis tibi imputabit, si perierint nationes, quas tu fecisti?* Posset et his dicere Christus Dominus: *Numquid et vos vultis abire?* Præterea hic obiter monebo, nullum majus inesse pondus alii rationi, quam

probitatem fieri posset, ut veritates ab ipso propositæ vel in toto vel saltem aliqua ex parte læderentur, vel ut dissolveretur societas ipsa, quam Christus instituerat, hinc perpetuam ac nunquam desituram protectionem et defensionem suam eidem promisit, qua fieret, ut intemerata semper persisteret adversus quæcumque hominum ac inferorum molimina; sic apud Matthæum: *Portæ inferi*, inquit, *non prævalebunt adversus eam* (Matth. XVI, 18); et iterum: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (Matth. XXVIII, 20); et alibi passim.

ad hanc impossibilitatem saltem indirecte ostendendam, adducit neotericus auctor Georg. Hermes, nuper theologiæ professor in universitate Bonnæ, in sua *Introductione ad christiano-catholicam theologiam*, germanice exarata, p. 1, *Philosoph. introduct.* edit. 2ª Munsteri 1831; ubi postquam in quæst. III, p. 504 et seqq., multa obscure atque implexe disseruit de possibilitate revelationis supernaturalis, tandem accedens ad eas generales conditiones, a quibus revelatio tanquam realis est habenda, p. 523 huc generale statuit criterium: *Ibi, nec alibi, realitas supernaturalis divinæ revelationis vel cujuscunque miraculi admitti debet, ubi per hujus negationem ratio theoretica necessarium principium rejicere, vel practica indubium officium omittere cogeretur, quia in utroque casu ratio vadem se præstat pro ipsius realitate et veritate.* Quod principium seu criterium a nullo vere Catholico admitti potest; inde enim sequeretur humanam rationem, sive theoreticam sive practicam, esse judicem eorum, quæ Deus revelare ac moliri posset. Quid si agatur de iis, quæ mentis nostræ captum excedunt, cujusmodi plura sunt, quæ in revelatione supernaturali continentur? Motiva, ut vocant, extrinseca credibilitatis ad hæc admittenda sufficere debent; alioquin non rationem revelationi ac mysteriis, sed revelationem ac mysteria rationi subjiceremus, quod est principium Socinianorum et incredulorum. Sed de hoc auctore ejusque systemate, cui adlaborando viginti tres annos ipse insudavit, suo loco dicemus. Interea id graviter dolemus, quod hermesianum ejusmodi eversivum systema in Westphalia passim atque in Borussia in ipsis scholis catholicis et recipitur et propugnatur.

Hæc quidem ita se habebant, cum primum hoc opus in lucem prodiit (anno 1835), posteaquam vero emissum est decretum a Sancta Sede adversus Hermesii libros, nemo Catholicus Hermesianam doctrinam in publicis scholis tuebitur, illive favebit. Nec stetit per Ill^m Archiepiscopum Coloniensem, qui tanquam murum æneum sese illis perniciosis novitatibus opposuit, quominus vel ab ipsis animis eraderetur. At eheu! constantiæ et fortitudinis suæ reus molestam subit captivitatem, quæ utinam neque novatoribus addat audaciam, neque in sanæ doctrinæ vergat detrimentum!

Quæ oracula, aliaque ejusmodi, semper Ecclesia intellexit de indefectibili sui subsistentia et infallibilitate sibi a Christo tributa usque ad mundi finem. Ac proinde Ecclesia Christi, ut necessario ac natura sua una est ac visibilis, sic necessario perpetua ex Christi institutione est atque indefectibilis.

66. Ex dictis sequitur, 1° cum Christus unitati tantum prærogativas omnes tribuerit tum auctoritatis, tum infallibilitatis, etc., has nullo modo privatis hominibus competere.

67. Sequitur 2° has multo minus vindicare sibi posse sectas quaslibet utut numerosissimas, quæ identidem ab unitate recesserunt, quæque spectari debent veluti totidem rami a magna arbore excisi, ac veluti rivuli a fonte separati et disjuncti, veluti membra a vivo corpore exsecta, ut sancti Ecclesiæ Patres passim loquuntur, ac præsertim S. Cyprianus (1); ideoque sectas carere vita omnique vitæ principio (2).

68. Sequitur 3° somniare prorsus eos omnes, qui, ad suam cohonestandam defectionem ab Ecclesia, obtrudunt nescio quam invisibilem successionem et communionem cum justis (id est, hæreticis) omnium præteritorum temporum, ex quibus tantum vera Ecclesia a Christo instituta juxta ipsos constat (3).

(1) *Ecclesia una est*, inquit Sanctus Martyr (lib. *De unitate Ecclesiæ*), *quæ in multitudinem latius incremento fecunditatis extenditur. Quomodo solis multi radii, sed lumen unum, et rami arboris multi, sed robur unum tenaci radice fundatum; et cum de fonte uno rivi plurimi defluunt, numerositas licet diffusa videatur exundantis copiæ largitate, unitas tamen servatur in origine. Avelle radium solis a corpore, divisionem lucis unitas non capit. Ab arbore frange ramum, fractus germinare non potest. A fonte præcide rivum, præcisus arescit. Sic et Ecclesia Domini*, etc. Edit. Maur. p. 195.

(2) Ut rami dissecti, radii a sole divisi, etc. Hinc concludebat idem S. Doctor: *Hanc unitatem qui non tenet, non tenet Patris et Filii fidem, vitam non tenet et salutem*, ibid. pag. 196. Impossibile est ut sectarii oculos in sanctorum Ecclesiæ Patrum scripta conjiciant, et illico non inveniant propriæ sectæ damnationem. At ipsi sapientissimos Patres contemnunt, nec illorum ullam rationem habent. Ipsi viderint, si coram Deo tanta animorum audacia eos excuset; etiam veteres hæretici, ut refert S. Irenæus, lib. III, *Contra hæreses*, sub finem cap. 2, parvipendebant Apostolos. Quid inde?

(3) D. Neander, Berolinensis professor, in sua *Histoire de l'Eglise*, statuit quod

69. Sequitur 4° commentitiam esse distinctionem articulorum fundamentalium et non fundamentalium, quam primus invexit Jurieu (1), quamque Protestantes passim ambabus ulnis velut salutarem Protestantismi tabulam, qua ab imminenti naufragio eriperentur, sunt complexi, ut adstruerunt ad Ecclesiam Christi seu unitatem eos omnes pertinere, qui articulis fundamentalibus assentirent, licet alios omnes articulos fidei rejicerent. Cæteris enim omissis, futilitas hujusmodi distinctionis ex eo deprehenditur, quod ea detrahat unitati ac integritati fidei, quam Christus omnibus indiscri-

ad bene cognoscendam historiam et eventus religionis christianæ seu Ecclesiæ, necesse sit rei basim ponere in idea Ecclesiæ invisibilis. Hæc assertio multos nacta est impugnatores etiam inter reformatos. In *Ephemeride evangelica*, quæ Berolini imprimitur, pastor Grundwich, in articulo cui titulus *Neander*, scribit ejusmodi Ecclesiam invisibilem inventam seu excogitatam esse a Protestantibus ad respondendum Catholicis, qui eis exprobrabant non amplius eos in Ecclesia esse, extra quam non datur salus, quibus non aliter reponere potuerunt quam dando hoc nomen soli electorum Ecclesiæ, quæ nulla distinguitur nota sensibili. Verum, subdit ipse, si homines nullum habent adjumentum ad secernendam veram Ecclesiam, hæc non erit nisi *ens imaginarium*, atque impossibile pariter erit asserere cum certitudine, utrum S. Stephanus an vero ipsius carnifices pertinuerint ad Ecclesiam, eo quod nos eos non aliunde secernere possimus quam ex eorum verbis et actionibus, id est, ex rebus sensibilibus.

(1) Cum animadverteret premi a Catholicis reformatos Protestantes ab ineluctabili argumento, desumpto ex perpetuitate Ecclesiæ ac numquam interrupta Episcoporum successione, ab identitate doctrinæ, etc. hinc excogitavit distinctionem articulorum *fundamentalium et non fundamentalium*, quam late prosequitur in opere, *Le vrai système de l'Eglise*, in-8°, 1686, tum in opere *Unité de l'Eglise*, 1688, quibus ostendere nititur Ecclesiam constare ex omnibus societatibus christianis, quæ retinuerunt *fundamenta fidei*. Fanatici omnium sæculorum proscripti ab Ecclesia catholica in dypticos istius Jurieu referuntur. Ipse Bayle, tanta ministri protestantis amplitudine percitus, eum acriter impugnavit in suo tractatu *Janua cœlorum reserata cunctis religionibus a celebri admodum viro domino Petro Jurieu*, cui epigraphum præmisit : *Porta patens esto nulli claudatur honesto*. Verum ejusmodi systema, quod ab initio tantum rumorem excitavit, jam plane jacet etiam apud ipsos Protestantes. Nulla quippe est secta, quæ non fateatur per illam doctrinam subrui fidei fundamenta. Quis judex erit? Vid. Feller, *Dict. hist.* art. *Jurieu*; Bayle, pariter in art. *Jurieu*, ubi eum vellicat acerbissime.

minatim credendam per Ecclesiam a se institutam proposuit, dicens : *Docete omnes gentes servare omnia quæcumque mandavi vobis... Qui non crediderit, condemnabitur* (Matth. cap. ult.; Marc. XVI, 16).

70. Sequitur 5º unitatem debere perpetuari, qualem Christus ipse eam instituit; jam vero Christus eam non solum constare voluit ex unitate seu identitate fidei et ex eorumdem Sacramentorum participatione, verum etiam ex unitate regiminis, ac speciatim ex unitate capitis visibilis, quod universæ a se institutæ præfecit Ecclesiæ, Petrum dico, cui Christus apud Matthæum ait : *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam, et tibi dabo claves regni cœlorum, et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis* (Matth. XVI, 18). Ac rursum apud Joannem eidem Petro : *Pasce agnos meos... pasce oves meas* (Joan. XXI, 15 et seqq.). Quæ verba de vera superioritate potestatis, honoris ac jurisdictionis Petro ejusque successoribus collata semper intellexit Ecclesia. Sequitur proinde schismaticos esse eos omnes, qui ab hoc capite ac unitatis centro se subduxerunt vel identidem subducunt, ideoque ad Christi Ecclesiam nulla ratione pertinere, qui Petro ejusque legitimis successoribus non adhærent; nec quidquam Episcopos in Ecclesia posse, quod gubernandi potestatem attinet, nisi cum Petro et sub Petro, cum sub hac conditione tantum ipsi utantur privilegiis seu prærogativis, quibus Christus Episcopatum instruxit. Unitati siquidem, ut ostendimus, Christus has prærogativas concessit (1).

DIFFICULTATES.

71. Obj. primo. Eodem modo ac Ecclesia est una, est etiam sancta; ergo sicut pravitas morum in individuis non officit veræ

(1) Ut patet ex facto, et ex confessione ipsorum incredulorum Gibbon et Humo, quos inferius adducemus.

Ecclesiæ sanctitati, sic diversitas aut pravitas fidei ac doctrinæ non detrahit ejus unitati.

72. Resp. *Conc. antec. et neg. conseq.* Ad paritatem, *dist.*, si pravitas morum sit personalis, *conc.;* si doctrinalis, *neg.* vel *subdist.*, privata, *conc.;* publica, quæ nempe proveniat ex Ecclesiæ magisterio, *neg.* Sanctitas enim Ecclesiæ perinde ac unitas non minus ex fidei regula quam ex regula morum pendet; quapropter, si semel Ecclesia pravam morum doctrinam traderet filiis suis; aperte patet quod sancta jam esse cessaret, eadem ratione ac si prava dogmata doceret. Quod si nonnulli privati sive circa fidem sive circa mores peccarent, utique istorum error aut ignorantia aut malitia nullo modo officerent sive unitati sive sanctitati Ecclesiæ, sed illis solis nocerent.

73. Inst. primo. Unitas plerumque ex diversis, imo contrariis quandoque, elementis seu principiis constare potest, ergo et unitas fidei.

74. Resp. *Dist. antec.* Unitas physica, *conc.;* doctrinalis, fidei ac religionis, *neg.* (1).

75. Inst. secundo. Religio vetus sive naturalis sive judaica una et integra subsistebat, licet ipsarum cultores diversa, imo et contraria sentirent circa multos articulos, prout de ethnicis notum est, et quod spectat ad Judæos, circa resurrectionem futuram ex. gr. ut Sadducæi, vel circa humanam libertatem vel aliquot traditiones, ut Pharisæi (2), vel circa libros canonicos, ut Samaritani; ergo.

76. Resp. *Neg. antec.* Quoad omnes partes, ac primo quidem ad ethnicos quod spectat, errores, quibus pedetentim se commacularunt, errores erant privatorum, qui a regula seu fidei norma desciverant. Cum vero in dies cresceret ejusmodi defectio,

(1) Unitas enim fidei ac religionis est ipsa incommutabilis veritas, simplex, indivisibilis, æterna, quæ ab ipso Deo dimanat, qui est veritas ipsa subsistens, ut passim loquitur S. Augustinus, et ut patet per se.

(2) Cons. Flav. Josephus, *Antiquit.* lib. XVIII, cap. I et seq. ubi exponit dogmata peculiaria uniuscujusque sectæ, Pharisæorum nempe, Esseniorum, Sadducæorum et Galilæorum, qui a Juda galilæo nomen sortiti sunt.

ne religio ex integro periret, Deus in Abrahamo ejusque posteris peculiarem sibi populum delegit velut publicum veræ religionis ac fidei depositarium, apud quem vera Ecclesia seu religio subsistere incolumis pergeret; ad hanc autem, spiritu saltem, pertinebant quicumque inter gentes veram religionem ex antiqua et domestica traditione profitebantur. Quod si aliqui etiam inter Judæos a veritatis tramite deflexissent, et adversati essent expressis fidei articulis, quos vera Ecclesia profitebatur, hoc ipso culpabiles erant, et, spiritu saltem, cessabant pertinere ad hanc veram Ecclesiam, quandoque etiam ab ipso corpore expellebantur (1). Hinc vera religio seu Ecclesia una semper ac indivisa immutabiliter exstitit, non obstantibus illis particularibus defectionibus, quæ nocebant quidem his culpabiliter errantibus, non autem fidei et Ecclesiæ integritati et unitati, cui Deus semper prospexit, quamque incolumem ad Christum usque peculiari sua providentia servavit.

77. Obj. secundo cum Bretschneider (2) : 1° Uniformitas in modo concipiendi veritates fidei est prorsus impossibilis. 2° Variationes continuæ hac in parte ex historia bibliorum ac dogmatum particularium patefiunt. 3° Unitas, qua catholica Ecclesia gloriatur, reducitur demum ad unitatem verborum, quæ pariter existit in fidei professionibus Ecclesiæ evangelicæ, 4° sed verbum est sonus vacuus, neque constituit unitatem intellectualem; 5° sic nulla inter nos omnes est discrepantia in pronunciandis his verbis : *Credo in Deum*, attamen quæ non existit diversitas in nostris

(1) Flav. Josephus ibid. refert Sadducæos coactos fuisse, cum aliquam publicam administrationem susciperent, se conformare Pharisæorum placitis, alioquin ipsos populus minime tulisset; sic enim de Sadducæis scribit (§ 4): Ὁπότε γὰρ ἐπ᾽ ἀρχὰς παρέλθοιεν, ἀκουσίως μὲν καὶ κατ᾽ ἀνάγκας, προσχωροῦσι δέ οὖν οἷς ὁ Φαρισαῖος λέγει, διὰ τὸ μὴ ἄλλως ἀνεκτοὺς γίνεσται τοῖς πλήθεσιν, id est, *Nam, si quando magistratus gerunt, inviti et necessitate coacti, Pharisæorum opinioni assentiuntur, quod eos alioquin non ferret populus.*

(2) In op. cui titulus : *Henricus et Antonius, seu de proselytis Ecclesiæ romanæ et Ecclesiæ evangelicæ*; cui respondit D. Handschuh, in ejusdem operis continuatione, Viennæ 1828.

conceptionibus respectu divinitatis? 6° Vis et auctoritas cum ultimo non producant nisi unitatem in verbis, satius est non aliam admittere auctoritatem quam rationis, utpote quæ sola consistere possit cum spiritu religionis ac dignitatis hominis rationalis. 7° Homo quilibet per se veritatis compos fieri debet. 8° Privare omnes homines ejusmodi jure naturali, eo quod nonnulli individui homines eo abusi sint, æque absurdum esset ac interdicere omnibus navigationem, quia nonnulli naufragium fecerunt; ergo.

78. Resp. ad 1m, *Dist.* Quoad gradum comprehensionis, *conc.*; quoad substantiam, *neg.* Scilicet omnes uniformes esse possunt in credendis iisdem fidei articulis quoad eorum substantiam, at pro majori vel minori ingenii acumine, vel cognitionis seu scientiæ apparatu, majori vel minori perfectione eos percipiunt, prout pariter contingit in scientiis naturalibus; sic rusticus et astronomus eamdem quoad substantiam solis et lunæ ideam habent, sed astronomus eas callet leges, quas ignorat rusticus, et ita de ceteris.

79. Ad 2m, *Dist.* Apud dissidentes ab Ecclesiæ auctoritate, *conc.;* apud dociles Ecclesiæ filios in definitis fidei articulis, *neg.* Ecclesia catholica semper idem credidit, tenuit ac docuit in iis quæ ad fidem pertinent; quod si dissidentes hæretici ac Protestantes et rationalistæ in perpetua fluctuatione fuerunt et sunt, sive circa Scripturæ sensum, sive circa particularia dogmata, illud defectui auctoritatis, quam rejecerunt, adscribere debent, non autem auctoritati ipsi, quæ sola efficit, ne incerti *circumferamur omni vento doctrinæ* (Ephes. IV, 14).

80. Ad 3m, *Neg.* Verba enim non sunt nudus vocis sonus ac sensu vacuus, sed signa sunt mentis conceptuum, ut omnes logici docent. Neque Christus, neque Apostoli, cum fidem tradiderunt et commendarunt Ecclesiæ, ut eam usque ad consummationem sæculi intemeratam custodiret et conservaret, unquam in animo habuerunt tradere ac commendare nudum vocis sonum, seu voces sensu vacuas, sed veritates per verba expressas; sic neque martyres sanguinem fuderunt ad conservandum materialem verborum formulam, cui nulla determinata idea responderet. Certe Apostolus Timotheo commendabat, ut *formam* haberet *sanorum*

verborum, *quæ a me*, inquit, *audisti in fide* (II Tim. I, 13). Ludicra porro fuisset hæc commendatio, si verba non sunt nisi voces sensu vacuæ. Cum legislatores leges condunt, vel cum principes decreta promulgant, in adversarii hypothesi non darent nisi voces absque sensu; cum medici pharmacum ægrotis præscribunt, non præscriberent nisi materialem verborum formulam; patres familias filiis suis petentibus panem, dare possent lapidem, pro ovo scorpionem, pro pisce serpentem. Adeo desipiunt, qui unitatem Ecclesiæ impugnant! Negamus præterea Ecclesiam, quam dicunt evangelicam, prout in Ecclesia catholica viget, præ se ferre unitatem fidei, tum quia ex Protestantismi notione, ut inferius exponemus, nullam habet auctoritatem, qua præscribere possit ejusmodi fidei unitatem, tum quia Ecclesiæ singulæ diversas fidei professiones habent, quas pro diversitate temporum seu scientiarum progressu, ut ipsi dicunt, variant, tum quia *passim* jam nullum librum symbolicum admittunt (1).

(1) Ecclesiæ evangelicæ rhenanæ, in decreto unionis § 3, decreverunt assumere sacras Scripturas velut unicum doctrinæ theologicæ fundamentum, e medio tollendo quodcumque symbolum; quod decretum confirmatum fuit, post novam deliberationem mensis Novemb. 1825, a tertia Synodo generali Ecclesiæ Protestantis Rheno-Bavaricæ. Ecclesia Genevensis pariter omnia symbola et confessiones fidei rejecit, in suo statuto sub die 3 Maii 1837. Quæ quidem documenta aliaque inferius dabimus. Interea patet viam impiorum revera esse tenebrosam; nesciunt ubi corruant; adeo nempe apud Protestantes res fidei ac religionis perturbatæ sunt et confusæ, ut nesciant ubi pedem figant, neque ubi consistant. Dixi autem *passim* Protestantes nullum jam librum symbolicum admittere; quoniam non ignoro aliquot Protestantium communiones ejusmodi libros adhuc retinere; imo in Borussia rex ipse novam a se editam liturgiam tanquam librum symbolicum, saltem ut expressionem fidei per cultus uniformitatem manifestatam, promulgavit, omnesque ministros jurejurando ad eam suscipiendam adstrinxit. Sed notum pariter est hisce ministris, qui in libros symbolicos jurant, persuasum esse se hujusmdi jurejurando ad credenda vel docenda ea omnia, quæ in libris istis continentur, adstringi minime posse. In hac porro, ingenuis ac religiosis viris non satis honesta, agendi ratione ipsi ministri aliquam excusationem obtendere posse videntur; siquidem qui apud ipsos Pontifex seu Papa est, non censuris, sed aut expulsione aut armata militum vi eos ad obediendum adigit; quod sub finem anni su-

81. Ad 4m, *Neg.* Omnes enim homines hactenus verba veluti signa mentis notionum habuerunt, atque ut medium necessarium ad suas ideas sibi invicem communicandas. Sublatis verbis, actum est de societate et de qualibet scientia; libri omnes physicæ, matheseos, etc. essent abjiciendi, si nullum præ se ferrent sensum, nec scientiæ unitatem; ad confusionem babelicam reverteremur. Addo quædam verba habere sensum determinatum et unicum, cujusmodi e. g. sunt nomina, quibus geometræ utuntur, cum designant circulum, triangulum, etc., quædam autem quamdam pati latitudinem significationis, ita tamen ut habeant quamdam ideam fundamentalem in quam omnes conveniunt (1).

perioris evenit. Cum enim detractassent non pauci Lutherani ministri ac Lutheranæ societates excipere novam *Agendam*, seu liturgiam denuo præscriptam sub die 28 Febr. anni 1834, a qua vehementer abhorrebant æque ac ab conjunctione cum *Ecclesia unita* quam vocant, de qua aliquid inferius dicemus, plures parochi de loco, in quo erant, dejecti sunt, ac a lege statutis pœnis mulctati, novique vicarii in ipsorum locum suffecti. Quum vero, in quadam Silesiæ urbe Oels, turba templum occlusisset atque obsignasset, ne novis vicariis aditus ad illud pateret, quingenti milites urbanusque Prætor missi sunt, qui populum coercerent et compellerent. Quo in tumultu ipso Nativitatis Dominicæ pervigilio ad viginti circiter homines vulneribus mulctati sunt; in singulas autem domos decem, et quindecim etiam, milites distributi, qui ad frugem et obedientiam pertinaciores suavioribus argumentis adducerent. Atque hoc specimen est certissimum libertatis conscientiæ, quam Protestantes tantopere deprædicant. Præclaram conscientiæ libertatem! Operæ pretium erat Romani Pontificis jugum abjicere ad eam nanciscendam! Habemus tamen, quod vehementius miremur; nam in iisdem hisce locis, de quibus est sermo, Lutherani *dissentientes* ab Ecclesia unita seu evangelica modo vocantur *protestantes*, modo *secta*; Vid. *Ephem. univ. Augustanæ* n. 26, 27, cum additamentis extraord. ad diem 1 Januarii 1835, n. 21, p. 102, 103.

(1) Apposite Cl. Manzoni: *Questa diversità, o per dir meglio latitudine di significato, si trova più specialemente nei nomi consecrati ad esprimere disposizioni morali. Ma non pertanto è certo, che gli uomini s'intendono fra di loro, se non con precisione, almeno approssimativamente, quando adoperano o ascoltano alcuna di queste parole; non potrebbero anzi disputare, se non andassero intesi più o meno, se non dessero in parte lo stesso significato alle parole in questione; il che ho fatto dire a taluno, che non vi ha dispute di meri vocaboli, ma che*

82. Ad 5m, *Dist.* Non omnes eumdem conceptum habent divinitatis quoad cognitionis gradum, ut supra dictum est, *conc.;* quoad substantiam, *neg.* Omnes enim qui hæc verba proferunt: *Credo in Deum,* non aliud intelligunt sub generali Dei notione nisi summum esse ac perfectissimum, rerum omnium principium, etc., etsi non apprehendant in specie summas ejus perfectiones, ceteraque omnia, quæ in Deo considerari possunt, quæque nonnisi docti et quidem pro diverso scientiæ gradu assequuntur.

83. Ad 6m, *Neg.* ex dictis. Ad id vero quod subdit, satius esse non aliam admittere auctoritatem quam rationis, respondeo, rationem minime præ se ferre aliquam auctoritatem in iis quæ ad fidem pertinent, sed eam in his non esse nisi pedissequam; positis scilicet fidei dogmatibus, potest ratio plura invenire ad ea illustranda, magisque comprobanda, atque ad ostendendum nullam in iis inveniri repugnantiam, etc.; has enim partes, et quidem solas, potest habere ratio in rebus fidei. Ex quo patet falsum esse quod assumit adversarius, homines rationales veluti machinas excipere debere veritates fidei, iisque assentiri; talis enim semper fuit spiritus religionis, ut nullo modo detrahat dignitati hominis rationalis, cum ipsa ratio nos doceat summa veneratione excipienda esse quæ tanquam divinitus revelata proponuntur ab auctoritate infallibili, nomine ipsius Dei, cujusmodi Christi Ecclesiam esse ostendimus.

84. Ad 7m, *Dist.* Veritatis ordinis naturalis, *trans.* vel *conc.;* ordinis supernaturalis ac revelatæ, *neg.*

85. Ad 8m, *Neg.* suppositum, homines nempe jure naturali gaudere inquirendi in veritates a Deo revelatas; in his enim homines non habent *jus,* sed *debitum* captivandi proprium intel-

tutte sono d'idee. Questo si spiega, a mio credere, osservando, che in ognuno di questi nomi d'idee morali (quod de ceteris dici debet) *vi è una idea predominante e generalissima che tutti vi riconoscono, benchè nell'applicazione essa subisca modificazioni indefinite secondo la diversità delle menti; idea che ricompare sempre, e che regge per così dire il complesso d'idee alle quali si vuole applicare quel nome* (*Morale cattol*, cap. 17, p. 355, edit. rom.). Versio latina citati loci reperitur ad calcem hujus voluminis.

lectum in obsequium fidei (II Cor. X, 5; Philipp. II, 17); et quicumque sibi temere arrogarunt ejusmodi commentitium jus, se committendo liberæ navigationi, ut similitudine adversarii utar, *naufragaverunt circa fidem* (I Tim. I, 19) ut Hymeneus et Alexander, prout testatur Apostolus. Certe Christus, cum misit Apostolos ad prædicandum, de ejusmodi jure ne verbum quidem fecit, sed simpliciter eis dixit : *Prædicate Evangelium omni creaturæ; qui crediderit, salvus erit; qui non crediderit, condemnabitur.* Videat adversarius, ne in horum censu sit.

86. Obj. tertio cum Benjamino Constant (1). Christus nullam determinatam ac peculiarem Ecclesiam instituit, nullum externum ac proprie dictum Sacerdotium, sed ministros tantum, et quidem ab invicem liberos, misit ad annuntiandam populis doctrinam suam, quæ cor potius quam mentem afficit. Religio enim essentialiter non consistit nisi in cordis affectu, ac mere, ut ajunt, *sentimentali*, quæ proinde in se immutabilis est, licet diversas formas accidentales capere possit, hinc diversitas formarum non officit unitati religionis. Oportet præterea distinguere, subdit Bretschneider (2), inter Ecclesiam et christianitatem; Christus Dominus fundavit quidem Christianismum, minime vero formam catholicam vel græcam vel evangelisticam Christianismi. Sane, concludit Felix Bodin (3), Ecclesiæ ab Apostolis fundatæ non erant nisi totidem societates inter se distinctæ atque independentes, ad quarum regimen aliquis ex præstantioribus fidelibus eligebatur; omnes autem ejusmodi aristocraticæ respublicæ sacræ communicabant cum Romano Præside adinstar statuum fœderatorum Americæ, qui uni subsunt generali Præsidi; ergo.

87. Resp. *Neg. antec.* quoad omnes partes. Sero nimis Constant, Bretschneider, Bodin ista systemata irreligiosa ac totius revelationis eversiva excogitarunt. Incognita fuerunt Apostolis ac toti antiquitati, quæ ejusmodi figmenta ne somniavit quidem.

(1) *De la religion considérée dans sa source, ses formes et ses développements*, loc. cit.

(2) Opere citato.

(3) *Résumé de l'Histoire de France augmenté d'un coup-d'œil sur l'histoire de la civilisation*, Paris 1825.

S. Petrus veram exercuit jurisdictionem in Ecclesiam universam (1), prout pariter exercuerunt ipsius successores. Ecclesia est in possessione sua, a qua ipsam neque hæretici, neque rationalistæ seu increduli exturbare possunt. Omnia præterea monumenta ecclesiastica explodunt ejusmodi deliramenta. S. Clemens Romanus veram exercuit auctoritatem in Corinthiorum Ecclesiam (2), exercuit Victor adversus quartodecimanos, Stephanus adversus rebaptizantes (3). S. Irenæus et asiatici Episcopati hanc superioritatem Ecclesiæ romanæ, seu Romani pontificis, et agnoverunt et testati sunt (4), ut nihil dicam de subsequentibus Pontificibus. Appellationes, quæ undique interponebantur ad romanam

(1) Act. IX, Petrus utpote totius Ecclesiæ caput perhibetur pertransiens *universos*, id est, non modo visitans omnes Ecclesias tunc temporis fundatas, sed insuper in Ep. II, cap. III, 15, 16, approbans et commendans scripta Apostoli Pauli. In Concilio Hierosolimitano (Act. XV, 7) omnium primus sententiam dixit circa exortam quæstionem. Ibid. I, 15, ipse proposuit fratribus simul congregatis, ut alter sufficeretur in locum Judæ prævaricatoris, quæ quidem omnia totidem actus sunt jurisdictionis, quam jure primatus sui Petrus Apostolus exercuit.

(2) Ubi sedulo animadvertendum est, Corinthios ad sedandas seditiones ortas in propria Ecclesia ad S. Clementem Romanum Pontificem confugisse, ut probabilius videtur ex communiori criticorum sententia, cum adhuc in vivis esset S. Joannes Apostolus, qui tunc regebat omnes Asiæ Ecclesias a se fundatas. Atque inde eruitur Romanorum Pontificum supremam auctoritatem in Ecclesiam universam agnitam jam fuisse viventibus Apostolis, atque ab ipsis Romanis Pontificibus jam tunc in praxim deductam.

(3) Nota est ipsius responsio seu decretum datum adversus S. Cyprianum ejusque synodum africanam: *Si quis ergo a quacumque hæresi venerit, nihil innovetur, nisi quod traditum est, ut manus illi imponatur in pœnitentiam* (Ep. S. Cypr. LXXIV, ad Pompeium).

(4) Vid. præclarum S. Irenæi testimonium (*Contra hæreses*, lib. III, cap. 3) Ecclesiæ romanæ, ab ipso *maximæ* vocatæ *et antiquissimæ et omnibus cognitæ, a gloriosissimis duobus apostolis Petro et Paulo fundatæ*, etc.... *Ad hanc ecclesiam*, ait, *propter* potentiorem *principalitatem, necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undique fideles, in qua semper ab his, qui sunt undique, conservata est, quæ est ab apostolis traditio*. Qui deinde refert de Clemente, tertio ab Apostolis Episcopo: *Et vidit ipsos Apostolos, et contulit cum eis... Sub hoc igitur Clemente, dissensione non modica inter eos, qui*

Sedem, id ipsum invictissime ostendunt (1). Verba, quibus Christus Ecclesiam suam instituit, in sensum adversariorum nullo-modo possunt detorqueri.

88. Ad id porro, quod subdit Bretschneider de distinctione inter Ecclesiam et Christianitatem seu Christianismum, dico ejusmodi distinctionem vanam prorsus esse. Quid est enim Christianismus nisi societas eorum, qui profitentur doctrinam Christi, et quidem in sua integritate, prout Christus Apostolis suis illam tradidit prædicandam omnibus gentibus? Hæc autem societas alia non est, nec esse potest, nisi Ecclesia. Accedit quod nullibi legitur, Christum fundasse *Christianismum*, vel id ipsum innuisse; sæpissime vero legitur, eum fundasse Ecclesiam suam : *Ædificabo*, ait, *Ecclesiam meam... Qui Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam ethnicus et publicanus;* adeo ut tota controversia, quæ a tribus sæculis viguit inter Protestantes et Catholicos, in hoc posita fuerit : *Quænam scilicet sit Ecclesia Christi;* nunquam vero : *An Christus fundaverit, vel instituerit Ecclesiam*, prout nunc temporis a Benjamino Constant, biblicis ac rationalistis fit, qui, cum omnem fidem amiserint, confugiunt ad cordis affectum, quem vocant *sentimentalem*, ad charitatem, etc., cum Christus dixerit : *Qui non crediderit, condemnabitur.*

Corinthi essent, fratres facta, scripsit quæ est Romæ Ecclesia potentissimas litteras Corinthiis, ad pacem eos congregans et reparans fidem eorum. Ex quibus patet S. Irenæum superioritatem Ecclesiæ romanæ seu Romani Pontificis in universam Ecclesiam apertissime agnovisse. Atque hic obiter observo, Maurinum editorem aliam lectionem secutum esse atque posuisse *potiorem* pro *potentiorem*, at absque solido fundamento; etenim non innititur nisi auctoritate codicis Claramontensis, qui tamen mendosus est, cum habeat *pontiorem*, et auctoritate Salmasii protestantis, contra omnium antiquorum codicum fidem, qui habent *potentiorem*, quod quidem etiam innuit codex Claramontensis per illud *pontiorem*, vocabulum imperfectum, quo indicatur librarium per abbrevationem, ut fieri solet, scripsisse *pontiorem* pro *potentiorem*.

(1) Harum appellationum exempla plura suppeditat in suis epistolis S. Cyprianus; notæ sunt appellationes ad Romanam Sedem S. Athanasii, Pauli, etc. nec non S. Joan. Chrysostomi; imo ipsius S. Dionysii Alexandrini, cum accusatus esset sabellianismi, ad S. Dionysium Romanum Pontificem.

89. Quod spectat ad *formas*, quas dicunt accidentales, *catholicam, græcam, evangelicam* (lutherano-calvinianam), respondeo Christum reipsa non fundasse nisi unam Ecclesiam, quæ totam doctrinam suam et solam profiteatur sub legitimis pastoribus, eorumque capite ac principe a se constituto : *Super hanc petram*, inquit, *ædificabo Ecclesiam meam*. Quæ quidem Ecclesia catholica nuncupata fuit ab ipsis temporibus apostolicis, ut supra adnotatum est, eo quod integrum complectatur Christianismum, quovis tempore et quovis loco; et hæc est proprietas intrinseca et essentialis veræ Ecclesiæ Christi, non vero forma eidem superveniens et accidentalis, ut ipsi autumant. Ceteræ vero societates omnes, quæ partialem Christianismum profitentur, debuerunt sibi adsciscere aliquam denominationem et formam determinatam induere, utpote locales et temporaneæ; de his autem formis quid sentiendum sit, in sequenti propositione dicemus.

90. Inst. 1° Si unitati Christus prærogativas auctoritatis, infallibilitatis ac perpetuitatis concessit; ergo S. Petrus ejusque successores, utpote pars *totius*, nulla speciali prærogativa gaudent; 2° addatur promissa Christi posse conditionata esse, 3° prout insinuant ejus verba : *Filius hominis veniens, putas inveniet fidem in terra* (Luc. XVIII, 8)? et verba Apostoli, qui, loquens et tempore quod antechristi adventum præcedet, scribit : *Nisi venerit dissessio primum*, etc. (II Thess. II, 3); 4° hinc S. Hieronimus non dubitavit de ætate sua affirmare, quod *Nicœnæ fidei damnatio conclamata est; ingemuit totus orbis, et arianum se esse miratus est* (1); ergo.

91. Resp. ad 1m, *Dist.* Si Petrus ejusque successores spectarentur ut personæ privitæ, *conc.;* si ut caput Ecclesiæ, universalis pastor ac unitatis centrum, *neg.* Nam ut apposite observat S. Ambrosius : *Ubi Petrus, ibi Ecclesia* (2), vel ut loquitur S. Cyprianus : *Ecclesia est in Episcopo* (3); ac proinde omnes prærogativæ unitatis seu Ecclesiæ eminentiori quadam ratione in Petro resident, quia in Petro Ecclesia, et Ecclesia in Petro est;

(1) In *Dial. adv. Luciferianos*, n. 19, edit. Vallarsii.

(2) *Enarr.* in Psalm. XL, n. 30.

(3) *De unit. Ecclesiæ*, loc. cit.

nec fieri unquam potest, ut, cum Petrus seu Romanus Pontifex proprio ministerio fungitur, Ecclesia per ipsum et in ipso non agat, non definiat, etc. Est enim caput, et quidem vivum et operans. Talis est autem ratio, quare videamus Christum Petro seorsim ea omnia contulisse, quæ toti postea contulit collegio apostolico seu Ecclesiæ, quæ insuper debet regi, moveri, dirigi a capite, nec quidpiam potest independenter ab ipso.

92. Ad 2m, *Neg.* Ecclesia enim ea semper ut absoluta intellexit et habuit. Addo ejusmodi exceptionem aditum aperire omni perduellioni; quilibet enim hæreticus et contumax posset hoc modo eludere quamcunque Ecclesiæ definitionem.

93. Ad 3m, *Dist.* Et hæc verba intelligenda sunt de defectione partiali particularium membrorum, *trans.;* de defectione totali ipsius Ecclesiæ, *neg.* Transmisimus primum membrum antecedentis, eo quod non desint interpretes, qui alio sensu exponant laudata testimonia.

94. Ad 4m, *Dist.* Et hyperbolica S. Hieronymi verba sunt intelligenda de apparente quadam ac momentanea *multorum* defectione, *conc.;* de *vero* ac generali *Ecclesiæ* defectu, *neg.* Citata enim verba protulit S. Doctor ex occasione subscriptionis a Patribus ariminensibus factæ voci ὁμοιούσιον, dum nempe vim vocis non intelligerent, decepti fraudibus Arianorum ac vi adacti; verum simul ac detecta est fraus, plerique illam illico retractaverunt. Deerat Concilio Romanus Pontifex vel ejus legatus, majorque Episcoporum Ecclesiæ catholicæ pars eidem concilio non interfuit (1); addo nonnisi per vim sibi a Constantii Im-

(1) Ursacii potissimum ac Valentis Episcoporum arianorum artibus factum est ut deciperentur Patres ariminenses, qui ad id adducti fuerunt, ut subscriberent formulæ sirmiensi, quæ vel catholica est, vel saltem sensum catholicum patitur. Filius enim catholico sensu dici potest similis Patri, at in sensu similitudinis substantialis promanantis a participatione ejusdem naturæ divinæ. Sed crimini datum est Patribus istis, quod neglexerint formulam nicænam, quæ erat tessera omnium Catholicorum adversus Arianos multiplicesque Arianorum surculos, qui unanimiter eam rejiciebant. Ceterum a Constantii satellitibus plures easque gravissimas vexationes Patres ariminenses passi sunt, adeo ut nullo modo censeri debeat libera eorum subscriptio; facta enim est

peratoris satellitibus illatam Episcopos illos subscripsisse. Sane nemo ingemit et miratur se esse et haberi, qualem se esse scit et vult; ergo, cum Episcopi ariminenses ingemuerint et mirati sint juxta Hieronymum, traduci se veluti Arianos, manifestum est eos tales non fuisse neque in corde neque in confessione externa; alias nec ingemuissent, nec mirati fuissent.

PROPOSITIO V.

Hinc sola Ecclesia catholica est vera Ecclesia Christi.

95. Hæc propositio necessario fluit ex præcedenti. Si enim vera Ecclesia Christi ea sola est, quam Christus ipse fundavit in unitate fidei ac regiminis, quæque non interrupta successione ad mundi exitum perdurare debet; cum Ecclesia catholica sola sit, quæ ab Apostolis ad nos usque pervenerit in utraque fidei ac regiminis seu capitis unitate, ut omnia monumenta testantur, evidens est solam Ecclesiam catholicam veram esse Ecclesiam Christi.

96. Et sane quod attinet ad unitatem fidei, hæc patet 1° ex eo, quod omnium sæculorum hæretici impugnaverint illam eamdem

sub finem synodi, quando jam degeneraverat in conciliabulum. Dixi præterea majorem defuisse Episcoporum Ecclesiæ catholicæ partem, præter Romani Pontificis legatos; quia, licet nemo ex veteribus transmiserit ad nos certum Episcoporum numerum tempore Constantini et Constantii, attamen opera ac diligentia Caroli a S. Paulo, Lucæ Holstenii atque Binghami, facta recensione omnium sedium Episcopalium Ecclesiæ catholicæ in Imperio romano, compertum est numerum eorum per ea tempora ad 1800 attigisse, quorum *mille* inveniebantur in provinciis græcis Imperii, *octingenti* vero in latinis. Etsi huic supputationi non subscribamus; nam ex aliis monumentis constat longe plures per ea tempora in occidentali præsertim ecclesia Episcopos fuisse. In hoc censu præterea desunt sedes episcopales extra ditionem romanam positæ, quæ paucæ non erant. In Concilio vero ariminensi non interfuerunt nisi 400 Episcopi, ex quibus juxta S. Athanasium, lib. *De synodis*, quinquaginta, et juxta Sulpitium Severum, octoginta erant Ariani. Cons. *Collectio Conciliorum*, Labbei, tom. II, col. 792 et seqq.

fidem, in cujus possessione jam erat Ecclesia, cum ipsi insurrexerint et protestati fuerint modo adversus unum, modo adversus alterum ipsius fidei articulum, quos tamen Ecclesia semper in possessione sua retinuit, rejiciens ut profanos novatores et usurpatores eos, qui aliquo ex ejusmodi articulis eam privare conati sunt; non secus eos execrata est, qui spolia ægyptiorum in suam hæreditatem novo semper astu inferre aliquando contenderunt, eosque pariter ut profanos novatores rejecit e sinu suo (1). Ipsa proinde semper *præscripsit* istorum innovationibus sive negativis sivi positivis. Quare Ecclesia semper tranquilla spectatrix fuit istarum omnium sectarum ortus et interitus, ac toties repetere potuit: *Defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri,* nec non Psalmistæ verba : *Vidi impium superexaltatum et elevatum, et transivi, et ecce non erat.*

97. Patet 2° ex consensu ac testimonio hæreticorum. Hæretici enim, qui nunquam sibi cohærentes fuerunt, dum in aliqua doctrinæ parte seu articulo ab Ecclesia dissentiebant, cum eadem in ceteris omnibus fidei capitibus consentiebant; omnes proinde hæretici, exceptis punctis a quibus aberrabant, fassi semper sunt

(1) Id evincitur ex ipsis scriptis apostolicis. Etenim S. Petrus excitat primos Christianos, ut memores sunt, adversus hæreticorum novitates, verborum Prophetarum et Apostolorum (II Pet. II. 3); sic pariter S. Judas adhortatur fideles ut adhæreant fortitur *semel traditæ Sanctis fidei;* S. Paulus in 1ª ad Cor. cap. 15, arguit eos, qui dicebant resurrectionem jam esse factam, seu non dari carnis resurrectionem; S. Joannes invehitur in eos, qui docebant Christum non venisse in carne, qui solvebant Christum, etc. Quod attinet ad Patres apostolicos aliosque, qui eos subsecuti sunt, res adeo manifesta est ex ipsorum scriptis, ut in dubium id revocare perinde sit ac lucem meridianam negare. Legantur epistolæ S. Ignatii martyris, epistola S. Polycarpi, scripta Justini, Clementis Alexandrini, Irenæi, Origenis, etc. In quavis prope pagina in novatores hæc objurgatio occurrit, et eos hoc ipso nomine Patres damnaverunt. Quod vero admirationem excitat, potissimum est, quod recentiores novatores (protestantes) dicant, veteres novatores esse hæreticos, insanos, etc. neque animadvertant se in eumdem censum cadere. Nullum omnino discrimen est inter recentiores et veteres, nisi fortasse in aliqua errorum diversitate ac temporum discrimine, sed principium idem est, quia diversitas temporis et errorum non mutat naturam hæresium.

in reliquis Ecclesiam catholicam veram fidem retinuisse ; hinc, si percurramus circulum articulorum, quos seorsim singulæ hæreticorum sectæ cum Ecclesia catholica profitebantur vel adhuc profitentur, completum habebimus et absolutum doctrinæ catholicæ corpus seu collectionem omnium dogmatum fidei nostræ ; quo fit ut hæretici ipsi, licet inviti, totidem sint luculentissimi testes veræ fidei, quam Ecclesia catholica semper professa est. Quod vero attinet ad veritates, quas ipsi singillatim impugnarunt, nulla est ratio cur his potius quam illis assentiamur. Si enim simul colligerentur articuli seorsim ab ipsis negati, jam nullus nobis restaret articulus fidei, atque in pluribus perfectæ simul haberentur contraditiones.

98. Patet 3º eadem veritas ex perpetua dissensione hæreticorum in constituenda vera et certa epocha, et in determinando vero auctore innovationis, quæ juxta ipsos in Ecclesia catholica aliquando introducta fuit. Centuriatores magdeburgenses sibi contradicunt (1) ; Hospinianus accusat S. Gregorium M. tanquam auctorem superstitionis et idololatriæ (2) ; minister Claudius sæculum VII recenset adhuc inter aureos Ecclesiæ dies (3) ; Andreas Rivetus sententiam dicit communem omnibus Calvinistis esse, quod Antichristus signum seu vexillum publice erexerit in Ecclesia post sexcentos annos a Christo nato (4) ; alii communiter vel ad quintum vel sextum sæculum restringunt aureos Ecclesiæ dies (5) ; dominus d'Aubigné quatuor priora integra sæcula ex consensu ministrorum calvinistarum habet pro regula fidei ; Gibbon affirmat, quod nemo eruditorum resistere possit ponderi evidentiæ historicæ, quæ testatur per totam periodum quatuor priorum sæculorum præcipua puncta doctrinæ papisticæ (nempe catholicæ) jam admissa fuisse theoretice et practice (6) ; Newton fatetur

(1) Cfr, *Centuria* 1ª, lib. II, c. 4, p. 138, tum *Cent.* III, c. 5, p. 145, ed. Basil. anni 1562, et alibi passim, siquidem semper hærent.

(2) Apud anonymum impugnatorem Gibbonii, edit. Pisan.

(3) Ibidem.

(4) *Critici sacri.*

(5) V. Bellarm. lib. IV, *De notis Ecclesiæ militantis*, cap. 6.

(6) *Mèm.* tom. I, c. I, versionis gallicæ.

germina papismi sata fuisse ab ipsa ætate apostolica (1). Ergo ex confessione expressa ipsorum adversariorum eorumque agendi ratione ineluctabile habemus argumentum de perpetua fidei unitate in Ecclesia catholica, quin recurrere debeamus ad positiva et singularia testimonia quoad singulos articulos, de quibus agendum erit in hujus operis decursu. Addo qualemcunque hæreticorum hypothesim pugnare cum promissis Christi et esse prorsus impossibilem, cum, ut ait Bellarminus, in omni etiam levi mutatione semper ostendi hæc quinque possint: auctor, dogma, ætas, defensores et oppugnatores.

99. Quod vero spectat ad unitatem regiminis, seu ad successionem non interruptam pastorum seu Episcoporum, a Christo ad nos usque, series Romanorum Pontificum, cum quibus omnium particularium Ecclesiarum Episcopi communicarunt, est monumentum indubiæ fidei atque certissimum perpetuitatis et unitatis regiminis ejusdem Ecclesiæ.

100. Tertullianus, Cyprianus, Irenæus, Eusebius cæsariensis, Optatus milevitanus, Augustinus exhibent catalogum Romanorum Pontificum sancti Petri successorum usque ad sua tempora, quem subsequentes scriptores subinde extenderunt usque ad ætatem nostram (2).

101. Romanum autem pontificem quovis tempore habitum fuisse veluti caput totius Ecclesiæ catholicæ, principium, radicem, fontem, centrum unitatis regiminis ecclesiastici, omnium sæculorum monumenta pariter testantur.

102. S. Irenæus: *Ad hanc Ecclesiam* (romanam), scribit, *propter potentiorem principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, et eos qui sunt undique fideles;* atque exposita serie Romanorum Pontificum a S. Petro usque ad Eleutherium con-

(1) Bishop Newton, *Dissertations on the prophecies*, in-8°, tom. III, c. 10, pag. 148, London; addatur Hume, qui in sua *Historia Henrici* VIII, cap. 29, ad annum 1521, affirmavit: *Que les pouvoirs exercés par l'Église romaine sont en grande partie antérieurs à presque tous les établissemens politiques de l'Europe.*

(2) In Historiis ecclesiasticis omnibus.

cludit : *Hac serie et successione, tum traditio Apostolorum in Ecclesia, tum prædicatio ad nos usque pervenit* (1).

103. Tertullianus licet jam Montanista vocat Romanum Pontificem *Episcopum Episcoporum* (2), quæ denominatio vel communis erat in Ecclesia ad designandum Romanum Pontificem, vel saltem ab omnibus admissa erat suprema Romani Pontificis auctoritas in universam Ecclesiam, ipso adnotante Fleury (3), illa denominatione designata.

104. Origenes unum idemque esse affirmat petram seu Romanum Pontificem et Ecclesiam, scribit enim : *An quasi unam eamdemque rem petram et Ecclesiam* (Christus posuit)? *Hoc verum existimo; nec enim adversus petram, super quam Christus Ecclesiam ædificat, nec adversus Ecclesiam portæ inferi prævalebunt* (4).

105. S. Cyprianus vocat Ecclesiam Romanam *Ecclesiæ catholicæ radicem et matricem* (5), et Romanum Pontificem *Ecclesiæ unius caput et radicem* (6), et alibi rursum vocat Romanam Ecclesiam *Ecclesiam principalem, unde* unitas sacerdotalis *exorta est* (7).

(1) *Contra hæreses*, lib. III, cap. 2 et seq.

(2) Lib. *De pudicitia*, cap. I : *Audio edictum esse propositum, et quidem peremptorium : Pontifex scilicet Maximus, quod est Episcopus Episcoporum, edicit : ego et mæchiæ et fornicationis delicta pœnitentia functis dimitto.* Edit. Rigaltii.

(3) Vid. *Hist. eccles.* liv. v. n. 46. Paris. 1713, ubi sic scribit : *Les Papes ne prenaient point alors ces titres, et c'est par ironie que Tertullien les leur donne; mais cette raillerie eût été sans fondement, si le Pape n'eût été en effet regardé par tous les catholiques comme le chef de la religion et le pasteur des Evêques mêmes. Il lui donne ensuite les titres de Pape et d'Apostolique que les catholiques lui donnaient.*

(4) Ἢ ὡς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τῆς πέτρας, καὶ τῆς ἐκκλησίας; τοῦτο δ᾽ οἶμαι ἀληθὲς τυγχάνειν, οὔτε γὰρ τῆς πέτρας, ἐφ᾽ ἧς ὁ χριστὸς οἰκοδομεῖ τὴν ἐκκλησίαν, οὔτε τῆς ἐκκλησίας πύλαι ᾅδου κατισχύσουσιν. Tom. XII in Matth. n. 11. Cons. præterea eumdem, Hom. v, *in Exod.* n. 4, ubi ait : *Vide magno illi Ecclesiæ fundamento et petræ solidissimæ, super quam Christus fundavit Ecclesiam, quid dicatur a domino : modicæ, inquit, fidei quare dubitasti?*

(5) Epist. 45, ad Corn.

(6) Epist. 73, ad Jub.

(7) Epist. 55, ad Corn.

106. Concilium propterea Aquileiense, quod anno 381 celebratum fuit, cuique præfuit S. Ambrosius, hæc habet, loquens de eadem Romana Sede : *Inde enim et in omnes venerandæ communionis jura dimanant* (1). Hinc celebre illud ejusdem S. Ambrosii dictum : *Ubi Petrus ibi Ecclesia* (2).

107. S. Hieronymus comparat Ecclesiam seu Sedem Romanam arcæ Noe, extra quam omnes perierunt, et domui, extra quam agnum comedens profanus est; sic enim scribit ad Damasum : *Ego Beatitudini tuæ, id est, Cathedræ Petri, communione consocior, super illam petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicunque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Si quis in Noe arca non fuerit, peribit regnante diluvio* (3).

108. S. Optatus Milevitanus : *Cathedra*, inquit, *unica est, quæ est prima de dotibus.... Sedit prior Petrus, cui successit Linus, Lino Clemens, Clementi Anacletus.... Damaso Syricius, qui noster est socius, cum quo nobis totus orbis commercio formatarum in una communionis societate* (4).

109. S. Augustinus in eodem sensu loquens de successione Romanorum Pontificum ac Petri sede, ut confunderet schismaticos Donatistas, scribit : *Ipsa est petra, quam non vincunt superbæ inferorum portæ* (5).

110. S. Petrus Chrysologus : *Quoniam B. Petrus,* inquit, *qui in propria sede vivit et præsidet, præstat quærentibus veritatem* (6).

111. Huic consentiens doctrinæ Concilium œcumenicum Chalcedonense, actione II, clamavit: *Petrus per Leonem locutus est* (7); et similiter Conc. generale VI, actione XVIII, loquens de epistola

(1) *Collect. Concil.* Labbei, epist. 1ª, ad Gratianum Imperatorem, tom. II, col. 999.

(2) In Psal. XL, n. 30.

(3) Epist. 15, ad Damas. alias 57, dit. Vallarsii, n. 2, qui præterea in *Dial. adv. Lucif.* n. 9 : *Ecclesiæ salus*, inquit, *in summi sacerdotis dignitate pendet, cui si non exsors quædam et ab omnibus eminens detur potestas, tot in Ecclesiis efficientur schismata, quot sacerdotes.*

(4) Lib. II, *Contra Parmen.* edit. Gabr. Albaspinæi, Paris, 1651.

(5) In *Psalmo contra partem Donati*, circa finem, tom. IX, opp.

(6) *Bibl. Patrum* De la Bigne. tom. IX.

(7) *Acta Concilii Chalcedonensis*, tom. IV, edit. Labbei.

S. Agathonis : *Charta*, ait. *et atramentum videbatur, sed per Agathonem Petrus loquebatur;* et Episcopi orientales, scribentes ad Pontificem Summachum, sic eum alloquuntur : *Qui quotidie a sacro tuo doctore Petro doceris oves Christi per totum habitabilem mundum creditas tibi pascere* (1).

112. Hinc Concilium œcumenicum Lateranense IV anno 1213 hanc edidit definitionem : *Sancimus, ut post romanam Ecclesiam, quæ disponente Domino super omnes alias ordinariæ potestatis obtinet principatum, utpote mater universorum Christi fidelium et magistra*, etc. (2). In Concilio Lugdunensi œcumenico, anno 1274 celebrato, hanc fidei professionem Græci ediderunt, ut denuo cooptarentur in Ecclesiam catholicam : *Romana Ecclesia* summum et plenum primatum et principatum *super universam Ecclesiam catholicam obtinet, quem se ab ipso Domino in beato Petro Apostolorum principe sive vertice, cujus Romanus Pontifex est successor, cum potestatis plenitudine recepisse veraciter et humiliter recognoscit* (3). Ac demum Concilium œcumenicum Florentinum definivit : *Sanctam apostolicam Sedem et Romanum Pontificem in universum orbem tenere primatum, et ipsum Romanum Pontificem successorem esse beati Petri principis Apostolorum, et verum Christi vicarium, totiusque Ecclesiæ caput, et omnium Christianorum patrem et doctorem existere; et ipsi in beato Petro pascendi, regendi et gubernandi universalem Ecclesiam a Domino Nostro Jesu Christo plenam potestatem traditam esse* (4).

113. Patet igitur ex his omnibus testimoniis et monumentis, aliisque quamplurimis, quæ afferri possent omnium sæculorum, semper Romanum Pontificem S. Petri successorem ab universa

(1) Apud Labb. tom. IV, col. 1305.

(2) Ibid. tom. XI, part. I, c. 153.

(3) Ibid. col. 966.

(4) Ἔτι ὁρίζομεν τὴν ἁγίαν ἀποστολικὴν καθέδραν, καὶ τὸν Ῥωμαϊκὸν ἀρχιερέα εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὸ πρωτεῖον κατέχειν, αὐτόν τε τὸν Ῥωμαϊκὸν ἀρχιερέα διάδοχον εἶναι τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, καὶ ἀληθῆ τοποτηρητὴν τοῦ χριστοῦ, καὶ πάσης τῆς ἐκκλησίας κεφαλὴν, καὶ πάντων τῶν χριστιανῶν πατέρα τε καὶ διδάσκαλον ὑπάρχειν, καὶ αὐτῷ ἐν τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ τοῦ ποιμαίνειν, καὶ διιθύνειν, καὶ κυβερνᾷν τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πλήρη ἐξουσίαν παραδεδόσθαι. Ibid. tom. XIII, col. 1167.

Ecclesia veluti radicem, fontem, originem, caput et centrum ecclesiasticæ unitatis habitum fuisse. Hinc licet multi fuerint Episcopi per orbem dispersi, semper tamen unus fuit Episcopatus ob istorum intimam adhæsionem ad Romanum Pontificem, et una Ecclesia, quæ *ad Trinitatis instar*, ut loquitur S. Symmachus (1), *cujus una est atque individua potestas, unum per diversos antistites sacerdotium.* Qua pariter similitudine usus est S. Cyprianus (2), tum ad explicandum *Episcopatum unum Episcoporum multorum concordi numerositate diffusum*, tum ad exponendam unitatem illius Episcopatus, *cujus a singulis in solidum pars tenetur* (3); qui postea concludit : *Et idcirco Dominus insinuans nobis unitatem de divina auctoritate venientem ponit et dicit* : Ego et Pater unum sumus; *ad quam unitatem redigens Ecclesiam suam, denuo dicit:* Et erit unus grex, et unus pastor (4); ex quo infert : *Si autem grex unus est, quomodo potest gregi numerari, qui in numero gregis non est?*

114. Jure propterea his præmissis nos concludimus : Ecclesia Christi unitate regiminis in Petro ejusque successoribus constituta est; atqui in sola Ecclesia catholica invenitur ista perpetua et nunquam interrupta successio Romanorum Pontificum ceterorumque omnium Episcoporum, qui cum ipsis communicarunt, assurgendo a Gregorio XVI, qui nunc Ecclesiam regit, usque ad Petrum, nempe usque ad Apostolos et usque ad Christum; ergo sola Ecclesia catholica habet hanc perpetuam regiminis unitatem.

115. Seu quod consequens est, si vera Ecclesia Christi necessario atque ex ipsius institutione est una, visibilis atque perpetua, cum sola Ecclesia catholica has sibi vindicet proprietates, sola igitur Ecclesia catholica est vera Ecclesia Christi. Quod erat demonstrandum.

116. Ex his sequitur 1° omnes communiones ab eadem Ecclesia separatas totidem esse synagogas satanæ, ut phrasi utar beati Joannis (5), et humanæ superbiæ monumenta, non autem Christi Ecclesias.

(1) Epist. I, apud Labbeum, tom. IV, col. 1291.

(2) Epist. 52, ad Antonian.

(3) Tract. *de unitate Ecclesiæ.*

(4) Epist. 76, ad Magnum.

(5) Apoc. III, 9.

117. Sequitur 2° hanc esse potissimum rationem, cur præter Ecclesiam romanam seu Ecclesiam catholicam, quæ a Christo ad nos usque perseverat, nullæ sectæ ausæ quidem fuerint, obsistente scilicet ineluctabili conscientiæ testimonio, sibi usurpare nomen *Ecclesiæ catholicæ*, quam denominationem semper intactam reliquerunt veteri illi Ecclesiæ, a qua discesserunt, sed vel a sectæ seu factionis auctoribus nomen habuerunt ex. gr. *Sabelliani, Ariani, Macedoniani... Lutherani, Calvinistæ; Jansenistæ*, etc. vel ab alio nomine, quod sibi imposuerunt, ex. gr. *Gnosticorum, Noetarum... Reformatorum, Apostolicorum, Evangelicorum, Protestantium*. Hæ autem sunt illæ, quas Bretschneider et Benjaminus Constant vocant *formas accidentales;* sunt certe prorsus accidentales, stricto sensu acceptæ, a spiritu superbiæ inductæ. Toties proinde se ipsos judicant et damnant, quoties, symbolum apostolicum recitantes, profitentur se credere *Ecclesiam*, dum ipsæ separatas factiones constituunt et particulares sectas (1).

118. Sequitur 3°, quod si fons et origo unitatis Episcopatus et Ecclesiæ est in Romano Pontifice, græcos scismaticos, Ruthenos, Ecclesiam anglicanam, ultrajectinam ceterosque Episcopos omnes, a Romano Pontifice separatos ac divisos, nullo modo pertinere ad individuam Ecclesiæ unitatem, ideoque neque ad Christi Ecclesiam.

(1) Conantur quidem hæretici identidem alio nomine Catholicos nominare, *papistas* ex. gr. *pontificios, romanistas*, etc. at frustra; in hoc enim, sicut et in reliquis omnibus suos, ut ipsi vocant, antecessores imitati sunt, qui eadem ratione sese gesserunt, nullo tamen felici successu; *Catholici* enim gloriosum nomen semper Ecclesiæ Romanæ communioni adhæsit atque adhærebit. En quid de veteribus hæreticis scripserit S. Augustinus, lib. I, *Operis imperfecti*, n. 75: *Athanasianos*, inquit, *vel homousianos Ariani Catholicos vocant, non et alii hæretici. Vos autem non solum a Catholicis, sed etiam ab hæreticis a vobis dissentientibus et vobis similibus Pelagiani vocamini; quemadmodum non tantum a Catholica, sed etiam ab hæresibus vocantur Ariani. Vos vero soli nos appellatis traducianos, sicut illi homousianos, sicut Donatistæ macarianos, sicut Manichæi pharisæos, et cæteri hæretici diversis nominibus. Nec mirum esse debet, quod novi hæretici Catholicis, a quibus exeunt, novum nomen imponant. Hoc enim et alii fecerunt, quando similiter exierunt.*

119. Sequitur 4° nullum dari posse Concilium vere œcumenicum, seu repræsentans universam Ecclesiam, absque Romano Pontifice, qui, cum sit caput Ecclesiæ, hoc ipso est caput Concilii œcumenici, quod illam repræsentare debet, et quod alioquin esset acephalum.

120. Sequitur demum ineptire factiosos quosdam scriptores, qui dicunt Romanum Pontificem esse *signum*, *vexillum*, *signiferum* unitatis vel caput *ministeriale*, non autem simpliciter *caput*, *centrum*, *radicem* ipsius unitatis (1).

DIFFICULTATES.

121. Obj. primo. 1° Fides in Ecclesia immutari potuit sensim sine sensu, ut fit, donec mutatio ista evaserit universalis; nil mirum igitur, si assignari non possit epocha certa inductæ immutationis. 2° Addatur, quasdam veritates et dogmata progressu temporis obscurari posse, propterea stante hac universali quarumdam veritatum obscuritate, error obrepere facillime potuit; ergo.

122. Resp. Ad 1m, *Neg.* Alioquin promissis Christus defuisset, quod impium est asserere. Ignorantia et error dari possunt in privatis individuis, nunquam vero in Ecclesia ipsa; Christus enim, ut superius diximus, promissiones suas et privilegia non privatis et singularibus personis, sed *unitati* concessit. Alias semper incerti fluctuare deberemus.

123. Ad 2m, *Neg.* pariter; siquidem ejusmodi universalis ob-

(1) Ita passim Jansenistæ ac Pistorienses, præsertim vero Tamburini, in sua *Ethica*, tom. I, pag. 252 et seq. atque in sua *Analisi delle prescrizioni di Tertulliano*, § 40, 60, 69, etc. et in *Catech.* Gourlin, tom. I, cap. 9, § 3, p. 273. Denominatio vero *capitis ministerialis*, tributa Romano Pontifici, proscripta fuit in Constitutione Pii VI, *Auctorem fidei*, prop. IIIa, hic verbis: *De capitis ministerialis denominatione Romano Pontifici attributa, sic explicata, ut Romanus Pontifex non a Christo in persona beati Petri, sed ab Ecclesia potestatem ministerii accipiat, qua velut Petri successor, verus Christi vicarius ac totius Ecclesiæ caput pollet in universa Ecclesia*; hæretica.

scuritas est commentum Jansenistarum, merito confixum a Pio VI in constitutione *Auctorem fidei* (1). Etenim Christum semper vigilat super Ecclesiam suam, eidem prospicit, ac *semper* cum ipsa est.

124. Inst. Cur itaque, cum Nova oritur controversia, tot disquisitiones fiunt, tot exoriuntur dissidia?

125. Resp. Quia Christus non per modum inspirationis, sed per *modum adsistentiæ*, ut jam notavimus, Ecclesiæ suæ præstò est; neque excludit media, studium scilicet, humanam industriam, etc. ad finem obtinendum. Et eadem ratione ac, cum quis cum altero contendit de possessione bonorum suorum, iste inquirit in instrumenta et titulos propriæ possessionis, maxima qua potest diligentia, ut sibi vindicet bona propria, sic Ecclesia inquirit diligenter in monumenta Scripturæ et Traditionis, ut ea opponat istorum novatorum audaciæ, et consulat multorum infirmitati. Præterea nonne et in Concilio Jerosolymitano inter Apostolos et seniores *magna conquisitio* (Act. XV, 7) facta est ad dirimendam controversiam de legalium observantia, etsi Apostoli omnes et singuli infallibiles essent?

126. Obj. secundo. Episcopi sunt successores Apostolorum, qui immediatam habuerunt a Christo missionem, et quidem illimitatam, et super ipsos non minus quam super Petrum ædificata Ecclesia est, dicente Apostolo, quod fideles ædificati sunt *super fundamentum Apostolorum et Prophetarum* (Ephes. II, 20); ac, teste præterea beato Joanne, civitas Hierosolymorum (Ecclesia) habet *fundamenta duodecim, et in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum Agni* (Apocal. XXI, 14); ergo falsum est unitatem regiminis ecclesiastici ab unitate capitis seu Romani Pontificis provenire, ab eaque pendere.

127. Resp. *Dist.* primæ propositionis sensum : Episcopi simul unum corpus efficientes sunt successores Apostolorum seu collegii apostolici, *conc.;* singillatim sumpti, *subdist.* quoad potestatem

(1) Prop. I$_a$. *Propositio, quæ asserit postremis hisce sæculis esse generalem obscuritatem super veritates gravioris momenti, spectantes ad religionem, et* quæ sunt basis *fidei et moralis doctrinæ Jesu Christi*, hæretica.

ordinis, *conc.*; quoad potestatem jurisdictionis, *neg*. Addo, licet extraordinaria fuerit Apostolorum potestas, eam tamen non fuisse illimitatam atque independentem. Nam extraordinariam hanc potestatem habuerunt quidem Apostoli a Christo, sed subordinatam Petro, qui unus plenitudinem potestatis accepit ad suos successores transmittendam, utpote ordinariam. Hinc istud intercedit discrimen inter potestatem Petro collatam et potestatem collatam Apostolis singulis : licet utraque fuerit plena et universalis, attamen potestas Petri fuit *ordinaria, suprema*, et *independens;* potestas Apostolorum *extraordinaria* et subordinata Petro quoad exercitium, quæ propterea cum ipsis terminare debebat. Etenim potestas ista extraordinaria concessa fuit Apostolis ad fundandam Ecclesiam, ac necessaria fuit illis Ecclesiæ primordiis, potestas Petro insuper concessa fuit ad unitatem Ecclesiæ conservandam, ideoque perpetua atque, ut loquitur Tertullianus, *cum jure traducis*.

128. Hinc rursum idem Tertullianus : *Memento*, scribebat, *claves hic Dominum Petro, et* per eum *Ecclesiæ reliquisse* (1); ac reliqui Patres passim vocant Petrum, *caput, corriphæum, præsidem, principem, pastorem supremum Apostolorum et Ecclesiæ* (2), quia, ut loquitur S. Cyprianus : *Exordium ab unitate proficiscitur, et primatus Petro datur, ut una Christi Ecclesia, et cathedra una monstretur, et pastores sunt omnes, et grex unus ostenditur, qui ab Apostolis omnibus unanimi consensione pascatur, et Ecclesia Christi una monstretur* (3), *Ecclesia est in Episcopo.... Petro primum Dominus potestatem dedit, et post ad Apostolos quoque loquitur... super Petrum ædificat Ecclesiam, inde Episcoporum ordinatio et Ecclesiæ ratio decurrit* (4); ac rursum : *Una Ecclesia a Christo Domino super Petrum* origine unitatis *et ratione fundata* (5); et alias sæpe eamdem veritatem inculcat. Consonat S. Cypriano S. Augustinus, dicens : *Et dubitabimus nos ejus Ecclesiæ condere gremio, quæ usque ad confessionem generis humani* ab apostolica sede *per successiones*

(1) Scorp. c. 10.

(2) Vid. Bolgeni, *L'Episcopato*, 1789, Part. 1, c. 2.

(3) *De unitate Ecclesiæ.*

(4) Ibid.

(5) *Epist.* LXX, Ad Januarium.

Episcoporum, frustra hæreticis circumlatrantibus,... culmen auctoritatis obtinuit (1)? ut alia innumera his similia Patrum testimonia prætermittam.

129. Ad 2m prop. partem, *super ipsos non minus*, etc. *Dist.* Sed diversa ratione, ut nuper declaravimus, *conc.;* eadem ratione, *neg.*

130. Ad 3m, ad prolata nempe testimonia Scripturarum, *Dist.* Fideles ædificati sunt super fundamentum, id est, super fidem prænuntiatam a Prophetis, et prædicatam ab Apostolis, qui per prædicationem diversas Ecclesias fundarunt, *conc.;* secus, *neg.*

131. Inst. primo. 1° S. Cyprianus dicit : *Episcopatus unus est,* cujus a singulis in solidum *pars tenetur* (2); 2° idem præterea addit : *Hoc erant utique et ceteri Apostoli, quod fuit Petrus, pari consortio prœditi et honoris et potestatis* (3); et 3° S. Hieronymus : *Licet... cuncti* (Apostoli), inquit, *claves regni cœlorum accipiant, et* ex æquo *super eos Ecclesiæ fortitudo solidetur* (4); ergo.

132. Resp. Ad 1m, *Dist. antec. A singulis in solidum pars tenetur,* quoad individuam unitatem ipsius Episcopatus et Ecclesiæ, quæ non dividitur per multitudinem Episcoporum, qui cum Petro et sub Petro *tenent* et pascunt *partem* sibi commissam, *conc.;* quasi Episcopi singuli Episcopatum in solido tenerent, *neg.* Talem porro esse germanum sensum textus allati, patet ex

(1) *De utilitate credendi*, cap. XVII, n. 35. Jam vero si ad hæc aliaque prope innumera antiquitatis documenta, quæ adduci possent, animadvertissent vel animadverterent Protestantes, profecto tot nova systemata non excogitassent vel quotidie excogitarent ad detegendam veram Christi Ecclesiam, et constitutam a Christo religionem. Via enim brevissima nobis a Patribus unanimiter proponitur, Ecclesia Christi est illa, cui præsidet ut caput Romanus Pontifex, beati Petri successor et Christi vicarius, quæque a Christo ad nos usque perpetua successione pervenit. Hæc est via regia, quæ fallaciæ vel errori seu deceptioni obnoxia non est. Hæc obtinet summam auctoritatem. Ubi hæc abjicitur, nihil certi superest, nullum omnino effugium, per quod desperationem vitare possimus, ut ex dicendis magis patebit.

(2) *De unitate Ecclesiæ.*

(3) Ibid.

(4) Lib. I, *Cont. Jovinianum*, n.26.

verbis, quæ immediate præcedunt : *Quam unitatem*, inquit, *firmiter tenere et vindicare debemus; maxime Episcopi, qui in Ecclesia præsidemus, ut* Episcopatum *quoque* ipsum unum atque indivisum *probemus... Episcopatus unus est*, etc. Ipsemet S. Martyr, scribens ad Cornelium, vocat : *Petri cathedram atque Ecclesiam principalem, unde* unitas sacerdotalis *exorta est* (1). Hinc illæ similitudines solis, unde radii, fontis, unde rivuli, arboris, unde rami exoriuntur, quibus passim ipse utitur ad Ecclesiæ naturam et unitatem designandam (2).

133. Ad 2m, *Dist.* Hoc erant in dignitate Apostolatus ac potestate extraordinaria, *conc.;* in potestate episcopali, *subd.* simul sumpti, *conc.;* seorsim sumpti, *neg.* Etenim hic S. Cyprianus non videtur spectare nisi solam dignitatem Apostolatus, sub quo respectu dici poterant *ceteri* Apostoli Petro aliqua ratione pares; etsi in hac ipsa dignitate, juxta eumdem Cyprianum, essent Petro subordinati; protinus enim subjicit : *Sed exordium ab unitate proficiscitur, et primatus Petro datur, ut una Christi Ecclesia et cathedra una monstretur.* Quod si adversarii contendant, loqui S. Martyrem de dignitate seu potestate episcopali, tunc dicimus sub duplici respectu tum Apostolos tum Episcopos considerari posse, quatenus nempe unum constituunt corpus et individuum cum suo capite, et quatenus singillatim sumpti singularia membra sunt ejusdem corporis; sub primo respectu omnes utique pari potestate præditi sunt, ut senatores in senatu sub et una cum suo præside, qui omnes gaudent potestate suprema, legislativa, etc.; sub altero respectu nullam aliam potestatem habent, quam eam, quæ eis conceditur seu communicatur; hæc autem extraordinaria potestas Apostolis a Christo ipso data est cum subordinatione ad Petrum quoad exercitium, ut superius notavimus, Episcopis autem quoad proprias diœceses a Romano Pontifice tribuitur ac communicatur (3).

(1) Epist. LV.

(2) *De unit. Eccl.* loc. cit. Cons. in hunc textum S. Cypriani n. Bolgeni, in opere inscripto L'*Episcopato*, cap. 2, n. 20, et cap. 6, n. 68 et seq. edit. Rom. 1824; et Petrus Ballerinius, *De vi ac ratione primatus Rom. Pont.* cap. 13, § 3.

(3) Cons. Muzzarelli, in *Dissertatione : An Summus Pontifex habeat auc-*

134. Ad 3um, *Dist.* ut supra; etenim prosequitur ibidem immediate S. Hieronymus : *Inter duodecim unus eligitur* (a Christo), *ut capite constituto schismatis tollatur occasio.*

135. Inst. secundo. Ecclesiæ orientales et apostolicæ indepentes semper fuerunt ab Ecclesia Romana, seu a Romano Pontifice; ergo.

136. Resp. *Neg. antec.* Nam Romani Pontifices toties veram exercuerunt auctoritatem in Ecclesias orientales, quoties sese obtulit occasio vel necessitas, ut pleraque ecclesiastica monumenta testantur, ipso fatente Fleury (1). Et sane frequentes fuerunt recursus ad Apostolicam Sedem. Non raro sane Patriarchæ alexandrinus, antiochenus, hierosolimitanus, Apostolicam Sedem adierunt; non raro ad ipsam appellationes detulerunt; non semel etiam ipsos Patriarchas Romani Pontifices deposuerunt; S. Athanasius, a sua sede Arianorum machinationibus expulsus, appellavit ad Sedem Romanam; S. Sophronius jerosolymitanus et Sergius constantinopolitanus in causa Monothelitarum Romam miserunt. In schismate antiocheno id ipsum factum est (2). Quod primis etiam Ecclesiæ sæculis passim factum ipsemet Wetsteinius concedit, eidemque assentitur Gibbon (3).

toritatem destituendi Episcopum invitum, etc., inter dissertationes ejusdem selectas, Romæ anno 1807 editas, n. IV.

(1) Opere citato. Cons. præterea Opusculum Domini Marchetti : *Del concilio di Sardica*, vol. I, in-8°, nec non eruditissimi fratres Ballerini, tum in cit. op. *De ratione primatus Romanorum Pontificum*, tum in adnotationibus ad novam editionem operum S. Leonis Magni, operibus nunquam satis commendatis.

(2) Ibid.

(3) *De lapsu Imp. Rom.* cap. 21, loquens de appellatione interposita a S. Athanasio ad Romanam Sedem, n. I, refert animadversionem prudentia *plenam*, ut ipse vocat, Wetsteinii (*Proleg.* n. I, pag. 19) : *Si tamen ecclesiasticam historiam velimus consulere, patebit jam inde a sæculo* IV, *cum, enatis controversiis, Ecclesiæ græcæ Doctores in duas partes scinderentur, ingenio, eloquentia, numero tamen non æquales, eam partem, quæ vincere cupiebat, Romam confugisse, majestatemque Pontificis comiter coluisse, eoque pacto, oppressis per Pontificem et Episcopos latinos adversariis prævaluisse, atque orthodoxiam in Conciliis stabilivisse; eam ob caussam Athanasius non sine comitatu Romam petiit pluresque annos ibi hæsit.* Admissa in

137. Inst. tertio. Non satis patet quandoque, quinam sit Romanus Pontifex legitimus; romana præterea Ecclesia sæpe suo pastore caret, sede vacante; ergo in ejusmodi casibus Ecclesia nullum habebit caput, nullum centrum.

138. Resp. *Neg. conseq.* In his enim casibus omnes Ecclesiæ particulares communicant cum Sede Romana, quæ centri vices supplet, ut patet ex perpetua praxi. Negotia, quæ urgent, sic expediri possunt communi consensu tribunalium seu congregationum et Cardinalium, quando peculiari non indigent Romani Pontificis auctoritate, quæ alioquin tamdiu desideratur, donec novus Pontifex vel certus designetur. Qui bona fide tempore schismatis uni potius Pontifici dubio adhærent quam alteri, hoc ipso inculpabiles sunt, et virtualiter saltem germano seu vero unitatis capiti adhærent (1).

primis confessione adversariorum de usu appellationum ad Romanum Pontificem ex parte Ecclesiarum orientalium, IV° Ecclesiæ sæculo, sciscitari possumus a Wetsteinio et Gibbon, quænam unquam pars sit, quæ *vincere* non cupiat? Certe ipse Nestorius vincere cupiens Romam confugerat, at frustra; ratio est, quia, cum hæresim induxisset, quæ nunquam in Petri cathedra locum habere potest, hinc nedum vinceret, victus est, ipsi obsistente Romano Pontifice. Sciscitamur secundo, quomodo a Romano Pontifice et Episcopis latinis opprimi potuerint Orientales dissidentes, tempore persecutionum, quum tamen certum sit, jam III° Ecclesiæ sæculo Romæ accusatum fuisse Paulum samosatenum sub Imperatore Aureliano ob novitates, quas disseminare cœperat, atque a Romano Pontifice Paulum fuisse depositum; quod cum intellexisset Imperator Aurelianus, qui ad Episcopum Romanum querelas sibi delatas remiserat, eum exilio mulctavit. Vid. Eusebius, *Hist. eccles.* lib. VII, cap. 30.

(1) Sane Ecclesia nonnullos, qui falsis Pontificibus, errore decepti, adhæserant, fastis suis adscripsit. Juvat nonnulla hic exempla afferre. Die 31 Maii in *Martyrologio romano* mentio fit S. Paschasii, qui errore deceptus adhæsit schismati Laurentii antipapæ adversus S. Symmachum, de quo sic scribit S. Gregorius Magnus, lib. IV, *Dialog.* cap. 40 et 41: *Qui enim non malitiæ sed ignorantiæ errore peccaverat, purgari post mortem a peccato potuit.* Vid. Baronium in *Notis ad Martyr. rom.* loc. cit. Sic sub die 5ª Aprilis recensetur nomen S. Vincentii Ferrerii, quem schismati Benedicti XIII antipapæ, eodem errore deceptum, ad tempus adhæsisse constat. B. Petrus luxemburgensis vivere desiit, quum adhuc adhæreret schismati antipapæ Clementis VII, a quo creatus fuerat Cardinalis, et inter Beatos a vero Pontifice ejusdem no-

139. Inst. quarto. Concilia Basileense et Constantiense non habuerunt Romanum Pontificem veluti unitatis centrum et caput; ergo.

140. Resp. *Neg. antec.* Hæc enim Concilia, si tamen in decretis quæ Romani Pontificis auctoritatem spectant, œcumenica sunt, quod plerique jure negant, istud unitatis centrum in Pontifice ultro admiserunt; eorum disceptatio non erat nisi de amplitudine pontificiæ potestatis. Ceterum hac in parte Concilium Basileense tanquam schismaticum vulgo habetur, Constantiense autem respicit tempus schismatis, atque passim quoad ista decreta rejicitur, vel saltem ut dubiæ habetur auctoritatis, ideoque nullius roboris (1), sed de his uberius et ex professo in Tractatu *De locis theologicis*, ubi de Romano Pontifice.

PROPOSITIO VI.

Quicumque quovis tempore, spiritus privati placita sectando, se opponunt Ecclesiæ catholicæ magisterio, rebelles sunt, sectarii et novatores.

141. Una est omnium hæreseon origo, systema videlicet spiritus privati (2), seu privatorum hominum, qui sese erigunt ad-

minis, Clemente VII, adscriptus est. Vid. Raynaldus, ad annum 1387, n. II, S. Antoninus, 3a part. tit. c. 2, § 1, cujus verba referuntur ab eodem Raynaldo, loc. cit. Ciacconius, *Vitæ et res gestæ Pontificum Rom. et sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium*, vol, 1, fol. col. 1012, Romæ 1630; Bolland. *Acta SS. mensis Julii*, sub die 2 Julii, § 12, *Vindiciæ*, etc.

(1) Cons. opus Schelstrate *De Conciliis Constantiensi et Basileensi* in 4°, nec non *Animadversiones Roncaliæ et Mansi*, ad *Hist. Eccles.* Natal. Alex. in diss. IV, sæculi XV et XVI, in decreta sess. IV et V Concilii Constantiensis, § 1 et seqq.

(2) Hic notanda est confusio nuper inducta a plerisque recentioribus scriptoribus, qui promiscue accipiunt has duas denominationes *spiritus privati* et *rationis individualis*, perinde ac si idem significarent, at longe a se distant. Etenim *ratio individualis* in bonam partem accipi potest, cum homo etiam individualis recte ratione sua uti possit ad inquisitionem veritatis, et passim recte eadem utatur; at denominatio *spiritus privati* semper in malam partem accipitur, pro oppositione nempe

versus legitimam auctoritatem, divinitus institutam ad fidem docendam, propagandam atque intemerate servandam usque ad consummationem sæculi, quam solam esse Ecclesiam catholicam præcedenti propositione ostendimus; ut sua propria sectentur placita (1).

142. Christus, ut vidimus, soli Ecclesiæ, nempe *docenti*, a se institutæ missionem dedit, eamque perpetuam constituit fidei depositariam ac magistram cunctis gentibus. Ecclesia hac facultate utens per suos ministros auctoritative, ut præfertur, seu nomine ipsius Christi, quovis tempore omnibus gentibus sibi commendatas veritates tradit, ac suos filios edocet. Hinc sicut Ecclesiæ officium ac munus est *docere*, sic privatorum est *doceri* et *credere*, seu, ut loquitur Apostolus, *in captivitatem redigere intellectum in obsequium Christi* (II Cor. 5), seu fidei christianæ, et *obedire fidei* (Rom. I, 5 et alibi passim). Fides proinde seu veritas *necessario* a legitima auctoritate est (2); hæresis contra seu error *necessario* a spiritu privato huic legitimæ auctoritati opposito. Hæc autem oppositio ex parte horum privatorum hominum necessario includit

rationis propriæ adversus legitimam auctoritatem a Christo institutam, id est, Ecclesiam catholicam; hinc factum est ut Bellarminus, Becanus, Bossuet, etc. aliique controversistæ nunquam impugnaverint *rationem individualem*, sed semper *spiritum privatum* Protestantium.

(1) En verba, quibus Hegesippus omnium hæreseon originem declarat: Ἕκαστος ἰδίως καὶ ἑτέρως ἰδίαν δόξαν παρεισήγαγεν; id est, *Qui* (hæretici) *seorsim singuli proprias opiniones induxerunt*. Apud Eus. *Hist. eccles.* lib. IV, c. 22, qui præterea refert ex eodem Hegesippo, qui floruit sub Imperatore Hadriano, ipsum, cum Romam proficisceretur, *Plurimos Episcopos adiisse, et ab omnibus unam eamdemque audivisse doctrinam*; Ὅτι τὴν αὐτὴν παρὰ πάντων παρείληφε διδασκαλίαν ἀκοῦσαι γέτοι πάρεστι, etc. Unde patet perpetua unitas in Ecclesia catholica, dissensio et divisio perpetua in sectis heterodoxorum.

(2) Præclare S. Augustinus, lib. *De utilitate credendi*, cap. IX, cum hoc inter Ecclesiam catholicam et hæreticos dixisset esse discrimen, quod Ecclesia catholica venientibus ad se præcipiat fidem, hæretici autem promittant rationem, concludit: *Vera religio, nisi credantur ea, quæ quisque postea, si se bene gesserit dignusque fuerit, assequatur atque percipiat, et omnino sine quodam gravi auctoritatis imperio iniri recte nullo pacto potest*. ed. Maur. tom. VIII.

rebellionem, et quotquot Ecclesiam catholicam deserunt, ut privatorum hominum placitis adhæreant, hoc ipso adhærent rebellioni, sectarii fiunt, novatores vel novatorum participes.

143. De his novatoribus jam scribebant Apostoli in Concilio hierosolymitano congregati : *Quoniam audivimus quia quidam ex nobis exeuntes turbaverunt vos verbis, evertentes animas vestras, quibus non mandavimus*, etc. (Act. XV, 24); et Apostolus ad Galatas : *Sunt aliqui, qui vos conturbant, et volunt convertere Evangelium Christi; sed licet nos, aut Angelus de cœlo Evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit* (cap. I, 8); et ad Thessalonicenses : *Rogamus vos,... ne quis vos seducat ullo modo* (II Thess. II, 3); atque ad Timotheum : *Erunt homines se ipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi,... hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem* (II Tim. III, 2 et seq.); denique, ut alia innumera his similia testimonia prætermittam, Christus ipse in Apocalypsi reprehendit atque objurgat Episcopum Pergami, eo quod haberet in Ecclesia sua *tenentes doctrinam Nicolaïtarum.* Ex doctrina igitur Christi et Apostolorum isti omnes, qui insurgunt adversus legitimam auctoritatem, ut ipsius doctrinæ ac magisterio sua propria placita substituant, tamquam totidem perturbatores, seductores, evangelicæ doctrinæ corruptores, superbi, mente corrupti, reprobi circa fidem, anathematizandi, sectarii, hæretici habendi sunt absque ullo discrimine; nam Apostolus loquitur etiam de iis, qui subsequentibus ætatibus insurrecturi erant, scribit enim ad Timotheum : *In* novissimis diebus *instabunt tempora periculosa,* etc. (II Tim. III, 1). Ergo omnes et singuli, qui quovis tempore, quovis colore aut prætextu, priorum novatorum vestigia sectantes, spiritus privati figmenta opponunt receptæ ab Ecclesia doctrinæ, omnes, inquam, indiscriminatim tamquam rebelles, seductores, perturbatores, reprobi circa fidem hoc ipso sunt et erunt usque ad consummationem sæculi.

144. Et sane in rebus fidei, vel legitimæ standum est auctoritati, vel spiritui privato. Si primum dicatur, cum nulla alia auctoritas legitima sit nisi Ecclesia catholica a Christo instituta, quod jam demonstravimus, et cum omnes et singuli novato-

res, nullo facto discrimine, ab Ecclesia damnati et proscripti sint, hinc omnes indiscriminatim rebelles et sectarii ex æquo sunt, incipiendo a Nicolaitis, quos Christus ipse reprobavit, usque ad Unitarios et Methodistas. Quanam enim ratione Methodistæ, Unitarii, Protestantes ausint sese præferre Nicolaïtis, Gnosticis, Cerinthianis, Carpocratianis, Arianis aut aliis hæreticis, quasi nempe illi erraverint, ipsi vero a veritatis tramite minime deflexerint? Quis judex erit? Ergo vel omnes pariter damnandi et reprobandi, vel omnes pariter ut veritatis cultores ac veri Christi discipuli habendi sunt; quod postremum cum dici non possit, nisi impie dicatur, tum Christum, tum Apostolos errasse, dum hos insectati sunt et rejecerunt ab Ecclesiæ communione, restat ut primum affirmetur. Nulla via media.

145. Quod si contendant adversarii, spiritui privato vel, ut in præsentiarum loqui malunt, rationi individuali uniuscujusque standum esse in materia fidei, tunc frustra damnati fuissent omnes novatores seu hæretici a temporibus Apostolicis usque ad nos; omnes admittere possemus errores non semel contrarios et contradictorios, quos delira hominum quorumdam ratio invexit; omnis prorsus veritas sic prolaberetur; nullum jam dogma esset retinendum. In Deo tres essent personæ et una tantum; Christus Deus esset simul et non esset; duæ essent in Christo naturæ et una solum; una esset in ipso persona et duplex; Deus auctor esset peccati et non esset; in homine esset liberum arbitrium et absoluta necessitas, etc. etc. vel saltem esset indifferens unicuique sic diversa, imo et contraria sentire et credere; et quod consequens est, cum identidem homines isti nonnihil novi induxerint etiam circa moralem seu practicam doctrinam, fas unicuique esset tamquam licita habere homicidia, adulteria, fornicationes, incestus, infanda denique omnia flagitia, quæ tum veteres tum recentiores approbarunt (1). Itane Ecclesia, a

(1) *Fletcher 's Works*, vol. III, p. 10, refert Moggletonianos et Labbadistas, qui sunt ex secta Methodistarum, sub prætextu obsequendi interiori lumini, se flagitiosissimis impietatibus dedisse, prout adhuc faciunt nonnullæ aliæ sectæ methodisticæ. *Adulterium et homicidium*, inquit suprano-

Christo instituta, erit sine dogmate et sine morali? Quorsum igitur revelatio? Ergo vel catholici vel rebelles, vel in Ecclesia catholica vel in synagoga Satanæ, vel Christi vel Belial, vel catholica fides vel quodlibet spiritus privati deliramentum, omnia contraria æque vera, æque laudanda sunt!

146. Ex his sequitur 1° quod quicunque protestati sunt adversus Ecclesiam catholicam, protestati fuerint adversus veritatem et adversus Deum ipsum.

147. 2° Quod, cum Protestantismus sit actus rebellionis adversus Ecclesiæ auctoritatem, quotquot hæretici fuerunt et sunt, totidem fuerint ac sint *protestantes*, ejusdem nempe criminis rei, et quod ipsis idem conveniat nomen.

minatus Richardus Hill, *non nocent filiis Dei, imo sunt ipsis utilia. Peccata mea possunt Deo displicere, sed persona mea semper ipsi chara erit. Etsi magis peccarem quam Manasses, non ideo minus dilectus filius Dei essem, quia semper me videt in Christo; exinde fit, ut inter ipsa adulteria, incestus et homicidia possit ad me verba convertere*: Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te (ibid. vol. IV, p. 97). *Etsi ego vitupero eos, qui dicunt*: Peccemus, ut in nobis gratia abundet; *attamen, his non obstantibus, adulterium, incestus, homicidium me sanctiorem reddent super terra et gloriosiorem in cœlis* (*Fletcher Duybeny's Guide to the Church*, pag. 82). D. Milner (*Letters to a Prebendary*) refert et ipse Salmonem quemdam, ministrum apud *Conventry*, populum docuisse jurare, blasphemare, liberumque laxare frenum excessibus omnibus. Quoniam abhorret animus ejusmodi excessus recensere, qui plura cupit præter citatos auctores, consulere potest ipsos scriptores protestantes, Trembley, *Considérations sur l'état présent du Christianisme*, pag. 239, et Baronem de Starck, *Entretiens philosophiques sur la réunion de différentes communions chrétiennes*, traduits de l'allemand, Paris 1818, præsertim pag. 285, ubi refert excerptum cujusdam dissertationis *De S. Pauli Christianismo*, auctoris anonymi, insertæ in *Repertorio Semleri*, in qua auctor præfert ethnicismum christianæ religioni, et § 3 quærit: *Si le rétablissement de la religion des Grecs et des Romains ne serait point le meilleur parti qu'on pût prendre*. Id ipsum præstiterunt *magistri populi* seu pastores, ut constat ex nota 72 operis Thiess; sic imitati sunt nonnullos philosophos gallos, nominatim vero Raynal, qui in sua *Historia philosophica* amare queritur *De ce que la Croix de J.-C. avait remplacé les divinités riantes de Rome et de la Grèce*. Si tamen hoc opus citati auctoris fœtus est.

148. 3° Quod, cum *Protestantismus* vox sit negativa, significans actum protestationis adversus articulos fidei ab Ecclesia definitos, fiat ut, quo quis minus credit, seu quo plures articulos rejicit, eo magis sit protestans, eique magis conveniat talis denominatio, ita ut perfectus incredulus ac rationalista sit perfectus protestans.

149. 4° Quod Protestantismus partialis sit plena et formalis incohærentia; si enim regula fidei est spiritus privatus, nulla est ratio cur vel unus fidei articulus admittatur ob Ecclesiæ auctoritatem. Hinc Protestantismus partialis non est status consistentiæ; quisquis enim a fide catholica recesserit, ille profecto in nullo statu medio diu permanebit, sed deistarum vel rationalistarum partibus accedet; et sane deismus ac rationalismus sunt naturalis ac ultimus fructus Protestantismi (1).

DIFFICULTATES.

150. Obj. S. Cyprianus aliique quamplurimi africani Episcopi dissentiebant a Romano Pontifice, ideoque ab Ecclesia universali, circa validitatem Baptismi hæreticorum, nec tamen rebelles habiti sunt. Sic Semipelagiani, licet errarent circa gratiæ necessitatem ad initium fidei, non propterea damnati sunt. Frequentes sunt, in Ecclesia ipsa catholica, concertationes circa fidei articulos, divisæ scholæ sunt Thomistarum, Congruistarum, Augustiniansium, etc. nec propterea alterutra contendentium pars rebellis censetur. Jam ipse Apostolus scripserat : *Unusquisque in suo sensu abundet* (Rom. XIV, 5); necesse propterea non est auctoritati acquiescere in iis, quæ ad fidem pertinent.

151. Resp. *Dist.* Ante expressam Ecclesiæ definitionem, et quidem sub anathematis pœna latam, *conc.;* post ejusmodi definitionem, *neg.* Aliud est errare, aliud in proprio sensu persistere,

(1) Leibnitzius merito prædixit, in epis. inedita ad Arnaldum, atheismum vel saltem naturalismum postremam hæresium fore : *Il est vraiment à craindre que la derniere des héresies ne soit l'athéisme, ou du moins le naturalisme.* Vid. *Exposition de la doctrine de Leibnitz sur la Religion*, Paris 1819, p. 415. Eventus veritatem prædictionis ostendit.

seu resistere legitimæ auctoritati definienti. Jam vero citati africani Episcopi errabant quidem ante expressam illam definitionem; cum tamen dubium fortasse adhuc superesse posset, num ipsorum doctrina contraria esset Ecclesiæ doctrinæ, innoxii erant; non autem post ejusdem Ecclesiæ definitionem, cui se reipsa submiserunt. Nec illud omittendum est, quæstionem illam rebaptizantium spectatam ab illis fuisse, juxta non paucos eruditos, ut quæstionem potius disciplinæ quam fidei (1). Hinc factum putamus, ut nonnulli, etiam post Concilium Nicœnum, perrexerint consuetudinem illam inveteratam in suis Ecclesiis retinere, ut suo loco dicemus.

152. Semipelagiani nunquam sectam constituerunt, vix enim S. Cælestinus Pontifex dederat rescriptum suum ad controversiam illam derimendam, cum statim omnes, quos error ille infecerat, eidem decreto ultro adstipulati sunt.

153. Atque hinc responsio patet ad difficultatem petitam a concertationibus theologorum. Ejusmodi enim domesticæ concertationes, quæ, salva charitate, in scholis catholicis libere agitantur, fidem seu fidei articulos ab Ecclesia definitos nullatenus attingunt, sed modum tantummodo ac rationem nonnulla explicandi; præterea omnes theologi catholici parati sunt privatos sensus subjicere Ecclesiæ definitioni, si qua ab ipsa daretur (2).

154. Ad verba Apostoli: *Unusquisque*, etc. *Dist.* circa aliquam praxim, præsertim disciplinæ, quam Ecclesia liberam unicuique reliquit, *conc.;* in rebus fidei definitis, *neg.* Hoc enim inauditum in Ecclesia est, et Apostolus, ut patet ex contextu, loquitur de libera discretione ciborum et quorumdam legalium observantiæ.

(1) Vid. Bolgeni, in opere *Risposta al quesito cosa è un appellante?* Testo x.

(2) Atque hinc patet mala eorum fides, qui, ad cohonestandas propriæ sectæ divisiones in rebus fidei, in medium afferunt dissensiones theologorum catholicorum, non advertentes ingens interesse discrimen inter divisiones et placita hæreticorum, quæ oriuntur ex defectione a legitima auctoritate, ac subruunt fidem ipsam, et accidentales, ut ita dicam, levesque dissensiones theologorum, qui in fide unanimes sunt, et quorum controversiæ agitantur circa ea, quæ nondum ab Ecclesia definita sunt, nec habent pro objecto nisi diversam rationem exponendi ea quæ ad fidem pertinent, salva semper fide ipsa.

155. Obj. secundo. Spiritus Evangelii est spiritus libertatis; et sane Christus, cum in mundum venit, præstitit erga denegerem Judæorum religionem, quod postea Lutherus efficere tentavit in ipsa religione catholica, tunc temporis fœde immutata per usurpationes papales et insectatorem monachorum spiritum in medio ævo (1); ergo.

156. Resp. *Dist. antec.* Spiritus Evangelii est spiritus libertatis a lege mosaica ac legalibus observantiis, vel per oppositionem ad spiritum servitutis et timoris legis mosaicæ, *conc.;* est spiritus libertatis, ita ut liberum unicuique sit credere, sentire et innovare in rebus fidei, prout magis libet, *neg.* Absurda enim esset libertas illa credendi quodlibet, verum aut falsum, fidemque omnino destrueret.

157. Ad probationem, *Neg.* impiam et blasphemam comparationem. Ecquis enim, nisi deista vel atheus, impurum ac scelestissimum apostatam, qui immani arrogantia inconsutilem Christi vestem, id est, Ecclesiam dilacerare agressus est, per rebellionem filiorum adversus propriam suam matrem omnia susdeque vertendo, audeat comparare cum unigenito Filio Dei, qui *non venit solvere legem, sed adimplere* (Matth. V, 17)? Ubinam signa inveniuntur ejus missionis? Ubi vaticinia, ubi miracula? Nisi per summum nefas velis inter ipsius prodigia satanicum plane furorem, fornicationes, adulteria, sacrilegia recensere (2).

(1) Ita auctor operis *Chronologie universelle*, vol. 100, *De la Bibliotheque du citoyen du* XIX *siècle.*

(2) Vid. Lessius, in *Consultatione: Quæ fides et religio sit capessenda*, Consid. IX, quinta ratio ex vita et morum conditione; ubi pessima, Lutheri et Calvini vita in propatulo ponuntur. Quod attinet ad miracula Lutheri nemo id ignorat, quod ut testis ocularis refert Frid. Staphylus, in *Absoluta apologia*, pag. 404, de Luthero anno 1545 exorcizante quamdam juvenem de Misnea Wittenbergæ; ea nempe ratione, qua (Act. XIX, 16) in filios Scevæ dæmon insiliit, sic insiliit in Lutherum ejusque socios, nec levi illos damno affecit. Staphylus, quum Lutherum magistrum suum jugulo a dæmone arreptum conspiceret, et fugam moliens seram recludere non veleret, securim a clerico per fenestras injectam adeptus, fores excidit salutique suæ et incolumitati consuluit. Cons. Baddeley, *A sure way to find out the true religion*, Boston 1831, pag. 66.

158. Quod si Christus abrogavit legem cæremonialem et judicialem, substituendo umbræ ac figuræ rei veritatem, necessario debuit vetus pariter sacerdotium abrogare, lex enim et sacerdotium relativa sunt; attamen novum in se sacerdotium instituit ac sempiternum, cujus ministros voluit perpetuari in Ecclesia sua per continuam successionem, usque ad sæculi consummationem, cum potestatis plenitudine, quam in Episcopatu, sensu jam exposito, collocavit.

159. Si aliquot præterea abusus *in Ecclesia* (1) circa disciplinam vel individuorum mores identidem exoriuntur, quis poterit tales abusus extirpare, nisi Ecclesia ipsa, quæ sola talem a Christo auctoritatem nacta est? Nunquam privatorum est potestatem in Ecclesia Dei exercere. Ii proinde qui sibi ejusmodi jus arrogant, tamquam sacrilegi et perduelles habendi sunt, ac detestandi veluti profani usurpatores, si fidem approbatam ab Ecclesia mutare volunt.

160. Obj. tertio. Scriptura ubique supponit liberam doctrinæ discussionem et examen ex parte fidelium, qui debent *probare, utrum spiritus ex Deo sint*, ut præscribit Apostolus Joannes (I Joan. IV, 1); quibus præterea injungit Paulus : *omnia probate, quod bonum est tenete* (I Thess. V, 21); qui cavere debent, ne quis eos *seducat* (Colos. II, 18); quique jubentur omne externum excludere magisterium, cum Spiritus Sanctus unumquemque interius doceat ad fidem necessaria : *Non necesse habetis,*

(1) Vid. Muzzarelli in præclaro opere, *Il buon uso della logica in materia di religion*, tom. I, edit. Florentiæ 1821, opusc. II, cui titulus est : *Abusi nella chiesa*; scite Cl. auctor distinguens inter *abusus Ecclesiæ et abusus in Ecclesia*, merito negat, vel aliquando extitisse, vel extare posse abusus Ecclesiæ, seu totius Ecclesiæ corporis, nisi Christus promissis suis potuerit deesse; abusus enim quoslibet Ecclesia nunquam probavit, sed perpetuo damnavit atque proscripsit, juxta illud S. Augustini effatum : *Ecclesia Dei inter multam paleam, multaque zizania constituta, multa tolerat; et tamen quæ sunt contra fidem vel bonam vitam non approbat, nec tacet, nec facit* (Ep. 55 ad Januar.). At fatetur, abusus esse in Ecclesia, semperque aliquot fuisse, et futuros esse, quia cum ex hominibus Ecclesia coalescat, qui fragiles sunt et infirmi, impossibile est, ut nemo sit, qui humana non patiatur.

inquit Joannes, *ut aliquis doceat vos; sed unctio ejus* (Christi) *docet vos de omnibus, et verum est, et non est mendacium. Et sicut docuit vos, manete in eo* (I. Joan. II, 27). Quod sane consonat veteri prophetiæ, in qua dicitur : *Ponam universos filios tuos doctos a Domino* (Joan. VI, 45, coll. Isaïæ LIV, 13); quod quidem vaticinium suum adimplementum in Novo Fœdere habuisse tradit Christus, qui propterea vetuit, ne quispiam ex discipulis suis vocaretur *magister* : *Quia magister vester*, inquit, *unus est Christus* (Matth. XXIII, 10); ergo.

161. Resp. 1° *Neg. antec.* Nec quidpiam evincunt adducta testimonia, quæ alio sensu semper intellexit Ecclesia.

162. Resp. 2° *Neg. anteced.* Ad quatuor priores probationes, *Dist.* Et allata testimonia speciatim tendunt ad excludendum systema spiritus privati, *conc.*; ad illud cohonestandum, sive ad excludendam Ecclesiæ auctoritatem, *neg.* Etenim allati textus inducti sunt ad præmonendos fideles, ut caveant a privatis et suspectis doctoribus, qui, cum Apostoli adhuc in vivis essent, jam cœperant hac illac disseminare falsa dogmata, ac puram Apostolorum doctrinam corrumpere. Quapropter ipsi, utpote vigiles pastores, gregem sibi commissum perpetuo monent de imminenti periculo, ac de necessitate obsequendi legitimæ auctoritati, si immunes ab erronea doctrina et seductione esse velint. Subdit enim inter ceteros B. Joannes : *Hæc scripsi vobis de iis, qui seducunt vos* (I Joan. II, 26). Apposite Bellarminus, lib. 3, *De verbo Dei*, cap. 10, ad argumentum 12, inter cetera habet : *Quo modo S. Joannes hæc scribit, eo Catholicus aliquis scriberet Catholicis, qui ab hæreticis obsiderentur et perturbarentur* : *Non necesse habetis, ut aliquis Lutheranus vel Calvinista doceat vos doctrinam Christi; omnino enim quæ vos scire oportet jam didicistis et tenetis ex prædicatione Ecclesiæ, adjuvante unctione Spiritus Sancti.*

163. Ad 5m probationem, *Dist.* Christus in adductis verbis vanam excludit nominis gloriam, *conc.*; excludit magistros ab Ecclesia, *neg.* Alioquin quomodo dixisset Apostolis : *Euntes docete?* Ex eo autem, quod se unum magistrum prædicet non sequitur quod excludat Ecclesiæ magisterium. Opportune enim observat

S. Augustinus magistrum proprie ac præcipue illum dici, qui doctrinam a se ipso habet, non vero item illum, qui doctrinam ab alio acceptam ceteris tradit. Ecclesia autem non aliud filios suos docet, quam quod didicit ab ipso Christo.

164. Inst. Apostolus inquit : 1° *Non dominamur fidei vestræ* (II Cor. I, 23); et 2° : *Spiritualis homo judicat omnia, et ipse a nemine judicatur* (I Cor. II, 15); ergo.

165. Resp. ad 1m, *Dist.* Non dominamur, id est, non intendimus ob prædicatam vobis fidem arbitrarium in vos exercere dominatum cum ostentatione potestatis, *conc.;* non intendimus germanam in vobis fidem conservare, *neg.* Ut patet ex scopo et contextu istius capitis, et prout ipse exponit Rosenmüller (1). Et sane solus Deus est, qui dominatur fidei nostræ; Ecclesia nos non docet nisi ea, quæ Deus revelavit.

166. Ad 2m, *Dist.* Judicat omnia judicio privato, quod tamen non dissentiat ab Ecclesiæ magisterio, *trans.;* judicio definitivo ac independenter ab Ecclesiæ auctoritate, *neg.* Addendum, non deesse qui ita explicent citatum textum, ut hinc falsum ostendant ethnicorum vel profanorum judicium de religione christiana; nullus enim Christianus erroris circa doctrinam quam profitetur argui potest (2), et sane congruit contextus. Sed dato etiam, quod de Christiano a Spiritu Sancto interius edocto sermo sit, sciri nunquam potest certitudine fidei, quinam ejusmodi homo spiritualis sit.

167. Obj. quarto. Ea, quæ salutem spectant diligentissimo examine ponderanda ac discutienda ab unoquoque sunt, nisi volimus ipsum naturæ jus prorsus violare; liberum ergo unicuique erit Ecclesiæ judicio adhærere, vel ab eo recedere, quoties conscientia aliud suadet.

(1) In hunc locum, cui præiverat Bern. a Piconio; si quid enim boni in suis commentariis habent Protestantes, id a nostris mutuati sunt, nec unquam fere fontes indigitant. Hoc præclare ostendit Dr. Petrus Fourer. Ackermann Canonicus lateran. in opere, quod inscribitur *Prophetæ minores perpetua annotatione illustrati*, Viennæ 1830.

(2) Cons. citatus auctor in hunc locum.

168. Resp. *Dist. antec.* Antequam fidem christianam quis amplectatur, seu quamdiu infidelis est, jus habet inquirendi in motiva credibilitatis, *trans.*; postquam fidem suscepit, *neg.* Fideli enim nullum *dubitativum*, ut vocant, examen permittitur, quod cum vera fide consistere nequit. Permittitur tamen iis, qui idonei sunt, examen tantum *discretionis*, ut magis magisque se in fide confirment.

169. Inst. Saltem unicuique examen dubitationis licebit instituere circa veram Ecclesiam, alioquin sequeretur, quempiam posse, immo et debere, sectæ, quæ christiana dicatur, et in qua natus sit, adhærere, quod est absurdum. Quod si examen dubitationis necessarium est ad veram Christi Ecclesiam dignoscendam, quidni etiam ad cetera fidei dogmata discutienda?

170. Resp. *Dist. major.* Unicuique licitum est examen dubitationis circa veram Ecclesiam, imo necessarium iis omnibus qui extra catholicam Ecclesiam versantur, *conc.*; Catholicis, *neg.* Ratio summæ disparitatis inter utrosque ex eo patet, quod Catholicis per examen discretionis evidentia morali constet de perpetua et nunquam interrupta successione Episcoporum ab Apostolis usque ad nos, prout omnia publica monumenta testantur. Contra vero eadem morali evidentia constat omnibus sectariis de epocha, in qua ipsorum majores ab eadem Ecclesia discesserunt ad novam societatem instituendam, quæ sese opposuit tum auctoritati tum fidei, quam reliquerunt, vel a qua ob suam pervicaciam expulsi sunt. Ideoque primi certi sunt, et quidem certitudine fidei, de infallibilitate propriæ Ecclesiæ, cui promisit Christus se adfuturum usque ad consummationem sæculi; sectarii autem nunquam sibi hanc infallibilitatem possunt sumere, nisi velint sibi arrogare, quod denegant universæ Ecclesiæ quam reliquerunt. Hinc Catholici ex propriis principiis dubitare *non possunt*, sectarii autem ex propriis principiis dubitare *debent*.

PROPOSITIO VII.

Iis, qui auctoritatem rejiciunt catholicæ Ecclesiæ, ut spiritus privati placita sectentur, nulla est vera fides, sed opinio tantum vel dubium.

171. Ut omnis tollatur amphibologia, antequam manum admoveamus ad veritatem enunciatæ propositionis evincendum, præmittimus :

172. 1° Ex recepta apud omnes doctrina, actum fidei bifariam constare, tum nempe ex objecto, ut vocant, materiali, cujusmodi sunt veritates ipsæ revelatæ, tum ex objecto formali, seu motivo, auctoritate scilicet et veracitate Dei revelantis; quæ quidem duo una cum divinæ gratiæ auxilio requiruntur et sufficiunt ad actum fidei theologicæ constituendum. Quum proinde dicimus respectu eorum, qui auctoritatem Ecclesiæ catholicæ rejiciunt, ut sectentur placita spiritus privati, nullam dari fidem, id intelligimus ex defectu regulæ proximæ universalis atque infallibilis, quæ nobis tuto proponat tum veritates revelatas tum verum sensum revelationis, ita ut circa objectum materiale decipi nulla ratione possimus. Quod enim revelatio supernaturalis data divinitus fuerit, et quod talis et non alius sensus sit ejusmodi revelationis, est *quoddam factum*, de quo nobis certo constare non potest, nisi per eos, quos Deus ipse constituit ejusdem testes, depositarios ac interpretes, quales ab initio fuerunt Apostoli una cum Petro, in quibus cœpit Ecclesia docens, quæ viva semper est, ac jugiter perseverat vivo magisterio suo in Romanis Pontificibus, Petri successoribus, atque in Episcopis, qui cum ipsis conjunguntur et ipsis subordinantur (1).

173. 2° Non spectari a nobis hunc vel illum peculiarem fidei actum, quem quispiam circa unam vel alteram revelatam veritatem, independenter ab Ecclesiæ magisterio, elicere posset, eo quod ipsi ex motivis, ut vocant, credibilitatis, vel evidenti mo-

(1) Cons. Bolgeni in opere L'*Economia della fede cristiana*, Brescia 1790, cap. 1, art. 1 et seqq.

rali certitudine de aliqua revelata veritate constare posset, ac de sensu obvio ejusdem revelationis; sed a nobis agi de toto potissimum fidei systemate, seu de universis articulis, quos omnes credere tenemur utpote a Deo revelatos. Christus enim, ut vidimus, integrum fidei depositum Ecclesiæ suæ concredidit, ut hæc usque ad consummationem sæculi eamdem fidem, quam accepit, doceret omnes gentes: *Docentes*, ait, *servare omnia quæcumque mandavi vobis;* integrum propterea materiale fidei objectum intelligimus, non autem partiale. Quamquam, quod sedulo observandum est, nemo positive fidei actum eliciat, nisi dependenter ab Ecclesiæ auctoritate, a qua, saltem ab origine, didicit tum esse revelationem, et talem sensum esse revelationis circa illam peculiarem veritatem. Si quandoque enim Protestantes positive aliquid credunt, credunt ex principio, ut ita dicam, catholico, et ex ea parte Catholici sunt, quod et de ceteris hæreticis est intelligendum; nam nemo est hæreticus vel Protestans, nisi quatenus de suo adjecit, vel detraxit ab iis, quæ Ecclesia docuit aut docet.

174. 3° Adstruimus, eos hoc integrum materiale fidei objectum habere non posse, qui opponunt spiritus privati placita, seu substituunt spiritum privatum magisterio et auctoritati Ecclesiæ a Christo institutæ; hosque ex duplici causa : tum scilicet ob regulas fidei remotas, cujusmodi sunt scriptura et traditio, de quibus ipsis constare non potest independenter ab Ecclesiæ testimonio; tum ob ejusdem genuinum Scripturæ et traditionis sensum, quem independenter ab ejusdem magisterio agnoscere nequeunt. Quæ quidem evincere intendimus tum a priori, ut dicunt, tum a posteriori, a jure scilicet et facto, seu agendi ratione ipsorum Protestantium. Quæ quum ita sint, accedemus ad enunciatæ propositionis probationem.

175. Systema fidei est systema auctoritatis. Fides enim in genere non est nisi assensus alicui præstitus ob ejus auctoritatem. Apostoli autem a Christo edocti de veritatibus fidei, has easdem tradiderunt successoribus a se delectis, ut isti pariter has easdem integras transmitterent ad seram usque posteritatem, quales eas acceperunt absque ulla discussione. Apostoli rursum eorumque successores infidelibus eas ipsas credendas proposuerunt, et,

cum totum istud supernaturale systema captum rationis excederet, signa ediderunt, vel motiva credibilitatis exposuerunt, ut rationabile esset eorum obsequium erga fidem. Quod tamen spectat ad veritates ipsas, prout in se sunt, id semper expostularunt, ut omnes captivarent intellectum, ut eas crederent, comminantes æternas pœnas his, qui eas credere detrectassent. Quotquot proinde crediderunt, crediderunt ob auctoritatem Ecclesiæ, quæ testabatur a Christo seu a Deo se eas accepisse.

176. Propter infallibilem hanc Ecclesiæ catholicæ auctoritatem, divinitus institutam, fideles omnes has et non alias crediderunt veritates tamquam totidem fidei articulos, has et non alias admiserunt traditiones tamquam divinitus acceptas, hos et non alios canonicos libros tamquam divinitus inspiratos, juxta celebre Augustini effatum : *Ego vero Evangelio non crederem, nisi me catholicæ Ecclesiæ commoveret auctoritas* (1). Augustino præiverat S. Irenæus, eumdem sensum exprimens, dum ait, non apud alios quærendam veritatem quam apud Ecclesiam; *cum Apostoli*, inquit, *quasi in depositarium dives plenissime in eam contulerint omnia, quæ sint veritatis, ut omnis quicunque velit, sumat ex ea potum vitæ. Hæc est enim vitæ introitus*, etc. (2); deinde exposita successione Ecclesiarum apostolicarum, ac præcipue Ecclesiæ Romanæ, a quibus quærenda veritas, concludit : *Hac ordinatione et successione ea quæ est ab Apostolis traditio et veritatis præconizatio pervenit usque ad nos* (3). Præiverat S. Polycarpus, qui ex testimonio ejusdem Irenæi : *Vir multo majoris auctoritatis et fidelior veritatis est testis quam Valentinus et Marcion et reliqui, qui sunt perversæ sententiæ. Hic docuit semper, quæ ab Apostolis didicerat, quæ Ecclesia tradidit, et sola sunt vera* (4). Præiverat Clemens

(1) Lib. *Contra epist. fundamenti*, cap. v, n. 6.

(2) St. Iren. *Contra hæreses*, lib. III, cap. 4.

(3) Τῇ αὐτῇ τάξει, καὶ τῇ αὐτῇ διδαχῇ ἥτε ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παράδοσις, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας κήρυγμα κατήντηκεν εἰς ἡμᾶς. S. Iren. *Contra hæreses*, lib. III, cap. 3, p. 176, edit. Maurin.

(4) Μαρτυροῦσιν τούτοις αἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐκκλησίαι πᾶσαι, καὶ οἱ μέχρι

Romanus, quem ideo Irenæus asserit, *vidisse ipsos Apostolos, et contulisse cum eis, cum adhuc insonantem prædicationem Apostolorum et traditionem ante oculos haberet* (1). Præiverat S. Ignatius martyr, quem Eusebius testatur, *hortatum esse fideles, ut Apostolorum traditionibus tenaciter inhærerent* (2), nec non Origenes, de quo pariter idem Eusebius scribit : *Ecclesiastico insistens canoni, quatuor dumtaxat Evangelia testatur, his verbis : Sicut ex traditione, inquit, accepi de quatuor Evangeliis, quæ sola in universa Dei Ecclesia, quæ sub cœlo est, citra controversiam admittuntur* (3). Eusebius ipse, eodem loco primam Petri memorans epistolam, hoc ei testimonium reddit : *Petrus autem, cui tamquam fundamento superstructa est Ecclesia Christi, adversus quam nec ipsæ inferorum portæ sunt prævalituræ* (4). Ut nihil dicam de Tertulliano, qui in suo libro *De Præscriptionibus*, totus est in hoc principio evolvendo adversus omnes hæreticos, et de iis, qui recensitas sententias exscripserunt, Cyrillo Alex., Capreolo Carthaginiensi, Vincentio Lirinensi, etc., qui unanimes in hoc principio adstruendo auctoritatis Ecclesiæ catholicæ insistunt, sive ad veros Scripturæ libros ac traditiones apostolicas cognoscendas, sive ad germanum earumdem sensum excutiendum (5). Propter idem idcirco universale motivum, quo infideles Christiani facti sunt, crediderunt omnibus et singulis

νῦν διαδεδεγμένοι τὸν Πολύκαρπον, πολλῷ ἀξιομισσότερον καὶ βεβαιότερον ἀληθείας μάρτυρα ὄντα, Οὐαλητίνου καὶ Μαρκίωνος, καὶ τῶν λοιπῶν κακογνωμόνων· ὃς καὶ..... μίαν καὶ μόνην ταύτην ἀλήθειαν κηρύξας ὑπὸ τῶν ἀποστόλων παρειληφέναι, τὴν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας παραδεδομένην. Ibid. pag. 177.

(1) Κλήμης, ὁ καὶ ἑωρακὼς τοὺς μακαρίους ἀποστόλους, καὶ συμβεβληκὰς αὐτοῖς, καὶ ἔτι ἔναυλον τὸ κήρυγμα τῶν ἀποστόλων, καὶ τὴν παράδοσιν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων, οὐ μόνος. Ibid. pag. 176.

(2) Προὔτρεπέ τε ἀπρὶξ ἔχεσται τῆς τῶν Ἀποστόλων παραδόσεως. *Hist. eccles.* lib. III, cap. 36.

(3) Τὸν ἐκκλησιαστικὸν φυλάττων κανόνα, μόνα τέσσαρα εἰδέναι εὐαγγέλια μαρτύρεται, ὧδέ πως γράφων· ὡς ἐν παραδόσει μαθὼν περὶ τῶν τεσσάρων εὐαγγελίων, ἃ καὶ μόνα ἀναντίῤῥητά ἐστιν ἐν τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ. Ibid. lib. VI, cap. 25.

(4) Πέτρος δὲ ἐφ᾽ ᾧ οἰκοδομεῖται ἡ Χριστοῦ ἐκκλησία. Euseb. loc. cit.

(5) Cons. Gerdilius, in *Comm. adv. Böhemerum*, opp. edit. Rom. tom. XI, pag. 77.

veritatibus ab Ecclesia propositis, propter auctoritatem nempe infallibilem ipsius Ecclesiæ, seu per idem motivum facti sunt Catholici per quod facti sunt Christiani.

177. Si igitur norma et regula proxima fidei nostræ est auctoritas Ecclesiæ proponentis, seu applicantis nobis divinam auctoritatem, et conditio *sine qua* certo et infallibiliter constare nobis non potest, quænam sint de fide tenenda, patet quod quicunque hanc rejicit, seu contra ejus auctoritatem protestatur, veram fidem habere nequeat. Nulla enim est ratio, cur quis hoc credat, aliud vero non credat, præter proprium spiritum privatum; et eodem modo, quo quis rejicit unum articulum, potest pariter et alium respuere, atque ita porro, donec ne vel unus quidem supersit, juxta Tertulliani dictum: *Idem licuit Valentinianis, quod Valentino, idem Marcionitis quod Marcioni, de arbitrio suo fidem innovare* (1). Cum autem spiritus privatus per se fallibilis sit et errori ac deceptioni obnoxius, evidens est nullam esse infallibilem regulam quoad eos, qui rejiciunt auctoritatem Ecclesiæ, propter quam aliquid de fide credatur, ideoque intra humanæ opinionis limites non concludatur quidquid ab ipsis vel admittitur vel rejicitur. Cum nemo insuper possit tamquam certam propriam tueri sententiam, alienam autem, quæ suæ opponitur, certe ut absolute falsam rejicere, in iis præsertim, quæ humanæ mentis captum superant, infertur, per hanc substitutionem spiritus privati auctoritati Ecclesiæ, necessario oriri dubium aliquod universale, nec quemquam unquam posse verum fidei actum elicere, ac necessario in dubio absoluto in iis, quæ ad fidem pertinent, versari debere; vel si quis actum fidei elicit, non elicit, prout adnotavimus, nisi ex principio catholico.

(1) *De Præscrip.* cap. 42, cujus integer textus ita est: *Mentior, si non etiam a regulis suis variant* (hæretici) *inter se, dum unusquisque proinde suo arbitrio modulatur quod accepit, quemadmodum de suo arbitrio ea composuit ille, qui tradidit. Agnoscit naturam suam, et originis suæ morem, profectus rei. Idem licuit Valentinianis quod Valentino... Denique penitus inspectæ hæreses omnes in multis cum auctoribus suis dissentientes deprehenduntur* (pag. 217 edit. Rigaltii, Lutetiæ Paris. 1664).

178. Hæc magis magisque confirmantur ex doctrina et agendi ratione ipsorum Protestantium. Aliquot enim dogmata ab initio rejecit Lutherus, alia negavit Calvinus, alia Zwinglius, alia Anabaptistæ, omnia demum rejecerunt Sociniani, Methodistæ, rationalistæ, deistæ. Pastores Genevenses adeo desciverunt a placitis Calvini, ut postremis hisce annis bellum, hactenus non sopitum, moverint adversus doctores et ministros quosdam, qui, a proposito sibi systemate discedentes, aliquot dogmata, ex. gr. peccati originalis, Trinitatis, Divinitatis Christi, adhuc retinere ac defendere conabantur (1).

179. Hinc in Recognitione protestantica Protestantismus definitur : *Actus independentiæ rationis humanæ in negotio religionis* (2). Juxta Anglicanum Watson, Protestantismus est *actus, quo quis credit quidquid vult, et profitetur quidquid credit* (3); vel prout traditur in catechismo Anglicano nuper evulgato, *Protestantismus est detestatio papismi* (catholicismi) *et exclusio papistarum* (catholicorum) *ab omni officio ecclesiastico et civili* (4); juxta quam definitionem, licet omnia rejiciantur fidei dogmata, et omnia subvertantur moralitatis principia, dummodo rejiciatur Ecclesia catholica, quisque poterit esse Protestans, ideoque et Judæus et Islamita, et ipse ethnicus. In controversia nuper habita in provinciis confœderatis Americæ septentrionalis a Breckenridge, Protestantismus definitur : *Religio reformata et opposita Ecclesiæ catholicæ Romanæ, quoad doctrinam, moralitatem, regimen, disciplinam ac cultum*; et alibi : *Religio revelata ac consistens cum S. Scripturis tamquam unicis fidei ac praxis seu morum regulis, et quæ contra errores et corruptiones Ecclesiæ Romanæ*

(1) Vid. edictus senatus genevensis latum adversus eos, quos vulgo nuncupant *Momiers*, in *Mém. cath.* Févr. 1824.

(2) *Revue protestante.*

(3) Apud Milner, *The end of religions controversy*, part. 3, pag. 125.

(4) *The protestant's catechism*, *by the Bishop of Saint-Davit*, pag. 12. Juxta Tzschirner professorem Lipsiensem Protestantismus *est un christianisme dégagé de formes gênantes*; juxta theologos Tigurinos, Protestantismus consistit *in triplici libertate examinis, interpretationis et publicæ professionis*; et ita porro, adeo ut mira sit dissensio in ipsa Protestantismi definitione.

protestatur (1). Quæ quidem definitiones congruunt cum ceteris allatis, cum statuant essentiam Protestantismi consistere in privata Scripturarum interpretatione et protestatione adversus Ecclesiam catholicam. Istiusmodi principiis insistentes nonnulli ex Protestantibus rejiciunt hoc vel illud caput e sacris libris (2), hunc vel illum librum e censu Scripturarum divinarum; sunt qui rejiciunt omnem inspirationem librorum sacrorum; sunt qui affirmant Christianismum necessarium non esse nisi ad solam moralem institutionem; sunt denique qui asserunt nullas actiones esse per se immorales, seu nullas dari actiones *subjective immorales,* sed solum *illegales,* quatenus minus congruunt cum humanæ societatis legibus et institutis. Omnia enim affirmant subesse necessitati naturæ, nec posse dari pugnam et oppositionem inter mentem et *sensibilitatem* (3). Jam vero quis non videt hac agendi et

(1) In *Controversy between rev. Messers Hughes and Breckenridge*, Philadelphiæ 1833, cont. n. xx, p. 226, nunquam hic provocator stetit regulis utrimque statutis, sed omnia miscet atque confundit. Mire in eum congruit Cl. Comitis De Maistre dictum: *Sur les points où il n'est pas possible de bien raisonner, l'esprit de secte fait ce qu'il peut, il* divague, *il donne le change, et surtout il s'étudie à laisser les choses dans un certain demi-jour favorable à l'erreur.* Soirée 8me, p. 96. Et ipse quidem confugit ad loca communia Inquisitionis, noctis S. Bartholomæi, etc.

(2) Speciminis gratia nonnulla indicabimus exempla. Duo prima capita Evangelii S. Lucæ rejecerunt Evanson in *The dissonance of the four generally received Evangelist, and the evidence of their respective authenticity examined*, Ipswich 1792, 8.; J. E. C. Schimidt, *Das ächte Evangelium des Lucas, eine Vermuthung*; seu *Evangelium authenticum Lucæ*, in Henckii *Collect. pro religiosa philosophia, exegesi et historia ecclesiastica*, part. 5, sect. 3, pag. 473 et seqq.; Horst, *Uber die beyden ersten Kappitelen im Evangelium Lucas*, seu *De duobus primis capitibus Evangelii Lucæ*, in Henckii *Musæo.* Authentiam ultimæ sectionis Evangelii S. Marci, a versu 8 ad finem, multi impugnarunt; cfr. Michaelis *Begräbnis-und Auferstehungs Geschichte*, seu, *Historia sepulturæ et resurrectionis*, p. 179; Telleri, *Neues magazin*, etc., seu, *Nova collectio pro concionatoribus*, vol. 3, § 5, aliique non pauci apud Kuinoel, in *Comment. in lib. Novi Testamenti hist.*, ad cap. 21 S. Joannis; præter novos templarios in ipsorum codice, qui *Levitikon* inscribitur, Parisiis vulgatus anno 1831, fere omnes recentiores biblici Protestantes illud rejiciunt, vel saltem in dubium revocant. Cons. Kuinoel, op. cit., Clericus, etc.

(3) Apud Baronem De Stark, op. cit.

quidlibet sentiendi licentia omnem funditus tolli christianam religionem, vel ad summum non amplius retineri Christianismi nisi nomen et larvam?

180. Propterea ex dictis jam sequitur 1° Protestantismum non esse, ut cum chemicis loquar, nisi *principium dissolvens* religionis christianæ, quæ vitam non habet nisi in sola Ecclesia catholica, quæ cum ea quodammodo identificatur (1).

181. Sequitur 2° Protestantes, ac proinde hæreticos omnes, nullum habere vinculum unitatis religiosæ, cui propterea consulere non possunt nisi per auctoritatem civilem et politicam (2),

et Trembley, pariter op. cit. Nos inferius ex his omnibus aliquot eorum, quæ hic indicavimus, documenta proferemus; interim omissis quæ Sociniani, Antinomii, aliique sectarii docent, satis sit ea in medium afferre, quæ testatur Trembley, op. cit. pag. 262 et seqq. in ipso nempe Reformationis sinu doceri : *Qu'il n'y a point d'actions immorales par elles-mêmes, quoiqu'elles puissent être illégales, d'après les lois et les conventions de la société, qu'il n'y a point d'action* subjective immorale, *mais, que tout est soumis à la nécessité de la nature, et qu'il ne peut y avoir d'opposition entre la sensibilité et la raison.*

(1) Apposite Comes De Maistre in opere, quod inscribitur *Du Pape*, liv. II, ch. 5, scripsit: *Si le protestantisme porte toujours le même nom, quoique sa foi ait immensément varié, c'est que son nom étant purement négatif, et ne signifiant qu'une renonciation au catholicisme*, moins il croira, plus il protestera, *plus il sera lui-même. Son nom devenant donc tous les jours plus vrai, il doit subsister, jusqu'au moment où il périra, comme l'ulcère périt avec le dernier atôme de chair vivante qu'il a dévoré.* Quod plane congruit cum iis quæ habet Apostolus : *Sermo eorum* (hæreticorum) *ut cancer serpit* (II Tim. II, 17).

(2) Experimento compertum est plurium sæculorum, sectas, quæ se subduxerunt legitimæ auctoritati spirituali, prolapsas fuisse sub imperium sæcularium seu civilium, quæ multo duriorem in ipsas exercent potestatem, quam unquam ante earum rebellionem in ipsas exercuerint Romani Pontifices. Quare merito scripsit Feller, *Dict. hist.* tom. VII, pag. 262 : *Tous ceux, qui se sont séparés du grand corps de l'Eglise et de son Chef, n'ont jamais manqué de tomber sous une autorité profane et arbitraire.* Hoc jamdiu observaverat Melanchthon in sua *Præfacione* operum, ubi vehementer conqueritur, jugo papali, quod non erat nisi ligneum, suffectum fuisse jugum ferreum *politicorum* seu laïcorum, qui sibi arrogaverant auctoritatem terribiliorem papali. Centuriatores Magdeburgenses, in *Introductione ad centuriam* VII, graviter et ipsi de eodem malo con-

vel per commune odium adversus Ecclesiam catholicam, a qua discesserunt (1).

182. Sequitur 3°, quod si nonnulla adhuc Christianismi lineamenta supersunt apud heterodoxos, et omnes fructus suos nondum protulit Protestantismus apud populum, id unice repetendum esse ex incohærentia pastorum ac ministrorum, qui propriam *auctoritatem* auctoritati Ecclesiæ catholicæ substituerunt, vel ex influxu validissimo, quem adhuc, saltem indirecte, exercet catholica Ecclesia in istas sectas, etsi ab ea divisas et rebelles.

183. Sequitur 4° merito nos affirmasse rationalismum et naturalismum, etc. esse verum, naturalem et necessarium fructum illius principii, in quo tota posita est Reformatio seu protestantismus, independentiæ nempe absolutæ et completæ a legitima auctoritate, seu ab auctoritate Ecclesiæ catholicæ, quam unice Christus constituit custodem, interpretem infallibilem, depositariam et testem suæ doctrinæ ac religionis.

DIFFICULTATES.

184. Obj. primo. Protestantes auctoritatem Ecclesiæ a Christo institutæ minime rejiciunt, sed abusum istius auctoritatis, qui posterioribus sæculis inolevit. Immo *emendatores sacrorum* (2),

queruntur. Sic Anglos non puduit pro Romano Pontifice Elisabetham veluti papissam habere. Sic alibi supremi magistratus omnia spiritualia negotia, synodos, liturgiam, etc. moderantur, et ministri non aliud possunt nisi auriculas demittere, et abjectissime in his omnibus, velint nolint, assentiri.

(1) Odium omnium sectarum adversus religionem seu Ecclesiam catholicam potest vere dici ipsarum vita et alimentum. Indidem tot machinationes oriuntur, insectationes, fraudes, de de quibus consuli potest Lessius, *Diss.* cit. *Quæ religio sit capessenda; Septima ratio ex dolo et fraudibus.* Superius vidimus definitum Protestantismum in catechismo anglicano, *odium papismi;* deputati Genevenses ad synodum Dordrectanam declarant omnium nomine : *Nous ne voulons avoir aucune sorte d'union avec les Catholiques, au contraire nous les méprisons, et* nous les haïssons (§ 15, ex sess. XXV et XXVI).

(2) Ita passim Wegscheider aliique Protestantes Lutherum et Calvinum designant. At apposite Cl. Comes De Maistre, lib. IV, *Du Pape*, sic ironice eos pingit : *Jésus-Christ reparut parmi*

qui quovis sæculo insurrexerunt, nihil innovarunt in rebus fidei, sed solum protestati sunt adversus novitates, quæ in eamdem Ecclesiam identidem irrepserunt, fidem revocantes ad simplicitatem Ecclesiæ purioris ac primitivæ; ergo.

185. Resp. *Neg. antec.* et adversariorum suppositionem. Nullus enim ejusmodi auctoritatis abusus in iis, quæ ad fidei ac morum integritatem spectant, juxta Christi promissa in ejus Ecclesia locum habere potest. Hæc autem appellatio ab Ecclesia præsenti ad Ecclesiam primitivam ac puriorem præteritorum sæculorum non est nisi pallium, quo semper nisi sunt isti (non *emendatores*, sed *corruptores* sacrorum, id est, *hæretici*) cohonestare propriam perduellionem, ut populis fucum facerent. Ebîonitæ, Elceseitæ, Simoniani, Nicolaïtæ, Cerinthiani, Gnostici insurrexissent adversus novitates Apostolorum, et appellassent in istarum hypothesi ad puriorem Ecclesiam, qualis erat vivente adhuc in terris Christo Jesu (1).

186. Obj. secundo. 1° Independentia religiosa Protestantium non est absoluta, sed circumscribitur sacris Bibliis, quæ sunt codex revelationis. Cum igitur quidpiam ipsi de fide tenent, illud tenent ob auctoritatem sacræ Scripturæ, quæ perspicue ejusmodi articulos, in quos credunt Protestantes, in se continet; ergo independentia religiosa ab auctoritate Ecclesiæ in sensu Protestantium non officit, quin aliquid de fide credatur (2). 2° Imo ex hoc intelligitur, quomodo Ecclesia protestans *una* sit, non minus quam Ecclesia romana, quum una fide et Sacramentorum administratione juxta mentem sui fundatoris (Christi) omnes fideles con-

nous, pour assurer solennellement à son Église une assistance aussi durable que le monde. Mais hélas! cet effort de l'amour tout-puissant n'eut pas à beaucoup près tout le succès qu'il annonçait. Par défaut de science ou de force, ou par distraction peut-être, Dieu manqua son coup et ne put tenir sa parole... bientôt cette religion sainte, révélée à l'homme par l'Homme-Dieu, ne fut plus qu'une infâme idolâtrie, qui durerait encore, si le Christianisme n'eût été brusquement ramené à sa pureté originelle par deux misérables.

(1) S. Iren. *Contra hæreses*, loc. cit.

(2 Ita *Revue protestante*; cui addi potest D. Breckenridge, in *Controversia americana*, loc. cit.

jungat, ut Otto bene exponit (1). Vel prout rem explicat D. Tittmann, 3° adeo sibi Ecclesia protestans unitatem vindicat, ut *a*) sacram Scripturam pro unico revelationis fonte habeat, *b*) sempiternam veritatis propagationem et *c*) continuum Ecclesiæ christianæ progressum admittat (2); ergo.

187. Resp. Ad 1m, *Neg.* rursum *antec.* et suppositum. Rejecta semel Ecclesiæ catholicæ auctoritate, unde constat Protestantibus libros sacræ Scripturæ fuisse inspiratos et divinos, vel inspiratam fuisse quamlibet ipsorum partem nisi ex ipso spiritu privato, qui est solus judex independens inspirationis? Nonne Lutherus expunxit integros libros e censu Scripturæ divinitus inspiratæ? Et post Lutherum nonne recentiores quidam Germaniæ Protestantes divinam inspirationem plurimarum partium Scripturæ, imo et totius Scripturæ formaliter rejecerunt (3)? Nonne ex Reformatis Benjaminus Constant, cui concinit Recognitio protestans aperte tradit libros Veteris Testamenti corruptos magna ex parte

(1) In opere, quod inscribitur *Der Katholik und der Protestant*, id est, *Catholicus* et *Protestans*.

(2) *Uber die Einheit in der evangelischen Kirche*, seu *De unitate in Ecclesia evangelica*, Lipsiæ 1826.

(3) Cons. *On the state*, etc. seu *De statu religionis protestantis in Germania*, R. Hugh. James Rose; ubi auctor licet Anglicanus, deplorat statum, ad quem demum pervenit Protestantismus in Germania; ibi Protestantes nonnulli accusant S. Paulum Apostolum Judaismi, Semlerus e contra ipsum affirmat fuisse Gnosticum, alii, ut Ammon, Wegscheider, Hensse, etc. omnem supernaturalem revelationem et inspirationem Spiritus Sancti erga auctores sacros explodunt, imo Scriptura universa non est nisi quædam introductio ad rationem puram. Baro de Starck, op. cit. pag. 133, cum nonnulla excerpta attulisset Cludii doctoris biblici et superintendentis protestantis Hildesiæ, qui in suis *Aperçus primitifs du Christianisme*, edit. anno 1808, accusat Christum Dominum velut falsarium ac perjurum in mortis conspectu, qui prodidit veritatem solemni jurejurando coram Judæis, etc. demum refert ejusmodi tractum : *D'après l'évangile de Matthieu, la doctrine est exposée avec beaucoup de supplémens étrangers et de changemens ; il ne peut par conséquent servir de règle de foi. L'évangile de Jean et ses lettres ne sont pas de lui, mais l'ouvrage de quelque Juif. On y trouve plusieurs choses blâmables et contradictoires ; la doctrine en est gnostique. Paul, dans ses lettres, n'a point quitté ses idées judaïques ; il continue de croire à la divinité de*

fuisse a spiritu sacerdotali Esdræ, quem exasperaverat infortunium (1)?

188. *Neg.* præterea *conseq.* Etenim si spiritus privatus est solus interpres et quidem independens sacrorum codicum, quidquid putat quis se invenisse ad fidem pertinens, de fide erit, quidquid vero ad fidem minime pertinere existimaverit, omnino respuet. Tot proinde erunt fidei symbola, quot capita, immo cum quisque opinionem suam sæpe mutet, erit de fide hodie, quod cras erit falsum. Nihil proinde fixum in tali systemate habetur præter perpetuam inconstantiam et fluctuationem. Nulla alia fidei regula erit præter subjectivam ac privatam persuasionem, seu potius opinionem vel dubium. Experientia et historia id evidentissime ostendunt (2).

la religion juive, d'admettre une résurrection réelle de la chair, et l'on ne trouve point chez lui la doctrine de la Providence. Les lettres de Pierre et de Jacques et celle aux Hébreux sont comme celles de Paul; en général, les écrits du Nouveau Testament ne peuvent produire aucun corps de doctrine bien lié et bien avéré, etc. Sed satis est oculos conjicere in ipsos biblicorum neotericorum libros, ut quisque certior fiat, quo tandem devenerint Protestantes. Quæ enim adduximus non sunt nisi levia lineamenta, et tamen hi sunt, qui gloriantur quasi pro unica religionis basi sumpserint sacram Scripturam!

(1) Op. cit. *De la religion considérée dans sa source*, etc. tom. II, pag. 242: *L'Histoire des Juifs*, scribit, *ayant été recomposée de nouveau par Esdras* (ut ipse gratis affirmat) *qui était de race sacerdotale, et qui, dans son zèle,* aigri *par le malheur, exagérait la sévérité des lois de Moïse, les livres hébreux durent se pénétrer de l'esprit sacerdotal*, etc.

(2) Cons. *Lettre de M. Laval, cidevant ministre à Condé-sur-Noireau, à ses anciens co-religionnaires*, Paris 1823; in qua inter cetera invictissime ostendit, Protestantes ex suis principiis non posse affirmare aut in quo consistat vera fides, aut quid sint biblia, quia eadem ratione qua primi reformatores e sacrorum librorum numero aliquot expunxerunt, eodem jure et ex eodem principio quisque potest alios et alios expungere, quin argui possit, vel tolli e numero Protestantium, cum ita se gerat ex subjective persuasione et juxta libertatem, qua primi reformatores usi sunt, prout reipsa se se gesserunt, ut vidimus, biblici protestantes. Atque hic obiter prævenienda est difficultas, quæ objici posset, nempe etiam inter Catholicos extitisse atque extare non paucos, qui non minus absurda circa religionem ac sacros libros protulerunt, nec tamen istorum aber-

189. Ad 2m, *Dist. Una* sit nomine ac negative, *trans.;* re et positive, *neg.* Nisi velis sub unica fide totum omnium contradictionum cumulum comprehendere; ut si quis dicat : ***Christus est Deus***, alter vero : ***Christus non est Deus***, hæc eadem fides est ideoque ambo eamdem fidem profitemur, et Ecclesia nostra una est; et sic dicatur de ceteris omnibus articulis. Quare sæpe provocati Protestantes, ad communem fidei professionem edendam nunquam adduci potuerunt ad id præstandum, nisi quia ex Protestantismi fundamento hoc est ipsis impossibile? Si enim fundamentum ac ipsa natura et essentia Protestantismi, ut Protestantes sæpe professi sunt, consistit in independentia religiosa individuali in materia fidei, clare patet, impossibile omnino esse, ut ipse possit unam habere fidem, imo nec fidem ipsam, cum fides in hoc systemate non pendeat nisi a subjectiva uniuscujusque persuasione, quæ et individua est, fallax atque inconstans. Ex quo sequitur, non aliam in Protestantismo reperiri posse unitatem nisi negativam, quæ scilicet consistit in negatione fidei cujuscumque.

190. Ad 3m, *Neg.* vindicari etiam hac ratione posse fidei vel Ecclesiæ unitatem, sive tria argumenta a Tittmann adducta seorsim, sive simul sumantur. Non sufficit *a*) quod Ecclesia protestans habeat Scripturam sacram pro unico revelationis fonte; alioquin Sociniani et Methodistæ, Unitarii omnes, rationalistæ, etc. qui omnia dogmata rejiciunt, sive Trinitatis, sive Divinitatis Christi, Incarnationis, transmissionis peccati originalis, realis Christi præsentiæ, etc. constituerent unam Ecclesiam, et profi-

rationes adscribi posse seu imputari religioni catholicæ, sic a pari Protestantismo imputari non posse privatorum deliramenta. Reponimus enim, ingens esse discrimen inter Catholicos et Protestantos; illi enim agunt *contra* propriæ religionis principia, quæ ejusmodi deliramenta proscribit et damnat, resistunt auctoritati, etc., at Protestantes agunt *ex reformationis principiis, natura et essentia*, quæ consistit, ut toties diximus, in jure examinis spiritus privati, in independentia a quacunque auctoritate; et proinde nemo jus habet istos erroris arguendi, contra accidit in communione catholica, cujus fundamentum est principium auctoritatis Ecclesiæ docentis.

terentur fidei unitatem cum Lutheranis et supernaturalistis Protestantibus, qui illa se adhuc profiteri contendunt; omnes enim recensiti sectarii habent Scripturam sacram pro unico revelationis fonte. Imo omnes prorsus omnium sæculorum hæretici, qui tot paradoxa effutierunt, servarent fidei et Ecclesiæ unitatem, eo quod omnes Scripturam pariter pro unico revelationis fonte habuerint, quod quam absurdum sit nemo est qui non videat.

191. Id ipsum dicatur de sempiterna veritatis propagatione, quæ secundo loco recensetur, quid enim sibi vult adversarius illa *sempiterna veritatis propagatione*? Hæc enim vel sunt verba sensu vacua, vel si quem sensum habent, nihil aliud significant nisi sempiternam *confusionis* et *chaos* propagationem; tot enim pene sunt, ut vidimus, in Protestantismo sententiæ quot capita; alter affirmat quod alter negat, donec desperatione complusus omnes ubique fere rejecerit libros symbolicos, omnemque fidei professionem; et tamen Tittmann loquitur de sempiterna veritatis propagatione, quamvis ignoret penitus, quale sit hujus veritatis objectum.

192. Sed neque sufficit quod tertio loco posuit, quod scilicet *continuum Ecclesiæ christianæ progressum* admittat, cum non alius progressus in Protestantismo sit, nisi de errore in errorem. Adeo enim Protestantismus hodiernus differt a Protestantismo primitivo, ut, excepto principio fundamentali nuper memorato de independentia individuali, toto cœlo ab eo differat; cum omnes abjecerit veritates, quas primi Protestantes cum Ecclecia catholica adhuc retinuerant; ad quam defectionem cohonestandam recentiores excogitarunt principium *perfectibilitatis*, id est, destructionis.

193. Dixi præterea illam unitatem tria hæc a Tittmann recensita etiam simul sumpta non constituere, cum nulla secta sit cui accommodari non possint; Simoniani, Nicolaïtæ, etc. potuissent pariter sibi ejusmodi unitatem vindicare, etsi jamdiu evanuerint, prout evanescet Protestantismus, non obstante sua *sempiterna veritatis propagatione et continuo progressu*.

194. Inst. Satis saltem erit implicite credere ea omnia, quæ

Christus docuit, seu ut loquitur Otto (1), juxta mentem sui Fundatoris; ergo.

195. Resp. *Neg.* Necesse enim est credere ea, quæ Christus docuit per Ecclesiæ magisterium, id Fundator religionis christianæ voluit, id non semel patefecit, ut ex adductis testimoniis patet. Alioquin inutilis plane fuisset ejus revelatio, penitus ignoraremus fidei nostræ objectum, religionis veritates jam nullum in nos influxum exercerent, et in perpetua versaremur fluctuatione. Eo magis quod ejusmodi ignorantia voluntaria sit, atque a perduellione et contumacia proveniat.

PROPOSITIO VIII.

Hæretici et schismatici declarati extra Christi Ecclesiam sunt.

196. Hinc non loquimur, ut ipsa propositionis enunciatio indicat, de iis, qui in hæresi vel schismate ignorantia invincibili seu, ut præfertur, bona fide versantur. Hos siquidem anima saltem seu spiritu ad veram Christi Ecclesiam pertinere, ut infantes omnes rite baptizatos, nemo est qui dubitet. Neque pariter loquimur de hæreticis aut incredulis, vel occultis, vel nondum ab Ecclesia solemni judicio declaratis. Quamdiu enim isti ab Ecclesia

(1) In opere *Der Katholik und der Protestant,* in quo ea refricat, quæ ante ipsum alii dixerunt, atque inter ceteros Baronissa de Staël in suis *Considérations sur les principaux événemens de la révolution française*, tom. III, p. 15; ubi scribit : *Il n'est aucune question ni de morale, ni de politique, dans laquelle il faille admettre ce qu'on appelle autorité. La conscience des hommes est en eux une révélation perpétuelle, et leur raison un fait inaltérable. Ce qui fait l'essence de la religion chrétienne, c'est l'accord de nos sentimens intimes avec les paroles de J.-C.*; et alibi: *Le droit d'examiner ce qu'on doit croire est le fondement du protestantisme. Les premiers réformateurs ne l'entendaient pas ainsi. Ils croyaient pouvoir placer les colonnes d'Hercule de l'esprit humain aux termes de leurs propres lumières*; *mais ils avaient tort d'espérer qu'on se soumettrait à leurs propres décisions, comme infaillibles, eux qui rejetaient toute autorité de ce genre dans la religion catholique* (*De l'Allemagne par Mad. de Staël*, IVme part. ch. II, in-12, pag. 13).

sejuncti aut expulsi non sunt, ad ejus saltem corpus spectant Propositio igitur est de illis, qui exterius ab Ecclesia divisa sunt, et in separatam ac distinctam ab ipsa societatem aut cœtum coalescunt, et quidem per voluntariam ac culpabilem defectionem.

197. Hos autem neque ad animam, neque ad corpus, ut ajunt, Ecclesiæ, seu nullo modo ad Ecclesiam pertinere facile est evincere. Sectarii atque schismatici, ut superius vidimus (1), sunt veluti totidem rami excisi a magna illa arbore, quam Christus plantavit, ut cresceret usque ad consummationem sæculi, sunt rivuli a fonte separati, membra a corpore recisa. Utpote perduelles, atque in proprio sensu pervicaces contra Ecclesiæ definitiones, ipsos eadem Ecclesia damnavit atque exscidit ab unitate. Ecclesia juxta Christi mandatum eos habet velut ethnicos et publicanos, et cohærenter ad Pauli aliorumque Apostolorum doctrinam et praxim veluti proprio judicio condemnatos et subversos devitat (2), nec ulla ratione communicat, nec sinit in spiritualibus communicare cum eis filios suos. Ergo hæretici atque schismatici voluntarii tam alieni sunt ab anima Ecclesiæ, quam alienus et extraneus est error a veritate, et divisio et confusio ab ordine et individua unitate; tam sunt alieni a corpore ipsius Ecclesiæ, ut membrum a corpore abscissum, ut ramus ab arbore avulsus, ut rivulus a fonte divisus, ut rebelles ac refractarii a societate depulsi atque extorres. Hinc sicut nulla est conventio Christi ad Belial, et nulla societas lucis ad tenebras, sic nulla hæreticis et schismaticis pars est cum Christo ejusque regno seu cum vera Christi Ecclesia.

198. Hæc proinde semper fuit et sententia et praxis antiquitatis in revelatione fundata. Christus ipse, ut supra animadvertimus, in Apocalypsi acriter objurgat Angelum seu Episcopum Ecclesiæ Pergami, eo quod pateretur in sua Ecclesia quosdam *tenentes doctrinam Nicolaïtarum*, et idcirco injungit ipsi pœnitentiam (Apoc. II, 15). Apostolus Paulus in Epistola ad Galatas anathema dicit iis, qui docerent diversam doctrinam ab illa, quam ipse iis tradiderat (Galat. I, 6). S. Joannes scripsit ad Electam et filios ejus : *Si quis venit ad vos, et hanc doctrinam non affert*,

(1) Prop. IV, corol. 2. (2) loc. cit.

nolite recipere eum in domum, nec ave ei dixeritis. Qui enim dicit illi ave, communicat operibus ejus malignis (II Joan. V, 10 et 11). Hinc ab ætate ipsa apostolica Cerinthiani, Ebionitæ, etc. jam segregati erant ab Ecclesia, Irenæo teste (1). Cum idem S. Joannes Cerinthum in balneo invenisset : *Fugiamus,* inquit, *ne balneum corruat, in quo Cerinthus est veritatis inimicus* (2); sic B. Polycarpus Joannis discipulus, cum ei obvium Romæ venisset Marcion, dicens : *Agnosce nos,* respondit ei : *Agnosco te primogenitum Satanæ,* ut refert idem Eusebius, qui post hujus facti narrationem e vestigio subdit : *Adeo religiose cavebant Apostoli eorumque discipuli, ne vel sermone tenus miscerentur cum ullo eorum, qui veritatem adulterabant* (3). Origenes deseruit domum cujusdam matronæ, a qua alebatur, maluitque pauper ac sine hospitio esse quam ibi diutius commorari, eo quod quidam hæreticus ibidem degeret, licet ipsius occursum omni studio effugere contenderet (4). Tertullianus hæreticos omnes interrogabat : *Qui estis, et unde venistis,* etc. (5)? Tum *Edant ergo,* sic eos perstringebat, *origines Ecclesiarum suarum, evolvant ordinem Episcoporum suorum, ita per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille Episcopus aliquem ex Apostolis*

(1) *Contra hæreses*, lib. II, cap. 28. Id etiam aperte affirmat Apost. Joannes, qui Epist. 1ª cap. II, 18 et 19, loquens de hæreticis, dicit. *Et nunc antichristi multi facti sunt.... ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis ; nam si fuissent ex nobis*, permansissent *utique nobiscum*, etc. Et S. Hieronymus, *De scriptoribus ecclesiasticis*, testatur eumdem Apostolum, rogatum ab Asiæ Episcopis, se contulisse ad conscribendum suum Evangelium, ut illud opponeret Cerintho aliisque hæreticis, et maxime Ebionitarum dogmati tunc consurgenti ; cons. præterea Tertull. *Adv. Marcionem*, lib. III, cap. 8.

(2) Apud S. Iren. loc. cit. cap. 3, et apud Eusebium *Hist. eccles.* lib. IV, cap. 14. Verba, quæ ab Apostolo Joanne prolata refert S. Irenæus, hæc sunt : Φύγωμεν, μὴ καὶ τὸ βαλανεῖον συμπέσῃ, ἔνδον ὄντος Κηρίνθου, τοῦ τῆς ἀληθείας ἐχθροῦ.

(3) Τοσαύτην οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῶν ἔσχον εὐλάβειαν, πρὸς τὸ μηδὲ μέχρι λόγου κοινωνεῖν τινὶ τῶν παραχασσόντων τὴν ἀλήθειαν. Euseb. loc. cit. Hæc quidem Eusebius ex Irenæo *Contra hæreses* lib. III, cap. 3, edit. Maurinorum.

(4) Eusebius *Hist. eccles.* lib. VI, cap. 2.

(5) *De Præsc.* cap. 2.

vel Apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseveraverit, habuerit auctorem et antecessorem (1). Hinc prodierunt hæreticorum catalogi, quos exhibuerunt S. Irenæus, S. Epiphanius, S. Augustinus aliique ad nostram usque ætatem (2). Ergo hæretici schismatici quavis ætate tamquam omnino ab Ecclesia Christi extranei habiti sunt.

199. Cujus rei causa obscura non est. Alioquin enim Ecclesia Christi esset commixtio veritatis cum omnibus erroribus atque absurditatibus, quæ ab humana ignorantia ac perversitate excogitari unquam possent, prout reipsa excogitatæ sunt ab hæreticis sive antiquioribus sive recentioribus (3); si cuilibet impune fas esset innovare, jam nullum daretur adjumentum ad cognoscendam atque intemeratam servandam veritatem, quam Christus e cœlo detulit, atque Ecclesiæ suæ patefaciendam gentibus omnibus tradidit, dareturque in Ecclesia absoluta confusio ac sententiarum perturbatio, atque in tanta opinionum varietate et discrepantia nulla via pateret ad veritatem cognoscendam, anceps quisque esset circa id quod credendum vel agendum ad salutem obtinendam, vel cuipiam saltem pro lubito fas esset credere vel agere quidquid sibi bonum videretur. Quæ omnia, quam absurda sint et Christo injuriosa, quisque videt; siquidem actum esset de ipsa revelatione.

200. Sequitur autem ex dictis 1° inepte sibi placere Protestantes,

(1) Ibid. cap. 32.

(2) Cons. *Historia hœresium* Bernini; ac postea Petri Paletta S. J. *Storia ragionata delle eresie*, Verona 1797; *Dictionnaire des hérésies*, par M. l'abbé Pluquet; etsi plures in his operibus desint ex recentioribus sectis nuper exortis.

(3) Vere affirmari potest de hæreticis cujusque ætatis, quod de philosophis dicebat Tullius, nihil esse tam absurdum, quod dictum non fuerit ab aliquo philosophorum; sic nihil est tam absurdum ac impium sive circa fidem, sive circa mores, quod dictum non fuerit ab aliquo hæreticorum, et quidem prout observatum est, juxta germana hæreseon principia earumque naturam, quæ tota est in substituendo spiritum privatum auctoritati legitimæ. Nos, qui brevitati studemus, nonnisi pauca exempla dedimus, sed interea, ex paucis quæ adduximus et adducemus, quisque poterit speciem aliquam sibi efformare absurditatum, in quas ducit hæresis natura et principium fundamentale.

perinde ac si ad Christi Ecclesiam pertinerent, vel ceteri omnes, qui christianum nomen gerunt, eo quod in Christum se credere profitentur. Necesse enim præterea est, ut pertineant ad unitatem tum fidei tum regiminis, qualem Christus instituit, et ut teneant eam doctrinam, quam Christus per Ecclesiam suam homines docuit.

201. Sequitur 2°, ex desperatione inveniendi veritatem et ob insitam suo systemati fluctuationem et perpetuas varietates, Protestantes adductos ad hoc fuisse, ut scilicet proclamarent tolerantismum religiosum universalem omnium sententiarum, opinionum ac paradoxorum quarumcumque sectarum, quæ eodem innituntur principio independentiæ a quacunque auctoritate, ejusdemque fructus legitimi sunt (1).

202. Sequitur 3° hanc veram esse causam communis illius odii, quo Protestantes, quodcunque gerant nomen, prosequuntur Ecclesiam catholicam, quæ ipsis nunquam cessat objicere verba Christi : *Nescio vos*, neque eos in sua unitate et communione consistere permittit.

203. Sequitur 4° hæreticos et schismaticos se quidem ab Ecclesia separasse, vel fuisse per eamdem expulsos ab unitate, nec tamen eorum errores ac perduelliones Ecclesiæ Christi unitatem vel scindere vel lædere unquam potuisse.

DIFFICULTATES.

204. Obj. primo. Si hæretici vel schismatici in Ecclesia non essent, nullam in ipsos Ecclesia jurisdictionem exercere posset;

(1) *Les protestans*, inquit Sismondi (*Revue encyclopédique*, Paris, Mars 1826, art. *Opinions religieuses*), *n'ont pas toujours bien compris leur propre système; ils n'ont pas toujours senti que l'indépendance des opinions individuelles était l'essence de leurs églises* (hæretici enim habent *Ecclesias*, nunquam *Ecclesiam*), *ils n'ont pas toujours renoncé à l'uniformité de croyance, et ils ont paru quelquefois embarrassés de ce qu'on leur reprochait leurs variations et les nombreuses dissidences qu'on trouvait entr'eux. Encore aujourd'hui une moitié des protestans, persistant dans la même erreur, combat pour l'unité des doctrines, quoiqu'avec bien peu de chances de l'obtenir, parce que chacun cherche cette unité dans un système différent.*

atqui ex sententia catholicorum Ecclesia veram potest in eos exercere jurisdictionem; ergo.

205. Resp. *Dist. maj.* Si nullo titulo ad Ecclesiam pertinerent, *conc.;* aliter *neg.* Jam vero hæretici et schismatici ratione Baptismi subditi Ecclesiæ facti sunt, et cum perpetuus atque indelebilis sit character, quem ipsi ex Baptismo receperunt, hinc Ecclesia perpetuum atque inalienabile jus habet in ipsos, licet perduelles ac refractarios, quamdiu ipsi in vivis sunt, multo magis quam princeps in subditos suos, licet rebelles contra ipsius auctoritatem.

206. Inst. Ecclesia ipsa hæreticos quandoque atque schismaticos e societate sua rejicit atque expellit; ergo.

207. Resp. *Dist. antec.* Rejicit atque expellit, ut puniat et corrigat, atque a contagionis periculo filios suos innoxios servet, *conc.;* abdicando jus, quod in ipsos habet, *neg.*

208. Obj. secundo. 1° Licet Sadducæi graviter in fide errarent, 2° ac decem tribus schismaticæ essent respectu Ecclesiæ judaicæ, non ideo cessabant pertinere ad veram Ecclesiam; ergo a pari, licet hæretici atque schismatici a fide Ecclesiæ catholicæ ejusque unitate discesserint, ad veram Christi Ecclesiam pertinere non cessant.

209. Resp. primo, ad 1m, *Dist.* Quia nullo solemni judicio fuerunt a synagoga expulsi, ideo pertinebant ad veræ Ecclesiæ corpus, *trans.;* pertinebant ad animam, *neg.* Erant enim in corpore Ecclesiæ, prout nunc sunt tot increduli, qui ad Ecclesiæ corpus pertinent, etsi nullo modo nec illi pertinuerint, nec isti pertineant ad Ecclesiæ animam. Juvat præterea iterum referre, quod de Sadducæis habet Flavius Josephus, quod scilicet ceteri Judæi illis nullum munus publicum concrederent, nisi publice saltem a corporis morte animas superstites esse docerent (1), seu nisi assentirent Pharisæorum sententiæ.

210. Ad 2m, *Dist.* Schismaticæ erant civiliter seu politice,

(1) *Antiquitatum*, lib. XVIII, cap. I, n. 4. En ejus verba : Ὁπότε γὰρ ἐπ' ἀρχὰς παρέλθοιεν, ἀκουσίας μὲν καὶ κατ' ἀνάγκας, προσχωροῦσι δὲ οὖν οἷς ὁ Φαρισαῖος λέγει, διά τὸ μὴ ἄλλως ἀνεκτοὺς γινέσθαι τοῖς πλήθεσιν.

conc.; religiose, *subd.* plerique, *conc.;* omnes, *neg.* Plures enim semper fuerunt in decem tribubus, qui mosaica instituta rite servabant, et statutis temporibus Jerosolymam Deum adorandi causa ascendebant, nisi per vim ab hujusmodi officio impedirentur (1); qui vero in decem tribubus idololatriam sectabantur, neque ad animam neque ad corpus Ecclesiæ judaicæ pertinebant.

211. Resp. secundo. *Neg. conseq.* et paritatem; quia Christus apertis verbis alium rerum ordinem induxit in Ecclesiam suam.

212. Obj. tertio. 1° Omnes, qui in Christum credunt et habent charitatem erga proximum, sunt veri Christi discipuli, dicente Domino : *Creditis in Deum, et in me credite* (Joan. XIV, 1); tum : *Qui credit in me, habet vitam æternam* (Joan. VI, 47); et alibi passim; 2° ac rursum : *In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem* (Joan. XIII, 35); ergo quicumque in Christum credunt et proximum diligunt, sunt in vera Ecclesia Christi.

213. Resp. ad 1m, *Dist. antec.* Omnes qui credunt in Christum et ea omnia, quæ Christus docuit, et credenda per Ecclesiam proposuit, seu eo modo quo Christus vult, *conc.;* eo modo quo volunt hæretici, *neg.* Quandoquidem Christus ipse Apostolis dixit : *Docentes servare* OMNIA QUÆCUMQUE *mandavi nobis* (Matth. ult.); ergo non partem aliquam, et prout unicuique libet. Addo adhuc hæreticos ignorare quid Christus sit, utrum Deus scilicet an homo tantum, etc.

214. Ad 2m, *Dist.* Cognoscent an sint *veri* discipuli, et non solum fidei professione, sed et operibus bonis, quorum præcipuum est charitas, *conc.;* an discipuli *simpliciter, neg.* Vult enim Christus Dominus discipulos suos cognosci ex bonis operibus, quæ fidem commendent. Sunt enim aliqui, de quibus loquitur Apostolus, qui *verbis profitentur se nosse Deum, factis autem negant* (Tit. I, 16); quo sensu etiam dicebat Apostolus Jacobus : *Ostendam tibi ex operibus fidem meam* (Jacob. II, 18). Addatur hæreticos nec veram hanc charitatis dilectionem habere, nec habere

(1) Atque hinc patet, quam insulse Voltaire in *Questions sur l'encyclopédie*, art. *Prophéties*, dicat plures prophetas fuisse schismaticos.

posse. Etenim sine fide nulla vera datur charitas, quæ commisceri non debet cum liberalitate, docente Apostolo : *Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas... charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest* (I Cor. XIII, 3).

215. Obj. quarto. Plures interdum in schismate vixerunt, in eoque defuncti sunt, nec tamen ab Ecclesia Christi extorres habiti fuerunt, quin etiam nonnulli in Sanctorum album relati. Tales fuerunt Sancti Meletius et Paulinus Anthiocheni Episcopi, talis Lucifer Calaritanus, plures ex iis, qui Acacii schismati adhæserunt; ergo.

216. Resp. *Dist. antec.* Plures, bona fide, atque in dubio de vero ac legitimo Episcopo vel Pontifice, *conc.;* alias, *neg.* Idem enim dicendum est de schismatibus partialibus quod de generalibus quando scilicet Pontifex est dubius, ut supra notavimus. Meletius porro et Paulinus viri sancti erant, et uterque communicabat, saltem mediate, cum universa Ecclesia. Lucifer Calaritanus vel in unitate Ecclesiæ defunctus non est, neque inter Sanctos ab Ecclesia universali recensetur, vel saltem eum ante mortem pœnituit, ut aliqui volunt (1). Nulli pariter ex iis, qui Acacii schismati adhæserunt inter Sanctos relati fuere, quin potius Euphemii et Macedonii Constantinopolitanorum Antistitum nomina e sacris dypticis expuncta sunt, eo quod Acacii nomen in dyptitis retinebant (2).

PROPOSITIO IX.

Protestantismi origo ac variæ phases ipsius arguunt falsitatem.

217. Eadem nempe ratione, qua origo, stabilitas ac perpetuitas Ecclesiæ catholicæ, prout superius demonstravimus (3), ejus divi-

(1) Vid. Nat. Alex. *Hist. eccles. sæculi* IV, cap. 6, art. 11.

(2) Ibid. *Sæc.* V, cap. 3, art. 16, circa finem. Nec non Petrus Ballerinius in appendice ad § 1, cap. 2, operis *De vi ac ratione primatus.*

(3) Part. 1, cap. 4, prop. 1 et seqq.

nam institutionem invictissime ostendunt, sic origo ac perpetua vicissitudo et successus, quos subiit Protestantismus, non minus quam sectæ omnes, quæ in Ecclesia passim excitatæ sunt, invictissime ejus arguunt falsitatem.

218. Divinum opus omnes præ se fert characteres divinos, quibus facile ab humano quocumque molimine secernitur; talis porro est Ecclesia catholica, quæ a sua origine semper eadem immutabiliter stetit, semper sibi constans, semper præ se ferens divinæ adsistentiæ, ac divinarum promissionum signa atque argumenta, ut ex iis, quæ hactenus dicta sunt, quisque intelligit. *Dei enim perfecta sunt opera; apud quem non est mutatio, nec vicissitudinis obumbratio* (Deut. XXXII, 4; Jacob. I, 17).

219. Jam vero Protestantismus sæculo XVI ortum suum habuit ab apostata Luthero ex æmulatione privata Ordinis, cui ipse nomen dederat; dein incrementum cœpit ex pervicacia ac perduellione contra constitutionem Leonis X, qui nefarios illius proscripserat errores. Tunc primum rerum *sacrarum hic restitutor* proclamavit principium Protestantismi de absoluta spiritus privati independentia ab Ecclesiæ auctoritate. Quo principio semel constituto cœpit totum religionis christianæ ædificium labefactare, prout ipsi libuit. Rejecit indulgentias, purgatorium, missas privatas, necessitatem bonorum operum, statuit articulum de *sola fide justificante,* sustulit omnia fere Sacramenta. Ad hæc adjecit Scripturarum corruptionem, expunxit plures libros e censu *hagiographorum* scriptorum, nec tamen in hac re sibi unquam constans fuit; sæpe affirmat quod negaverat, negat quod affirmaverat (1), projectus in omnem libidinem, arrogantia tumens, ita ut sæpe videatur spiritu satanico correptus (2).

220. Ex eodem Protestantismi destructivo principio velut ex

(1) Vid. *Catechismus christianus D. Martini Lutheri,* ex ejus operibus simul collectus per Ludovicum Upleber, 1744, qui denuo recusus fuit Augustæ Vindelicorum anno 1828, cum hac inscriptione : *Dis. Christophori Besold, motiva sui reditus ad rom. cathol. Ecclesiam elaborata, translata et edita per P. W. K. appendix secunda.*

(2) Vid. Lessius, diss. cit. cum ejus appendice.

equo trojano plures statim prodiere *sacrorum emendatores*, Zwinglius in Helvetia, Calvinus in Galliis, Carolostadius in Germania, Munsterus in Westphalia, etc. qui *emendarunt* suo sensu quod *inemendatum* reliquerat Lutherus, seu verius subverterunt quod intactum adhuc ille servaverat. Sed et isti *novos emendatores* nacti sunt in Quakeris, fratribus Bohemis, Pietistis, Herrnhutanis, Swedenborgianis, Arminianis, et in Socinianis, qui rursus dejecti de loco, quem sibi usurpaverant, *emendati* fuerunt ab illuminatis et philosophis, ac demum a rationalistis ac naturalistis. Protestantismus in innumeras prope sectas sive frustula divisus est, quæ se invicem non ita pridem damnabant atque anathematizabant (1), ac, quantum poterant, morte mulctabant (2).

221. Donec, ad saniora consilia se recipientes, ejusmodi restitutores cœperunt serio secum consulere de fœdere ineundo, præsertim inter duas principales sectas Lutheranorum et Calvinistarum, plures prodiere libri ex utraque parte ad pacem hanc conciliandam (3), at irrito conatu; sæpius instituta sunt colloquia

(1) Sic enim, ut diximus, Protestantes vocant hæresiarchas sæculi XVI. Simon magus fuit primus *emendator sacrorum*, quem postea tercentum alii subsecuti sunt usque ad Lutherum et Calvinum. Postremum locum inter hos *sacrorum emendatores* obtinent rationalistæ, seu potius athei, qui sacra omnia plenissime emendarunt.

(2) Nemo est, qui ignoret Lutherum, Malanchthonem, Bugenhagen, Regium ac theologos Ulmæ et Tubingæ pronuntiasse, Anabaptistas, utpote *hæreticos*, posse morte mulctari, ac reipsa Müller, Kraut et Peisker capitis sententiam Jenæ subiisse, cooperante Melanchthone; omnes norunt submersiones aliaque supplicia, quibus in Helvetia isti enthusiastæ affecti fuerint; Servetum Calvini jussu fuisse igne combustum, Gentilem capite truncatum res pariter notissima est, Poët reformatorum corriphæus in Galliis decrevit imitandum esse Calvini exemplum in Catholicorum supplicio, quod ipse dederat respectu Serveti (isti tamen accusant Catholicos intolerantiæ!); et sane Episcopos, sacerdotes, religiosos catholicos passim ab ipsis morti datos esse, præsertim in rusticorum bello, quod dirigebant reformationis præcones, indubiis monumentis compertum est; vid. Baro de Stark, op. cit. pag. 406 et seqq.

(3) Fœderis conditiones, a theologo Heidelbergensi David Paræo, in suo *Irenico*, 1614 propositæ, non sine stomacho rejectæ sunt a Lutheranis; proponebat autem, ut doctrinæ, in quibus ambæ sectæ a se invicem non discrepabant, fundamentales declararentur,

religiosa, præcipue Lipsiæ anno 1631, et Maulbruni anno 1654, ast nec ipsa optatum effectum consequuta sunt. Sub sæculi XVIII initium, adnitente vel maxime Borussiæ Rege, qui Berolini templum pro utraque confessione, ut aiunt, erexit ac dedicavit, denuo tentata pax est, sed obsistentibus Lutheranis res infecta cessit. Novi exarati libri ad eumdem scopum obtinendum, ac nova data edicta præsertim a Borussiæ Rege Guillelmo I, anno 1736, quibus jubebat Calvinistas recedere a doctrina de prædestinatione, Lutheranos vero a consuetudinibus abstinere, quas adhuc cum religione catholica retinebant; donec Fridericus II anno 1740 sectis omnibus plenam libertatem restituit. Quo tempore etsi nihil

quique hoc inficiaretur *syncretista* vocaretur. Gustavus Adolphus, occasione cujusdam principum conventus, auctor fuit, ut collatio institueretur inter Theologos Lutheranos et Calvinistas anno 1631, in qua confessio augustana velut fundamentum sumeretur, quam reformati, absque propriæ doctrinæ detrimento, facile admittere potuissent; nihil tamen factum est; prout nihil pariter profuit colloquium in urbe Cassel anno 1661 habitum inter theologos Marburgenses et Wittenbergenses. Decretum tamen hic editum est, quo statuebatur, ne propter articulos, de quibus convenire non poterant, se invicem injuriis lacesserent, neve calumniis objurgarent, vel odio prosequerentur, sed unusquisque alterius partis asseclas vera membra *unicæ veræ Ecclesiæ* haberet. Hæc porro conventio dicta fuit *unio conservativa;* verum theologi lutherani, qui illius Participes fuerant, in *syncretistæ* notæ suspicionem incurrebant. Paria præ se ferebant ea, quæ proposuit theol. Tubingensis Pfaff in diversis opusculis collectis et vulgatis anno 1723, 2 vol. in-4°, quibus titulus: *Gesammelte Schriften, so zur Vereinigung*, etc., seu, *Collectiones ad stabiliendam concordiam*, etc. Utraque pars, aiebat ipse, habet articulos necessarios ad salutem; diligant se ergo ut fratres, et adhuc residuam opinionum diversitatem patienter ferant, ita quidem ut in posterum liberum unicuique sit, *cœnam* ex manu Lutherani vel Calviniani prædicatoris accipere. Hoc vero consilium, saltem apud Lutheranos, fautores non habuit; ipse Leibnitius et Molanus ei adversabantur. Vid. Amiraldus calvinista, in op. cui titulus: *De secessione ab Ecclesia romana, deque pace inter evangelicos in negotio religionis constituenda*, 1647, et dein in *Irenico*, anno 1662, Calixtus, *De tolerantia reformatorum circa quæstiones inter ipsos et augustanam confessionem professos controversas consultatio*, 1697; vid. *Hist. eccles.* D. Hortig, continuata a Joan. Jos. Ignat. Doellinger, sacræ theologiæ prof. in universitate Monachiensi.

directe ad unionem ineundam molitus fuerit Fridericus, attamen longe lateque recentiori philosophia, rationalismo ac naturalismo sese diffundentibus, omnis difficultas sublata videbatur. Sed necdum optatam pacem sunt assequuti. Ipsius successor Guillielmus III, 18ª Junii 1798, emisit edictum, in quo proposuit novam liturgiam, qua ambæ confessiones uterentur, quin tamen ulli liturgiam illam acceptandi obligationem imponeret; sed et istud edictum nullum alium effectum obtinuit, quam ut scriptores non pauci e grege rationalistarum unionem plenis buccis prædicarent, ac omnibus eam factam esse suaderent. Cum anno 1817 jubilæum reformationis celebraretur, qui illic sacra vero moderabantur, die 27 Septembris publice declararunt se optare, ut unio quam primum locum haberet; plura ad illam stabiliendam præscripta sunt, indictæ synodi, Berolini aliisque in locis Calvinistæ et Lutherani in eodem templo sacram cœnam celebrarunt, ea lege, ut quisque circa realem Christi præsentiam crederet, quidvis prius quisque sibi persuaserat, sive panem scilicet, sive reale Christi corpus. Hæc unio, quæ partialis fuit, *Ecclesiæ evangelicæ* sibi nomen adscivit anno 1818. Synodis nova Ecclesiæ constitutio proposita fuit, et anno 1820 edita denuo est nova liturgia, quæ librum symbolicum unitæ Ecclesiæ constituit, atque omnibus Ecclesiis commendata, quæ rursum anno 1834 indicta est (1); attamen hoc eodem anno 1834 contra hanc liturgiam scripsit D. J. G. Scheibel (2).

(1) Sic inita tandem, aliqua saltem ex parte, pax fuit religiosa inter Lutheranos et Calvinistas, licet tam in doctrina quam in constitutione, quoad res maxime essentiales, differant inter se, ac tam acriter inter ipsos dimicatum fuerit, ut, teste Schroekio, in *Hist. eccles.* vol. IV, pag. 292, a tempore reformationis Lutherani majori odio et destestatione insectati fuerint Calvinistas quam ipsos Catholicos. Quoad unionis seu societatis istius documenta consulatur folium periodicum religiosum, cui titulus: *Dér katholik*, id est, *Catholicus*, editum a D. Weiss, Spiræ anno 1834, mens. April. facisculo IV, pag. 1—26; mens. Mai. fasc. V, pag. 141—181; mens. Jun. fasc. VI, pag. 280—310.

(2) *Actenmæssige Geschichte*, etc. seu, *Historia authentica tentaminis reformatam et lutheranam Ecclesiam uniendi per quamdam* Agendam *communem*, etc. Lipsiæ 1834.

222. Et hæc de varietatibus sectarum protestantium in se; quod ad doctrinam attinet, et hæc, ex principio a Luthero posito de omnimoda independentia spiritus privati ab Ecclesiæ auctoritate in Bibliorum interpretatione, suas conversiones subit (1). Non pauca dogmata, ut vidimus, rejecerat Lutherus, multo plura ejus discipuli, donec agentibus potissimum Gallis et Anglis naturalistis et latitudinariis necnon Friderico II, Borussiæ rege, ac demum philosophia Kantiana eo deventum est, ut fides omnis ac ipsa etiam Religio revelata, si tamen nomen excipias, extincta videatur.

223. Etenim ex systemate Kantiano distingui debet religio vera a religione seu fide ecclesiastica. Religio vera est religio rationis, quæ sola admitti potest; fides ecclesiastica est fides præstita veritatibus positivæ revelationis. Religio revelata nec potest nec debet aliud esse quam simplex vehiculum ad facilius invehendam religionem rationis, quam alio nomine vocat *fidem religiosam*, cujus objectum ex propria cujusque hominis ratione erui potest. Quo purior et universalior sit fides hæc religiosa, sensim sine sensu deficiet fides ecclesiastica. Hinc statutus canon ad exponendas sacras Scripturas, non aliud scilicet in illis esse quærendum quam solam religionem rationis; reliqua vero non esse nisi involucra vel accommodatitium quid ad vulgi opinionem, quæ tunc vigebat, quum Scripturæ editæ sunt, vel ad privatam biblici scriptoris opinionem. Juxta Jacobium ejusque asseclas religio, perinde ac quævis alia scientia philosophica, in naturali et immediata fide, in perceptione veri et supernaturalis absque probatione id, est, in scientia intuitiva consistit; alia, præter hanc internam, revelatio nec ulla forma externa religionis existit (2). Quo convenit, saltem ex parte, *philosophia identitatis*, invecta a Schelling ejusque discipulo Daub, nec non doctrina de *absoluto*, quod in historia tantum sui conscium (id est, personale) sit, et de reditu, qui aliquando fiet, omnis separati ad identitatem, adeoque de annihilatione omnis personalitatis (3).

(1) Quæ quidem jamdiu prædicta fuerant a Bossuet ac Fenelon inter Catholicos, ac Leibnitio inter Protestantes.

(2) In lib. *De rebus divinis*.

(3) Dum dicimus ex principio independentiæ spiritus privati a legitima

224. Hinc nova prodivit exegesis sacrorum librorum, juxta quam sublata sunt miracula et vaticinia omnia, introducti mythi, adoptatum systema, ut vocant *accommodationis* (1). Eminent in hac schola Paulus Hetzel, Eichhorn, uterque Rosenmüller (2), Koppe, Heinrichs et Kuinoel.

auctoritate omnes sectas ortas esse, omnesque errores illos profluxisse, inter quos fluctuant Protestantes, non exclusis ipsis rationalismo ac naturalismo, quos affirmavimus fructum germanum esse principii reformationis, duo hæc confundere non debemus, quæ occasionem querimonia dederunt Protestantibus. Plures enim inter ipsos consequeruntur, Catholicos injuste adscribere principiis Reformatoris Saxonis errores, qui non solum ex illius doctrina non profluunt, verum etiam toto cœlo eidem adversantur; Lutherus enim per Adæ peccatum prorsus periisse hominis arbitrium autumavit, humanamque rationem penitus obtenebratam; rationalistæ autem utrumque rejiciunt, ac rationem sibi solam sufficere obtendunt. Assentimus propterea et nos doctissimo professori Möehler, qui in sua *Symbolica*, pag. 353 primæ edit. 1832, adstruit, recentiorem theologiam protestanticam reactionem esse perfectissimam atque completam adversus antiquam, rationemque terribili plane modo se vindicasse de totali oppressione, ad quam eam redegerant reformatores, quæ onus præterea in se suscepit in omnibus contradicendi eorum doctrinæ. Ast his non obstantibus, verissimum est, idem esse principium formale prædicatum a reformatoribus, cuique Lutherus et rationalistæ inædificarunt, et cujus ope propugnarunt suas reformationes atque doctrinas. Absoluta oppositio, quam invenimus inter ejusmodi Protestantes, maxime evincit falsitatem illius principii formalis fundamentalis, atque necessitatem illius auctoritatis, quæ nobis verum prabeat sensum verbi Dei, et proponat, conservet ac semper tueatur divinam revelationem in sua integritate atque in unico suo sensu. Itaque duo hæc distingui debent, principium scilicet generale ac fundamentale reformationis a Luthero invectum de independentia rationis ab auctoritate, et peculiare doctrinæ Lutheri systema. Systema rationalismi adversatur pecculiari doctrinæ Lutheri, ideoque ab eo recedit rationalista; quatenus autem hoc systema provenit ex independentia, rationalismus genuinus fructus est reformationis, ut ceteri errores omnes, quos recensuimus.

(1) Cujus auctor videtur Semler. Cons. Hugh. James Rose, op. cit. *Sur l'état de la religion protestante.*

(2) Etsi Rosenmüller junior in suis scholiis in libros Veteris Testamenti majori moderatione usus esse videatur, in Daniele tamen, edit. anno 1832, nullam plane temperantiam servavit, sed abjudicat Danieli prophetiam ejus nomine inscriptam, vel saltem suspectam reddit, valde probabile existimans ante annum Christi ducentesimum aut centesimum octogesimum nundum fuisse

225. Semler oppugnat inspirationem Scripturarum, plures libros expungit e canone, Vetus Testamentum in contemptum adducit, opponit religioni exteriori ac publicæ fidei ecclesiasticæ religionem interiorem et moralem privatam (1). Gruner asserit Christianismum, jam sub finem sæculi I, in suis principalibus doctrinis per doctrinam platonicam fuisse corruptum, atque idcirco rejicit christiana mysteria. Eckermann contendit doctrinam Jesu nihil amplius esse quam popularem instructionem ad moralem et rationabilem cultum Dei; insuper Evangelia esse corrupta, et apostolicas Epistolas falsas continere interpretationes et errores. Henke quærebatur de nimis adhuc dilatata *christolatria* tamquam de impedimento magnæ et beneficæ *revolutionis* in rebus religiosis. Wegscheider, cujus operis dogmatici, quod classicum apud rationalistas audit, sæpe in priori hujus tractatus parte mentionem fecimus, supernaturalem revelationem minime necessariam, quin imo impossibilem declarat. Ad eumdem censum pertinent Roehr, Boehme, Schultess, nec non Schott, Bretschneider et de Wette, qui postremus in dogmatibus christianis non aliud videt præter expressionem symbolicam religiosarum idearum. Utpote omni humanitate expertes, incredibilique arrogantia tumentes, doctrinas christianas aggressi sunt Basedon et Car. Frid. Bahrdt (2).

scriptum volumen, quod Danielis nomine inscribitur. Ad gravissimam vero Christi Jesu auctoritatem, qui, referente Mattheo (cap. XXIV, 15) et Marco (cap. XIII, 14), prædictionem, quæ in Daniele libro cap. IX, 27 legitur de futuro templi Jerosolymitani excidio, Danieli prophetæ tribuit, respondet Jesum ex recepta tunc æqualium suorum sententia loquutum esse; de ipsius scholiis tacebo; vid. procœmium § 3.

(1) Recolantur superius relata ex opere ministri protestantis Baronis de Starck.

(2) *Generalis bibliotheca germanica*, ab anno 1768, medium erat sive organum ac vehiculum omnium aptissimum ad omnes ejusmodi impietates disseminandas. Quique alios audacia et impietate superabat, primas habebat, et summis laudibus in hac pessima bibliotheca efferrebatur. Cum impossibile sit errores, quos isti docuerunt et docent, singillatim persequi, ut aliqua saltem idea habeatur istarum impietatum, placet ea referre, quæ scribit Protestans Joan. Tremblay, in op. cit. *Considérations sur l'état présent du christianisme*, pag. 62 : *Plusieurs prédicateurs*, ait ipse (en Allemagne) *ne nient pas, à la vérité, l'existence de Dieu, la Providence, une vie fu-*

226. Post hæc, non est quod aliquis quærat, quid sentiant Protestantes, præsertim rationalistæ et naturalistæ, circa singulos fidei christianæ articulos. Satis sit observare nonnullos ex ipsis

ture, et cependent enseignent publiquement qu'on ne peut proprement rien savoir de ces vérités fondamentales de la religion, représentent, non-seulement dans les églises mais aussi dans les écoles, comme nulles les preuves de l'existence de Dieu tirées de la considération de l'univers, et soutiennent que tout ce qu'on peut affirmer c'est qu'un homme vertueux doit désirer qu'il y ait un Dieu. On sait qu'ils en disent autant du christianisme, et affirment que J.-C. a enseigné la même doctrine, et que la Bible ne doit être employée que comme une introduction à la raison pure, puisqu'on ne peut pas plus prouver la révélation que l'existence de Dieu. Et tamen isti sunt professores in universitatibus et curam gerunt animarum! Cons. præterea opus cui titulus : *Der Triumph* etc. seu, *Triumphus philosophiæ sæculi* XVIII, Germantown 1803, auctore eodem De Strack, qui edidit *Convivium Theoduli.* Nunc in medium prodeat minister genevensis Chastel, et principii loco statuat : *Qu'on peut distinguer en deux classes les dogmes du Christianisme; les uns sont reconnus antérieurement à l'interprétation de l'Evangile, et sans eux il n'y a point de Christianisme; ce sont les dogmes de l'existence de Dieu, de la mission divine de J.-C. et l'inspiration des écrivains sacrés; nous les appellerons* primitifs. *Les autres dérivent d'une interprétation déterminée de l'Evangile, après que celui-ci a été reconnu pour règle de foi... nous les appellerons* d'interprétation (*De l'usage des confessions*, etc. pag. 2); circa prima dogmata affirmat omnes Christianos convenire; quoad dogmata interpretationis asserit convenire Catholicos; Reformatos vero consentientes esse circa dogmata *primitiva*, dissentientes vero in dogmatibus *interpretationis.* At ex allatis documentis patet falsum esse Protestantes et reformatos consentientes esse circa dogmata primitiva, nam hæc et illa destruxerunt. Observat præterea fidei confessiones non fuisse obligatorias nisi sæculo III, easque causas fuisse divisionum et multiplicationis hæreseon. At in hoc dupliciter labitur, 1° quia fides cœpit esse obligatoria a sua promulgatione, ut patet ex Epistolis Apostolorum; et symbolum apstolicum statim obtinuit a prædicatione evangelica, etsi daremus non esse confectum ab ipsis Apostolis, quod tamen Rufinus cum aliis affirmat; 2° adeo multiplicatæ fuerunt hæreses duobus primis Ecclesiæ sæculis, ut Hippolytus, Eusebio teste, *Hist. eccles.* lib. VI, cap. 20, secundo Ecclesiæ sæculo labente, librum scripserit adversus triginta duas hæreses; quod jam ante ipsum præstiterant Hegesippus, qui floruit sub Hadriano, et Melito et Bardesanes dictus hœreticorum malleus, apud eumdem, lib. IV, cap. 22. An hæc ignorantiæ vel malæ fidei ministri Protestantis vel utrique simul adscribenda sunt?

eo devenisse, ut dicere non erubuerint, Joannem Baptistam et Christum Jesum fœdus inter se iniisse, ut alter Præcursoris, alter Messiæ personam sustineret (1), et alii scripserint apologiam Judæ Iscariotis (2).

227. Libros fere omnes, sive veteris sive novi fœderis, vel prorsus rejecerunt, vel eorumdem authenticitatem in dubium revocarunt. Quo potissimum tempore Protestantismus sibi Ecclesiæ evangelicæ titulum adscivit, ut observat Reinhard, Scripturæ et Evangelii auctoritatem plerique ex Protestantibus rejiciebant. Inter libros Veteris Testamenti maxime Pentateucho historica abjudicatur auctoritas; eum Davidis aut Salomonis ætate confectum asserunt Vater atque Gesenius, tamquam epos declaratur a de Wette. Alii, ut Fulda et Nachtigal, universum Vetus Testamentum serius ortum aperte pronunciant. Idem contigit libris Novi Testamenti; Eichhorn omnia Evangelia tardiorem habuisse originem contendit; Vogel, Horst, Ballenstedt, Bretschneider Evangelium Joannis genuinum esse negant, imo opus cujusdam Gnostici illud esse autumant (3). Schleiermacher, Borussiæ Regis concionator, primam Epistolam ad Timotheum Apostolo Paulo abjudicat, Eichhorn utramque rejicit, ac illam præterea quam Paulus ad Titum scripsit. Juxta hunc auctorem Apocalypsis non est nisi drama, in quo excidium Judaïsmi atque Ethnicismi exprimitur; Semler prius eamdem rejecerat veluti furentis auctoris librum. Tria priora Evangelia, Matthæi nempe, Marci et

(1) Ita Becker, *Historiæ universalis ad usum juventutis*, vol. III, ubi Christum Dominum et Joan. Baptistam velut ferventioris ingenii homines (Feuerkoepfe) traducit, qui ad excutiendum jugum sacerdotum judæorum, quorum detestabantur superbiam et hypocrisin, post longas deliberationes convenerunt inter se, ut alter Præcursoris, alter Messiæ personam generet. Wieland in *Agathodemon*, Berolini 1799, vocat Christum *nobilem theurgum judæum*; alibi eum ut enthusiasten traducit, lib. IV, pag. 335 et 355.

(2) Edita est a prædicatore evangelico, qui nititur Christum accusare, quod sibi socium adsciverit Judam, hunc vero ab omni macula purgare suæ proditionis. Cons. *Correctiones pro amicis et inimicis catholicismi*, a Joan. B. Pfeilschifter, edit. Offenbachii ad Mœnum 1831, pag. 116 et seqq.

(3) Cons. Hughes James Rose, op. cit.

Lucæ a communi quodam fonte syrochaldaica, quem *Urevangelium* vocant, hausta fuisse tradunt Lessing, Semler, etc. ac præsertim Kuinoel (1). Quod vero accidit integris libris, a fortiori singulis librorum sacrorum partibus evenit, quarum vix ulla est, quæ non traducatur ab uno vel altero tamquam adscititia vel interpolata; nos nimis tæderet singula persequi.

228. Interea ex his, quæ vix a nobis delibata sunt, sive circa Protestantismi originem et vicissitudines, sive circa fructus, quos protulit tum in doctrina, sive theoretica sive practica, sive circa exegesin et criticam sacram, sic argumentum perstringimus. Quod a pessimo atque eversore principio originem ducit, quodque natura sua infert opinionum et sententiarum divisionem et sectas, et eo tendit ut omnem fidem, proindeque religionem omnem revelatam e medio tollat, ac nonnisi ad dubium quoddam universale revocet, et morum corruptionem inferat, certo non potest esse a Deo ejusdem revelationis auctore, et secum fert propria falsitatis ineluctabilia argumenta, dicente Christo, *non potest arbor bona, malos fructus facere.... ex fructibus eorum cognoscetis eos.* Atqui ex dictis talis est Protestantismus; ergo.

229. Atque hinc sequitur 1° divisionem intrinsecam esse atque essentialem Protestantismo, nec nisi per quamdam conventionem ac mutuam cessionem posse inter se diversas sectas coalescere, permittendo, ut unaquæque in negotio religionis id sentiat, quod cuique lubet, prout factum vidimus in fæderatione inita inter Lutheranos et Calvinistas, quasi ageretur de latifundio; proindeque unitatem essentialiter opponi naturæ Protestantismi.

230. Sequitur 2° neminem Protestantium, si principio essentiali Reformationis adhærere velit, habere jus alteri exprobandi propria sensa religiosa ut impia et absurda (2).

(1) Vid. Joan. Gregorii Rosenmüller *Scolia in Novum Testamentum*, edit. VI, tom. I, in præf., ubi *de quatuor Evangeliis*, pag. 2 et seqq., nec non Kuinoel, *Comment. in lib. N. T. historicos*, Lipsiæ 1832, vol. I, prolegomena § I, *De origine Evangeliorum Matthæi, Marci et Lucæ.*

(2) Sic enim statuit *Revisio protestantica : Notre croyance n'est que la liberté d'examen* (anno 1825, 4me livraison, pag. 153), et alibi : *Ce prin-*

231. Sequitur 3° frustra nonnullos Protestantes adhuc gloriari, quod Protestantismus habeat pro basi ac regula purum verbum Dei, tum quia seposita Ecclesiæ auctoritate nunquam ipsis constare potest, quodnam sit istud Dei verbum, quum nullus fere sit liber, cujus authenticitas in dubium revocata non sit, et non revocetur; tum quia absque Ecclesiæ auctoritate nunquam ipsi certi esse possunt de inspiratione divina sacrorum librorum; quæ pariter vel penitus abjudicata est ab universa Scriptura, vel saltem in dubium revocata quoad plures libros; tum denique quia, si verbum Dei pendeat ab interpretatione spiritus uniuscujusque privati, nullus est error, nullum paradoxum, quod non cohonestetur per verbum Dei sic expositum, prout Anabaptistæ, Quakeri, Sociniani, Methodistæ et alii novatores faciunt. Quomodo enim verbum Dei, prout litteris consignatum est, potest regula esse fidei, si tota lis fere semper vertitur circa sensum verbi Dei? Quicumque in judicio lites agitat, legem pro se habere contendit, et nisi judex esset, qui sententiam ferret, nullus unquam liti et controversiæ finis esset. Nullus unquam hæreticus extitit, qui non gloriaretur pro se esse verbum Dei, ita Gnostici, ita Manichæi et ceteri omnes qui non secus ac Protestantes in innumeras prope sectas seu frustula divisi sunt, quod pariter contigit Arianis, aliisque omnibus sectis ab Ecclesia separatis, quæ proinde omnes æque perierunt (1).

cipe fondamental du protestantisme est admis aujourd'hui sans restriction (5me livr. pag. 151).

(1) Gnostici cito in quiquaginta sectas divisi sunt, ipsis fatentibus Moshemio, Clerico, Beausobrio, apud Gibbon, op. cit. lib. 1, cap. 15. Tertullianus, loquens de Marcionitis, dicebat: *Faciunt favos et vespæ, faciunt Ecclesias et Marcionitæ.* Recensentur novemdecim fidei confessiones spatio quatuordecim circiter annorum editæ ab Arianis, apud Petavium, *De Trin.* lib. 1, cap. 7, n. 13. Et sic ceteris omnibus evenit. Quod attinet ad nostros Protestantes, res adeo aperta est, ut ipsimet nunc de hac variatione glorientur.. Certe impossibile est ut ipsi possint confessionem fidei elicere sive communem sive perpetuam; non *communem*, quia est *negotium individuale*; non *perpetuam*, quia eorum religio assimilari potest tabulis metereologicis, in quibus attendendum est ad diem, horam, locum atque atmospheræ statum, an humidus aut siccus, supra vel infra *zero*. Hinc Protestantes non possunt dicere nisi : *Ego credo in me,*

232. Sequitur 4° hanc potissimam rationem esse cur tot ex privatis et principibus viris, doctrina et eruditione conspicui, ejusmodi chaos, quod necessario Protestantismo inest, animadvertentes, ad Ecclesiæ catholicæ gremium, a quo eorum patres recesserant, se se receperint, ut in illo conscientiæ pacem nanciscerentur, quam frustra inter tot sententiarum varietatem ac fluctus quæsierant. Dum contra nonnisi pauci sordidique apostatæ, cælibatus ac propriæ vocationis pertæsi, ad Protestantismum defecerunt (1).

protestor contra Ecclesiam romanam. Cons. epistola data ad redactores Revisionis protestanticæ in *Mémorial catholique*, mense Februarii, anno 1827.

(1) Innumeri prope sunt nobilitate, doctrina et eruditione insignes, qui ad religionem catholicam ab initio hujus sæculi, tum in Germania, tum in Anglia, Gallia et Fœderatis statibus Americæ redierunt. Longum esset catalogum texere. A multis annis in Hungaria id animadvertitur, quod singulis annis ex *frigescentibus Catholicis* ad religionem protestanticam a 30 ad 40 migrent; contra ex Protestantibus a 500 ad 600 ad Ecclesiam catholicam se conferant; licet provocati Protestantes, ut hoc factum negarent, altum tamen silentium servarunt. Cons. *Universalis amicus relig. et eccles. et Correspondens eccles.* a D. Benkert Herbipoli (Würzburg) edit. n. 9, 28 Feb. 1834, pag. 10 et seqq. Diximus e *frigescentibus Catholicis*, quia verissima est observatio Cl. Comitis De Maistre, hoc discrimen intercedere inter Catholicos et Protestantes relate ad firmitatem in sua religione, quod quo Catholicus innocentioris vitæ est, eo tenacius Ecclesiæ suæ adhæret, et eo magis fluctuat, quo inquinatioribus moribus diffluit; e contra, quo magis Protestans vel sectarius corruptus mente et corde est atque in vitia effusus, tanto est firmior in sua secta; et quo integrioribus moribus præstat, eo magis dubitat de veritate suæ sectæ, et ad religionem catholicam accedit. Et sane ut plurimum, qui ad Protestantismum nunc accedunt quinam sunt, nisi perditi quidam apostatæ sacerdotes vel religiosi ad omnia vitia projecti? Nempe quod veteribus hæreticis solemne fuit, recentioribus etiam familiare est, quod citatus Tertullianus illis exprobrabat, dicens: *Ordinationes eorum temerariæ, leves... Nunc neophytas conlocant...... Nunc apostatas nostros, ut gloria eos obligent, quia veritate non possunt. Nusquam facilius proficitur, quam in castris rebellium, ubi ipsum esse illic promereri est* (*De Præscr.* cap. 41, edit. Rigaltii). Hoc possem pluribus exemplis illustrare, nisi ageretur de re notissima.

DIFFICULTATES.

233. Obj. 1° Etiam Ecclesia catholica suas vicissitudines passa est. 2° Fidei definitiones, quas identidem Ecclesia catholica emisit, totidem argumenta sunt progressus ac perfectibilitatis systematis, quod adoptavit Protestantismus. 3° Quid porro sunt fidei dogmata, quibus gloriatur Ecclesia catholica, nisi unius vel alterius Patris istius Ecclesiæ inventa, vel formulæ verborum sine sensu (1)? 4° Cum proinde vera lux non prodierit nisi sæculo XVI, ex illo tempore clariores semper radios emisit ad tenebras dissipandas, quas Ecclesia tum decipiens tum decepta effuderat, ac fanatismus et dominandi libido foverant, donec emendatores sacrorum, captivitatis illius vincula solventes, in libertatem et se et nos asseruerunt. 5° Atque hinc ratio eruitur cujusdam inconstantiæ atque fluctuationis, quæ tum in ipsis tum in primis eorum discipulis interdum conspicitur, circa plures vel pauciores articulos quos retinuerunt, cum nec uno temporis momento potuerint omnes ideas illas deponere, in quibus ab infantia fuerant enutriti (2). Nec est 6° quod rationalismus nobis objiciatur aut naturalismus; si enim res bene perpendatur, rationalismus est proprius Ecclesiæ catholicæ, et caput Ecclesiæ romanæ spectari debet ut verus rationalista; etenim ipse prætendit spiritum suum internum seu rationem suam, intra sui pectoris veluti penetralia, posse per immediatam inspirationem divinam sententias legesque proferre, quæ norma sint in rebus fidei, etiamsi desit, vel illi opponatur Scriptura. Item Concilia Ecclesiæ catholicæ sunt *naturalistica, rationalistica* seu phantastica, quatenus ipsa confirmant proprias sententias, non jam in solo canone infallibili verbi Dei scripti, sed in prætensa ac fallaci illustratione interna

(1) Sic Henke in *Hist. eccles.* cujus iteratæ editiones, continuationes et compendia communem plausum, quo apud Protestantes fuit excepta, ostendunt. In hujus porro historiæ initio statim Evangelistæ ut mendaces, Apostoli vero ut corruptores doctrinæ Jesu Christi traducuntur. Huc referuntur pariter historiæ dogmatum ab ipsis passim vulgatæ.

(2) Ita respondere solent Protestantes, cum ipsis objicitur recessus a doctrina emendatorum suorum.

et inspiratione Spiritus Sancti, prout potissime Concilium Tridentinum se gessit (1); ergo.

234. Resp. ad 1m, *Dist.* In disciplina mutabili et accidentali, *trans.* Vel *conc.;* in fidei morumque doctrina, *neg.* Jam enim ostendimus ipsos adversarios nobis ultro dare vel a primo Ecclesiæ sæculo omnia germina catholicæ doctrinæ reperiri. Sæpius provocati adversarii, ut assignarent epocham mutationis, quam nobis objiciunt, nunquam id efficere potuerunt, prout superius ostendimus.

235. Ad 2m, *Dist.* Id est, majorem recepti jam dogmatis dilucidationem, ex occasione eorum qui aliquem articulum impugnarunt, *conc.;* per novorum dogmatum introductionem, *neg.* Nempe ex occasione, qua aliqui receptam in Ecclesia doctrinam temerare infami ausu aggressi sunt, Ecclesia accuratiori examini subjecit controversum articulum, ipsumque sibi vindicavit per expressam illius articuli definitionem et condemnationem oppositæ novitatis. Ita constanter se gessit Ecclesia, quod ut obtineret, semper ad vetusta monumenta ac receptam fidem provocavit, ut ex historia Conciliorum unicuique constare poterit. Protestantismus contra, per suum perfectibilitatis inventum, unum post aliud omnia fidei dogmata rejecit, donec vel ipsum fidei nomen sustulit, et tunc demum summam adeptus est, ad quam tendebat, perfectionem, omnia scilicet destruendo (2).

236. Ad 3m, Respondeo fidei dogmata esse totidem veritates

(1) Sic Ernestus Sartorius, prof. Theol. dogmat. et moral. *Dorpart,* in *Beitraege zur*, etc., id est, *Collationes ad defensionem evangelicæ orthodoxiæ*, Heidelbergæ 1825.

(2) Vadem damus hujus assertionis non suspectum D. Müller profess. Schaffusiæ : *Des Théologiens mêmes*, inquit, *se font une affaire de noyer la religion dans un vain déïsme.... Tous ensemble sciemment ou sans s'en douter tiennent la même conduite, et le langage suivant : déchirons et jetons loin de nous ces liens, qui attachaient à la foi et au devoir nos ignorans et ténébreux ancêtres.* Vid. *Recherches hist. de Müller dans ses lettres confidentielles à Briester*, 1801, pag. 41, et pag. 69, 88, ubi citat textus Schroeck et Vincentii Lirinensis ad judicium ferendum novi *perfectibilismi* Protestantium. *Celui-ci*, inquit De Starck (op. cit.) *est au but, quand il aura atteint l'athéisme.*

divinitus revelatas, quas a Christo Ecclesia accepit ad posteros transmittendas et intemerate servandas ab edaci novatorum dente, prout, divina ope suffulta, hactenus præstitit, ac præstabit usque ad consummationem sæculi, juxta fundatoris sui pollicitationes. Quod attinet ad supposita Patrum inventa, respondeo non esse istam nisi gratuitam adversarii assertionem, omni destitutam fundamento, imo plane contrariam omnibus historicis documentis En quid de Ecclesiæ Patribus jam suo tempore scripserit S. Augustinus : *Quod invenerunt in Ecclesia, tenuerunt, quod didicerunt, docuerunt, quod a Patribus acceperunt, hoc filiis tradiderunt* (1); et longe ante S. Augustinum Tertullianus dicebat : *Quicunque hac regula incedimus, quam Ecclesia ab Apostolis, Apostoli a Christo, Christus a Deo tradidit, constat ratio propositi nostri* (2), et ita distinguebat Catholicos ab hæreticis, qui suis novitatibus antiquam doctrinam Ecclesiæ catholicæ temerare audebant, ut innumera ejusmodi testimonia prætercam, quæ impudentissimi mendacii arguunt adversarium nostrum, qui nonnisi imperitis fucum facere potest. De formula verborum, quam dicunt sensu vacuam, satis disseruimus, nec opus est eadem refricare.

237. Ad 4m, *Dist.* Qualis lux nempe jam affulserat Simonianis, Nicolaïtis, ceterisque hæreticorum pestibus, usque ad Lutherum et deinceps, seu a diabolo excitata, *conc.*; lux quæ a Deo sit, *neg.* Optime Tertullianus : *Sed quæritur a quo intellectus interpretetur eorum, quæ ad hæreses faciant? A diabolo, cujus sunt partes intervertendi veritatem* (3). Mirum sane est Christum Ecclesiæ suæ non prospexisse nisi a tempore Lutheri ejusque sociorum perduellionis et apostasiæ nec antea cognitum fuisse principium regenerationis per sexdecim integra sæcula. Apposite rursum Tertullianus : *Quod apud multos unum invenitur non est erratum sed traditum. Audeat ergo aliquis dicere illos errasse qui tradiderunt? Quoquomodo sit erratum, tamdiu utique regnavit error, quamdiu hæreses non erant.*

(1) Lib. II, *Contra Julianum*, n. 34, tom. X, edit. Maur.

(2) *De Præscript.* cap. 37.

(3) Ibid. cap. 11.

Aliquos Marcionitas et Valentinianos (Lutheranos et Calvinistas) *liberanda veritas expectabat; interea perperam evangelizabatur, perperam credebatur, tot millia millium perperam tincta, tot opera fidei perperam administrata, tot virtutes, tot charismata perperam operata, tot sacerdotia, tot ministeria perperam functa, tot denique martyria perperam coronata* (1). Libertas vero, in quam nos asseruerunt, est solutio ab omni freno et subjectione legis evangelicæ divinorumque mandatorum, ita ut neque Islamitæ tanta licentia, credendi nempe quidquid placet, et faciendi quidquid lubet, utantur.

238. Ad 5^m, *Dist.* Id est, in destructionis progressu, a quo sive quodam irresistibili conscientiæ clamore, sive contraria animorum dispositione detinebantur, *conc.;* secus, *neg.* Nimirum ejusmodi restitutores vel statim non agnoverunt omnes principii a se constituti pessimas consecutiones, vel nondum satis firmi in impietate ab iis exhorruerunt, atque ut proprium est eorum, qui periculum vident nec pedem a præcipitio retrahere valent, nituntur per incohærentiam in medio itinere consistere. Ast abyssus aperta erat, impulsum ipsi dederant, eorum discipuli omnem harum consecutionum necessarium nexum sequuti sunt, magisque obfirmati antecessorum exemplo, post varias fluctuationes demum fructus omnes illius destructivi principii collegerunt, quos producere debebat. Sic cadaver per aliquod tempus lineamenta servat, quæ postea, cum corruptum ac dissolutum est, amittit. Sic contigit Protestantismo. Bossuet ac Fenelon ejusmodi dissolutionem jamdiu præviderant atque prædixerant; eventus veritatem ejusmodi prædictionis comprobavit.

239. Ad 6^m, *Dist.* Ea nempe ratione, qua datur participatio justitiæ cum iniquitate, aut societas lucis ad tenebras, aut conventio Christi ad Belial, *conc.;* alia ratione, *neg.* Si rationalismus est proprius Ecclesiæ catholicæ, ut impudentissimus auctor affirmat, qui fit, ut Ecclesia catholica illum damnet et anathematizet, et rationalistæ pejus quam a cane et angue abhorreant ab Ecclesia catholica? Nonne hoc est vocare lucem tenebras et

(1) Ibid. cap. 38 et 39, edit. Rigaltii.

Christum Antichristum? Quamquam his opus non sit plura congerere ad depellendam calumniam, quum vel ipsi Protestantes rationalistæ ejusmodi invento glorientur; Wegscheider unus ex ejus antesignanis recenset auctores rationalismi, qui omnes Protestantes sunt (1). Kantius, a quo potissimum originem duxit, nonne Protestans est? Nonne Protestantes ii sunt, a quibus mysticismus et fanatismus prodiere (2)? Porro, si jus suum est cuique tribuendum, teneant Protestantes quod suum est; iste est fructus sive effectus illius magnæ lucis, quæ demum regnum suum adepta est sæculo XVI, et illius libertatis, quam in mundum intulit Lutherus cum ceteris suis *sacrorum emendatoribus*.

(1) Op. cit. Sic enim inter cetera scribit in præfatione, cap. II : *Omnino progressus in litterarum doctrinis... effecti* plerosque protestantium Ecclesiarum socios *ad altiora quasi scientiæ atque culturæ templa adduxerunt, unde aliam fidei religiosæ formam ac speciem intuentur, quam majoribus nostris pro illius ætatis rationibus licuit.* Et clarius adhuc. (proleg. cap. I, § 13) : *Protestantismus autem*, inquit, *quum accurata et subdita librorum sacrorum indagatione nitatur, eorumque argumentum ad verum vitæ usum transferre studeat, utrumque autem pro illorum librorum diversa indole, sæpius obcura, nisi rationis artisque usu obtineri nequeat, jam ab initio reformationis Ecclesiæ primis ejus auctoribus hic rationis usus adeo obversabatur, ut in ipsa sacrorum emendatione* rationalismi germina *clarissime appareant.* Ac demum ibid. not. *k*, ostendere nititur rationalismi principia fuisse a Luthero posita, et concludit : *Quæ cum ita sint, theologi recentiores, qui ad Lutheri exemplum, clarissimisque rationibus ducti ultra libros symbolicos et usum rationis, quem dicunt formalem, sapere tandem aliquando didicerunt, suo jure, sicut Lutherus, recte uti videntur, neque ideo calumniandi sunt.*

(2) Celeres rationalismi progressus inter Protestantes, ejusque aperta oppositio contra quodlibet Christianismi principium divisit Protestantes in duos, ut ita dicam, ingentes exercitus, in *naturalistas*, qui rejiciunt positivam Dei revelationem, et *supernaturalistas*, qui ipsam admittunt. Qui quidem postremi iterum in duas classes subdividuntur, quarum altera ad unguem sectatur Lutheri placita, admittitque propterea libros symbolicos seu fidei professiones una cum aliqua hierarchica constitutione suarum Ecclesiarum, prout in Borrussia potissimum viget; altera vero est *Pietistarum* seu *Mysticorum*, qui libros symbolicos rejiciunt, neque obsequi se profitentur nisi interiori Spiritus Sancti lumini. Pietistæ in Germania suæ sectæ fundatores agnoscunt Philippum Jacobum Spener, comitem Zinzendorf, Frid. Wantenville et Spangenberg.

240. Atque hinc responsio patet ad id quod subdit idem auctor de Romano Pontifice ac de Conciliis Ecclesiæ catholicæ rationalistis, naturalistis, phantasticis, eo quod definitiones edant per inspirationem immediatam sine Scripturis et contra Scripturas. Cui unquam id persuadere poterit? Nunquam Pontifex aut Concilia definitiones fidei edunt nisi in verbo Dei seu revelatione divina fundatæ, quæ pervenit ad nos tum per Scripturam tum per traditionem (de qua in tractatu de locis theologicis); nihil sive Pontifex sive Concilia de suo obtrudunt, sed testes sunt doctrinæ, quam Christus docuit et Apostoli tradiderunt, prout supra exposuimus. Aliud porro est divina adsistentia, qua suffulta est Ecclesia juxta Christi promissa, aliud illa divina immediata inspiratio, de qua loquitur adversarius, quam nunquam sive Pontifex sive Concilia sibi vindicant, quum produnt fidei definitiones. Divina enim inspiratio non tribuitur a Catholicis in iis, quæ ad religionem pertinent, nisi hagiographis scriptoribus. Sola divina adsistentia tribuitur tum Romano Pontifici ex cathedra, ut ajunt, decernenti, tum Ecclesiæ sive dispersæ sive in Conciliis congregatæ. Divinæ autem adsistentiæ nomine designant illam peculiarem opem atque specialem providentiam, qua Deus ita præsto est Ecclesiæ suæ, ut non patiatur illam in errorem labi, quacumque demum ratione id obtineat; verificari enim debent Christi dicta : *Portæ inferi non prævalebunt adversus eam ;* et : *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi,* aliaque ejusmodi. Si adversarius legisset Concilium Tridentinum, reperisset, nullum esse fidei decretum, in quo non referantur testimonia tum ex Scriptura tum ex traditione deprompta (1).

(1) Præclare Vincentius Lirin. in suo *Commontorio*, n. 32, scribit : *Christi vero Ecclesia, sedula et cauta depositorum apud se dogmatum custos, nihil in his unquam permutat, nihil minuit, nihil addit, non amputat necessaria, non apponit superflua, non amittit sua, non usurpat aliena... denique quid unquam aliud Conciliorum decretis enisa est, nisi ut quod antea simpliciter credebatur, hoc idem postea diligentius crederentur?... Hoc, inquam, semper, nec quicquam præterea, hæreticorum novitatibus excitata, Conciliorum suorum decretis catholica perfecit Ecclesia, nisi ut quod prius a majoribus sola traditione susceperat, hoc deinde posteris etiam per scripturæ chirographum consignaret.*

PROPOSITIO X.

Sterilitas Protestantismi in suis missionibus apud infideles novum est ipsius falsitatis argumentum.

241. Inter ceteros divinos characteres et dotes, quibus præstat catholica Ecclesia, mira ipsius fœcunditas in conversione infidelium debet recenseri. Cum enim ipsa missionem a Christo accepisset per ea verba : *Euntes per mundum universum, prædidicate Evangelium omni creaturæ;* nunquam destitit filios suos in diversas regiones mittere, qui spiritu vere apostolico repleti eas de tenebris infidelitatis ad evangelicam lucem revocarent. Innumeros propterea recenset, qui in ejusmodi ministerio non solum magnos exantlarunt labores, sed et sanguinem profuderunt, ac plures præterea, qui quovis sæculo tum prophetiæ tum signorum dono ditati religionem mirifice propagarunt. Non solum nullum regnum vel provincia, sed nec regio, nec civitas, nec vicus est in toto terrarum orbe, qui ad Christi fidem aliter venerit quam per Ecclesiæ catholicæ operarios. Historia Ecclesiastica in suis annalibus quovis fere sæculo aliquam gentem vel regionem refert, quæ Evangelium amplexa sit per operarios a Romanis Pontificibus ad prædicandum missos (1).

242. Hæreticæ sectæ e contra semper sterilitate a Deo multatæ sunt, adeo ut nulla proferri possit gens, quam aliquando ab

(1) S. Innocentius I^us jam sæculo v, epist. xxv *ad Decentium Episc. Eugub.* scripsit : *Cum sit manifestum in omnem Italiam, Gallias, Hispaniam, Africam atque Siciliam et insulas interjacentes nullum instituisse Ecclesias nisi eos, quos venerabilis Apostolus Petrus aut ejus successores constituerint Sacerdotes.* Addit autem D. Constant in notat *c* : *Hilarius iis, qui una fidei communione ac societate copulabantur, librum de Synodis scribens, cum iisdem Germaniæ primæ et secundæ Britanniarumque Episcopos recenset. His si adjungantur variæ Illirici provinciæ, quas Innocentius* epist. XIII, n. 2, *suam in eas vicem Rufo committens, recenset, dioceseon, quæ ad Romanum Patriarchatum attinent, satis accurata habebitur enumeratio.* De Anglia, Hibernia, Scotia, Hungaria, Polonia, reliquisque septentrionalium regionum gentibus, ad Christi fidem conversis Romanorum Pontificum sedulitate subsequentibus temporibus, res vulgatissima est.

infidelitate aliqua hæretica secta ad Christi fidem converterit. Hujus sterilitatis conscii hæretici infidelium conversionem penitus neglexerunt, vel animum desponderunt post infelicia tentamina nullosque successus, ac semper ad Christi fideles seu Catholicos pervertendos studium omne adhibuerunt: *Cum hoc sit negotium illis* (hæreticis), ut jam scripsit suo tempore Tertullianus, *non Ethnicos convertendi, sed nostros evertendi, hanc magis gloriam captant, si stantibus ruinam, non si jacentibus elevationem operentur; quoniam et ipsum opus eorum non de suo proprio ædificio venit, sed de veritatis destructione. Nostra suffodiunt, ut sua ædificent* (1). Ac talis constanter omnium hæreticorum indoles fuit, talis perpetua eorum agendi ratio.

243. Ac proinde ita se gessit Protestantismus. Ab initio reformationis, ut ipsi vocant, de conversione infidelium Protestantes ne cogitarunt quidem. Omnes eorum machinationes dirigebantur ad perversionem Catholicorum, ad extirpationem antiquæ fidei. Licet vero nonnullæ protestanticæ respublicæ classibus instructæ essent, et maritimo potirentur imperio, quibus subsidiis uti potuissent ad Christi fidem inter paganos disseminandam, iis uti maluerunt ad catholicas missiones evertendas, ut se gesserunt Batavi, et heu nimis felici successu! In Japonia præsertim et Indiis orientalibus. Imo ut Protestantes zeli defectum in Evangelii propagatione tegerent, declarabant minime per conscientiam licere paganos in sua fide turbare, atque in Dordracena synodo objectioni Remonstratentium respondebant : *Qui sine peculiari vocatione et missione paganis Evangelium annunciat, hæc in eum quadrat Apostoli Petri objurgatio, quod se videlicet rebus alienis immisceat, Deumque tentet, cum sine vocatione tanto se objicit periculo.* Subsequentibus temporibus decanus cantuariensis in oratione habita coram rege Angliæ asserebat nemini licere, quin habeat, ut Apostoli, extraordinarium mandatum, illudque probare possit, religionem etsi falsam regionis alicujus aggredi, hominesque ab ejus professione contra magistratus voluntatem dimovere (2).

(1) *De Præscrip.* cap. XLII.

(2) Cons. *Hist. eccles.* D. Hortig continuata a Joh. Jos. Ignat. Doellinger, sac. Theol. Doct. et Profess. ordin. in universitate Monachiensi.

244. Ast perculsi gloriosis Catholicorum successibus, demum et ipsi Protestantes cœperunt serio de missionibus apud infideles cogitare sub finem sæculi XVII (1). Anno 1647 jam exorta erat quædam societas in Anglia ad hunc finem, quæ a senatu (parlamento) approbata est, tamen nonnisi tardius aliquid profecit. Fridericus IV Daniæ rex missionem instituit anno 1706 pro sua colonia Tranguebar in Indiis orientalibus; in Groenlandia vero ab anno 1708 Evangelium prædicavit *venerabilis Joannes Egede.* Anabaptistæ inchoarunt missiones suas anno 1792. Anglia præsertim sub hujus sæculi XIX initium maxime cœpit suum exercere zelum ex occasione missionum Anabaptistarum et Methodistarum, pluresque ibi institutæ sunt societates generales et particulares ad propagandas missiones; ab anno 1807 insudatur convertendis nigris in Sierra-Leone africæ; Societas Britannica nuncupata et extranea bibliorum propagandorum erecta est Londini anno 1804, quibus aliæ auxiliares adjectæ sunt.

His porro delibatis circa originem et progressum missionum Protestantium, expendamus breviter media, quibus ad finem obtinendum ejusmodi societates usæ sunt, deinde successum et fructum.

245. Jam vero si spectemus *numerum* missionariorum protestantium, constat ab anno 1824 societatem Ecclesiæ anglicanæ 419 missionarios permanentes habuisse (2). Eodem anno Methodistæ numerabant 623 (3). Hæ duæ proinde societates jam tunc suppeditarant 1042 operarios. Nunc supputatione instituta ad ceteras societates, quas mox recensebimus, in sola Anglia haberemus 3442 emissarios; ex America societates, quæ illic sunt,

(1) Dixi *demum*, nam notum est missionem anno 1536 a Genevensibus tentatam non fuisse nisi abortivam.

(2) Vid. eruditam dissertationem Cl. D. Nic. Wiseman, rectoris collegii Anglorum in alma hac Urbe, et prof. linguarum orientalium in Archigymnasio Romano, quam prius recitavit in Academia religionis catholicæ, postea typis vulgavit Romæ 1831; ex qua pleraque documenta, quæ hic recensentur, desumpsimus, et quæ interea proferimus, ut videant Protestantes, in quorum manus hæc dissertatio non venit, quibus fundamentis ea, quæ hic traduntur, nitantur.

(3) *Quaterley Review journe* 1825, p. 29, et *Christian register*, in quo solum enumerantur 210.

miserunt ad missiones saltem 1000 concionatores; itaque, non computatis missionariis, quos protestantes regiones suppeditarunt, habemus summam 4442 (1). Licet vero missionarii societatis propagationis Evangelii teneantur juxta tenorem diplomatis, dati 16 Junii 1801, prospicere instructioni coloniarum Anglicanarum, cui tribuuntur 122 missionarii ac 96 ludimagistri, attamen certum est, hos ipsos debere operam navare conversioni infidelium.

246. Si vero spectemus *numerum* societatum, quæ pecunias ac libros quotannis subministrant ad opus conversionis infidelium, inveniemus ex Anglia, Statibus Fœderatis Americæ, Gallia, Germania, Hollandia, Helvetia ac regionibus septentrionalibus XIX societates principales, quibus aliæ quatuor addi debent institutæ ad distribuenda *biblia, tractatus religiosos, libros precum et homilias Ecclesiæ anglicanæ* (2). Unaquæque vero ex his societatibus suas habet numerosas veluti minoris gentium sodalitates, quas vocant auxiliares; in sola Gallia 200 numerantur, in Anglia vix numerari possunt. Scopus harum societatum est, pecunias ac libros subministrare missionariis, qui conversioni infidelium dant operam. Porro hæ societates jam ab anno 1824 subministrabant singulis annis 1,715,500 nummos scutatos (francos circiter 9,263,700), id est, 4700 (francos circiter 18,800) in dies singulos (3). Cum vero missionarii adhuc conquererentur de ejusmodi stipendio quasi nimis exiguo, reditus seu proventus annui societatum jam ascendebant ad 3,431,000 scutatos (franc. 18,527,400) (4). Societas biblica innumera exemplaria S. Scripturæ, in omnia fere idiomata ac dialectus conversæ, quotannis distribuit ope suorum publicanorum et viatorum, qui veluti totidem missionarii spectari debent. Anno

(1) *Nouveau journal asiatique*, Paris 1828, tom. II, p. 29, computat 5000 missionarios.

(2) Jowett. *Christian researches in the mediterranean*, 3 edit. Lond. 1824, pag. 318.

(3) *Quarter. Rev.* pag. 29.

(4) Qui calculus valde moderatus est. *Ephemerides* enim *asiaticæ*, Paris. 1828 tom. II, pag. 32, illi addunt vicies centena millia librarum gallicarum.

enim 1830 solo distribuit 632,676 exemplaria Novi Testamenti (1). Et hoc medium censetur aptissimum ad conversionem infidelium.

247. His addantur subsidia externa, quibus abundant missiones protestantes, nempe favor, qui vel a magistratibus vel legibus tribuitur (2), apparatus moderatorum ac omnis gradus magistratuum, publicarum ephemeridum, doctorum virorum, etc., opes et commoda quibus ejusmodi missionarii obruuntur (3), regiones, in quibus ut plurimum commorantur, quæ ad Britanniam pertinent; quod si barbaros ac silvestres penetrare interdum tentant, semper armatis provinciæ præsidiis utuntur, præmia distribuunt cum magna pompa ac apparatu suis alumnis in scholis, quas gratis aperiunt (4), adeo ut vere scribere potuerit D. Buchanan magnus missionum fautor : *Nulla gens christiana unquam campum tam extensum habuit ad propagationem fidei christianæ, qualem nos habemus ex influxu, quem exercemus super centum milliones incolarum Indostan. Nulla unquam natio tot commodis abundavit ad dilatationem suæ religionis, qualia nobis offeruntur inter gentes, quæ nullam opponunt resistentiam, quæ obtemperant libenter miti imperio nostro, quæ reverentur principia nostra, et dominationem nostram velut benedictionem æstimant* (5). Talia igitur sunt media, talia subsidia ac commoditates, quibus Protestantes instructi sunt ad disseminandam evangelicam doctrinam apud infideles. Restat ut videamus, quo successu ac fructu opus istud perficiant.

(1) *Christ. regist.* eodem anno Londini vulgatum.

(2) Societas propagationis evangelicæ anno 1819 a Georgio III litteram regiam, ut vocant, impetraverat, qua præscribebatur stipes expetenda in universo regno, collegitque scuta romana 283,200 *Christian remembr.* vol. XI, Lond. 1829, pag. 50.

(3) Quilibet stipendium annuum percipit scutatorum 1132 (fr. circiter 6112); quod si uxorem habeat, augetur aliis scutatis 188 (fr. circiter 1015); quod si filios habeat, alia 94 (fr. circiter 508) adduntur in singulos filios. *Report of the society*, London 1829, pag. 195—197.

(4) *Report.* ibid. anno 1826 et 1827, pag. 51.

(5) *Memoir on the expediency of an ecclesiastical establisament in Britisch India*, by the rev. Claud. Buchanan D. D. 2 edit. Lond. 1812, pag. 48.

248. Ex confessione ipsorummet Protestantium fautorumque harum missionum ejusmodi fructus post tot labores et tot impensas nullus aut fere nullus omnino est; vix enim numerant nonnulla individua (1), quæ commodioris vitæ illecebris inducta sunt, vel quia depulsa a propriis contribulibus. Ipsimet missionarii animum despondent ob invictas et insuperabiles difficultates, quas in conversionibus ubique offendunt; omnes fere missiones in statu decrementi inveniuntur, nonnullæ penitus perierunt. Relationes horum missionariorum fere semper reticent conversiones factas, et sese extendunt ad exagerandam *meliorem spem* in futurum. Si interdum numerum individuorum recensent, statim ab aliis mendacii arguuntur. Et hæc non in una vel altera mundi parte, non ab una vel altera secta, sed idem omnino plenus defectus reperitur ubique terrarum, ubi isti missionarii, cujuscunque demum confessionis seu sectæ, appulerunt et operam impenderunt ad infidelium conversiones, adeo ut auctor historiarum missionum protestantium non dubitet his verbis narrationi suæ finem ponere : *Sub finem hujus libri, cujus erat scopus enarrare propagationem christianæ religionis, animos omnino desponderemus, si nostræ religionis propagatio penderet a successu operum, quæ hactenus suscepimus, quæque in his voluminibus descripsimus* (2). Non minus aperta est confessio quam D. Bickerseth, qui erat a secretis societatis missionariæ, apud Ecclesiam anglicanam exhibet in sermone quem habuit anno 1823, ad novos socios Eboraci cooptandos : *Decem priorum annorum decursu*, ait, *societas nunquam notitiam habuit vel unius individui, quod ab idololatria transierit ad christianam religionem* (3). *Post viginti annorum labores,* alibi dici-

(1) Cons. cit. Diss. sectione quarta, ubi recensitis missionibus anglicanis in Indiis orientalibus, missionibus Anabaptistarum et independentium in iisdem regionibus, omnium sectarum in India et Australasia, in America circa servos, in Mediterraneo, inter Calmuchos, atque ex confessionibus eorum ipsorum, quorum maxime interest earum fructus patefacere, adductis certissimis documentis, ostendit nullum vel pene nullum esse istarum missionum omnium fructum.

(2) *Monht. rew.* 1817, pag. 252.

(3) *York Herald*, may 1823.

tur, *felix successus præsens et visibilis non est certe criterium, quod labores nostri Deo accepti sint* (1), ut alia innumera prope monumenta ejusdem tenoris omittam (2). Quare his annis gubernium anglicanum, cui cordi est conversio coloniarum suarum, omni spe destitutum, ut videtur, alicujus successus missionariorum protestantium, promovit, saltem indirecte, Catholicorum missiones; adeo ut vere affirmari possit, Protestantes tot missionariis, tot impensis, tanta bibliorum diffusione nullum alium fructum tulisse, præter hunc, quod nempe Catholicorum missiones vel everterunt, vel exturbarunt, vel earum successus quoquomodo impedierunt, qui semper præcipuus ipsorum scopus et finis est.

249. Contra vero missionarii catholici ut plurimum absque ullo præsidio Regum aut magistratuum, pecuniis aliisque humanis facultatibus destituti, soli se conferunt ad efferatos ac silvestres populos, inter continua ac præsentia pericula vitæ amittendæ quocumque penetrant, atque ubique uberrimos fructus ferunt. Solus S. Franciscus Xaverius ultra decies centena hominum millia sua manu sacro Baptismate tinxit, plures principes ac Reges ad religionem christianam adduxit, ubique Ecclesias ædificavit, quæ adhuc consistunt, non obstantibus atrocibus Batavorum aliorumque hæreticorum persecutionibus ac conatibus ad eas evertendas. Atque ut ad recentiores missiones veniamus, etiam omissis quæ spectant ad Paraquariam, de quibus egregie scripsit Muratorius (3), Brasiliam, Novam Franciam, sive Canada, etc. postremis etiam hisce annis plures missionarii in Virginia, apud Iroquenses aliasque septentrionalis Americæ silvestres gentes felici exitu laborarunt, ibique adhuc operam suam impendunt (4), et plura hominum millia ad evangelicam lucem venerunt ac veniunt. Ubique expetuntur ab iis, apud quos olim conversati

(1) *Report of P. C. K. soc.* Lond. 1829, pag. 43.

(2) Quæ videri possunt cit Diss. sect. IV et V.

(3) *Il cristianesimo felice nelle missioni del Paraguay*, Venezia 1743.

(4) Vit. *Lettera del Padre Carlo Vanquickenborne della compagnia di Gesù*, 10 Marzo 1829, edita in *Amico d'Italia*, vol. XVI, pag. 165.

sunt, et unde postea ab Europeis ejecti (1). Nuper præterea ipse Præses, licet protestans, provinciarum fœderatarum in America promovit ejusmodi missiones Catholicorum, quæ jam magnam fructuum copiam producunt. Idem dicatur de missionibus catholicis apud Indos orientales; D. Buchanan fatetur paucorum annorum spatio non obstantibus diris persecutionibus in insula Ceilan auctum esse numerum Catholicorum ad 50,000, dum missiones Protestantium omnino defecerunt (2). Eumdem habent exitum missiones sinenses; etsi vix unquam ibi quieverit persecutio, attamen ab anno 1800 ad 1827 numerantur 22,000 baptismate initiati in sola provincia Sucinen (3), atque ita non dissimili fere modo augentur in aliis provinciis ejusdem imperii Kansii et Kaukowan, Zokien et Kiansi, Canton et Kouansi, quæ excoluntur a religiosis diversorum Ordinum vel a Sacerdotibus sæcularibus; idem successus in provinciis Tibet, Tunkini, in regno Cocini, Siamensis, etc., et ibidem pariter conatus Protestantium irriti omnino sunt, ita ut ne unum quidem hactenus ad religionem christianam adduxerint. Quidam Protestans Scotus ab India reversus: *Neminem novi*, inquit, *exceptis missionariis catholicis, qui operetur conversiones* (4). Et hæc delibasse sufficiat ad ostendendum ex confessione et factis ipsorum Protestantium discrimen ingens inter fructum ac exitum missionum Catholicorum et acatholicorum (5) ubique gentium et quovis tempore.

250. His constitutis, sic argumentum nostrum perstringimus: Ubi vis naturalis est maxima, effectus autem minimus, et ubi vis naturalis est minima, effectus autem maximus, ejusmodo effectus a causa seu vi naturali repeti nulla ratione potest; atqui ex demonstratis aliisque quamplurimis, quæ brevitatis gratia prætermisimus et afferri possent, constat, omnibus perpensis, ex parte Protestantium vim seu causam naturalem maximam esse, sive numerus missionariorum spectetur, sive subsidia, sive commoda, etc., minimam vero ex parte Catholicorum, effectum

(1) Ibid.

(2) *Brist. critic.* Jun. 1828.

(3) *Annales de l'association de la propagation de la foi*, Lyon 1830.

(4) Ibid.

(5) Cons. Wiseman, diss. cit.

vero contrarium omnino tamen produci, minimum scilicet ac pene nullum ex missionibus Protestantium, maximum vero et perennem ubique locorum ex missionibus Catholicorum; ergo hujus discriminis ratio a causa supernaturali repeti debet; quia nempe soli Ecclesiæ catholicæ a Christo ipsius fundatore dictum est : *Euntes docete ; Sicut misit me Pater et ego mitto vos ; Ego posui vos, ut fructum afferatis, et fructus vester maneat ; Faciam vos fieri piscatores hominum ; Ecce ego vobiscum sum.* Contra vero hæretici non sunt *de genere virorum illorum, per quos salus facta est in Israel ;* de ipsis scriptum est : *Nescio vos ; Non novi vos ; Discedite a me operarii iniquitatis ; Scribe virum istum sterilem ;* seu, quod idem est : Eadem ratione qua jugis fœcunditas Ecclesiæ catholicæ est argumentum ineluctabile divinæ ipsius institutionis ac jugis divinæ protectionis, ita sterilitas Protestantismi in suis missionibus apud infideles novum est ipsius falsitatis argumentum. Quod erat demonstrandum.

251. Atque ex his sequitur 1° imputationem illam *proselytismi*, quam toties Protestantes catholicæ Ecclesiæ objicere solent, præclarissimum esse testimonium fœcunditatis et gloriæ ejusdem Ecclesiæ, ac nullius spei incredibilisque sterilitatis quæ inest sectis omnibus protestantibus; proinde ipsæ cum videant irritos ac inanes esse suos omnes conatus et infelicem exitum suarum missionum, invidia quodammodo tabescunt, et illud crimini vertunt Ecclesiæ catholicæ, quod ipsæ attingere, licet maxime velint, omnino non possunt (1).

(1) Hic juvat recensere media, quibus utuntur Protestantes, qui accusant catholicam Ecclesiam *proselytismi*, ad proprias sectas augendas, seu potius procurandam defectionem ab Ecclesia catholica, vel, si agatur de infidelibus, ad impediendum, ne ad eam veniant : 1° Jubilæum reformationis. 2° Anniversarium reformationis festum. 3° Missiones apud infideles, et juxta professorem Elvers, ad impugnandum Catholicismum (saltem aliquando verum scopum suum confitentur). 4° Instituta ad convertendos Judæos, ad quod opus ab una tantum ex societatibus Londinensibus quotannis 90,000 nummi scutati (*thalari*) impenduntur. 5° Societates biblicæ et propagationes, quibus addi debent innumeri emissarii ubique locorum, qui causam Protestantismi vel clanculum vel aperte omni conatu promovent. 6° Studium occupandi cathedras in catholicis universitatibus et scholis. 7° Domicilium in regionibus

252. Sequitur 2° Protestantes, si fundamentali atque essentiali reformationis principio de omnimoda spiritus privati independentia religiosa in rebus fidei adhærere velint, nec posse missiones instituere apud infideles. Si enim unusquisque jus habet ex sacris litteris sibi cudendi religionem, non possunt ipsi nisi biblia porrigere, ac dicere pagano : Hinc tibi effinge religionem, cave tamen ne filiis tuis tradas ea quæ didicisti, cum eodem jure et ipsi fruantur sibi propriam cudendi religionem. Addo nec posse ipsos affirmare volumen, quod tradunt, verbum Dei purum continere, cum uniuscujusque pariter sit, non solum judicare de sensu Sacræ Scripturæ, sed ex eodem principio præterea expendere quinam libri genuini sint, quinam divinitus inspirati, num integri sint, num aliquid adjectum eis fuerit vel detractum; alioquin contra proprium principium examinis se gererent, et propria auctoritate imponerent infideli; cum notum sit ex dictis, plures Protestantes hunc vel illum librum, hanc vel illam alicujus libri partem rejicere, negare divinam inspirationem, etc., et quidem ex principio fundamentali Protestantismi. Quæ cum ita sint, nisi Protestantismi essentiam destruendo, nequeunt hæretici vel unam operari conversionem.

253. Sequitur 3° societatem biblicam, dum sacra volumina diffundit ad conversionem infidelium, destruere principium es-

catholicis et publicum ibidem exercitium sui cultus. 8° Distributio tractatuum et editiones librorum, in quibus doctrinæ distinctivæ Catholicorum (difformatæ, ut supponitur), et Protestantium non sine strepitu traduntur; bibliothecæ librorum protestantium, quæ omnibus pateant. 9° Incitamenta et exhortationes ad amplectendam religionem protestantem. 10° Theoretica confirmatio proselytismi. Quidam Protestans, Thomas nuncupatus, appellat ad Jesum, ad Apostolos, præsertim Paulum, ad reformatores sæculi XVI et ad missionarios evangelico-christianos, qui proselytismum commendant et confirmant. 11° Matrimonia mixta inter Protestantes et Catholicos, quæ illi summo studio promovere satagunt in regionibus præsertim catholicis. 12° Innumeræ prope ephemerides, in quibus agitur de religione, adeo ut ipsorum theologia possit dici theologia ephemeridum, prout notavit De Starck. 13° Demum calumniæ, dicteria, etc. quibus putide religionem catholicam ubique insectantur; et tamen quotidie deficiunt, et Ecclesia catholica propagatur et crescit.

sentiale Protestantismi, et præterea nocere causæ propagationis evangelicæ; quia, etiam cæteris omissis, cum infideles idonei per se non sint ad intelligendam Scripturam, scandalum potius ex diversis ibidem contentis narrationibus patiuntur, et graviter offenduntur, quo fit ut animum magis avertant a religione christiana, ut reipsa passim evenire apud Indos abbas Dubois, qui per anno XXX missionibus illis operam navavit, testatur et factis luculentissimis ostendit (1).

254. Sequitur 4° ingentem illam pecuniæ copiam, quam undique corrogant quæstores societatum protestantium ad missiones promovendas, non esse, ex confessione ingenuorum nonnullorum protestantium, nisi totidem latrocinia ac simplicium deceptiones, qui dum sibi blandiuntur cooperari magno operi conversionis infidelium et dilatationis verbi Dei, pecuniam suam non erogant nisi ad alendam seductorum cupiditatem, qui non possunt conversionem paganorum promovere nisi subruendo fundamentum essentiale et constitutivum Protestantismi (2).

255. Sequitur 5° nec veram neque christiana denominatione dignam eam professionem esse, quæ si sola obtinuisset, mundus paganus adhuc in tenebris esset suæ superstitionis, cujusmodi esse Protestantismum ostendimus, spectata ejus intrinseca impotentia annunciandi ac disseminandi religionem christianam. Quin imo neque subsisteret ipse Protestantismus, qui non secus ac hæreses omnes non prodiit, nisi ex Catholicorum quorumdam seditionibus ac perversione. Quod jamdiu significaverat Tertullianus testimonio supra adducto : *Quoniam et ipsum opus eorum* (hæreticorum) *non de suo proprio ædificia venit, sed de veritatis destructione. Nostra suffodiunt, ut sua ædificent.*

DIFFICULTATES.

256. Obj. 1° Falsum in primis est, missiones Protestantium

(1) *Lettres sur l'état du Christianisme dans l'Inde*, par M. Dubois.

(2) Fol. period. anglicanum protestans *Age*, 7° Sep. 1831, vocat hos *Latrones immanes*, et *pessimum genus dæmonum terrestrium*, *sycophantas*, etc.

ea sterilitate laborare, quam fingunt Catholici, sed ubique florentissimæ sunt. Anno 1830 proselyti religionis wesleianæ seu methodisticæ jam ascendebant ad 39,000; proselyti vero societatis propagationis Evangelii in partes exteras numerabantur eodem anno 6043, et ita porro quoad cæteras societates (1), præsertim 2° fratrum Moravorum. 3° Quis ignorat felices successus missionum Ziegenbalg, Schulze et Schwartz? 4° Addatur ejusmodi successus adhuc non esse nisi certum argumentum ulteriorum progressuum. 5° Quod si vel una anima salva facta esset, nonne tot labores ac impensæ satis bene erogatæ fuissent (2)? Notum præterea est 6°, missiones Protestantium plurimum impediri a missionariis catholicis, qui ubique animos Christianorum et infidelium commovent adversus nos, quos propterea nec recipi patiuntur; quid mirum proinde, si missiones Protestantium non omnes adhuc fructus producunt, quos sperare liceret absque hujusmodi impedimento? ergo.

257. Resp. ad 1m, *Dist.* Supputatis proselytis vel secundum numerum bibliorum quæ distributa sunt, vel secundum numerum discipulorum qui vel scholas vel aliquam congregationem frequentant, *conc.;* proprie dictis, *neg.* Admissis itaque exaggeratis ac sæpe falsis missionariorum protestantium relationibus, illud serio est animadvertendum, nempe eos solere numerum seu sensum proselytorum instituere ex numero bibliorum quem distribuunt (3). Hæc tamen ratio computandi falsa est; plures enim, imo plerique volumen bibliorum accipiunt, ut illud dein adhibeant ad varios usus domesticos, amiciendi ex. gr., ut dicam cum Horatio, *et piper et quidquid chartis amicitur ineptis* (4); ita ut, innumeris distributis bibliis, nemo christianus fiat. Tum etiam, ut magnum faciant numerum suorum proselytorum, solent inter hos accensere discipulos, qui eorum scholas frequentant (5); quæ pariter suppu-

(1) *Christ. regist.* an. 1830.

(2) Vulgus enim deceptam cum nihil aliud pro regno Dei facere velit, sibi maxime placet, si, data singulis annis exigua pecunia, sibi blandiri potest, se cooperari magno operi conversionis paganorum et dilatationis verbi divini.

(3) Vid Wiseman, diss. cit, sect. v.

(4) *Nouveau journal asiatique* 1828, tom. II, pag. 40.

(5) *The history, design, and present state of the religions*, etc. *by the*

tatio falsa deprehenditur, eo quod ejusmodi discipuli vix schola abscedunt, ut illico ad idola sua redeant atque illudant magistris suis, a quibus interdum et victum et donaria accipiunt (1). Tum denique in proselytorum censum referunt eos omnes, qui ipsorum congregationibus et concionibus adsistunt (2); et tamen compertum est, plerosque iis non adesse nisi rei novitate et curiositate permotos, tum ut irrideant concionatorem, vel ut eorum subsidiis pecuniariis perfruantur (3), quæ ubi cessaverint, cessat proselytorum numerus ac penitus evanescit. Tales sunt triumphi ejusmodi missionariorum, talis exitus biblicæ societatis! *Risum teneatis amici.*

258. Ad 2m, *Dist.* Id est, in opificiis et coloniis instituendis, *conc.;* in convertendis infidelibus, *neg.* Nempe istiusmodi fratres Moravi, adeo celebrati in missionibus Sareptæ, non eunt nisi ad proprium lucrum, atque ad instituendas colonias, ad promovendam industriam, minime vero ad novos Christianos efformandos, ut testatur Klaproth, testis occulatus (4). Omni effectu missiones ad radices Caucasi institutas caruisse fatetur Henderson (5). Quare Alexander Russiarum Imperator anno 1822 tum Moravorum missiones in Sarepta tum nonnullas alias omnino de medio sustulit; hinc penitus perierunt, ut aliæ plurimæ (6).

259. Ad 3m, Resp. omnibus nota esse quæ plenis buccis Protestantes ab initio de istorum missionibus in Tranguebar, Trichnipoli, Taujore ac Travancor prædicabant, adeo ut Episcopus protestans Heber, ut refert D. Robinson, dicere soleret: *Ibi subsistere vim causæ christianæ in Indiis,* ac nullibi se adeo floren-

British in Calcutta ant its vicinity 1824, pag. 217 et seqq. Anno 1831, jam distributa erant a societate biblica 12,000,000 bibliorum exemplaria in 143 linguas conversa.

(1) Ibid. tom. III, pag. 399, nec non *Report*, etc. pag. 211.

(2) *Register*, p. 85 seqq.

(3) *Memoir of the rev. Henry Martyn.* edit. 8. Lond. 1825, pag. 279-387.

(4) *Voyage au Mont Caucase et en Georgie*, Paris 1823, tom. I, pag. 261.

(5) *Voyage dans la Russie Méridionale*, Paris 1826, tom. II, p. 870.

(6) V. Wiseman, diss. cit. pag. 85 et seqq.

tem vidisse Christianismum. At postea compertum est post quinquaginta annorum labores, concurrentibus pluribus adjunctis politicis, septem millia fuisse filiorum spiritualium a Schwartz relicta, si fidem damus eidem Geor. Heber, qui postea adeo imminuti sunt, ut vix vestigia supersint illius celeberrimæ missionis, et anno 1826 quinquaginta candidati inventi fuerint in Ecclesia Tanjore, ubi ille pseudoapostolus sepultus est. Quid de reliquis dicemus (1)?

260. Ad 4m, *Dist.* Certum argumentum progressum, quos sibi et mens et desiderium effingit, *conc.;* qui jure ab antecedentibus exspectari possint, omnino *neg.* Jam enim ostendimus ex monumentis ipsorum Protestantium, irritos cessisse omnes eorum conatus; quare, si ex præteritorum laborum exitu conjicere licet sortem futuram, affirmare procul dubio possumus, nullam illis inesse posse spem felicioris exitus. Plantatio enim, quam non plantavit Pater, ut verbis utamur Ignatii Mart. (2), vitæ fructus edere non potest. Nunc addimus, hanc fraudem communem esse apud hos missionarios protestantes, qui cum non possint in suis relationibus exhibere fructum determinatum laborum suorum, ad decipiendos emungendosque incautos, toti sunt in magnificanda spe fructuum, quos jamjam percepturi sunt, etsi tamen eos nunquam colligant (3). Optima profecto agendi ratio, et horum apostolorum digna.

261. Ad 5m, *Dist.* Quæ tamen longe facilius sine ipsis salva fieri posset, *conc.;* per ipsos, *neg.* Verendum nempe est, ne iis congruant verba Christi : *Væ vobis.... qui circuitis mare et aridam, ut faciatis* unum proselytum ; *et cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quam vos* (Matth. XXIII, 15). Notum est enim, plerosque ex ejusmodi proselytis ad evangelicam professionem venire, ut liberius vivant, ut jugum servitutis excutiant, plures (si sermo sit de missionibus Quakerorum et Methodistarum) cooptari in Christianorum cœtum absque Baptismo, interdum Eucharistiam ipsis porrigi confectam in liquore,

(1) Ibid.

(2) Epist. *Ad Philadelph.* cap. 3.

(3) Vid. Wiseman dissert. cit. sect. iv.

quem *rhum* vocant, quique illic minoris quam vinum prostat, et quidem aqua dilutum, etc., et eos adeo flagitiosæ vitæ ut plurimum esse, ut ab ipsis magistratibus protestantibus excludantur isti proselyti ab officiis publicis (1). Jam præterea observavimus, ejusmodi missiones impedimento potius esse veri Christianismi prædicationi ac dilationi.

262. 6m, *Dist.* Impediri apud exteras gentes, *trans.;* apud gentes quæ subsunt ditioni Protestantium, *neg.* Itaque observo in primis optime fungi officio suo missionarios catholicos, dum sedulam dant operam, ut suos greges a lupis avertant; præterea non a missionnariis catholicis, sed ab ipsis locupletioribus agrorum possessoribus, non naturam, ut aiunt, sed Quakeros prædicatores et Methodistas expelli furca, ne servos ad fugam ac rebellionem adducant, imo et a civilibus magistratibus, ne deteriores fiant coloniæ per istorum prædicationem. Ceterum missiones protestantes etiam in regionibus, in quibus favore ac protectione Regum utuntur, quotidie in pejus ruunt (2). Deinde, si desiderio martyrii flagrarent hi novi apostoli, absterreri nulla ratione deberent ab ejusmodi impedimentis, quæ Catholicos non absterrent. Ast nimius eos tenet cuticulæ amor, a minimis periculis fugiunt; nil mirum proinde, si nemo ex ipsis hactenus pro Evangelio sanguinem fuderit; nempe, ut de Pelagio scribebat S. Hieronymus, isti fovent inimicam suam, id est, carnem suam.

263. Inst. Saltem in dubium revocari nequeunt progressus, quos religio christiana ingentes fecit, protestantium missionariorum opera, in insulis Sandwichianis, quæ jacent in Oceano pacifico, nec non in aliis insulis ejusdem maris, *Socialibus* nuncupatis, quæ sub illorum cultura ita profecerunt, ut altera Paraquaria jure dici possint; ergo.

264. Resp. *Dist.* Id est, opera missionariorum protestantium dissipatæ sunt optimæ illorum populorum dispositiones, *conc.;* religio propagata est, *neg.* Nempe jam Rex ac principes illarum regionum, utpote optima indole præditi, subditos suos ab ido-

(1) *Catholic miscell.* Maj. 1823, tom. III, pag. 463 et seqq. pag. 227 et pag. 296. Heber op. cit. (2) Diss. citat.

lolatria abduxerant, interea ministros religionis christianæ exoptaverunt atque petierant ab Anglis, qui ad ipsos protestantes missionarios, puritanos præsertim, miserunt. Sed simul suum influxum suamque vitutem illic intulerunt ejusmodi apostoli (ut plurimum sutores, sartores, etc.); illico omnia permiscuerunt ac perturbarunt, seditionem, ignaviam, inertiam omniumque vitiorum colluviem quacumque disseminarunt. Sancte adeo instruebant suos proselytos, ut Sandwichianorum rex Riho Riho, qui a quinque annis jam Baptismo lustratus erat cum Londini mortuus est, et polygamiam sectaretur et incestum; inter ceteras enim uxores suas habebat propriam sororem, quam secum in Angliam duxerat, quæque Londini pariter defuncta est (1). Eos non secus ac Pomarem regem insularum *socialium* pœnituit accersivisse ejusmodi prædicatores, qui veluti grando ac ventus urens omnia mala secum in illas insulas detulerunt ex confessione ipsorummet Protestantium (2). Hinc novi sunt accersiti missionarii, catholici nempe, qui eo appulerunt anno 1827, atque ex tabulis, quæ anno sequenti ad nos pervenerunt, colligitur eos cito cœpisse tot infortuniis illorum incolarum occurrere, Protestantes omnem fere influxum jam amisisse in illos populos, et florere jam religionem catholicam (3). Ecquid aliud hæresis nisi desolationem ac mortem producere potest? Fructus vitæ nonnisi veritas potest afferre.

PROPOSITIO XI.

Culpabiliter in hæresi vel schismate vel incredulitate ex hac vita decedentibus nulla salus esse potest, seu extra Ecclesiam catholicam nulla datur salus.

265. Hæc propositio, quæ sectarios omnes et incredulos valde commovet, non solum ex Scripturæ auctoritate ac perpetuo et

(1) *Annales de l'association pour la propagation de la foi*, n. XXI, Juillet 1830, pag. 286.

(2) *Times*, 20 Sept. 1830, rev. LXX, pag. 609.

(3) *Annales de l'association pour la propagation de la foi*, pag. 273 et seqq.

constanti Ecclesiæ catholicæ sensu, verum et ex ipsa ratione apertissime constat, ita ut cæcus sit oporteat, qui ejusdem veritatem non videat. Jam vero, ut patet ex ipsius propositionis enunciatione, de iis hic tantum agitur, qui *culpabiliter* vel in hæresi vel schismate aut incredulitate versantur, seu de iis qui *formales,* ut aiunt, sectarii sunt, minime vero de *materialibus*, ut fertur, seu de iis, qui ab infantia erroribus ac præjudiciis imbuti sunt, quique nec dubitant quidem se in hæresi vel schismate versari, vel si quod dubium in ipsorum mentibus exurgit, toto corde ac sincero animo veritatem inquirunt; hos enim ad Dei judicium remittimus, cujus est cordium cogitationes habitusque introspicere atque scrutari. Dei enim bonitas et clementia non patitur quempiam æternis cruciatibus addici, qui voluntariæ culpæ reus non sit. Contrarium affirmare esset contra expressam Ecclesiæ doctrinam (1).

(1) Huc enim referri possunt propositiones in Bajo proscriptæ, nempe LXVIII : *Infidelitas pure negativa in his, in quibus Christus non est prædicatus, peccatum est;* LXVII : *Homo peccat damnabiliter etiam in eo, quod necessario facit*, item XXXIX, etc., quæ licet proprie sint de infidelibus negativis, ratio tamen eadem est quoad hæreticos, qui invincibili ignorantia laborant. Sed audiatur S. Augustinus: *Qui sententiam suam*, ait, *quamvis falsam atque perversam, nulla pertinaci animositate defendunt, præsertim quam non audacia suæ præsumptionis pepererunt, sed a seductis in errorem lapsis parentibus acceperunt, quærunt autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati, cum invenerint, nequaquam sunt inter hæreticos deputandi*; epist. 43, edit. Maur. alias 162; cons. præterea *tract. 45 in Joan.*, et in lib. *De utilitate credendi*, cap. 1, edit. Maur. tom. VIII; lib. *De hæres. ad Quodvultdeum*, cap. 1, circa finem, etc. Sic ceteri Patres, quos longo agmine citare possem, qui in eadem sententia sunt. Quare merito Suarez, *De fide*, etc. disp. XIX, sect. 3, ubi quærit : *Utrum sit de ratione hæresis, ut voluntarie et cum pertinacia committatur?* respondet n. 1 : *In primo puncto hujus articuli generaliter sumpto nulla est difficultas; certum est enim de ratione hæresis esse, ut voluntarie fiat. Ita docent omnes theologi*, D. Thom. 2. 2. q. 11. a. 2. et 1. p. q. 32. a. 4. *et reliqui scholastici... et Patres antiqui, etc.*; et num. 9 : *Primo statuendum est* pertinaciam *esse de ratione hæresis. In hoc fundamento conveniunt omnes doctores allegati... et merito, quia expresse in jure canonico traditur*, etc. Cons. ex recentioribus Bergier, *Diction.* art. *Hérésie*, *Eglise*, § 5; item De la Forest, *Méthode d'in-*

266. Porro contumaces adversus Ecclesiæ definitiones, vel pertinaciter ab Ecclesiæ unitate divisos salutem obtinere non posse, seu in perpetuum damnatum iri, satis aperte Christus declarat, sive cum apud Matthæum inquit : *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* (XVII, 17), sive cum apud Lucam ait : *Qui vos spernit me spernit, qui autem me spernit, spernit eum qui misit me* (X, 16), vel apud Marcum : *Qui vero non crediderit condemnabitur* (cap. ult.), ac demum apud Joannem : *Qui non credit jam judicatus est* (III, 18). Quare Apostolus Paulus hæreticos dicit *subversos* et *proprio judicio condemnatos* (ad Tit. III, 10 et 11); Apostolus Petrus eos vocat *magistros mendacii, qui introducunt sectas perditionis, Dominum negant, superinducentes sibi celerem perditionem* (II Pet. II, 1); S. Joannes passim eos vocat *antichristos* (I Joan. II, 18, 19 et alibi), *seductores* (II Joan. 7), qui propterea sollicite discipulos suos admonet, ut caveant ab ejusmodi seductoribus, scribens : *Videte vosmetipsos, ne perdatis, quæ operati estis; omnis qui recedit et non permanet in doctrina Christi, Deum non habet* (II Joan. 8, 9); Apostolus Judas eos vocat *illusores, quibus procella tenebrarum servata est in æternum* (Judæ 13); *et hos quidem*, addit, *arguite judicatos* (ibid. 22); quæ quidem omnia ita sunt perspicua, ut commentario non egeant.

267. Patres apostolici his principiis inhærentes eorum vestigia perquam diligenter sectati sunt, et quemadmodum Apostoli Simonianos, Nicolaïtas, Cerinthianos, Phantasiastas, Ebionæos ab Ecclesia expulerunt, iisque pœnas æternas, nisi resipiscerent, denunciarunt, sic eorum discipuli ac successores Menandrianis, Basilidianis, Saturnianis, Marcosianis, Valentinianis, Gnosticis ceterisque illius ætatis novatoribus ac protestantibus easdem

struction pour ramener les prétendus réformés à l'Eglise romaine, Rome 1817, second entretien, pag. 23 et seqq.; Card. de la Luzerne, *Evangile du 19e Dim. après la Pentecôte*; Blanco, *Opuscoli storici critici*, etc. tom. II, *Lettera sullo stato degli eretici e scismatici*, etc., ut alios quamplures prætercam.

æternas pœnas comminati sunt (1). Ita SS. Ignatius, Polycarpus, Irenæus, Justinus, Theophilus, etc. Ex quibus S. Ignatius : *Ne erretis*, inquit, *fratres mei. Si quis schisma facientem sectatur, regni Dei hæreditatem non consequitur. Si quis in aliena sententia ambulat, iste passioni non consentit* (2); cujus quidem assertionis hanc rationem reddit : *Quotquot enim Dei et J. C. sunt, hi sunt cum Episcopo. Quotquot autem pœnitentia ducti redierint ad unitatem Ecclesiæ, et isti Dei erunt* (3); alibi S. Martyr hæreticos vocat *feras humanam formam præ se ferentes* (4), *patronos mortis magis quam veritatis, abnegatos a Christo, Christum ignorantes, quos nonnisi raro ac difficulter ad pœnitentiam converti affirmat* (5); docet præterea mortiferum eos propinare pharmacum, quod qui ignorat libenter cum voluptate noxia mortem accipit, a quibus propterea omnes custodiendos sollicite admonet (6). Ita quidem de hæreticis sui temporis Ignatius. S. Polycarpus vero adeò ab hæreticis abhorrebat, ut, cum audiret aliquas adversus receptam doctrinam novitates, obturatis sibi auribus, exclamaret : *Deus bone, quæ me in tempora reservasti, ut hæc sustinerem?* Atque statim e loco fugiebat, in quo stans aut sedens ejusmodi sermones audiverat (7). S. Justinus non dubitat hæreticos vocare *atheos* et *impios*, *injustos* et *exleges* (8), sed præterea addit eos esse, quos Christus prænun-

(1) Euseb. *Hist. eccles.* lib. IV, cap. 7.

(2) Μὴ πλανᾶσθε, ἀδελφοί μου· Εἴ τις σχίζοντι ἀκολουθεῖ, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομεῖ. Εἴ τις ἐν ἀλλοτρίᾳ γνώμῃ περιπατεῖ, οὗτος τῷ πάθει οὐ συγκατατίθεται. Epist. *ad Philadelph.* cap. 3.

(3) Ὅσοι γὰρ Θεοῦ εἰσὶν καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὗτοι μετὰ τοῦ ἐπισκόπου εἰσιν· καὶ ὅσοι ἂν μετανοήσαντες ἔλθωσιν ἐπὶ τὴν ἑνότητα τῆς ἐκκλησίας, οὗτοι Θεοῦ ἔσονται. Ibid.

(4) Θηρίων τῶν ἀνθρωπομόρφων. Epist. *Ad Smyrn.* cap. 4.

(5) Ὄντες συνήγοροι τοῦ θανάτου μᾶλλον ἢ τῆς ἀληθείας... Ὃν (Χριστὸν) τίνες ἀγνοοῦντες ἀρνοῦνται, μᾶλλον δὲ ἠρνήθησαν ὑπ᾽ αὐτοῦ... ἐάν πως μετανοήσωσιν, ὅπερ δύσκολον. Ibid. cap. 4, 5.

(6) Ὥσπερ θανάσιμον φάρμακον διδόντες μετὰ οἰνομέλιτος, ὅπερ ὁ ἀγνοῶν ἡδέως λαμβάνει ἐν ἡδονῇ κᾀκεῖ τὸ ἀποθανεῖν. Epist. *Ad Trall.* cap. 6, et cap. 7, concludit : Φυλάττεσθε οὖν τοῖς τοιούτοις.

(7) Apud Euseb. lib. v, cap. 20.

(8) *Dial. cum Tryph.* n. 35.

ciaverat *lupos* indutos pellibus ovium, *pseudochristos, pseudoapostolos*, fidelium seductores, eosque appellari eorum nomine, a quibus secta quæque et opinio ortum habuit : *Nonnulli enim*, ait ipse, *vocantur Marciani, alii Valentiniani, alii Basilidiani, alii Satorniliani, alii aliud vocabulum habent ex suæ quisque sectæ principe* (1) et illos Judæorum pseudoprophetis comparat, qui quæ ab impuro spiritu diabolo sunt mentibus suis injecta docuerunt et etiam docent (2). S. Theophilus, cum perbelle Ecclesias sanctas per orbem dispersas insulis frugiferis comparasset aqua salubribus, stationibus ac portibus munitis, ut iis, qui tempestate jactati sunt perfugio esse possint, ad quas proinde, qui salutem consequi cupiunt, veritatis facti amatores se recipiunt, hæreticas vero sectas insulis saxosis et inaquosis, infrugiferis, ferarum plenis, ad perniciem navigantium et tempestatem subeuntium appositis, in quibus naves conteruntur, et qui appellunt penitus pereunt, concludit : *Ita se habent erroris doctrinæ, hæreses dico, ad quas qui accedunt omnino pereunt* (3). Ita quidem Patres apostolici unanimiter docent, a quibus hanc doctrinam pariter hauserunt subsequentes Patres, ita ut omnes unius sententiæ hac in parte sint, et ne unus quidem excipi possit (4).

268. Non est propterea, cur eorum testimonia hinc singillatim exscribam; non possum tamen me cohibere, quin afferam nonnulla S. Cypriani dicta, qui non solum docet Apostolos hæreticos execratos esse, non solum graphice eos describit, gladiis ac ve-

(1) Τίνες καλούμενοι Μαρκιανοὶ, οἱ δὲ Οὐαλεντινιανοὶ, οἱ δὲ Βασιλιδιανοὶ, οἱ δὲ Σατορνιλιανοὶ, καὶ ἄλλοι ἄλλῳ ὀνόματι, ἀπὸ τοῦ ἀρχηγέτου τῆς γνώμης ἕκαστος ὀνομαζόμενος. *In Dial. cum Tryph.* ibid. Satis porro est ut Protestantes subrogent propriæ sectæ denominationes, nempe Lutheranos, Calvinistas, Zwinglianos, Socinianos, etc. et patebit se ibidem esse descriptos.

(2) Ἀπὸ τοῦ ἀκαθάρτου πνεύματος διαβόλου ἐμβαλλόμενα ταῖς διανοίαις αὐτῶν ἐδίδαξαν, καὶ διδάσκουσι μέχρι νῦν. Ibid. n. 82. Videant hic Lutherani præsertim, num hæc quadrent in Lutherum, cum scriberet librum *De abroganda missa privata.*

(3) Οὕτως εἰσὶν αἱ διδασκαλίαι τῆς πλάνης, λέγω δὲ τῶν αἱρεσεῶν, αἳ ἐξαπολλύουσι τοὺς προσιόντας αὐταῖς. *Ad Autolycum*, lib. II.

(4) Ita SS. Cyprianus, Ambrosius, Augustinus ceterique omnes.

nenis eos subruere veritatem adstruit, negat esse Christianos et multos secum trahendo decipere affirmat; non solum vocat *pestes, bestias, fures, latrones, prædones, laniones,* aliisque non minus probrosis nominibus compellat, sed præterea, quod non est sine animadversione prætermittendum, causam aperit et originem hæreseon omnium, quas repetit ex eo, quod caput Ecclesiæ non quæritur, primatus Petri contemnitur, et cathedra ac Ecclesia una et Episcopatus unus deseritur : *Asserentes,* inquit, *noctem pro die, interitum pro salute, desperationem pro obtentu operis, perfidiam sub prætextu fidei, antichristum pro vocabulo Christi, ut dum verisimilia mentiuntur, veritatem subtilitate frustrentur. Hoc eo fit, fratres dilectissimi, dum ad veritatis originem non reditur, nec caput quæritur, nec magistri cælestis doctrina servatur. Quæ si quis consideret et examinet, tractatu longo atque argumentis opus non est. Probatio est ad fidem facilis, compendio veritatis. Loquitur Dominus ad Petrum : Ego dico tibi, etc.* (1); *Et cum hæreses,* prosequitur ibidem, *et schismata postmodum nata sint, dum conventicula sibi diversa constituunt, veritatis caput atque originem reliquerunt* (nempe Romanum Pontificem, de quo locutus fuerat); demum concludit; *Tales* (hæretici et schismatici) *etiamsi occisi in confessione nominis fuerunt, macula ista nec sanguine abluitur... esse martyr non potest, qui in Ecclesia non est, ad regnum pervenire non potest, qui eam, quæ regnatura est, dereliquit.*

269. Vix tamen opus est auctoritate ad veritatem hanc adstruendam, cum ratio ipsa evidenter eam evincat; quicumque enim peccati alicujus lethalis reus est, et cum ejusmodi noxa ex hac vita decedit, perpetuam damnationem incurrit; atqui peccatum lethale et quidem gravissimum est voluntarie schismati vel hæresi aut incredulitati adhærere, veritatem a Deo credendam propositam respuere, legitimam et divinitus institutam auctoritatem contemnere, Ecclesiam non audire, et privatum sensum pertinaciter adversus Ecclesiæ doctrinam sequi; ergo.

270. Atque hinc factum puto, ut Protestantes ipsi, qui nunc

(1) *De unit. Eccles.*

nobis succensent ob istud dogma fidei catholicæ, quod propugnamus, nullam videlicet dari salutem extra Ecclesiam catholicam, ad hæc fere tempora id ipsum docuerint. Licet enim semper fluctuantes fuerint circa molestam ipsis quæstionem, utrum Catholici salvi fiant, et licet modo affirmaverint, modo negaverint, attamen certo certius est plures ex ipsis, Barone de Stark protestante referente, spectare suam Ecclesiam, seu verius sectam, veluti *solam operantem salutem* (1); ac Sulzer testatur se etiam invenisse in quodam mandato magistratus Tigurini in Helvetia anni 1740, quod Ecclesia reformata dicta fuerit *sola operans salutem;* quin etiam observat Henricum Dodwellum docuisse sæculo XVII *sola membra Ecclesiæ episcopalis* posse spem certam habere perveniendi ad æternam beatitudinem (2); quæ doctrina omnes profecto reformatos, presbyterianos, ceterosqne omnes, ut ipsi vocant, *non-conformistas* excludit ab æterna salute. Ecclesia anglicana adhuc retinet symbolum, athanasianum nuncupatum, quod certe excludit a salutis consecutione omnes Unitarios, Methodistas, rationalistas, imo et Græcos schismaticos, negantes Spiritum Sanctum a Patre Filioque procedere. Recens minister protestans affirmat se plures novisse ministros anglicanos dicentes se non posse sibi persuadere eos, qui in Trinitatem non credunt, posse salvari (3). Quo fundamento autem id sentiant diversæ Protestantium sectæ, prorsus ignoro; cum enim æque novatores omnes sint, atque ex eodem principio independentiæ religiosæ progenitæ sectæ, multo minus intelligo, quare tot fidei confessiones cuderint et recuderint, quas jam inde a suo tempore recensebat Bossuet (4), quibus novus et satis prolixus catalogus addi

(1) *Entretiens philosophiques*, etc. pag. 403.

(2) Vid. *Vérité et Amour*, *par Sulzer*, pag. 199 et seq.

(3) Auctor opusculi : *Quelques réflexions sur la maxime chrétienne : Hors de l'Église il n'y a point de salut*, Paris 1827; vid. etiam Lessius in append. ad tract. *Consultat. de religione*, etc. cap. I, quæst. 2, ratione 8.

(4) *Hist. des variations*, præsertim lib. III, § I et seqq.; lib. VIII, §§ 16, 17, 63; lib. IX, §§ 86, 87; lib. X, §§ 58, 68, etc.

posset. Sed operam perderet, qui cohærentiam in Protestantibus quæreret. Id solum ex dictis colligo, nullam esse rationem, cur nobis adeo irascantur, dum docemus, quod ipsorum sectæ ad hæc usque tempora docuerunt. Quod si ipsi postea mutarunt sententiam, ut in ceteris omnibus, numquid et nos Catholici mutare debemus? Error mutari potest, veritas non potest (1).

(1) Sed rursum hic adnotare juvabit perplexitates et arbitrariam docendi ac sentiendi rationem in Babele Protestantium, inter quos alii adeo januas cœlorum aperiunt, ut velint ipsas patere non solum hæreticis, etc. sed etiam ipsis idololatris, ut ex adductis documentis evincitur; alii adeo illas occludunt, ut aditus non pateat vel ipsis laborantibus invincibili ignorantia, ut ex citato opere Baronis De Starck patet; alii accusant catholicam Ecclesiam veluti barbaram, eo quod profiteatur extra suum sinum nullam dari salutem, et ita porro. Jam vero neque in præsentia inter Protestantes desunt, qui adhuc doceant extra suam sectam nullam esse salutis spem. En quomodo scribat D. Harms: *Extra Ecclesiam* (Luteranam) *non est salus. Neque approbare possumus, si quis nostrum ad catholicam aut reformatam Ecclesiam transeat* (non obstante inita societate, de qua supra); *nam apud nos est selectissima ecclesiastica institutio* (quis dubitet)? *Potius vero quam ut aliqui nostrum in rationalisticam unionem conveniant* (quæ tamen est fructus naturalis Protestantismi), *concedere possumus, ut Judæi fiant, etsi hoc ceteroquin legibus civilibus sub capitis pœna vetitum sit.* Einige Winke, etc. id est, *Nonnulli nutus et exhortationes de rebus ad Ecclesiam spectantibus*, Kiel 1820; Theremin vero sic concionatur: *Jus alios damnandi utique nos habemus, nam scriptum est: Qui non credit jam judicatus est. Et quare illos non damnabimus, quos Deus ipse damnavit? Predigten*, etc. seu, *Conciones*, vol. II, Berolini 1819. Professor Götting. Elvers: *Quia et nos, sicut Lutherus*, inquit, *pericula in Ecclesia catholica non ignoramus, et firmam salutis in sola fide in hac Ecclesia nunquam doceri aut teneri videmus; debemus et nos sicut Protestantes majores nostri, huic adhærere sententiæ, non quod omnes Catholici æternum damnentur, nam tam terribile judicium nobis numquam arripuimus* (et si arriperent, parum tali judicio Catholici commoverentur), *sed quod Protestans, qui Ecclesiam suam relinquit*, et *catholicam fidem amplectitur, veram evangelicam fidem* (nego suppositum) *non inquirendo, neque sibi illam adsciscendo, salutem suam æternam magno exponit periculo* (hui quibus scrupulis tanguntur!) *prout et Protestans pater filios catholice instituendo, ipsorum æternam salutem dubiam reddit.* Ita in *Ephem. univ eccles.* 1827, n. 189. Novissima *Agenda borussiana*, de qua jam supra, continet et symbolum atha-

271. Sequitur autem ex dictis, 1° male omnino suæ saluti consulere eos, qui effutiunt *probi hominis* non esse deserere eam religionem, in qua unusquisque natus est et enutritus. Idololatræ enim, Islamitæ, etc. hanc eamdem exceptionem facere potuissent vel etiam possent adversus Apostolorum et Ecclesiæ prædicationem. Si probi hominis non est deserere religionem, in qua quisque natus est, cur igitur Protestantes tot biblia, tot impensas, tot labores insumunt in missionibus, quas tanto studio atque impetu promovent? Ast propterea solum ejusmodi principium inter Protestantes invaluit, quia cum viderint suas sectas ubique dilabi, ac plures quotidie ex ipsis ad Ecclesiam catholicam se recipere, ejusmodi commentum effutierunt, ut per hunc saltem inanis honoris prætextum sectarii retinerentur. Sane nihil potius probro esse potest homini honesto ac ingenuo, quam non amplecti veritatem, cum ipsius menti affulget, et velle in errore cognito et detecto persistere. Quamquam, ut verius dicam, hæretici, schismatici et increduli, accedendo ad Ecclesiam catholicam, inter matris amplexus denuo *redeant*, quam ipsi vel eorum majores per summum nefas deseruerunt.

272. Sequitur 2° unumquemque pro viribus teneri dubia, quæ interdum sibi suboriuntur, discutere et veritatem inquirere, eamque statim amplecti, cum eam deprehendit, nisi velit in gravissima habituali noxa vitam degere, ac damnationis æternæ evidenti periculo se se exponere, moras nectendo ad conversionem.

273. Sequitur 3° non solum gravissimi criminis reos illos esse, *qui veritatem Dei in injustitia detinent*, quique quæstum faciunt ex animarum damnatione, verum etiam eos omnes, qui omnem diligentiam non adhibent in inquisitione veritatis, ac negligunt

nasianum, quod sic incipit : *Qui salvus fieri cupit, rectam præ omnibus christianam universalem* (symbolum dicit *catholicam*) *fidem habeat oportet. Qui illam non omnino integram aut puram habet* (qualem vidimus teneri a Protestantibus, qui scripturas rejiciunt, Apostolos accusant, et Christum ut seductorem habent et enthusiasten, etc.), *absque dubio in æternum peribit;* sic vero explicit : *Hæc est recta christiana fides; qui ipsam firme et fideliter non tenet, salvus fieri non potest.*

negotium maximi momenti, qui propterea sibi solis imputare debent æternæ damnationis reatum, si ex sua culpabili vel socordia, vel mora, ac præcipue orationis neglectu, veritatem non agnoscunt, et ad Ecclesiæ sinum non redeunt.

DIFFICULTATES.

274. Obj. prima. Apostolus scribit : *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id, quod positum est, quod est Christus Jesus. Si quis autem superædificat super fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, uniuscujusque opus manifestum erit . . . uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit . . . si cujus opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem* (I Cor. III, 10); unde sic argumentamur : Qui ædificant super fundamentum Christi fœnum et stipulam, ii profecto sunt, qui doctrinas forte erroneas docent; atqui tamen asserit Apostolus eos tantum probandos esse quasi per ignem, non vero æternis cruciatibus plectendos; ergo.

275. Resp. *Neg. major*. Etenim hæretici non *superædificant*, sed destruunt et subvertunt fundamentum Christi, ut patet ex v. 17, quos *destruet Deus*, ut addit Apostolus; in adductis igitur verbis loquitur de iis doctoribus, qui reipsa *superædificant*, ac docet, eos qui doctrinam germanam et solidam tradunt consequuturos esse mercedem; eos vero, qui vanam, inutilem et ad captandam gloriam prædicant, operam perdituros, et operis jacturam esse passuros (1). Haud dissimilem interpretationem adducti testimonii exhibet ipse Rosenmüller.

276. Obj. secunda. 1° Licet sectarii errent ab Ecclesia dissentiendo, attamen certa persuasione ducuntur, se veritatem tenere et obsequium præstare Christo; 2° Sane, subdit Le Courayer (2), hæresis est semper error involuntarius, propterea præ culpis omnibus venia digna est. Nemo voluntarie errorem profitetur;

(1) Cons. Bernardinus a Piconio in hunc locum.

(2) Not. 119 ad lib. I *Historiæ Conc. Trid.* Pauli Sarpii.

quod si criminis gravitas a libertate electionis dimetienda est, concludamus oportet, hæresim omnium culparum minimam esse; ergo.

277. Resp. ad 1m, *Dist.* Certa persuasione at erronea atque ex mentis arrogantia ac pervicacia profecta, *conc.;* persuasione prorsus innocua, *neg.* Hæresis crimen non consistit præcise in sola mentis aberratione aut ignorantia, sed in pervicacia voluntatis, quæ se se opponit Ecclesiæ magisterio, ex qua fit, ut privatum judicium quis præferat auctoritati legitimæ a Christo institutæ, ut suo loco vidimus; quod proinde includit perduellionem, et est omnium criminum in genere suo gravissimum. Ceterum etiam, qui occidebant Apostolos et martyres, putabant se obsequium præstare Deo, nec tamen propterea excusabiles sunt.

278. Ad 2m, *Neg.* Juxta dicta, et sic corruit tota Fratris Le Courayer argumentatio, quæ laborat, ut præfertur, falso supposito.

279. Inst. primo. 1° Inhumanum plane ac durum est ob opinionum diversitatem, infinitam propemodum hominum multitudinem sempiternis cruciatibus addici, quorum ceteroquin non pauci charitate et evangelii zelo flagrunt; eo magis 2° quod principium istud, de nulla salutis spe extra Ecclesiam catholicam decedentibus, contrarium charitati sit, et indicat in animum perpetuum odium adversus proximum; ergo.

280. Resp. Ad 1m, *Dist. antec.* Et hæretici præcise ob meram opinionum diversitatem æternum punientur, *neg.;* ob contumacem resistentiam Ecclesiæ doctrinæ ac voluntariam perduellionem, *conc.* Hoc vero posteriori sensu inhumanum ac durum esse quempiam damnari nemo affirmare poterit, nisi dicat inhumanum ac durum esse hominem lethalis peccati reum ejusmodi damnationi subjacere. Cum præterea, ut ex probationibus patet, Christus et Apostoli ita docuerint, jam non est quod quis opponere queat hoc durum esse, quin Christi ipsius doctrinam reprehendat velut injustam, ipsumque ore blasphemo arguat iniquitatis, quod sine causa æternas pænas comminetur. Resipiscant, redeant unde discesserunt, et jam nulla erit ratio querimoniæ; quod si nolint, atque idcirco æternum pereant, id sibi imputent.

Quod si impune quisque ac pro lubitu innovare posset in rebus fidei, jam actum esset de fide ipsa, et de unitate a Christo instituta. Quod vero attinet ad zelum et charitatem, qua plures inter suos flagrare prædicant, jam vidimus quid censuerit S. Cyprianus, cui addimus S. Augustinum de hæretico atque schismatico voluntario scribentem : *Foris ab Ecclesia constitutus, et separatus a compage unitatis et vinculo caritatis, æterno supplicio punieris, etiamsi pro Christi nomine vivus incenderis* (1).

281. Ad 2m, *Neg.* Nisi quis contendat contra charitatem esse, quempiam admonere de mortali periculo, si cœptum iter insistere pergat. Ceterum Ecclesia nunquam non omnium, sive hæreticorum, sive schismaticorum, sive incredulorum conversionem ac resipiscentiam exoptat, atque efflagitat enixis ad Deum precibus, eosque adhortari non desinit, ipsorum ruinam luget; veritas enim nescit odisse nisi errorem, ac diligit errantes, quia charitas est (2).

282. Inst. secundo. Ad salutem consequendam satis est honeste vivere, opera misericordiæ in proximum exercere; et sane Christus, in extremo judicii die, minime sententiam feret in præscitos, quod male crediderint, sed ex eo potius quod male vixerint : *Esurivi enim,* inquit, *et non dedistis mihi manducare*, etc. (Matth. XXV, 42) (3); ergo.

(1) Epist. 173 alias 204, ad Donat. presbyt. edit. Maurin.

(2) Cum doctus quidam Protestans feria VI majoris hebdomadæ officiis divinis nostris interfuisset, ad teneras effusasque Ecclesiæ catholicæ preces, quibus ipsa Deum orat pro *catechumenis, hæreticis et schismaticis, Judæis, paganis,* pio quodam enthusiasmo veluti extra se raptus, non potuit se cohibere quin exclamaret : *Date huic infantem vivum; hæc est enim mater!* (III Reg. III, 27), Feller. *Catech. philos.* § 495, n. *a.*

(3) Hic error, quem nonnulli sapientes neoterici Protestantes velut novum proferunt, antiquissimus est; etenim Apelles, hæreticus sæculi II, inter cetera docebat : *Non esse omnino examinandam fidem; sed unumquemque in eo, quod semel imbibisset, persistere oportere. Quippe eos, qui in Crucifixo spem suam collocassent, servandos esse affirmabat, dummodo in bonis operibus deprehenderentur.* Euseb. *Hist. eccles.* lib. V, cap. XIII.

283. Resp. *Neg. antec.* Tum quia Christus aperte dixit : *Qui non crediderit, condemnabitur* cum reliquis, quæ adduximus in probationibus. Non sufficit proinde honeste vivere, prout olim et ipsi pagani dicebant, teste S. Augustino, qui propterea sub hoc prætextu recusabant religionem christianam profiteri, sed necesse præterea est vivere vita supernaturali, quæ per fidem unice haberi potest : *Sine fide enim impossibile est placere Deo*, et *Justus ex fide vivit.*

284. Ad probationem autem, *Dist.* Quia Christus partialem et inadæquatam causam damnationis exposuit, *conc.;* totalem et adæquatam, *neg.* Alioquin et mœchi et ebriosi et fures, etc. imo et Hebræi et Islamitæ et idololatræ, qui recensita opera misericordiæ exercerent, salvarentur, quod est absurdum. Voluit itaque illis verbis Christus ostendere solam fidem sine operibus ad salutem minime perducere, secus ac docuit Lutherus Protestantium parens (1); sed necessaria præterea esse opera bona, ut quis salvus esse possit, dicente eodem Christo : *Qui non credit, jam judicatus est* (Joan. III, 18).

285. Inst. tertio. Hujus sæculi sapientia æquo animo ferre non potest immania ejusmodi dictata, 1° quæ Dei ipsius indignam prorsus ideam ingerunt; 2° procul proinde amandandum est istiusmodi ignorantiæ ac superstitionis figmentum, cum quo nec philanthrophia, nec mutua vivendi consuetudo, nec ipse humanitatis sensus consistere possunt (2).

(1) Hinc receptum illud ejusdem Lutheri effatum, quod ei exprobrat ipsemet Grotius : *Pecca fortiter et crede fortius.* Vid. opera Lutheri, edit. Wittembergensis, tom. VI, fol. 160; a quo dogmate, ut patet ex adducto nuper testimonio Elvers professoris Göttingensis, nondum recesserunt Lutherani, etsi omnem fidem abjecerint; imo observat Cobbet (Ep. 7, § 199) hanc unicam fuisse doctrinam, in quam convenerint omnes illustres reformatores, Ecclesiæ catholicæ nempe *bona opera inutilia esse ad salutem*, et sane, prosequitur ipse, eorum vitæ ratio comprobabat sinceritatem talis professionis, quia nemo erat inter ipsos, qui carnificis manum non sibi promereretur. Et hic interim rursum notetur cohærentia et unitas Protestantium, *ex quibus* alii docent ad salutem sufficere solam fidem sine operibus, alii opera sola sine fide. Feliciter!

(2) Ita auctor anonymus operis cit. *Quelques réflexions*, etc.

286. Resp. *Dist. antec.* Et nos debemus componere ac temperare fidei doctrinam ad cujusque ætatis sapientiam, seu *sapientia* sæculi debet esse fidei regula, *neg.*; lux et sapientia Christi, *conc.* Si deberemus fidem accommodare pravæ hujusmodi regulæ, actum omnino esset de fide ipsa, imo et de præceptis decalogi, quandoquidem nec ista ferre potest, saltem in nonnullis præceptis, mundana illa sapientia. Hanc sapientiam relinquimus Protestantibus, rationalistis et incredulis omnibus, qui, cum sibimetipsis sint et sapientiæ et legis norma, possunt pro lubitro mutare quod ipsis placet; nobis non alia affulget lux, quam ea, quam attulit Christus in mundum, seu in sæculum tenebris obvolutum, cui olim plures restiterunt, quam nunc vero plures a se quotidie repellunt, utpote minus accommodatam suis cupiditatibus, ut aliam lucem luci Christi omnino contrariam sectentur. Apostoli aliter docuerunt, aliter sensit tota antiquitas, aliter ipsi Protestantes, donec nova lux philosophica ipsis affulsit, ut ex dictis patet; imo ut proprium est eorum, qui nullam regulam sequuntur, ad aliud extremum plures Protestantes accesserunt excludendo a consecutione salutis illos etiam, qui ex invincibili ignorantia sectæ ab illa, quam ipsi profitebantur, diversæ adhæserunt (1).

287. Ad 1m, prob. *Neg.* Alioquin dicendum foret ideam Dei prorsus indignam ingerere dictatum, quo adstruitur Deum æternis pœnis illum plectere, qui culpæ gravis reatu irretitus ex hac vita discederet, quod nemo nisi incredulus aut insanus dicet; talem vero esse ostendimus eum qui, culpabiliter hæresi vel schismati aut incredulitati adhærens, migrat ex hac vita.

288. Ad 2m. prob. pariter *neg.* superstitionis ac ignoran-

(1) Hinc Leibnitzius fassus est *Ecclesiam romanam, longius quam protestantes progressam*, non absolute *damnare eos, qui sunt extra suam communionem*. Cons. operum. Leibnit. collectio per Ludov. Dutens, tom. I, oper. Theol. Genevæ 1768, *Tentaminum Theodiceæ* part. I, §96, ubi observat, quod cum alias hoc posuerit ob oculos Cl. Pelissoni, perinde ac sententias plurium Theologorum Catholicorum, præsertim celeberrimi P. Friderici Spee, ipsum minime abnuisse.

tiæ figmentum dicendum esse dogma istud, quod aperte adeo in revelatione continetur, atque in illo puro verbo Dei scripto, quod unice pro regula habere Protestantes gloriantur. Sed ita est, quoties istud verbum Dei purum et scriptum aliquod continet quod cum istorum principiis consistere non potest, illud vel rejiciunt vel eludunt ejusmodi sapientes, quibus magis placent vana philosophiæ seu incredulitatis commenta quam Christi doctrina. Quod attinet ad philanthropiæ atque humanitatis sensum, cum quo doctrina ista consistere nequit juxta adversarios, jam diluimus in responsione ad secundum.

289. Et hæc sunt argumenta, seu potius declamationes, quas solidis adeo rationum momentis in re tam gravi opponunt sectarii, qui sic committunt negotium æternæ salutis subjectivæ suæ persuasioni; quid si deciperentur? Ipsi viderint.

PROPOSITIO XII.

Tolerantia religiosa est impia et absurda.

290. Duplex distinguitur tolerantia politica seu civilis et theologica seu religiosa, quarum prima dici potest extrinseca, altera intrinseca. Tolerantia politica est libertas seu facultas, quam princeps vel respublica tribuit civibus eam profitendi religionem, quam quisque maluerit; religiosa est expressa vel tacita professio veritatis omnium religionum omniumque sectarum, qua scilicet quilibet tenet religiones omnes aut sectas æque veras ac bonas, hominique proinde omnes æque salutares esse. Juxta istud principium nulla religio vel secta potest aliam tanquam falsam accusare ac respuere, atque inde oritur *indifferentismus*, quem vocant, erga religiones omnes, utpote quæ tum veræ, tum bonæ, tum divinæ esse possint, perinde est unam potius quam aliam profiteri et sequi. Nos hic de tolerantia politica non disserimus, dantur enim nonnulla rerum adjuncta, in quibus ea non modo licita, sed etiam necessaria est.

291. Porro tolerantiam religiosam impiam atque absurdam esse evincimus 1° ex eo quod per eam inutilis plane evaderet

revelatio ; si enim religiones omnes sive christianæ sive antichristianæ æque bonæ sunt ac salutares, ad quid Deus voluntatem suam hominibus patefecisset? Ad quid supplicia comminatus esset in eos, qui ejus resisterent voluntati? Nonne illusoria omnia ista forent? At vero *non est Deus quasi homo, ut mentiatur, nec ut filius hominis, ut mutetur; dixit ergo et non faciet, locutus est et non implebit* (Num. XXIV, 19)?

292. Evincimus illud 2° ex eo quod in tali hypothesi duæ vel plures darentur veritates sibi invicem contrariæ; hoc vero absurdum esse nemo non videt; etenim veritas individua est ac simplicissima, nec ipsi opponi potest nisi error et falsitas. Veritas necessario excludit errorem et falsitatem, ut lux tenebras expellit, neque cum iis consistere ullo modo potest.

293. 3° Ex eo quod tunc Deus æque patrocinaretur veritati et errori, et æque diligeret et salvaret eos, qui ipsi obsequerentur, et eos, qui voluntarie et culpabiliter ipsi resisterent, rejicerentque veritates a se credendas propositas; et propterea, quod consequens est, Deus esset indifferens ad veritatem et falsitatem, ad virtutem et vitium, ad obedientiam ac perduellionem. Quod esset destruere ipsam Dei notionem, atque inducere Deum Epicuri.

294. 4° Ex eo quod Christus, si sermo præsertim sit de diversis Christianorum sectis, auctor fuisset et revelator omnium contrariarum opinionum, quæ reperiuntur in diversis his ac prope innumeris sectis, non solum divisis ab Ecclesia catholica, sed etiam inter se. Christus propterea se Deum esse et non esse revelasset, vel saltem indifferens esset ad utrumque, sive adoraretur ut Deus, sive haberetur ut simplex creatura, et sic de ceteris; ac licet ipse quidpiam docuerit, nihil ipsius referret, etsi quisque contrarium omnino doceret ac sentiret, et hoc non ex ignorantia, sed ex voluntaria perfidia et contumacia. Quæ quidem omnia aliaque non pauca, quæ urgeri possent, non solum falsam et impiam, ideoque in Deum contumeliosam, sed et absurdam ejusmodi tolerantiam evincunt, utpote et revelationi ac rectæ ipsi rationi contrariam.

295. Quod et ipsi Protestantes ad hæc ipsa ferme tempora vi-

derunt. Hinc tot ipsorum synodi, in quibus se invicem ejusmodi Protestantismi frustula seu sectæ anathematizabant (1); *hæreticos* alii alios vocabant atque alienos a salute (ac recte, si alias unquam, hac saltem vice et vere); hinc, antiquioribus prætermissis, anno 1828 in Hibernia celebrata est synodus a Presbyterianis, in qua proscripti sunt novi Ariani atque Unitarii, ac nova proinde inter ipsos scissio facta est (2). Neque his contenti, ut capitalis criminis reos Protestantes passim insectati sunt eos, qui diversa a sua secta sensa profiterentur. Innumera suppeditat historia Protestantismi exempla eorum, qui sic vexati, dilaniati ac combusti etiam sunt (3). Loquor porro de Protestantibus a Protestantibus ipsis neci traditis. Nam quod attinet ad Catholicos, notum est Protestantismum, nulla secta excepta, constans et atrox bellum a suis incunabulis movisse adversus Catholicos, quod adhuc in diversis eorum provinciis perdurat, non obstante systemate nuper ab ipso inducto de tolerantia universali, quæ ita semper intelligenda est, ut excipiantur Catholici, quos adhuc non pauci Protestantes profitentur se odio habere, et factis reipsa ostendunt (4). Quorsum vero hæc

(1) Jam plura superius documenta dedimus, Consul. Bossuet, loc. cit.

(2) *Revue catholique* du 15 février 1830, *Irlande*, synode d'Ulster.

(3) Recolantur exempla paulo ante prolata.

(4) Non solum antiquitus sed et in præsentiarum Protestantes profitentur intolerantiam adversus Ecclesiam catholicam. Sic enim legitur in opere: *Lichtblicke von Protestanten* etc., id est, *Lumina a Protestantibus agnita, vel novissimæ confessiones pro veritate factæ ab ipsius adversariis*, per Doctorem Fr. Brenner, Bambergæ 1830, pag. 44: *Si Protestantes nullibi jam sunt concordes, in religionem catholicam uniuntur, communem rem esse constituunt illam a se arcere atque impugnare; ipsique, quamvis liberalissimi, in aciem se sistunt, ut pugnam plenius inflamment, dirigant atque prælientur.* Et sane in folio litterario Jenæ 1820, num. 11, 13: *Sincerus Protestans*, dicitur, *non potest indifferens esse, si quis confessionis suæ particeps infidelis evadit* (id est, catholicus fit); *talem moralem corruptionem oportet cum ira et indignatione omnis immoralitatis considerare.* Et Dr. Krug. in opere *Die Kirchenverbesserung*, etc. id est, *Ecclesiæ melioratio* (reformatio), *seu pericula Protestantismi*, Lipsiæ 1816, Protestantibus principibus acclamat: *Protegite potenti brachio vestro liber-*

omnia, quorsum apud eos zelus proselytismi et missionum, si omnes religiones æque bonæ sunt, ac Deo eadem ratione sunt acceptæ, vel si saltem Deus indifferens est erga quamcumque professionem? Si quilibet salvari potest in sua, ut ajunt, confessione, quare igitur ipsi solliciti sunt de propria augenda secta, et eos acriter persequuntur, qui ad catholicam Ecclesiam redeunt? Velint igitur nolint Protestantes, et dictis et factis ostendunt, se saltem in praxi aliter omnino tenere, conscientia scilicet obluctante, quæ dictat impiam ac absurdam esse ejusmodi tolerantiam religiosam, quam nunc ipsi comminiscuntur.

296. Atque ex his infertur 1° tolerantiam religiosam universalem certam afferre perniciem omnibus religionibus, quas dum supponit æque veras esse, hoc ipso declarat omnes æque falsas vel saltem dubias.

297. Infertur 2° tolerantiam ab iis solum propugnari posse, qui nullam vel religionem vel fidem habent, nempe ab atheis, deistis, Protestantibus, qui cum nunquam in incerto non sint, quærunt per hanc persuasionem quamdam conscientiæ tranquillitatem ac pacem, quam aliter obtinere non possunt; et sane a Protestantibus præsertim proclamari hæc tolerantia cœpta est, postquam rationalismus ac nova philosophia apud ipsos invaluit,

tatem evangelicam tanta cum difficultate acquisitam. Sic Dr. Espe, in op. *die Hoffnung des Sieges, etc.* id est, *Spes victoriæ Protestantismi in innovata pugna cum romana Ecclesia*, Lipsiæ 1827: *Vincendum nobis est*, inquit, *hoc*, *amici*, *verbum signale omnium sit, qui ex persuasione nostræ adhærent Ecclesiæ*, *quando vel per verbum vel*, *si nos cogunt*, *per factum contra adversarios in arenam descendamus.* Finem vero huic declamationi seu diatribæ imponit jurejurando æternæ pugnæ adversus romanam doctrinam; quod per subsequens *amen* confirmatur. Hoc vero scriptum corona donatum est. Omitto quæ in novissima Berolinensi *Agenda* seu liturgia leguntur, ne nimius sim. Interea ex his habetur specimen odii perpetui Protestantismi in Ecclesiam catholicam. Nec mirum; aliter enim esse nequit.

Dum vero vel hic vel alibi de odio Protestantium aut sectarum in Ecclesiam catholicam verba facimus, intellectum id volumus *de spiritu*, ut præfertur, *sectæ*, non autem de singulis individuis. Nec enim abnuimus non deesse inter sectarios ipsos sive ex privatis sive ex principibus viris eos, qui Catholicos colant, ac omni comitate etiam ac favore prosequantur.

quæ omnem revelatam religionem e medio tollit. Hinc demum eam inierunt veluti societatem, in qua recudere, ut ita dicam, trium præcipuarum Ecclesiarum, seu priorum emendatorum Lutheri, Zwinglii atque Calvini, reformationem nisi sunt.

298. Infertur 3° pacem et tranquillitatem, quam *indifferentistæ* seu *tolerantes* sectantur, non esse veram animi quietem, sed languorem soporemque vix aut ne vix quidem ab ipsa morte dissimilem; placent nempe istis tenebræ, aut saltem non displicent mors et exitium; placet ipsius mortis ac sepulchri tranquillitas; atque hic quidem mentis animique morbus eo sane gravior atque insanabilior est, quo magis negligitur, ignoratur et latet. Quid enim agas cum homine, qui sanari renuit, qui ægrotare se negat, qui imminente jam morte incolumem se ac tantum non immortalem arbitratur? *Desperata est plaga ejus*, ut Michææ verbis utar.

399. Infertur 4° eam potissimam causam esse, cur omnes sive deistæ sive sectarii adeo abhorreant ab unanimi Catholicorum voce: *Extra Ecclesiam catholicam nulla salus.* Lethifero siquidem somno correpti, nolunt ab hoc, quem amant, sopore expergefieri; hinc veluti ii, qui non tam mente quam corpore ægrotant, ipsi medico irascuntur, non aliter isti, dum unanimiter nunc tolerantiam religiosam proclamant, Catholicos indignantur, eosque acriter persequuntur, eo quod in eamdem sententiam minime conveniant. Non tamen ideo ab hoc pietatis officio desistere debemus, sed potius quasi tuba extollere vocem nostram; hæc enim vox, dum illos licet invite turbat et anxios tenet, potest fortasse ipsis salutare pharmacum præbere; Dubium enim et conscientiæ turbatio in iis, qui errorem sectantur, solet esse primus ad veritatem gradus. Dolendum plane vehementissime, quod nonnulli neoterici scriptores, nescio quo falsæ pietatis obtentu, vel inani spe ducti, in iis præsertim regionibus, in quibus maxime malum crevit ac præsentissimo remedio opus est, vix audeant aperte hoc fidei nostræ dogma tueri, imo illud ita infirmare contendunt, ut omnem vim suam amittat (1); ex hac porro

(1) Inter hos non infimum locum obtinet Franc. Oberthur, in sua *Idea*

pessima, agendi ratione fit, ut isti Protestantes nullum percipiant emolumentum ex ejusmodi temperamentis, veritas potius prodatur, et vacillantes Catholici in extremi exitii periculum adducantur (1).

DIFFICULTATES.

300. Obj. prima. Deus delectatur rituum et cæremoniarum quibus colitur varietate, quemadmodum homines fructuum et florum in hortis, principes officiorum et ministrorum multitudine in regiis

biblica Ecclesiæ Dei, Solisbaci 1828; in qua vol. 1, pag. 1, hæc leguntur: *Quo pertinet quod hodie magis quam olim plurimi Christianorum gravem experiantur luctam inter sensum humanitatis, nunc multo, quam alias, acutiorem, dissidentes in religionis theoria ac diversarum Ecclesiarum vel confessionum, ut vocant, homines excusantem, atque ab omni, quem inde contraxisse videri possent, reatu absolventem; et ex altera parte inter conscientiam, illum in publicis fidei symbolis articulum :* Extra ecclesiam non est salus, *metuentem*. Cui quidem luctæ nova, quam ipse aperuit, via, consulere se posse arbitratus est; pag. 65, scribit Apostolum docere : *Ut salutem quis adipiscatur, non interesse, cujus Ecclesiæ sit membrum, sed quam justus;* pag. 68, *fidem vero... scriptura monente, interpretamur esse religionem sinceram hominis;* pag. 79, profitetur consilium suum hoc esse, ut Pharisaïsmo occurrat, quo quis confidit salutem obtinere per solam professionem externam suæ religionis, ceterosque despicere, qui *alieni sunt a propriæ sectæ communione;* pag. 100, repetit Ecclesiæ unitatem 1° ab uno fundatore Ecclesiæ J. C., 2° ab uno totius Ecclesiæ fundamento, Apostolorum doctrina, 3° ab uno externo ejusdem professionis communi symbolo, baptismate; quo sensu quælibet secta posset sibi vindicare unitatem. Hoc opus a capite ad calcem scatet doctrinis novis, erroneis, depromptis magna ex parte a Protestantibus. Quid mirum proinde si auctor in prooemio ad cit. 2^am editionem, pag. 10, jactet elogia, quæ suæ huic lucubrationi tribuerunt relationes, quæ a Protestantibus Gottingæ scribuntur? Et sane sæpius citatum ac laudatum hoc opus est a scriptoribus protestantibus, biblicis et rationalistis.

Sic probari non possunt, quæ in hanc sententiam habet Marianus Dobmayer, in suo *Systemate theologiæ catholicæ*, Solisbaci 1811, tom. IV, pag, 195.

(1) Hac enim ratione fit, ut, timore depulso, ipsi transeant ex una in alteram communionem, ac si ageretur de transitu de una in aliam scholam aut academiam; quemadmodum non pauca luctuosa exempla testantur infirmorum scilicet quorumdam Catholicorum.

ædibus, vel imperatores multarum urbium ac gentium multiplici obsequii genere gaudent; ergo.

301. Resp. *Neg. antec.* in sensu adversariorum; ut enim una veritas est, ita una est vera religio, cui superstitio e regione adversatur, ut error opponitur veritati. Jam vero Deus, qui veritas est, errore et falsitate delectari nequit, nec proinde diversitate religionum. Diversitas florum in hortis et officiorum in ædibus principum nullam arguit oppositionem, sed mirifica est in eumdem finem conspiratio. Sic etiam diversum obsequii genus potest Imperatori placere, si ea obsequii varietas componi possit cum obsequio ipso, secus vero si pugnet. Atqui veritas cum errore, religio cum superstitione componi nequeunt, quemadmodum non componitur contemptus cum obsequio, obedientia cum contumacia (1).

302. Obj. secunda. 1° Publica tranquillitas postulat, ut quisque patriam religionem sequatur; 2° nam si secus agat nec reipublicæ nec principum legibus præstabit obsequium; 3° hinc multa bella, seditiones et clades Catholicorum intolerantia peperit. 4° Quod si religio patria colenda non est, si unica est christiana religio, in qua salus obtineri possit, ergo crimen est pœna æterna dignum, quod quis fide et revelatione careat, de qua nihil unquam audivit (2). Quod cum absurdum sit, sequitur 5° eum qui falsam religionem profitetur, quam veram putat, tum culpa liberum esse, tum Deo placere posse, non secus ac illum, qui veram religionem profitetur; Deus enim ex intentione operantis judicat omnes. In omnibus proinde religionibus Deus æque coli potest, ac salus æterna obtineri (3).

393. Resp. primo; Ad 1m, posse ejusmodi argumentum adversus deistas retorqueri et adversus omnes hæreticorum antesignanos seu primos reformatores : Publica tranquillitas postulat, ut nemo agat et scripta in lucem emittat contra religionem patriam; ergo deistæ ac primi Protestantes, qui tot scripta edi-

(1) Cons. Segneri, *L'Incredulo senza scusa*, part. II, cap. ult.

(2) Rousseau, *Emile*, tom. III.

(3) Ita Baylius in *Comm. phil.*

dere contra patriam religionem, seditiosi fuerunt, et in Deum ipsum peccarunt.

304. Resp. secundo directe, *Dist. antec.* publica tranquillitas postulat, ut quisque religionem patriam sequatur, si vera sit, *conc.;* si falsa, *neg.* Nunquam enim debent homines assentri mendacio; nec principes jus ullum habent recipiendi falsam religionem, cum ipsi præsertim ad veram religionem complectendam teneantur (1). Ceterum licet nemo possit religionem falsam suscipere, etsi illa humanis legibus præciperetur, ac prohiberetur vera religionis professio, pax tamen servanda est, nec ordo publicus perturbandus. Sola in ejusmodi casibus resistentia, quæ passiva dicitur, est opponenda, prout religio docet, ac primi Christiani in praxim deduxere (2). Quod si fiat, nullum tranquillitati publicæ detrimentum affertur, etiamsi falsa patria religio non observetur.

305. Ad 2^{m}, *Dist.* Is reipublicæ legibus obsequium denegat, quia nec potest obsequi, nec tenetur, *conc.;* secus, *neg.* Tales enim

(1) Peropportune hoc animadvertit *The catholic miscellany* Jun. 1826. Tabula ibi apponitur mutationum in religionis professione, quibus subjacere debuit Henricus Ienckins in provincia Eboracensi sectando religionem præscriptam a legibus civilibus, cum quibus unum fere ac idem est facta. Henricus Ienckins ortus anno 1501 vivere desiit anno 1670, cum vixisset annos 169. Ab anno 1501 usque ad annum 1534, sub Henrico VII et Henrico VIII, annis 33 Catholicus, ab anno 1534 ad annum 1547, sub eodem Henrico VIII, annis 13 partim Catholicus partim Anglicanus, ab anno 1547 ad 1553, sub Eduardo VI, annis 6 anglicanus, ab anno 1553 ad 1558, sub Maria, annis 5 Catholicus, rursum ab anno 1558 ad annum 1649, sub Elisabetha, Jacobo I et Carolo I, annis 91 Anglicanus, ab anno 1649 ad annum 1653, interregnum, fanaticus, ab anno 1653 ad annum 1660, sub Cromwel, annis 7 Presbyterianus, demum ab anno 1660 ad annum 1670, sub Carolo II, annis 10 Anglicanus. Id est, debuit octies mutare religionem; quod si id non est ludere in negotio salutis, ac Deum et homines contemnere, profecto quid sit nescio. Tale porro esset principium Rousseau.

(2) Illustre hujus agendi rationis præbuerunt exemplum milites christiani sub Juliano apostata, qui licet scirent facile futuros se totidem victimas superstionis hujus Imperatoris, si victor e Perside rediisset, attamen fortiter alacriterque pugnabant adversus Imperii hostes.

leges sunt essentialiter nullæ, Deo enim opponuntur. Tunc enim quispiam homini obedire tenetur, ubi Deo ipse contraria non præcipit : *Oportet enim Deo magis obedire quam hominibus*, aliquid contra Deum præcipientibus.

306. Ad 3m, *Dist.* Et ista bella, seditiones, cædes ad summum exorta sunt ex intolerantia civili, *trans.*; ex intolerantia religiosa, *neg.* Si quid enim probaret adversariorum argumentandi ratio, evinceret nonnulla esse et locorum et rerum adjuncta, in quibus toleranda est a principibus seu reipublicæ moderatoribus religionum diversitas, quod minime diffitemur. Quamquam bella et seditiones, de quibus adversarii loquuntur, aliam omnino causam, a religione diversam, habuisse suo loco ostendimus (1).

307. Ad 4m, *Neg.* sequelam. Perperam siquidem colligit Rousseau culpam in eo esse, quod quis fide et revelatione destitutus sit, de qua nihil unquam audivit. Nam juxta catholicæ Ecclesiæ doctrinam, si quis invincibili veræ fidei ignorantia laboret, is neque in culpa est, neque propterea pœnæ obnoxius ; Deus enim impossibilia non jubet. Hinc theologi docent infidelitatem negativam non esse peccatum (2).

308. Ad 5m, *Dist.* Quam veram putat invincibiliter, *conc.*; vincibiliter, *neg.* Quare rursum negamus Baylii sequelam : *ergo in omnibus religionibus Deus æque coli potest;* alioquin sequeretur Deum æque coli sive ab iis, qui humano sanguine et obscœnis ritibus falsa numina colunt, sive ab iis, qui legitimum cultum vero Deo exhibent, quod tamen adeo horrendum dictu est, ut ipsorum incredulorum aures offendat.

309. Obj. tertia. 1° Quilibet videtur admittere religiones omnes veras esse hoc sensu, quod ipsæ sint totidem idiomata, quibus creatura infirma exprimit obsequium, gratum animum et amorem suum erga dominatorem universi. Quæcumque demum sit ipsius ignorantia vel barbaries, quicumque sint errores, in quibus illius mens obvolvitur, ipsius obsequium semper ad Deum dirigitur ; semper Deus totius universi ille est, qui illud recipit, quocumque

(1) Part. I, n. 367.

(2) Recolantur, quæ superius allata sunt ex propositionum Baji proscriptione, S. Augustino, etc.

nomine id ipsi offeratur. Gentes silvestres ac barbaræ agnoscunt actionem Dei in fulgure, quod iram et minas patefacit, benevolentiam in pluvia, quæ campos fœcundat, providentiam in febri, quæ vires debilitat, atque in cortice peruana medicinali, quæ eas restituit. Quærunt hunc Deum, ac putant se eum invenisse in tuguriolis suis, vel intra proximam silvam; sæpe in saxo informi, in arboris trunco, in ave arbitrantur se eum invenisse. Stolide profecto ipsæ decipiuntur; attamen dum ad hæc objecta convertunt preces, ens invisibile mente revolvunt, vel ens cujus actio est invisibilis, magis potens quam homo, quod remuneratur vel punit, ejusque protectionem implorant. Sed hoc *Esse* solum in mundo est. Ita quidem Sismondi (1). Cui consonat Benjaminus Constant dicens : 2° *Omnes cultus diversi exprimere non debent nisi sensum omnibus communem* (2); ergo.

310. Resp. ad 1m, *Dist.* Si invincibiliter ignorent, quali obsequio Deum honorare debeant, *conc.;* si Deus manifestaverit modum, quo velit honorari, illisque innotescat, *neg.* Certe si Deus non manifestasset voluntatem suam circa modum, quo coli ab hominibus velit, quacumque demum ratione homo exprimat venerationem suam et obsequium creatori, dummodo cum recta ratione non pugnet, recte fungitur munere suo. Ast si homini innotescit hic modus, quem Deus præscripserit, jam ipse non potest pro lubito suo Deum colere; alioquin fieret inobedientiæ reus. Quare jam concidit tota superstructa moles illius argumenti, seu potius poeticæ descriptionis, quam subdit genevensis hic auctor. Silvestris enim ac rudis ille homo, quem sibi fingit quærentem Deum suum in tugurio vel silva, etc., est *Esse*, ut ita dicam, abstractum, ac difficile est, imo impossibile, ut, si ejusmodi homo ceterorum utitur consuetudine, non possit deprehendere errorem suum, vel ut lux saltem aliqua ei identidem interius non affulgeat, Deum creatorum universi non esse vel truncum vel saxum, ac si sincera mente, et prout oportet, Deum quærit, Deus certo præsto illi erit, interna saltem illustratione, ad eum

(1) In *Revue encyclopédique*, Paris 1826, Janv. art. *Opinions religieuses.*

(2) *De la religion*, etc. lib. 1.

erudiendum, ne in tam turpem idololatriam corruat. Hinc receptum illud adagium in scholis : *Facienti quod in se est Deus non denegat gratiam*. Quare tam rudis ignorantia, quæ invincibilis sit, vel non datur, vel diuturna saltem non erit. Hinc diversum tulit judicium Apostolus Paulus circa ritum seu cultum idololatricum, eosque, qui *mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentum* (1). Nec sufficit ut cultus interpretative, ut aiunt, referatur in Deum unicum et verum, nisi id ex ignorantia inculpabili fiat, si tamen dari posset; sed requiritur, ut aperte atque, ut loquuntur scholæ, *formaliter* in verum Deum dirigatur; alias vel ipsa turpissima idololatria, quæ victimarum sanguine vel obscœnis ritibus sordescit, in Deum dirigeretur, eumque coleret ac honoraret.

311. Ad 2m, *Dist.* Diversitate accidentali et innocua, *conc.;* essentiali ac perniciosa, *neg.* Omnia ejusmodi systemata a Protestantibus vel incredulis excogitata evanescunt, si lenocinio verborum, quibus concinnata sunt, expolientur.

312. Inst. 1o Christianus sibi conscius suæ fallibilitatis nunquam vi adiget ceteros ad sua propria sensa admittenda; id enim non aliud esse arbitraretur, nisi ipsos in æternas pœnas conjicere. Nonnisi invito animo poterit a sua communione eos repellere, qui, ipso fatente, forsan melius et rectius, quam ipse, sentiunt, quosque forte Jesus ipsi præfert. Semper reverebitur sensus fratrum suorum, nunquam eos ut hæreticos habebit, nunquam odio prosequetur, nunquam ob ipsorum fidem rejiciet. Ita minister genevensis Chastel; qui præterea refert 2o ecclesiam genevensem declarasse, vere Christianos esse eos omnes, qui admittunt Deum, Jesum Christum et Scripturas (2); hinc 3o subdit : Omnes reformati, quicunque demum sit modus, quo interpretantur Scripturas, debent se considerare ut fratres, repellere a se anathemata, schismata, controversias, ac se invicem in Christo ut fratres dili-

(1) Rom. I, 23. Καὶ ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων καὶ ἑρπετῶν.

(2) Op. cit. *De l'usage des confessions*, etc. pag. 81 et pag. 106.

gere ac revereri. 4° Quod attinet ad Catholicos, si nos eos a communione nostra rejicimus, non propter ipsorum dogmata vel ritus id facimus, sed tum propter spiritum intolerantiæ, quam profitetur ipsorum Ecclesia, tum propter eorum dependentiam ab auctoritate humana, etc. (1); ergo.

313. Resp. ad 1m, *Dist.* Christianus protestans, *conc.;* Catholicus. *neg.* Certe nullum jus habet Protestans, si velit sibi esse consentiens ac fidelis principio reformationis, ceteros erroris accusare, vel repellere, vel anathematizare, fidei confessionem exigere, etc.; cum omnes et singuli Protestantes eodem jure gaudeant, quibus *quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.* Quod si secus fecerunt eorum majores, violarunt ejusmodi jus, prout violavit omnium primus Calvinus dignus eorum parens, dum igni damnavit Servetum, eo quod hoc jure uti voluerit, licet admiserit et ipse Deum, Jesum Christum et Scripturas, ac proinde verus esset Christianus juxta declarationem Ecclesiæ genevensis; quod pessimum exemplum ceteri reformati sequuti sunt usque ad hanc epocham, in qua primum totum systema Protestantismi ejusque spiritum agnoverunt. Ipsis propterea gratulari debemus. Ast Catholicus, qui ab auctoritate infallibili instituitur, ejusmodi commixtiones ac fœdera, quæ erroris tantum propria sunt, nec facere nec inire potest, alioquin jam non Catholicus.

314. Ad 2m, Quæ Ecclesia genevensis rursum jure suo usa est in hac declaratione, et emendavit suos emendatores; non longe abest forsitan illud tempus, quo eadem Ecclesia declarabit Christianos eos etiam, qui rejiciunt Scripturas, ut plures jam reformati faciunt, ut ex dictis suo loco patet. Islamitæ ex declaratione Ecclesiæ genevensis veri Christiani sunt; nam et ipsi admittunt Deum, Jesum Christum (ut magnum prophetam sicuti Ecclesia genevensis) et, ex parte saltem, Scripturas. Magnam amplitudinem per hanc declarationem Ecclesia genevensis adepta est.

315. Ad 3m, Concedimus totum, sed interea petimus a ministro Chastel, num suis irenicis, quo nomine volunt appellari, congruere possint, quæ de hæreticis sui temporis scribebat Ter-

(1) Ibid.

tullianus? *Pacem quoque*, ait ipse, *cum omnibus miscent. Nihil enim interest illis licet diversa tractantibus, dum ad unius veritatis impugnationem conspirent* (1); *schisma est unitas ipsis* (2). Adeo verum est hæreticos seu Protestantes omnium sæculorum eodem spiritu duci!

316. Ad 4m, *Dist.* Attamen propterea Catholici non conqueruntur, *conc.;* quasi conquererentur, *neg.* Non debet adversarius noster cum sua Ecclesia genevensi sollicitus esse de Catholicorum sensu propter ejusmodi communionis denegationem; nam eam Catholici nec quærunt, nec ambiunt, atque utpote intolerantes etiam ultro oblatam respuerent, ut humanæ, quam ipse vocat, auctoritati subesse pergant.

317. Inst. 1o Ast religio non est dogma; ipsa consistit in relatione hominis cum Deo suo, minime vero in illa Dei notione, quam sibi quisque efformat, vel in verbis, quibus eam exprimit. 2o Religio est quædam animi affectio (italice: un sentimento), non autem scientia; ipsa enascitur ab expressione amoris (3); ergo.

318. Resp. ad 1m, *Dist.* Ita tamen ut dogmata credenda proponat, *conc.;* secus, *neg.* Religio utique in se non est nisi moralis virtus, quæ hominem inclinat ad Deum debito cultu prosequendum, at objectum istius cultus sunt etiam dogmata, quæ Deus revelavit ac credenda proposuit. Qui enim renuit fidem Deo revelanti ac per Ecclesiam revelationem proponenti adhibere, iste Deum profecto, ut decet, nulla ratione colit. Atque in hac fide præcipue consistit tamquam in sua radice ac fundamento tota relatio, quam homo habet cum Deo suo, qui veram sui notionem homini manifestavit, et ut plurimum verba quibus eam exprimat.

319. Ad 2m, *Neg.* Hæc siquidem animi affectio non est nisi fructus et effectus, quem religio producit, non autem religio ipsa est. Notiones rerum confundi non debent, alioquin orietur confusio. Sic expressio amoris non est nisi affectus, quem inspirat ipsa re-

(1) *De Præscriptionibus*, cap. 41.
(2) Ibid. cap. 42.
(3) Sismondi loc. cit.

ligio; non vero ab ipsa enascitur religio, quæ absolute stare potest absque ejusmodi expressione.

320. Obj. quarta. Deus ipse commendat tolerantiam religiosam: 1° Deus enim, inquit Salvador (1), creare voluit cœlum ac terram in bonum omnium hominum. 2° Fœdus inivit cum Noe cunctorum hominum parente. 3° Moyses neque allexit neque impulit unquam socerum suum ad relinquendos deos suos. 4° Bona Noemi dicebat nuribus suis: *Ite, revertimini ad populum vestrum, et ad Deos vestros* (Ruth. I, 12). 5° Legati Jephte loquuntur non sine veneratione de Kamos Ammonitarum Deo (Jud. XI, 24). 6° Michæas progressus est eo usque, ut ratione formali ac positiva prænunciaverit tempora tolerantiæ generalis: *Concident* (populi) *gladios suos in vomeres... non sumet gens adversus gentem gladium... quia omnes populi ambulabunt unusquisque in nomine Dei sui; nos autem ambulabimus in nomine* (Johovah) *Dei nostri in æternum et ultra.* Cfr. Isaiæ II, 4; ergo.

321. Resp. *Neg. antec.* Ad 1m, *Dist.* in bonum omnium hominum creare voluit cœlum et terram, ut omnes homines, tantis beneficiis per eum cumulati, eum colerent ac digno obsequio et amore prosequerentur, *conc.;* ut sic ostenderet sibi placere tolerantiam religiosam; id est, omnium superstitionum fœdissimarum cultum, eumque probare, *neg.* Quis enim tam stultum nefas in animum inducat suum nisi atheus? Si quid valeret hoc argumentum sive inductio judæi philosophi Salvador, id etiam sequeretur, quod nempe Deo placerent homicidia, furta, blasphemiæ, flagitiaque omnia, in quæ homines scelesti facile adeo prolabuntur; cum et pro ipsis creaverit Deus cœlum et terram, et *pluere faciat super justos et injustos.* Attamen adversarius noster id etiam præ oculis habeat, Deum nempe creasse pariter paradisum et infernum, ut pro meritis post præsentem vitam decernat vel præmia vel pœnas. Deus quidem vult ex animo omnes homines salvos fieri, atque *ad agnitionem veritatis* venire. Quod si homines desciscunt, si malunt cupiditatibus indulgere, et colere opera manuum suarum, et veri Dei, qui fecit illos, oblivisci, etsi

(1) *Histoire des institutions de Moïse*, pag. 120.

creaverit pro ipsis etiam cœlum et terram, æternum tamen, nisi resipiscant, a Deo punientur.

322. Ad 2m, *Dist.* Quatenus nunquam amplius diluvio esset homines perditurus sicut prius, *conc.*; ad cohonestandam tolerantiam religiosam, *neg.* Quin potius ne vera religio oblivioni daretur, vel humanis commentis corrumperetur, elegit sibi Abraham ejusque posteritatem in populum peculiarem, cui commissam voluit revelationem suam, donec veniret plenitudo temporis, in qua gentes ab erroribus revocarentur ad veri Dei cognitionem et amorem, quod suo tempore ostendemus (1).

323. Ad 3m, *Dist.* Nunquam allexit neque impulit socerum suum ad relinquendos deos, quos non habebat, *conc.*; quos habebat, *neg.* Jethro enim erat cultor, imo sacerdos veri Dei, cui in deserto obtulit holocausta et hostias, ut patet ex libro Exodi (cap. XVIII, 12). Non poterat proinde Moyses eum impellere ad falsos deos relinquendos. Ceterum quod non impulerit etiam, ut sese cum populo Israel conjungeret, ac proinde profiteretur cultum mosaïcum, hoc falsum est, ut rursum patet ex libro Numerorum (cap. X, 29-31), ubi et semel et iterum eum invitavit, multa bona ei promittens. Judaïcane an potius philosophica est hæc fides integerrimi illius Salvador?

324. Ad 4m, *Neg.* prout profert Salvador. Nunquam enim dixit Noemi: *Ite, revertimini ad populum vestrum et ad* Deos vestros (2); sed solum: *Revertimini filiæ meæ, et abite;* cum vero discessisset ab ea Orpha, altera ejus nurus, dixit Noemi ad Ruth: *En reversa est cognata tua ad populum suum et ad Deos suos, vade cum ea;* ita ut sensus sit: Vade et tu in terram tuam, prout et illa perrexit. Hæc autem profata est Noemi, ut interpretes passim exponunt, ad explorandam Ruth constantiam atque animi propositum (3). Quid igitur ibi habetur, quod vel innuat tolerantiam religiosam?

(1) In tract. *De Incarnatione.*

(2) Sic enim Salvador refert verba Noemi: *Allez, retournez à vos peuples et à vos dieux;* jam vero etiamsi recederemus a versione vulgata, hebraica veritas ita se habet שֹׁבְנָה בְנֹתַי לֵכְןָ ad verbum: *revertimini filiæ meæ, ite....* nec additur: *ad Deos vestros.*

(3) Ita exponunt non solum inter-

325. Ad 5m, *Dist.* Id est, ad mentem Ammonitarum ac Moabitarum, *conc.;* ex mente Jephte, qui non credebat nisi in verum Deum, *neg.* Ut si nos argueremus adversus Islamitam, ac diceremus : Si tuus propheta Mahumedes hoc tibi præscripsit, etc. Numquid hinc sequeretur nos habere Mahumedem ut verum prophetam, vel de eo loqui non sine veneratione? Non puto; talis vero est sensus legatorum Jephte (1).

326. Ad 6m, *Neg.* Imo contrarium omnino vaticinatur, sensus enim est : Etsi omnes gentes ambulent in vanitate sensus sui, falsos deos vel idola colentes, nos tamen semper ambulamus et ambulabimus in nomine Jehovah Dei nostri. En quomodo verba Michææ vertit Rosenmüller, quem Salvador interdum in medium profert : *Nam omnes populi ambulant in nomine Dei sui, nos vero ambulamus in nomine Jehovah, Dei nostri in perpetuum et æternum* (2), qui præterea sic pergit exponere sensum prophetæ : *Id est, quum Jehovah vobis spem faciat tam præclaræ restitutionis, oportet vos bono animo stare, et hac promissione fretos pergere in vero ejus cultu, utcunque aliæ gentes suis diis serviant, et in suis superstitionibus superbiant.* Consonat Chaldæus Paraphrastes, qui sic reddit citatum versum : *Etenim omnes populi ambulant juxta id, quod idola colunt, nos vero confidimus in verbo Jehovah, Dei nostri, in sæculum et in sæcula sæculorum* (3). Hæc ignorare non poterat judæus auctor. Ubi est igitur formalis illa, imo *formalissima,* ut ipse loquitur, et positiva prædictio futuræ alicujus tolerantiæ generalis (4)? Quare vero idem auctor proferat Isaïam II, 4, non video, cum ibi nec syllaba nec jota habeatur ad rem suam.

pretes catholici a Lapide, Tirinus, Calmet, etc. sed ipsi Protestantes, ut videre est in *Criticis sacris*, ad hunc locum.

(1) Ita pariter hunc textum exponunt citati interpretes.

(2) In hunc locum.

(3) Ibid.

(4) En verba auctoris : *Il va jusqu'à prophétiser de la manière la* plus formelle *et la* plus positive *les temps de la tolérance générale : un jour tous les peuples cesseront de combattre, et prendront plaisir à la paix; chacun marchera en invoquant le nom de son Dieu, Israël toujours le nom de Jehovah.* Perfrictæ frontis sunt ii, qui fidem omnem abjecerunt.

327. Inst. Intolerantia civilis nullo modo distingui potest ab intolerantia religiosa; duæ enim hæ intolerantiæ sunt prorsus indivisibiles; impossibile siquidem est pacifice vivere cum iis, qui tamquam inimici Dei habentur (1); ergo.

328. Resp. *Neg. antec.* quoad omnes partes. Non solum enim distingui possunt duæ istæ intolerantiæ, sed distingui omnino debent, ut distinguuntur et differunt inter se objectum temporale et spirituale. Regis enim seu magistratus qualiscumque est pœnas in delinquentes contra incolumitatem reipublicæ decernere, vel eas infligere. Religionis est declarare eos, qui culpabiliter falsitatem vel errorem sectantur, extra viam salutis esse, et eos interea non solum pati, sed amare, iis benefacere, atque omnimode eorum salutem procurare ad exemplum Christi et Apostolorum, qui non solum pacifice vixerunt cum iis, qui pervicaces in suis erroribus erant, sed omni beneficentiæ argumento eos prosequuti sunt, ut eos sibi conciliarent; eo magis, quod nos semper lateat, an non futurum sit ut ipsi aliquando revertantur ad veritatem ac resipiscant. Quamdiu vivunt, juvat spem aliquam alere de eorum conversione; quod non raro felicem habuit exitum.

(1) Ita J. J. Rousseau, *Emile*, liv. IV, tom. III.

CONCLUSIO.

329. Ex iis, quæ hucusque disseruimus, pronum est colligere totum christianæ religionis systema in auctoritate fundari. Deus enim ita disposuit, ut homo, qui limitibus circumscriptus est, ac errori obnoxius, rationem suam subjiceret ipsius auctoritati; quare non contentus revelare veritates, quæ intra rationis ac naturæ fines continentur, revelavit præterea veritates, quæ humanæ mentis aciem atque obtutum superant, ut homo disceret munus sibi incumbere subjiciendi propriam rationem in iis, quæ ad fidem ac religionem pertinent, atque Deum statuisse mundum salvare per fidem.

330. Donec veniret plenitudo temporis, extraordinaria providentia, ut vidimus, ipsemet prospexit revelationis suæ incolumitati atque integritati (1). At cum misit Filium suum ad homines retrahendos ab illis ignorantiæ tenebris, quibus ipsi sua culpa obvolvebantur, utpote obliti magna saltem ex parte illarum veritatum, quas jamdiu Deus ipsis patefecerat, atque ad dandam illis pleniorem sui cognitionem, constituit, ut haberetur magis-

(1) Prout fatetur ipse Limborchius, etsi Socinianus, in sua *Amica collatione cum erudito Judæo*, nempe Orobio. Cum enim Orobius in tertio scripto objecisset : *Nunquam tot difficultatibus, dubiis et variis intelligentiis obnoxium fuisse verbum Dei quam sub Evangelio*; *in Ecclesia Israëlis nullas enatas sectas*, *nisi jam depravato sæculo*, *et de rebus ad legis essentiam non pertinentibus;* respondet Limborchius ad istud secundum punctum : *Quod Ecclesia israëlitica in principio variis opinionibus agitata non fuerit*, *causa fuit crebra prophetarum, qui spiritu divino commovebantur, frequentia*, *quorum auctoritatem omnes excipere tenebautur* (cap. IV, resp. ad tertium Judæi scriptum). Ergo, colligo, auctoritas et quidem divina necessaria est ad unitatem servandam, alioquin hominum ingenia diffluunt. Quoad dissensiones enatas post Evangelium, facile fuisset Catholico respondere, ipsas non ex Evangelio ipso emersisse sed ex privatorum perduellione ab illa auctoritate, quæ divinitus constituta est ab ipso Evangelii auctore, nempe Ecclesia catholica. At Sociniano homini alia via ineunda erat, quæ satisfacere expostulationi Judæi nullo modo potest, ut legenti ejusmodi effugia, quæ hic habet Limborchius, patet; neque melius, ut supra innuimus, huic ipsi difficultati occurrit Grotius protestans.

terium juge, infallibile, visibile, perpetuum, quo tuto dirigerentur in salutis via, neque a veritatis tramite, ut antea, aberrarent. Hoc vero magisterium posuit in Ecclesia, quam Christus fundavit, eam sibi acquirendo sanguine suo, ac præcise in pastorum cœtu sub regimine unius capitis visibilis, quod in totum corpus influeret, quodque fundamentum totius ædificii Ecclesiæ suæ esse voluit. Constituit, ut huic Ecclesiæ omnes subjicerentur, nisi velint haberi tamquam ethnici et publicani, id est, extorres ab hoc individuo corpore seu societate a se constituta, ac rei criminis perduellionis, ideoque æternæ damnationis.

331. Huic Ecclesiæ revelationis depositum consignavit, mandavitque, ut ipsa in nomine suo prædicaret Evangelium omni creaturæ, id est, in omni loco et omni tempore, adsistentiam suam promittens, ne unquam in hoc ministerio vel deficeret vel erraret. Voluit ut pignus adsistentiæ suæ præ se ferret miracula, vaticinia, aliaque charismatum dona, nec non fœcunditatem, non solum in filiis gignendis, sed provehendis usque ad plenam sanctitatem.

332. Hæc autem Ecclesia, quæ cœpit in Petro et in Apostolis, continua et nunquam interrupta successione, velut persona moralis semper jugiterque perseveravit, ac plena vita prædita usque ad nos, prout ex divinis promissis semper jugiterque una et individua perseverabit usque ad consummationem sæculi, ambiens omnia loca et omnia tempora, semper præ se ferens divinæ adsistentiæ pignora et argumenta. Restitit enim firma et invincibilis, adversus sibi prænunciatas inferni machinationes, tum externas, ex parte ethnicorum seu infidelium, tum internas, ex perduellione filiorum suorum. Sibi sufficiens, seu potius divino præsidio ac divinis pollicitationibus innixa, independens omnino est ab hominum sive favore sive furore; humanos favores spectat ut media, persecutiones et iram ut probationes, sed nec illis innititur, nec istas formidat, et sæcula trajicit novis semper triumphis clara, uberes sanctitatis fructus producens, homines nempe tum omnibus virtutibus tum charismatum donis insignes in testimonium divinæ originis suæ, ac novos semper filios in cœlum transmittit, usque dum et ipsa, non habens neque rugam neque maculam, cum completus sit electorum numerus, regnabit in perpetuas æternitates.

333. Ast sicut Deus voluit unitatem Ecclesiæ suæ constitutam esse in principio auctoritatis, e converso sectæ ab hac auctoritate, divinitus constituta, desciscentes, ut ductum spiritus privati, seu rationis, ut vocant, individualis, sectarentur oppositum Ecclesiæ magisterio, principium dissolutionis ac divisionis substituerunt. Quo principio semel posito, factum est, ut nunquam illæ inter se unitatem doctrinæ conservare potuerint, atque, ut consequens erat, nunquam sibi constantes nisi in sola mobilitate, de novitate in novitatem, de errore in errorem prolapsæ sint, novas semper confessiones edentes, ac in frustula divisæ, donec consumerentur atque perirent, ut sal in aqua dissolvitur. Ita veteribus sectis accidit, ita novis, quæ desierunt in naturalismum seu rationalismum, ultimum, juxta Leibnitzium, hæreseos genus (1). Quod si interdum atque ad tempus consistere visa est inter hæreticos protestantes antiquiores et modernos aliqua unitatis species, id factum non est, nisi quia ipsi non fuerunt consentientes suo proprio principio, substituentes, sive aperte, sive occulte, propriam auctoritatem autoritati Ecclesiæ catholicæ, quam deseruerunt. Sublata enim auctoritate, necesse est, ut auferatur unitas, imo unitatis principium ac

(1) Non me fugit Ephemeridem evangelicam ecclesiasticam (mens. Janua. 1830, n. 5, 6) vehementissime insurrexsisse contra rationalismum, ac contra doctores Gesenium et Wegscheider, professores theologiæ Hallæ. Censura autem adeo fuit virulenta, ut non solum commoverit horum professorum auditores, sed compulerit facultatem theologicam ad invocandam ministerii protectionem adversus impugnationes æmulæ Berolinensis Universitatis (vid. *Appendix extraord. Ephemer. univers.* n. 26, 1830). At quis non videt hanc agendi rationem destruere principium et essentiam reformationis? Si enim, ut toties dictum est, essentia reformationis consistit, ipsis fatentibus, in plena examinis libertate atque in plena independentia spiritus privati a qualibet auctoritate, quo jure Berolinenses excandescere possunt adversus rationalistas, si isti corollaria deduxerunt ex principio et essentia Reformationis? Si ipsis persuasum est, se in Scriptura non invenire nisi purum rationalismum, quo jure id illis objicitur, quod reformatores sibi arrogarunt? Adeo verum est nullum dari medium inter Catholicismum et rationalismum sive deismum. Quilibet enim apud Protestantes potest respondere : *Quis nostrum judices vos constituit?*

proinde Ecclesia ipsa, quia sublata auctoritate non remanet nisi individualis libertas, individuus cujusque sensus, et vinculum disrumpitur, quo simul ejusmodi membra secum cohæreant, adeo ut sectæ non sint nisi aggregatio turbarum, seu etiam individuorum, quorum alterum nihil habet cum altero commune, nisi principium dissolutionis ac divisionis, seu unitatem negativam, id est, privationem essentialem cujuscumque compaginis atque unitatis.

334. Neque huic auctoritatis Ecclesiæ catholicæ defectui supplet auctoritas Scripturæ, ut Protestantes reponunt; nam præterquam quod ipsis constare non potest de numero, de integritate, de divina inspiratione sacrorum librorum ac singularum eorum partium nisi ex testimonio et auctoritate Ecclesiæ catholicæ, a qua, ut ipsi loquuntur, se tandem in libertatem vindicarunt (1), ac proinde cum integrum unicuique sit, ex principio examinis spiritus privati, eos admittere vel rejicere, ut factum ostendimus a Protestantibus recentioribus, quemadmodum semper factum est a protestantibus antiquis (2), illud ipsi constituunt tamquam remedium, quod semper fuit omnis mali origo. *Neque enim*, ut præclare jam observaverat S. Augustinus (3), *natæ sunt hæreses, et quædam dogmata perversitatis illaqueantia animas et in profundum præcipitantia, nisi dum Scripturæ bonæ intelliguntur non bene, et quod in eis non bene intelligitur, etiam temere et audacter asseritur.* Adeo ut nulla unquam fuerit hæreticorum secta, quæ non inniteretur alicui Scripturarum auctoritati (4).

335. Interea Deus ordinatissima providentia sua permisit, ut hæreses et sectæ orirentur, viventibus adhuc Apostolis ipsis, ut ex ipsorum agendi ratione adversus ejusmodi novatores protestantes, compertum esset toti posteritati seu subsequentibus sæculis,

(1) Nempe sicut filius prodigus se emancipavit ab auctoritate paterna.

(2) Nempe Ebionitis, Cerinthianis, Marcionitis, Manichæis, etc. qui et ipsi rejecerunt eos libros, quos ipsis placuit.

(3) Tract. XVIII, in Joan. tom. III, p. 430, edit. Maur.

(4) Cons. Vinc. Lirin. *Commonitorium* n. 45 et seqq.

tum quænam esset hæreseon origo, tum ratio, qua Ecclesia se gerere deberet cum hæreticis seu protestantibus orituris; ut hos nempe expelleret e sinu suo, et fideles præmuniret adversus eorum conatus ac subdolas versutasque artes; tum demum ipsis, nisi resipuerint, sempiterni exitii certitudinem denunciaret, nullum indicens discrimen inter hæreses et hæreses, hæreticos et hæreticos. Quandocumque enim quis reus est protestantismi, seu protestationis adversus Ecclesiam, quam Christus instituit depositariam perpetuam revelationis, magistram et interpretem, seu, ut loquitur Paulus, *columnam et firmamentum veritatis* (I Tim. 5), certissime ejusmodi pœnam incurret.

336. Non exiguum tamen emolumentum cepit, aut capit, Ecclesia catholica ex ejusmodi semper sibi succedentibus hæresibus et sectis, ipsarumque perpetua mobilitate, ortu et interitu. Ac 1° quidem ex occasione exorientium errorum diligentius inquirit in fidem suam, explicate et luculentius evolvit veram doctrinam, ut inde magis appareat pulchritudo totius catholici systematis, et nexus intimus omnium veritatum, quas profitetur, ut reipsa semper factum est, quoties quilibet novator aliquam veritatem impugnavit. 2° Ut ex perpetuo conflictu, quem sustinere debet ex parte hæreticorum, vigilet semper, firmioremque quodammodo auctoritatem nanciscatur. Etenim prout justi ex malorum insectatione probantur, ac magis eorum virtus nitet, sic Ecclesia, quæ est, ut sæpe diximus, moralis persona, ex sectarum machinationibus, malis artibus, calumniis, imo sæpe ferro et igne, pulchrior semper ac nitentior splendet. 3° Ut omnibus planum compertumque sit, Ecclesiæ stabilitatem ac firmitatem non aliunde quam a Deo ipso ejusque promissis esse repetendam, dum opera hominum continuo diffluunt ac dissolvuntur. 4° Ut ex sterilitate hæreticorum omnes discant jugem Ecclesiæ catholicæ fœcunditatem Deo soli acceptam esse referendam, non autem humanæ cuivis industriæ vel hominum conatibus; quia : *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt, qui ædificant eam;* et : *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus* (I Cor. III, 7). 5° Ut discant omnes, fidem donum Dei gratuitum esse, neque scientia

comparari posse, neque humana industria, quibus virtutibus certe pollent plures inter sectarios, nec quempiam de se debere præsumere, et : *Qui se existimat stare, videat ne cadat* (I Cor. X, 12); quum Deus de se præsumentes demiserit in desideria cordis eorum, quumque *dicentes se esse sapientes, stulti facti sint, et Deus errare eos fecerit quasi ebrios;* adeo ut vix sit errorum monstrum sive theoreticum sive practicum, in quod plus minus ejusmodi sapientes non inciderint, et vix sit contradictio, in quam ipsi turpiter non sint prolapsi; sic neminem aliter posse in fide perseverare nisi humilitate et oratione, prout nemo ad veram fidem nisi humilitate et oratione accedere potest : *Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (Jac. IV, 6). Neque mirum cuiquam videri debet tantam hominum multitudinem in hæresi vel schismate versari, dummodo is secum animo reputet, ante adventum Christi, Deum dimisisse omnes gentes ingredi vias suas, una excepta hebraïca natione; post Christum vero, vocatas quidem fuisse gentes ad fidem, ast judaïcum populum in cœcitatem ac mentis stuporem incidisse (1).

337. Cum igitur ex dictis duplex tantum sit ad veritatem via, *ratio* videlicet et *auctoritas*, omnes de religione controversiæ ad

(1) Vincentius Lirinensis internos hæreticorum tumultus cruciatusque graphice describit in suo *Commonitorio*, cap. 15, dicens : *Heu miseranda conditio! Quantis illi curarum æstibus, quantis turbinibus exagitantur! Nunc etenim qua ventus impulerit, incitato errore rapiuntur; nunc in semetipsos reversi, tamquam contrarii fluctus, reliduntur; nunc temeritatis præsumptione, et ea, quæ incerta videntur, adprobant; nunc irrationali metu etiam, quæ certa sunt, expavescunt; incerti, qua eant, qua redeant, quid adpetant, quid fugiant, quid teneant, quid dimittant. Quæ quidem dubii et male penduli cordis afflictio divinæ erga se miserationis est medicina, si sapiant. Idcirco etenim extra tutissimum catholicæ fidei partum diversis cogitationum quatiuntur, verberantur ac pene enecantur procellis, ut excussa in altum elatæ mentis vela deponant, quæ male novitatum ventis expanderant, seseque intra fidissimam stationem placidæ ac bonæ matris reducant et teneant, atque amaros illos turbulentosque errorum fluctus primitus revomant, ut possint deinceps vivæ et salientis aquæ fluenta potare. Dediscant bene quod didicerant non bene; et ex toto Ecclesiæ dogmate, quod intellectu capi potest, capiant, quod non potest, credant.*

hunc cardinem, ut ita dicam, revocantur : utrum videlicet et religionis negotio auctoritas rationi, an contra ratio auctoritati sit præferenda; vel clarius etiam : utrum per viam disquisitionis et examinis, instituendi per privatum uniuscujusque spiritum, seposita omni auctoritate, an vero per viam fidei ac submissionis publicæ ac legitimæ auctoritati in religionis negotio sit incedendum; vel etiam ulterius : utrum standum sit auctoritati Ecclesiæ catholicæ, an vero, ista posthabita, unicuique liberum relinquendum sit Scripturas privato sensu admittere et interpretari, ac cudere sibi religionem, prout magis minusve probabile videatur (1). Dixi Ecclesiæ catholicæ auctoritati; nam si systema seu via auctoritatis admittitur, nullum dubium esse potest aliis quibuscumque eam Ecclesiam prævalere auctoritatis pondere, quæ omnes certo vincit sive antiquitate, sive universalitate, sive unitate et consensione, imo nulla est, quæ cum ipsa comparari possit.

338. Jam vero non potest admitti via sensus privati, quin incidamus in illa omnia absurda, quæ recensuimus, quæque eo tandem homines deducunt, ut omnem fidem amittant, incidantque in perfectum scepticismum religiosum, adeo ut nemo sciat quid tenere, quid respuere debeat, sed majori tantum aut minori probabilitate quadam permoveatur. Unde fieret, ut disputare liceret de religione eodem fere modo ac olim disputabatur inter philosophos; religio vero non esset nisi systema philosophicum, sectæ autem totidem academiæ, vel scholæ philosophicæ, in quibus liberum est id tenere ac sectari, quod bonum unicuique videtur. Quis autem sobrius sibi persuadere poterit Deum sic dedisse revelationem suam, ut ejus existentia et sensus permitteretur ho-

(1) Sane in Ephemeride protest. (*Le Globe*) n. 137, aperte scribitur : *Notre siècle doute, et, dans le doute, sa religion* c'est sa liberté; *parce que c'est le seul dogme, qui permet à chacun de suivre ce qui lui plaît aujourd'hui, de le rejeter demain. Le caractère de ce siècle est de ne pas avoir une religion, mais d'en avoir mille, mais d'en avoir presqu'autant qu'il y a de familles dans chaque nation.* Potuisset insuper adjicere *quot sunt individua in qualibet familia.* Hic graphice describitur systema Protestantismi, quod consistit in nulla habenda religione, nulla fide, sed in profitendo purum dubium, prout suo loco, monuimus.

minum disputationibus, et omnia incerta, omnia confusa essent, ac religio desineret in pyrrhonismum vel philosophicam quæstionem (1)? In hoc systemate Protestans sive hæreticus, divulsus ab Ecclesia universa omnium sæculorum, quæque hactenus perdurat, segregatus a consortio eorum etiam qui Ecclesiam deseruerunt, cum quisque habeat ex principio Protestantismi religionem suam individualem, et sibi a se cusam, solus est, velut insula sive scopulus, in medio mari procellis fluctibusque undique percussus. Quam vero spem, quodve solatium capere potest ex religione sua? Quid si erret? Quod judicium sibi polliceri poterit a Christo Domino post mortem? Omnia plane in hoc systemate horrorem ingerunt, ac plena omnia formidine sunt. E con-

(1) En quomodo ab alio folio protestantico progressus Protestantismi describitur : *C'est au seizième siècle que la première fois, dans la série des événements qui nous intéressent, on voit la liberté de conscience ouvertement et nettement érigée en principe; mais d'abord ce n'est point cette liberté illimitée qu'on a réclamée depuis, c'est seulement la faculté de croire, sur un certain nombre de points déterminés, autrement que l'Eglise catholique. A mesure qu'en se succédant, les sectes, qui s'élèvent du sein de l'Eglise, prétendent s'éloigner davantage de sa doctrine, elles reculent aussi théoriquement les bornes de cette faculté qu'elles s'attribuent par le fait.* Les Écritures sacrées *avaient été d'abord le champ, où il paraissait convenu que la liberté de conscience devait se renfermer; bientôt cette limite est franchie;* la religion *par quelques hommes est réduite, dans son dogme, à une simple conception de la raison et du sentiment, et dans son culte à une pure relation métaphysique de l'homme à son Créateur; enfin les idées fondamentales de toute institution ou croyance religieuse sont elles-mêmes attaquées, et c'est à l'abri du principe de la liberté de conscience, toujours de plus en plus étendue, que ces divers degrés d'incrédulité se produisent tour à tour et essaient de se faire recevoir* (*Producteur*, n. 9, pag. 408). Hoc ipsum, jam a quinto Ecclesiæ sæculo, rursum præviderat et prænunciaverat, in suo admirabili *Commonitorio*, cap. XXXI, Vincentius Lirinensis : *Nam si semel admissa fuerit*, inquit, *hæc impia fraudis licentia, horreo dicere quantam exscindendæ atque abolendæ religionis periculum consequatur. Abdicata etenim qualibet parte catholicis dogmatis, alia quoque atque item alia, ac deinceps alia et alia; jam quasi ex more et licito abdicabuntur. Porro autem singillatim partibus repudiatis, quid aliud ad extremum sequetur, nisi ut totum pariter repudietur?*

trario Catholicus, in systemate auctoritatis securus vivit; ipse communicat cum Ecclesia omnium sæculorum et locorum omnium; consortio fruitur Apostolorum, Martyrum, Sanctorum omnium ætatum, nullum unquam poterit ob religionis suæ professionem periculum subire, nisi (quod absurdum omnino est) universa catholica Ecclesia locum periculis daret; se ipse spectat veluti membrum magnæ familiæ, cujus caput invisibile Christus est, qui imaginem sui reliquit in Petro ejusque successoribus vicariis suis, in qua omnia bona communia sunt, universalis quidam amor omnia regit, in qua omnia sapientissima Providentia a Christo ad nos usque perseverant, omnes eidem mensæ eucharisticæ assident; et si quæ humana fragilitate maculæ contrahuntur, per humilem culparum confessionem, in qua ex integra animi sui manifestatione magnum quisque a Parente omnium amantissimo percipit solatium. Nunquam solus Catholicus est, nec vivens, nec moriens; sed sicut unus Dominus, ita una fides, unum Baptisma, unum corpus et unus spiritus, sicut vocatus est in una spe vocationis suæ. Quin nec deseritur post mortem; pergit enim communicare cum Ecclesia sua, sive militante, cujus suffragiis juvatur, sive triumphante, quæ manus ad ipsum tendit et ad se eum invitat.

339. Itaque vel nulla religio, vel sola religio catholica. Nullum datur medium; vel si medium datur, est medium incohærentiæ. Quia si Deus est, si divina Providentia sua cuncta gubernat, per nexum quemdam validamque ipsius rationis vim ad catholicam professionem tandem deveniri debet.

340. Placet hæc omnia testimonio et auctoritate magni Augustini roborare et confirmare, qui non minus vere quam eleganter velut compendium exhibet eorum omnium, quæ hactenus fuse a nobis, in utraque hujus tractatus parte, discussa sunt atque exposita.

341. *Si Dei Providentia*, scribit ipse, *non præsidet rebus humanis, nihil est de religione satagendum; sin vero et species rerum omnium, quam profecto ex aliquo verissimæ pulchritudinis fonte manare credendum est, et interior, nescio quæ, conscientia Deum quærendum, Deoque serviendum, meliores*

quosque animos quasi publice privatimque hortatur, non est desperandum ab eodem ipso Deo auctoritatem aliquam constitutam, quo velut gradu certo innitentes adtollamur in Deum. Hæc autem, seposita ratione, quam sinceram intelligere, ut sæpe diximus, difficillimum stultis est, dupliciter nos movet, partim miraculis, partim sequentium multitudine... miraculum voco, quidquid arduum aut insolitum supra spem vel facultatem mirantis apparet, in quo genere nihil est populis aptius, et omnino stultis hominibus, quam id quod sensibus admovetur. Sed rursus hæc in duo dividuntur; quædam enim sunt, quæ solam faciunt admirationem, quædam vero magnam etiam gratiam benevolentiamque conciliant. Nam si quis volantem hominem cernat, cum ea res nihil spectatori afferat commode præter ipsum spectaculum, miratur tantummodo. Si quis gravi et desperato morbo affectus, mox ut jussum fuerit, convalescat, admirationem sanitatis suæ, sanantis etiam caritate superabit. Talia facta sunt illo tempore, quo Deus in vero homine, quantum sat erat, hominibus apparebat. Sanati, mundati leprosi, incessus claudis, cæcis visus, surdis auditus est redditus. Homines illius temporis aquam in vinum conversam, saturata quinque millia quinque panibus, transita pedibus maria, mortuos resurgentes viderunt; ita quædam corpori manifestiori beneficia, quædam vero menti occultiori signo, et omnia hominibus majestatis testimonio consulebant; sic in se tunc animas errantes mortalium divina commovebat auctoritas. Cur, inquis, ista modo non fiunt? Quia non moverent nisi mira essent. Nam diei et noctis vices et constantissimum ordinem rerum cœlestium... decedentes redeuntesque frondes arboribus infinitam vim seminum, pulchritudinem lucis, colorum saporumque varietates, da qui primum videat atque sentiat, cum quo loqui possimus, hebescit obruiturque miraculis; nos vero hæc omnia, non cognoscendi facilitate, quid enim his causis obscurius? sed certe sentiendi assiduitate contemnimus. Facta sunt igitur illa opportunissime, ut, his multitudine credentium congregata atque propagata, in ipsos mores utilis converteretur auctoritas. Mores autem quilibet tantum valent ad obti-

nendas hominum mentes, ut etiam quæ in his prava sunt, quod fere superantibus libidinibus evenit, improbare citius et detestari quam deserere aut mutare possimus. Parum ne consultum rebus humanis arbitraris, quod nihil terrenum, nihil igneum, nihil denique quod corporis sensus adtingit, pro Deo colendum esse, ad quem solo intellectu ambiendum est, non pauci doctissimi disputant, sed imperitum etiam vulgus marium feminarumque in tam multis diversisque gentibus et credit et prædicat? Quod continentia usque ad tenuissimum victum panis et aquæ, et non quotidiana solum, sed etiam per contextos plures dies continuata jejunia, quod castitas usque ad conjugis prolisque contemptum, quod patientia usque ad cruces flammasque neglectas, quod liberalitas usque ad patrimonia distributa pauperibus, quod denique totius hujus mundi aspernatio usque ad desiderium mortis intenditur? Pauci hæc faciunt, pauciores bene prudenterque faciunt; sed populi probant, populi audiunt, populi favent, diligunt postremo populi; populi suam imbecillitatem, quod ista non possunt, nec sine provectu mentis in Deum, nec sine quibusdam scintillis virtutis, accusant. Hoc factum est divina Providentia per Prophetarum vaticinia, per humanitatem doctrinamque Christi, per Apostolorum itinera, per Martyrum contumelias, cruces, sanguinem, mortes, per Sanctorum prædicabilem vitam, atque in his universis digna rebus tantis atque virtutibus, pro temporum opportunitate, miracula. Cum igitur tantum auxilium Dei, tantum profectum fructumque videamus, dubitabimus nos ejus Ecclesiæ condere gremio, quæ usque ad confessionem generis humani ab Apostolica Sede per successiones Episcoporum, frustra hæreticis circumlatrantibus, et partim plebis ipsius judicio, partim Conciliorum gravitate, partim etiam miraculorum majestate damnatis, culmen auctoritatis obtinuit? Cui nolle primas dare, vel summæ profecto impietatis est, vel præcipitis arrogantiæ. Nam si nulla certa ad sapientiam salutemque animis via est, nisi cum eos rationi præcolit fides; quid est aliud ingratum esse opi atque auxilio divino, quam tanto labore præditæ auctoritati velle resistere? Et si unaquæque disciplina, quamquam

vilis et facilis, ut percipi possit, doctorem aut magistrum requirit, quid temerariæ superbiæ plenius, quam divinorum sacramentorum libros et ab interpretibus suis nolle cognoscere, et incognitos velle damnare? Quamobrem si quid te vel ratio vel oratio nostra commovit, et si veram, ut credo, curam tui geris; velim me audias, bonis præceptoribus catholicæ christianitatis te pia fide, alacri spe, simplici caritate committas; Deumque ipsum, cujus unius et bonitate facti sumus, et justitia pœnas luimus, et clementia liberamur, orare non cesses. Ita tibi neque præcepta et disputationes doctissimorum hominum et vere christianorum, neque libri, neque serenæ ipsæ cogitationes defuerint, quibus facile quod quæris invenias (1).

(1) Lib. *De utilitate credendi*, capp. 16, 17, 18, tom. VIII, opp. edit. Maur.

FINIS.

VERSIO LATINA LOCORUM QUÆ EX SCRIPTORIBUS ITALIS IN HOC VOLUMINE CITANTUR.

Pag. 155, not. 1, ex Cl. Manzoni opere, cui titulus: *De Doctrina morali catholica.*

Iterum igitur in memoriam revocabimus axioma illud, nulli nempe doctrinæ adscribendum esse nisi id quod legitime ex principiis ejus deducitur, nunquam vero ea, quæ homines animi passionibus abrepti ex ipsa deducere possunt; quod quidem axioma si religioni applicemus, illico patebit eam hac etiam in re omni humanæ theoriæ antecellere notis illis sibi propriis nec unquam imitandis, quibus illustratur. Excludit enim omnem consequentiam damnosam per auctoritatem illam ipsam qua principia sua consecrat; quod quidem ipsa sola præstare potest. Si ratiocinia ex ratiociniis deducens ad quidquam injusti concludendum deveneris, te male ratiocinatum esse ne dubites; qui sincerus est, vel ipsa religione de suo errore monetur, quia ibi semper adsunt prohibitio vel minæ, ubi malum quodcumque apparuerit. Inique igitur quispiam veritatibus revelatis attribuet mutua hominum odia vel cædes, cum potius dicendum sit : Adeo proclives inveniuntur homines ad se invicem odio habendos sibique nocendum, ut a religione ipsa, quæ tamquam legem, nulla exceptione enervandam, præceptum mutui amoris ipsis inculcat, prætextum discordiarum desumpserint.

Religio catholica nunquam fuit vel esse potuit discordiarum causa directa et naturalis; at nihil furiosis non telum est... Discordiæ autem nunquam exarserunt inter homines pridem concordes et unanimes, sed in iis rerum et temporum circumstantiis, in quibus, ferocientibus animis, omnia passionibus et inimicitiis flagrabant. Quandocumque igitur quoddam salutaris et benigni religionis influxus exemplum narrat historia, nemo non agnoscet causam aliquam, quæ naturalem suum producit effectum. Intra alia citanda occurrit illa, quam vocant, *Treuga Dei*, quæ, tamquam humanitatis et concordiæ vox, inter provocantium et vindicantium clamores audiebatur, vox quidem Evangelii, Episcoporum et Sacerdotum ore prolata. Si velimus igitur explicare, qui fiat ut sub religionis prætextu vexationes exerceantur, ponamus necesse est homines vel ignorantia vel mala fide obcœcatos, exacerbatos animos, præconcepta odia, consilia et propositum occulta, passionem adeo vehementem, ut intellectus vitiatus jam aquiescat iis, quæ lege religionis proscribuntur. S. Ambrosius frangere vasa sacra eaque vendere non dubitat, ad redimendos servos Illyricos, plerosque Arianos; Augustam Trevirorum se confert S. Martinus Turonensis ut pro Priscillianistis apud Imperatorem intercedat, et tamquam excommunicatos habet Itacium cæterosque Episcopos, qui principem moverant, ut contra illos sæviret; pro Donatistis (a quibus quantum sit perpassa Ecclesia nemo ignorat) Proconsulem Africæ supplicibus verbis orat S. Augustinus: *Te precamur*, ait, *ut eorum vitæ parcas*, *Deum precamur*, *ut resipiscant*. Ecce veros Catholicos; hujusmodi exemplis ecclesiastica abundat historia.

Pag. 161, not 3, ex Eminent. Cardin. Pallavicini opere, cui titulis : *De Arte perfectionis christianæ.*

Ne quis dubitet, quin totius orbis conversio, sine miraculorum ope peracta, miraculi vel maximi speciem præ se tulisset, animadvertendum est imprimis fidei nostræ mysteria, quemadmodum in sua existentia superant omnem vim naturæ creatæ, ita in sua credibilitate omnem ejus intellectum transcendere; quapropter neque ea quæ natura creata facit, neque ea, quæ cognoscit, sufficiunt, ut illa mysteria prudenter credi-

bilia efficiantur; solis itaque miraculis, utpote testimoniis ipsius Dei, qui neque errare, neque decipere potest, sufficienti credibilitate illustrantur. Duplicis autem generis esse queunt miracula : vel *exteriora* nempe et sensibus manifesta, prout est illuminatio cœcorum et mortuorum resuscitatio, et hoc intelligit S. Augustinus sub universali nomine miraculi in primo membro suæ disjunctionis; vel *interiora*, movendo scilicet intellectum et voluntatem ad id, quod per naturam foret impossibile, et hoc est miraculum illud mirabilius, quod eventurum fuisse à S. Augustino affirmatur, si orbis totus absque miraculo prioris generis ad fidem Christi fuisset conversus. Id autem jure merito affirmat; horum enim miraculorum præstantius dicendum est illud, in quo Deus nobilioris naturæ dominum absolutum se ostendit; natura vero intellectualis corporali naturæ omnino præstat; minus igitur miraculum erit excœcatum oculum ad pristinæ visionis statum, vel defuncti corporis vitam revocare, quam intellectum in actus operationis suæ naturalis modum excedentes, extollere. At profecto id evenisset, si homines utique innumerabiles et sapientissimi absque externorum miraculorum argumento iis mysteriis fidem præstitissent, quæ omnem naturalem cognitionem tam longe exsuperant, præsertim cum huic fidei obstitisset appetitus inferior, qui in hujusmodi credulitatem non parum influit; fides enim omnes qui credebant, ut se ipsos tamquam nocentes ac supplicii æterni reos damnarent, cogebat, nisi valedixissent voluptatibus, in quas communis sensus et corrupta natura homines rapere solet. Nihilominus veritates fidei tam alte infixæ sunt in cordibus eorum, ut nec de aliis rebus scriberent, nec aliis intellectum cibarent, nec erga alias affectus inflammarent. Pro fide tuenda homines quidam sapientissimi mortem subiere, inter quos S. Justinus, S. Irenæus et S. Cyprianus; alii honoribus voluptatibusque renunciarunt, ut S. Paulinus; alii, vitæ austeræ exercitiis se dedituri, eremi secreta petierunt, ut S. Hieronymus et Arsenius; alii sensuum delectationes, in quibus antea velut immersi jacebant, vel omnem litterarum profanarum disciplinam, in qua maxime valebant, prorsus repudiarunt, ut S. Augustinus. Verum, ut plura dicam uno verbo quam plurimis, commemorare sufficiat, huic fidei, nulla vi adhibita, sed sponte adhæsisse totum romanum Imperium, in quo invenire erat homines, qui maxime ingenio et humana sapientia florebant, quamvis antea opinionibus, quoad intellectum, et affectibus quoad voluntatem, fidei omnino contrariis continuo adhæsissent.

Pag. 241, not 1, ex Cl. Manzoni opere, cui titulis : *De Doctrina morali catholica:*

Diversitas hæc vel potius latitudo significationis præcipue reperitur in vocabulis ad morales dispositiones exprimendas usitatis. Attamen certum est, homines mutua dicta intelligere, si non accurate, approximative saltem, quando iis vocabulis utuntur, vel ea audiunt; imo ne disputare quidem possent, nisi plus minusve se mutuo intelligerent, et similem, ex aliqua saltem parte, vocabulis, de quibus est quæstio, significationem tribuerent. Quapropter dixit auctor quidam, nullas oriri de mero vocabulo disputationes, cum omnes necessario circa ideas versentur. Et revera dictum hoc explicabimus, si observare velimus in singulis vocabulis, quibus ideæ morales exprimuntur (*quod et de ceteris dici debet*), inesse ideam prædominantem et generalissimam, quæ ab omnibus facile agnoscitur, quamvis varias omnino, et juxta varias hominum indoles, indefinitas subeat modificationes; idea autem hæc præcipua continuo apparet, et complexum idearum, ut ita loquar, quem vocabulo illo significare intendimus, omnino regit.

INDEX.

TRACTATUS DE VERA RELIGIONE.

PARS PRIOR ADVERSUS INCREDULOS.

PARS ALTERA ADVERSUS HETERODOXOS.

NIHIL OBSTAT

RAPHAEL FORNARI, *Censor Theol. Deput.*

NIHIL OBSTAT

CAROLUS RAISACH, *Censor Theol. Deput.*

IMPRIMATUR

F. D. BUTTAONI, *Ord. Præd. S. P. A. Mag.*

IMPRIMATUR

A. PIATTI, *Archiep. Trapezunt. Vicesgerens.*

IMPRIMATUR

MECHLINIÆ 14 *Februarii* 1838.

J. B. PAUWELS, *Vic. Gen.*